

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริม
การเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

The Development Model of Buddhist Wisdom and Tradition and
Promotion of Public Learning in Southern Isan

โดย

ดร.สิรภพ สวนดง

ดร.สงวน หล้าโพนทัน

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762050

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริม
การเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

The Development Model of Buddhist Wisdom and Tradition and
Promotion of Public Learning in Southern Isan

โดย

ดร.สิรภพ สวนดง

ดร.สงวน หล้าโพนทัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762050

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Program

The Development Model of Buddhist Wisdom and Tradition and
Promotion of Public Learning in Southern Isan

By

Mr. Siraphop Suandong

Mr. Sanguan Lapontan

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonratchasima college

B.E. 2562

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610762050

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้
ผู้วิจัย:	ดร.สิริภพ สวนตง และดร.สงวน หล้าโพนทัน
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๒
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ ๒) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นการศึกษาแบบคุณภาพและเชิงปฏิบัติการ โดยใช้วิธีการวิจัยสัมภาษณ์แบบลงพื้นที่วิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า

ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยมีการสั่งสมกันมาจากประสบการณ์ระยะเวลาของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการดำรงชีวิตให้เข้ากับธรรมชาติ แล้วสืบต่อกันมาจนเป็นภูมิปัญญาประเพณีท้องถิ่นของประชาชนในอีสานใต้ และภูมิปัญญาประเพณีของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้มีดังต่อไปนี้ คือ (๑) อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้จัดกิจกรรมทำเทียนพรรษา เป็นการสร้างความสามัคคีทั้งบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี (๒) อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีการจัดกิจกรรมบุญบั้งไฟ ซึ่งแสดงออกถึงการสักการบูชาจากความเชื่อเกี่ยวกับพิธีขอฝน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ประกอบพิธีกรรมขึ้น (๓) อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีกิจกรรมบุญกระฐูปชุมชนจัดกิจกรรมร่วมกันแสดงออกความเคารพศรัทธาต่อพระรัตนตรัย และ (๔) อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีการจัดกิจกรรมการบวชนาคช้างถือเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่การวิจัยโดยการสัมภาษณ์ มี ๔ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ มีการกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรม มีการสร้างและแสวงหาความรู้ มีกระบวนการทางความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีการจัดทำเป็นหนังสือเพื่อเป็นการพัฒนาให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นต้นแบบหรือต้นฉบับองค์ความรู้เพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นรูปแบบเดียวกันในท้องถิ่น (๒) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชน เพื่อการสร้างสามัคคีหรือสร้างองค์ความรู้สมัยใหม่ให้แก่ชุมชน ให้ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงรวดเร็ว การช่วยประสานงานที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เพื่อ

ผสมผสานให้ทันสมัย (๓) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการฝึกอบรม เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักการ วิธีการและได้มีความรู้เพิ่มเติม สร้างความสามัคคี มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ความรู้ ความคิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างจะเป็นแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และประสบการณ์ และหน่วยงานภายในองค์กร (๔) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ประเพณีทางพุทธศาสนา ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นการสร้างความเจริญและความสุขให้ทั้งตนเองและสังคม อีกอย่างหนึ่งก็เป็นการการสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมความร่วมมือในชุมชนและพัฒนาตามกระบวนการไปสู่ถึงเป้าหมายโดยการใช้ความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วม

Research Title: The Development Model of Buddhist Wisdom and Tradition and Promotion of Public Learning in Southern Isan

Researcher: Dr.Siraphop Suandong, and Dr.Sanguan Lapontan

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima campus

Fiscal Year: 2562/2019

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research report on " The Development Model of Buddhist Wisdom and Tradition and Promotion of Public Learning in Southern Isan" has the objectives 1) to study of the general state and the context of the Buddhist traditional wisdom of people in the South-Isan region, 2) to study the Buddhist traditional wisdom and learning of the people that appear in the South-Isan region and 3) to offer of the model for developing Buddhist wisdom and traditions with the promotion of people's learning in the South-Isan region. It is a research of quality and practice by using interview research methodology in the research area.

The result of the research found that

Wisdom is the knowledge of the people in the local community with accumulation from experience. The duration of continuous learning is living in harmony with nature, then passed on to the local traditions of the people in the Southern-Isan region. And the wisdom and tradition of the people that appear in the Southern-Isan region are as follows: (1) Chokchai District, Nakhon Ratchasima Province organized activities to make candles. It is to create unity in all houses, temples, schools (Bowon), which is organized annually, (2) Nong Hong District, Buri Ram Province has activity for fireballs which demonstrate the worship of beliefs about the ceremony for rain or related agencies have performed the ritual, (3) Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province has activity of tradition of merit making, incense sticks. The community organized activities to show respect and respect for the Triple Gem and (4) Tha Tum District, Surin Province. There is activity with the ordination of elephants to ordain as a means to renew age of Buddhism.

The developmental model of Buddhist wisdom and tradition and promotion of public learning in the Southern-Isan region, the researcher entered the research area by

interviewing in 4 types which are (1) the form of promotion and development of knowledge of Buddhist wisdom and traditions. There are stipulations that must be learned about traditions, cultures and rituals, there is creating and seeking knowledge, there is a knowledge process, there is creative thinking, there has been written book in order to be a written development to be a prototype or original knowledge to be used in the study of the same form in the locality, (2) the form of promotion and development of wisdom transfer according to modern science which is information in the community for creating unity or creating new knowledge for the community to receive information and information quickly helping to coordinate the benefits of knowledge and traditional Buddhist wisdom, both traditional knowledge and modern knowledge today in order to integrate modernly, (3) the form of promotion and development for the creation of a network of related agencies, with training to create learning processes based on principles, methods, and additional knowledge, there is create unity, there is exchange of knowledge. Coordinate for efficiency able to create knowledge and opinions according to the model, will exchange knowledge and experience and departments within the organization (4) the form of promotion and development of awareness raising, preservation of Buddhist traditions must follow the Buddhist principles in accordance with a good life , it is building prosperity and happiness for both ourselves and society, on the other hand, it is volunteer creation to contribute to society, community cooperation and it is development according to the process to reach the goal by using knowledge, understanding, creating awareness and awareness of participation.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จด้วยดี ด้วยความเมตตาของ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กราบขอบพระคุณพระราชสีมาภรณ์ รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา ที่ได้เมตตาให้โอกาสในการทำวิจัย และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินงานวิจัย ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในเมตตากรุณาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัย ขอขอบคุณ ผศ.ดร.วิระชัย ยศโสธร อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ที่กรุณาให้คำแนะนำ ปรึกษาด้านข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย และขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลงานวิจัยในการสัมภาษณ์ทั้ง ๔ จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ ขอขอบคุณ คุณอาจารย์ เจ้าหน้าที่วิทยาลัยเขตนครราชสีมา และตรวจรูปแบบรายงานวิจัยให้ถูกต้องตามรูปแบบของงานวิจัย ที่เป็นกัลยาณมิตร ขอขอบคุณและขออนุโมทนา เจ้าของผลงานประพันธ์ ตำราหนังสืองานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ขอขอบคุณครูบาอาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้วิจัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ขอขอบคุณคุณพ่อ คุณแม่ และญาติพี่น้องที่เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอมา

ขอบคุณทุก ๆ ท่านที่มีส่วนร่วมและเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยทำรายงานวิจัยให้สำเร็จลงได้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

ดร. สิริภาพ สนวนดง และคณะ

๒๗ เมษายน ๒๕๖๓

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎี.....	๑๐
๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ	๑๐
๒.๑.๒ แนวคิดการเรียนรู้.....	๑๒
๒.๑.๓ แนวคิดการส่งเสริมความรู้.....	๑๓
๒.๑.๔ แนวคิดด้านประเพณี	๑๖
๒.๑.๕ แนวคิดภูมิปัญญาเชิงพุทธ.....	๑๙
๒.๑.๖ ทฤษฎีแนวคิดการพัฒนาชุมชน.....	๒๑
๒.๒ ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๓
๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๒๔
๒.๒.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๒๕
๒.๓ ความหมายของคำว่า การพัฒนา	๒๗
๒.๓.๑ ความหมายของคำว่า พัฒนา	๒๗
๒.๓.๒ ความหมายของการพัฒนา	๒๘
๒.๔ บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาในเขตอีสานใต้.....	๓๑
๒.๔.๑ สภาพทั่วไปของบริบทจังหวัดในเขตอีสานใต้	๓๑
๒.๔.๒ บริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนา ของประชาชนในเขตอีสานใต้	๖๒
๒.๕ ความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้	๙๔

๒.๗ การถ่ายทอดความรู้ประเพณีเชิงพุทธและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของอีสานใต้.....	๙๙
๒.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐๕
๒.๙ สรุป.....	๑๑๓

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๑๑๖
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๑๑๙
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๑๒๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๒๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๒๒
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๑๒๓

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๒๔
๔.๑ ภูมิปัญญาด้านประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของประชาชนที่ปรากฏในเขตอีสานใต้.....	๑๒๔
๔.๑.๑ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา.....	๑๒๔
๔.๑.๒ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์.....	๑๕๓
๔.๑.๓ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ.....	๑๗๕
๔.๑.๔ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์.....	๒๐๑
๔.๒ รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ กับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้.....	๒๒๕
๔.๒.๑ รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ.....	๒๒๕
๔.๒.๒ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการถ่ายทอด ภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่.....	๒๓๑
๔.๒.๓ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	๒๓๕
๔.๒.๔ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ.....	๒๔๒
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๒๔๙
๔.๔ สรุป.....	๒๕๐

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๒๕๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๕๕
๕.๒ อภิปรายผล.....	๒๖๓

๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๗๐
บรรณานุกรม	๒๗๑
ภาคผนวก	
ผนวก ก เครื่องมือวิจัย	๒๘๘
ผนวก ข หนังสือบันทึกข้อความ หนังสือขอความอนุเคราะห์ รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์	๓๐๔
ผนวก ค การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	๓๑๗
ผนวก ง ภาพถ่ายการลงพื้นที่ดำเนินการวิจัย	๓๒๐
ผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบจากงานวิจัย	๓๕๒
ประวัติผู้วิจัย	๓๕๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ ตามที่สถาบันวิจัยได้ กำหนด ตัวอย่างเช่น หมวดพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘ , ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑. หมายถึง สุตตันตปิฎก มหาวคค ปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๑๐ ชื่อ ๓๗๓ หน้า ๓๐๑ ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก พ.ศ. ๒๕๐๐

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)

ม.ม. (บาลี) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกปาฐี (ภาษาบาลี)

(ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก (ภาษาไทย)

ช.เถร.(ไทย) = สัตตันตปิฎก ชุททกนิกาย เถรคาถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันข้อมูลข่าวสารที่แพร่หลายทั่วถึงกันได้อย่างรวดเร็ว ไร้อาณาเขตขวางกั้นสภาพดังกล่าวมีส่วนกระทบถึงวิถีชีวิตของผู้คนพลเมืองโดยทั่วไป เพราะเป็นสภาพที่เอื้ออำนวยในการรับและถ่ายทอดศาสตร์ตะวันตกเข้ามาในการพัฒนาประเทศและพัฒนาผลผลิต ตลอดจนการดำเนินชีวิต อย่างมิได้มีการปรับปนกับภูมิปัญญาไทยที่มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้ชุมชนชนบทประสบปัญหาดังที่กล่าวไว้ว่า ชุมชนล่มสลายอันมีผลรวมไปถึงความทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง การพยายามใช้กลไกทางการศึกษาจากเงื่อนไขที่เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาหลักสูตร ตามความต้องการของท้องถิ่น เป็นช่องทางในการประยุกต์เอาภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีจุดเด่น ที่สามารถพิสูจน์ตัวเองในการยืนหยัดอยู่รอดได้ท่ามกลางกระแสการล่มสลายของชุมชน และการทรุดโทรมของสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมาสู่หลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ในแนวทางของการคิดปฏิบัติจริง จากการประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากล เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบคุณค่าภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน และสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด นามาซึ่งดุลยภาพที่สงบสันติสุขของบุคคล ชุมชนและชาติ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานสำคัญในวิถีการดำรงชีวิตของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชน สังคม มีรูปแบบ มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นอย่างดี การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบในการประกอบอาชีพซึ่งมีความสำคัญกับคนวัสดุ กรรมวิธีการในท้องถิ่นนั้น การสืบทอดภูมิปัญญามาแต่ครั้งอดีตกาลเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต วิเคราะห์ปฏิบัติและสืบทอด กันมาจนปัจจุบัน

ภูมิปัญญาเป็นพื้นความรู้ของประชาชนในสังคมที่รับรู้และเข้าใจร่วมกันว่าภูมิปัญญานั้นเรียกต่าง ๆ กันเช่น ภูมิปัญญาไทยภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้มีการกล่าวถึงและมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบันภูมิปัญญาจัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่งของมนุษย์สิ่งดังกล่าวสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ผนวกด้วยความเฉลียวฉลาดในการหยั่งรู้อย่างลุ่มลึกเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นและสังคมของตน

ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานและสังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งที่ปรากฏภูมิปัญญาอยู่จำนวนมากโดยภูมิปัญญาเหล่านี้ นอกจากแสดงความเป็นไทยความเป็นเอกลักษณ์ไทยอย่างหนึ่งแล้วยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคนในชาติไทยเพราะภูมิปัญญานั้นถือว่าเป็นสิ่งละเอียดอ่อนซึ่งชาติที่เจริญแล้วมักมี

สังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสาย มีความเป็นอิสระจึงจะสามารถสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้^๑

การสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะของตนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้นบางพื้นที่มีการสร้างภูมิปัญญาที่ใช้ในพื้นที่ของตนจนเรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ที่เป็นองค์รวมระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติแวดล้อมและคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติรวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การปรับตัวการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดของบุคคลชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาชีวิตความอยู่รอดของบุคคลทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมเนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดขึ้นจากความรู้ประสบการณ์และแนวคิดที่ชุมชนได้มีการถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาด้วยคนไทยแต่โบราณมีภูมิปัญญาที่ฉลาดล้ำลึกในการประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์เพื่อให้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีพที่ประกอบไปด้วยความสามารถในการแสวงหาอาหารการปลูกสร้างบ้านเรือนการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งทอเพื่อการนุ่งห่มและความรู้ในการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บซึ่งช่วยให้สังคมไทยนับแต่อดีตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุขสืบจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเกี่ยวข้องกับการที่มนุษย์ได้รู้จักวิธีการนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้จากขั้นตอนที่ง่ายจนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อนประณีตงดงามในเชิงศิลปะและประโยชน์ใช้สอยจนสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้เป็นอย่างดีและสืบทอดมาจนปัจจุบันกรรมวิธีดังกล่าวช่วยให้มนุษย์ได้ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมากโดยมีความเชื่อมาจากที่มนุษย์เกิดความรู้สึกรับและเชื่อถือนำมาเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์และวิธีการที่มนุษย์ปฏิบัติต่อความเชื่อเหล่านั้นสามารถแสดงออกได้หลายวิธีแต่ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ สัญลักษณ์เชิงประเพณีเนื่องจากประเพณีเป็นสัญลักษณ์ที่ต่อยอดคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงออกโดยการกระทำทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

นอกจากนี้การสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นยังเกี่ยวเนื่องด้วยทางพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เช่นพิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี งานบวช งานบุญประเพณี เป็นต้น ในฐานะที่พิธีกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนพิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ได้และรวมถึงความคิดเห็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มด้วยกันและการประกอบพิธีกรรมทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ๓ ประการคือ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และ(๓) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน การศึกษาพิธีกรรมในรอบปีและรอบชีวิตจะทำให้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญของพิธีกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่มารวมกลุ่มประกอบพิธีกรรมนั้น^๒

^๑ จักรพันธ์ โสมะเกษศรี, การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๒ สมบูรณ์ สุขสาราน, ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน, งานวิจัยลำดับที่ ๑๘ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และยังเป็นเครื่องมือที่มนุษย์สามารถจะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีและไม่เพียงแต่ด้านประโยชน์ใช้สอยเท่านั้นที่มนุษย์พัฒนาขึ้นความคิดริเริ่มเป็นปัจจัยที่มนุษย์ให้ความสำคัญอีกด้วยปัจจุบันภูมิปัญญาได้มีการพัฒนาไปมากโดยการประดิษฐ์คิดค้นทำให้ได้รูปแบบต่าง ๆ ที่ทันสมัยตลอดจนกลายเป็นสิ่งที่รับใช้ชีวิตมนุษย์จนเป็นมรดกตกทอดมาจนทุกวันนี้ ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญานั้นดำรงอยู่คือ การจัดการความรู้เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการจัดเก็บ การพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทั้งในระดับครัวเรือนชุมชนตลอดถึงระดับประเทศ

ในปัจจุบันการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านการเรียนการสอนเป็นกระบวนการสื่อสารความรู้ประสบการณ์ ทักษะ ความคิดเห็น ตลอดจนเจตคติ ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี และอาจใช้เครื่องมือประกอบการสอนต่าง ๆ อีกมากมาย โดยมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข จึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพ ความสามารถของผู้เรียนอย่างเต็มที่ เพื่อให้มีนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนวิทยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน จึงเป็นวิถีทางหนึ่งที่จะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายได้ตามที่ต้องการ การนำภูมิปัญญาชาวบ้านแหล่งเรียนรู้มาใช้ในหลักสูตรการเรียน เป็นกิจกรรมที่ต้องอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ เป็นชุดความรู้ในชุมชนที่มีการใช้เพื่อการดำเนินวิถีชีวิตที่ได้ผลจากในอดีต สามารถดำรงความสันติสุขแก่บุคคล ครอบครัวและชุมชน ตลอดจนความมีดุลยภาพอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างผสมกลมกลืนเป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของ ชุมชน โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้เชื่อมโยงชุดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับสถานศึกษาเข้าสู่หลักสูตรและกระบวนการเรียนการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในแต่ละท้องถิ่น

นอกจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความคิดความสามารถความเจตจำนงของกลุ่มชนได้ จากประสบการณ์ในสังคมด้วยการปรับตัวและดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นจากพื้นที่และสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและรับเอาหรือปรับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์ หรือแก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ มีผู้กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตถ่ายทอดสืบต่อกันมาช้านานจนกระทั่งถึงปัจจุบันองค์ความรู้ของภูมิปัญญาเป็นส่วนที่เป็นศาสตร์สำหรับส่วนที่เป็นศิลป์ คือ เป็นความรู้ที่มีคุณค่า ทั้งดีและงามและผู้คนคิดค้นขึ้นมาไม่ใช่สมองเพียงอย่างเดียวแต่ด้วยอารมณ์ความรู้สึกและจิตวิญญาณ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่สัมพันธ์กับวิถีคิดวิถีปฏิบัติและวิถีให้คุณค่าของกลุ่มชนตลอดถึงวัฒนธรรม ประเพณี หรือพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและกันมาอย่างแนบแน่นทุกยุคทุกสมัยพระพุทธศาสนามีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนากล่อมเกลาจิตใจสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ดีต่อวัฒนธรรมไทยให้เกิดแก่ประชาชนพลเมือง ด้วยดีตลอดมา มีหลักธรรมที่มุ่งเน้นสอนให้ผู้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นคนดีสามารถควบคุมกายวาจาใจ

ได้อย่างดีงาม^๓ ในทางประวัติศาสตร์ชาวไทยได้นับถือศาสนาพุทธต่อเนื่องตลอดมาในด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา^๔ มีบทบาทต่อวิถีชีวิตจิตใจของคนไทยทุกด้านเข้าถึงจิตใจของประชาชนอย่างแท้จริงได้หล่อหลอมอุปนิสัยให้มีความรักความเมตตาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^๕ พระพุทธศาสนาให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ชีวิตคนไทยและสังคมไทยเปรียบประดุจประทีปส่องทางเป็นที่พึ่งของตนเองได้ดีและสามารถเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้ด้วยทั้งในด้านคุณธรรมศีลธรรมที่ดีงาม^๖ พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำจิตวิญญาณได้อบรมบ่มนิสัยให้มีการศึกษาพัฒนาจิตและเป็นหลักชัยเป็นแม่แบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามแก่ประชาชนมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางสรรพวิชาที่มีหน้าที่ในการอนุเคราะห์ประชาชนตามหลักพุทธธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลัก ๖ ประการ คือ “ห้ามมิให้ทำความชั่วให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังอธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้”^๗ มีคำสอนที่แสดงถึงความจริงของโลกทางกายภาพทั้งในองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติ^๘ พระสงฆ์สอนวิธีการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จที่ยั่งยืนโดยอาศัยหลักพุทธธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางเป็นแนวทางในการยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อมโยงประสานความสามัคคีและความดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม

ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสานใต้ เกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักการปฏิบัติตาม และการบูชาเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและการสืบเนื่องของความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้สร้างสรรค์ผลงานที่สวยงามออกมาเป็นศาสตร์และศิลปะตามชุมชนนั้น ๆ โดยชุมชนมีความเกี่ยวเนื่องของการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน ทุกหน่วยงานจะสร้างสมประสบการณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น และแสดงออกมาเพื่อให้ผู้สนใจได้เห็น ถือเป็นสร้างสมประสบการณ์ ตามความเชื่อ อาทิเช่น การสร้างขบวนเทียนพรรษา ของอำเภอโชคชัย การสร้างกระดุม อำเภอหนองบัวแดง การทำบั้งไฟ อำเภอหนองหงส์ และการบวชนาคช้าง อำเภอท่าตูม ซึ่งถือว่าเป็นงานประเพณีที่ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ เชี่ยวชาญ ในการประดิษฐ์ตกแต่งให้เกิดความสวยงาม และอาศัยความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานของภูมิปัญญานั้น ๆ ถ่ายทอดออกมาได้อย่างภาคภูมิใจของชาวอีสานใต้ และยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นการส่งสมความรู้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงทุกวันนี้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจเรื่องรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ และเพื่อเสนอ

^๓ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๖๔/๔๓, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๔/๕๖.

^๔ กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อุทิศพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๕ จานง อติวัฒน์สิทธิ์, ศาสนาชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๗), หน้า ๔๙.

^๖ พร รัตนสุวรรณ, รุ่งอรุณ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^๘ วิชระ งามจิตจรเจริญ, สมการความว่าง, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๔), หน้า

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตอีสานใต้ ซึ่งมีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และเพื่อเป็นการศึกษาความสำคัญของชุมชนคนอีสานใต้ ที่มีความรู้ ความสามารถ และไม่ให้เกิดการสูญหายไปของประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของเขตอีสานใต้สืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ได้อย่างไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยคุณภาพเชิงปฏิบัติการโดยใช้การวิเคราะห์ด้านการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยภาคสนาม (Field Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้ ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตของด้านเนื้อหา

การศึกษา “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่

๑.๔.๑.๑ สภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นอย่างไร

๑.๔.๑.๒ ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ เป็นอย่างไร

๑.๔.๑.๓ รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ได้อย่างไร

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่

พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี มหาจุฬาทศปิฎก พุทธศักราช ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๑.๔.๓ ขอบเขตของด้านประชากรศึกษา/กลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตในด้านประชากร/กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาที่เป็น กลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ กลุ่มผู้นำ/นักวิชาการ และกลุ่มผู้เรียนรู้ รวมกลุ่มที่ศึกษาวิจัยหรือผู้ให้ข้อมูล ๑๒๐ รูป/คน ประกอบด้วย

๑.๑ กลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ๔๐ รูป/คน คือ พระสงฆ์/ปราชญ์ที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ที่เกิดจากการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รู้จักวิเคราะห์ การแก้ปัญหา จนเกิดความรู้ที่กลั่นกรองและรวบรวมเป็นความคิดของตนเอง สามารถมาพัฒนาและนำไปประยุกต์ถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์ตนเองและชุมชนได้ของจังหวัดในเขตอีสานใต้ ได้แก่

- (๑) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๒) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๓) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๔) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๒ กลุ่มผู้นำ/นักวิชาการ ๔๐ รูป/คน คือ ผู้นำเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งหรือยอมรับจากชุมชน เช่น ผู้นำทางด้านศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ผู้ปกครองท้องที่และนักวิชาการ ได้แก่

- (๑) ผู้นำ/นักวิชาการ มีความรู้ประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๒) ผู้นำ/นักวิชาการ มีความรู้ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๓) ผู้นำ/นักวิชาการ มีความรู้ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๔) ผู้นำ/นักวิชาการ มีความรู้ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๓ กลุ่มผู้เรียนรู้ ๔๐ รูป/คน กลุ่มผู้เรียนรู้เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ เชี่ยวชาญ หรือมีผลงานทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ด้านวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีเชิงพุทธที่อยู่ในเขตของจังหวัดอีสานใต้ ได้แก่

- (๑) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๒) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๓) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑๐ รูป/คน
- (๔) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐ รูป/คน

รวมกลุ่มประชากรทั้งหมด ๑๒๐ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตของด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาไว้ในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ในการวิจัยครั้งนี้มีศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยและนำมาจำกัดความ ดังนี้

รูปแบบการพัฒนา หมายถึง แนวทางการพัฒนาที่มีรูปแบบในการสืบสานที่เป็นองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธของบุคคลในชุมชน โดยคิดขึ้นจากสติปัญญา และความสามารถของท้องถิ่นตนเองเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมโดยมีกระบวนการส่งเสริมสืบทอดมาเป็นเวลานานของบุคคลในเขตจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การกระทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลคนในท้องถิ่นและชุมชน โดยใช้องค์ความรู้เดิม และความคิดที่สั่งสมจากประสบการณ์ที่ปฏิบัติกันมาพร้อมทั้งนำมาสืบทอดอันเป็นความสามารถทางสติปัญญาที่แสดงออกถึงความรู้ของชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

การพัฒนาภูมิปัญญา หมายถึง การพัฒนาเพื่อให้เกิดองค์รวม การพัฒนาที่บูรณาการให้เกิดองค์รวมของภูมิปัญญาเชิงพุทธ เป็นองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะมาผสมผสานกัน และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ มีดุลยภาพ กล่าวคือ ธรรมชาติแวดล้อมกับเศรษฐกิจจะต้องบูรณาการเข้าด้วยกัน จะทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาทั้งในทางเศรษฐกิจและในทางสภาพแวดล้อม การคุ้มครองสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้เดิม โดยมีมนุษย์เป็นแกนกลางการพัฒนาเพื่อสร้างให้เกิดความสมดุล ระหว่างคนธรรมชาติ และสรรพสิ่ง เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลกัน ไม่ทำลายล้างกันทุกสิ่งในโลกก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่นและชุมชนในเขตอีสานใต้

ประเพณีเชิงพุทธ หมายถึง ประเพณีความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และอาศัยองค์ความรู้ที่สั่งสมจากประสบการณ์ ผ่านทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีในท้องถิ่นและชุมชน โดยเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม และความรู้ที่ได้สั่งสมมาของคนรุ่นก่อนเพื่อแสดงออกถึงกิจกรรมที่เป็นประเพณี และเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

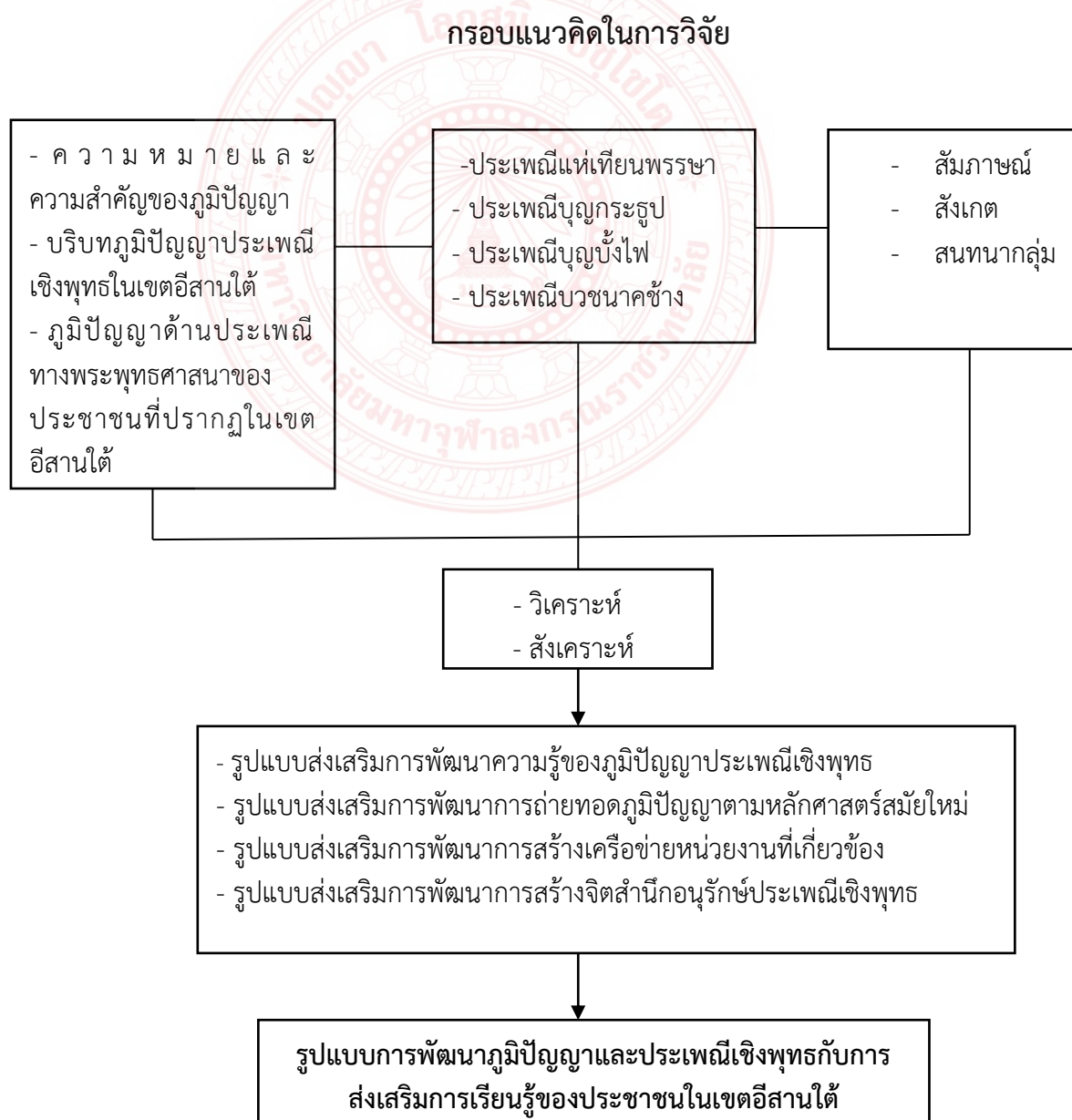
การส่งเสริม หมายถึง การสนับสนุน ช่วยเหลือ ในการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนในเขตอีสานใต้ ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งผ่านกระบวนการทางการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น และการเชื่อมโยง และบูรณาการกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เป็นการกำหนดในการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนเกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในท้องถิ่น

การเรียนรู้ หมายถึง การได้รับความรู้ พฤติกรรม ทักษะ คุณค่า หรือความพึงใจ ที่เป็นองค์ความรู้หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ และเกี่ยวข้องกับประชาชนในท้องถิ่นของการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประเพณีเชิงพุทธทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีเชิงพุทธของประชาชนในเขตอีสานใต้ ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์

อีสานใต้ หมายถึง จังหวัดที่ปรากฏอยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาของชุมชน

๑.๖ กรอบแนวคิดการทำวิจัย

ในการศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ และเพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางวิชาการในการเรียนรู้สืบต่อไปดังนี้

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้

๑.๗.๒ ทำให้ทราบภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้

๑.๗.๓ ทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางวิชาการในค้นคว้าการเรียนรู้สืบต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ได้มีแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. แนวคิดและทฤษฎี

- ๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
- ๑.๒ แนวคิดการเรียนรู้
- ๑.๓ แนวคิดการส่งเสริมความรู้
- ๑.๔ แนวคิดด้านประเพณี
- ๑.๕ แนวคิดภูมิปัญญาเชิงพุทธ
- ๑.๖ ทฤษฎีแนวคิดการพัฒนาชุมชน

๒ ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓ ความหมายของคำว่า การพัฒนา

๔ แนวคิดและบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน

๕ สภาพทั่วไปและบริบทภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาในเขตอีสานใต้

๖. ความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้

๗. การถ่ายทอดความรู้ประเพณีเชิงพุทธและภูมิปัญญาท้องถิ่นของอีสานใต้

๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดและทฤษฎีของการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยวางกรอบการศึกษา ในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ

รูปแบบ แปลมาจากคำภาษาอังกฤษว่า Model ซึ่งมีผู้แปลต่างกัน บางท่านใช้คำว่า ต้นแบบ ตึกตา แบบจำลอง แบบแผน วงจร หรือแบบ เป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะแปลว่าอย่างไร ก็มีนัยแห่งความหมายที่มาจากคำว่า Model ดังกล่าว มีผู้ให้ความหมายของรูปแบบหลายท่าน ดังนี้

รูปแบบ หมายถึง การย่อส่วนของจริงให้เล็กลง เพื่อให้พิจารณาและช่วยทำความเข้าใจในข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ โดยการจัดวางแบบแผนให้เข้าใจง่ายขึ้น ซึ่งเป็นเหมือน

ตัวแทนความจริง แต่มีไขข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้น^๑

รูปแบบ หมายถึง รูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไดอะแกรม หรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น^๒

รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือสังเคราะห์ขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้าง หรือผู้สังเคราะห์เอง เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายและกระชับถูกต้อง สามารถตรวจเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ เพื่อช่วยให้ตนเองและผู้อื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจน เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งได้^๓

Keeves J. กล่าวว่า รูปแบบไม่ใช่ทฤษฎี รูปแบบโดยทั่วไปจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ (๑) รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนาย(Prediction) ผลที่ตามมา ซึ่งสามารถพิสูจน์ ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้ (๒) โครงสร้างรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ(Causal relationship) ซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ เรื่องนั้นได้ (๓) รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ(Imagination) ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์(Interrelations)รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้ (๔) รูปแบบควรจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural relationships) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง (Associative relationships)^๔

ประเภทของรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์แบ่งได้ ๔ ประเภท คือ (๑) Analogue model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปแบบเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบการทำนาย (๒) Semantic model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิหรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ เช่น รูปแบบการเรียนรู้ในโรงเรียน เป็นต้น (๓) Mathematic model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยา ศึกษาศาสตร์ และการบริหารการศึกษา (๔) Casual model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคการวิเคราะห์แบบ Path Analysis โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น^๕

^๑ ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, คู่มือคู่มือองค์การแห่งความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร :ปัญญาชน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๘.

^๒ ทิศนา แหม่มณี, รูปแบบการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟพรี้น, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^๓ กัลยา คิดก่อนทำ, รูปแบบเพื่อพัฒนาชีวิตครูที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^๔ ทิศนา แหม่มณี, รูปแบบการเรียนการสอน, หน้า ๒.

^๕ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รูปแบบกลไกส่งเสริมการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๕), หน้า ๒๘.

จากข้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่า รูปแบบการอนุรักษ์และการพัฒนาจะเป็นแบบ Casual model เพราะเป็นการศึกษาความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ของสภาพการณ์และปัญหาใด ๆ

ดังนั้น รูปแบบจึง หมายถึงต้น แบบที่เป็นรูปธรรมสร้างขึ้นจากความคิดที่เป็นนามธรรม แสดงออกมาเป็นคำอธิบายและแผนผัง ที่เกิดจากสภาพและปัญหาของเรื่องใดเรื่องหนึ่งผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิจัย สามารถทำให้เข้าใจได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมนำไปดำเนินการได้รูปแบบจะต้องนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถพิสูจน์ ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้ รูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุซึ่งสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ เรื่องนั้นได้ รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการความคิดรวบยอดและความสัมพันธ์รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตของการสืบเสาะความรู้ และรูปแบบควรจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างมากกว่า ความสัมพันธ์เชิงการเชื่อมโยง

๒.๑.๒ แนวคิดการเรียนรู้

มนุษย์แสดงพฤติกรรมออกมาตามระดับการเรียนรู้ และมีการเรียนรู้อยู่แล้วโดยธรรมชาติ ผูกพันและประสานไปกับการดำรงชีวิตและการทำมาหากิน จึงสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจอย่างไม่มีกฎเกณฑ์ระบบระเบียบตายตัวหากแต่ปรับเปลี่ยนไปตามความสนใจของบุคคล

ตั้งแต่เกิดจนตายประสบการณ์ กิจกรรม และการทำงานใด ๆ ควรเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้ฉลาดขึ้นและเป็นคนดีขึ้น ระบบการเรียนรู้เป็นแกนกลางของกิจกรรมทุกระบบเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้สากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและสังคมในปัจจุบัน กิจกรรมหรือระบบอื่น ๆ จึงต้องมีการเรียนรู้เฉพาะระบบหรือเฉพาะด้าน โดยมี “ภูมิปัญญา” เป็นแกนกลาง เชื่อมร้อยความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของสังคม^๖ ลักษณะของการเรียนรู้มี ๓ ประการ คือ

๑. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ เพราะมีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจ

๒. การเรียนรู้เกิดจากการพยายามตอบสนองหลายรูปแบบ เพื่อบรรลุเป้าหมาย คือการแก้ปัญหา

๓. การตอบสนองจะต้องกระทำจนเป็นนิสัย^๗

จะเห็นว่าปัญหามีส่วนทำให้เกิดการเรียนรู้ แต่ความบังเอิญก็ทำให้มีความรู้ปรากฏขึ้นได้ และเกิดการกระทำซ้ำ ๆ จนมีความชัดเจนในการกระทำดังกล่าว ธรรมชาติของการเรียนรู้อาจมี ๒ ลักษณะ คือมองการเรียนรู้ในรูปส่วนประกอบของชีวิต ความสำคัญหน้าที่ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย และมองการเรียนรู้ในรูปของสังคมหรือถือเอาวัฒนธรรมเป็นใหญ่

วิธีปฏิบัติการเรียนรู้ ๓ แบบที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้ ได้แก่ (๑) การสะสม (Accretion) หมายถึงการสะสมความรู้ประจำวันซึ่งเท่ากับการเรียนรู้ข้อเท็จจริง (๒) การปรับ (Tuning) ที่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความรู้อย่างช้า ๆ และค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงทีละ

^๖ วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพินิจ, เทคนิคและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น, (มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๐.

^๗ อารี พันธุ์มณี, จิตวิทยาการเรียนรู้การสอนประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

เล็กน้อย และ (๓) การจัดโครงสร้างใหม่ (Restructuring) เกี่ยวข้องทั้งการจัดโครงสร้างใหม่และการจัดระบบความรู้ที่เคยถูกจัดเก็บแล้วใหม่^๘

ดังนั้น แนวคิดการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ ต้องมีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจ การเรียนรู้เป็นการตอบสนองหลายรูปแบบ เพื่อบรรลุเป้าหมาย คือการแก้ปัญหา การตอบสนองจะต้องทำจนเกิดเป็นนิสัย และวิธีปฏิบัติการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้ คือ การสะสม เพราะการสะสมความรู้ประจำวันซึ่งเท่ากับการเรียนรู้ข้อเท็จจริง การปรับตัว ที่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความรู้อย่างช้า ๆ และค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงทีละเล็กละน้อยและการจัดโครงสร้างใหม่ เกี่ยวข้องทั้งการจัดการเรียนรู้

๒.๑.๓ แนวคิดการส่งเสริมการเรียนรู้

แนวคิดในการส่งเสริมการเรียนรู้ นักวิชาการได้ให้ความหมาย ดังต่อไปนี้

บลูม (Bloom) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านปฏิบัติ การกระทำและจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติทางด้านจิตพิสัย บลูม (Bloom) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น ๕ ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้^๙ ดังนี้

๑. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใดๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ ก่อน ดังนั้นหากเราต้องการจะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยมใด ๆ ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้ บุคคลเกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมนั้น ๆ

๒. ขั้นตอนการตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้วแต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้นในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อ สิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

๓. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสนตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผล ที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้นหากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ให้บุคคลนั้นได้รับผลประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยม ที่ต้องการก็จะช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติ เช่นนั้นต่อไป

๔. ขั้นการจัดระบบ (Organizing) การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยมใดๆ แล้วจะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไป ปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม

^๘ นาริรัตน์ รักรัตนกุล, **หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่**, (มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖-๕๗.

^๙ บลูม (Bloom), **การดำเนินงานด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของโรงเรียนโกวิทอรรถ เชียงใหม่**, ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

หรือค่านิยมอื่นๆในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุด ของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ การพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

๕. ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตนซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

สุพัชรา ชัมเจริญ ได้เสนอแนะกิจกรรมนักเรียนที่ควรวัดในสถานศึกษา ดังนี้^{๑๐}

๑. กิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาตนเอง เป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมสร้างความรู้สึกละเห็นคุณค่าในตนเอง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสำรวจ วิเคราะห์ประเมินตนเองตามความเป็นจริง จนกระทั่งรู้จักเข้าใจยอมรับ ควบคุมและพัฒนาตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รู้ว่าตนมีคุณค่าความสามารถ สร้างสิ่งที่ตั้งงามให้แก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

๒. กิจกรรมพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ศีลธรรมและจริยธรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ erva ปัญหาในการแก้ปัญหาทางด้านศีลธรรม และจริยธรรม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความสมดุลทั้งด้านจิตใจ ทางกาย อารมณ์ และสังคม ทาให้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ และมีความสุขประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นคนดี มีปัญญาและมีความสุข

๓. กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิด เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะทางด้านรู้จักตนเอง ทักษะการแสวงหาและใช้ข้อมูล ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการวางแผนและการจัดการ ทักษะการมีวิสัยทัศน์ ทักษะการกล้าเสี่ยงอย่างมีเป้าหมายและคุณธรรมสร้างเสริมความสามารถในการปรับตัวอยู่กับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข เพื่อช่วยให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

๔. กิจกรรมเสริมสร้างการแสวงหาความรู้ เป็นกิจกรรมมุ่งเสริมสร้างประสิทธิภาพในการเรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้เต็มศักยภาพ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียน มีนิสัยในการเรียนที่ดี เห็นคุณค่าของการแสวงหาความรู้ มีเทคนิคและวิธีการเรียนที่ดีรู้จักจัดจ้ส่งเสริมการเรียนที่ได้ผลและวางแผนการศึกษา และอนาคตของตนได้

๕. กิจกรรมเสริมนิสัยรักการทำงาน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างนิสัยรักการทำงานเพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ปลูกฝังค่านิยมนิสัยรักการทำงาน แสดงถึงความพึงพอใจมุ่งมั่นที่จะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จ และมีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง

๖. กิจกรรมผู้บริโภค เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริม พัฒนาการคิด วิเคราะห์ตัดสินใจ เลือกบริโภคโดยยึดหลักประโยชน์ ประหยัดและปลอดภัย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้มาใช้เป็นประโยชน์ต่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน

๗. กิจกรรมนักร้อง เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริม พัฒนาทักษะการอ่านออกเสียงร้อยแก้ว หรือร้อยกรองตามความสนใจของผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนอ่านออกเสียงได้ถูกต้องตามหลักการอ่าน

๘. กิจกรรมเพื่อน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริม พัฒนาให้มีความสามารถในการปรับปรุงตนเองในการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม ช่วยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อนได้

^{๑๐} สุพัชรา ชัมเจริญ, การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน, (ฉะเชิงเทรา : โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

๙. กิจกรรมสร้างเสริมนิสัยการทำประโยชน์เพื่อสังคม เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมนิสัยการทำประโยชน์เพื่อสังคม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยที่เอื้อต่อการทำประโยชน์เพื่อสังคม

๑๐. กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมสนับสนุนให้เยาวชนได้เรียนรู้ร่วมกัน และฝึกทักษะในการเป็นผู้ช่วยเหลือ แสดงความเมตตา กรุณา ทุกคนร่วมกันปฏิบัติตามกฎ ผู้บาเพ็ญประโยชน์ ได้เรียนรู้กระบวนการกลุ่มในการอยู่ร่วมกัน สามารถค้นพบความสามารถ สนใจและเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ

ยุพิน พิพิธกุล ได้เสนอวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์สำหรับนักเรียนไว้ดังนี้^{๑๑}

๑. วิธีการสอนแบบบรรยาย (Lecture Method) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนเป็นผู้บอกนักเรียนมักจะใช้กับนักเรียนที่มีจำนวนมาก วิธีการสอนนี้มักจะใช้ในการเล่าเรื่อง เล่าประวัติ เป็นต้น ครูผู้สอนที่สอนด้วยวิธีการบรรยายจะต้องสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ในเรื่องที่ตนสอน

๒. วิธีการสอนแบบอธิบายและแสดงเหตุผล (Expository Method) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนเป็นผู้บอกให้นักเรียนติดตาม เป็นวิธีการสอนในขณะที่ผู้สอนอธิบายนั้น ผู้สอนก็พยายามวิเคราะห์ติดตาม ชี้แจง ให้นักเรียนเข้าใจโดยการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เข้าไปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่เรียน

๓. วิธีการสอนแบบใช้คำถาม (Question Method) วิธีการสอนที่มุ่งเน้นให้ความรู้แก่นักเรียนโดยการถามตอบ ผู้สอนจะใช้คำถามอย่างต่อเนื่องและไล่ความคิดไปที่ละน้อย ๆ จนผู้เรียนสามารถสรุปเข้าใจได้

๔. วิธีการสอนแบบสาธิต (Demonstration Method) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนแสดงหรือสาธิตให้ผู้เรียนดู ผู้สอนให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้สื่อการเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรม และใช้คำถามประกอบ

๕. วิธีการสอนแบบทดลอง (Experimental Method) เป็นวิธีการสอนที่มุ่งให้นักเรียนโดยการกระทำและการสังเกต เป็นการนำรูปธรรมมาอธิบายนามธรรม ซึ่งจะต้องมีสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบ

๖. วิธีการสอนแบบอภิปราย (Discussion Method) เป็นวิธีการสอนที่มุ่งให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ผู้เรียนจะรวมพลังความคิดเพื่อพิจารณาปัญหา ช่วยกันหาข้อเท็จจริง หาเหตุผล และร่วมกันตอบปัญหา เป็นวิธีการสอนที่ฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักการกล้าแสดงออกการใช้เหตุผล ฝึกการเป็นผู้ฟัง ที่ดี มีระเบียบวินัย

๗. วิธีการสอนแบบโครงการ (Project Method) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนให้ผู้เรียนทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งผู้เรียนสนใจในโครงการนั้น ผู้สอนอาจจะต้องตั้งหัวข้อเรื่องให้ หรือผู้เรียนเสนอขึ้นมาเอง ผู้เรียนจะดำเนินการอย่างอิสระ ผู้สอนเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือแนะนำ เมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น

^{๑๑} ยุพิน พิพิธกุล, การเรียนการสอนคณิตศาสตร์, (กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๖.

๘. วิธีการสอนแบบวิเคราะห์ สังเคราะห์ (Analytic Synthetic Method) การวิเคราะห์ เป็นวิธีการที่ผู้สอนพยายามแยกแยะปัญหาออกมาจากสิ่งที่ไม่รู้ไปสู่สิ่งที่รู้ จากส่วนรวมแยกแยะ ออกมาเป็นส่วนย่อย ส่วนการสังเคราะห์เป็นวิธีการนำข้อสรุปย่อยที่จำเป็นต่าง ๆ มารวมกันจนกระทั่ง สามารถได้ข้อมูลสรุปที่ต้องการ

ดังนั้น แนวคิดในการส่งเสริมการเรียนรู้ เป็นแนวทางในการส่งเสริมความรู้ และกิจกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษา สถานศึกษามีความจำเป็นต้องจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อช่วยให้นักเรียน ได้แสดงความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติอันแท้จริง กิจกรรมนั้นจะเป็นเครื่องมือช่วยยอบรม นักเรียนให้รู้จักตนเองในการทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบและความเสียสละเพื่อ ส่วนรวม เป็นการฝึกฝนการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นการสร้างประสบการณ์ตามความแตกต่างของ นักเรียนเพื่อสร้างเจตคติที่ดี และพัฒนาบุคลิกภาพอันพึงประสงค์

๒.๑.๔ แนวคิดด้านประเพณี

คำว่า “ประเพณี” พระยาอนุนามานราชชน ได้ให้ความหมายไว้ว่า ประเพณี หมายถึง ความ ประพฤติ ที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้า ใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี^{๑๒} ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน ที่พูดถึง “ขนบธรรมเนียมแบบแผน” ซึ่งสามารถแยก คำต่าง ๆ ออกได้เป็น ขนบ หมายถึง ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียม คือแบบแผนที่นิยมใช้กันมา และ เมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำ การปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อไป ได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป^{๑๓}

จะเห็นได้ว่า ประเพณีนั้นมีความหมายกว้างขวางมาก คือมีความหมายรวมถึงแบบความ เชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีต ระเบียบ แบบแผน และวิธีการกระทำสิ่ง ต่าง ๆ ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำมาแต่ในอดีตซึ่งลักษณะสำคัญของ ประเพณี คือ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติเชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบต่อ กันมา และยังมีอิทธิพลอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ ขนบธรรมเนียม แบบแผนต่าง ๆ ที่ประชาชนได้ประกอบกันขึ้นมานั้น อานนท์ อภาภิรมย์ ได้จำแนกลักษณะของประเพณีเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. จารีตประเพณี (Mores) เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม และมี ลักษณะบังคับให้สมาชิกของสังคมต้องปฏิบัติหรืองดเว้นปฏิบัติ หากผู้ใดฝ่าฝืนก็จะมีผลตามที่ จารีตประเพณีได้กำหนดโทษเอาไว้ เช่น สังคมไทยมีจารีตประเพณีกำหนดให้พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก ของตน หากพ่อแม่คนใดละเลยไม่ปฏิบัติก็จะมีผล

๒. ขนบประเพณี (Institution) เป็นประเพณีที่สังคมได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผนทั้ง โดยตรง คือ ระเบียบวางไว้อย่างชัดเจน เช่น ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระ

^{๑๒} จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย (จากพระราชพิธี ๑๒ เดือน, (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๙.

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓๐.

๓. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนัก จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ หากใครไม่ปฏิบัติก็จะถูกดูหมิ่น ดูแคลนว่าไม่มีมารยาท เช่น การแต่งกายไม่ถูกกาลเทศะ^{๑๔}

จากลักษณะทั้งสามประการข้างต้น สอดรับมีทัศนะของ มหาสีลา วิระวงศ์ นักอักษรศาสตร์ชาวลาว ซึ่งท่านได้กล่าวเป็นที่น่าสนใจว่า “ประเพณี หมายถึง จารีตประเพณีอย่างหนึ่งอย่างใดที่เป็นวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งคนทั้งหลายยอมรับว่าดีว่าชอบแล้วปฏิบัติสืบต่อกัน”^{๑๕} ซึ่งมีลักษณะเป็นการส่วนรวม ที่ชุมชนจะต้องช่วยกันทำขึ้นเป็นคณะ ตามที่ได้กำหนดเวลาอย่างแน่นอน หากว่างเว้นไม่ทำจะเกิดความไม่สบาย อาจจะทำเกิดความไม่สงบ อาจจะทำเกิดความไม่สงบทั้งหมู่บ้านและประสาธน์กันทั้งเมือง”^{๑๖}

อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของประเพณีนั้น ไม่มีใครสามารถจะระบุลงไปอย่างแน่นอนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร เพราะประเพณีและพิธีการต่าง ๆ ต้องอาศัยโบราณวัตถุเป็นแนวทางเพื่อป้องกันหลักฐาน แต่อาจจะกล่าวได้ว่า เกิดตั้งแต่มนุษย์มีความเจริญพอควร บางอย่างก็เกิดขึ้นอย่างไม่ตั้งใจ แต่เป็นความบังเอิญหรือรู้ไม่จริงเป็นพื้นฐาน บางอย่างเป็นสิ่งที่คนบัญญัติขึ้น ได้แก่เจ้าของศาสนาหรือเจ้าของลัทธิกำหนดขึ้น และกลายเป็นพิธีประจำศาสนาไป เราจึงแยกพิธีการได้เป็น ๒ อย่างได้แก่ ทางศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของพิธีโดยตรง และพิธีของชาติต่าง ๆ ซึ่งเรามักจะเรียกว่า “ขนบธรรมเนียมประเพณี” โดยคำว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น เป็นวิธีการปฏิบัติตนของบุคคลในสังคมเพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมตามที่สังคมนั้น ๆ ประพฤติปฏิบัติหรือยอมรับ หรือเป็นนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้เรียนรู้กันและยึดปฏิบัติต่อกันมาในสังคม

ด้วยเหตุนี้ เรื่องของพิธีการต่าง ๆ ที่เราปฏิบัติกันอยู่ในสังคมปัจจุบันก็ดี หรือในอนาคตก็ดี คงเป็น พิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ซึ่งอันที่จริงแล้วในระยะแรกไม่เกี่ยวกับศาสนา แต่เมื่อเกิดศาสนาขึ้นก็มีผู้นำเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา อาจจะเพื่อให้เกิดความศรัทธาศักดิ์สิทธิ์ ความกลัว ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นพิธีของศาสนาพุทธ ส่วนมากเป็น พิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น เพราะศาสนาพุทธนั้นไม่มีพิธียุ่งยาก เช่น พิธีทำบุญที่เราเห็นกันอยู่ในทุกวันแล้วแต่เป็นเรื่องที่ปะปนกับศาสนาอื่น เพราะจุดหมายปลายทางของศาสนาพุทธมีอยู่ทางเดียว คือ “ความพ้นทุกข์”^{๑๗}

โดยสรุป ประเพณี ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดคนหนึ่งคนหนึ่งในสังคมฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกันและมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์ และวิธีการปฏิบัติเป็น

^{๑๔} อานนท์ อภาภิรมย์, **สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๙), หน้า ๗๖.

^{๑๕} มหาสีลา วิระวงศ์, **พงศาวดารลาว**. (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖๘.

^{๑๖} เสาวภา ไพทยวัฒน์, **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ เขต ๘, ๒๕๓๘), หน้า ๙๔.

^{๑๗} ไพฑูรย์ เครือแก้ว, **ลักษณะสังคมไทยและหลักพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เกื้อกูล, ๒๕๐๖), หน้า ๓๔- ๓๕.

อันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับ ประเพณีไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในคติพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ ประเพณีมีป่องเกิดมาจากสภาพสังคม ธรรมชาติ ทัศนคติ เอกลักษณ์ ค่านิยม โดยความเชื่อของคนใน สังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้น ๆ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ ทราบสาเหตุต่าง ๆ เมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น มนุษย์จึงต้องอ่อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้ พอภัยนั้นผ่านพ้นไปแล้ว มนุษย์ก็แสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการทำพิธีบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ ตน ตามความเชื่อ ความรู้ของตน เมื่อความประพฤตินั้นคนส่วนรวมสังคมยึดถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และทำจนเป็นพิมพ์เดียวกันสืบต่อ ๆ กันจนกลายเป็นประเพณีของสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ประเพณีและวัฒนธรรม เมื่อว่าโดยเนื้อความก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือเป็นสิ่งที่ ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในส่วนรวมร่วมกันสร้างให้มีขึ้น แล้วถ่ายทอด ให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจิตใจของประชาชนซึ่งเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบต่อร่วมกันมานานในส่วนรวมจนเกิดความเคยชิน เรียกว่า นิสัย สังคมหรือประเพณี โดยรายละเอียดของประเพณีนั้น จะเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน ได้แก่ ประเพณี บุญบั้งไฟ ประเพณีงานศพ เป็นประเพณีเกี่ยวเนื่องด้วยศาสนา โดยประเด็นเกี่ยวกับประเพณีนี้ พระ ยานุমানราชชน ได้แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้ดังนี้

๑. จารีตประเพณี หรือกฎศีลธรรม หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบ กันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นเรื่องของความผิดถูก มีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วยดังนั้น สมาชิกในสังคมต้องทำ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่วจะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนใน สังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือถูก ออกตัดญญู จารีตประเพณีของแต่ละสังคมนั้นย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือต่างกัน การ นำเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่นแล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนย่อมเป็น สิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อของแต่ละสังคมนั้นแตกต่างกันไป

๒. ขนบประเพณี หรือสถาบัน หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติ สืบต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบ แผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าคุณคนต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น สถาบันโรงเรียน มีโรงเรียน มีผู้สอน มี ผู้เรียน มีระเบียบการรับสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ เป็นต้น ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้จักโดย ทั่ว ๆ ไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้อย่างแน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า หรือตัวอย่างจากที่ผู้ใหญ่หรือ บุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงานซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับ ชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

๓. ธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำไม่มี ระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือมีความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางในการ ปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกรู้สึกระไรที่เพราะเป็นสิ่งที่มีความนาน และใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็นมารยาทในด้านต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย การพูดการ รับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น ซึ่งธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ เป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ

แม้มีผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษาไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ^{๑๘}

สรุปความได้ว่า ประเพณี ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดคนหนึ่งในสังคมฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกันและมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น แต่โดยมากย่อมมีจุดประสงค์ และวิธีการปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเฉพาะส่วนปลีกย่อยที่เสริมเติมแต่งหรือตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับประเพณีไทยมักมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในคติพระพุทธศาสนาและพราหมณ์มาแต่โบราณ ประเพณีมีบ่อเกิดมาจากสภาพสังคม ธรรมชาติ ทัศนคติ เอกลักษณ์ ค่านิยม โดยความเชื่อของคนในสังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้น ๆ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ เมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น มนุษย์จึงต้องอ่อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้ พอภัยนั้นผ่านพ้นไปแล้ว มนุษย์ก็แสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการทำพิธีบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน ตามความเชื่อ ความรู้ของตน

๒.๑.๕ แนวคิดภูมิปัญญาเชิงพุทธ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ภูมิปัญญาของมนุษย์ชาติที่มีบริบทของภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นรากฐานมีพัฒนาการที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์มีลักษณะเป็นองค์รวมอย่างบูรณาการอันเป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีรากของการปฏิบัติที่มีความหลากหลายไม่ตายตัวถ่ายทอดโดยการพาทำจริงตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิตทั้งทางกายและใจของมนุษย์ โดยแนวคิดภูมิปัญญาเชิงพุทธนั้น จะเกี่ยวเนื่องด้วยประสบการณ์ และความเป็นอยู่ตามวิถีชีวิต การดำรงชีวิต ซึ่งมาจากพื้นฐานความสามารถปัญญาของชุมชนในการนำมาปฏิบัติจริง

อบเชย แก้วสุข ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นฐานความสามารถภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตคนในท้องถิ่นได้กล่าวถึงการถ่ายทอดความรู้คือการบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติไม่ได้เรียนวิชาการสอนจากสถาบันใดๆแต่จะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมปะกิต คือ การเรียนการสอนที่เกิดขึ้นจากการเลียนแบบและจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและใช้การถ่ายทอดโดย

๑. ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่างอธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เรียนทำให้เข้าใจแล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

๒. ใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยายอธิบายสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติซ้ำๆจนเกิดความชำนาญเพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงนำเอาไปใช้ประโยชน์ได้ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้นกลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมาย

^{๑๘} พระยาอนุমানราชธนะ, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย, (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔),

ที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นในครอบครัวเป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนมากจะไม่แพร่พรายให้คนอื่นรู้

๓. สื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันมีมากมายหลายประเภทภูมิปัญญาสามารถถ่ายทอดความรู้โดยใช้สื่อต่างๆได้อย่างสะดวกหน่วยงานต่างๆที่ให้การสนับสนุนภูมิปัญญาก็สามารถถ่ายทอดสื่อบริการได้อย่างกว้างขวาง

๔. ความจำเป็นในการผลิตทำให้ภูมิปัญญาต้องถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากคนในครอบครัวหรือผู้สืบสายเลือดเพื่อต้องการเพิ่มผลผลิตสู่ตลาดสาขาภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่บุคคลผู้มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์ในการทำงานนั้นๆมา อย่างมากมายความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่นำมาปฏิบัติมีผลผลิตที่เป็นรูปธรรมเป็นความรู้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นความรู้ความสามารถดังกล่าวเป็นสิ่งที่สะสมมานานเป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการมีเหตุผลในตัวเองที่น่าศึกษาควรอนุรักษ์และสืบทอดผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีอยู่มากมายในท้องถิ่นแต่ละคนต่างมีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์มีผลงานเพื่อการดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไปหลายด้านหลายสาขา

๕. สาขาเกษตรกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์และมีผลงานด้านการทำไร่นาเลี้ยงสัตว์ประมงทำไร่นาสวนผสมโดดเด่นเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้อย่างเพียงพอมีรายได้จากผลผลิตด้านนี้มีแนวคิดที่ดีแปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์และช่วยพัฒนาอาชีพด้านนี้ได้อย่างน่าสนใจเช่นเป็นผู้คิดริเริ่มการทำเกษตรแบบผสมผสานเกษตรแบบพอเพียงเกษตรที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม

๖. สาขาหัตถกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์และมีผลงานโดดเด่นในด้านอาหารเป็นต้นตำหรับการปรุงอาหารที่มีรสชาติอร่อยให้คุณค่าด้านโภชนาการใช้วัสดุที่มีราคาไม่แพงวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นรู้จักคิดดัดแปลงสูตรอาหารได้แปลกใหม่หรือเป็นผู้สืบสานตำรับตำราที่มีอาหารรสเลิศสามารถผลิตเป็นสินค้าจำหน่ายได้เช่นการทำปลาร้าการทำส้มหรือหมมขนมต่างๆด้านงานประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มสามารถทำเป็นอาชีพจำหน่ายได้สามารถทำเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้เช่นการทำผ้าไหมมัดหมี่มัดขิดมัดขลุ่ยมัดผ้าด้านที่อยู่อาศัยสามารถจัดบ้านเรือนบริเวณได้น่าอยู่น่าอาศัยตามอัตภาพทำให้มีสุขภาพอนามัยในการอยู่อาศัย

๗. สาขาศิลปกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์มีผลงานโดดเด่นในด้านจิตรกรรม คือ การวาดภาพฝาผนังการเขียนภาพลงบนผ้าหน้าผากการสักลายด้านประติมากรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์และมีฝีมือในการปั้นแกะสลักการหล่อเช่นหล่อพระพุทธรูปปั้นโอ่งสลักลวดลายประดับต้นเทียนสิ่งก่อสร้างด้านสถาปัตยกรรมคือผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์เรื่องการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนโบสถ์ศาลาศาลพระภูมิด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีผลงานในสิ่งที่ทำด้วยมือเช่นเครื่องจักสานต่าง ๆ ด้านงานประดิษฐ์คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ด้านการจัดทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติเช่นการประดิษฐ์ดอกไม้บายศรีการแต่งลวดลายบนแผ่นผ้าด้านดนตรีนาฏศิลป์และการเล่นพื้นบ้านคือผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ด้านการเล่นดนตรีการขับลำการฟ้อนรำการคิดวิธีการเล่นพื้นบ้านหมอรำการเล่นหนังปรางโมทัยลิเกกันตรึมเจริญ

๘. สาขาสุขภาพ คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ด้านการใช้ยาสมุนไพรการรักษาโรคแผนโบราณการรักษาสุขภาพอนามัยร่างกายการสืบสานตำราสมุนไพรหมอนวดแผนโบราณหมอดำแย

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม คือ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ในการแต่งวรรณกรรมพื้นฐานการคิดประดิษฐ์อักษรภาษาถิ่นการสืบสานอักษรโบราณวรรณกรรมท้องถิ่น

๑๐. สาขาอื่น ๆ ภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ ภูมิปัญญาหรือผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ในด้านต่อไปนี้ด้านพิธีกรรมต่างๆได้แก่ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์มีผลงานเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น หมอสู่วัดด้านโหราศาสตร์ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์และมีผลงานด้านโหราศาสตร์หรือหมอดูด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ในการปฏิบัติตามขนบประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ^{๑๙}

ดังนั้นแนวคิดภูมิปัญญาเชิงพุทธ เป็นความรู้ความคิด ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสถานะต่างๆ ในพื้นที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหา และการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

๒.๑.๖ ทฤษฎีแนวคิดการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีแนวความคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑) คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่ หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือการพัฒนาคนให้มีขีดความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชนจนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองในระดับหนึ่ง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุกๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

^{๑๙} ออบเชย แก้วสุข, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด : กรณีศึกษาผ้าฝ้ายย้อมสีเปลือกไม้ตำบลนาอุดม อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

๓) การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชน จึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชนต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศีลธรรม และสุขภาพ^{๒๐}

๔) การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้น นอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตัวเองของคนในชุมชนแล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนของตน เช่นเดียวกัน ในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งรัฐบาลจะให้การสนับสนุน แต่มักจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ต้องใช้ทรัพยากรมาก เป็นแผนและโครงการที่รัฐดำเนินการผ่านหน่วยงานราชการ ไม่ใช่เป็นแผนและโครงการพัฒนาของประชาชนในชุมชน

๕) การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนโดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชนดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษแก่ชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า คิดเป็น ทำเป็น จนมีความสามารถที่จะ ค้นหาปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง

๖) ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากรงบประมาณหรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนใด จึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาลกล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งขีดความสามารถของตนเองมาก และรัฐนี้จะต้องเป็นสัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๗) การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัดไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม นอกจากการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนในชุมชนแล้ว ยังสามารถขอการสนับสนุนจากภาคเอกชนและชุมชนภายนอกที่พร้อมจะให้การสนับสนุนได้อีกทางหนึ่ง

^{๒๐} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

๘) การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณ และเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เป็นจำนวนมาก ต้องใช้การประสานงานที่ดี จึงจะประสบความสำเร็จ

๙) ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้านไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่ป็นรูปธรรมกับนามธรรมความสมดุลระหว่างการพัฒนาร่างกายจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย เป็นต้น

๑๐) การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการ เป็นวิธีการเป็นโครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม ดังนี้^{๒๑}

(๑) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ คือ มีความต่อเนื่องของปฏิกริยาโต้ตอบต่อกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน จะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้

(๒) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงต้องกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานให้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาลความต้องการของประชาชนในชุมชนและเหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของชุมชน

(๓) การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ ประกอบด้วยเนื้อหาและแผนงานย่อยที่เน้นความคิดริเริ่มของชุมชน การสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน การสนับสนุนจากรัฐบาลและการประสานงานระหว่างบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

(๔) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดทางอารมณ์ อันก่อให้เกิดพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้แรงจูงใจกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่เฉื่อยชาหรือทอดถอย

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น แนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวทางของการกำหนดความหมายของ "การพัฒนาชุมชน"

๒.๒ ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการศึกษาวิจัยเรื่องของความหมายและความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษาคือ (๑) ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น (๒) ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

^{๒๑} รัชนีกร เศรษฐ์, โครงสร้างสังคมวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๓๐๕.

๒.๒.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นมีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนานมีการคิดค้นต่อเนื่องกันมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาจึงมีความจำเพาะเจาะจงกับคนในท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงกับชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกกันไม่ออก

มีนักวิชาการต่างๆซึ่งครอบคลุมคำว่าภูมิปัญญาภูมิปัญญาพื้นบ้านภูมิปัญญาชาวบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ความหมายและใกล้เคียงของผู้รู้คือ

กัลยานี ปฎิมาพรเทพ ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาไทยหมายถึงองค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เลือกสรรปรุงแต่งพัฒนาและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย^{๒๒}

สุจารี จันทสุขและคณะ ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง “ความรู้รอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือการเรียนรู้ด้วยตนเองและทางอ้อมคือการเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมทำให้เกิดศักยภาพในการประสบความสำเร็จและความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆเข้ากับความรู้ที่มีมาแต่ดั้งเดิมจนสามารถแก้ไขปัญหาในแต่ละเรื่องแต่ละสถานการณ์แต่ละสภาพแวดล้อมที่มีเงื่อนไขเฉพาะแตกต่างกันไปหรืออาจกล่าวได้ว่าเกิดการตกผลึกของความรู้ที่ทำให้สามารถเกิดทางเลือกใหม่ๆในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๒๓}

สุชาติ พิบูลแถว ได้กล่าวถึง ความหมายภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ (Situating Knowledge) เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการผสมผสานการปรับตัวการจัดการการผลิตซ้ำผลิตใหม่อยู่ตลอดเวลาไม่ใช่ความรู้ที่เป็นอุดมคติและหยุดนิ่งตายตัวมีมาหลายแหล่งไม่ยึดติดกับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงอย่างเดียวการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างเต็มยาวนานก็เพราะว่ามีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นกระบวนการของการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาซ้ำบ้างเร็วบ้างมีกระบวนการจัดการในลักษณะเชิงซ้อนประสานสัมพันธ์หลายระดับจะเกิดความสมดุลตามสภาพความหลากหลายที่ทำให้ไม่เกิดความขาดแคลน

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง “รากฐานของความรู้ของชาวบ้านซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ” กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมี๒ลักษณะดังนี้

๑. ลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ชีวิตทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตายคุณค่าและความหมายของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

^{๒๒} กัลยานี ปฎิมาพรเทพ, รากแก้วแดนใต้ภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔.

^{๒๓} สุจารี จันทสุขและคณะ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า ๑๑.

๒. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจนเช่นการทำมาหากิน การเกษตรหัตถกรรมศิลปดนตรีและอื่น ๆ^{๒๔}

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นมีการสั่งสมขึ้นมาจาก ประสบการณ์การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนานมีการคิดค้นต่อเนื่องกันมาใช้เป็นแนวทางในการ แก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถี ของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญา

๒.๒.๒ ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สมจิต พรหมเทพ ได้กล่าวว่าความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัวและชุมชนดังต่อไปนี้

๑. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนานจนกลายเป็นวิถี ชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนตลอดมา

๒. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน ประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดีและอย่างมีความเชื่อสืบต่อกันมา

๓. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

๔. เป็นข้อมูลพื้นฐานของการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๕. เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน

๖. ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างชาติสิ่งแวดล้อมกับประชาชนเพราะต่างพึ่งพาอาศัย กัน

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญกับท้องถิ่นใน ๓ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ มีความจำเพาะกับท้องถิ่นเนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านสะสมขึ้นมาจาก ประสบการณ์หรือความชัดเจนในชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมี ความสอดคล้องกับเรื่องในท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

ประการที่ ๒ มีความเชื่อมโยงและบูรณาการสูงเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญา ที่มาจากประสบการณ์จริงจึงมีความเป็นบูรณาการสูงในเรื่องของกายใจสังคมและสิ่งแวดล้อมเช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณีแม่คงคาแม่โพสพเป็นต้นทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆได้แก่พิธีลอยกระทงพิธีแรกนา ขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ

ประการที่ ๓ มีความเคารพผู้อาวุโสเนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มี ประสบการณ์มีความเคารพผู้อาวุโสโดยยึดถือว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าผู้เยาว์^{๒๕}

เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาไว้ว่า ความรู้ความคิดความเชื่อ ความสามารถความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบ

^{๒๔} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : หมู่บ้าน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๒๕} สมจิต พรหมเทพ, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีสู่ขวัญของชาวอีสาน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

นิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมาภูมิปัญญาเป็นความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น ๆ จากพื้นที่อื่นสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นภูมิปัญญาจึงมีทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลงได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ๗ ประการ

๑. ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ คือ การใช้ความรู้หรืออุบายในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติเช่นการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยการหาแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้การปลูกพันธุ์ไม้ไว้ในบริเวณบ้าน เป็นต้น

๒. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์การพึ่งพา

๓. ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

๔. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร - ยากลางบ้าน

๕. ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์และชีวทัศน์เป็นระบบรวบรวมความคิดความอ่านความเชื่อทัศนคติที่บุคคลมีต่อโลกมีต่อสังคมมนุษย์เป็นนามธรรมอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลอันเกิดจากความคิดและอารมณ์ซึ่งประสานหรือก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับมา เช่น โลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์และสังคม เป็นต้น

๖. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรมการกำหนดบทบาทสถานและการรักษาคุณภาพของสังคม

๗. ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงแนวคิดในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่การเก็บรวบรวมเนื้อหาภูมิปัญญาทั้งหมดอาจทำให้รู้อย่างกว้าง ๆ ว่ามีเนื้อหากลุ่มใดบ้างใครทำอยู่ที่ไหนหรือสามารถสืบค้นได้จากที่ใดหากแต่สิ่งที่มองทะลุลงไปคือกระบวนการได้มาของความรู้หรือปรัชญาแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังความรู้นั้น ๆ การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกานสร้างสืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่หรือมีการประยุกต์ให้สมัยมีละนั้นความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมกันมาก็อาจขาดการสืบทอดและตายไปในที่สุดทั้งนี้การรวบรวมความรู้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อที่จะสามารถย้อนรอยสืบสาวหรือสกัดความรู้เหล่านั้นออกมาได้ซึ่งอาจได้หลายแนวทาง เช่น การดูที่ผลิตภัณฑ์สุดท้ายแล้วสืบค้นย้อนไปถึงที่มาของผลิตภัณฑ์นั้นว่าต้นตออยู่ที่ไหนวิธีการผลิตออกมาเป็นอย่างไรภูมิปัญญาที่อยู่เบื้องหลังคืออะไรซึ่งเก็บรวบรวมความรู้โดยตรงจากตัวบุคคลและโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการเก็บก็คือ ภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้าน^{๒๖}

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญ เพราะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเกิดจากพัฒนาการปรับตัว และปรับวิถีชีวิตของคน เป็นความรู้ที่เกิดจากการทดลองปฏิบัติจริงในห้องทดลองทางสังคม ความรู้เหล่านี้ถูกค้นพบ ลองใช้ ดัดแปลง ถ่ายทอดกันมาด้วยเวลายาวนาน ผ่าน

^{๒๖} เอกวิทย์ ฌ ฤกลาง, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

กระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคนจึงมีค่าและมีความสำคัญยิ่งนัก นับเป็นมรดกทางปัญญาของมนุษย์ ที่ทุกคนควรรู้ รักษา พัฒนา และนำมาปรับใช้พัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้และความรู้เป็นความสามารถของคนในท้องถิ่นที่มีการสั่งสมขึ้นมา จากประสบการณ์การเรียนรู้ ถือเป็นสิ่งสำคัญและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเกิดจากการปรับตัวและปรับวิถีการดำเนินชีวิต และนำมาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง

๒.๓ ความหมายของคำว่า การพัฒนา

ความหมายของคำว่า การพัฒนา ผู้วิจัยได้วางกรอบศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้ (๑) ความหมายของคำว่า พัฒนา (๒) ความหมายของคำว่า การพัฒนา (๓) ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนและ (๔) ความหมายของการพัฒนาสังคม โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความหมายของคำว่า พัฒนา

สำหรับคำว่า พัฒนา ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายคน เช่น

คำว่า “พัฒนา” หมายถึง ความเจริญ, ทำให้เจริญ^{๒๗}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)^{๒๘}

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การกระทำที่เกิดขึ้น คือเปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๒๙}

อมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูต ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา ว่าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (qualitative changes) ส่วนการแปลงรูป (transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำการ (environmental changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อย ๆ ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น ๆ เร็วยิ่งขึ้น ๆ การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดที่ดี นับได้ว่าเป็นการพัฒนา^{๓๐}

^{๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๕๘๘.

^{๒๘} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๕.

^{๒๙} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๓๐} ออมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูต (บรรณาธิการ), ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕), หน้า ๒ – ๘.

ที.อาร์.แบ็ตเทิน (T. R. Batten) ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น^{๓๑}

บรูคฟิลด์ (brookfield) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาโดยเน้นด้านเศรษฐกิจว่า หมายถึง ความก้าวหน้าที่ยั่งยืนสวัสดิการ เป็นต้นว่า การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ คำว่า พัฒนา ในความหมายของกลุ่มมาร์กซิส (Marxist) ซึ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ มองในแง่ที่ว่า การพัฒนาของประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมยุโรปตะวันตก ในความเป็นจริงต้องอาศัยประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามซึ่งในแง่นี้ประเทศโลกที่สามไม่เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะกลายเป็นประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพาประเทศที่จะเจริญก้าวหน้ากว่า ทำให้เศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามถูกรวบงำ^{๓๒}

คินดีลเบอร์เกอร์ (Kindleberger) กล่าวถึง การพัฒนาทางเศรษฐกิจว่า เป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวนั้น ใช้คำนิยมของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาว่าจะเป็นไปได้ในทิศทางใด ตัวอย่างเช่น คนไทยบางส่วนมีความเชื่อหรือมีค่านิยมว่าเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญหรือแสดงว่าประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนา ดังนั้น จึงพยายามที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ภายในประเทศให้มาก^{๓๓}

สรุปได้ว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปได้ในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกัน การพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้าหรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

๒.๓.๒ ความหมายของการพัฒนา

ความหมายของคำว่า การพัฒนา ประกอบด้วยหลักการ หรือแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนา ๒ ประการ คือ

๑. แนวคิดเรื่อง “ความต้องการ” โดยเฉพาะความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นในกลุ่มคนยากจนของโลก ซึ่งควรได้รับความช่วยเหลือเป็นอันดับแรก

^{๓๑} T.R. Batten, *Community and Their Development* (London: Oxford University Press, 1959), p. 2.

^{๓๒} พิษณุ สมพงษ์, *สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘.

^{๓๓} Ibid.

๒. ความคิดเรื่อง “ขีดจำกัด” ที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการถูกเอารัดเอาเปรียบโดยเทคโนโลยีและสถาบันสังคม ซึ่งมุ่งหวังเพื่อสนองตอบความต้องการทั้งของคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต^{๓๔}

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนและสังคมของทุกประเทศ ไม่ว่าจะประเทศร่ำรวยหรือยากจน ประเทศขนาดใหญ่ หรือประเทศเล็ก ๆ ต้องได้รับการพิจารณาใหม่ตามแนวคิดหลักของความยั่งยืน การพัฒนาแบบใหม่นี้จะเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานใหม่ ทั้งการพัฒนาและปฏิรูปสถาบันหลัก ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยนโยบายด้านการพัฒนาต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติ และการจำแนกต้นทุนและผลประโยชน์ รวมถึงการคำนึงถึงความยุติธรรมเพื่อสังคมระหว่างคนรุ่นเดียวกัน และความยุติธรรมระหว่างคนแต่ละรุ่นด้วย

ทิศทางเชิงนโยบายหรือแนวนโยบาย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญมีลักษณะดังนี้

๑. ประชากรและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Population and Human Resources) เป็นเรื่องของความสัมพันธ์อย่างเหมาะสมระหว่างจำนวนประชากรและทรัพยากร ที่เกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร รวมถึงการให้การศึกษาเพื่อปรับปรุงศักยภาพของมนุษย์ในการจัดการกับทรัพยากรเหล่านั้น จึงควรสร้างความเข้มแข็งทางสังคม วัฒนธรรม และการมุ่งใจทางเศรษฐกิจ เพื่อการวางแผนครอบครัว อีกทั้งสนับสนุนให้ทุกคนต้องได้รับการศึกษา มีการคุมกำเนิดและให้บริการบริการที่จำเป็น ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มิใช่เพียงเพื่อสร้างความรู้ความสามารถทางเทคนิคเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างค่านิยมเพื่อช่วยเหลือแต่ละบุคคลและชีวิตให้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและความเต็มใจที่จะแบ่งปันทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน

๒. ความมั่นคงด้านอาหาร (Food Security : Sustaining the Potential) ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรที่ทำให้บางประเทศประสบปัญหาเรื่องมีอาหารไม่พอเพียงเพื่อการบริโภค ในขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมมีการผลิตที่มีสิ่งสนับสนุนสูงเป็นอย่างมาก ทำให้สามารถนำทรัพยากรมาใช้ได้มาก และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมมาก อีกทั้งการที่มีการป้องกันการแข่งขันจากนานาชาติเป็นเครื่องมือ ซึ่งตรงกันข้ามกับประเทศที่กำลังพัฒนาที่มีปัญหาขาดแคลนเทคโนโลยีไม่เพียงพอ การมุ่งใจทางเศรษฐกิจมีน้อย ร่วมกับปัญหาคุณภาพดินที่แห้งแล้ง ขาดธาตุอาหาร ไม่สามารถเพาะปลูกได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาความมั่นคงด้านอาหารเกิดขึ้น

๓. ชาติพันธุ์และระบบนิเวศ (Species and Ecosystems : Resources for Development) ซึ่งเกิดจากความเจริญด้านวิทยาศาสตร์ได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงความหลากหลายทางสายพันธุ์ที่จำเป็นต่อระบบนิเวศและชีวภาพทั้งหมด โดยเฉพาะ การพัฒนาด้านสายพันธุ์พืช เวชกรรม และวัตถุดิบ เพื่อการอุตสาหกรรม ดังนั้น ต้องนำคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ความงาม และเหตุผลด้านวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ มาช่วยดำรงรักษาความคงอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ด้วย

^{๓๔} The World Commission on Environment and Development, อ้างใน ประไพพรรณ เอมชู, แปลและเรียบเรียง, *เป็เริ่มต้นของศตวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม*, วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ, ๑๙.๖ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๘), หน้า ๕๕.

๔.พลังงาน (Energy :Choices for Environment and Development) เป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ หรือลดการใช้พลังงานลง รวมถึงการใช้พลังงานอย่างปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี

๕.อุตสาหกรรม (Industry : Producing more with less) เนื่องจากการผลิตมากทำให้ต้องใช้ทรัพยากรมาก ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดภาวะมลพิษ ซึ่งมีผลต่อสุขภาพอนามัย และทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ทำให้ต้องพิจารณาว่าจะผลิตจำนวนมาก แต่ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมหรือน้อยลงได้อย่างไร รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงในเรื่องสารเคมีเป็นพิษ น้ำเสียหรืออุบัติเหตุจึงเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ต้อง ควบคุมการส่งออกของอุตสาหกรรมและสารเคมีด้านเกษตรกรรมที่เป็นอันตรายให้ได้

๖.การทำทลายความเป็นเมือง (The Urban Challenge) ซึ่งพบว่าประชากรจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในเมือง โดยเฉพาะหลายเมืองในประเทศอุตสาหกรรม ต้องเผชิญปัญหาปัจจัยพื้นฐานเลวลง ทั้งสิ่งแวดล้อม ทั้งสภาพภายในเมือง และความสัมพันธ์ฉันเพื่อนบ้านก็พังทลาย แต่ก็ยังมีทางเลือกทางการเมืองและสังคมให้กับคนเหล่านั้น ส่วนประเทศกำลังพัฒนาจะมีสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน รัฐบาลต้องพัฒนากลยุทธ์เพื่อนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในการเป็นเมือง โดยลดแรงกดดันของเมืองใหญ่ และทำให้เป็นเมืองที่เล็กลง ซึ่งการบริหารจัดการเมืองที่ดีต้องมีการกระจายงบประมาณ กระจายอำนาจทางการเมือง และบุคลากร ให้เป็นหน้าที่ของท้องถิ่นที่ซึ่งเป็นแหล่งที่รู้ดีที่สุด และจะจัดการได้ตามความต้องการของท้องถิ่นนั้น^{๓๕}

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการที่จะสามารถสนองตอบความต้องการของมนุษย์และบรรลุถึงศักยภาพของการเจริญเติบโตได้ จะเกี่ยวข้องกับ ๒ เรื่องต่อไปนี้คือ

๑.การเพิ่มขีดความสามารถในการผลิต ขณะเดียวกันต้องเพิ่มโอกาสของความเท่าเทียมกันสำหรับทุกคนด้วย (ความเท่าเทียมกัน)

๒.การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้เกี่ยวข้องกับภาวะการเพิ่มจำนวนประชากรที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการผลิตของระบบนิเวศ (ความสมดุล)

เนื่องจากการพัฒนามีขอบข่ายและเนื้อหาที่ครอบคลุมกว้างขวางมาก ซึ่งความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนมี ๒ ประการ คือ

๑. ความสมดุล (Equilibrium) คือ การพัฒนาที่สอดคล้องและเชื่อมประสานกันอย่างมีดุลยภาพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทั้งในลักษณะสัดส่วน ปริมาณ และการกระจาย

๒. ความเท่าเทียมกัน (Equation) คือ ผลที่ได้จากการพัฒนาจะต้องกระจายไปอย่างเท่าเทียมกันในทุกมิติของพื้นที่ และช่วงเวลา ทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม^{๓๖}

สรุปได้ว่า ความหมายในการพัฒนาเกี่ยวข้องกับส่วนต่าง ๆ หลายส่วนด้วยกัน คือ ทั้ง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การพัฒนา และสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ มนุษย์ และสภาพแวดล้อมของมนุษย์ในการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนนั้น จะพัฒนาส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ ทำให้ต้อง

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^{๓๖} สามชัย ศรีสันต์, การพัฒนาแบบยั่งยืน : แนวคิดและการดำเนินการในบริบทของสังคมไทย, วารสารนิเวศวิทยา ๒๓, กรุงเทพมหานคร : ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๓๙), หน้า ๕.

เปลี่ยนแปลงรูปแบบการพัฒนา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทิศทางการลงทุน ทิศทางการพัฒนาเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงสถาบันใหม่ ต่างมีความสำคัญคือมีความสมดุลและความเท่าเทียมกัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนและทำให้คนทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคตได้บรรลุตามความต้องการและตามความปรารถนาของเขาได้ ซึ่งเป็นเรื่องของความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกัน ตั้งแต่ในระดับประเทศจนถึงระดับโลก

๒.๕ สภาพทั่วไปและบริบทภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาในเขตอีสานใต้

พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของสังคมคนไทยมาช้านาน บริบทประชาชนชุมชนอีสานใต้ก็เช่นเดียวกัน โดยมีความเชื่อที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวัฒนธรรม ด้านพิธีกรรมและด้านประเพณี เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจะได้ศึกษาในบริบทภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาในเขตอีสานใต้ ดินแดนอีสานใต้ ซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมเฉพาะตนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายท่ามกลางความแร้นแค้นชาวอีสานมีความเป็นอยู่เช่นไร ใช้ชีวิตอยู่เช่นไร สร้างศิลปวัฒนธรรมประเพณีเช่นไรขึ้นมาแต่ละจังหวัด แต่ละสถานที่ อาจมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างตามลักษณะพื้นที่หรือธรรมชาติที่มีอยู่แต่อย่างไรก็ตามทั้งหมดล้วนคือวิถีชีวิตแห่งชาวอีสาน ซึ่งมีบริบทภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาในเขตอีสานใต้ ดังนี้

๒.๕.๑ สภาพทั่วไปของบริบทจังหวัดในเขตอีสานใต้

สภาพทั่วไปของบริบทจังหวัดในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่จังหวัดเพื่อศึกษาวิจัยในบริบทของ ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และมีประเพณีเชิงพุทธที่แสดงออกมาในรูปแบบของงานประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำปีทุก ๆ ปี ซึ่งผู้วิจัยอธิบายถึงบริบททั่วไปของแต่ละจังหวัดในเขตอีสานใต้ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.สภาพบริบททั่วไปจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในเขตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยอาศัยความเชื่อความศรัทธา พร้อมทั้งในการปฏิบัติตามกันมาในรูปแบบประเพณีเชิงพุทธ โดยสภาพบริบททั่วไปของจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้วางกรอบประเด็นของการศึกษาดังต่อไปนี้

(๑) ประวัติความเป็นมา

จังหวัดนครราชสีมา เป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งในอาณาจักรไทย แต่เดิมตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอสูงเนิน ห่างจากตัวเมืองปัจจุบัน ประมาณ ๓๑ กิโลเมตร เรียกว่า “เมืองโคราฆะปุระ” หรือโคราฆ กับ เมืองเสมา ซึ่งทั้ง ๒ เมืองเคยเจริญรุ่งเรืองในสมัยขอม แต่ในปัจจุบันเป็นเมืองร้าง และตั้งอยู่ริมลำตะคอง

สมัยอยุธยา ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙- พ.ศ. ๒๒๓๑) โปรดให้สร้างเมืองโดยเอาชื่อเมืองเสมากับเมืองโคราฆะปุระ มาผูกเป็นนามเมืองใหม่เรียกว่า “เมืองนครราชสีมา” แต่คนทั่วไป เรียกว่า “เมืองโคราช”

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะเป็นเมืองชั้นเอก ผู้สำเร็จราชการเมืองมัยศเป็นเจ้าพระยา เจ้าพระยานครราชสีมาคนแรกชื่อ ปิ่น ณ ราชสีมา และในรัชกาลนี้ เมืองนครราชสีมาได้นำช้างเผือก ๒ เชือก ขึ้นน้อมเกล้าถวาย ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๖๙ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าอนุวงศ์ ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ก่อการกบฏ ยกกองทัพมาตีเมืองนครราชสีมา และกวาดต้อนพลเมืองไปเป็นเชลย คุณหญิงโม (ภรรยาปลัดเมืองนครราชสีมา พระสุริยเดขวิเศษฤทธิ์ทศทิศวิชัย) ผู้รักษาเมือง แสร้งทำกลัวเกรงและประจบเอาใจทหารลาว เมื่อถูกกวาดต้อนมาถึงทุ่งสัมฤทธิ์ในเขตอำเภอพิมายก็หยุดพักกลางทางพอได้โอกาสคุณหญิงโมก็จัดกองทัพโจมตีกองทัพเวียงจันทน์แตกพ่ายไป วีรกรรมที่คุณหญิงโมได้ประกอบขึ้นนี้ รัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาคุณหญิงโม ดำรงฐานันดรศักดิ์เป็น “ท้าวสุรนารี”^{๓๓๗} ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมหัวเมืองในเขตที่ราบสูงให้นครราชสีมาเป็นที่ว่าการมณฑลลาวกลาง ในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ (ร.ศ. ๑๑๐) “โคราช หรือนครราชสีมา มีความเป็นมาทั้งผู้คนและของดินแดน แยกไม่ได้ประวัติศาสตร์ภูมิภาคอุษาคเนย์หรืออาเซียน ที่บริเวณผืนแผ่นดินใหญ่มีชื่อเรียกเก่าแก่มาแต่ยุคคึกคักดำบรรพ์ว่า สุวรรณภูมิ ทั้งนี้เพราะโคราชเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำโขง ซี มูล ทางภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ และประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาทั้งผู้คนและดินแดนเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิในอุษาคเนย์อย่างแยกออกจากกันไม่ได้”^{๓๓๘}

จะเห็นได้ว่า จังหวัดนครราชสีมา เกิดจากการรวมชื่อเมืองโบราณสองเมือง คือ เมืองโคราชและเมืองเสมา ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอโนนสูง นครราชสีมาเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณหลายแห่ง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยที่มีการเผยแพร่ของวัฒนธรรมทวารวดีและวัฒนธรรมแบบขอมเข้ามาในดินแดนแถบนี้ เคยมีฐานะเป็นเมือง “เจ้าพระยามหานคร” เช่นเดียวกับเมืองนครศรีธรรมราชทางภาคใต้ และเมืองพิษณุโลกทางภาคเหนือ มีอำนาจปกครองหัวเมืองน้อยใหญ่ในอีสานหลายแห่ง มีชุมชนโบราณซึ่งเป็นร่องรอยของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคหินใหม่ต่อเนื่องมาถึงยุคโลหะกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดนครราชสีมา ครั้นถึงสมัยประวัติศาสตร์ ก็มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองเสมา ตั้งอยู่บริเวณอำเภอสูงเนินในปัจจุบัน เป็นเมืองใหญ่เชื่อกันว่าเป็นที่ตั้งของรัฐศรีจนาศะ ต่อมาในสมัยขอมพระนครมีการสร้างเมืองโคราช หรือนครราชสีมา อยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีเมืองพิมายเป็นเมืองสำคัญของขอมในบริเวณนี้

(๒) ขนาดที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บนที่ราบสูงโคราช “คำว่า ที่ราบ บ่งบอกชัดเจนว่ามีความต่างระดับภายในพื้นที่น้อยมาก จึงมักพบว่าภูมิประเทศส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ราบ ทุ่ง เนิน โคน โคก มากกว่าเป็นภูเขา ส่วนคำว่า สูง พิจารณาได้จากจุดต่ำสุดของภาคบริเวณปากลุ่มแม่น้ำมูลไหลลงแม่น้ำโขง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางมากกว่า

^{๓๓๗} กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, การจำแนกเขตเพื่อการจัดการธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดนครราชสีมา, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จันฉนวนิชย์ ซีเคียวริตี้พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔

^{๓๓๘} ชรรค์ชัย บุนปาน, สุจิต วงษ์เทศ, โคราชของเรา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔.

๑๐๐ เมตร”^{๓๙} ละติจูด ๑๕ องศาเหนือ ลองจิจูด ๑๐๒ องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๘๗ เมตร ตัวจังหวัดอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ ๒๕๕ กิโลเมตร และโดยทางรถไฟ ๒๖๔ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๒๐,๔๙๓.๙๖๔ ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ ๑๒,๘๐๘,๗๒๘ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๑๒ ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง^{๔๐} ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดขอนแก่น

ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายก และจังหวัดสระแก้ว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดขอนแก่น

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดสระบุรี จังหวัดลพบุรี

(๓) ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด

รูปภาพที่ ๑ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดนครราชสีมา

รูปท้าวสุรนารีและซุ้มประตูชุมพล คือ รูปอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ประดิษฐานอยู่หน้า ประตูชุมพล ประตูเมืองทางด้านทิศตะวันตก

ความหมาย : วีรกรรมอันกล้าหาญที่ท้าวสุรนารีได้กอบกู้เมืองนครราชสีมา จากกองทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ไว้ได้ จังหวัดนครราชสีมา

(๔) ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวโคราช

ประเพณีชาวโคราชก็ไม่ต่างจากชาวไทยกลุ่มอื่นมากนักในเรื่องของความเชื่อดังกล่าว คือ บางอย่างก็ไม่มีเหตุผล บางอย่างก็มีเหตุผล แต่จะแตกต่างจากประเพณีชาวไทยภาคอื่น ๆ บ้าง รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวโคราช มีดังนี้

ประเพณีแต่งงาน การแต่งงานจะมีพิธี หลายขั้นตอนคือ การทาบทามสู่ขอ วิธีชีวิตของชาวไทยเบิ่ง โอกาสที่หนุ่มสาวจะได้พบกันมีน้อย เพราะต้องทำงานตลอดช่วงกลางวัน และเวลาค่ำคืน เป็นโอกาสที่หนุ่มสาวจะได้พบปะเกี่ยวพากัน และเมื่อชายหนุ่มถูกใจก็จะจัดหาเถ้าแกไปสู่ขอ บิดามารดาฝ่ายหญิงอาจเรียกสินสอดทองหมั้นเป็นเงินทอง หรือเป็นเรือนหอเรียกว่า มาดเป็นเงิน มาดเป็นทอง การหมั้น เมื่อได้ทาบทามสู่ขอแล้วก็จะให้พระสงฆ์ หรือหมอดูกำหนดฤกษ์เพื่อเป็นวันหมั้นซึ่งจะต้องเป็นวันพุธ เพราะตามประเพณีจะไม่จัดในวันจุม วันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันจุม

^{๓๙} ชรรค์ชัย บุนปาน, สุจิต วงษ์เทศ, โคราชของเรา, หน้า ๓๖.

^{๔๐} กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, การจำแนกเขตเพื่อการจัดการธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัดนครราชสีมา, อ้างแล้ว

หมายถึงวันอุบาทว์ วันโลกาวินาศ สำหรับเดือนที่นิยมจัดงานจะเป็นเดือนคู่ และไม่จัดงานระหว่างเข้าพรรษา เมื่อใกล้วันแต่งงาน จะต้องมีการเตรียมตัวข้าว หาพิน ลงปลา หาผักป่า เนื้อสัตว์ที่นิยมใช้ทำอาหารของชาวไทยเบ็ญ นิยมใช้ปลาจะไม่มีการฆ่าหมู วัวหรือควาย อาหารจะเป็นอาหารพื้นบ้านง่ายๆ ไม่มีอาหารประเภทใดต้องห้ามสำหรับงานแต่งงานไม่เหมือนประเพณีของทางภาคกลางในการจัดงานจะแบ่งเป็น ๓ วันคือ วันแรกเป็นวันเตรียม วันต่อมาคือวันแต่งงานและวันที่สามคือวันทำบุญบ้าน ส่วนพิธีอื่นๆ จะคล้ายกับภาคกลาง ต่างกันตอนขบวนขันหมาก คือเมื่อบ้านฝ่ายหญิงยิงปืนขึ้น ๑ นัด ฝ่ายชายจึงเริ่มขบวนขันหมาก เมื่อขบวนมาถึงได้มีการขันหมากแล้ว ฝ่ายหญิงจะมอบแป้งกระสอบหนึ่งถุงเป็นของขวัญ จากนั้นจึงมีการผูกข้อมือข้อมือ วันที่สามมีพิธีทำบุญบ้านบ่าวสาว จะตักบาตร ขนมนขันหมากที่ฝ่ายเจ้าบ่าวจัดมาจะถวายพระ เพราะมีข้อห้ามไม่ให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวกินขนมนขันหมาก หลังจากเลี้ยง พระแล้วจะมีพิธีประพรมน้ำพุทธมนต์ เป็นอันเสร็จพิธีแต่งงาน หลังจากแต่งงานฝ่ายชายจะต้องไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงอย่างน้อย ๓ คืน แล้วจึงจะแยกเรือนไปดำเนินชีวิตเป็นครอบครัวใหม่ต่อไป

ประเพณีการเกิด ผู้หญิงชาวไทยเบ็ญ เมื่อตั้งครรภ์จะมีการปฏิบัติตนเช่นเดิมปกติ คือ ยังทำงานบ้านทำไร่ทำนา ในระหว่างการตั้งครรภ์นั้น มีความเชื่อมีข้อควรปฏิบัติ และข้อห้ามหลายประการ เช่น ห้ามทำบาปไม่ตักปลาไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ให้ไปดูคนอื่นคลอดลูกเพราะมีความเชื่อว่าจะยันกันทำให้คลอดยาก ไม่ให้อาบน้ำกลางคืน เพราะกลัวแผดน้ำ เมื่อเกิดจันทร์คราสบางคนก็เอาน้ำลูบท้องเพื่อให้คลอดง่าย ไม่ให้นั่ง ยืนคาบ้นใดหรือประตู ห้ามกินกล้วยแฝด กลัวจะมีลูกแฝดทำให้คลอดยาก ห้ามเตรียมของใช้ไว้ก่อนถ้าจะเย็บที่นอนและหมอนไว้ ต้องไม่เย็บปิดปากที่นอนหรือหมอน เมื่อคลอดแล้วจึงจะเย็บปิดปากหมอนเวลากินข้าวต้องรีบอ้อมก่อนคนอื่นถึงแม้จะยัง แล้วจึงกลับไปกินต่อที่หลังได้ เพราะเชื่อว่าอ้อมก่อนจะทำให้คลอดง่าย

การเตรียมการคลอด หญิงมีท้องโดยเฉพาะลูกคนแรก จะกลับไปคลอดที่บ้านแม่ตนเอง โดยจัดเตรียมห้อง"ในเรือน" เป็นห้องคลอดบางบ้านทำสายสิญจน์วนรอบห้องคลอด บางคนเอาคั้งคอกคนท้องไว้เพื่อป้องกันไม่ให้ผีมารบกวน ในห้องที่จะใช้เป็นห้องคลอดต้องทำเตาไฟ โดยเอาไม้ขอนวางขวางกันเป็นคอกหมู เอากาบกล้วยปูรองพื้นและนำดินใส่จนเต็ม เตรียมแคร่นอนไว้ข้างเตาไฟ ใต้ถุนของห้องคลอดจะขุดหลุมตรงกับร่องขั้วถ่ายของเสียไว้ และรอบๆหลุมนั้นจะตัดหนามพุทรา หรือหนามอื่นมาสะไว้โดยรอบเพื่อป้องกันผีปอบ ผีกระสือ ไม่ให้มากินเลือดกินของควา ของเสียที่ถ่ายมาตามร่องนั้น

การคลอด เมื่อท้องแก่เริ่มปวดท้อง จะไปตามหมอด่าแยมาทำคลอด เริ่มด้วยหมอด่าแยจะทำพิธีไหว้ผีบ้านผีเรือนก่อน โดยจัดทำขนมต้ม ข้าวเหนียวหนึ่ง กล้วย ดอกไม้ ธูป เทียน และเงิน จัดใส่พานไหว้ "ปู่ ย่า ตา ยาย ทางพ่อก็ดี ทางแม่ก็ดี ให้มาช่วยให้การคลอดง่ายให้มาปกป้องรักษาให้คลอดง่าย" โดยการคลอดจะนิยมให้คนท้องหันหน้าไปทางทิศเหนือ หรือทิศตะวันออกเฉียง และให้นั่งพิงครกหรือพิงหลังสามีเอาเท้ายันฝาไว้ เมื่อเด็กคลอดออกมาผู้เป็นสามีหรือคนในบ้านจะรีบตีไฟต้มน้ำร้อนเพื่ออาบน้ำเด็กต่อไป ถ้าการคลอดมีการผิดปกติจะใช้วิธีหาหมอฟันบ้านมาเสกเป่า หรือทำน้ำมันตีให้ดื่ม เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์

การอยู่ไฟ การอยู่ไฟ"อยู่กรรม" จะเป็นการอยู่ไฟพื้นโดยท่อนล่างจะนุ่งเดี่ยว ท่อนบนจะเอาผ้าชุบน้ำโปะหน้าอกไว้ นอนเหยียดแขนขาบนแคร่ซึ่งส่วนมากจะเป็นไม้กระดานแผ่นเดียว การ

นอนอยู่ไฟจะไม่ให้งอแขนงอขา และห้ามไม่ให้ออกไปนอกบริเวณที่อยู่ไฟ เมื่อแข็งแรงดีแล้วจะลุกเดินได้

การเลี้ยงลูก การเลี้ยงดูเด็กอ่อน ขณะที่แม้อยังไม่มีน้ำนมคือให้เด็กกินน้ำ หรือน้ำผึ้งโดยใช้สำลีชุบน้ำผึ้งให้ดูด และเริ่มให้เด็กกินกล้วยสุกบด จนกระทั่งอายุประมาณ ๑ เดือน จึงจะเลี้ยงด้วยข้าวบดใสกล้วยสุก และเริ่มให้เด็กกินข้าวกับปลาที่ต่อเมื่อเด็กเริ่มหัดพูดและพูดคำว่า "ปลา" ได้ ถ้าเด็กลิ้นเป็นฝ้าจะใช้ปัสสาวะของเด็กเองป้ายกวาดถ้าปวดท้องจะใช้ด้ายผูกก้อนมหาหิงค์ผูกติดข้อมือเด็กไว้เพื่อให้เด็กดมกลิ่น

ประเพณีการบวช ผู้ที่จะบวชตามประเพณีของชาวพุทธต้องมีอายุครบ ๒๐ ปี มีร่างกายครบ ๓๒ ประการ ส่วนมากนิยมบวชก่อนแต่งงาน การบวชของชาวไทยเบ็ญมีพิธีกรรมคล้ายกับประเพณีบวช ในพื้นที่อื่นๆ เช่น การเตรียมการบวช นิยมหาฤกษ์เพื่อกำหนดวันที่ดีทำพิธี ผู้บวชจะต้องหัดขานนาค หัดสวดมนต์ให้คล่อง โดยบิดามารดาจะนำดอกไม้ ฐูป เทียน ใส่พานพาผู้ที่จะบวชไปให้อยู่ที่วัดอย่างน้อย ๑ เดือน

การบวช ประเพณีการบวชของชาวไทยเบ็ญ นิยมจัดกัน ๒ วัน คือวันสุกดิบ และวันบวช ตอนกลางวันก่อนเพลในวันสุกดิบ จะทำพิธีปลงผมที่วัด บิดามารดานาคจะเป็นผู้เริ่มขลิบผมก่อน ต่อด้วยญาติและพระสงฆ์เป็นผู้โกนจนหมด ผมที่โกนจะนำไปลอยน้ำ หลังจากนั้นบิดามารดานาคจะอาบน้ำให้นาคและแต่งตัวใหม่ ตอนค่ำจะทำพิธีสู่ขวัญ หรือ ทำขวัญนาค โดยมีหมอซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้คนในหมู่บ้าน หมอทำขวัญจะเริ่มทำพิธีนำไหว้พระ สวดบทชุมนุมประชุมเทวดา แห่ลบทไหว้ครูบทว่าด้วยคุณบิดามารดา บทว่าด้วยตัวนาคตั้งแต่เล็กจนโต และบทสอนนาคให้ประพฤติให้ถูกต้องตามกฎหมายของวัด และบทบัญญัติพระพุทธศาสนา สอนให้รู้จักศีล สวดมนต์ภาวนา และบทสุดท้ายจะเป็นบทเชิญขวัญนาค ซึ่งในการแห่ลบทแต่ละครั้งแต่ละบทจะมีการตีฆ้อง ๓ ครั้ง โห่ร้องเอาชัย และเวียนเทียน วันรุ่งขึ้นเป็นวันบวช นิยมบวชตอนเช้าหลังจากถวายภัตตาหารเช้าแล้ว จะแห่ นาคเดินจากบ้านไปวัด อาจมีกลองยาวหรือแตรวงนำขบวน

การลาสิกขาบท ชาวไทยเบ็ญ นิยมบวช ๑ พรรษา คนที่บวชไม่ครบจะถูกเรียกว่า เป็นคนไม่เต็มคน ก่อนจะลาสิกขาบทจะหาฤกษ์ดี แล้วนำกรวยใบตองดอกไม้ ฐูป เทียน ไปกราบลาพระอุปัชฌาย์ และเจ้าอาวาส ซึ่งจะสวดคาถาและรดน้ำมนต์ให้ ขณะที่ก้มลงกราบจะชักผ้าสังฆาฏิออกแล้วให้น้ำน้ำมนต์ไปอาบ จากนั้นแต่งกายเป็นฆราวาส ถึงแม้จะลาสิกขาบทแล้ว ทิดสึกใหม่จะคงอยู่ที่วัดอีก ๓ วัน เพื่อช่วยงานในวัด

ประเพณีงานศพ การทำงานศพของชาวไทยเบ็ญ ในอดีตโดยทั่วไปนิยมการเผา นอกจากศพที่เกิดจากการถูกฆ่าตาย ตกต้นไม้ ฟ้าผ่า ตกน้ำตาย คลอดบุตรตาย หรือตายด้วยอุบัติเหตุต่างๆ จะนำศพฝังไว้ ๓ - ๕ ปี แล้วจึงทำพิธีเผาที่หลัง การทำความสะอาดศพ ด้วยน้ำร้อนต้มใส่ใบมะขาม ใบฝรั่ง ซึ่งการอาบน้ำ ศพนี้จะทำเฉพาะลูกหลาน และญาติใกล้ชิด ต่อจากนั้นแต่งตัวศพ ทาขมิ้น ผัดแป้งหวีผม โดยจะหวีไปในทางตรงข้าม กับตอนมีชีวิตอยู่ ใส่เสื้อผ้ากลับด้านหน้าไว้ข้างหลัง จัดทำกรวยใบตองใส่ดอกไม้ ฐูป เทียน ใส่มือพนมไว้เพื่อให้ผู้ตายนำไปบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และบอกกับศพว่าใครขอก็ไม่ให้ นำเงินเหรียญ ใส่ในปากศพ แล้วใช้ผ้าขาวมัดตราสังศพ แล้วทำพิธีเบิกโลงก่อนนำศพลงโลง ซึ่งเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อ โดยใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกเป็นปากกา มีลักษณะเป็นไม้คียบเหมือนไม้บั้งปลา ๘ อันนำไปคียบตามขอบโลงด้านละ ๒ อัน แล้วนำด้ายสายสิญจน์มัดโยงตามไม้คียบ

ปากกาทั้ง ๘ อัน ทำกระทงใบฝรั่ง ๔ กระทง ใส่ข้าวดำ ข้าวแดง เพื่อวางในโลงเป็นเครื่องสังเวย ทำน้ำมันตรีนิสสารพรมที่โลงและศพ แล้วใช้เทียนจุดด้ายสายสิญจน์ที่โยงไว้ระหว่างไม้ค้ำปากโลง ให้สายสิญจน์ขาดเป็นช่องๆ เป็นการแสดงว่าได้ตัดขาดจากญาติพี่น้อง ลูกหลานให้หมด ต่อจากนั้นจึงม้วนด้ายสายสิญจน์และนำไม้ค้ำปากทั้งหมดใส่ในโลงด้วย หลังจากนั้นจะยกโลงไปตั้งบนเรือนหันด้านศีรษะไปทางทิศตะวันตกเพื่อทำพิธีสวดศพต่อไป

การสวดศพ ในอดีตจะตั้งศพที่บ้าน ไม่นิยมไปตั้งศพที่วัดเหมือนปัจจุบัน และตั้งศพบำเพ็ญกุศลเพียง ๑-๓ วัน เนื่องจากในอดีตยังไม่มีกรณียาป้องกันศพเน่าเปื่อย จึงต้องรีบเผาตลอดเวลาตั้งศพสวดนั้นจะจุดธูปหรือจุดตะเกียงตลอดไม่ให้ดับเมื่อถึงเวลาอาหารญาติของผู้ตายจะจัดสำรับอาหารไปวางข้างโลง และเคาะโลงเรียกให้กินอาหาร หรือเมื่อพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมก็จะเคาะโลงเรียกให้ฟังพระสวดด้วย

การเผาศพ เมื่อสวดศพวันสุดท้ายแล้วจะหามศพไปทำพิธีที่วัดถ้าเป็นพ่อ แม่ หรือญาติผู้ใหญ่หลังจากการหามศพลงจากบ้านแล้วจะคว่ำไถ่ ๑ ใบ ขบวนศพที่หามไปนั้นจะนำหน้าศพด้วยหม้อไฟ (หม้อตาลใส่ฝ้ายจุดไฟ) และมีธูปไล่แมลงปอกเปลือกแล้ว ๑ ลูก กระทงใบฝรั่ง หรือกระทงใบตองใส่ข้าวดำข้าวแดง และสตางค์กระทงละ ๑ บาท แต่ละกระทงจะปักธงสามเหลี่ยม ขณะที่หามศพไปก็จะโรยข้าวตอกไปตลอดทาง เป็นการนำไปสู่สวรรค์ และตลอดทางที่หามศพไปจะไม่มีการหยุดพักระหว่างกลางทาง การกำหนดวันเผาศพของชาวไทยเบ็ญ จะห้ามเผาศพวันพระ และวันคู่ จะเผาเฉพาะวันคี่ ห้ามเผาวันศุกร์ วันเสาร์ และวันอังคาร การแต่งกายของผู้ไปร่วมงานศพจะแต่งกายสีใดก็ได้จะไม่ถือว่าผิดธรรมเนียมประเพณีแต่อย่างใด ประเพณีการแต่งกายสีดำ หรือสีขาว - ดำ ไปงานศพในเวลาต่อมาได้รับแบบอย่างจากคนภาคกลาง การทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตายหลังจากเผาศพ ๓ วันจะทำพิธีกลบธาตุ หรือกลับธาตุ โดยจะนิมนต์พระสงฆ์ ไปที่เชิงตะกอน สวดบังสุกุลตายพรมน้ำมันที่กระดูก แล้วเขี่ยกระดูกเป็นรูปคนหันศีรษะไปทางตะวันออก แล้วพระสงฆ์สวดบังสุกุลเป็นการแสดงการเกิด แล้วจึงเก็บกระดูกใส่โกศไว้บนหิ้งบูชา หรือเก็บไว้ที่วัด เมื่อถึงวันตรุษสงกรานต์ แต่ละปีจะนำโกศไปวัดให้พระสงฆ์สวดบังสุกุล หรือนิมนต์พระสงฆ์ไปทำบุญที่บ้าน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ นับเป็นการทำบุญใหญ่ประจำปี

การต่ออายุ เมื่อมีผู้ป่วยหนักมักจะทำพิธีต่ออายุโดยนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีที่บ้านมีการทำ บุญเลี้ยงพระ สวดต่อชะตาชักบังสุกุลเป็น เป็นการสร้างเสริมกำลังใจผู้ป่วย ยึดอายุผู้ป่วยไปอีกระยะหนึ่ง

การบอกทางคนใกล้สิ้นใจ เมื่อผู้ป่วยอาการหนัก เห็นว่าไม่มีทางรอดมีอาการใกล้สิ้นใจญาติพี่น้องจะบอกทางแก่ผู้ป่วย ให้นึกถึงพระอรหันต์ หรือบอกให้ท่องพุทโธ ๆ หรือจะกล่าวนำดั่งๆ ให้ผู้ป่วยได้ยินจะได้ยึดคำพุทโธ ๆ เป็นพุทธานุสติ ให้จิตใจสงบและเชื่อมั่นว่าเมื่อจากโรคนี้อไปแล้วจะไปสู่ภพภูมิที่ดีประเพณีท้องถิ่นของชาวไทยเบ็ญ ชาวไทยเบ็ญมีความเชื่อ และทำประเพณีต่างๆ คล้ายๆ กับชาวไทยภาคอื่น ๆ ประเพณีที่ทำในท้องถิ่นตลอดทั้งปีดังนี้

เทศน์มหาชาติ แต่ละวัดอาจจะจัดในเวลาต่างกัน ถ้าไม่เทศน์ในช่วงเข้าพรรษาก็จะเทศน์กลางเดือน ๑๒ งานเล็ก หรือใหญ่ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละวัด วัดที่จัดงานใหญ่จะตกแต่งสวยงาม บางวัดก็ไม่จัด เทศน์มหาชาติถือเป็นงานบุญที่สำคัญ ชาวบ้านจะร่วมมือกันจัดงานให้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ทำบุญในวันมาฆบูชา วิสาขบูชา และอาสาฬหบูชา การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทั้ง ๓ วันนี้ ชาวไทยเบ็ง จะให้ความสำคัญกับวันวิสาขบูชามากที่สุด

ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา ถือเป็นวันพระสำคัญทำบุญในวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ ต่อจากงานบุญวันอาสาฬหบูชา ชาวบ้านจะนำพุ่มดอกไม้ ผ้าอาบน้ำฝนและเทียนพรรษาไปถวายพระ

บุญออกพรรษาหรือลาพรรษา จะมีการตักบาตรเทโวในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ตามประเพณีชาวบ้านจะเตรียมอาหารไปตักบาตรเทโวกันอย่างพร้อมเพรียง ขนมที่ชาวไทยเบ็งทำเป็นหลักเพื่อนำไป ตักบาตรเทโว คือ ข้าวต้มมัด ขนมเทียน และขนมกล้วย

วันตรุษและสงกรานต์ ประเพณีตรุษจะทำในวันพระสิ้นเดือน ๔ ชาวบ้านจะกว่นข้าวเหนียวแดงเพื่อนำไปถวายพระ ข้าวโป่งเป็นขนมที่มีลักษณะคล้ายกับข้าวเกรียบว่าวของภาคกลาง ปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยทำกันเอง เนื่องจากขั้นตอนการทำยุ่งยากและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนประเพณีสงกรานต์จะทำในวันที่ ๑๓ - ๑๕ เมษายน เหมือนทุกๆ ปี คือมีการทำบุญตักบาตรสงฆ์ พระพุทธรูป สงฆ์พระสงฆ์ และชาวบ้านจะเล่นสาดน้ำกัน และที่พิเศษคือจะมีการละเล่นรื่นเริงต่างๆ เช่น รำไท่น ลูกช่วง ซักเย่อ ฯลฯ

ลอยกระทง ทำในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ชาวบ้านช่วยทำกระทง ซึ่งกระทงที่จัดทำมีหลายแบบ ส่วนมากทำจากต้นกล้วย ใช้กาบกล้วยตัดได้ขนาดแล้วตัดเป็นรูปเรือ แล้วใส่ดอกไม้ ธูป เทียน ลงในแพ แล้วนำไปลอยแม่น้ำป่าสัก ชาวบ้านมักจะมาประชุมกันบริเวณวัด และมาลอยกระทงหน้าวัดพร้อมๆ กัน

ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การทอดกฐิน จะทอดตั้งแต่หลังออกพรรษาถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ซึ่งการทอดกฐินของชาวไทยเบ็ง มี ๒ แบบ คือ ทอดกฐินแบบธรรมดา และแบบจุลกฐิน ส่วนการทอด ผ้าป่าจะไม่มีกำหนดแน่นอน ในสมัยก่อนมักจะทอดผ้าป่าทุกวันพระในช่วงเข้าพรรษา

วันสารท เป็นประเพณีที่นิยม เป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษ ในเดือน ๑๐ ชาวบ้านจะกว่นกระยาสารทเพื่อนำไปถวายพระหลังเสร็จพิธี ก็จะช่วยกันเข้าป่าไปหาผลไม้ป่ากันอย่างสนุกสนาน

บุญกลางบ้าน เป็นประเพณีของชาวไทยเบ็ง จะทำเฉพาะปีที่ฝนฟ้าไม่ตก วัตถุประสงค์ในการทำเพื่อเป็นการทำบุญบูชาผี ให้คนในหมู่บ้านอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขไม่มีใครภัยร้ายแรง

รับท้องข้าว เป็นประเพณีที่ทำมาแต่โบราณนิยมทำในวันเข้าพรรษาหรือลาพรรษา หลังจากเสร็จพิธีทำบุญพรรษาแล้ว แต่ละบ้านจะทำพิธีรับท้องข้าว ต่างคนต่างทำในที่นาของตน

รับขวัญข้าว จะทำในเดือน ๑๒ หลังจากเกี่ยวข้าวแล้ว นำข้าวเข้ายุ้งแต่ละบ้านที่เก็บเกี่ยวได้จะทำ พิธีรับขวัญ หรือเรียกขวัญข้าว โดยเลือกผู้หญิงที่มีเรือนและมีวิญญู ให้คอนกระบุงข้าวขึ้นป่าเดินไปที่ลานจะวางกระบุงลง จูดรูปกล่าวเชิญแม่โพสพ จากนั้นจะมีคนช่วยนำฟางข้าวมาผูกเป็นรูปหุ่น มีแขน ขา ลำตัว ศีรษะขนาดสูงประมาณ ๑ ฟุต สมมติว่าเป็นแม่โพสพ วางลงในกระบุง กล่าวเชิญเสร็จก็คอนกระบุงกลับยุ้งมีเคล็ดลับว่าตลอดทางห้ามพูดกับใคร ห้ามทักใคร คอนกระบุงมาเข้ายุ้งข้าวแล้วนำหุ่นฟางแม่โพสพไปตั้งไว้ที่มุมใดมุมหนึ่งบนกองข้าวในยุ้งเหมือนให้แม่โพสพตามจากนามาอยู่ในยุ้งข้าวด้วย^{๔๑}

^{๔๑} แหล่งที่มา, ออนไลน์, จังหวัดนครราชสีมา, <https://th.wikipedia.org/wiki/เข้าถึงวันที่> ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

จะเห็นได้ว่า ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวโคราช เป็นการปฏิบัติยึดถือกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ย่อมเกิดขึ้นจากพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่พึงทางใจของชาวโคราช พร้อมทั้งแสดงออกมาในชุมชนที่เป็นรูปแบบประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์นี้ นอกจากจะอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมาแล้วยังมีอยู่ในจังหวัดบุรีรัมย์ ชัยภูมิ และบางส่วนของจังหวัดลพบุรี บาง ครั้งอาจเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า ไทยเบ็ญ วิถีชีวิตและภาษา กลุ่มชาติพันธุ์โคราชมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายเหมือนชาวชนบททั่วไป คืออยู่บ้านใต้ถุนสูงแบบบ้านโคราช ซึ่งเป็นเรือนสามระดับ ใกล้เคียง ๆ บ้านปลูกพืชผักสวนครัวซึ่งอาจมีทั้งอาหารและยา ใช้ผ้าถุงโจงกระเบนซึ่งเป็น ผ้าไหมเรียกว่า ไหมหางกระรอก ซึ่งเป็นผ้าทอที่เส้นพุ่งเป็นไหมควบสองเส้นทำให้ทอแล้วเกิดเป็นลูกลาย เหมือนหางกระรอกและวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ ภาษาโคราช ซึ่งมีวงศัพท์ เสียง และสำนวนของตัวเอง เช่น จ่น แปลว่า ไม่ว่างเลย เช่น วันนี้จ่นมาก จิ้น แปลว่า จืดชืด หรือ เซ็ง เช่น ส้มตำนี้จิ้นแล้ว เซาะเยาะ แปลว่า ผอมโซ ไม่มีเรี่ยวแรง นอกจากนี้อาจเพี้ยนเสียงวรรณยุกต์คำในภาษาไทยกลาง ได้แก่ เพี้ยนเสียงเอกเป็นเสียงตรี เช่น กัด เป็น กัด ดัด เป็น ดัด เพี้ยนเสียงสามัญเป็นเสียงจัตวา เช่น ปลา เป็น ปล่า กา เป็น ก่า เกี่ยวกับสำนวนภาษาโคราชมีสำนวนมากมายที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น คำเรียกขวัญ ดังตัวอย่างเล็กน้อยดังนี้ "ขวัญอินางเอามา??กึ? ขอให้มาเข้าโครงอย่าได้หลาบ ขอให้มาเข้าคราบอย่าได้ถอย สิบป้ออย่าไปอื่น หมื่นป้ออย่าไปไกล ขอให้มาอยู่ซุมพ้อซุมแม่ ซุมที่ซุมน้อง ให้มาอยู่เรือนใหญ่ หัวกะไคสูง.." หมายความว่า ขวัญลูกเออยงมาเกิดขอให้มาอยู่กับร่างกายสิบป้อหมื่นป้ออย่าได้ไปไหน ขอให้อยู่กับพ่อ แม่พี่น้อง บนเรือนหลังใหญ่บันไดสูง การปรับปรนในสังคมปัจจุบัน ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์โคราชมีความภาคภูมิใจในความเป็นคนโคราช ร่วมกันสร้างสรรค์สังคม รักษา และสืบทอด วัฒนธรรมโคราช ให้คงอยู่สืบต่อไป

(๕) ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวโคราช

ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ชาวโคราชมีความเชื่อเหมือนกับคนทั่ว ๆ ไปจะอธิบายดังนี้

๑. พระพุทธรูปและพระเครื่องต่าง ๆ ชาวโคราชล้วนเป็นชาวพุทธ จึงมีความเชื่อในพระพุทธรูปเจ้ากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป และนิยมพระเครื่องต่าง ๆ แต่ที่บ้านจะจัดโต๊ะหมู่บูชาหรือหิ้งสำหรับกราบไหว้

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าและเทวดา คนโคราชไม่ค่อยเชื่อในเรื่องเทพเจ้าและเทวดามากนักรู้จักเพียงชื่อว่ามีหลายคน เช่น พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ เป็นต้น ส่วนเทวดาที่คนในชุมชน นับถือกราบไหว้บูชามากที่สุดคือ พระแม่โพสพ เพราะเป็นเทวดาที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ของพวกตนโดยตรง ส่วนเทวดาองค์อื่นๆ บอกเล่ากันว่า มี แต่ก็ไม่มีพิธีบูชาแต่อย่างใด

๓. ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและนรกสวรรค์ ชาวโคราชเกือบทุกคนเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามคติในพระพุทธศาสนาส่วนความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์นั้นบางคนก็เชื่อบางคนก็ไม่เชื่อเพราะพิสูจน์ไม่ได้

๔. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ชาวโคราช จำนวนหนึ่งมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์แตกต่างกันไป เช่น เชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาอาคม ซึ่งมีใช้ทั้งในทางเลวร้าย และทางดี เครื่องรางของขลัง ผู้

ชาวไทยบางคน นิยมเสาะหาเครื่องรางของขลังไว้สวมใส่ หรือมีไว้ การเสกเป่าและรดน้ำมนต์ วิธีหนึ่งที่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้ ช่วยผ่อนหนักเป็นเบาโดยการโปรดนํ้ามนต์ การสัก ซึ่งนิยมสักตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น แขน ขา นิยมสักหลังจากบวชเรียนแล้ว เพื่อให้อยู่ยงคงกระพัน สักเพื่อแสดงว่า บวชเรียนมาแล้ว ฯลฯ

๕. ความเชื่อในเรื่องอาหารการกินบางชนิด มีความเชื่อแตกต่างกันไปบ้าง เช่น เชื่อว่าผู้ชายที่เล่นของเล่นไสยศาสตร์ ห้ามกินปลาไหล มะขามป้อม ลูกสมอและมะเฟือง กินแล้วของจะเสื่อม เชื่อว่าชายที่เป็นโรคผู้หญิง (กามโรค) ห้ามกินปลากระเบนจะทำให้โรคกำเริบ เป็นต้น

๖. ความเชื่อเรื่องการขอฝน เนื่องด้วยชาวไทยเบื้ง มีอาชีพเกษตรกรรม จึงต้องอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติเพื่อให้พืชผลทางการเกษตรเจริญงอกงามจึงมีวิธีการขอฝน ตัวอย่างวิธีขอฝนคือ

๗. การแห่นางแมวขอฝน มักทำในเดือน ๙ เดือน ๑๐ หลังจากดำนาหรือหว่านข้าวแล้ว ชาวบ้านจะนำแมวใส่กรงขังไว้แล้วเดินแห่แมวไปยังหมู่บ้าน ขณะแห่จะร้องเพลงแห่นางแมว เนื้อร้องจะมีคำร้องเป็นการขอร้องฝน การทำให้ฝนตกโดยวิธีการทอคาถาขอฝน มี ๒ คาถา คือ สวด หรือทอคาถาหัวใจร้อยแปด จะแก้เหตุร้ายภัยพิบัติรวมทั้งฝนแล้งได้ด้วย คาถาที่ ๒ สวดคาถาปลาช่อนก่อนสวดปลาช่อนต้องทำบุญต่กบาตร ๓ วัน การพายเรือบนบก เป็นการทำต่อเนื่องคาถาปลาช่อนและสุดท้ายการปั้นไอ้เมฆ คือการปั้นหุ่นดินเหนียว เพศหญิงชาย แล้ววางทิ้งไว้ที่ทาง ๓ แพร่ง ขอเรียนฝน

๘. ความเชื่อเกี่ยวกับสวัสดิมงคลในการดำเนินชีวิต เป็นความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรมเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ห้ามสวมรองเท้าเดินลุยผ่านลานข้าว จะทำให้พระแม่โพสพโกรธ หรือการเลี้ยงสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์ใช้งาน ไม่นิยมเลี้ยงวัว ๕ ม้า ๖ ตัว ตามลำดับ ถือว่าอัปมงคลให้นำไปปล่อย

๙. เครื่องมือดำรงชีวิตประกอบอาชีพและพิธีกรรม เครื่องมือดำรงชีวิต และประกอบอาชีพซึ่งบางชิ้นจัดเป็นงานศิลปหัตถกรรมได้คือ ในสังคมเกษตรกรรมแบบพึ่งพาธรรมชาติ หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จจะมีเวลาพักในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ชาวบ้านมีเวลาที่จะทำงานหัตถกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพหรือใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อการคมนาคมสะดวก ความเจริญทางวัตถุเพิ่มมากขึ้น ชาว บ้านเริ่มแสวงหาวัตถุอื่น ๆ มาใช้แทนงานหัตถกรรมแบบดั้งเดิม หรือชาวบ้านมีโอกาสเลือกใช้ผลิตภัณฑ์จากแหล่งอื่นบ้าง ทำให้เกิดความหลากหลาย ในอดีต ชาวบ้านมักทำของขึ้นใช้เองภายในครัวเรือน

๑๐. ของใช้ในชีวิตประจำวันบางอย่างชาวบ้านเลิกใช้ไปแล้ว เนื่องจากมีสิ่งอื่นเข้ามาแทนที่ เช่น ไถ คราด เกวียน โดยชาวบ้านนิยมใช้รถไถนาไถไร่ รถเกี่ยวข้าว เครื่องนวดข้าว และเครื่องจักรกลต่างๆ ทำงานแทนแรงงานจากคน เครื่องสีข้าว ครกตำข้าว ทุกหมู่บ้านลดบทบาทลงจนถึงกับเกือบเลิกใช้ หรือถูกเปลี่ยนหน้าที่ใหม่เมื่อชาวบ้านหันมาซื้อข้าวสาร จากโรงสี หรือซื้อข้าวสารจากร้านค้าแทนการสีข้าว ตำข้าวด้วยตนเองดังแต่ก่อน แต่ผลิตภัณฑ์บางอย่างยังคงใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น กระบุง ตะกร้า เครื่องจักสานต่างๆ หรือเครื่องมือจับสัตว์น้ำถึงแม้ว่าจะลดจำนวนการใช้ลงบ้างแต่ก็ยังมีกิจกรรมต้อง ใช้เครื่องมือเหล่านี้อยู่

๑๑. งานหัตถกรรมบางอย่าง มีคุณค่าทางความงาม และแสดงเทคโนโลยีพื้นบ้าน เช่น เครื่องมือดักจับสัตว์ ชนิดต่างๆ ที่ใช้กลไกแบบง่ายๆ โดยศึกษาพฤติกรรมการดำรงชีวิตของสัตว์แล้ว

สร้างกลไกเพื่อดักจับสัตว์เหล่านั้นได้ ผลิตรัศมีบางอย่างยังมีการออกแบบได้อย่างเหมาะสมกับการใช้สอย เช่นมีดจักตอก ชาวบ้านจะทำด้ามมีดให้ยาวโค้งงอ กระทบแนบกับลำตัวเวลาใช้มีดเหลาตอกจะสามารถบังคับมีดได้ดียิ่งขึ้น ช่างชาวบ้านผู้มีฝีมือในการจักสานหรือประดิษฐ์ภาชนะสิ่งของต่างๆ เริ่มหายาก ส่วนใหญ่ผู้มีความรู้ความชำนาญจะ มีอายุมาก คนรุ่นหลังไม่ค่อยสนใจที่จะเรียนรู้สืบทอดวิธีการต่อ จากผู้ใหญ่ทำให้งานหัตถกรรมที่มีคุณค่าหายากขึ้น อีกทั้งของเก่าที่มีอยู่แล้วก็ชำรุด หรือบางทีก็ถูกเก็บอย่างไม่รู้คุณค่า

๑๒.งานหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ภายในบ้าน ที่พบในพื้นที่สำรวจ ส่วนใหญ่มีรูปแบบและลักษณะการใช้สอยคล้ายกับที่พบในภูมิภาคอื่น แต่มีงานหัตถกรรมบางอย่างที่มีความโดดเด่น ในด้านความงาม ความประณีต ได้แก่ งานจักสาน กระบุง ตะกร้า งานดังกล่าวถือว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง ควรแก่การยกย่อง งานจักสานกระบุง ตะกร้า ที่ช่างพื้นบ้านทำขึ้นเพื่อใช้ในครัวเรือนมีความประณีต สวยงาม แข็งแรงและคงทน โดยสามารถเห็นได้ชัดในเรื่องรูปแบบลักษณะของผลงาน

๑๓.อาหาร ชาวไทยเบ็งใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติปรุงอาหาร การประกอบอาหารเป็นวิธีที่จัดว่าทำง่ายและกินอาหารที่สดใหม่หากต้องการเก็บอาหารไว้กินนานหลายวันใช้วิธีการถนอมอาหารแบบธรรมชาติเช่นการตากแห้ง การทำเค็มหรือการดองเปรี้ยว ไม่มีการใช้สารมีไขมันต่ำ กินปลาเป็นส่วนใหญ่ และกินผักกินข้าวเป็นประจำทุกมื้อ อาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยเบ็ง คือ แกงหัวลาน แกงไก่สามสิบ และแกงบุก แกงส้มหัวลานมีการแกงน้อยมากเพราะหาต้นลานยาก ส่วนแกงไก่สามสิบ และแกงบุกยังมีให้เห็นบ้าง

๑๔.สังคมของชาวไทยเบ็ง เป็นครอบครัวเกษตรกรรม จึงมีลูกหลายคนเพราะต้องการแรงงานในการทำมาหากิน ดังนั้นพ่อแม่จะต้องอบรมสั่งสอนให้ลูกรักกัน สามารถทำงานแทนพ่อแม่ได้ ช่วยเลี้ยงน้อง น้องต้องเชื่อฟังพี่และการปฏิบัติตัวของพ่อแม่ คือ ถ้าพ่อแม่มีความยุติธรรม ลูกก็จะมีความรักใคร่สามัคคีกัน

๑๕.ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่า ตายาย และหลาน ปู่ย่า ตายาย คือผู้ใหญ่ในบ้านช่วยเลี้ยงดูหลานเมื่อพ่อแม่ต้องออกมาหากิน เด็กบางคนอาจเรียกว่า แม่ใหญ่ พ่อใหญ่ การที่เด็กสนิทกับปู่ย่า ตายาย ทำให้ได้มีโอกาสติดตามไปที่ต่างๆ เช่น วัด งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ทำให้เด็กได้รู้วัฒนธรรมของท้องถิ่น^{๔๒}

สรุปความได้ว่า บริบทของจังหวัดนครราชสีมา นั้น เป็นชุมชนที่อาศัยความเป็นอยู่และดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย โดยจะเห็นได้จากความเชื่อ และประเพณีอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จังหวัดนครราชสีมา มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย แต่ไทยโคราชเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่ ที่มีวัฒนธรรมโคราช ได้แก่ มีเพลงพื้นบ้านที่เรียกว่า "เพลงโคราช" ใช้ดนตรีพื้นบ้าน คือ มโหรีโคราช และที่เป็น เอกลักษณ์สำคัญคือใช้ภาษาโคราชในชีวิตประจำวัน ไม่มีหลักฐานบ่งบอกว่ากลุ่มชาติพันธุ์โคราชมาจากที่ใด แต่มีหลักฐานทางโบราณคดีเกี่ยวกับชุมชนโบราณ บริเวณจังหวัดนครราชสีมาจำนวนมาก

^{๔๒} แหล่งที่มา, ออนไลน์, จังหวัดนครราชสีมา, <https://th.wikipedia.org/wiki/> เข้าถึงวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

๒.สภาพบริบททั่วไปจังหวัดบุรีรัมย์

จังหวัดบุรีรัมย์มีประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการสร้างเมืองซึ่งจะอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับที่ ๕ รองจากกรุงเทพมหานคร จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดขอนแก่น และมีพื้นที่กว้างเป็นอันดับที่ ๑๗ ของประเทศไทย

(๑) ประวัติความเป็นมา

นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ให้ข้อสันนิษฐานโดยสรุปว่าจังหวัดบุรีรัมย์เคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่รุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖) เชื่อมต่อจนถึงสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๘) จากนั้นก็เริ่มเสื่อมอำนาจลงและแตกแยกออกจกด้วยเหตุภัยธรรมชาติหรือสงครามประชาชนกระจายออกไปตั้งชุมชนเล็ก ๆ ตามป่าหรือชายแดนเรียกว่า “เขมรป่าดง”

สมัยกรุงธนบุรี พ.ศ. ๒๓๑๙ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขณะดำรงพระยศเจ้าพระยาจักรีเสด็จ ฯ มาทรงจัดระเบียบการปกครองเมืองนางรองรวบรวมผู้คนเมืองตลุง เมืองสุรินทร์เมืองสังขะและเมืองขุขันธ์ก่อตั้งเป็นเมืองใหม่ ณ ชัยภูมิป่าทุ่งตแต้ เรียกว่า “เมืองแปะ” คือเมืองบุรีรัมย์ปัจจุบันความชอบครั้งนี้ได้ รับพระราชทานพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้กระทรวงมหาดไทยปรับปรุงหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ มณฑลนครราชสีมาประกอบด้วย ๓ เมือง ๑๗ อำเภอ คือ เมืองนครราชสีมา ๑๐ อำเภอเมืองชัยภูมิ ๓ อำเภอและเมืองบุรีรัมย์ ๔ อำเภอ คือ นางรอง พุทไธสง ประโคนชัย และรัตนบุรี (ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดสุรินทร์) ต่อมาได้ มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้นยุบมณฑลและจัดระเบียบบริหารราชการออกเป็นจังหวัดและอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จึงมีฐานะเป็น “จังหวัดบุรีรัมย์” แต่ยังเป็นต้นมา

จังหวัดบุรีรัมย์ หมายถึงเมืองแห่งความรื่นรมย์เป็น จังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญน่าเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งโบราณสถานศิลปะแบบขอมโบราณที่มีอยู่มากมายกระจายอยู่ในพื้นที่ทั้งจังหวัดอีกทั้งยังเป็นรู้จักในฐานะเมืองเกษตรกรรมและหัตถกรรมเพราะเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่มีคุณภาพดีและเป็นแหล่งทอผ้าไหมที่สวยงามและมีชื่อเสียงนอกจากนี้ด้วยสภาพพื้นที่ตั้งมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านจึงทำให้มีความหลากหลายของเชื้อชาติซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายของประเพณีวัฒนธรรมจนทำให้ เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า “เมืองปราสาทหิน ถิ่นภูเขาไฟ ผ้าไหมสวย รวยวัฒนธรรม เลิศล้ำเมืองกีฬา”

ขณะเดียวกันบุรีรัมย์ก็มีบทบาทสำคัญในด้านอุตสาหกรรมอีกสถานะหนึ่งเพราะเป็นแหล่งผลิตหินก่อสร้างแหล่งใหญ่ที่มีคุณภาพดีที่สุดของประเทศโดยเฉพาะในย่านอำเภอเมืองบุรีรัมย์อำเภอนางรองและอำเภอเฉลิมพระเกียรติฯ สามารถส่งหินจำหน่ายให้ แก่จังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคอีสานตอนล่างและภาคอื่นๆ

บุรีรัมย์เป็นเมืองแห่งความรื่นรมย์ตามความหมายของชื่อเมืองที่น่าอยู่สำหรับคนในท้องถิ่นและเป็นเมืองที่น่ามาเยือนสำหรับคนต่างถิ่น เมืองปราสาทหินในเขตจังหวัดบุรีรัมย์มากมีไปด้วย ปราสาทหินใหญ่น้อย อันหมายถึงความรุ่งเรืองมาแต่อดีต จากการศึกษาของ นักโบราณคดีพบ

หลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สมัยทราวดี และที่สำคัญที่สุดพบกระจายอยู่ทั่วไป ในจังหวัดบุรีรัมย์มากคือ หลักฐานทางวัฒนธรรมของเขมรโบราณ ซึ่งมีทั้งปราสาทอิฐ และปราสาทหินเป็นจำนวนมากกว่า ๖๐ แห่ง รวมทั้งได้พบแหล่งโบราณคดีที่สำคัญคือเตาเผาภาชนะดินเผา และภาชนะดินเผาแบบที่เรียกว่าเครื่องถ้วยเขมร ซึ่งกำหนดอายุได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ถึง ๑๘ อยู่ทั่วไปหลังจากสมัยของวัฒนธรรมขอมหรือเขมรโบราณ แล้วหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มมีขึ้นอีกครั้งตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยปรากฏชื่อว่าเป็นเมืองขึ้น ของเมืองนครราชสีมาและปรากฏชื่อต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ว่าบุรีรัมย์มีฐานะเป็นเมือง ๆ หนึ่ง จนถึง พ.ศ.๒๔๗๖ ได้มีการจัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาคใหม่ จึงได้ชื่อเป็นจังหวัดบุรีรัมย์มาจนถึงปัจจุบันนี้ชื่อเมืองบุรีรัมย์ ไม่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาและธนบุรีเฉพาะชื่อเมืองอื่น ซึ่งปัจจุบันเป็นอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ เมืองนางรอง เมืองพุทไธสง และเมืองประโคนชัย พ.ศ. ๒๓๑๙ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรี กรมการเมืองนครราชสีมา มีใบบอกเข้ามาว่า พระยานางรองคบคิดเป็น กบฏร่วมกับเจ้าโอ เจ้าอิน และอุปฮาดเมืองจำปาศักดิ์ จึงโปรดให้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อยังดำรงตำแหน่ง เจ้าพระยาจักรี เป็นแม่ทัพไปปราบจับตัวพระยานางรองประหารชีวิตและสมทบเจ้าพระยาสุรสีห์ (สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) คุมกองทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือยกไปตีเมือง จำปาศักดิ์ เมืองโขง และเมืองอัตปือ ได้ทั้ง ๓ เมือง ประหารชีวิต เจ้าโอ เจ้าอิน อุปฮาด เมืองจำปาศักดิ์ แล้วเกลี้ยกล่อมเมืองต่าง ๆ ไกล่เคียงให้สวามิภักดิ์ ได้แก่ เขมรป่าดง ตะลุง สุรินทร์ สังขะ และเมืองชูนันต์รวบรวมผู้คนตั้งเมืองขึ้นในเขตขอมร้า เรียกว่า เมืองแปะ แต่งตั้งบุรีรัมย์บุตรเจ้าเมืองผไทสมัน (พุทไธสง) ให้เป็นเจ้าเมือง ซึ่งต่อมาได้เป็นพระยานครภักดี ประมาณปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือต้นราชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนชื่อเมืองแปะเป็นบุรีรัมย์ด้วยปรากฏว่า ได้มีการแต่งตั้ง พระสำแดงฤทธิรงค์เป็นพระนครภักดีศรีนครา ผู้สำเร็จราชการเมืองบุรีรัมย์ ขึ้นเมืองนครราชสีมาใน พ.ศ. ๒๔๑๑ เมืองบุรีรัมย์และเมืองนางรองผลัดกันมีความสำคัญเรื่อยมา พ.ศ. ๒๔๓๓ เมืองบุรีรัมย์โอนขึ้นไปขึ้นกับหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ มีหนองคายเป็นศูนย์กลางและเมืองบุรีรัมย์มีเมืองในสังกัด ๑ แห่ง คือเมืองนางรอง ต่อมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๔๑ เมืองบุรีรัมย์ได้กลับไปขึ้นกับมณฑลนครราชสีมาเรียกว่า"บริเวณนางรอง" ประกอบด้วย เมืองบุรีรัมย์ นางรอง รัตนบุรี ประโคนชัย และพุทไธสง พ.ศ. ๒๔๔๒ มีประกาศเปลี่ยนชื่อ มณฑลลาวเฉียงเป็นมณฑลฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ มณฑลลาวพวนเป็นมณฑลฝ่ายเหนือ มณฑลลาวเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ มณฑลเขมร เป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือและในคราวนี้ เปลี่ยนชื่อ บริเวณนางรองเป็น "เมืองนางรอง"มีฐานะเป็นเมืองจัตวา ตั้งที่ว่าการอยู่ที่เมืองบุรีรัมย์ แต่ตราตำแหน่งเป็นตราผู้ว่าราชการนางรอง กระทรวงมหาดไทยจึงได้ประกาศเปลี่ยนชื่อเมืองเป็น "บุรีรัมย์" และเปลี่ยนตราตำแหน่งเป็น ผู้ว่าราชการเมืองบุรีรัมย์ ตั้งแต่วันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นต้นมา พ.ศ. ๒๔๕๐ กระทรวงมหาดไทยปรับปรุงหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้มณฑลนครราชสีมาประกอบด้วย ๓ เมือง ๑๗ อำเภอ คือเมืองนครราชสีมา ๑๐ อำเภอ เมืองชัยภูมิ ๓ อำเภอ และเมืองบุรีรัมย์ ๔ อำเภอ คือ นางรอง พุทไธสง ประโคนชัย และรัตนบุรี ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้น ยุบมณฑลนครราชสีมา จัดระเบียบบริหารราชการ

ส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ เมืองบุรีรัมย์จึงมีฐานะเป็น "จังหวัดบุรีรัมย์" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา^{๔๓}

จะเห็นได้ว่า ประวัติความเป็นมาของจังหวัดบุรีรัมย์ มีความเป็นมาเคยเป็นที่ตั้งอาณาจักรอันยิ่งใหญ่รุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยทวารวดี และมีประวัติศาสตร์ความรุ่งเรืองมาแต่อดีต จากการศึกษาของ นักโบราณคดีพบหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สมัยทวารวดี และที่สำคัญที่สุดพบกระจายอยู่ทั่วไป ในจังหวัดบุรีรัมย์มากคือ หลักฐานทางวัฒนธรรมของเขมรโบราณ ซึ่งมีทั้งปราสาทอิฐ และปราสาทหินเป็นจำนวนมากกว่า ๖๐ แห่ง รวมทั้งได้พบแหล่งโบราณคดีที่สำคัญคือเตาเผา ภาชนะดินเผา และภาชนะดินเผาแบบที่เรียกว่าเครื่องถ้วยเขมร เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ เป็นต้นมา พ.ศ. ๒๔๕๐ กระทรวงมหาดไทยปรับปรุงหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้มณฑลนครราชสีมาประกอบด้วย ๓ เมือง ๑๗ อำเภอ คือเมืองนครราชสีมา ๑๐ อำเภอ เมืองชัยภูมิ ๓ อำเภอ และเมืองบุรีรัมย์ ๔ อำเภอ คือ นางรอง พุทไธสง ประโคนชัย และรัตนบุรี ต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติระเบียบบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้น ยุบมณฑลนครราชสีมา จัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ เมืองบุรีรัมย์จึงมีฐานะเป็น "จังหวัดบุรีรัมย์"

(๒) ขนาดที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทยอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยรถยนต์ประมาณ ๓๘๕ กิโลเมตรทางรถไฟประมาณ ๓๗๖ กิโลเมตรมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดและประเทศใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม และสุรินทร์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสุรินทร์

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดสระแก้ว และราชอาณาจักรกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา

จังหวัดบุรีรัมย์มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ ๑๐,๓๙๓.๙๔๕ ตารางกิโลเมตรหรือ ๖,๔๕๑,๑๗๘.๑๒๕ ไร่มีพื้นที่ทำการเกษตร ๕,๐๕๐,๐๖๓ ไร่

(๓) ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพที่ ๒ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดบุรีรัมย์

^{๔๓} อรรถกร จตุกุล, การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, *โครงการวิจัย*, (สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ , ๒๕๕๗), หน้า ๑๐.

รูปเทวดารำและปราสาทหิน คือ ปราสาทหิน คือปราสาทบนเขาพนมรุ้ง ซึ่งมีกำแพงล้อมรอบ ภายในเป็นห้องพระโรมันเทวสถาน และรอยพระพุทธรูปจำลองประดิษฐาน อยู่บนยอดเขาแห่งนี้ด้วย

ความหมาย : เทวดารำ หมายถึง ดินแดนแห่งเทพเจ้าผู้สร้าง ผู้ปราบยุคเข็ญ และผู้ประสพสุข ท่ารำ หมายถึงความสำราญชื่นชมยินดี ซึ่งตรงกับพยางค์สุดท้ายของชื่อจังหวัด ปราสาทหิน คือปราสาทเขาพนมรุ้งซึ่งมีกำแพงล้อมรอบ ภายในห้องพระโรมันเทวสถาน

(๔) ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวบุรีรัมย์

ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวบุรีรัมย์ เนื่องด้วยจังหวัดบุรีรัมย์เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันถึง ๔ กลุ่มชน จึงเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมมากแห่งหนึ่ง และความหลากหลายนี้ก็มีผลผสมกลมกลืนกัน แต่มีประเพณีบางอย่างที่มีลักษณะตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แต่ประเพณี “คำว่า เชื่อ เป็นคำกริยา หมายถึงเห็นตามด้วย มั่นใจไว้ใจ”^{๔๔} ส่วนคำว่า “ความเชื่อ หมายถึง เห็นด้วย มั่นใจ ไว้ใจ และนับถือ”^{๔๕} ประเพณีวัฒนธรรมหลักของชาวบุรีรัมย์ก็เช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไปคือยึดมั่นใน “ฮีตสิบสอง” คือ มีประเพณีประจำสิบสองเดือนในรอบปีเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไป

เดือนเจียง (เดือนอ้าย) หรือเดือนธันวาคม นิมนต์พระสงฆ์มาเข้าปริวาสกรรมหรือเข้ากรรม เพื่อฝึกสำนึกความผิดหรือความบกพร่องของตนและ มุ่งประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป ในด้านฆราวาสจำทำพิธีเลี้ยงผีแล่นผีต่าง ๆ (ผีบรรพบุรุษ)

เดือนยี่ (มกราคม) ทำบุญคูณข้าว หรือบุญคูณลาน โดยนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์เย็นและฉันภัตตาหารเช้าเพื่อเป็นศิริมงคลแก่ข้าวเปลือกเมื่อพระฉัน อาหารเช้าเสร็จก็ทำพิธีสู่ขวัญข้าวต่อไป

เดือนสาม (กุมภาพันธ์) ทำบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชา เริ่มพิธีทำบุญข้าวจี่ในตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มน้ำอ้อยนำไปย่างไฟหรือจี่พอเกรียมแล้วชุบ ด้วยไขนำไปย่างไฟจนสุกแล้วใส่ภาชนะเพื่อนำไปถวายพระสงฆ์พร้อมกับอาหารอื่น ๆ ข้าวจี่ที่เหลือจากพระฉันแล้ว ชาวบ้านจะแบ่งกันรับประทานถือว่าผู้รับประทาน จะเป็นมงคลแก่ตัวเอง

เดือนสี่ (มีนาคม) ทำบุญเวส (บุญพระเวส) หรือทำบุญมหาชาติ มีการฟังเทศน์มหาชาติ ถือกันว่าต้องฟังให้จบทุกกัณฑ์ในวันเดียวจึงจะได้กุศล งานบุญนี้มีผู้นำของมาถวายพระเรียกว่า “กัณฑ์หลอน”

เดือนห้า (เมษายน) ตรุษสงกรานต์ หรือทำบุญขึ้นบ้านใหม่ มีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ชาวบ้านจะไปเก็บดอกไม้มาบูชาพระ

เดือนหก (พฤษภาคม) ทำบุญบั้งไฟ และทำบุญวิสาขบูชา จะมีการฟังเทศน์ตลอดวัน กลางคืนมีเวียนเทียน สำหรับบุญบั้งไฟก็เป็นพิธีเพื่อ ขอฝนจากเทวดา (แถน) และมีการบวชนาคด้วย

^{๔๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

^{๔๕} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

เดือนเจ็ด (มิถุนายน) ทำบุญซำชะ เพื่อบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง โดยทำพิธีเซ่น บวงสรวงหลักเมืองหลักบ้าน ผีพ่อแม่ ผีปู่ผีเมือง (ผีบรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดารักษาไร่นา) เพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

เดือนแปด (กรกฎาคม) ทำบุญเข้าพรรษา มีการทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ถวายภัตตาหารเช้าและเพลแด่พระสงฆ์สามเณรฟังพระธรรมเทศนา ตอนบ่ายและนำขี้ผึ้งมาหล่อเป็นเทียนพรรษา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และจะเก็บไว้ตลอดพรรษา

เดือนเก้า (สิงหาคม) ทำบุญข้าวประดับดิน โดยจัดอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ สุรา แล้วนำไปวางไว้ใต้ต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่งพร้อมทั้งเชิญวิญญาณบรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับไปแล้วให้มารับเอาอาหารไป

เดือนสิบ (กันยายน) ทำบุญข้าวสาก หรือสลากภัตในวันเพ็ญ เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เช่นเดียวกับทำบุญข้าวประดับดิน

เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม) มีการทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมทำบุญตักบาตร รับศีล ฟังเทศน์ ถวายผ้าจ่านำพรรษาพระสงฆ์จะร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา กลางคืน มีการจุดโคมไฟแขวนไว้ตามต้นไม้ หรือตามริมรั้วของวัด

เดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) ในเดือนนี้จะมีการทำบุญกฐิน สำหรับประชาชนที่อยู่ตามริมน้ำจะมีการแข่งเรือด้วย เช่น ริมน้ำโขงแม่น้ำมูล แม่น้ำชี ฯลฯ เพื่อระลึกถึงอุสพยานาค หรือบางแห่งจะมีการแห่ปราสาทผึ้งเพื่อถวายพระสงฆ์และเป็นพุทธบูชาประเพณี

สรุปได้ว่า ประเพณีทั้งสิบสองเดือนนี้ถือเป็นประเพณีหลักของชาวลาวบุรีรัมย์ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และประเพณีเหล่านี้ ยังแสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจ กันของชาวบ้าน ประเพณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมที่เต็ม ไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ แรงกายแรงใจเพื่อการกุศล ความสามัคคี ตลอดจนความกตัญญู รู้คุณต่อบุพการี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของชาวลาวบุรีรัมย์ที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ แถบอำเภอคูเมืองพุทไธสง นาโพธิ์ และสตึก แต่ปัจจุบันการปฏิบัติตาม ฮีตสิบสองก็เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประเพณีเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณีของจังหวัดบุรีรัมย์นอกจากประเพณีหลัก ๑๒ เดือนแล้ว ยังมีประเพณีเฉพาะกลุ่มชนที่ปฏิบัติตามความเชื่อที่มีความแตกต่างกันไป ประเพณีสำคัญที่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรและไทยลาว แต่ละพื้นที่นั้น ๆ

(๕) ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวลาวบุรีรัมย์

คติความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวลาวจังหวัดบุรีรัมย์เป็นการกลมกลืนระหว่างศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาโดยมีความเชื่อเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ กรรมดี กรรมชั่วแฝงอยู่ในการถือผีมีมาช้านานประกอบกับความเชื่อเรื่องผีมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวลาวจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างมาก มีแนวโน้มว่าการถือผีในอนาคตก็ยังมีต่อไป ถึงแม้ว่าสังคมโลกปัจจุบันจะมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ตาม การนับถือผีก็จะได้รับการพัฒนาการตามไปด้วย จะเห็นได้จากการเครื่องประกอบในพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยนพัฒนาไปตามยุคสมัยด้วย คติความเชื่อนี้ก่อให้เกิดพลังทางด้านจิตใจ มีความหวังในการใช้ชีวิต มีความเชื่อว่าจะปลอดภัย คติความเชื่อจึงเป็น

สิ่งสำคัญและสำคัญกับชาวจังหวัดบุรีรัมย์พิธีกรรมเช่นไหว้ผีที่คอยรักษาคุ่มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข และเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ซึ่งพิธีกรรมที่ทำสืบต่อกันมานี้ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถนำพาชาวจังหวัดบุรีรัมย์ไปสู่จุดหมายตามที่ตนมีความเชื่อและเลื่อมใสศรัทธา

นอกจากนี้พิธีกรรมยังเป็นจุดศูนย์รวมเพื่อการกระทำที่พร้อมเพรียงกัน เริ่มต้นขึ้นพร้อมกัน และ ประกอบขึ้นตอนต่างๆ จนกระทั่งพิธีเสร็จเรียบร้อยพร้อมกัน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อผีหรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมทำให้เกิดโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัว และทำให้ระบบเครือญาติเหนียวแน่นขึ้นเพราะความเชื่อเป็นพื้นฐานแห่งความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว รวมทั้งระหว่าง ครอบครัวกับคนอื่นๆ ที่เป็นเครือญาติกันด้วย ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ยัง พบว่า ความเชื่อในพิธีกรรมที่ทำสืบต่อกันมานั้นเป็นการสร้างคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลอย่าง สอดคล้องกลมกลืนกับจารีต ประเพณีของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ยึดถือให้ความเคารพในผีบรรพชนทำให้คนที่ยึดถือมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีที่พึ่งทางใจเกิดความรู้สึกปลอดภัย อุ่นใจ และทำให้บุคคลเกิดการยับยั้งชั่งใจในการประพฤติตน ด้านครอบครัวนั้นทำให้เกิดความสามัคคี ทำให้เกิดการถ่ายทอดประเพณีการไหว้ผีบรรพชนช่วยทำให้ครอบครัวเกิดความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ด้านสังคม เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน เกิดระเบียบทางสังคม เกิดความสามัคคี มีความรักใคร่กลมเกลียวกันเกิดความพร้อมเพรียงกันเป็นหมู่คณะ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อกระทำในสิ่งเดียวกัน ด้านพระพุทธศาสนานั้นทำให้วัดและพระสงฆ์มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน คือพระสงฆ์เป็นที่เชื่อมต่อระหว่างมนุษย์และผีบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้วเพราะความเชื่อนี้ทำพระพุทธศาสนามีความมั่นคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวจังหวัดบุรีรัมย์เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องบุญ บาป ความดี ความชั่วอีกด้วย

๓.สภาพบริบททั่วไปจังหวัดชัยภูมิ

จังหวัดชัยภูมิ เป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย แต่หากแบ่งตามภูมิศาสตร์ ชัยภูมิอยู่จะในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านตะวันตก ร่วมกับจังหวัดเลย และนครราชสีมา หากแบ่งตามลักษณะภูมิอากาศจะจัดอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน และแบ่งตามแบบเขตการปกครองจะจัดอยู่ในกลุ่มภาคอีสานตอนล่าง

(๑) ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมเมืองชัยภูมิก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยสันนิษฐานว่ามีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยเมืองชัยภูมินั้นถือเป็นเส้นทางการเผยแพร่วัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางเข้าสู่ภาคอีสาน ปรากฏหลักฐานจากใบเสมาบ้านกุดโง้งในอำเภอเมือง และใบเสมานครกาหลงที่อำเภอคอนสวรรค์ และมีกลุ่มประชาชนชาวมอญญักร ซึ่งเป็นมอญโบราณทวารวดีอาศัยอยู่ทางขอบสันเขาตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัด ในเวลาต่อมาเมื่ออิทธิพลทวารวดีเสื่อมลง อิทธิพลของขอมก็เข้ามาแทน ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับจังหวัดอื่น ๆ ของอีสานในเวลานั้น ปรากฏหลักฐาน เช่น ปรากฏึกุในอำเภอเมือง และบ้านแท่น กู่แดงในอำเภอบ้านเขว้า เป็นต้น ส่วนในสมัยสุโขทัยนั้นสันนิษฐานว่าชัยภูมิน่าจะเป็นเมืองหนึ่งที่สุโขทัยครอบคลุมอีกด้วยนครหลวงเวียงจันทน์ สถานที่ที่บรรพบุรุษชาวชัยภูมิอพยพมา

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สันนิษฐานว่าบริเวณจังหวัดชัยภูมิมีประชากรลาวเข้ามาอาศัยอยู่ และมีการสร้างพระธาตุหนองสามหมื่น ซึ่งอยู่บริเวณตำบลบ้านแก้ง อำเภอภูเขียวปัจจุบัน โดยมีลักษณะแบบศิลปะล้านช้าง ล้านนา และอยุธยา โดยสร้างในสมัยพระไชยเชษฐาธิราชผู้ครองเมืองลาวในยุคนั้น ในเวลาต่อมาเมืองชัยภูมิปรากฏในทำเนียบแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่าเป็นเมืองขึ้นกับเมืองนครราชสีมา แต่ต่อมาผู้คนได้อพยพออกไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินที่อื่น ในสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสินหรือพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพมาปราบก๊กเจ้าพิมาย ซึ่งมีกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นหัวหน้าก๊ก ตั้งมั่นอยู่ที่เมืองพิมายและต่อมาได้ ยึดเมืองนครราชสีมาเป็นที่ตั้งมั่น เจ้าพิมายให้พระยาวรวงษาธิราชคุมทัพไปตั้งรับเพื่อตีสกัดทัพพระเจ้าตากสินที่ด่านขุนทดและถูกกองทัพ พระเจ้าตากสินตีจนแตกพ่ายในที่สุดในการศึกครั้งนี้อาจารย์คำผู้นำหมู่บ้านสี่มุมได้นำชาวบ้านเข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าตากสินและขออาสาเป็น กองกำลังร่วมสู้รบในกองทัพหลวงด้วย พระเจ้าตากสินทรงยินดีรับไว้และให้เป็นกองกำลังเข้าตีด่านจอหอจนแตกพ่ายสามารถยึดเมืองพิมายและเมือง นครราชสีมาคืนมาได้ในครั้งเข้าตีด่านจอหอ กองกำลังของบ้าน สี่มุมโดยการนำของอาจารย์คำได้แสดงความสามารถในการรบอย่างกล้าหาญ เข้มแข็งเป็นที่พอพระทัยพระเจ้าตากสินเป็นอย่างมาก เมื่อเสร็จการศึกสงครามจึงได้ปูนบำเหน็จความชอบให้อาจารย์คำเป็น “พระนรินทร์สงคราม” ยกฐานะบ้านสี่มุมขึ้นเป็น “เมืองสี่มุม” (ในเขตอำเภอจัตุรัส ในจังหวัดชัยภูมิปัจจุบัน) ให้ปกครองเมืองสี่มุมให้ขึ้นตรงต่อเมืองนครราชสีมา เมื่อก้าวเข้าสู่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ หมื่นอร่ามกำแหง หรือนายภูมิชาวเมืองนครไทยซึ่งเป็นคนเชื้อสายหลวงพระบาง ได้เข้ามาตั้งบ้านแปงเมืองในเขตพื้นที่บริเวณอำเภอคอนสารในปัจจุบัน และขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๓๕๒ ในเขตอำเภอภูเขียว และเกษตรสมบูรณ์ มีชุมชนลาวเวียงจันทน์อพยพ คือหลวงไกรสิงหนาท ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร และเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๐ “นายแล” ข้าราชการสำนักเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ได้อพยพครอบครัวและบริวารเดินทางข้ามลำน้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหนองน้ำชุ่น (หนองอีจาน) ซึ่งอยู่ในบริเวณท้องที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน

ชัยภูมิเป็นเมืองเก่าตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจมีหลักฐานที่ยังปรากฏอยู่ คือ ปราศค์ศิลาหลายแห่ง เช่น ปราศค์กู่ พระธาตุหนองสามหมื่น พระธาตุกุดจอก เป็นต้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ชัยภูมิปรากฏในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่าเป็น เมืองขึ้นกับเมืองนครราชสีมา ต่อมาผู้คนได้อพยพออกไปตั้งชื่ออีกครั้งในสมัยราชการที่ ๒ แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๐ นายแล ข้าราชการสำนักเจ้าอนุวงศ์แห่งกรุงเวียงจันทน์ ได้อพยพครอบครัวและพรรคพวกเดินทางข้ามลำน้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองน้ำชุ่น ซึ่งอยู่ในบริเวณท้องที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ในปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๓๖๒ เมื่อคนอพยพมาอยู่มาก นายแลจึงย้ายชุมชนมาตั้งใหม่ที่โนนน้ำอ้อม บ้านซีลอง นายแลได้รับการแต่งตั้งเป็น "ขุนภักดีชุมพล" ในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ นายแลได้ย้ายเมืองอีกครั้งเนื่องจากที่เดิมกันดารน้ำมาก มาตั้งใหม่บริเวณหนองปลาเฒ่า และหนองหลอด เรียกว่า หนองหลอด หันมาขึ้นต่อเมืองนครราชสีมาและส่งส่วยถวายแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ยอมขึ้นต่อเจ้าอนุวงศ์ อีกต่อไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกบ้านหลวง เป็นเมืองชัยภูมิ และตั้งขุนภักดีชุมพล(แล) เป็น "พระยาภักดีชุมพล" เป็นเจ้าเมืองคนแรกนับตั้งแต่นั้นมา

จังหวัดชัยภูมิ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศใหม่จัดเมืองต่าง ๆ เป็นมณฑล

จังหวัด อำเภอบ้านคา และหมู่บ้าน โดยรวมเอา ๕ เมืองที่ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมาในอดีต ได้แก่ เมืองชัยภูมิ เมืองสีมม (จัตุรัส) เมืองภูเขียว (ผักปัง) เมืองเกษตรสมบูรณ์ (บ้านยาง) และเมืองบำเหน็จณรงค์ (บ้านชวน) โดยเลือกเอาเมืองชัยภูมิ ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างสองเมืองใหญ่คือเมืองสีมม (จัตุรัส) และเมืองภูเขียว (ผักปัง) ยกฐานะเป็นศูนย์กลางของจังหวัด และเปลี่ยนเป็นอำเภอเมืองชัยภูมิ ยุบเมืองทั้ง ๔ เป็นอำเภอ ได้แก่ อำเภอจัตุรัส อำเภอภูเขียว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอบำเหน็จณรงค์ ต่อมาได้มีการยุบอำเภอบำเหน็จณรงค์ให้อยู่ในการปกครองของอำเภอจัตุรัส และยุบอำเภอเกษตรสมบูรณ์ให้อยู่ในการปกครองของอำเภอภูเขียว เนื่องจากอำเภอทั้ง ๒ นั้นอยู่ไม่ไกลกัน จังหวัดชัยภูมิจึงเหลืออยู่ ๓ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอจัตุรัส และอำเภอภูเขียว ที่เป็น ๓ เมืองเสาหลัก ร่วมก่อตั้งจังหวัดชัยภูมิขึ้นมา และเจริญมาตามลำดับ ปัจจุบันจังหวัดชัยภูมิแบ่งการปกครองทั้งหมด ๑๖ อำเภอ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอันดับ ๗ ของประเทศ โดยมีเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๗๗๘.๓ ตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งของแหล่งอารยธรรมอันเก่าแก่นับตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยขอม กระทั่งสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรล้านช้าง^{๔๖}

จังหวัดชัยภูมิ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศใหม่จัดเมืองต่าง ๆ เป็นมณฑล จังหวัด อำเภอบ้านคา และหมู่บ้าน โดยรวมเอา ๕ เมืองที่ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมาในอดีต ได้แก่ เมืองชัยภูมิ เมืองสีมม (จัตุรัส) เมืองภูเขียว (ผักปัง) เมืองเกษตรสมบูรณ์ (บ้านยาง) และเมืองบำเหน็จณรงค์ (บ้านชวน) โดยเลือกเอาเมืองชัยภูมิ ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างสองเมืองใหญ่คือเมืองสีมม (จัตุรัส) และเมืองภูเขียว (ผักปัง) ยกฐานะเป็นศูนย์กลางของจังหวัด และเปลี่ยนเป็นอำเภอเมืองชัยภูมิ ยุบเมืองทั้ง ๔ เป็นอำเภอ ได้แก่ อำเภอจัตุรัส อำเภอภูเขียว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอบำเหน็จณรงค์ ต่อมาได้มีการยุบอำเภอบำเหน็จณรงค์ให้อยู่ในการปกครองของอำเภอจัตุรัส และยุบอำเภอเกษตรสมบูรณ์ให้อยู่ในการปกครองของอำเภอภูเขียว เนื่องจากอำเภอทั้ง ๒ นั้นอยู่ไม่ไกลกัน จังหวัดชัยภูมิจึงเหลืออยู่ ๓ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอจัตุรัส และอำเภอภูเขียว ที่เป็น ๓ เมืองเสาหลัก ร่วมก่อตั้งจังหวัดชัยภูมิขึ้นมา และเจริญมาตามลำดับ ปัจจุบันจังหวัดชัยภูมิแบ่งการปกครองทั้งหมด ๑๖ อำเภอ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอันดับ ๗ ของประเทศ โดยมีเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๗๗๘.๓ ตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งของแหล่งอารยธรรมอันเก่าแก่นับตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยขอม กระทั่งสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรล้านช้าง

จะเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดชัยภูมิ ตั้งแต่การสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยสันนิษฐานว่ามีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่สมัยทวารวดี โดยเมืองชัยภูมินั้นถือเป็นเส้นทางคมนาคมแพร่วัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางเข้าสู่ภาคอีสาน ปรากฏหลักฐานจากใบเสมาบ้านกุดโง้งในอำเภอบ้านคา และใบเสมานครกาหลงที่อำเภอคอนสวรรค์ และมีกลุ่มประชาชนชาวมอญญีสกุลจังหวัดชัยภูมิ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศใหม่จัดเมืองต่าง ๆ เป็นมณฑล จังหวัด อำเภอบ้านคา และหมู่บ้าน โดยรวมเอา ๕ เมืองที่ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมาในอดีต ได้แก่ เมืองชัยภูมิ เมืองสีมม (จัตุรัส) เมืองภูเขียว (ผักปัง) เมืองเกษตรสมบูรณ์ (บ้านยาง) และเมืองบำเหน็จณรงค์ (บ้านชวน) โดย

^{๔๖}แหล่งที่มา, ออนไลน์, ประวัติจังหวัดชัยภูมิ, <http://www.chaiyaphum.go.th/page> วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑

เลือกเอาเมืองชัยภูมิ ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างสองเมืองใหญ่คือเมืองสีมม (จัตุรัส) และเมืองภูเขียว (ผักปัง) ยกฐานะเป็นศูนย์กลางของจังหวัด และเปลี่ยนเป็นอำเภอเมืองชัยภูมิ

(๒) ขนาดที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

จังหวัดชัยภูมิ ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณใจกลางของประเทศ เส้นรุ้งที่ ๑๕ องศาเหนือ เส้นแวงที่ ๑๐๒ องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเล ๖๓๑ ฟุต ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ ๓๓๒ กิโลเมตร ชัยภูมิมีเขตติดต่อกับจังหวัดเพื่อนบ้านหลายจังหวัด ได้แก่

ทิศเหนือ ติดกับเพชรบูรณ์และขอนแก่น
 ทิศตะวันออก ติดกับขอนแก่นและนครราชสีมา
 ทิศตะวันตก ติดกับเพชรบูรณ์และจังหวัดลพบุรี
 ทิศใต้ ติดกับจังหวัดนครราชสีมา

(๓) ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดชัยภูมิ

รูปภาพที่ ๓ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดชัยภูมิ

รูปธงสามชาย หมายถึง ธงแห่งชัยชนะ

ความหมาย : รูปธงสามชาย หมายถึง ธงแห่งชัยชนะสงครามเดิมผู้ครองนครได้เลือกภูมิประเทศเพื่อตั้งเป็นเมืองพบว่าตรงจังหวัดนี้มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ทำเลเหมาะการสู้รบป้องกันตัว จึงตั้งเมืองขึ้นและให้สัญลักษณ์เป็นรูปธงสามแฉก

(๔) ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวชัยภูมิ

ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวชัยภูมิ ประชาชนประมาณร้อยละ ๙๕ เป็นคนท้องถิ่นเดิม มีวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งมีลักษณะผสมผสาน ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น กับหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนา ประกอบกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัด มีลักษณะเด่นชัด ที่เน้นและเชิดชูวีรกรรม ความซื่อสัตย์ กตัญญู ของเจ้าพ่อพระยาแล ทำให้มีงานประจำ และงานประเพณี ซึ่งแสดงถึงวัฒนธรรมของจังหวัดดังต่อไปนี้

งานประจำปีฉลองอนุสาวรีย์เจ้าพระยาแล จัด ขึ้นเพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีของเจ้าพ่อพระยาแล ผู้สร้างเมืองชัยภูมิก่อนแรก จัดระหว่างวันที่ ๑๒ - ๒๐ มกราคมของทุกปี ที่บริเวณสนามหน้าศาลากลางจังหวัด และสี่แยกอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพระยาแล ในการจัดงานนี้ประกอบด้วย พิธีบวงสรวงดวงวิญญาณของเจ้าพ่อพระยาแล ขบวนแห่สักการะอนุสาวรีย์เจ้าพ่อ ขบวนถวายช้างแด่เจ้าพ่อ และขบวนแห่ของอำเภอต่างๆ รวมทั้งการออกร้าน จัดนิทรรศการของหน่วยราชการและเอกชน การประกวดผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

งานประเพณีบวงสรวงเจ้าพ่อพระยาแล ที่บริเวณศาลหนองปลาเตมา จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๒ - ๒๐ พฤษภาคม ของทุกปี ชาวบ้านจะไปเคารพสักการะดวงวิญญาณของเจ้าพ่อ และรำถวายเจ้าพ่อที่ศาลหลังเก่ากันเป็นจำนวนมาก

ประเพณีแห่ناقโทด ประเพณี แห่ناقโทด ที่บ้านโนนเสลาถือเป็นประเพณีโบราณและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาหลายร้อยปีหลาย ชั่วคนที่มีแห่งเดียวในโลก เพื่อที่ชาวบ้านจะได้มาร่วมกันจัดงานอุปสมบทหมู่ให้กับคนหนุ่มบุตรหลานใน หมู่บ้านที่มีอายุครบ ๒๐ ปี ถือเป็นวันขึ้น ๑ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ ของเดือนหกเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ลูกหลานได้บวชแทนคุณบิดามารดา ด้วยความตั้งใจของผู้ประสงค์จะบวชเอง ซึ่งจะมีการเตรียมตัวมาตั้งแต่เดือนสี่ ผู้เป็นบิดาจะพาบุตรชายไปฝากไว้กับเจ้าอาวาส ใน ๒ วัดของหมู่บ้านโนนเสลา คือวัดบุญถนอมพัฒนาราม(วัดนอก) และวัดตาแขก(วัดใน) เพื่อถือขึ้น ๕ ประกอบด้วยเทียน ๕ คู่ ดอกไม้ ๕ คู่ ไปฝากตัวเป็นนาคปฏิบัติธรรมถือศีล ๘ อยู่ที่วัด เรียนรู้บทสวดที่จะบวช และเรียนรู้พระธรรมวินัยเบื้องต้น ก่อนถึงกำหนดวันบวชของประเพณีงานบุญเดือนหก

ประเพณีบุญกระฐูป ประเพณีแห่กระฐูปที่ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ในประเพณีบุญออกพรรษา ของทุกปี ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกระฐูปโดยจะตีเกราะเคาะขอลอ ให้ชาวบ้านออกไปร่วมตัว ณ จุดนัดหมาย (อาจเป็นศาลากลางบ้านหรือบ้านผู้ใหญ่บ้าน) ไปพันกระฐูป ซึ่งกว่าจะเป็นธูปจุดไฟได้ต้องผ่านกระบวนการยาวนานพอสมควร เพราะมันไม่ใช่กระฐูปหรือธูปที่วางขายตามตลาด แต่มันเกิดมาจากการขี้เถ้ามาจากกาบมะพร้าวจนวนร่วงออกมาเป็นผง แล้วพันด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์หุ้มอีกทีด้วยกระดาษสีหรือกระดาษแก้วหลาก สีสันทันก่อนที่จะนำไปมัดเข้ากับดาวก้านตาล(สานจากใบตาลหรือใบลาน) จากนั้นจึงนำไปมัดห้อยกับก้านธูปที่เป็นเสมือนคันเบ็ด ทำไว้มาก ๆ เสร็จแล้วจึงจะนำไปเสียบเข้าไปรูดปล้องไม้ไผ่ ทำเป็นชั้นขึ้นไปเหมือนฉัตร ประดับตกแต่งงดงาม ก่อนที่จะนำออกไปจุดในวันเวียนเทียนออกพรรษา

จะเห็นว่า งานประเพณีวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดงานแสดงออกถึงความรักสมัครสมานสามัคคี ความเชื่อ ความกตัญญู เชิดชูบุคคล และจัดออกมาในรูปประเพณีวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี

(๕) ความเชื่อและสิ่งศักดิ์ของชาวชัยภูมิ

ความเชื่อของชาวจังหวัดชัยภูมิอาศัยความมีศรัทธาที่เกี่ยวข้องด้วยการปฏิบัติตามแบบประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติตั้งแต่คนเก่าก่อนจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้จากงานประจำปีประเพณีต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในลักษณะการสักการบูชา

ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาแล เจ้าเมืองคนแรกของเมืองชัยภูมิ ชาวชัยภูมิเชื่อว่าท่านพลีชีพตนเองเพราะไม่ยอมทรยศต่อแผ่นดินไทย จึงเป็นสัญลักษณ์ของความกล้าหาญ ความจงรักภักดีต่อแผ่นดิน และราชวงศ์จักรี จนมีคำขวัญของจังหวัดว่า "ชัยภูมิ เมืองผู้กล้าพญาแล" ตามคติของการเชื่อผีบรรพบุรุษ ชาวชัยภูมียังเชื่อว่าดวงวิญญาณของท่านยังคงคอยปกป้องคุ้มครองเมืองชัยภูมิ ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นตลอดมา

ความเชื่อเกี่ยวกับปู่ด้วง ย่าตี ในพิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ผู้เข้าร่วมพิธีจะต้องเชิญท่านทั้งสองมาเป็นอาจารย์ในพิธีกรรมเสมอ ผู้คนถือว่าท่านคือผู้คุ้มครองสรรพสิ่งในขุนเขาภูแลนคาให้

เกิดความร่มเย็นเป็นสุข จะพบศาลปู่ดั่งตั้งกระจัดกระจายอยู่หลายแห่งบนเทือกเขาภูแลนคาจนมีคำกล่าวไว้ว่า "ปู่ดั่ง เจ้าแห่งขุนเขาภูแลนคา" ส่วนย่าตี เป็นผู้เกิดหลังปู่ดั่งเสียชีวิตแล้วประมาณ ๒๐ ปี ได้ไปจำศีลภาวนา ณ บริเวณที่ปู่ดั่งเคยอยู่ และปฏิบัติตนเช่นเดียวกับปู่ดั่ง บริเวณนั้นจึงเรียกว่า หมูบ้านเก่าย่าตี อยู่ในเขตอำเภอแก้งคร้อ

ความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าองค์ตื้อพระ พระเจ้าองค์ตื้อเป็นพระพุทธรูปศิลปะสมัยลพบุรี ชาวชัยภูมิและจังหวัดใกล้เคียง เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาได้ จึงได้กราบสักการบูชาและขอพรเพื่อให้เกิดความสิริมงคล

ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีบวงสรวงเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษหรือเจ้านาย เป็นความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติที่ปกป้องคุ้มครองบ้านเมือง และผู้คนให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยการติดต่อผ่านคนทรง คนทรงจึงมีบทบาทเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ บุคคลที่ประกอบพิธีกรรมกลุ่มนี้ได้แก่ บัวนางหรือนางเทียม และข้าเฝ้าจะมีสองฝ่ายคือ ฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ฝ่ายชายเรียกว่า แสน ฝ่ายหญิงเรียกว่า นางแต่ง เริ่มตั้งแต่สมัยโบราณกาลมนุษย์เราเกิดมาในโลกและรวมกันเป็นหมู่คณะ เช่นครอบครัว หมูบ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งเป็นหมู่น้อยไปหาหมู่ที่ใหญ่ย่อมมีสิ่งยึดถือรวมกัน ด้านจิตใจนั้นเพื่อให้หมู่คณะมีความสุขไม่แตกแยกความสามัคคีกันปราศจากภัยอันตรายทั้งหลาย มาบังเบียดก็ต้องมีสิ่งนับถือและศักดิ์สิทธิ์ แล้วยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ทำให้จิตใจเป็นสุข และก็อยู่กันอย่างผาสุก

ความเชื่อทำบุญพระธาตุเกตแก้วจุฬามณี พุทธศาสนิกชนมีความผูกพันกับองค์พระธาตุซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม องค์พระธาตุเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทุกภูมิภาคในประเทศไทย ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้า อันเป็นศิลปกรรมที่เกิดขึ้นก่อนการสร้างพระพุทธรูป ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพระธาตุเจดีย์ที่สำคัญหลายแห่ง พระธาตุในเขตภาคอีสานโดยมากแล้วได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะของอาณาจักรล้านช้าง ธนิต อยู่โพธิ์ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า พระธาตุ มีความหมาย ๒ อย่าง คือ พระธาตุซึ่งหมายถึงสถูปหรือเจดีย์ที่บรรจุพระสรีระธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่าง ๑ และพระธาตุซึ่งหมายถึงพระสรีระธาตุ หรือพระอัฐิธาตุของพระพุทธรูปอย่าง ๑ เพื่อให้ความหมายแน่นอน จึงเรียกยกย่องพระสรีระธาตุของพระพุทธรูปว่า พระบรมธาตุ เพื่อให้เข้าใจในเรื่องนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงบัญญัติคำเกี่ยวกับพระสรีระธาตุไว้ว่า พระบรมสารีริกธาตุ^{๔๗}

ความเชื่อของการทำบุญผะเหวด บุญผะเหวด หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า บุญมหาชาติ เป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสอง ของชาวอีสาน แต่ถ้าถือเป็นเรื่องทาน ก็เป็นประเพณีการบริจาคทานครั้งยิ่งใหญ่ ก็พอจะอนุมานได้ถึงสภาพทั่วไปของชาวอีสานว่า ดอกจิก ดอกจาน บานราวต้นเดือน ๓ พุทธศาสนิกชนจะเก็บดอกไม้เหล่านี้ มาร้อยเป็นมาลัยเพื่อตกแต่งศาลาการเปรียญสำหรับบุญมหาชาติ และในงานนี้ก็จะมีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือว่าเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียว และบำเพ็ญคุณงามความดีจะได้อันนิสงส์ไปเกิดในภพหน้า “อันที่จริงแล้วบุญผะเหวด หรือ พระเวสสันดรชาดก เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่รวมอยู่ในเรื่อง ทศชาติ หรือเรียกว่า พระเจ้าสิบชาติ จากความเชื่อของชาวพุทธโดยทั่วไปถือกันว่า พระเวสสันดรเป็นชาติยิ่งใหญ่และบำเพ็ญบารมีอันแรงกล้าก่อนที่จะเสวยพระชาติเป็นพระพุทธองค์ ต้นฉบับเดิมเขียนเป็นภาษาบาลีเป็นคำประพันธ์ที่

^{๔๗} ธนิต อยู่โพธิ์, ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : มปท., ๒๕๒๙), หน้า ๔๕.

เรียกว่า คาทารวมเบ็ดเสร็จ ๑,๐๐๐ คาทาจบเรื่องพоди บางครั้ง เรียกว่า คาทาพัน ๖๖ วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรชาดกนี้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยเมื่อครั้งสมัยสุโขทัย ดังปรากฏอยู่ในศิลาจารึกวัดนครชุมหลักที่ ๓ จารึกราว พ.ศ. ๑๙๐๐ สมัยพระเจ้าลิไท ได้กล่าวถึงเรื่องมหาชาติ ซึ่งแสดงว่าได้มีการแปลมหาชาติเป็นภาษาไทยและแพร่หลายมากแล้วในสมัยสุโขทัย ความในศิลาจารึกวัดนครชุมนั้นได้แสดงให้เห็นถึงการหวังใยในพระพุทธศาสนาว่าจะسابสูญในอนาคตกาล ดังนี้ “อันว่าพระปิฎกไตรยนี้จักหาย แลหาคนรู้จักแท้มิได้เลย ยังมีคนรู้คั่นสเล็กสน้อยไซ้ ธรรมเทศนาอันเป็นว่าพระมหาชาติหาคนสวดมิได้เลย” ต้นฉบับมหาชาติสมัยสุโขทัยคงสูญหายไป เราจึงพบว่ามหาชาติคำหลวง ฉบับกรุงศรีอยุธยา เป็นมหาชาติที่เป็นสำนวนเก่าที่เหลืออยู่ในประเทศไทยในขณะนี้”^{๔๘}

สรุปความได้ว่า บริบททั่วไปของจังหวัดชัยภูมิ เป็นความเชื่อความศรัทธาของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาของจังหวัดชัยภูมิ นั้นได้มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพิธีกรรม และประเพณี โดยได้มีการจัดกิจกรรมเป็นประจำและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีวิธีการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยอาศัยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานทางด้านจิตใจ

๔.สภาพบริบททั่วไปจังหวัดสุรินทร์

สุรินทร์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างหรือ "อีสานใต้" มีชื่อเสียงด้านการเลี้ยงช้าง การทอผ้าไหม ข้าวหอมมะลิสุรินทร์ มีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์และภาษา เช่น เขมร กูย และลาวหรือไทยอีสาน มีประชากรมากเป็นอันดับที่ ๑๑ และมีพื้นที่กว้างเป็นอันดับที่ ๒๔

(๑) ประวัติและความเป็นมา

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีประเพณีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์มีความหลากหลายด้วยเชื้อชาติและภาษาประกอบด้วย กลุ่มชาวเขมร กลุ่มชาวส่วย กลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวจีน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมากจังหวัดหนึ่ง โดยสันนิษฐานว่าดินแดนจังหวัดสุรินทร์แห่งนี้ ถูกสร้างขึ้นเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ในสมัยที่พวกขอมมีอำนาจเหนือพื้นที่แห่งนี้ เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง เมืองสุรินทร์ได้ถูกทิ้งร้างจนเกิดกลายเป็นดง จนกระทั่งชนเผ่ากูยได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๐๒ ในสมัยพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ได้มีช้างเผือกแตกโรงมาจากกรุงศรีอยุธยาหนีเข้ามาในป่าบริเวณถิ่นที่อยู่ของชาวกูย เจ้าหน้าที่ผู้ติดตามช้างจากกรุงศรีอยุธยาตามหาช้างไม่พบ จึงได้รับคำแนะนำจากเจ้าเมืองพิมายให้มาหาหัวหน้าหมู่บ้านชาวกูย คณะผู้ติดตามช้างได้รับความช่วยเหลือจากหัวหน้าหมู่บ้านชาวกูยเป็นอย่างดี จนสามารถนำช้างเผือกกลับไปถวายสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ได้เช่นเดิม ด้วยความดีความชอบดังกล่าว จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลให้ตามความเหมาะสมและได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งหัวหน้าชาวกูยเหล่านั้นให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน กลับไปปกครองคนในหมู่บ้านของตน โดยขึ้นตรงต่อเมืองพิมาย^{๔๙}

^{๔๘} ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ พิระพัธนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๘.

^{๔๙} ยุพดี จรรย์ยานนท์, การศึกษานิทานชาวบ้านตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์, ปริญญาานิพนธ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๒), หน้า ๓๔ - ๓๕.

ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๐๖ คณะหัวหน้าหมู่บ้านเหล่านั้นได้จัดหาของป่าไปถวายประกอบด้วย ช้าง ม้า แก่นสน ยางสน นอระมัต (นอแรด) งาช้าง ขี้ผึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการส่งส่วยตามประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์หัวหน้าหมู่บ้านเหล่านั้นให้สูงขึ้น และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะหมู่บ้านเป็นเมืองดังนี้

๑) บ้านคูปทายเป็นเมืองคูปทายสมันต์ มีพระยาสุรินทรภักดีศรีนครนรงค์จางวาง (เชียงใหม่) เป็นเจ้าเมือง

๒) บ้านอัจจะปะนิงหรือบ้านคงยางเป็นเมืองสังฆะ มีพระยาสังฆะบุรีศรีนครอัจจะ (เชียงใหม่) เป็นเจ้าเมือง

๓) บ้านกุดหวายหรือบ้านเมืองเตา เป็นเมืองรัตนบุรี มีพระศรีนครเตา (เชียงใหม่) เป็นเจ้าเมือง

๔) บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน เป็นเมืองขุขันธ์มีพระไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงใหม่) เป็นเจ้าเมือง

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เมืองคูปทายสมันต์^{๕๐} ได้มีส่วนร่วมในการทำสงครามเคียงบ่าเคียงไหล่กับกองทัพหลวงมาตลอด เช่น ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ได้ร่วมกับกองทัพเมืองขุขันธ์ เมืองสังฆะ เป็นกองหน้าไปตีเมืองต่างๆ ของกรุงศรีสัตนาคนหุต และได้เมืองเวียงจันทน์ในที่สุด ต่อมาก็ได้จัดกองกำลังไปสมทบกองทัพใหญ่ที่เมืองเสียมราฐ กาบสวาย บรรทายมาศ และได้เมืองเขมรมาอยู่ในขอบขันธสีมา อันเป็นสาเหตุให้ชาวเขมรอพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองคูปทายสมันต์และเมืองสังฆะมากขึ้น จนทำให้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรมาครอบงำสังคมชาวเมืองเดิมไปบางส่วน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ขึ้นครองราชย์จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนนามเมืองจากคูปทายสมันต์ เป็นเมืองสุรินทร์ ตามสร้อยบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมือง และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครตั้งแต่นั้นมา ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบราชาธิปไตย ตามแบบอารยประเทศ มีการคมนาคมสะดวกขึ้น จึงมีชาวจีนเข้ามาตั้งร้านค้าขาย และมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามความเจริญของบ้านเมือง

เมืองสุรินทร์เป็นเมืองที่สร้างอย่างมั่นคงในปางก่อน มีคูถึง ๓ ชั้น มีเนินดินเป็นกำแพงเมือง น่าจะเป็นเพราะเห็นว่าเป็นเมืองหน้าด่านทั้งทางตะวันออก และทางใต้ซึ่งมีช่องข้ามเขาบรรทัดต่อจังหวัดสุรินทร์อยู่หลายช่อง คือ ช่องปราสาทตาเมรินทร์, ช่องเสม็ก, ช่องดอนแก้ว เป็นต้น ซึ่งมีทางเดินไปสู่ศรีโสภณ และเมืองจันทน์ ยังมีคนและเกวียนเดินอยู่ทุกช่อง แต่เป็นทางลำบาก คงสะดวกแต่ช่องตะโก ต่อมาทางตะวันตก ซึ่งกรมทางได้ไปทำงานไว้เรียบร้อยแล้ว บริเวณเมืองสุรินทร์เป็นพื้นที่ลุ่ม น้ำท่วมตลอดปี แต่ก็ทำไร่นาได้ เป็นทุ่งใหญ่ บ้านเมืองกำลังจะเจริญขึ้น เพราะเป็นปลายทางรถไฟ มีห้องแถวคึกคักไม่หย่อนกว่าอุบล และกำลังสร้างทำอยู่อีกก็มีมาก

พลเมืองแห่งจังหวัดสุรินทร์ส่วนมากเป็นเขมร ซึ่งเป็นชาวพื้นเมือง เช่น บุรีรัมย์ นางรอง มีลาวเจือปนบ้างเป็นส่วนน้อยและชาวภูยกุยซึ่งพูดภาษาของตนต่างหาก ส่วนเขมรซึ่งเป็นพลเมืองกลุ่มใหญ่ของเมืองสุรินทร์ยังคงพูดภาษาเขมร อยู่ทั่วไปและที่กล่าวว่าไม่รู้ภาษาไทยก็ต้องใช้ล่ามเนื่อง ๆ ผู้ปกครองท้องถิ่น เห็นว่าเป็นการดีนรรณ แสร้งทำเป็นพูดไทยไม่ได้ก็มีอยู่มาก ชาวเขมรเข้ามาในแถบ

^{๕๐} ยุพดี จรรย์ยานนท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

เมืองสุรินทร์มากในปี พ.ศ. ๒๓๒๔ ซึ่งทางฝ่ายเขมรต่ำเกิดการจลาจล โดยเจ้าทะละหะ (มุ) กับพระยาวิมลราช (ฮู) ฝักใฝ่ในทางญวน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้า ให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก กับพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพไปปราบปราม โดยเกณฑ์กำลังทางชูชันต์ ประทายสมันต์ (เมืองสุรินทร์) ส่งชะ ไปช่วยปราบปรามเมืองประทายเพชร ประทายมาศ เมืองรุงตำแรย์ กำปงสวายและเสียมราฐ

ในอดีตการไปมาถึงกันกับพวกเขมรต่ำในการปกครองฝรั่งเศสนั้น สอบสวนได้ความว่ายังมีอยู่เสมอแต่มีข้างฝ่ายคนเรื่องเขมรต่ำอพยพเข้ามาอยู่ทางเราเสียมากกว่า ปีหนึ่ง เข้าประมาณ ๕๐ - ๑๐๐ คน โดยมากเป็นเรื่องหนีภัยอากรที่ทางฝ่ายโน้นเก็บแรงกว่าทางนี้

จังหวัดสุรินทร์ มีลำดับการพัฒนาทางประวัติศาสตร์อย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งทางด้าน การปกครอง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง จากการตั้งบ้านเรือนที่มีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายในอดีต มาเป็นวิถีชีวิตที่สลับซับซ้อนอย่างในปัจจุบัน โดยเฉพาะการสะท้อนความเคลื่อนไหวของผู้คนที่มีความสัมพันธ์ต่อกันอยู่ตลอดเวลา อันเป็นลักษณะโดดเด่นของผู้คนชาวจังหวัดสุรินทร์

(๒) อาณาเขตติดต่อ

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเนื้อที่ประมาณ ๘,๑๒๔.๐๕๖ ตารางกิโลเมตร (ประมาณ ๕,๐๗๗,๕๓๕ ไร่) ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๔๕๐ กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดอุดรธานี ราชอาณาจักรกัมพูชา ในพื้นที่ ๔ อำเภอ คือ บัวเขต สังกะ กาบเชิง และพนมดงรัก ความยาวตลอดแนวชายแดนประมาณ ๙๐ กิโลเมตร

(๓) ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์

รูปภาพที่ ๔ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดสุรินทร์

พระอินทร์ทรงประทับช้าง คือ พระอินทร์ ประทับขัดสมาธิบนหลังช้าง หัตถ์ขวาทรงตรีหัตถ์ซ้ายทรงพระแสงขอช้าง มีภาพปราสาทสลักประักหักพังเป็นฉากเบื้องหลัง

ความหมาย : พระอินทร์ หมายถึง เทพเจ้าผู้ทรงเก่งกาจสามารถ ช้าง หมายถึง เมืองที่มีช้างอยู่มากมายปราสาทหิน คือ ปราสาทศีขรภูมิ

(๔) ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวสุรินทร์

ประเพณีการแต่งกาย การแต่งกายของชาวสุรินทร์ เชื้อสายเขมร มีลักษณะคล้ายคลึงกับคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แทบทุกประเทศ นั่น คือ ผู้ชายนุ่งโจง ผู้หญิงนุ่งซิ่น แต่ความแตกต่างอยู่ที่วัสดุที่ใช้ในการทำโจงหรือซิ่น ชาวสุรินทร์ นิยมใช้ไหม ในการทำสิ่งเหล่านี้ สตรีชาวสุรินทร์ ยามอยู่บ้านตามปกติจะนิยม ใส่ผ้าซิ่นไหมที่ทอสลัปลีกัน ถ้าเป็นผ้าซิ่นสีเขียวซึ่ม้าสลัปลีขาว เรียกว่า ผ้าสระมอ ส่วนผ้าสีส้มสลัปลีขาว เรียกว่า ผ้าสาคร แต่ถ้าหาก ไปงานสำคัญหรืองานพิธีต่างๆที่ต้องออกจากบ้าน มักนิยมใส่ผ้าซิ่นที่มีลักษณะ สวยงามเป็นพิเศษ เช่น ผ้าโฮล หรือผ้ามัดหมี่ ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อผ้าไหมที่ทอยกดอก และมีสไบเฉียงเป็นลายยกดอกด้วย

ประเพณีโกนจุก ชาวสุรินทร์ ในอดีตนิยมไว้ผมให้กับเด็กๆ เนื่องจากมีความเชื่อว่า ผมจุกตรงกระหม่อมช่วยกันไม่ให้ กระหม่อมที่บาง โดนน้ำค้างซึ่งอาจทำให้เด็กเป็นหวัดได้ พออายุประมาณ ๙,๑๑,๑๓ ขวบ ซึ่งโตแล้วต้องทำพิธีตัดจุกออกเสีย พิธีโกนจุกจึงมีขึ้น การเตรียมพิธีโกนจุกนั้นมีอยู่หลายอย่าง สิ่งแรก คือ ขนมนชนิดต่างๆ ต่อมาก็มีบายศรี เมื่อทำบายศรีเสร็จก็เอาผ้าไหมใหม่ๆห่มห่อบายศรีนั้นไว้ ประราพิธีสำหรับพระสงฆ์ และเด็กซิ่น ทำพิธีโกนผม เป็นลักษณะเสาดันกล้วยประกอบไม้ไผ่มีปลายแหลมข้างบน พิธีจะเริ่มในตอนเย็น โดยนิมนต์พระสงฆ์ มาสวดมนต์เย็น ก่อนถึงเวลาสวดมนต์ จะจัดข้าวปลาอาหารสุกใสถาด มาเช่นบอผี ปู ยา ตา ยาย ให้อวยพรให้ลูกหลานอายุมันขวัญ ยืน หลังจากนั้นแต่งตัวให้เด็กที่จะโกนจุกด้วยผ้าถุงขาว มีผ้า ขาว เกลี้ยงบ่า อาจารย์จะเกล้าผมเด็ก เอาปิ่นปักผมให้ และมีกำไลจุกด้วย หลังจากนั้นก็ใส่มงคล ซึ่งทำจากใบตาล ตัดแต่ง เป็นวงขนาดสวมหัวของเด็กพอดี ขณะที่สวมมงคลก็สวดคาถาไปพร้อมๆกัน ในประราพิธีนอกจากมี ต้นบายศรีแล้ว ยังมี "ประตั่วล" (เป็นไม้ไผ่ผ่าซีกสานเป็นรูปร่างคล้ายกระดิ่งคว่ำหรือระฆังหงาย มีด้ามสั้นๆ สำหรับมัดติดกับเสา เอากระปุกน้ำใส่ ในนั้นเอกรวยห้า(ซันต์ ๕) ใส่ด้วยเชื่อว่าเป็นสถานที่รองรับพระพรหม ซึ่งเป็นเทพชั้นสูงไม่ลงถึงพื้นจึงต้องมีที่สถิตเพื่ออวยพร) มีกระเเมอข้าวเปลือก ใบชวาน ไข่ไก่ และ "บายปะลิ่ง" (คือมีขันท้าว ไข่ไก่ น้ำตาลใส่ในขันเอาใบตองทำกรวยคว่ำครอบปิดไว้ มีใบตองที่ทำเหมือนธง ยืน ขึ้นไปด้วย และมีมะพร้าวอ่อนเตรียมไว้ด้วย) เมื่อแต่งตัวเด็กเสร็จ ก็พาไปนั่งที่ประราบนฟูกต่อหน้า "ประตั่วล" แล้ว เอาข้าวปลาอาหาร เครื่องเช่นปูย่าตายาย ทำการเช่นบอกว่าลูกหลานจะทำพิธีโกนจุกแล้ว ขอบอกให้ทราบขอเชิญ มากินมาตีเมต สักครู่ก็ยกออกไปเช่นพระภูมิเจ้าที่ข้างล่าง บอกเชื้อเชิญเช่นกัน เมื่อเสร็จแล้ว ก็นำถาดกลับมาพร้อมสายสิญจน์ ที่ถือว่าตายายให้พรมาแล้ว เอามาผูกแขนเด็ก ก่อนนิตหนึ่ง อวยชัยให้พรว่า บัดนี้หนูโตแล้ว ต่อไปขอให้ช่วยพ่อแม่ทำงานจะได้ เป็นที่พึ่งของพ่อแม่ เมื่อแก่เฒ่า เมื่อทำพิธีเสร็จ ก็กินข้าวปลาอาหาร เมื่อพระสงฆ์นิมนต์มาถึง ก็พาเด็กไปนั่งประนมมือฟังพระ สวดมนต์จนจบแล้วทำพิธีสู่ขวัญ เสร็จแล้วโห้ ๓ ลา อาจารย์จะสวดมนต์ต่ออีกระยะหนึ่งเป็นเสร็จพิธีในวันนั้น ตอนเช้าวันโกนจุก จะแต่งตัวเด็ก ใหม่ คือแจกผมเป็น ๓ หย่อม เอาแหวนพิรอดที่ทำด้วยหญ้าแพรก ๙ วง มาผูกติด ผมจุก แล้วเกล้าจุกปักปิ่น สวมกำไลจุก สวมมงคล ทาแป้ง แต่งผ้าขาวทั้งชุด มีสร้อยคอทองคำ แหวนทองคำเต็มตัว เมื่อลงมา ถึงดิน อาจารย์ ว่าคาถา ขณะเดียวกันก็เดินวนประทักษิณเบญจา ๓ รอบ เสร็จแล้วก็พาขึ้นไปนั่งบนประราที่ทำลักษณะใบบัว พระสงฆ์ขึ้นตามอาจารย์ขอสมทานศีล ๕ แล้วกล่าวคำให้สวดโกนจุก ในการทำพิธีโกนจุก จะให้เด็กนั่งตรงกลางพระสงฆ์ ยืนทั้งสี่มุม มีบาตรน้ำมนต์ที่เอามาจากการสวดพระปริตตอนเย็น มีใบบัวลอยบนผิวน้ำในบาตร เมื่อตอนจะโกนจุกพระสงฆ์ สวดมนต์บทขยันโตๆ เป็นการสวดไม่ยาวนาน พระสงฆ์จะหยิบ

กรรไกรตัดแล้วนิดหนึ่ง แล้วโกนพอเป็นพิธี อาจารย์จะโกนต่อ จนเกลี้ยง โดยพระสงฆ์จะยังสวดมนต์ และรดน้ำมนต์ต่อเนื่องเรื่อยๆจนเสร็จ ผมที่โกนเอาไปบ้วนองรับแล้วเอาไปลอยสายน้ำ ที่ไหล บางคนเก็บเอาไว้บูชาก็มี

ประเพณีบวชนาค ชาวสุรินทร์ ทั้งเขมร ส่วย ลาว ล้วนนับถือพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อลูกชายมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ก่อนจะมีเหย้ามีเรือน พ่อแม่จะต้องจัดการบวชเพื่อให้ได้ศึกษาพระธรรมในพุทธศาสนา ก่อน ซึ่งส่วนมากจะทำก่อนเข้าพรรษา สิ่งที่จะขาดไม่ได้ในสังคมเขมรคือการเซ่นบอกก่่าวแก่วิญญาณบรรพบุรุษ มีการจัดสำหรับข้าวปลาอาหารไปทำพิธี จุดธูปเทียน เช่น บอกลี การสู่ขวัญนาคเป็นอีกพิธีหนึ่งในการบวชนาค เป็นการเรียกขวัญให้มาสู่ตัวเจ้าของ สิ่งที่ใช้ประกอบ ในพิธีสู่ขวัญมีดังนี้

๑. ข้าวสาร ๑ ชั้น
๒. กรวย ๕ รูป ๑ คู่ เทียน ๑ คู่ และเงินตามที่อาจารย์ถือต่างกัน
๓. ฝาเต้าปูน ๙ อัน หรือ ๓ อันก็มี
๔. ด้ายผูกแขน
๕. บายปะลิ่ง
๖. บายศรีตัน

“การบวช” หมายถึง การถือเพศเป็นภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่น ๆ^{๕๑} ใช้กับคนที่ปลีกตัวออกไปจากเรือนคือสละวิถีชีวิตแบบชาวบ้านไปสู่วิถีแห่งบรรพชิต โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ในตอนหนึ่งว่า “เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”^{๕๒}

เมื่อได้มาแล้ว เขาจะปูเสื่อเอาฟูกพับครึ่ง วางหมอนบนฟูก เอาผ้าขาวปูทับอีกชั้นหนึ่ง ให้นาคมานั่งบนฟูกพนมมือ ฟังอาจารย์สู่ขวัญ เนื้อหาการสู่ขวัญส่วนใหญ่จะเป็นการบอกก่่าวเทวดาอารักษ์ บอกลีประวัติการบวชนาค การเชิญขวัญ บอกลีความลำบากยากเย็นในการพุ่มพักเลี้ยงดูของบิดามารดา และอวยชัยให้พรในการบวช เมื่อสู่ขวัญมีการโห่ร้องเอาชัย ต้อนรับขวัญ ผูกแขนเรียกขวัญ มีการจุดเทียนชัยส่งเทียน ต่อกันวนขวา ไปรอบๆตัวนาค ๓ รอบ การทำขวัญนาคเป็นการอบรมผู้บวชอย่างหนึ่ง การแห่ นาคไปบวช การบวชนาคนั้นนิยมบวชพร้อมๆ กันหลายคน การแห่ นาคไปวัดจะใช้ช้างแห่ นาคไป ซึ่งจะ แต่งแต้มตัวช้างอย่างสวยงาม การใช้ช้างในการแห่ นาค บางครั้งเป็นการบ่งบอกถึงฐานะของผู้บวชด้วย

ประเพณีแต่งงาน ในการแต่งงานของชาวสุรินทร์ เมื่อฝ่ายชายและฝ่ายหญิงตกลงใจที่จะแต่งงานกัน จะต้องตกลงกันในการพิจารณา เชิญแขก โดยทั่วไปในการแต่งงานแขกจะเป็นผู้จัดหาของขวัญมากำหนดคู่บ่าวสาว คู่สาวสาว จะเลี้ยงอาหาร ขอบคุณแขก แต่ ชาวสุรินทร์หากเป็นแขกผู้ใหญ่หรือญาติสนิทที่เคารพนับถือ คู่บ่าวสาวจะจัดผ้าไหมมาไหว้แขก ในปัจจุบันฝ่ายเจ้าสาวจะเป็นผู้ไหว้ญาติฝ่ายเจ้าบ่าว นับว่าแนะนำตัวหรือฝากเนื้อฝากตัวเข้าร่วมวงศ์ตระกูล และผู้รับไหว้จะต้อง

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๑๐.

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒/๑๘.

เตรียมเงินทองผูกแขนให้ เหมาะสมกับสิ่งที่รับไหว้ ในธรรมเนียม แต่งงานของชาวส่วย การไหว้แขก ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหญิงจะไหว้ญาติฝ่ายชาย ชายโดยไหว้ผ้าไหม จะเป็นผ้าชิ้น โสร่ง หรือผ้า ขาวผ้าหรือผ้าฝ้าย ส่วนฝ่ายชายจะไหว้ญาติเจ้าสาวโดยสิ่งที่ไหว้ มักเป็นไก่ (ไก่เป็น) น้ำตาลอ้อย ชัน น้ำ ฯลฯ ตามความเหมาะสม และญาติก็จะต้องเตรียมเงินรับไหว้ ตาม ความเหมาะสมเช่นกัน

การแต่งงานเป็นระยะเริ่มต้นของมนุษย์แทบทุกคนทั้งชายและหญิง เมื่อถึงวัยอันสมควร โดยที่ต่างฝ่ายต่างพึงพอใจและยินยอมพร้อมใจ ที่จะมาอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา มีครอบครัวเป็นของตนเอง ก่อนที่จะอยู่ร่วมกันจะต้องเข้าพิธีแต่งงาน และการแต่งงานโดยปกติทั่วไปมี ๒ แบบ คือ ถ้า ผู้หญิงไปแต่งงานที่บ้านผู้ชาย เรียกว่า อาวาหมงคล ๑ ถ้าผู้ชายไปแต่งงานบ้านผู้หญิง เรียกว่า วิ วาหมงคล ๑^{๕๓} พิธีกรรมหมายถึง “การกระทำพิธีที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ศาสนิกชนและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์”^{๕๔} “คือ เทพเจ้า อันเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา ที่มีพิธีการและจังหวะซึ่งใช้ซ้ำแล้วซ้ำอีก ในโอกาสที่มีพิธีฉลอง”^{๕๕} “โดยรูปแบบของพฤติกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าตามความเชื่อ”^{๕๖} และ “พิธีการนี้เป็นการปฏิบัติ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ต่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา ตามวันเวลาที่กำหนดไว้”^{๕๗} เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ให้คนรวมกลุ่มโดยอาศัย พิธีกรรมและความเชื่อ ทำให้คนมาร่วมกระทำพิธีและยึดถือว่าเป็นสมาชิกของคนในกลุ่มสังคม เดียวกัน^{๕๘} จึงต้องมีระเบียบพิธี หมายถึง “แบบแผนที่วางไว้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติหรือดำเนินการ”^{๕๙}

ประเพณีตรุษสงกรานต์ ตรุษสงกรานต์ คือการทำบุญตามประเพณี ขึ้นปีใหม่ของ ชาวบ้านของไทย สำหรับชาวสุรินทร์เชื้อสายเขมร จะมีพิธีกรรม ดังนี้ ในวันแรม ๑๓ -๑๔ ค่ำ เดือน ๔ จะมีการหยุดทำกิจการงานทุกอย่าง ซึ่งเรียกว่า "ตอม" ๓ วัน เพื่อร่วมฉลอง วันขึ้นปีใหม่ ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ เป็นวันขึ้นเขาสวยเพื่อไปนมัสการพระพุทธรูปให้เป็นสิริมงคล และสาดน้ำ รดน้ำอวยพร ผู้ใหญ่ ในช่วงวันหยุด ๓ วัน จะมีการละเล่นมากมาย อาทิ

๑. เรือมตรุษ เป็นการบอกบุญด้วยการร้องรำทำเพลง ซึ่งจะมีการจัดขบวนรำของหนุ่มสาว ไปตามบ้านต่างๆ เพื่อบอกบุญ เมื่อเจ้าของบ้านร่วมทำบุญแล้ว ก็จะมีการอวยชัยให้พร

^{๕๓} จันท์ ไพจิตร ป. ๙, **ประมวลพิธีมงคลของไทย ฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียง เชียง, ๒๕๐๙), หน้า ๑๑๗.

^{๕๔} John E. Conklin, **Sociology An Introduction**, (New York : Macmillan Publishing Co., Inc.,1984), p. 496.

^{๕๕} Mavis. Hiltunen Biesanz and John Biesanz, **Introduction to Sociology**, 3 Ed., (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1987), p. 479.

^{๕๖} Popeonoe David, **Sociology**, 4 Ed., (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1980), p. 405.

^{๕๗} แสง จันทร์งาม, **ศาสนศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๑.

^{๕๘} ปรีชา นุ่นสุข, **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**, (สงขลา : โรงพิมพ์สงขลา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๖.

^{๕๙} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**, (กรุงเทพมหานคร : นาม มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๒๕), หน้า ๙๓๕.

๒.การทำบุญหมู่บ้าน เมื่อเรือมตรุษเสร็จแล้ว ก็จะมีการทำบุญหมู่บ้าน ก่อนถึงวันพิธีจะมีการก่อเจดีย์ทราย เพื่อเป็นสิริมงคลกับหมู่บ้าน มีการนิมนต์พระมาฉัน และมอบเงินที่ได้รับจากการเรือมตรุษถวายวัด

๓.การเล่นสะบ้า ใช้เม็ดมะค่าโมง จำนวนข้างละ ๒๐-๓๐ เม็ด ตั้งไว้ให้ฝ่ายตรงข้ามโยนลูกสะบ้าให้โดนล้ม ถ้าฝ่ายใดโยนล้มหมดก่อนจะเป็นฝ่ายชนะ และจะได้เช็กหัวเข้าผู้แพ้

ประเพณีแข่งเรือ อำเภอท่าตูมเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำมูลมากกว่า ๑๐๐ ปี เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นเมืองท่าที่มีความสำคัญในการคมนาคม ทางน้ำที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ จึงทำให้มี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา ชาวท่าตูมมีความผูกพันกับแม่น้ำมูล มาโดยตลอดเป็นเวลาช้านาน โดยอาศัยแม่น้ำมูลเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคและบริโภคเพื่อการเกษตร การคมนาคม ดังนั้นในทุกปีชาวท่าตูมจะได้รำลึกถึงพระคุณของแม่น้ำมูล โดยร่วมกันฉลองหลังฤดูเก็บเกี่ยว ทุกหมู่บ้าน ริมแม่น้ำมูลได้ร่วมกันนำขบวนเรือยาวมาทอดกฐินร่วมกัน และนำเรือยาวมาร่วมแข่งขันกัน เพื่อความสนุกสนาน รื่นเริงและความสามัคคีของชาวท่าตูม และได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน ปัจจุบันชาวท่าตูม ได้จัดแข่งขันเรือยาวประเพณีเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีให้คงสืบทอดไป โดยจัดแข่งขันประมาณเดือนตุลาคมของทุกปี ณ บริเวณสะพานข้ามแม่น้ำมูล และเปิดโอกาสให้เรือยาว และกองเชียร์จากอำเภอท่าตูม ต่างจังหวัดมาร่วมแข่งขัน ซึ่งชัยเป็นจำนวนมาก

งานช้างสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อชาติสายกวย เป็นชนเผ่าที่เชี่ยวชาญการจับช้าง เลี้ยงช้าง และฝึกช้างมาแต่อดีตกาล แม้วันนี้การคล้องช้างป่าจะยุติไปแล้วแต่พวกเขายังเลี้ยงช้างไว้ตั้งสัตว์เลี้ยงของครอบครัว ชาวสุรินทร์ได้เคยทำชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยมาแล้ว และเมื่อ "การแสดงของช้าง" ได้ถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ นั้น ทำให้นามของจังหวัดสุรินทร์เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักท่องเที่ยวทั้งไทยและชาวต่างประเทศตลอดมางานช้างสุรินทร์ จัดขึ้นในวันเสาร์-อาทิตย์ สัปดาห์ที่ ๓ ของเดือนพฤศจิกายน ในงานจะมีการแสดงต่างๆ ของช้าง เช่น ช้างเล่นฟุตบอล ช้างเดินระบำ ขบวนพาเหรดของช้าง ขบวนช้างศึก เป็นต้น

งานประเพณีบวชนาคแห่ช้าง ประเพณีบวชช้าง จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๓ - ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (ราวกลางเดือนพฤษภาคมของทุกปี) ณ วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง อ.ท่าตูม จะมีการแห่แห่นบรดานาคด้วยขบวนช้างกว่า ๕๐ เชือก ข้ามลำน้ำมูลกันอย่างเอิกเกริก, พิธีโกนผมนาค, พิธีแห่นาคช้างไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ศาลเจ้าพ่อวังทะเล และพิธีอุปสมบทนาค

(๕) ความเชื่อและสิ่งศักดิ์ของชาวสุรินทร์

บุญวันสารท (แซนโดนตา) เป็นการทำบุญเพื่อรำลึกถึงผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อแสดงความ กตัญญูต่อผู้หลักผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งมีขึ้นในช่วง วันขึ้น ๑๔-๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ประเพณีโดนตา เป็นประเพณีหนึ่งที่มีความสำคัญที่ปฏิบัติต่อกัน มาอย่างช้านานของชนเผ่าเขมร เป็นการแสดงออก ถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ สะท้อนให้เห็นถึงความรักความกตัญญูของสมาชิกในครอบครัว โดนตา หมายถึง การทำบุญให้ยาย และตา หรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๑๐ ชาวเขมรถือว่า เป็นวันรวมญาติซึ่งทุกคนจะไปรวมกัน ณ บ้านที่จุดศูนย์กลางของครอบครัวโดยเฉพาะ บ้านของผู้ที่อาวุโส ที่สุดของครอบครัว ผู้ที่จะมาต้องเตรียมของเซ่นไหว้ เช่น ไข่ เนื้อ หมู ปลา ข้าวสาร ข้าวสวย กล้วย ผลไม้ ขนม กระจยาสารท และข้าวต้มหางยาว ใส่กะเขยโดน

ตาเพื่อมาไหว้บรรพบุรุษของตนซึ่งส่วนใหญ่ จะประกอบพิธี ในช่วงบ่ายหรือตอนเย็น เริ่มจากผู้อาวุโส ในครอบครัวทำพิธีเช่นโดยกล่าวดังนี้ เครื่องเซ่นไหว้

"นะโมเมนะมัสการ อัญญาตีวตา นองสถานทีนิเนะสถานตีปะเสง ๆ เออะตองมะหะสะสะ เมืองแดนสะเต็อลเน็วนองสถานตีวนิเนะสถานตีปะเสง ๆ ออย ตองขมอยมีบาโดนตา โกงนิ โกงก็เจ็ย เวลียก็เบอ ขมขมอัญญาโกลโมรับเกร็อง โสบบซา กะนองเวลียนิปรอม ๆ คเน็ย โสบบซากระยาบู เจ็ยกะนองเวลียนืออปรวม ๆ คเน็ย (แล้วรดน้ำอัญเชิญพร้อมกล่าวว่า) แม เอ็ว แยก ตา โมดอลเหย ออยเล็ยงโดเล็ยงจั้งโมโสบบซา แดลโกนเจารึบตะตุล เม็ยนสร่า นมเนกเจกอันซอม กรุบกรั้งเหยนา อัญญาโมโสบบซาออยบอมโบร " (รออีกระยะประมาณ ๓-๔ นาที ก็รินน้ำ เหล้า น้ำส้ม โดยรินให้ครบ ๓ ครั้ง) ในช่วงเย็นก็จะนำกะเชอโดนตาไปวัดและค้างคืนที่วัดพอถึงเวลาประมาณตีห้าครึ่งจึงนำ กระเชอไปเทที่หน้าวัด เพื่อทำการให้ผีไม่มีญาติ สำหรับผู้ที่อยู่ทางบ้านจะเตรียม "บายบัตตะโบร" หมายถึง กระทงใส่ก่อนข้าวสุกจำนวน ๔๙ ก้อน (เนื่องจากเชื่อว่านางวิสาขาปั้นอาหารมาถวาย พระพุทธเจ้า พระองค์ฉันเพียง ๔๙ เม็ด เท่านั้น) เพื่อนำไปถวายพระในตอนเช้า เสร็จพิธีแล้วจะนำ บายบัตตะโบรไปใส่ไร่นา เพื่อให้เกิดความสิริมงคลข้าวปลาในไร่นาจะได้อุดมสมบูรณ์ต่อไป

ประเพณีสารทเดือนสิบของคนไทยเชื้อสายเขมรนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทิต์ที่มีต่อบรรพบุรุษ ในการประกอบพิธีกรรมสารท (แซนโฎนตา) นี้ จะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับครอบครัว มีหัวหน้าครอบครัวหรือผู้มีอาวุโสสูงสุดของครอบครัวเป็นผู้นำในการประกอบ พิธีกรรม โดยจะจัดเช่นสรวงขึ้นที่บ้านของตนเอง ผู้ร่วมประกอบพิธีจะประกอบด้วยสมาชิกของ ครอบครัว และผู้มีเกียรติใน ระดับเครือญาติจะจัดประกอบพิธีกรรมขึ้นที่บ้านผู้อาวุโสสูงสุดของวงศ์ ตระกูล และผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูลจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ส่วนผู้เข้าร่วมประกอบ พิธีกรรมในระดับนี้จะประกอบด้วย สมาชิกของครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวที่นับถือผีบรรพบุรุษ เดียวกัน และในระดับชุมชนนั้นจะประกอบพิธีกรรมกันที่วัดประจำหมู่บ้าน โดยมีผู้นำในการประกอบ พิธีกรรม คือ ผู้มีอาวุโสสูงสุดของแต่ละตระกูลส่วนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมจะประกอบด้วย ชาวบ้านทุกครอบครัวในหมู่บ้าน รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันในระดับชุมชนนี้ นอกจากนี้จะมีผู้อาวุโสเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมแล้วยังมีผู้รู้อื่น ๆ เช่น มัคคทายก ครู พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมด้วยส่วน สิ่งของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่นไหว้ซึ่งหาได้ตามท้องถิ่นนอกจากนี้ก็จะทำบายเบนซ์ (ก้อนข้าว) เพื่อบูชาแม่โพสพ และผีไร่ ฝืนาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ของข้าวปลาอาหารในนา สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในระดับ ครอบครัว จะใช้บ้านของตนเอง ในระดับเครือญาติจะใช้บ้านผู้อาวุโสสูงสุดของตระกูลและในระดับ ชุมชนจะใช้ศาลาการเปรียญของวัด^{๖๐}

เซ่นผีปะกำ ส่วย กวย หรือกวย เป็นชื่อเรียกของชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีฐานะเป็นชนชาติมาแล้ว ในอดีต มีภูมิลำเนาและอาณาเขตการปกครอง ของตนเองเหมือนชาติอื่น ๆ มีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ ของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แคว้น อັตป้อแสนแป ต่อมาได้เดินทางอพยพ ข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทยอละแยกย้ายกันไปตั้ง

^{๖๐} เพชรภรณ์ โสลาภา, พิธีกรรมแซนโฎนตาที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗) , บทคัดย่อ.

หลักแหล่งในจังหวัดต่าง ๆ เช่น จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์ บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย ๑๕๗ ครอบครัว ชาวบ้านส่วนใหญ่คือ ชาวทวาย เลี้ยงช้างที่ปฏิบัติสืบทอดมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีช้าง จำนวนมากกว่าหมู่บ้านอื่น มีช้างประมาณ ๕๐ เชือก ทางราชการจึงกำหนดให้บ้านตากกลาง เป็นหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์ เป็นที่รู้จักแก่บุคคลโดยทั่วไปที่ได้ชม ประเพณีแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้านตากกลางได้ร่วมกันนำช้างของตนเข้าร่วมแสดงเป็นประจำทุกปี ชนชาวส่วยและการแต่งกาย ชนชาวส่วยหรือทวาย มีความยึดมั่น และเคร่งครัดในประเพณีเป็นอย่างมาก มีความเชื่อเรื่องของผีसांगเทวดา ไม่ลบหลู่สิ่งที่ตนเองเคารพบูชา ซึ่งในแต่ละครอบครัวจะมีผีซึ่งตนเองเคารพอยู่ประจำ ที่เราเรียกว่า "ผีปะกำ" ลักษณะความเป็นอยู่ของชนชาวส่วย โดยส่วนมากแล้วจะชอบอยู่เป็นกลุ่มโดยเฉพาะลูกหลานที่แต่งงานแล้ว จะแยกครอบครัวออกจากครอบครัวใหญ่ พ่อ - แม่ ก็จะสร้างบ้านในที่ติดกันกับบ้านหลังเดิม หรือไม่ก็ต่อชานเรือน ให้ลูกอยู่ จึงดูเป็นครอบครัวใหญ่ การประกอบอาชีพ ในอดีตชาวส่วยมีอาชีพสำคัญคือ การคล้องช้างป่ามาฝึก เพื่อขาย หรือนำช้างไปใช้งาน แต่ในปัจจุบัน อาชีพดังกล่าว ไม่มีอีกแล้ว แต่มีการฝึกช้างไปใช้ในการแสดง หรือการท่องเที่ยวมากกว่า และอาชีพที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ อาชีพทำนา และในเวลาที่ย่างจากการเก็บเกี่ยว ชาวส่วยจะนำช้างออกไปเร่ขายสินค้าที่ทำมาจากงาช้าง หรือขนหางช้าง เช่น แหวนงาช้าง กำไลงาช้าง น้ำมันช้างที่ผ่านการปลุกเสกพระงาช้าง เป็นต้น ซึ่งสามารถทำรายได้ให้กับชาวส่วยพอที่จะเลี้ยงครอบครัวได้ การเช่นผีปะกำ จะกระทำก็ต่อเมื่อมีการไปคล้องช้าง พิธีแต่งงาน หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่คนในครอบครัวจัดให้มีขึ้น เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าไม่ได้เช่นผีปะกำของตนเองแล้ว จะมักให้มีอุปสรรคต่างๆ มากมาย แต่ถ้าได้เช่นผีปะกำ ถูกต้องตามประเพณีแล้ว จะทำให้ชีวิตมีแต่ความสงบสุข และการกิจกรรมดังกล่าว จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี การประกอบพิธีเช่นผีปะกำ ก่อนที่จะกระทำการสิ่งใดก็ตาม เช่น การออกไปคล้องช้าง หรือการแต่งงาน จะต้องเช่นผีปะกำก่อน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเช่นผีปะกำ

- ๑.หัวหมู ๑ หัว พร้อมกับเครื่องในหมูทุกชนิด
- ๒.ไก่ต้มสุก ๑ ตัว
- ๓.เหล้าขาว ๑ ขวด
- ๔.กรวยใบตอง ๕ กรวย มีดอกไม้เสียบในกรวย
- ๕.เทียน ๑ คู่ ธูป ๓ ดอก
- ๖.หมาก ๒ คำ
- ๗.บุหรี ๒ มวน
- ๘.ข้าวส่วย ๑ จาน
- ๙.แกง ๑ ถ้วย
- ๑๐.ขมิ้นผง
- ๑๑.น้ำเปล่า ๑ ชัน
- ๑๒.ด้ายผูกแขน

“การประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษนั้น ก็เพราะเชื่อว่า เมื่อมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีแล้ว จะทำให้ผู้เช่นไหว้ไม่มีอันตราย เพราะผีจะช่วยปกป้องคุ้มครอง ความเชื่อดังกล่าวนี้ มักจะเป็นลักษณะร่วมของคนไทยทุกท้องถิ่น อันสืบเนื่องมาจากการประสบปัญหา ใน

การดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลนั่นเอง เช่น เมื่อคนเราประสบปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเองได้หรือคนอื่นก็มิอาจที่จะช่วยได้ คนเราจึงหันเหไปหา ความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งที่เรียกว่าเหนือธรรมชาติ ซึ่งถือว่าเป็นอำนาจลึกลับ อำนาจเหล่านั้นอาจเป็นเทพเจ้า ภูตผี ปีศาจจะนั้นเพื่อเป็นการอ้อนวอนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้คุ้มครอง หรือบางทีเข้าใจว่าภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านั้น จึงมีการอ้อนวอนภาวนาขอให้ปลอดภัย เมื่อตนเองปลอดภัยแล้ว ก็จะแสดงความกตัญญูด้วยการเซ่นไหว้บูชาสิ่งเหล่านั้น หรือประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าในสังคมไทย มีความเชื่อเหล่านี้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประเพณีพิธีกรรมของภาค ต่าง ๆ นั้นก็จะมี ความแตกต่างกันไปแล้วแต่สภาพแวดล้อมของพื้นที่^{๖๑}

การเข้าทรง พิธีกรรมการเข้าทรงนั้นในภาษาของคนท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์เรียกว่า “มมืวัต” เป็นพิธีการเข้าทรงให้ไว้ครุฑาขึ้น เพื่อบูชาครูของชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งความเชื่อนี้เชื่อว่าผีบรรพบุรุษ หรือผีบรรพบุรุษได้ทำให้เกิดการเจ็บป่วยเพราะเมื่อรักษาที่โรงพยาบาลไม่หายแล้ว ต้องมาทาพิธีเข้าทรงมมืวัต (ไหว้ครู) ต่อไป เพราะเห็นว่าเป็นแนวทางสุดท้ายในการรักษาพยาบาลผู้ป่วย และบางคนก็หายบ้าง บางคนก็ไม่หาย การไหว้ครูของ “มมืวัต” ยังสามารถทำนาย เสี่ยงทาย ไขห่วย และค้นหาสาเหตุของความเจ็บป่วยได้อีกด้วยเรียกว่าพิธีเรียกขวัญ ให้คนเป็นไข้ เมื่อหายจากอาการไข้แล้ว ก็จะฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของครุฑาโดยในแต่ละปีจะมีการไหว้ครู ๓ ครั้ง เพราะว่าชาวสุรินทร์มีความเชื่อว่าคนเราเกิดมาต้องมีครุฑาเน็ด จึงต้องจัดทำจวมกรู อันเป็นสัญลักษณ์แทนครุฑาเน็ดของตน เมื่อถึงวันพระวันสำคัญทางศาสนาก็จะกราบไหว้บูชา เมื่อเกิดการเจ็บป่วย ก็คิดว่ามีต้นเหตุมาจากครุฑาเน็ด เนื่องจากคิดว่าเคยทำสิ่งไม่ดีไว้ทำให้ครุฑาเน็ดโกรธและทำให้มีอันเป็นไป “มมืวัต” (การเข้าทรงของชาวไทยเชื้อสายเขมร) จะเป็นสื่อกลางติดต่อกันระหว่างผี เทพหรือสิ่งลึกลับอื่น ๆ “มมืวัต” จึงเป็นทางออกของคนในสังคมเป็นเค้าเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมที่น่าสนใจ และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป

พิธีกรรมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นนั้น เป็นความเชื่อที่เกิดจากความเชื่อดั้งเดิมของคนโบราณคือ เมื่อคนตายไปแล้ว เชื่อว่าวิญญาณยังคงล่องลอยอยู่ สามารถให้คุณและให้โทษ แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ นอกจากความเชื่อเรื่องผีของคนในท้องถิ่นแล้ว อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ก็มีส่วนแทรกความเชื่อเหล่านั้นด้วย กล่าวคือ ในศาสนาพราหมณ์ ก็มีความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ เชื่อในเรื่องกรรมเหตุนี้เอง ความเชื่อทั้งสอง จึงผสมกลมกลืนกันจนมิอาจแยกออกจากกันได้ แต่พิธีกรรมดังกล่าวก็เกิดขึ้นเพื่อหวังผลในการเกิดใหม่ ให้ดีกว่าชาตินี้ ทั้งของตัวเองและผู้ที่ล่วงไปแล้ว ส่วนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาก็มีเรื่องกรรมเช่นกัน ซึ่งผลของการกระทำก็เป็นพลัง ที่จะกำหนดวิถีชีวิตของคนเรา จึงมีแนวคิดในเรื่องการทาบญอุทิศ เพื่อแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผีบรรพบุรุษนั่นเอง^{๖๒}

สรุปความได้ว่า บริบทของชาวอีสานใต้ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีจะไม่แยกแยะอะไรเป็นพุทธ เป็นผี นั่นคือจะเชื่อถือให้ความเคารพและประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณี แม้แต่พระภิกษุที่เป็นคนในท้องถิ่นเอง (ที่ไม่ได้ศึกษาปริยัติสมัยใหม่) ก็ไม่นิยมชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่า

^{๖๑} เจือ สตะเวทิน, **คติชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๙-๑๔.

^{๖๒} พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่), **ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา) ของจังหวัดสุรินทร์**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๔.

พิธีกรรมใดเป็นพิธีเนื่องด้วยผีสิง หรือพิธีกรรมใดเป็นพิธีของชาวพุทธ และโดยปกติแล้วสังคมอีสานใต้ ก็ไม่ได้ใส่ใจที่จะแยก กลับเห็นว่าพิธีกรรมเหล่านั้นเป็นพิธีกรรมที่นำมาเพื่อสันติสุขเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและสังคม ไม่พึงใจที่จะละเว้นไม่ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น หรือไม่เคารพนับถือ ด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้อาจจะเป็นคำตอบที่ดีในคำถามที่ว่า ทำไมความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญูญาณ ในสังคมอีสานใต้นั้น ยังฝังแน่นอยู่ในจิตสำนึกมากกว่าท้องถิ่นอื่น

๒.๔.๒ บริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้

(๑) ด้านวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นมาของวัฒนธรรมแรกเริ่มเมื่อสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นถ้าจะให้อยู่รอดก็ต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป สัตว์ชนิดใดไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปได้ก็จะต้องตายไป สำหรับมนุษย์ การที่มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่ได้นั้นเนื่องจากความสามารถพิเศษและลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ ปัญญาความคิดอย่างมีเหตุผล ทำให้มนุษย์สามารถป้องกันธรรมชาติและเอาชนะธรรมชาติได้ เช่น เมื่ออากาศหนาวก็ไม่ได้อาศัยการปรับตัวโดยมีหนังหนาหรือขนขึ้นตามตัวมากขึ้น แต่รู้จักคิดเอาใบไม้หรือหนังสัตว์มาห่อหุ้มร่างกายวัฒนธรรมของมนุษย์เริ่มแรกย่อมมีลักษณะง่าย ๆ เช่น ในการทำมาหากินเมื่อหิวก็ออกไปล่าสัตว์ หรือเก็บของป่าโดยอาศัยมือและกำลังกายเพื่อจับสัตว์หรือผลไม้ ต่อมาจึงค่อยๆ รู้จักใช้เครื่องมือและเทคนิคในการทำมาหากิน เป็นต้น

ในส่วนของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุที่ย่อมจะต้องพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีมนุษย์มากขึ้นจำเป็นต้องจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ต้องสร้างบรรทัดฐานต่าง ๆ ขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นสังคม คติและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนา ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มิฉะนั้นจะไม่มีความสะดวก เช่น ถ้าไม่มีการกำหนดรูปแบบและแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กำเนิดกับผู้สืบสายโลหิตจะทำให้เกิดความสับสน ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ลูกอาจมีสัมพันธ์ทางเพศกับแม่ พ่ออาจไม่เลี้ยงดูลูก แต่ถ้ากำหนดบรรทัดฐานไว้เป็นแนวปฏิบัติ เช่น ชายและหญิงจะมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน ต้องเข้าพิธีแต่งงานกันก่อน ผู้ชายจะมีภรรยาได้คนเดียวและผูกพันกันโดยตลอดชีวิตแบบคู่สมรส ไม่ใช่อยากจะไปมีความสัมพันธ์ ทางเพศกับใครก็ได้ตามใจตนเอง คู่แต่งงานเมื่อมีลูกต้องเลี้ยงดูลูก ไม่ใช่มีแล้วก็ปล่อยทิ้ง ฯลฯ^{๖๓}

จำนง ทองประเสริฐ. ศ.พิเศษ กล่าวว่า “วัฒนธรรม” หมายความว่า “ธรรม คือ ความเจริญ” หรือ “ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ” นั้นแสดงให้เห็นว่ามีใช้ลักษณะที่อยู่กับที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับสิ่งใดอยู่กับที่ สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า “วัฒนธรรม” คือ “เจริญ” วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ^{๖๔}

^{๖๓} ณรงค์ เสียงประชา, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : พัทธอักษร, ๒๕๓๗), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๖๔} จำนง ทองประเสริฐ. ศ. พิเศษ, วัฒนธรรมไทยภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว , ๒๕๒๗),

วัฒนธรรม จึงหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำเอามาใช้ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม ซึ่งจะรวมถึงช่วยกันแก้ปัญหาและช่วยสนองความต้องการของสังคมและครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตที่ดั่งงามของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างกฎระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเกี่ยวเนื่องของระบบความเชื่อ สังคม และศิลปกรรมเพราะวัฒนธรรมทั้งหมดก็คือ สิ่งที่ครอบงำชีวิตมนุษย์ ทั้งในชีวิตประจำวันและทั้งในโอกาสพิเศษที่มนุษย์เราจำเป็นต้องใช้ชีวิตผิดแปลกไปจากวันธรรมดา แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นวัฒนธรรมนามธรรมหรือระบบสัญลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้กับวัฒนธรรมรูปธรรมหรือวัฒนธรรมประเภทวัตถุ จะเป็นการแบ่งที่แยกกันได้อย่างเด็ดขาดการแบ่งในลักษณะที่ว่าเป็นการแบ่งเพื่อความสะดวกในการพิจารณาวัฒนธรรมเท่านั้น ตามความเป็นจริง วัฒนธรรมประเภทวัตถุ สามารถสื่อความหมายและมีลักษณะเป็นระบบสัญลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ บ้านเรือนที่เราอยู่อาศัยมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมประเภทวัตถุ แต่ถ้าพิจารณาลักษณะของบ้านเรือน เราก็มองเห็นว่าบ้านที่มนุษย์เราอยู่อาศัยอยู่นั้นอาจจะสร้างด้วยวัตถุต่างกับการแบ่งลักษณะของวัฒนธรรมซึ่งมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ความเชื่อทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมในลักษณะความเชื่อนี้ หมายถึง ความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สังคมทุกสังคมมีความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง คำว่า ศาสนาที่ใช้ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถึงแม้ว่าคำสอนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่ได้เป็นคำสอนของศาสนา ความเชื่อในภูตผีปิศาจก็รวมเรียกเป็นศาสนา เพราะเป็นความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ลักษณะของสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์มีตัวอย่าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ย่า เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า ฯลฯ

ส่วนประกอบของศาสนาและความเชื่อของศาสนาที่สำคัญมี ๓ ส่วน ส่วนแรก คือความเชื่อในส่วนปริมาตร หรือส่วนที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม ถือว่า เป็นความจริงสุดยอดที่ไม่มีสิ่งใดมาลบล้างได้ในกรณีของพุทธศาสนา หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า ศาสนาอิสลาม หมายถึง คำสอนของพระอัลล่าห์ ส่วนที่สอง คือส่วนพิธีกรรม เมื่อมีความเชื่อซึ่งเป็นภาคทฤษฎี ก็มีพิธีกรรมซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ พิธีกรรมทางศาสนานี้ อาจเป็นสิ่งเดียวกันกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสมาชิกของสังคมยึดถือสืบเนื่องกันมา หมายความว่า ในสังคมนั้น ศาสนามีบทบาทในสังคมมากและคนในสังคมเดียวกันมีความเชื่อในศาสนาเดียวกัน ส่วนที่สามคือ ผู้ประกอบพิธีกรรมหมายถึง พระสงฆ์ในศาสนาพุทธ บาทหลวงในศาสนาคริสต์ โตะครูในศาสนาอิสลาม พราหมณ์ในศาสนาฮินดู และคนทรงหรือหมอผีในสังคมที่เชื่อในผีสิงเทวดาโปรดสังเกตว่าผู้ประกอบพิธีกรรมไม่ใช่ศาสนาผู้สอนปรัชญาของศาสนานั้น ๆ

ไม่ว่าความเชื่อทางศาสนาจะมีรูปแบบใด ความเชื่อทางศาสนาก็ยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมากของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างรวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อทางศาสนา มักจะระบุ

ถึงความดีและความชั่ว ซึ่งทำให้ศาสนามีลักษณะที่เป็นศีลธรรมและมีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม^{๖๕}

ระบบความเชื่อและศาสนามีที่มาจากความกลัวของมนุษย์ ความกลัวในปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ยังไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักเหตุผล ระบบความเชื่อและศาสนาจึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวเป็นเสมือนสื่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มนุษย์อธิบายไม่ได้

ระบบความเชื่อเป็นเหมือนมาตรฐานที่ใช้เพื่อความเข้าใจตนเอง ผู้อื่น และสังคม เข้าใจความจริงที่เป็นมาตรฐานของสังคม ความเชื่อจะผูกพันกับหลักศีลธรรม จริยธรรม ปรัชญา ศาสนาของสังคม ในอดีตมนุษย์ยังพึ่งพาไสยศาสตร์ชาตินิยมมนุษย์จึงหาสิ่งยึดเหนี่ยวในสิ่งคลุมเครือ เพื่อการอยู่รอด จากระบบความเชื่อต่าง ๆ ได้มีผู้คิดสร้างลัทธิหลักคำสอน อธิบายการเกิดสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เรียกว่า ศาสนา ศาสนาจึงเป็นลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก มีคำสอน แนวทาง และมีศาสตร์มีหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อสังคมหน้าที่เหล่านี้ ได้แก่^{๖๖}

๑. การตอบสนองความต้องการในด้านจิตใจใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยว
๒. กำหนดหลักคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม
๓. ใช้เป็นแนวทางของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตสังคม
๔. ช่วยให้มีมนุษย์ค้นพบหนทางแก้ปัญหาให้คำปรึกษา
๕. ใช้ควบคุมสังคม

คำสอนของศาสนาต่าง ๆ มีแตกต่างกันแต่โดยรวมมุ่งเน้นให้มนุษย์ได้อยู่ในกลุ่มอย่างเป็นปกติสุข พุทธศาสนาเชื่อว่า “กรรม” เป็นตัวกำหนดสร้างโลก และสรรพสิ่งทั้งหลาย กรรมเป็นที่มาของทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อกระทำให้สิ่งใด ผลของกรรมก็จะเกิดจากการกระทำนั้นตามมา ไม่ว่าจะกรรมดีกรรมชั่ว กรรมที่กระทำไว้จะยังผลให้มีการเวียนว่าย ตาย เกิด เป็นสงสารวัฏ ศาสนาเป็นเรื่องของส่วนรวมที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน หลักคำสอนของพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่เกี่ยวกับเรื่องทุกข์และการดับทุกข์ สอนให้บุคคลได้เรียนรู้สรรพสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องตามสภาพความเป็นจริง หลักคำสอนของพุทธศาสนาเป็นการแสวงหาความสุขทางจิตโดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ที่เน้นความเจริญทางวัตถุ เกิดการแข่งขันแก่งแย่ง สุขทางจิตโดยแท้ไม่ปรากฏแก่ผู้คนอันเนื่องากลุ่มหลงในสิ่งมอมเมา จึงเกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ หลักโดยทั่วไปนั้นคือ การละเว้นความชั่ว ทำความดี และทำใจให้บริสุทธิ์

ความเชื่อมั่นมีความมั่นใจต่อความหมายของวิถีชีวิตของเราว่า ชีวิตแบบไหนเป็นชีวิตที่ดีงาม เป็นชีวิตที่มีคุณค่า ถ้าเรามีความเชื่อมั่นในวิถีชีวิตของเราแบบใดแล้ว ได้ดำเนินชีวิตไปในวิถีชีวิตในรูปแบบนั้น แบบที่เราเห็นว่าดีมีคุณค่า ศรัทธาก็เกิดขึ้น ฉะนั้น “ความเชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ กอปรด้วยเหตุผล ชื่อ ศรัทธา”^{๖๗}

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๖๖} ผจงจิตต์ อธิคมนันท์, **สังคมและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๓๙), หน้า ๗๓ - ๘๖.

^{๖๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, รวบรวมโดย สุขาวณี พลอยชุม, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๔๗๐.

ระบบความเชื่อไทยเป็นเรื่องราวที่ผูกสร้างขึ้น เป็นจิตวิญญาณของสังคมที่สอดแทรกมีอยู่ในโครงสร้างสังคม โดยเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ผสมผสานสอดคล้องอยู่อย่างมากมาย ในชีวิตไทยความเชื่อในเรื่องสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่ในชีวิตและวัฒนธรรมของคนในสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องเป็นความเชื่อที่แสดงออกและเข้าใจได้จากประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของไทย ที่มีทั้งศาสนาและไสยศาสตร์ผสมผสานกัน ฉะนั้นในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ จะเป็นเรื่องที่ถูกขึ้นทั้งสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมเกี่ยวข้องกัน มีทั้งศาสนาและไสยศาสตร์ผสมผสานกัน ความเชื่อในเรื่องประเพณีพิธีกรรมซึ่งมีระบบสัญลักษณ์เป็นเครื่องแสดงเป็นลักษณะเฉพาะในสังคมไทยมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อเป็นตัวกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตไทย ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในสังคมไทยตามแนวจารีต แต่ในขณะที่เดียวกันสังคมไทยปัจจุบันได้มีปัจจัยอื่นๆ ซึ่งเข้ามากำหนดวิถีชีวิตและความคิด ความเชื่อซึ่งแตกต่างไปจากอดีต ระบบความคิดแบบใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในการกำหนด วิถีปฏิบัติ และวิธีคิด วิธีอธิบายโลกเชิงวิทยาศาสตร์ และเครื่องมือเครื่องใช้เทคโนโลยี แต่ก็ไม่ทั้งหมดเสมอไปในสังคมไทย แม้ว่าในขณะที่มองโดยระบบวิทยาศาสตร์หรือการมีเหตุมีผล ถ้านำเอาแนวคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ ที่แสดงทัศนะเกี่ยวกับการมีเหตุมีผล ในสังคมที่พัฒนาขึ้นเป็นสังคมสมัยใหม่ คนในสังคมจะต้องมีความคิดในเรื่องการมีเหตุมีผล จะแยกสิ่งที่เป็นความเชื่อทางศาสนาออกจากโลก อาจกล่าวได้ว่า คนไทยบางส่วนในปัจจุบันยังไม่มีลักษณะเป็นคนสมัยใหม่ เช่น ทั้งเมืองและชนบทไทย ตามสถานที่ต่าง ๆ มักจะพบศาลเจ้า ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ ศาลพระพรหมมีการกราบไหว้บวงสรวงรวมทั้งต้นไม้บางชนิด เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นตะเคียน ก็จะมีการเคารพสักการะ เหมือนกับว่าสังคมไทยยังพัฒนาไปมากเท่าไรความเชื่อในเรื่องคุณไสยเวทมนต์ มากขึ้นเช่นกัน อาจเนื่องจากการพัฒนาเป็นไปรวดเร็ว ผู้คนตามไม่ทัน ก่อให้เกิดความสับสนทางความคิด ซึ่งที่จริงก็คือ ยิ่งอยู่ก็ยิ่งไม่รู้ ยิ่งรู้ก็คล้าย ๆ กับยิ่งโง่ หากความไม่รู้นั้นไม่มีสติคอยควบคุมให้อยู่ในหลักการเหตุผล เช่น ช่วงสุริยุปราคา อะไรที่เกิดในทางไม่ดีก็กล่าวว่าเป็นอิทธิพลอาถรรพ์ของราหู ความเชื่อของคนไทยในสังคมทุกวันนี้กลับไปสู่ยุคโบราณอีก ความเชื่อในเรื่องสิ่งนอกเหนือธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่มีความเชื่อในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง และไม่มีแนวโน้มที่จะเสื่อมคลาย แต่กลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเพราะเป็นสิ่งที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยเห็นว่ามีคามหมายสำคัญแก่ชีวิตในวิถีชีวิตสังคม

ลักษณะความเชื่อชาวอีสานยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในสังคมนั้น อยู่ในลักษณะ ของศาสนาแบบชาวบ้าน คือประกอบด้วยความเชื่อในเรื่องของผีสามเทวดา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากลัทธิวิญญาณนิยม ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติพวกไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์ และพุทธศาสนาในระดับโลกียะ ซึ่งเป็นระดับที่ช่วยจัดระเบียบทางสังคม คติความเชื่ออันเป็นศาสนาที่ชาวอีสานนับถือไว้ว่า “คติความเชื่อหลักของชาวบ้านในหมู่บ้านของประชาคมอีสานเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีการถือผี ซึ่งผสมผสานกลมกลืนกับการถ่ายทอดความเชื่อที่ได้รับจากพุทธและพราหมณ์”^{๖๘}

เพื่อพิจารณาในภาพรวมของวิถีการดำเนินชีวิตไทย จะพบว่า มีเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อสอดแทรกปรากฏอยู่ในเรื่องนั้นๆ อยู่เสมอ ในความเชื่อของคนไทยอาจกล่าวได้ว่า ชีวิตจะเป็นช่วงระยะเวลาที่จำกัดระหว่างกาลเวลาและสถานที่ชีวิตดำรงอยู่ในท่ามกลางความไม่แน่นอนความเชื่อ ใน

^{๖๘} พระยาอนุนามานราชชน, การศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๘๓.

เรื่อง “กรรม” ซึ่งเป็นพื้นฐานในการอธิบายชีวิตพื้นฐาน ซึ่งเชื่อมโยงกับเรื่องการทำของบุคคลที่จะกำหนดชีวิตของตน “กรรม” ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยมีนัยในเชิงลบมากกว่าจะเป็นความเชื่อในเรื่องการทำทั้งหลาย “วาสนา” “บุญบารมี” จะเป็นกุศลที่ทำให้ได้รับลาภยศ เป็นสิ่งที่ทำให้มีความยิ่งใหญ่ ซึ่งบุญบารมี วาสนา จะเป็นการอธิบายถึงบุคคลซึ่งอยู่ในสถานภาพระดับสูง ส่วนบาปกรรมเป็นความเชื่อที่อธิบายชีวิตอันต่ำต้อย ยากไร้ ของผู้อยู่ในสถานภาพระดับต่ำ หรือความเชื่อใน “นรก – สวรรค์” เป็นเรื่องของชีวิตที่ประกอบกรรม ดี – ชั่ว

ความเชื่อเกี่ยวกับ “ชาติภพ” ซึ่งแสดงให้เห็นเข้าใจได้ว่าเป็นความต่อเนื่องของชีวิตที่อยู่ในช่วงแต่ละกาลเวลา ทั้งชีวิตในชาติภพก่อน ชาติภพนี้ แต่ต่อไปถึงชาติภพหน้า เป็นคติความเชื่อที่ชีวิตอยู่ในวัฏฏสงสารมีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างต่อเนื่อง เพราะมนุษย์มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิเลส ตัณหา บาปและบุญ ชีวิตจึงต้องผูกพันกับศีลธรรมภาวะจิตที่ตึงาม นอกจากนี้ยังมีโชคดวงพรหมลิขิต อันเป็นเรื่องของจักรวาล ซึ่งประกอบเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ตามความเชื่อในคตินิพพาน มีส่วนกำหนดแนวทางของมนุษย์การเชื่อถือฤกษ์ยาม โชคลาง เเคราะห์ เป็นระบบ ความเชื่อที่เชื่อมโยงชีวิตมนุษย์กับระบบจักรวาลทั้งสิ้น

คติความเชื่อเรื่องผี เกี่ยวข้องกับพลังอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นปรากฏการณ์ที่หนึ่งในวัฒนธรรมไทยแต่โบราณ เป็นจิตของจักรวาลและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ สัตว์ พิษ จิตวิญญาณ ซึ่งจะมีลักษณะความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผีกับมนุษย์ โดยเป็นไปด้วยความเคารพ อ่อนน้อม การกตัญญู รู้คุณต่อผีที่คุ้มครองดูแล ในวัฒนธรรมไทยจึงมีพิธีเช่นสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ หรือจิตวิญญาณที่อยู่ในป่าเขาธรรมชาติทั่วไป

ความเชื่อที่ถือว่า ทิศตะวันตกเป็นทิศไม่ดี เพราะเป็นทางที่พระอาทิตย์ตกหรือลับดับลง ซึ่งกว่ามีแต่ตกเท่ากับเป็นทางไปสู่ความตาย ในคติความเชื่อไทย ถือว่าตะวันตกเป็นทิศของ คนไทย ถ้าจะวางศพประกอบพิธีตามลัทธิเพื่อฝังหรือเผาจะหันหัวศพไปทางตะวันตกเสมอ ฉะนั้นการนอนของคนมีชีวิตจริงเป็นคติสืบกันมาจะไม่หันหัวไปทางทิศตะวันตก^{๖๔}

ดังนั้นความเชื่อ เป็นการยอมรับนับถือในเรื่องราวต่างๆทั้งที่เป็นเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งบุคคลได้ประสบเองหรือได้รับรู้มาแล้วความเชื่อนั้นต้องประกอบด้วยปัญญา เช่น ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาก็ย่อมจะต้องเข้าไปใกล้เข้าไปศึกษาถึงความเป็นมาของพระรัตนตรัยพุทธประวัติอันเป็นที่ระลึกทางใจและแสวงหาความรู้ความเข้าใจเพื่อเพิ่มพูนศรัทธาความเลื่อมใสให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นไป

๒. วัฒนธรรมทางสังคม

ในสังคมไทยที่มีวัฒนธรรมอันตึงามอันเกิดจากพระพุทธศาสนานั้นเป็นวัฒนธรรมในรูปแบบการความดีซึ่งกันและกันมากมายตามวิถีชีวิตถือเป็นระเบียบมารยาทของคนไทยมีแบบให้เราเห็นเป็นประจำในการอยู่ร่วมกัน สังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยล้วนอาศัยความดีซึ่งกันและกันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนในสังคมเอาไว้ด้วยกันเพราะเอื้อเพื่อให้เกิดการแบ่งปันผู้คนจึงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๕.

สุขไม่ต้องเบียดเบียนเช่นฆ่าทำร้ายหรือจ้องทำลายซึ่งกันและกันการทำความดีมีคุณธรรมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทุกชีวิตที่จำเป็นต้องมีวัฒนธรรม

ลักษณะวัฒนธรรมโดยพื้นฐานจะมีธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมเป็นแนวปฏิบัติเดียวกัน ดังนี้^{๗๐}

๑. วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ หรือไม่ใช่สัญชาตญาณแต่เป็นผลรวมของความคิดของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แล้วรู้จักนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต นอกจากเรียนรู้จากธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังเรียนรู้วัฒนธรรมจากสังคมตนเอง จากครอบครัว เพื่อนฝูง และสถาบันทางสังคมอื่นๆ การเรียนรู้ทั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้น

๒. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นต่อๆ ไปไม่มีสิ้นสุด เป็นสมบัติส่วนรวมซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพชนร่วมกัน ทั้งนี้ เพราะมนุษย์รู้จักจดจำและศึกษาอดีต สามารถนำอดีตมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังได้ นอกจากนั้นมนุษย์ยังสามารถใช้ภาษา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดประสบการณ์ต่อกันทำให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมรดกสู่คนรุ่นต่อๆ ไปได้

๓. วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สังคมต้องยึดถือและปฏิบัติร่วมกันเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมนั้นๆ อยู่ร่วมกันได้ การกำหนดกฎเกณฑ์ การสร้างระเบียบปฏิบัติต่างๆ ก็เพื่อการดำรงคงอยู่ของสังคมนั้นๆ ฉะนั้นสมาชิกทุกคนจึงต้องยึดถือและปฏิบัติตามแบบฉบับของสังคมของตน

๔. วัฒนธรรมเป็นความพึงพอใจของมนุษยชาติ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เลือกที่จะปฏิบัติหรือประพฤติ เช่น การบริโภค การแต่งกาย และการสร้างที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม เป็นต้น

๕. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บูรณาการและปรับได้ มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนไปเกี่ยวข้อง และสามารถปรับวัฒนธรรมจากภายนอกให้เหมาะสมกับสังคมของตนได้ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นบูรณาการของมนุษยชาติโดยส่วนรวม การหยิบยืม การซึมซับ และการหล่อหลอมวัฒนธรรม วัฒนธรรมระหว่างท้องถิ่นหรือเผ่าพันธุ์ก็เป็นธรรมชาติที่เกิดจากความต้องการของมนุษย์ด้วยกัน

๖. วัฒนธรรมสิ้นสุดหรือตายได้ มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อความผาสุกของมนุษย์เอง ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงและคงอยู่ได้ตราบเท่าที่มนุษย์หรือสังคมต้องการ วัฒนธรรมที่มนุษย์หรือสังคมไม่ต้องการเป็นวัฒนธรรมที่พบจุดจบเรียกว่า วัฒนธรรมตาย (Deadculture)

การแบ่งประเภทวัฒนธรรมทางสังคมนั้น นักสังคมวิทยาบางท่านแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ^{๗๑}

๑. วัฒนธรรมทางแนวความคิด (Ideas - Thinking)

๒. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms - Doing)

๓. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material - Having)

^{๗๐} ชีร์ศักดิ์ อัครบวร, กิจกรรมการศึกษา : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓ - ๔๕.

^{๗๑} ณรงค์ เล็งประชา, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : พิกซ์อักษร, ๒๕๓๗), หน้า ๓๒ - ๓๓.

วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือหรือกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย

๑. วิถีชาวบ้าน (Folkways) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมควรจะทำปฏิบัติ เช่น การบวชของลูกชายเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี เพื่อทดแทนคุณบิดามารดาการต้อนรับแขกเมื่อใครมาเยี่ยมถึงเรือนชานควรจะทำต้อนรับ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามอาจได้รับการติฉินนินทา ลักษณะที่เรียกว่าธรรมเนียมประเพณีจัดได้ว่าเป็นวิถีชาวบ้าน เช่นธรรมเนียมการต้อนรับแขก ธรรมเนียมการเยี่ยมผู้ป่วย

๒. จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนถือเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจและอาจถูกตัดออกจากสังคม ตัวอย่างของจารีต เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ ทอดนบนเมื่อท่านแก่เฒ่าและเราอยู่ในภาวะที่จะรับผิดชอบได้ อนึ่ง ข้อห้ามทางศาสนา (Taboos) เป็นจารีตอย่างหนึ่ง ตัวอย่างข้อห้ามของห้ามทางศาสนา เช่น ห้ามค้าอาวุธ ห้ามค้ายาพิษ ยาเสพติดรวมทั้งสุรา บุหรี่และห้ามค้ามนุษย์

๓. กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตามหากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ เช่น การหยุดรถเมื่อมีสัญญาณไฟแดงตามกฎหมายจราจร

วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อนำมาใช้ในสังคม เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท^{๗๒} คือ

๑. คติธรรม (Moral) คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากศาสนา ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสังคม เช่น ความเสียสละ ความขยันหมั่นเพียร การประหยัดอดออม ความกตัญญู ความอดทน ทำดีได้ดี เป็นต้น

๒. เนติธรรม (Legal) คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีความสำคัญพอๆ กับกฎหมาย เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓. สหธรรม (Socail) คือ วัฒนธรรมทางสังคม รวมทั้งมารยาทต่าง ๆ ที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคม เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร มารยาทในการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม

๔. วัตถุธรรม (Material) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค บ้านเรือน อาคารสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ สะพาน ถนน รถยนต์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ดังนั้นวัฒนธรรมทางสังคมมีความสำคัญเพราะจะเกี่ยวพันกันทั้งระบบเพราะมนุษย์รู้จักจดจำและศึกษาอดีต สามารถนำอดีตมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังได้ เพราะวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อหรือความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือ หรือกฎหมายที่ใช้ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วยวิถีชีวิต คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมควรจะทำปฏิบัติ จารีต คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนถือ เป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจและอาจถูกตัดออกจากสังคม

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๐.

และกฎหมาย คือ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตามหากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ

๓. วัฒนธรรมทางศิลปกรรม

วัตถุที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการดำรงชีพของมนุษย์คติความเชื่อในบุญ-บาปของชาวอีสานจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และประเพณีนิยมในการทำบุญบริจาคทาน ทรัพย์สินเพื่อสร้างโบสถ์ วิหาร กุฏิ หรือ สิ่งสาธารณประโยชน์แก่ชุมชน เพราะเหตุผลที่เชื่อเมื่อทำบุญบริจาคทานแล้วจะก่อประโยชน์แก่ตนเองและญาติ เพื่อคือบุญ และอานิสงส์ต่าง ๆ ทำให้เกิดในสวรรค์ หรือเพื่อชำระบาปที่ตนเองได้เคยกระทำ จึงได้บริจาคทานเพื่อสร้างวัตถุ “วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตหรือทางดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นผลรวมของทุกสิ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้น ๆ ได้ทำไว้หรือได้สั่งสมมาจนถึงปัจจุบัน”^{๗๓} ในประเทศไทยแต่ละประเทศหนึ่งซึ่งมีวิถีชีวิตแสดงออกมาตามลักษณะของกลุ่มของตนเองเป็นรูปต่าง ๆ ประเพณีการศึกษา การปกครอง ศาสนา ความเชื่อ นิสัยใจคอ กิริยาท่าทาง และอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบต่อ และเป็นเครื่องวัดความเจริญของสังคมนั้น ๆ ความเจริญนั้นสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เจริญงอกงามต่อไปในอนาคตอย่างไม่ขาดสาย หล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมไทยอันเนื่องถึงวิถีชีวิตของคนไทยในลักษณะที่รวมกันอยู่ เป็นเอกภาพเดียวกันซึ่งวัฒนธรรมจะแสดงออกในรูปของประเพณี และศาสนาเป็นสิ่งที่มามีอิทธิพลสำคัญต่อความเชื่อถือซึ่งความเชื่อถือเป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงออกทางการกระทำ เช่น กฎหมาย กิริยา มารยาท ศิลปะ งานก่อสร้าง วรรณคดี การร้องรำทำเพลง เป็นต้น พระพุทธศาสนาที่คนไทยนับถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติโดยมีคำสอนที่เรียกว่า ธรรมวินัย เป็นหลักความประพฤติปฏิบัติที่สืบทอดมาจากอดีต เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมไทยพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่ง ได้กล่าวถึง พระพุทธศาสนาที่เป็นแบบอย่างทางวัฒนธรรมไทย ดังปรากฏในลักษณะของประเพณีและศิลปวรรณคดีต่าง ๆ

นอกจากนี้วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๕ สาขา ตาม UNESCO ประกอบด้วย^{๗๔}

๑. สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ วัฒนธรรมที่ว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทในสังคม การปกครองกฎหมาย เป็นต้น

๒. สาขาศิลปะ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่อง ภาษา วรรณคดี ดนตรี นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น

๓. สาขาช่างฝีมือ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่อง การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง การจัดดอกไม้ การประดิษฐ์ การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

๔. สาขาหัตถกรรมศิลป์ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องอาหาร การประกอบอาหาร ความรู้เรื่องการดูแลบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ความรู้เรื่องยา การรู้จักใช้ยา การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ความรู้ในการอยู่รวมกันเป็นครอบครัว เป็นต้น

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , วัฒนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาริชาการ คณะพุทธศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๖๐.

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๕. สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่อง การละเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่ กระบอง การเลี้ยงนกเขา การละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างแท้จริง จะไม่เหมือนกับของต่างชาติถึงแม้จะเลียนแบบกันก็ไม่เหมือนกัน

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ก็มีความแตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่นและแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ของไทยอย่างเห็นได้ชัดทั้งวัฒนธรรมทางด้าน การดำรงชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งเราสามารถสังเกตรูปแบบวัฒนธรรมที่ดึงมาของชาวอีสานผ่านทางประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวอีสานจัดขึ้นซึ่งสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมอีสานได้เป็นอย่างดีศิลปะของชาวอีสานมีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลดังจะเห็นได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ที่ค้นพบไม่ว่าจะเป็นที่อุทยานประวัติศาสตร์บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี หรือถ้ำผามือแดง จังหวัดมุกดาหาร ฯลฯ (ซึ่งบางแห่งเชื่อกันว่ามีความเก่าแก่ที่สุดในโลก) ล้วนแสดงให้เห็นว่าบรรพบุรุษของชาวอีสานรู้จักใช้งานศิลปะพวกภาพและสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นตัวสื่อความหมายมาเป็นเวลานานและยังรู้จักเลือกใช้สีและวัสดุที่มีความคงทนสามารถทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศและการกัดกร่อนได้เป็นอย่างดีตราถึงปัจจุบันที่ยังคงบอกเรื่องราวการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษของชาวอีสานยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดีซึ่งนักวิชาการและนักประวัติศาสตร์หลายท่านพยายามศึกษาว่าคนยุคก่อนประวัติศาสตร์เหล่านี้ใช้สีที่ทำมาจากอะไรจึงสามารถคงทนได้นานเช่นนี้แต่ก็ยังไม่สามารถไขข้อสงสัยนี้ได้เชื่อว่าในอนาคตไม่ช้านี้คงจะสามารถค้นพบความจริงที่เก็บซ่อนมาเป็นเวลายาวนานและเมื่อถึงเวลานั้นเราอาจจะหันกลับไปใช้กรรมวิธีเช่นเดียวกับที่บรรพบุรุษของเราเคยใช้หลังจากที่เราใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มานาน^{๗๕}

วัฒนธรรมทางศิลปกรรมของชาวอีสานนี้จะปรากฏออกมาเป็นงานที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การสร้างบ้าน เถียงนา วัด วิหาร ตำรา วรรณกรรม เครื่องดนตรี เป็นต้น ถือเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมทางอีสาน ถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านคือวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมในท้องถิ่น เพราะเป็น รากฐานของความมีระเบียบในสังคมและช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น สังคมไทยทุก ๆ ภาคต่างก็มีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นของตนเอง โดยปรากฏให้เห็นเด่นชัดทางภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย ดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นต้น และเป็นวัฒนธรรม ที่มีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ ส่งเสริมประยุกต์ และพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมอีสานในยุคปัจจุบันเพื่อคงความเป็นอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านสืบต่อไป

วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง แบบแผนที่สังคมในชนบทร่วมกันกำหนด วัฒนธรรมบางอย่างเก่าแก่แพร่หลายตนเป็นที่ยอมรับปฏิบัติกันมาในวงกว้างจนกลายเป็นลักษณะประจำของสังคมระดับชาติ จนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ^{๗๖}

การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็นับเป็นหนึ่งในศิลปะที่ชาวอีสานภาคภูมิใจบ้านเรือนของชาวอีสานสร้างสถาปัตยกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นบรรพบุรุษเริ่มจากเถียงนาน้อยค่อย ๆ

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๗๖} ผศ. ประชิต สุกณะพัฒน์, วัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

กลายมาเป็นบ้านไม้ที่มีความคงทนถาวรจนในปัจจุบันเป็นบ้านก่ออิฐถือปูนเป็นส่วนใหญ่แต่ก็ยังมีบ้านเรือนเป็นจำนวนมากที่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานโบราณไว้เป็นอย่างดี สถานที่ที่เราจะสามารถชมศิลปะแบบอีสานได้ดีที่สุดคือตามศาสนสถานวัดวาอารามต่างซึ่งถือเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้คนในชุมชนมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลวัดวาอารามต่าง ๆ ล้วนได้รับการดูแลรักษาจากพระสงฆ์และคนในชุมชนเป็นอย่างดีทำให้เป็นแหล่งสืบสานศิลปะอีสานที่มีมาแต่โบราณจนตราตรึงถึงปัจจุบันยุคที่ผู้คนชาวอีสานเริ่มลิ้มศิลปะที่ติงามของตัวเองไปแล้ว

ดังนั้น วัฒนธรรมทางศิลปกรรมจะปรากฏออกมาเป็นงานที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การสร้างบ้าน เถียงนา วัด วิหาร ตำรา วรรณกรรม เครื่องดนตรี และเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมทางอีสาน ถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นบ้านคือวัฒนธรรมหนึ่งซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมในท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของสังคมอีสานจะเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา ด้วยความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองอีสานจากวิถีชีวิตการปฏิบัติ การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ โดยมีหลักปฏิบัติทางความเชื่อ ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทางสังคมที่ผูกพันอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายออกมาเป็นระบบความคิดที่เป็นทางเดียวกัน และสามารถสร้างสรรค์ประดิษฐ์คิดค้นจากภายใน มาในลักษณะซึ่งเป็นความดีความจริงที่ถูกต้องและความสวยงามทางวัตถุที่เรียกว่า ศิลปกรรม

(๒) ด้านพิธีกรรม

การกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาหรืออีกนัยหนึ่งพิธีกรรมหมายถึงพฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเองไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตนตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนาจึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

พิธีกรรม หมายถึง การบูชาแบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา^{๗๗} นอกจากพิธีกรรมที่ยึดถือกันมาดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า ศาสนพิธี คืองานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสนพิธีเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของศาสนา มิใช่แก่นแท้ของศาสนา หากจะเปรียบศาสนาเหมือนต้นไม้ ศาสนพิธีก็เหมือนเปลือกของต้นไม้ ที่ช่วยรักษาหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ที่เหมือนกับแก่นของต้นไม้ไว้ได้ ในการประกอบศาสนพิธีทุกครั้งจึงควรนึกถึงประโยชน์และสาระมากกว่าจะไปยึดติดกับขั้นตอนส่วนประกอบเล็กน้อยที่ไม่สำคัญ โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสิ่งแวดลอม

พุทธศาสนพิธี เป็นวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา หรือเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อทางศาสนา กระนั้นก็ตาม ไม่ว่าจะเป็พิธีกรรมประเภทใด ๆ ก็ตาม ล้วนแต่มี

^{๗๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๗๘๘.

สารัตถะอยู่ที่การเสริมสร้างความดีงาม และความบริสุทธิ์ของผู้ร่วมพิธีกรรมเป็นพื้นฐานสำหรับศาสนพิธีต่าง ๆ ที่กระทำกันในศาสนาพุทธนั้นเกิดขึ้นอย่างมีเหตุผลและมีจุดมุ่งหมาย มิใช่เกิดจากศรัทธาที่เลื่อนลอยหรือไร้เหตุผล ซึ่งการประกอบพิธีกรรมนั้นต้องอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจของคน เพื่อให้สังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญตักบาตร การถวายสังฆทาน การกราบ การไหว้ การเวียนเทียน แห่เทียนพรรษา เป็นต้นจัดเป็นกระบวนการควบคุมทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่งอีกด้วย พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ซึ่งพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติทางศาสนา โดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่ทราบเรื่องนี้อยู่จะได้รับประโยชน์ คือ เป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรม ที่จะพึงปฏิบัติเกี่ยวกับการบำเพ็ญคุณความดีทางพระพุทธศาสนาหรือการบำเพ็ญกุศล การทำบุญและการถวายทาน โดยเหตุผลเป็นผู้สามารถในการจัดพิธีต่างๆ ให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนประเพณี นอกจากนี้ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของพระพุทธศาสนาด้วย ถือว่าเป็นประโยชน์โดยปริยายแก่การสืบต่อพระพุทธศาสนานั้นเอง^{๗๘}

พิธี คือ แบบอย่าง แบบแผน หรือรูปแบบต่าง ๆ ที่พึงปฏิบัติในทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศาสนพิธีความจริงเรื่อง ศาสนพิธี เป็นเรื่องที่มีด้วยกันทุกศาสนา และเป็นเรื่องเกิดขึ้นทีหลังศาสนา หมายความว่า มีศาสนาเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงมีพิธีต่างๆ เกิดตามมาภายหลัง แม้ศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาที่เช่นกัน เกิดขึ้นภายหลังทั้งสิ้นเหตุเกิดศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ก็เนื่องจากมีหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้แต่ในปีที่ตรัสรู้ เพื่อสาวกจะได้ถือเป็นหลักในการออกไปประกาศพระศาสนา อันเรียกว่า "โอวาทปาติโมกข์" ในโอวาทนั้น มีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป ๓ ประการคือ ๑. สอนไม่ให้ความชั่วทั้งปวง ๒. สอนให้อบรมกุศลให้พร้อม ๓. สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว

โดยหลักการทั้ง ๓ นี้ เป็นอันว่าพุทธบริษัทต้องพยายามเลิกละความประพฤติชั่วทุกอย่างจนเต็มความสามารถ และพยายามสร้างกุศลสำหรับตนให้พร้อมเท่าที่จะสร้างได้ กับพยายามชำระจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ด้วยการพยายามทำตามคำสอนในหลักการการนี้ เป็นการพยายามทำดีเรียกว่า "ทำบุญ" และการทำบุญนี้แหละพระพุทธเจ้าทรงแสดงวัตถุ คือที่ตั้งอันเป็นทางไว้โดยย่อ ๆ ๓ ประการ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ คือ

๑. ทาน การบริจาคสิ่งของของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
๒. ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อยไม่ล่วงพุทธบัญญัติ
๓. ภาวนา การอบรมจิตใจให้ผ่องใสในทางกุศล

บุญกิริยานี้เอง เป็นแนวให้พุทธบริษัทปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวข้างต้นและเป็นเค้าให้เกิดศาสนพิธีต่างๆขึ้นโดยนิยมนั้น คือ ในกาลต่อ ๆ มา พุทธบริษัทนิยมทำบุญ ไม่ว่าจะปรารถนาเหตุใด ๆ ก็ให้เข้าหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ นี้ โดยเริ่มต้นมีการรับศีล ต่อไปภาวนาด้วยการสวดมนต์เองหรือฟังพระสวดแล้วส่งใจไปตาม จบลงด้วยการบริจาคทานตามสมควร เพราะนิยมทำบุญเป็นการบำเพ็ญความดีดังกล่าวนี้ และทำในกรณีต่าง ๆ กันตามเหตุที่ปรารถนา จึงเกิดพิธีกรรมขึ้นมากประการ เมื่อพิธีกรรมใด

^{๗๘} คณาจารย์เสียงเชียงจวงเจริญ, ศาสนพิธี เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงจวงเจริญ, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

เป็นที่นิยมและรับรองปฏิบัติสืบ ๆ มาจนเป็นประเพณี พิธีกรรมนั้นก็กลายเป็นศาสนพิธีขึ้น ฉะนั้น ศาสนพิธีจึงมีมากมาย เมื่อแยกเป็นหมวดก็สงเคราะห์ได้ ๔ หมวด คือ

๑. กุศลพิธี ว่าด้วยพิธีบำเพ็ญกุศลหมายถึง พิธีสร้างความดีในพระพุทธศาสนาของคนฉลาด เป็นเรื่องของการอบรมคุณงามความดีและสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเอง ด้วยการทำพิธีกรรมทางศาสนาที่กำหนดขึ้นเพื่อปฏิบัติโดยทั่วไป เป็นการสร้างโอกาสเวลาที่มีอยู่เกิดเป็นประโยชน์แก่ตนเองของผู้ที่ฉลาดมีสติปัญญาทั้งหลาย เพราะพิธีกรรมที่จัดเป็นกุศลพิธีเป็นเรื่องของความสมัครใจ ใครจะทำหรือไม่ทำก็ได้แต่เมื่อทำแล้วจะเกิดประโยชน์แก่ตัวผู้ทำเอง ผู้ประกอบพิธีนี้ได้ชื่อว่าทำความดี เว้นหนีความชั่ว ตั้งตัวไว้ในทางที่สมควรสมกับศาสนิกที่ดี ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยความตั้งใจและเต็มใจ โดยมีได้ถูกบังคับให้ทำ กุศลพิธีจึงเป็นสิ่งที่ทำดีกว่าไม่ทำ และคนฉลาดเลือกเอาข้างทำมากกว่า กุศลพิธีจะประกอบไปด้วยการเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา การทำวัตรสวดมนต์ การสมาทานศีล การแผ่เมตตา และการสวดมนต์ก่อนนอน^{๗๙}

๒. บุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญหมายถึง พิธีในการทำบุญ ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่ถือปฏิบัติกันมาเพื่อความถูกต้องและเป็นอย่างเดียวกันในที่ทั่วไป บุญพิธีนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งบุญพิธีนี้แยกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประการ

๒.๑ ทำบุญงานมงคล คือ การทำบุญปรารถนาเหตุดีเป็นมูลทำเพื่อความสุขความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เพื่อความเป็นสิริมงคล เกี่ยวกับการฉลองความสำเร็จในชีวิต เช่น ฉลองพระบวชใหม่ ฉลองยศตำแหน่ง เป็นต้นบ้าง เกี่ยวกับการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ดี เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญมงคลสมรส เป็นต้น การทำบุญแบบนี้เป็นการปรารถนาตนเองและทำเพื่อตนเอง

๒.๒ ทำบุญงานอวมงคล คือ การทำบุญปรารถนาเหตุไม่สู้ดีเป็นมูล ส่วนมาปรารถนาการตายของวงศ์ญาติ ทำเพื่อให้สำเร็จประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และเพื่อเป็นมิ่งขวัญแก่ผู้อยู่หลังโดยอ้อม การทำบุญแบบนี้ปรารถนาผู้ตายและทำเพื่อผู้ตายเป็นพื้น

การทำบุญทั้งสองประเภทนี้มีพิธีกรรมที่ต้องทำคล้ายคลึงกัน ส่วนใหญ่ก็ทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระที่วัดหรือที่บ้านตามสะดวกส่วนข้อปลีกย่อยที่ไม่เหมือนกันนั้นจะได้กล่าวชี้แจงไปตามลำดับ^{๘๐}

๓. ทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน หมายถึง การทำทาน ทาน แปลว่า การให้ การเสียสละสิ่งที่มีค่ามีประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นด้วยน้ำใจ ด้วยความมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ

๓.๑ เป็นการกำจัดโลภะ ความโลภในจิตหลง โดยทำให้ผู้ให้ทานเกิดความรู้สึกว่าพอแล้วกำจัดความตระหนี่ความเห็นแก่ตัวลงได้ ทำให้จิตเกิดมีความเมตตากรุณา เห็นอกเห็นใจ และโอบอ้อมอารีขึ้นมาแทน การให้ทานเพื่อกำจัดโลภะอย่างนี้ นิยมเรียกว่า ทำบุญ

๓.๒ เป็นการอนุเคราะห์ผู้ที่ขาดแคลน เช่น คนยากจน เป็นต้น เป็นเหตุให้เกิดความรูกความปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงใจ และเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีกันของคนในชาติ เพราะผู้ให้แสดงความเสียสละช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยน้ำใจ การให้ทานแบบนี้นิยมเรียกว่า ทำทาน^{๘๑}

^{๗๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต), *แนวปฏิบัติศาสนพิธี*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

๔. ปกิณณกพิธีว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ดหมายถึง เบ็ดเตล็ด คือการทำบุญที่รวบรวมพิธีกรรมต่าง ๆ ของเบ็ดเตล็ดทั่วไปรวมมาไว้เป็นหมวดหมู่ โดยรวมแล้วจะแยกออกเป็น ๓ วิธี คือ

๔.๑ วิธีแสดงความเคารพ หมายถึง การตระหนักในความคิดของบุคคลอื่นผู้มีความดีอยู่ในตัว เป็นการยอมรับความสำคัญของผู้อื่นด้วยน้ำใสใจจริง มีความนับถือของเขาด้วยใจจริง แล้วแสดงออกซึ่งความนับถือนั้นด้วยกาย วาจาที่อ่อนน้อมและอ่อนหวานถูกต้องทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้เห็นเด่นชัดว่าผู้ที่มีความเคารพนับถืออย่างจริงใจ มิได้เสแสร้งแกล้งทำหรือถูกบังคับให้ทำแต่อย่างใด

๔.๒ วิธีประเคนพระและวิธีรับประเคน หมายถึง การยกสิ่งของถวายพระด้วยอาการเคารพในพระผู้รับและในสิ่งของที่ถวาย เป็นการสนับสนุนให้พระได้ปฏิบัติตามพระวินัยได้ถูกต้อง เพราะมีพระวินัยห้ามมิให้พระภิกษุรับหรือหยิบสิ่งของมาขบฉันเองโดยไม่มีผู้ประเคน ให้ถูกต้องเสียก่อน สิ่งของที่ควรประเคนพระนั้นคืออาหารคาวหวานทุกชนิด ผลไม้ เครื่องดื่มทุกชนิด เว้นแต่น้ำเปล่าที่ไม่ผสมสี เช่น น้ำฝน น้ำประปา เป็นต้น ซึ่งจะไม่ประเคนก็ได้วิธีรับประเคน เมื่อมีผู้นำสิ่งของมาถวาย ภิกษุพึงรับประเคนสิ่งของนั้นก่อนนำไปขบฉัน การรับประเคนนั้นพึงปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระวินัยดังนี้ต้องรับด้วยมือทั้งสอง ด้วยอาการอ่อนน้อมตาทอดมองดูสิ่งของที่รับประเคนนั้นตลอดเวลาที่รับประเคน เป็นการแสดงความเต็มใจรับ ไม่ใช่รับแบบเสียไม่ได้ถ้าผู้ชายประเคนคนเดียวหรือหลายคน ให้ใช้สองมือรับได้เลยถ้าผู้หญิงประเคน หรือผู้ชายผู้หญิงประเคนร่วมกันให้ใช้ผ้าสำหรับรับประเคน (ผ้ากราบ) รับโดยวิธีทบชายผ้านั้นเข้าหาตั้งทั้งสองชาย

๔.๓ วิธีบังสุกุล หมายถึง กริยาที่พระภิกษุทำพิธีชักผ้าออกจากศพด้วยการปลงกรรมฐานอีกอย่างหนึ่งใช้เรียกชื่อผ้าที่ภิกษุชักออกจากศพนั้นว่า ผ้าบังสุกุล ที่เรียกดังนี้เพราะเป็นผ้าเปื้อนฝุ่นหรือเปื้อนผงธุลีแล้ว ด้วยในสมัยพุทธกาลพระภิกษุยังไม่มีผ้าใช้ฟุ่มเฟือยเหมือนปัจจุบัน เมื่อจิวรเดิมขาดหรือหายไปต้องการเปลี่ยนผ้าใหม่จะต้องไปแสวงหาผ้าที่เขาห่อศพทิ้งไว้ตามป่าช้าบ้าง เศษผ้าตามกองขยะบ้างผ้าจากเรือแตกลอยมาติดตามชายหาดบ้าง เมื่อภิกษุไปพบเช่นนั้นเข้ากำหนดในใจว่าเป็นผ้าที่เขาทิ้งแล้วหาเจ้าของมิได้ เป็นผ้าเก่าเปื้อนเปื้อน แล้วจึงชักหรือตีกฝ้านั้นออกจากศพหรือจากกองขยะนำไปชัก เย็บย้อม ทำเป็นจิวรต่อไป^{๗๒}

ดังนั้นศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เป็นธรรมเนียมสืบต่อกันมา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามเป็นแบบอย่างเดียวกัน เหตุให้เกิดศาสนพิธีนี้คือความนิยมทำบุญของพุทธศาสนิกชนซึ่งไม่ว่าจะปรารถนาเหตุอะไรทำกัน ก็มักจะทำตรงและครบตามหลักวิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของศาสนพิธี การประกอบศาสนพิธีต้องมีสถานที่ เช่น ศาลาการเปรียญหรือศาสนสถาน เป็นต้น ศาสนสถานมีความสำคัญเพราะเป็นสถานที่ให้ความร่มเย็นเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแก่ศาสนิกชน ให้มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดี และเป็นประโยชน์ ศาสนพิธีจึงมีความสำคัญต่อศาสนาและศาสนิกชนด้วยเช่นกัน โดยอาศัยเหตุผลดังนี้คือ

๑. เพราะเป็นที่ยอมรับ และให้ความสำคัญของสังคมชาวพุทธจะขาดเสียมิได้
๒. เพราะเป็นการแสดงอารมณ์ร่วมในการบำเพ็ญบุญของศาสนิกชน

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๑.

๓. เพราะเป็นบันไดขั้นแรกที่จะก้าวสู่ธรรมะขั้นสูงต่อไป
๔. ส่งเสริมอำนาจหรือคุณค่าทางด้านจิตใจ
๕. อารงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติและศาสนา

ศาสนาเปรียบเหมือนต้นไม้ ศาสนพิธีเปรียบเสมือนเปลือกนอกของต้นไม้ ตลอดจนถึงกิ่งก้าน ใบ สะเก็ด หลักธรรมหรือสังขารธรรม เปรียบเสมือนแก่นไม้ ทั้งเปลือกนอก กิ่ง ใบ สะเก็ด กะพี้ และแก่น ย่อมมีประโยชน์ต่อด้านไม้ทั้งสิ้น หากต้นไม้มีแต่แก่นไม่มีเปลือกห่อหุ้ม ต้นไม้ก็จะอยู่ไม่ได้ ศาสนพิธีจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของ ศาสนิกชนในรูปของพิธีต่างๆและช่วยให้ผู้ที่ยังไม่มีศรัทธาค่อยๆ เข้าถึงแก่นของศาสนาตามกำลังสติปัญญา บารมีความดีที่ค่อยๆสะสมเพิ่มพูนขึ้นจนมีศรัทธาแก่กล้าขึ้น จิตใจมั่นคง ในแนวทางปฏิบัติทางศาสนา ศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม จนในที่สุดเข้าถึงสังขารธรรมอันเป็นแก่นของศาสนาได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามการปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนพิธี พึงเข้าใจว่าศาสนพิธีเป็นเพียงส่วนประกอบไม่ใช่ตัวหลักของศาสนา

นอกจากนี้พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันมา ซึ่งเป็นค่าที่ประชาชนชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติยึดถือสืบกันมาตั้งแต่อดีตหลักศีล ๕ จึงปรากฏออกมาในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีการอาราธนา คือ การเชื้อเชิญพระสงฆ์ในพิธีให้ศีล ให้สวดพระปริตร หรือให้แสดงธรรม เป็นธรรมเนียมมีมาแต่ดั้งเดิมที่จะต้องอาราธนา ก่อน พระสงฆ์จึงจะประกอบพิธีกรรมนั้นๆ ก่อนที่จะทำพิธีกรรมทุกอย่างโปรดจำไว้ว่า จะต้องมีการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อนแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ต่อมาต้องอาราธนาศีล ๕ แล้วรับศีล เพราะนิยมกันว่าศีลเป็นปัจจัยพื้นฐานของธรรมะทั้งปวง ผู้จะประกอบคุณงามความดี บำเพ็ญบุญกุศลจึงต้องชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ สำนวณกาย วาจา ใจ ให้ตั้งมั่นแน่วแน่ต่อการทำความดีด้วยการสมาทานศีล อาราธนาศีล เมื่อพระให้ศีลผู้นั้นก็รับศีลและการอาราธนาที่ถือเป็นธรรมเนียมกันมาก็มี ๓ กรณีเท่านั้นวิธีอาราธนา นิยมกันว่า ถ้าพระสงฆ์นั่งบนอาสนะยกสูงเจ้าภาพและแขกนั่งเก้าอี้ ผู้อาราธนาเข้าไปยืนระหว่างเจ้าภาพกับแถวพระสงฆ์ตรงกับรูปที่ ๓ หรือที่ ๔ ห่างแถวพระสงฆ์ พอสมควรหันหน้าไปทางโต๊ะที่บูชา ประนมมือไหว้พระพุทธรูปก่อนแล้วยืนประนมมือตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาตามแบบที่ต้องการ ถ้าพระสงฆ์นั่งอาสนะต่ำธรรมดา เจ้าภาพและแขกอื่นก็นั่งกับพื้น ผู้อาราธนาต้องเข้าไปนั่งคุกเข่าต่อหน้าแถวพระสงฆ์ตรงหัวหน้า กราบพระที่โต๊ะบูชา ๓ ครั้งก่อน แล้วประนมมือตั้งตัวตรง กล่าวคำอาราธนาที่ต้องการตามแบบ คือพิธีสวดมนต์เย็น อาราธนาศีล ๕ อาราธนาพระปริตร พิธีเลี้ยงพระ อาราธนาศีล ๕ พิธีถวายทานทุกอย่าง อาราธนาศีล ๕

พิธีเทศน์ ถ้าเทศน์ต่อจากสวดมนต์ ตอนสวดมนต์ไม่ต้องอาราธนาศีล ๕ เริ่มต้นด้วยอาราธนาพระปริตร แล้วอาราธนาศีล ตอนพระขึ้นเทศน์ รับศีลแล้วอาราธนาธรรมต่อแต่ถ้าสวดมนต์กับเทศน์ไม่ได้ต่อเนื่องกัน ถือว่าเป็นคนละพิธี ตอนสวดมนต์ก็อาราธนาตามแบบ พิธีสวดมนต์เย็นที่กล่าวแล้ว ตอนเทศน์ก็เริ่มต้น ด้วยอาราธนาศีล ๕ ก่อน จบรับศีลแล้วจึงอาราธนาธรรมพิธีสวดศพต่างๆ เช่น สวดแจ้ง สวดพระอภิธรรม เป็นต้น ถ้าไม่มีพิธีอื่นนำ หน้าให้ อาราธนาศีลก่อน ถ้ามีพิธีอื่นนำหน้าแล้วไม่ต้องอาราธนาศีล

อนึ่ง ระเบียบพิธีในการอาราธนาศีล ๕ และรับศีล ๕ นั้นก็จะมีลักษณะคล้ายๆกันทุกๆ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาแทบทุกอย่าง กล่าวคือ พิธีกรรมทางศาสนาหรือศาสนพิธีแทบทุกอย่าง

จะต้องมีการอาราธนาศีล ๕ และสมาทานศีล ๕ เป็นประจำสืบมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีข้อบังคับที่พุทธศาสนิกชนยึดถือปฏิบัติมาแต่ครั้งโบราณกาลอย่างเคร่งครัด โดยยึดหลักพระพุทธรูปที่วาง วาจาและใจ จึงจะเป็นผู้รักษาจารีตประเพณี ขนบประเพณี และขนบธรรมเนียมประเพณี ได้อย่างถูกต้องดีงาม ย่อมเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยและได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ดี ศีลในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักศีล ๕ เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อทำกาย วาจาให้เรียบร้อย อบรมจิตใจให้เกิดความเยือกเย็น อำนวยชีวิตให้ปลอดภัย ปลอดภัย เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยแก่หน้าที่การงานทั้งหลาย ศีล ๕ จึงเป็นพื้นฐานทางสังคมเป็นเครื่องป้องกันความประพฤติที่ทุจริตทางกายและวาจา เป็นหลักความประพฤติที่ดีงามของมนุษย์ การกระทำความดีงามทางร่างกาย เรียกว่า กายสุจริต วาจาที่ดีงามเรียกว่า วาจาสุจริต ดังนั้นระเบียบปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ประกอบกับการดำเนินชีวิตของคนไทย ศีล ๕ จึงเป็นระเบียบปฏิบัติและมารยาทของสังคมไทย กล่าวคือประเพณีเกี่ยวกับมารยาท ดังที่ปรากฏชัดในสังคมไทย ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับมารยาทต่าง ๆ เช่น การถือศีลกินเจในเทศกาลต่าง ๆ การต้อนรับแขกยอมให้เกียรติกับผู้มาเยือน การรับประทานอาหารไม่พูดและแสดงกิริยาที่ไม่สมควรเป็นต้น วัฒนธรรมหรือประเพณียอมไม่เป็นคนชั่ว สังคมนั้นประพฤติถูกต้องหรือไม่ แต่บุคคลในสังคมที่มีศีลเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าเป็นสังคมที่ดีงาม สมด้วยพระพุทธพจน์ที่ว่า “ศีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณความดีทั้งหลาย” ^{๘๓}

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ อธิบายถึง พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชนบางพิธีก็รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริมบางพิธีก็รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรงที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในศาสนาพุทธ กล่าวคือ พิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งด้านจริยธรรม และการใช้เหตุผลโดยเน้นการพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่นเช่นพิธีทอดกฐินพิธีทอดผ้าป่า เป็นต้นส่วนพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์แสดงถึงการยอมรับความมีอยู่ของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่าเช่นอำนาจของเทพเจ้าเพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอย่างอื่นและให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบพิธีด้วยลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงต่ำระหว่างสิ่ง ๒ สิ่ง เช่น ผีกับเทวดาสวรรค์กับนรกข้างขึ้นกับข้างแรม เป็นต้นสิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐและบริสุทธิ์... ^{๘๔}

พิธีกรรมมีความสำคัญมากในทางศาสนาหลวงวิจิตรวาทการกล่าวถึงเรื่องพิธีกรรมว่าเป็นเรื่องที่มีอำนาจสำหรับมนุษย์ได้ใช้สร้างความยิ่งใหญ่พิธีกรรมจึงเป็นของซึ่งไม่ได้ในทางจิตวิทยาการประกอบพิธีกรรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มุ่งจิตใจชุมชนได้ในขณะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาทุกคนจะเสียบกริบและทำในสิ่งเหมือนกันพร้อมเพียงกันซึ่งดูแล้วน่าเลื่อมใสพอทำบ่อย ๆ เข้าก็จะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ทางใจขึ้นพิธีกรรมมักเกิดจากประสบการณ์และความเชื่อของมนุษย์นำไปสู่การสร้างสิ่งเคารพบูชาจากนั้นจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาจึงกล่าวได้ว่าความเชื่อทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้น

^{๘๓} บุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๓๓๘/๓๕๒.

^{๘๔} สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า ๓๙-๔๙.

พระพุทธศาสนามีพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายซึ่งมีผลต่อการสร้างจิตสำนึกทางศาสนาและมีผลกระทบต่อระบบร่างกายจิตใจและพยาธิสภาพของมนุษย์เช่นการสวดมนต์ ฯลฯ เมื่อคนมีจิตสำนึกที่ดีทางศาสนาจะเห็นว่าศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นที่พึ่งทางใจเป็นหลักที่ใช้ในการจัดทุกข์เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มุ่งทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นสิ่งที่ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุขเป็นหลักในการดำรงชีวิตที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเป็นการกระทำในสิ่งที่คิดว่าจะจะเป็นผลดีแก่ส่วนรวมและการสร้างความรู้สึกทางด้านดีเกี่ยวกับศาสนานี้จึงควรสร้างด้วยการมีพิธีกรรมการสวดมนต์เป็นสิ่งสำคัญซึ่งจะขาดเสียมิได้นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีส่วนช่วยให้ศาสนาคงอยู่ได้เพราะมีส่วนช่วยในการรวมมวลชนเข้าด้วยกันให้เป็นหน่วยเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกันทำให้ศาสนามั่นคงและอยู่คู่มนุษยชาติต่อไป^{๕๕}

พิธีกรรมเป็นศาสตร์แห่งสังคมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานความเชื่ออันเดียวกันศรัทธาเป็นบ่อเกิดแห่งพลังพลังเป็นบ่อเกิดแห่งความศักดิ์สิทธิ์โบราณได้จำแนกพิธีกรรมออกเป็น ๑๐ จำพวก ได้แก่

๑. พิธีกรรมอันเนื่องจากการเกิด (ขึ้นอุโถงนมไฟตั้งชื่อผูกดวง ฯ)
๒. พิธีกรรมอันเนื่องจากการกิจวัตรประจำวัน (สวดมนต์ภาวนานั่งสมาธิบูชา ฯลฯ)
๓. พิธีกรรมอันเนื่องจากการเริ่มต้น (การประกอบกิจการอันเป็นปฐมฤกษ์บูชาพระฤกษ์ยกเสาเอกวางศิลาฤกษ์เปิดหน้ากลอง ฯลฯ)
๔. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากวันอันสำคัญในแต่ละเรื่อง (วันแต่งงานวันพุทธาภิเศกวันเกิดวันชาติตั้งศาลพระภูมิพระพรหม ฯลฯ)
๕. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเกรงกลัวต่อบาป (ล้างบาปขมาลาโทษ ฯลฯ)
๖. พิธีกรรมอันเนื่องจากการให้ (เลี้ยงพราหมณ์ปราชญ์ราชบัณฑิตเลี้ยงผีเลี้ยงคนจร ฯลฯ)
๗. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความตาย (งานศพลอยอังคารลอยกระดูกส่งวิญญาณทำบุญอุทิศคนตาย ฯลฯ)
๘. พิธีกรรมอันเนื่องจากการประเพณี (วันลอยกระทงวันพีฆฆมงคลวันฉัตรมงคล ฯลฯ)
๙. พิธีกรรมอันเนื่องมาจากความปรารถนา (การบนบานสานกล่าวขอบุตรขอให้สำเร็จ ฯลฯ)
๑๐. พิธีกรรมอันเนื่องจากการศึกษา (ไหว้ครูครอบครุขึ้นครุ ฯลฯ)^{๕๖}

นอกจากนี้พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคมคนอีสาน กรมการศาสนาและกระทรวงวัฒนธรรมกล่าวถึง พิธีกรรมสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยพิธีกรรมต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

๑. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

ในกรณีถือกำเนิดเป็นมนุษย์นั้นจะเริ่มนับตั้งแต่การปฏิสนธิอยู่ในท้องจนถึงการคลอดออกมาดังนั้นถ้ามารดาบิดากระทำการใดเพื่อให้ลูกในท้องตายนอกจากจะมีความผิดตามกฎหมายแล้วยังถือเป็นบาปหนัก ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า การฆ่าหรือรีดลูกในท้องให้ตายถือว่าเป็นบาปหนัก ในทางพระพุทธศาสนาการก่อกำเนิดของชีวิตหนึ่งจะเกิดขึ้นในครรภ์ของมารดาได้จะต้องอาศัยความถึงพร้อมด้วยปัจจัยถึง ๓ ประการ ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ว่า

^{๕๕} นภาจรี นำเบญจพล, อมรรัตน์จันทร์เพ็ญสว่าง, จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุนปี. ทราเวน, ๒๕๓๗), หน้า ๔๓ -๕๖.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

ภิกษุทั้งหลายเมื่อปัจจัย ๓ ประการประชุมกันเข้าการตั้งครุภิกษุก็มีขึ้น คือ หากมารดาบิดาอยู่ร่วมกันแต่มารดาไม่มีระดูและสัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏการตั้งครุภิกษุก็ไม่เกิดขึ้นหากมารดาบิดาอยู่ร่วมกันมารดามีระดูแต่สัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ปรากฏการตั้งครุภิกษุก็ไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลายแต่ว่าเมื่อใดก็ตามที่มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน ๑ มารดามีระดู ๑ สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏ ๑ เพราะความประชุมพร้อมแห่งปัจจัย ๓ ประการ อย่างนี้การตั้งครุภิกษุจึงเกิดขึ้นภิกษุทั้งหลายมารดายอมประคับประคองครุภิกษุนั้นด้วยท้องเป็นเวลาเก้าเดือนบ้างสิบเดือนบ้างเมื่อล่วงไปเก้าเดือนหรือสิบเดือนมารดาก็คลอดทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นด้วยความห่วงกังวลอันยิ่งใหญ่และเลี้ยงทารกผู้เป็นภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้วด้วยโลหิตของตนด้วยความห่วงกังวลอันยิ่งใหญ่อีกเช่นกัน^{๘๗}

ข้อปฏิบัติสำหรับหญิงตั้งครุภิกษุการถือกำเนิดเป็นคนนั้นจะเริ่มนับจากการปฏิบัติ (อยู่ในท้อง) จนถึงคลอดออกมาคนที่เกิดมาจะดีหรือชั่วสำคัญที่สุดอยู่ที่พ่อแม่ถ้าทั้งสองคนนี้เป็นคนดีลูกที่เกิดมาก็จะเป็นคนดีดังนั้นโบราณอีสานจึงสอนให้สร้างแต่ความดีและละเว้นการทำประเวณีในวันและสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งจะนำเสนอเพื่อให้ข้อคิดดังนี้

๑. การบำเพ็ญกุศลตามกาลและสถานที่อันสมควร เช่น กำลังศรัทธาสูงอาจจะสร้างหรือนำพระพุทธรูปไปถวายตามวัดหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่คนเคารพนับถือและในการถวายหรือทำคุณงามความดีต่าง ๆ นั้นก็น้อมจิตใจให้บริสุทธิ์ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยโบราณเชื่อว่าลูกที่เกิดมาจะเป็นคนที่มีจิตใจดีงามมีปัญญาที่เฉลียวฉลาดเป็นคนที่มีศีลธรรมรูปร่างสวยงามเหมือนพระพุทธรูปที่สร้างถวายหรือบูชาไปถวาย

๒. การสร้างหิ้งพระบูชาบนหัวนอนในสมัยโบราณเมื่อแต่งงานแยกไปมีครอบครัวบ้านเรือนใหม่นิยมสร้างหิ้งพระไว้ในห้องนอนเพื่อนำเครื่องรางของขลังหรือนำพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตั้งไว้สักการบูชาก่อนนอนเพื่อความเป็นสิริมงคลเช่นในวันธรรมดาก่อนนอนก็นำเครื่องสักการะ เช่น ประทีปธูปเทียน ดอกไม้ ในวันธรรมสวนะ (วันศีลวันพระ) นิยมนำน้ำหอมพร้อมเครื่องสักการะไปสรงพระพุทธรูปแต่โบราณอีสานโดยทั่วไปจะนิยมสรงน้ำพระพุทธรูปในวันสงกรานต์มากกว่าสรงทุกวันธรรมสวนะสำหรับหญิงตั้งครุภิกษุเวลาสักการะก็ให้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ลูกเกิดมาเป็นคนดี

๓. การสร้างภาพในห้องนอนคนโบราณมักจะนำภาพถ่ายรูปเทียนรูปหล่อหรือรูปปั้นของคนสำคัญ ๆ มาประดับไว้ในห้องเมื่อเข้าไปในห้องนอนแต่ละครั้งจะตั้งจิตระลึกถึงบุคคลนั้นเป็นประจำโดยเชื่อว่าเมื่อลูกเกิดมาจะเป็นคนดีคนเก่งเหมือนบุคคลนั้นในปัจจุบันนี้หลายคนนิยมนำภาพถ่ายของดาราที่ตนเองชื่นชอบหรือภาพถ่ายสถานที่สวย ๆ มาประดับตกแต่งห้องให้สวยงามโดยมีความเชื่อว่าเมื่อพบเห็นแต่สิ่งดี ๆ สวย ๆ งาม ๆ ก็จะทำให้ลูกที่เกิดมาเป็นคนดีรูปร่างหน้าตาก็ดีมีจิตใจที่งดงามด้วย^{๘๘}

ดังนั้นการปฏิบัติของหญิงที่ตั้งครุภิกษุ ต้องมีการบำเพ็ญกุศลตามกาลและสถานที่อันสมควรตามกำลังศรัทธาสูงอาจจะสร้างหรือนำพระพุทธรูปไปถวายตามวัดหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่คนเคารพนับถือและในการถวายหรือทำคุณงามความดีต่าง ๆ นั้น การสร้างหิ้งพระบูชาบนหัวนอนในสมัยโบราณเมื่อแต่งงานแยกไปมีครอบครัวบ้านเรือนใหม่นิยมสร้างหิ้งพระไว้ในห้องนอนเพื่อนำเครื่องรางของขลัง

^{๘๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐๘/๔๔๓-๔๔๔.

^{๘๘} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๗.

หรือนำพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตั้งไว้สักการบูชาก่อนนอน และการสร้างภาพในห้องนอนเพราะคนโบราณมักจะนำภาพถ่ายรูปเทียนรูปหล่อหรือรูปปั้นของคนสำคัญ ๆ มาประดับไว้ในห้องเมื่อเข้าไปในห้องนอนแต่ครั้งจะตั้งจิตระลึกถึงบุคคลนั้นเป็นประจำ

๒. พิธีกรรมทำบุญวันเกิด

เมื่อถึงดิถีคล้ายวันเกิดควรทำบุญวันเกิดถ้าจำวันเกิดได้เพียงจันทร์คติ (ขึ้น-แรม) ควรกำหนดวันทำบุญทางจันทร์คติถ้าจำได้ทางสุริยคติ (วันที่) ก็ควรกำหนดเอาวันทางสุริยคตินั้นถ้าจำได้ทั้งสองทางพึงถือวันทางสุริยคติเป็นสำคัญเพราะสะดวกและใกล้เคียงความจริงกว่าพิธีทำได้ทั้งที่บ้านและที่วัดจำนวนพระในพิธีมี ๕ รูปบ้าง ๙ รูปบ้างเกินกว่าอายุ ๒ รูปบ้างแล้วแต่กำลังศรัทธาแต่โดยมากมักมี ๙ รูปเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ

ก. แบบสวดธรรมจักร

๑. จัดสถานที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชาอาสน์สงฆ์และเครื่องใช้ต่าง ๆ เหมือนอย่างทำบุญงานมงคลธรรมดา

๒. วิธีการที่เจ้าภาพพึงปฏิบัติเหมือนอย่างทำบุญมงคลธรรมดา

๓. พระสงฆ์สวดเจ็ดตำนานย่อแทรกด้วยธัมมจักกัปปวัตตสูตร (มีพระสวดชุด) ระหว่าง นโม ๘ บทกับมงคลสูตร (อเสวนา...)

ข. แบบสวดนพเคราะห์

การทำบุญวันเกิดแบบสวดนพเคราะห์นั้นแยกออกเป็นสองประเภท คือ มีโหรประเภทหนึ่ง ไม่มีโหรประเภทหนึ่งโหรในที่นี้ หมายถึง โหราจารย์ คือ ผู้เป็นอาจารย์ทางวิชาเทวดาพิศกับโหราจารย์ คือ ผู้เป็นอาจารย์วิชาโหราศาสตร์บุคคลบางคนเป็นอย่างไรบางคนเป็นทั้งสองอย่างแต่ในพิธีต้องใช้ผู้ที่ป็นฆราวาสเท่านั้นและในขณะที่ทำพิธีต้องนั่งขานด้วยในสองประเภทนั้นจะกล่าวที่มีโหรก่อนเบื้องแรกควรไปติดต่อกับโหรนัดหมายตกลงกันให้เรียบร้อยในส่วนที่เกี่ยวกับพิธีบูชานพเคราะห์ตลอดจนค่ากำหนดจากนั้นต้องไปติดต่อกับพระ คือ อาราธนาท่านและแจ้งให้ท่านทราบถึงพิธีที่จะทำอย่างไรเมื่อไปติดต่อกตกลงแล้วโหรจะเตรียมทำบัตรพลี ๙ บัตรเป็นบัตรประจำวันนพเคราะห์และสิ่งอื่น ๆ ตามแบบของโหร เช่น หมากพลู ขนมนเนย ข้าวตอก ดอกไม้ เป็นต้น เฉพาะตัวบัตรมักทำด้วยก้านกล้วยและกาบกล้วยแต่ ในปัจจุบันนี้โหรบางคนใช้บัตรสำเร็จ คือ ทำด้วยไม้ทาสีเขียวแม้จะดูสะดวกอยู่บ้างแต่ผู้เขียนไม่อนุโมทนาเพราะไม่ชอบด้วยหลักไสยศาสตร์นอกจากจะต้องจัดสถานที่พิเศษไว้สำหรับโหรโกลีโต๊ะหมู่บูชาพระ (ห่างประมาณ ๒ วา) ยังต้องเตรียมของอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับโหรอีก เช่น โต๊ะสี่เหลี่ยมขนาดกว้างยาวประมาณ ๑ เมตรครึ่งสูงประมาณ ๒๕ เซนติเมตรปู ด้วยผ้าขาวสำหรับวางบัตรและเทียนประจำบัตรในขณะที่ทำพิธีโหรสวดสรภัญญะเป็นภาษาบาลีและแปลเป็นภาษาไทยสลักกับพระสวดไปจนจบนพเคราะห์เริ่มแต่พระอาทิตย์ไปจนถึงพระเกตุจบแล้วนำบัตรไปลอยน้ำเหลือไว้แต่บัตรพระเกตุ รุ่งขึ้นหรือในวันเดียวกันนั้น เมื่อพระลงมือฉัน โหรจึงลงมือสังเวทเทวดาด้วยเครื่องสังเวทส่วนประเภทไม่มีโหรไม่ต้องเตรียมโต๊ะสำหรับวางบัตรและไม่มีเทียนประจำบัตรเมื่อพระลงมือเจ้าภาพต้องไปสังเวทเทวดาเครื่องสังเวทแบบเดียวกับสังเวทพระภูมิหรือจะใช้โหวงแซ หรือซาแซก็ได้บางที่ใช้สำหรับเหมือนอย่างพระการทำบุญแบบนพเคราะห์

ดังกล่าวนี้จะต้องมีเครื่อง ๕ คือ รูป (ไม้ระกำ) ๕ เทียน ๕ ดอกไม้ ๕ กระจก (กระจกละ ๙ สี) ข้าวตอก ๕ กระจกวางไว้ข้างหน้าโต๊ะหมู่บูชานอกจากนั้นก็มียาตรน้ำมันต์ครอบดับเทียนเหมือนอย่างทำบุญธรรมดาและจะมีบาตรทรายด้วยก็ได้ถ้ามีหม้อเงิน หม้อทอง หม้อแก้วด้วยยิ่งดียิ่งกว่านั้นควรมีโต๊ะล้างหน้าใส่พานรองสังข์และครอบสัมฤทธิ์มีชั้นทองใส่ข้าวตอก ดอกมะลิ เพื่อโปรยที่โต๊ะหมู่บูชา มีแปรงกระจ่างสำหรับเจิมเทียนถ้ามีสุหร่ายน้ำอบสำหรับสุหร่ายพระพุทธรูปด้วยยิ่งดีตั้งพระประจำวันให้เป็นประธานที่โต๊ะหมู่บูชา มีราวเทียนสำหรับปักเทียน ๑ เล่ม แทนเทียนประจำบัตร (บูชา นพเคราะห์รวม ๙ พระภูมิเจ้าที่ ๑ เจ้ากรุงพลี ๑) ชั้นสาครใส่น้ำปักเทียนกำลังเทวดากระถางรูปใหญ่ปักเทียน (นอกไปจากกระถางรูปที่โต๊ะหมู่บูชา) ส่วนรูปเทียนพิธีจัดว่าสำคัญและต้องได้ขนาดก็คือ

๑. เทียนวัดยาวเท่าตัวไส้ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนคิดเป็นบาทเทียนจำนวนปีใช้เกินกว่าอายุ

๑ บาท เช่น อายุ ๕๐ ปี ใช้หนัก ๕๑ บาท ๑ เล่ม

๒. เทียนมวงคล้ายวารีรอบศรชะไส้ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๑๐ บาท ๑ เล่ม

๓. เทียนคี่วัดยาวเท่าคี่บไส้ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๓ บาท ๒ เล่ม

๔. เทียนศอกวัดยาวเท่าศอกไส้ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๖ บาท ๒ เล่ม

๕. เทียนแขนวัดยาวเท่าแขนไส้ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๘ บาท ๒ เล่ม

๖. เทียนกำลังเทวดาไส้ ๙ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๒ สลึง ๑๑๗ เล่ม และจุดรูปอีก ๑๑๗

ดอกซึ่งในเวลาจุดแบ่งออกเป็นนพเคราะห์ตามลำดับดังนี้

อาทิตย์ เทียน ๖ รูป ๖

จันทร์ เทียน ๑๕ รูป ๑๕

อังคาร เทียน ๘ รูป ๘

พุธ เทียน ๑๗ รูป ๑๗

พฤหัสบดี เทียน ๑๐ รูป ๑๐

ราหู เทียน ๑๙ รูป ๑๙

ศุกร์ เทียน ๒๑ รูป ๒๑

เกตุ เทียน ๙ รูป ๙

๗. เทียนหนัก ๖ สลึงไส้ ๙ เส้น ๒๓ เล่ม (ปักไว้ที่ราวเทียน ๑๑ เครื่อง ๕ น้ำมันต์สังเว

๒) ในกรณีที่ไม่มีเทียนเท่าตัว (เพราะบางท่านเห็นลำบากในการรักษาเทียน) ท่านให้ใช้เทียนมวง ๒ เล่ม น้ำหนักเส้นละ ๑๐ บาท เท่าเดิมแต่ใช้ไส้เทียนเกินกว่าอายุ ๑ เส้น หรือ ๒ เส้น ของแต่ละเล่มเทียน ในข้อ ๑ ถึง ๕ ห้ามมิให้ดับและต้องระวังไม่ให้ดับต้องจุดจนหมดไปเองเพราะฉะนั้นทางที่ดีควรปักเทียนเท่าตัวเทียนมวงไว้ในตู้เทียนพิธีเทียนนอกจากนั้นติดกับเชิงเทียนทองเหลืองวางไว้บนโต๊ะหมู่บูชาตามลำดับดังนี้คือสั้นวางไว้ข้างบนขนาดกลางวางไว้ตรงกลางยาวไว้ข้างล่าง

ข.วิธีการ

เมื่อจะเริ่มพิธีให้พระผู้เป็นประธานเจิมเทียนพิธีต่าง ๆ เสร็จแล้วเจ้าภาพจุดเทียนที่เครื่องห้าบูชาพระรัตนตรัยคุณบิดามารดาและคุณครูอาจารย์ขอศีลอาราธนาพระปริตรพระชัฏตำนานแบบ ๑๒ ตำนาน (สมนตา จกกวาเสสุ...) เริ่มสวดนะโม ๓ จบแล้วเมื่อพระเริ่มสวด พุทธัง เจ้าภาพจุดเทียนพิธี คือ เทียนเท่าตัวเทียนมวง คือ ศอกแขนแล้วอธิษฐานใจตรงนี้ครั้งหนึ่งต่อจากนั้นพระสวดโดยยกขุมา (หรือ สมพุทฺธ) นะโม อรหโต จบแล้วก่อนสวดมวงคลุสตรเจ้าภาพจุดเทียน ๑๑ เล่ม พร้อมกับรูปอีก

๑๑ ดอกบุษบานพเคราะห์รวมพระภูมิเจ้าที่กรุงพลีดังกล่าว แล้วอธิษฐานใจตรงนี้ครั้งหนึ่งต่อแต่นั้นพระ
 สวด อุเท ตยถ จกขุมา อตถิลเเก สำหรับพระอาทิตย์ ยนทุณนิมิตต์ พระจันทร์ กรณียมตถ กุสเลน
 พระอังคาร วิรูปุเกหิวธิสเมนนติ พระพุธ ยโตหิ โภชณังโค พระเสาร์ตอนที่เริ่มสวดพระเสาร์ให้จุด
 เทียนน้ำมันต์ตอนนี้สวด ยานีธภูตานิ สำหรับพลุหส์บดี วิปสสิสส พระราหู เอวมเมสุต์ (ชัชคสุตร)
 พระศุกร มหากรุณโก พระเกตุ บทสวดเหล่านี้ต้องช้ต่านานทุกบทต่อด้วย โสอตถลทุโธ... สิริธิติ...
 ทุกขปตตา... สพพพุธา... ภวตุสพพมงคล... นกขตตยกขภูตานิ... เป็นเสร็จพิธีสวด

ถ้าทำในวันเตียวตอนจะสวดมหาการุณโก พระเกตุให้เพิ่มบทพาทุงเข้าด้วยหลังจากฉัน
 เพลแล้วมักนิยมให้พระอาบน้มนต์ให้และมีขยันโตถ้าเป็นสตรีต้องมีชายถือกิ่งไม้ที่มีใบเหมือนศีระชะ
 สตรีนั้นแล้วพระรดน้ำมนต์ผ่านกิ่งไม้ไปยังสตรีอีกทอดหนึ่งต่อจากนั้นเจ้าภาพถวายจัดปัจจัยไทยธรรม
 พระอนุโมทนาถ้ามีทรายนิมนต์พระให้ไปโรยรอบบ้านน้ำมนต์ที่เหลือประพรมคนอื่น ๆ และสถานที่
 เป็นเสร็จพิธี

ดังนั้น การทำบุญวันเกิดเป็นการปรารภวันเกิดและทำความดีในวันนั้นเป็นเหตุให้ได้รับ
 ผลดีหรืออานิสงส์ตอบแทนเพื่อส่งให้เจริญงอกงาม ต่อจากนั้นก็ทำเมื่ออายุ ๕๐ หรือ ๖๐ ปีอีกครั้ง
 หนึ่ง เพราะถือกันว่าตอนนี้อายุย่างเข้ากึ่งหนึ่งของศตวรรษแล้ว และเจริญมากถึงที่สุดแล้ว ต่อไป
 ร่างกายก็มีแต่จะทรุดโทรมลงทุกวัน การทำบุญวันเกิดจึงเป็นการทำโดยไม่ประมาท ร่างกายเสื่อมลง
 ไป ๆ จึงควรทำบุญไว้ เพื่อเป็นประกันในเมื่อจวนจะหมดลมจะได้นี้กว่าทำได้ไว้มากแล้ว ถึงตายก็ตาย
 อย่างสงบ

๓. พิธีกรรมเกี่ยวกับการบวช

ในช่วงชีวิตของลูกชายแต่ละช่วงย่อมมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีอีสานนิยมต่างกัน คือ
 การบวชผู้ชายทุกคนเมื่ออายุครบแล้วจะต้องบวชการบวชถือว่าเป็นการอบรมบ่มนิสัยให้มีศีลธรรม
 และเป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิดตั้งนั้นการบวชจึงถือว่าเป็นประเพณีที่จำเป็น
 สำหรับลูกผู้ชายทุกคน

คำว่า การบวชมา จากศัพท์ว่า ปะ วะ ชะ แปลว่า งดเว้น ได้แก่ งดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น
 คือ เว้นจากกิจบ้านการเรือนมาบำเพ็ญเพียรทำกิจพระศาสนา มีสวดมนต์ ภาวนา เป็นต้น การบวช
 นั้นถ้าเป็นสามเณร เรียกบรรพชา ถ้าเป็นพระภิกษุ เรียกอุปสมบท มี ๒ อย่างคือ พระพุทธเจ้าบวชให้
 ด้วยพระพุทธองค์ทรงเปล่งวาจาว่า มาเถิดพระภิกษุธรรมเรากล่าวดี แล้วท่านจงประพฤติพรหมจรรย์
 เพื่อพ้นทุกข์โดยชอบเถิดเรียก เอหิภิกขุอุปสัมปทา พระสาวกบวชให้ด้วยการเปล่งวาจาว่า พุทธัง
 สรณัง คัจฉามิ อัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ เรียกติสรณคัมมุอุปสัมปทา และพระสงฆ์ ๕
 รูปอย่างต่ำ รวมทั้งอุปชฌาย์บวชให้ด้วยวิธีการสวดญัตติ ๑ ครั้งอนุสาวนา ๓ ครั้งรวมเป็น ๔ ครั้ง
 เรียกญัตติจตุตถกรรมวาจา การบวชข้อที่ ๓ นี้เป็นการบวชที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

มูลเหตุแห่งการบวชในสมัยโบราณคนออกบวชเพราะสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่
 สำหรับการบวชในทุกวันนี้ส่วนมากจะเป็นการบวชตามประเพณีเมื่ออายุครบก็บวชบวชตอบแทน
 บุญคุณของพ่อแม่

คนที่ควรบวชคือคนที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ มีอาชีพชอบและมีหลักฐานดีมีความประพฤติดีไม่ติดฝิ่นกัญชาและสุรามีความรู้อ่านออกเขียนได้ปราศจากบรรพชาโทษและมีรูปร่างสมบูรณ์ไม่ชราทุพพลภาพหรือพิการ

คนที่ไม่ควรให้บวชคือคนที่มีอายุไม่ครบคนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดินคนหลบหนีราชการคนมีคดีค้างในศาลคนถูกตัดสินจำคุกฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญคนถูกห้ามอุปสมบทโดยเด็ดขาดคนมีโรคติดต่อคนมีอวัยวะพิการไร้ความสามารถจนไม่อาจปฏิบัติศาสนกิจได้สะดวกคนที่มีลักษณะดังกล่าวมานี้ไม่ควรให้บวช

การประเคนนาคเมื่อบุตรหลานมีอายุครบพอที่จะบวชเป็นพระหรือเณรได้แล้วพ่อแม่จะนำไปฝากไว้กับเจ้าวัดก่อนบวชประมาณหนึ่งเดือนเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนทำวัตรสวดมนต์ท่องบ่นชานาคทำพินทุปัจจุอธิฐาน เรียนหนังสือธรรม การนำบุตรหลานไปฝากไว้กับเจ้าวัดเขาจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ขันนำตัวนาคไปเมื่อท่านรับขันแล้วก็ตีโปงหรือระฆังให้ชาวบ้านได้อนุโมทนาสาธุการนี้เรียกว่า การประเคนนาค

ก่อนถึงการปล่อยนาคอีก ๒-๓ วันจะถึงวันบวชนาคจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปลาญาติพี่น้องเพื่อสมานลาโทษผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือและไปส่งลาผู้สาวถ้ามีหากมีหนี้สินติดตัวก็รีบชำระชดใช้เสียเพื่อจะได้เป็นคนบริสุทธิ์การปล่อยนาคให้ไปไหนมาไหนก็ได้มีกำหนด ๓ วันเรียกว่า ปล่อยนาค ทั้งนี้เพื่อให้นาคได้มีโอกาสเวลาบวชแล้วจะได้ตั้งหน้าบ่าเพื่อกุศลต่อไป

กองบวชเครื่องใช้ที่จะนำมาบวชเรียกกองบวชที่จำเป็นจะขาดเสียไม่ได้ คือ บริหาร ๘ มี ผ้านุ่งผ้าห่มผ้าสังฆาภิบาลมีตอกเข็มประคดเอวผ้ากรองน้ำบริขารนอกนี้มีเสื่อสาดอาสนะร่มรองเท้า เต้า โถง เตียง ตั่ง จะมีหรือไม่มีก็ได้ไม่จำเป็นถ้าทำพร้อมกันหลายกองให้ชนมารวมกันไว้ที่วัดตอนค่ำสวดมนต์เสร็จแล้วบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแต่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วกลางคืน มีมหรสพตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาตตอนค่ำนิมนต์พระไปสวดมนต์ที่บ้านกองบวชใช้เม็งคือเตียงหามออกมาเตียงนั้นใช้เป็นเตียงนอนของพระบวชใหม่เมื่อกองบวชมารวมกันแล้วก่อนจะสู่ขวัญนาคต้องบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแต่ผู้ตายแล้วด้วย

การทำขวัญนาค คือ การสั่งสอนให้นาครำลึกถึงพระคุณของพ่อ แม่และคุณประโยชน์ในการบวชเรียน ซึ่งส่วนมากจะกล่าวเป็นคำร้องประเภทแหล่ที่มีท่วงทำนองที่ไพเราะจับใจ สิ่งที่ต้องเตรียมใช้ในพิธีทำขวัญนาค มีดังนี้

๑. เครื่องบายศรี ๑ สำรับ
๒. เครื่องกระยาบวช ๑ สำรับ
๓. ไข่ ๑ ฟอง
๔. กล้วยน้ำหว่า ๑ หวี
๕. มะพร้าวอ่อน
๖. ขันใส่ข้าวสาร
๗. เทียนชัย

เจ้าภาพให้นำคั้งกลางพิธี ซึ่งแวดล้อมไปด้วยผู้ใหญ่และผู้ที่มาอนุโมทนา เตรียม
อัฐบริวารที่จะใช้ในงานบวช นำมาวางตั้งไว้ให้พร้อม การทำขวัญนาจะมีการเบิกบายศรี การเวียน
เทียน^{๘๙}

การแห่หน้าทำตามครีธาของเจ้าภาพจะแห่ด้วย ช้าง ม้า เรือก็ได้ ที่แห่ด้วยม้าคงจะ
ถือเอาอย่างพระสิทธัตถะคราวออกบวชเป็นตัวอย่างนาคนทุกคนต้องโกนผมโกนคิ้วนุ่งเสื้อผ้าให้
เรียบร้อยถ้าตั้งกองบวชไว้ที่บ้านให้แห่กองบวชมารวมกันที่วัดเมื่อพร้อมกันแล้วก็แห่รอบศาลาอีกครั้ง
หนึ่งการสู่ขวัญนาเมื่อแห่รอบศาลาแล้วนาคนทุกคนเตรียมเข้าพาขวัญญาติพี่น้องนั่งห้อมล้อมพาขวัญ
พราหมณ์เริ่มทำพิธีสู่ขวัญเสร็จแล้วผูกแขนนาคนำเข้าพิธีบวชต่อไป

เมื่อจัดขบวนเรียบร้อยแล้วก็เคลื่อนขบวนเข้าสู่พระอุโบสถเสียก่อนว่า วันทามิ อาราม
พัทธะเสมายัง โปธิรุกขัง เจตติยง สัพพะเมโทสัง ชะมะณะเมภันเต เมื่อเสร็จแล้วก็ไปรยทานก่อนเข้าสู่
อุโบสถโดยให้บิดามารดาจูงติดกันไปอาจจะอุ้มข้ามธรณีประตูไปเลยก็ได้เสร็จแล้วผู้บวชก็ไปกราบพระ
ประธานด้านข้างพระหัตถ์ขวาขององค์พระประธานอุโบสถรับไตรครองจากมารดาบิดาจากนั้นจึงเริ่ม
พิธีการบวชเวลาจะเข้าโบสถ์พ่อจูงมือซ้ายแม่จูงมือขวาถ้าพ่อแม่ไม่มีให้ญาติพี่น้องเป็นผู้จูงถึงภายใน
โบสถ์แล้วนาคนจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระเสร็จกลับมานั่งที่พ่อแม่จะยกผ้าไตรส่งให้นาคก่อนจะ
รับผ้าไตรนาคต้องกราบพ่อแม่ก่อนแล้วอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประนมมือเข้าไปท่ามกลางสงฆ์กล่าวคำขอ
บรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์แล้วออกมาครองผ้าแล้วเข้าไปขอศีลกับพระอาจารย์เป็นอันได้บวชเป็น
สามเณรแล้วต่อจากนั้นอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์กล่าวคำขอนิสัยเมื่อท่านเอาบาตรคล้องคอแล้ว
มอบบาตรจิวรให้ให้ออกไปยืนข้างนอกตอนนี้พระอาจารย์คู่สวดจะสมมติตนเป็นผู้สอนและชักซ้อม
นาคแล้วออกไปซักถามนาคพอลามแล้วก็เรียกนาคเข้ามาถามต่อหน้าสงฆ์พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บอก
เล่าสงฆ์แล้วอาจารย์สวดเป็นผู้ถามพอลามเสร็จก็สวดญัตติ ๑ ครั้งและอนุสาวนา ๓ ครั้งเรียก ญัตติ
จตุตถกรรมวาจา เป็นอันว่านาคนั้นได้บวชเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์แล้ว

การลาสิกขาผู้บวชในสมัยโบราณเป็นผู้เบื่อต่อโลกจึงไม่มีการลาสิกขารั้งต่อมาการบวช
ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นประเพณีแล้วผู้บวชไม่ประสงค์จะอยู่ก็ต้องลาสิกขา การลาสิกขาก็ต้องทำเป็น
กิจจะลักษณะมีพิธีทำดังนี้ ผู้ประสงค์จะลาสิกขาเตรียมดอกไม้ธูปเทียนไปทำวัตรพระอุปัชฌาย์
อาจารย์เมื่อถึงวันกำหนดแล้วให้จัดสถานที่นิมนต์พระสงฆ์มาพร้อมกันแล้วพระภิกษุผู้จะลาสิกขาต้อง
แสดงอาบัติเสียก่อนแล้วว่า “นโม ๓ จบ” ว่าอดีตปัจจุเวกขณะ ๑ จบแล้วกล่าวคำลาสิกขาว่า “สิก
ขังปัจจักขามิ คีหิติมัง ธาเรละ ข้าพเจ้าขอลาสิกขาของท่านทั้งหลายจงจดจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นคฤหัสถ์
ณ บัดนี้” ว่า ๓ จบ แล้วพระเถระจะชักผ้าสังฆาฏีออกแล้วจึงออกไปเปลื้องผ้าเหลืองออกแล้วจึงนุ่งห่ม
ผ้าขาวม้ากล่าวคำขอสรณคมน์และศีล ๕ แล้วกล่าวคำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะว่า “อะหัง พุทธัญญ
จะ ธัมมัญญจะ สังฆัญญจะ สรณังคโต สาธุกันเต ภิกขุสังโฆ พุทธมามโกติ มังธาระละ” พระสงฆ์นั่งอันดับ
รับสาธุพร้อมกันแล้วผู้ลาสิกขากราบ ๓ หน เสร็จแล้วผู้ลาสิกขานำเครื่องสักการะไปถวายพระสงฆ์
อนุโมทนาเป็นเสร็จพิธีส่วนการลาสิกขาของสามเณรไม่มีคงอนุโลมตามอย่างพระภิกษุ^{๙๐}

^{๘๙} ผศ.ประชิด สกุนะพัฒน์, วัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิ
ปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๘๑.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

จารีตประเพณีได้กำหนดโทษเอาไว้เช่นสังคมไทยมีจารีตประเพณีกำหนดให้พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกของตนหากพ่อแม่คนใดละเลยไม่ปฏิบัติก็就会有ความผิด

๒. ขนบประเพณี (Institution) เป็นประเพณีที่สังคมได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผนทั้งโดยตรงคือระเบียบวางไว้ชัดเจนนเช่นประเพณีทำบุญเลี้ยงพระ

๓. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) เป็นประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาทั่วไปไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนักจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้หากใครไม่ปฏิบัติก็จะถูกดูหมิ่นดูแคลนว่าไม่มีมารยาทเช่นการแต่งกายไม่ถูกต้องกาลเทศะ^{๙๑}

ประเพณีของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นประเพณีส่วนใหญ่จะเกิดจากความเชื่อค่านิยมและสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นและอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อคนในท้องถิ่นประเพณีต่าง ๆ ถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพและเพื่อถ่ายทอดแนวความคิดค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร เกิดจากการที่คนในท้องถิ่นนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรเชื่อว่าการจุดบั้งไฟจะทำให้พระยาแถนตกลงบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เพราะจังหวัดนี้ติดแม่น้ำโขงและใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงมาตลอดจึงอยากขอบคุณพระแม่คงคาประจำลำน้ำโขงที่ได้ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่สังคมริมฝั่งโขง ดังนั้นจึงจัดประเพณีไหลเรือไฟขึ้นมาขึ้นมางานบุญงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวอีสานในท้องถิ่นต่าง ๆ จัดขึ้นนับว่าเป็นสิ่งที่ดีในการถ่ายทอดแนวความคิดค่านิยมความเชื่อศาสนาวิถีการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของผู้คนในท้องถิ่นนั้น^{๙๒} ประเพณีที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังต่อไปนี้

๑. ประเพณีบุญข้าวจี่

ในเดือนสามมีประเพณีบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชาประเพณีบุญข้าวจี่นิยมทำในราวกลางเดือนหรือปลายเดือนสามคือภายหลังการมาฆบูชา คำว่า จี่ หมายถึง การบั้งหรือย่างวิธีทำข้าวจี่คือการนำข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วปั้นเป็นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ดหรือใหญ่กว่านั้นตามต้องการทาเกลือให้ทั่วแล้วย่างให้เหลืองหอมบางครั้งก็ทำด้วยไข่ไก่หรือไข่เป็ดที่ตีไข่แดงปลงไข่ขาวให้เข้ากันดีแล้วย่างไฟให้สุกอีกครั้งหนึ่งถ้าอยากให้มีรสหวานก็ใช้น้ำอ้อยปอกใส่ข้างในปั้นข้าวจี่นั้นด้วยดั่งคำกล่าวที่ว่าเดือนสามค้อยเจ้าคอบปั้นข้าวจี่ข้าวจี่ป็น้ำอ้อยจวันน้อยเซ็ดน้ำตา

ชาวอีสานจะนำข้าวจี่ส่วนหนึ่งไปถวายพระซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญที่เกิดจากความรู้สึกส่วนลึกในจิตใจของชาวบ้านตามสภาพสังคมชนบทของตนการทำบุญข้าวจี่นั้นเมื่อถึงกำหนดวันงานชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานและข้าวจี่มารวมกันที่ศาลาวัดนิมนต์พระรับศีลแล้วตักบาตรถวายข้าวจี่แต่พระภิกษุสามเณรพร้อมอาหารคาวหวานเมื่อพระฉันเสร็จแล้วมีการแสดงพระธรรมเทศนาจากนั้นชาวบ้านก็จะนำข้าวจี่ส่วนที่เหลือจากพระฉันมาแบ่งกันรับประทานเพราะเชื่อว่าจะมีโชคดีในเดือนสามนั้นนอกจากจะมีการทำบุญข้าวจี่แล้วในคืนวันเพ็ญเดือนสามยังมีการทำบุญวันมาฆบูชาด้วยโดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีปูชนียสถานสำคัญ ๆ อยู่ในชุมชนของตนเอง^{๙๓}

^{๙๑} อานนท์ อากาภิรมย์, สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๙), หน้า ๗๖.

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๒.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๓.

ดังนั้น การทำบุญข้าวจีของชาวอีสานก็จะกระทำในเดือนสาม เพราะเป็นการทำหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เพราะบุญข้าวจีเป็นเหมือนการสร้างกระแสให้ได้รับจ้างงานบุญเดือน ๓ มากขึ้นซึ่งเดือน ๓ ก็เกี่ยวเนื่องด้วยวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา โดยชาวบ้านนำข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเอาไม้เสียบย่างไฟเหมือนไก่อ่าง แล้วนำถวายพระเณร ถือเป็นทำบุญทางพระพุทธศาสนาด้วย

๒. ประเพณีบุญพระเวสหรือบุญเผาต

ในเดือนสี่มีประเพณีบุญ พระเวส หรือ บุญเผาต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ มีการทำกันเดือนใดเดือนหนึ่งในระหว่างออกพรรษาจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้แล้วแต่สะดวกแต่ส่วนมากนิยมทำกันในเดือนสี่ดังมีคำพังเพยว่า “เดือนสามค้อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจีเดือนสี่ค้อยจัวน้อยเทศน์มะที” (คำว่า เจ้าหัว หมายถึง พระภิกษุจิว หมายถึง สามเณรมะที หมายถึง มัทธิ) บางแห่งทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ดก็มีและหากทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ดมักจะทำบุญบั้งไฟรวมด้วยก่อนจัดงานที่บ้านและวัดจะมีการปรึกษาหารือตกลงกันให้เรียบร้อยก่อนทางชาวบ้านจะจัดอาหารการกินเช่นขนมข้าวต้มและอาหารคาวต่าง ๆ

สำหรับถวายพระภิกษุสามเณรและเลี้ยงแขกเลี้ยงคนที่มาร่วมงานและจัดหาปัจจัยไทยทานสำหรับใส่กัณฑ์เทศน์เพื่อถวายพระภิกษุสามเณรส่วนทางวัดก็แบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ ๆ หนังสือผูกหนึ่งอาจแบ่งเป็นหลายกัณฑ์ก็ได้เพื่อให้ชาวบ้านได้รับกัณฑ์โดยทั่วถึงกันมอบหนังสือให้พระภิกษุสามเณรในวัดนั้นเพื่อเตรียมไว้เทศน์นอกนั้นจะมีการนิมนต์พระจากวัดอื่นมาเทศน์โดยจะมีฎีกาไปนิมนต์พร้อมบอกชื่อกัณฑ์และบอกเชิญชวนชาวบ้านที่วัดนั้นตั้งอยู่มาร่วมทำบุญด้วยซึ่งตามปกติเมื่อพระภิกษุสามเณรมาร่วมงานก็จะมีญาติโยมในหมู่บ้านนั้น ๆ ตามมาฟังเทศน์และร่วมงานหัวหน้าหรือผู้จัดงานในหมู่บ้านที่เป็นเจ้าของงานจะบอกบุญชาวบ้านในหมู่บ้านของตนให้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์ กัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่ง จนทั่วถึงกันและบอกจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ให้ทราบด้วยเพื่อเตรียมเทียบมาตามจำนวนคาถาของกัณฑ์นั้น ๆ ซึ่งจำนวนคาถาของกัณฑ์ต่าง ๆ มี ดังนี้ ทศพร ๑๙ คาถา หิมพานต์ ๑๓๔ คาถา ทานกัณฑ์ ๒๐๙ คาถา วนปเวศน์ ๕๗ คาถา ชูชก ๗๙ คาถา จุลพน ๓๕ คาถา มหาพน ๘๐ คาถา กุมาร ๑๐๑ คาถา มัทธิ ๙๐ คาถา สักกบรรพ ๔๓ คาถา มหาราช ๖๙ คาถา ฉกษัตริย์ ๓๖ คาถา และนครกัณฑ์ ๔๘ คาถารวม ๑,๐๐๐ คาถา พอตีชาวบ้านยังแบ่งหน้าที่กันด้วยว่าใครเป็นผู้รับเลี้ยงพระภิกษุสามเณรและญาติโยมหมู่บ้านใดโดยแบ่งหน้าที่มอบให้รับผิดชอบเป็นกลุ่ม ๆ เนื่องจากแต่ละวัดมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านไปร่วมกันมากชาวบ้านจึงช่วยกันปลูกที่ปักขั้วครวขึ้นเรียกว่าตูป (กระท่อม) หรือฟาม (ปะรำ) จะปลูกรอบบริเวณวัดรอบศาลาหรือรอบกุฏิก็ได้ตูปมีขนาดกว้างประมาณ ๔ คอก ยาวตามความเหมาะสมหลังคาเป็นรูปเพิงหรือเป็นจั่วก็ได้พื้นปูด้วยกระดานหรือฟากที่ปักนี้ก็จัดทำให้พอเพียงและให้เสร็จเรียบร้อยก่อนวันเริ่มงาน

มูลเหตุที่มีการทำบุญเผาตมีเล่าไว้ในเรื่องพระมาลัยหมื่นมาลัยแสนว่าพระมาลัยได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์พบพระศรีอริยมุตไตรย พระศรีอริยมุตไตรยได้ดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่าถ้ามนุษย์อยากพบพระองค์จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ ฆ่าหรือข่มเหงบิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ ทำร้ายร่างกายพระพุทธเจ้า และยุยงพระสงฆ์ให้แตกกัน ให้อุตส่าห์ฟังเรื่องราวมหาเวสสันดรชาดกหรือเผาตให้จบในวันเดียวกันฟังแล้วให้นำไปประพตปฏิบัติจะได้พบพระ

ศาสนาของพระองค์เมื่อพระมาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์จึงได้บอกให้มนุษย์ทราบโดยเหตุนี้ผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยมเตไตรยจึงพากันทำบุญเวสสียต่อกันมา

ก่อนมีงานบุญเวสสียหลายวันชาวบ้านชายหญิงทั้งคนเฒ่าคนแก่ซึ่งส่วนมากเป็นหนุ่มสาวพากันไปรวมกันที่วัดช่วยกันจัดทำที่ปักสำหรับผู้มาร่วมงานและช่วยกันจัดทำดอกไม้จัดตกแต่งประดับประดาศาลาโรงธรรมด้วยดอกไม้พวงมาลัยและธงทิวพวกผู้หญิงจะจัดทำหมากพัน คำเมียง พันคำ เทียนพัน รูปเทียน ปั้นดาบอย่างละพันและข้าวตอกดอกไม้ไว้บูชาศาลาพันดอกไม้ที่จัดมีดอกบัว พันดอกนอกนี้อาจมี ดอกผักตบ ดอกกางของ (ดอกปีป) อย่างละพันดอก(ดอกไม้ปรกติทำด้วยไม้แทน) ธงพันผืนทำด้วยเศษผ้ากระดาษสีใบลาน หรือใบตาลก็ได้เสร็จจากการจัดดอกไม้รูปเทียนธงและสิ่งดังกล่าวแล้วซึ่งด้ายสายสิญจน์ตั้งหมอน้ำมนต์มีชั้นหมากเบ็ง (บายศรีประดับด้วยหมาก) แปดอันโองน้ำ ๔ โองตั้งไว้ที่มุมธรรมาสน์ในโองน้ำมีจอกแหวน (สำหรับ) ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ดอกจิก ดอกยัง (ดอกเต็งรัง) ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกรัก ฯลฯ และใบบัวป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น รูปนก รูปวัว รูปควาย รูปช้าง รูปม้า ฯลฯ เอาไว้ที่ใต้ธรรมาสน์เอาธงใหญ่แปดธงปักรอบนอกศาลาในทิศทั้งแปดเพื่อหมายว่า เป็นเขตปลอดภัยป้องกันพญามารไม่ให้ล้ำเข้ามาตามเสาธงที่ใส่ข้าวพันก้อนซึ่งปกติสานเป็นพานด้วยไม้ไผ่บางแห่งสานเป็นตาด้วยไม้ตอกเป็นคิริวงกตไว้รอบศาลาและทำเป็นทางเข้าศาลาโรงธรรมคดเคี้ยวไปมาบนศาลานอกจากประดับประดาให้สวยงามแล้วบางแห่งยังมีภาพมหาเวสสันดรชาดกประดับไว้ทางด้านตะวันออกของศาลาโรงธรรมปลูกห่ออุทิศขึ้นไว้พร้อมมีสิ่งเหล่านี้บนห่อด้วย คือ มีบาตร ๑ ใบ ร่ม ๑ คันกระโถน ๑ ใบกาน้ำ ๑ ใบและสบงจีวร ๒ ชุดสำหรับพระอุทิศการจัดตกแต่งดังกล่าวก็จัดให้เสร็จเรียบร้อยวันงานพอดี

วันรวม (วันโฮม) วันแรกของงานเรียกว่า “วันรวมหรือวันโฮม” ในวันโฮมนอกจากจะมีประชาชนตามละแวกบ้านและหมู่บ้านอื่นที่ใกล้เคียงหลังไหลกันมาร่วมงานแล้วจะมีพิธีงานที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. การนิมนต์พระอุทิศในตอนเช้ามีดของวันโฮมประมาณสี่หรือห้านาฬิกามีพิธีนิมนต์พระอุทิศโดยก่อนเริ่มพิธีการมีการนำก้อนหินขนาดโตพอสมควรสามก้อนไปวางไว้ในวงน้ำหรือถ้าไม่มีวงน้ำอาจเป็นที่ใดที่หนึ่งก็ได้ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดที่ทำบุญเวสสียเท่าใดนักพอถึงกำหนดเวลาก็มีการแห่พานดอกไม้รูปเทียนชั้นห้าชั้นแปด (พานเทียนและดอกไม้อย่างละห้าคู่และแปดคู่) ไปยังณสถานที่ก้อนหินวางอยู่ซึ่งสมมติว่าเป็นพระอุทิศพอไปถึงที่ดังกล่าวจะมีผู้หยิบก้อนหินชูขึ้นและถามว่าเป็นพระอุทิศหรือไม่สองก้อนแรกจะได้รับคำตอบว่า “ไม่ใช่” พอถึงก้อนที่สามจึงจะตอบว่า “ใช่” จึงมีการกล่าวคำอาราธนาพระอุทิศแล้วอัญเชิญก้อนหินก้อนที่สามซึ่งสมมติใส่พานหรือถาดและจะมีการจุดประทัดหรือยิงปืนกันตุมตามแล้วมีการแห่พระอุทิศพร้อมตีฆ้องตีกลองและเครื่องดนตรีมีแคนเป็นต้นอย่างครึกครื้นเข้ามายังวัดแล้วจึงนำมาประดิษฐานไว้ที่ห่ออุทิศข้างศาลาโรงธรรมซึ่งเตรียมจัดไว้แล้วพอแห่พระอุทิศเข้ามาประดิษฐานไว้เรียบร้อยแล้วผู้ชอบสนุกก็จะตีฆ้องและกลองพร้อมเครื่องดนตรีแห่แหวนพ้อนรำรอบ ๆ วัดและตามละแวกหมู่บ้านตามอริยาถ์การนิมนต์พระอุทิศมาเมื่อมีงานบุญเวสสียเพื่อให้ความสวัสดีมีชัยและเพื่อให้การจัดงานสำเร็จราบรื่นด้วยดี

มูลเหตุดั้งเดิมมีการนิมนต์พระอุทิศมีเรื่องเล่าว่าพระอุทิศเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์ได้นิรมิตกุฏิอยู่กลางมหาสมุทรครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าจากที่ต่าง ๆ เอามาบรรจุไว้ในสถานที่พระองค์สร้างใหม่เสร็จแล้วจะจัดงานฉลองพระองค์ทรงพระปริวิตก

ถึงมารที่เคยเป็นศัตรูกับพระพุทธเจ้าเกรงว่าการจัดงานจะไม่ปลอดภัยจึงมีรับสั่งให้ไปนิมนต์พระอุปัชฌาย์มาในพิธีฝ่ายพญามารรู้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชจะฉลองพระสถูปจึงพากันมาบันดาลอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ พระอุปัชฌาย์บันดาลฤทธิ์ต่อบรรลุที่สุดท้าวพระอุปัชฌาย์เนรมิตเป็นสุนัขเนาแขวนคอมารไว้มารไม่สามารถแก้ไขได้เอาไปให้พระอินทร์ช่วยแก้ไขพระอินทร์ก็แก้ไขไม่ได้มารจึงยอมสารภาพผิดพระอุปัชฌาย์แก้ไขแล้วกั๊กตัวมารไว้

บทยอดเขาเสร็จพิธีแล้วจึงปล่อยให้ตัวมารไปพระเจ้าอโศกมหาราชและผู้ร่วมงานนั้นจึงปลอดภัยโดยเหตุนี้เมื่อมีพิธีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น บุญเวส จึงได้มีการนิมนต์พระอุปัชฌาย์มาด้วยเพื่อเป็นการป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ และให้เกิดสวัสดิ์มีชัยดังกล่าวก่อนพระเทศน์เอาคาถาพระอุปัชฌาย์ทั้งสี่บทปักไว้ข้างธรรมาสน์ทั้งสี่ทิศด้วยคำอาราธนาพระอุปัชฌาย์และคาถาพระอุปัชฌาย์

๒. การแห่เวสพอดตอนบ่ายประมาณสองหรือสามโมงในวันโฮมชาวบ้านมารวมกันที่วัดเตรียมตัวจัดขบวนแห่ไปอัญเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมืองโดยสมมติให้พระเวสสันดรและนางมัทรีไปอยู่ป่าแห่งใดแห่งหนึ่งซึ่งอาจเป็นป่าจริงหรือทุ่งนาหรือลานหญ้าก็ได้แล้วแต่ภูมิประเทศจะอำนวยพิธีการอัญเชิญพระพุทธรูป ๑ องค์และพระภิกษุ ๔ รูปขึ้นนั่งบนเสลี่ยงหามไปยัง ณ ที่สมมติว่าพระเวสสันดรและนางมัทรีประทับอยู่ (ไม่ห่างจากวัดเท่าใดนัก) พอไปถึงที่ตั้งกล่าวซึ่งเป็นที่เริ่มต้นแห่เวสก่อนเริ่มต้นแห่มีการอาราธนาศีลและรับศีลห่าก่อนแล้วทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดรกับนางมัทรีนิมนต์พระเทศน์กัณฑ์กษัตริย์เสร็จแล้วกล่าวอัญเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมืองโดยหามเสลี่ยงพระพุทธรูปและพระภิกษุออกก่อนบางแห่งหากมีรูปภาพเกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดรก็จะแห่รูปภาพดังกล่าวไปในขบวนด้วยพอขบวนแห่ถึงวัดจึงทำการแห่รอบวัดหรือศาลาโรงธรรมโดยเวียนขวารอบแล้วนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ ณ ที่เดิมและนำดอกไม้ธูปเทียนไปวางไว้ ณ ที่จัดไว้ประชาชนจึงกลับไปพักผ่อนพอถึงตอนค่ำประชาชนจะมาโฮม (รวม) กันอีกครั้งจึงอาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์เมื่อพระสวดพระพุทธมนต์จบพระจะขึ้นสวดบนธรรมมาสน์อีก ๔ ครั้ง ๆ ละ ๒ รูป รวม ๘ รูป คือ สวดอิตปิโสโพธิสัตว์ บัณฑิต-บันปลายและสวดชัยมงคลตามลำดับต่อไปนิมนต์พระขึ้นเทศน์พระมาลัยหมื่นพระมาลัยแสนก่อนพระเทศน์เอาคาถาพระอุปัชฌาย์ทั้งสี่บทปักไว้ที่ข้างธรรมาสน์ดังกล่าวแล้วเมื่อพระเทศน์จบตอนนี้แล้วประชาชนจะกลับไปพักผ่อนหรือคบขันกันต่อไปตามอัธยาศัยระหว่างคบขันพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะพูดจาเย้าหยอกเกี่ยวพาราสิกันบางก็ร้องรำทำเพลงเป่าแคนและตีพิณจนจวนสว่างชาวบ้านจึงแห่เข้าพินก่อนไปถวายพระอุปัชฌาย์ที่วัดแล้ววางข้าวพินก่อนไว้ตามธงหรือตามภาชนะที่จัดไว้เสร็จแล้วพอใกล้สว่างก็ประกาศป่าวเทวดาและอาราธนาพระเทศน์สังกาสหลังจากฟังพระเทศน์สังกาสแล้วจึงอาราธนาเทศน์มหาชาติพระจะเทศน์มหาชาติตลอดวันขึ้นต้นจากกัณฑ์ทศพรจนถึงนครกัณฑ์เมื่อจบแล้วมีเทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่งซึ่งกว่าจะเทศน์จบทุกกัณฑ์ก็ต้องคำพอดีเมื่อเทศน์มหาชาติจบจัดขันดอกไม้ธูปเทียน กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยเป็นเสร็จพิธีบุญเวสการนิมนต์พระอุปัชฌาย์และแห่พระเวสสันดรกับนางมัทรีเข้าเมืองบางแห่งถ้าจัดงาน ๓ วันจะจัดเป็นวันโฮมวันหนึ่งโดยนิมนต์พระอุปัชฌาย์ในตอนเช้าของวันโฮมวันที่สองตอนบ่ายจึงทำการเชิญพระเวสสันดรกับนางมัทรีเข้าเมืองวันที่ ๓ จึงเทศน์มหาชาติตอนหนึ่งในระหว่างงานบุญปรกติจะมีชายสูงอายุคนหนึ่งนุ่งขาวห่มขาวเป็นผู้คอยปรนนิบัติดูแลพระอุปัชฌาย์และบริเวณศาลาโรงธรรมโดยถือศีลแปดและจะต้องอยู่ประจำบนศาลาโรงธรรมจนตลอดงานส่วนก่อนคืนที่สมมติว่าเป็นพระอุปัชฌาย์นั้นเมื่อเสร็จงานบุญเวสแล้วก็มีการนิมนต์ไปไว้ยัง ณ ที่เดิมด้วยการคำสู่ขวัญพระเวสสันดรคำป่าวเทวดาคำอาราธนา

เทศน์ต่าง ๆ และคาถาราวะพระรัตนตรัยจะดำเนินตามขั้นตอนต่อไป โดยมีเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับบุญ
แถวสือกตั้งต่อไปนี้

๑. กัณฑ์เทศน์ตามปรกติการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์จะต้องมีชาวบ้านเป็นเจ้าภาพจัด
เครื่องกัณฑ์มาถวายกัณฑ์หนึ่ง ๆ อาจมีหลาย ๆ คนช่วยกันจัดร่วมกันหรือต่างคนต่างจัดกัณฑ์มาก็ได้
กัณฑ์เทศน์นอกจากปัจจัยไทยทานต่าง ๆ แล้วยังมีเทียนตามจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ด้วยจำนวน
เทียนคาถาของแต่ละกัณฑ์ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นซึ่งเมื่อรวมทุกกัณฑ์แล้วจะมีเทียนคาถาหนึ่งพันพอดี
เมื่อเวลาพระที่ตนรับกัณฑ์ขึ้นเทศน์เจ้าภาพก็จะจุดเทียนคาถาหว่านข้าวตอกข้าวสารตามประเพณีใน
ระหว่างเทศน์บางที่มีการถวายกัณฑ์เพิ่มเติมเรียกว่า “กัณฑ์แถมสมภาร” คือถึงบทใดกัณฑ์ใดที่พระ
เทศน์ดีมีเสียงไพเราะมีเนื้อความกินใจผู้ฟังจะถวายแถมกัณฑ์ให้แล้วแต่ศรัทธาของผู้ฟังส่วนใหญ่จะ
ถวายเป็นเงินเมื่อเทศน์จบจะเอาเงินที่แถมสมภารนี้ไปถวายรวมกับปัจจัยกัณฑ์เทศน์ด้วยเมื่อเทศน์จบ
กัณฑ์หนึ่ง ๆ มีการตั้งชื่องานเป็นสัญญา

๒. เทศน์แหล่ คือ ทำนองเทศน์เล่นเสียงยาว ๆ คล้ายทำนองลำยาวมีการเล่นลูกคอและ
ทำเสียงสูงต่ำเพื่อให้เกิดความไพเราะเรื่องมหาชาตินี้ที่นิยมเทศน์แหล่ ได้แก่ กัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาราช
หรือนครกัณฑ์ การเทศน์แหล่จะนิมนต์พระที่เสียงดีมาเทศน์คั่นกลางเพื่อช่วยให้ผู้ฟังเกิดความไพเราะ
ซาบซึ้งไม่เกิดการเบื่อหน่ายที่ต้องฟังเทศน์นาน ๆ การเทศน์แหล่บ้างแห่งก็ไม่มีเทศน์กัน

๓. กัณฑ์หลอน คือ กัณฑ์เทศน์ที่ทำพิธีแห่ไปจากบ้านไม่จำเพาะกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งและไม่
เจาะจงจะถวายพระรูปใดรูปหนึ่งเมื่อแห่กัณฑ์หลอนไปถึงวัดพระรูปใดกำลังเทศน์อยู่เมื่อท่านเทศน์จบ
ก็นิมนต์มารับกัณฑ์หลอนกัณฑ์นั้นกัณฑ์หลอนส่วนใหญ่จะทำด้วยกระดาษสานด้วยไม้ไผ่มีคานหามใส่
ของกินของใช้ที่มีผู้บริจาคพร้อมด้วยเงินและทำเป็นต้นประดับประดาอย่างสวยงามการจัดกัณฑ์หลอน
มักเป็นกลุ่มคนรวมกันจัดขึ้นอาจมีเจ้าภาพหลาย ๆ คนมาร่วมกันพวกหนุ่มสาวร่วมกันจัดทำขึ้นบ้าง
คนเฒ่าคนแก่พวกพ่อค้ากลุ่มบ้านเหนือกลุ่มบ้านใต้รวมกันจัดขึ้นบ้างเมื่อเสร็จแล้วก็แห่ไปรอบ ๆ
หมู่บ้านผ่านบ้านนั้นก็มักถวายปัจจัยไทยทานสมทบกัณฑ์ด้วยเป็นการร่วมสามัคคีกันไปในตัวการแห่
กัณฑ์หลอนมักทำกันอย่างสนุกสนานมีการตั้งชื่องานตีกลองเป่าแคนตีพิณตีโทน ฯลฯ และพื่อนรำไปด้วย
เมื่อถึงวัดแล้วก็หยุดใช้เสียงแล้วนำกัณฑ์ไปถวายพระเมื่อท่านเทศน์จบเป็นการถวายเพิ่มจากกัณฑ์ที่
ถวายธรรมดาอีกที่หนึ่ง

ในงานบุญแถวสือกหนึ่งอาจมีกัณฑ์หลอนสักกัณฑ์ก็ได้แล้วแต่ศรัทธาของประชาชนใน
ละแวกนั้นบางที่หากมีหลายกัณฑ์จะทยอยแห่กันแทบตลอดกันก็มีพระรูปใดหากถูกกัณฑ์หลอนถือว่า
โชคดีเพราะมักได้ปัจจัยมากเป็นพิเศษดังคำพังเพยกล่าวไว้ว่า “ถือกัณฑ์หลอนมันชีรวายข้าวต้ม” นอกนี้
อาจมีกัณฑ์พิเศษที่เจ้าของกัณฑ์เจาะจงนำไปถวายพระผู้เทศน์รูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะเรียกว่า “กัณฑ์
จอบ” คำว่าจอบหมายความว่าแอบดูดังนั้น “กัณฑ์จอบ” จึงหมายถึงก่อนนำกัณฑ์ไปถวายไปแอบดู
เสียก่อนว่าเป็นพระรูปที่เจาะจงจะนำไปถวายจึงแก่กัณฑ์เข้าไปยังวัดขณะที่พระรูปนั้นกำลังเทศน์อยู่
และเมื่อเทศน์จบก็นำกัณฑ์ไปถวายพอดี^{๙๔}

ดังนั้น บุญพระเวสเป็นความเชื่อโดยอิงหลักพระพุทธศาสนาตั้งและสมัยโบราณกาล โดยมีความเชื่อผ่านพิธีกรรมของประเพณีอีสาน ทั้งเชื่อเรื่องการทำบุญ ทำทาน การฟังเทศน์ เป็นต้น

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๔- ๒๓๖.

เพราะบุญพระเวสในการฟังเทศน์จะเป็นท่งทำนองแหล่ และการประกอบพิธีกรรมทางบุญพระเวสก็ จะมีการสวดคาถาพัน ๑๐๐๐ พระคาถา การฟังเทศน์บุญพระเวสมีความเชื่ออีกว่า เมื่อฟังเทศน์จบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ภายในวันเดียวจะได้ไปบังเกิดในพระพุทธเจ้าของยุคพระศรีอริยเมตตไทย

๓. ประเพณีการจัดงานศพ

เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ถือกำเนิดขึ้นมาบนโลกย่อมเป็นไปตามกฎแห่ง“สังสารวัฏ” โดยเฉพาอย่างยิ่งมนุษย์เราไม่ว่าจะยากดีมีจนมีศถาบรรดาศักดิ์ยิ่งใหญ่เพียงใดเมื่อถือกำเนิดขึ้นมาแล้วย่อมจะพบกับความแก่ความเจ็บและความตายในเบื้องท้ายของชีวิตด้วยกันทั้งสิ้นสุดแท้แต่ว่า ใครจะฝากอะไรไว้ในโลกจะฝากความดีหรือความชั่วแต่ถ้าใครเลือกที่จะชั่วเมื่อตายไปแล้วคงไม่มีเวลา มาแก้ตัวในที่มีข้อเสนอแนะการปฏิบัติของญาติกับผู้ที่กำลังจะสิ้นลมหายใจ (ตาย) ต่อกัน

เนื่องจากคนก่อนจะตายกรรมนิมิตจะมาปรากฏในจิตตวิตก (จิตดวงสุดท้าย) เช่นเคยฆ่า สัตว์ประจำก็จะปรากฏว่ามีคนจะเอามีดมาเชือดคอหรือจะปรากฏว่ามีคนจะเอาค้อนมาทุบตีที่ศีรษะ คนจะตายจะร้องไวยวายนครวญครางทูลนุญด้วยความเจ็บปวดทรมานเมื่อสิ้นใจคิดนิมิต(ภาพภูมิ) ที่ เราจะต้องไปก็จะปรากฏรองรับไปเช่นคนที่ทำแต่ความดีก็จะมีสวรรค์สมบัติมารองรับไปส่วนคนที่ทำ บาบก็เป็นสัตว์เดรัจฉานเปรตอสุรกายปรากฏรองรับกรรมดีหรือกรรมชั่วแรงกรรมนั้นจะปรากฏแรง ในขณะจะสิ้นใจใครจะให้สติอย่างไรก็คงไม่มีความหมายแต่ก็ยังดีกว่าไม่ทำดังนั้นทุกคนจึงต้องทำความ ดีไว้เองแนวทางที่ควรปฏิบัติต่อผู้ที่กำลังจะสิ้นลมหายใจเพื่อเป็นการให้สติควรทำดังนี้

๑. ให้ภาวนาในใจว่า พุทโธ พุทโธ พุทโธ พยายามให้ทำให้ได้ถ้าทำได้จะสิ้นใจโดยอาการ อัมสงบ

๒. ให้ญาติพี่น้องมารวมกันหาพระพุทธรูปหรือนิมนต์พระเถระที่เคารพนับถือของผู้ที่กำลัง จะสิ้นใจ (ตาย) พระภิกษุที่เป็นญาติหรือไม่ใช่ก็ได้ที่ทานพอจะมีเวลามาได้เพื่อให้ผู้ตายเห็นสิ่งที่ เป็นมงคลก่อนสิ้นลมหายใจโดยจัดดอกไม้ธูปเทียนให้คนป่วยประนมมือถือเทียนให้ระลึกถึงคุณพระทางคติ โลกถือว่าให้นำเครื่องสักการะนั้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีเจดีย์บนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทาง คติธรรมเป็นการสอนให้คนรู้จักการไหว้พระอย่าอยู่โดยไม่รู้จักรการให้ทานรักษาศีล

๓. เมื่อสิ้นใจให้ใช้ฆ้องตีเป็นสัญญาณอย่าใช้ปืนยิงนำทางเด็ดขาดเหตุผลเนื่องจากปืนเป็น เครื่องประหารเป็นอาวุธสำหรับฆ่าไม่ใช่สัญญาณแห่งเทพเจ้าดังนั้นจึงห้ามใช้เมื่อญาติเห็นว่าผู้ป่วยต้อง สิ้นลมหายใจ (ตาย) แนนอนให้เตรียมฆ้องมารอไว้

เมื่อสิ้นใจให้ลั่นฆ้อง ๓ ครั้ง ๆ ละ ๓ ทีดังนี้

ครั้งที่ ๑ มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“พุทโธ”)

มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“อัมโม”)

มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“สังโฆ”)

ครั้งที่ ๒ มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“พุทโธ”)

มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“อัมโม”)

มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“สังโฆ”)

ครั้งที่ ๓ มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“พุทโธ”)

มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“อัมโม”)

มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า“สังโฆ”)

การปฏิบัติกับศพผู้ตายเมื่อญาติผู้ใหญ่แห่งตระกูลหรือบิดามารดาญาติมิตรหรือลูกหลานถึงแก่กรรมมีประเพณีการปฏิบัติกับศพของผู้ตายดังนี้

๑. อาบน้ำให้ศพโบราณอีสานถือว่าศพที่ถูกฆ่าตายตกน้ำตายตกต้นไม้ตายถือว่าตายโหงไม่นิยมอาบน้ำศพเพียงแต่มัดแล้วนำไปฝังที่ป่าช้าหรือปัจจุบันนี้หลายหมู่บ้านไม่มีป่าช้าจะนิยมทำอุปแล้วนำศพเก็บไว้ในอุโมงค์ในวัดหมู่บ้านนั้น ๆ ที่ไม่อาบน้ำศพเพราะถือว่าเป็นการตายไม่บริสุทธิ์ที่ไม่เผาเพราะกลัวจะเกิดความเดือดร้อนแก่ญาติพี่น้องถ้าเป็นการตายธรรมดานิยมอาบน้ำศพด้วยน้ำหอม

การอาบน้ำศพ เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของพิธีทำศพ ซึ่งจะทำการก่อนนำศพลงโลง เหตุที่ต้องอาบน้ำศพ เพราะต้องการให้ร่างกายของคนตายสะอาดบริสุทธิ์^{๙๕}

การอาบน้ำศพนี้ถือกันว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัวระหว่างญาติสนิทไม่นิยมเชิญคนภายนอกเป็นการอาบน้ำชำระร่างกายศพจริง ๆ โดยอาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่นก่อนแล้วล้างด้วยน้ำเย็นฟอกสบู่ขัดถูร่างกายศพให้สะอาดเมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วก็เอาน้ำขมิ้นทาตามร่างกายตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้าและประพรมด้วยน้ำอบน้ำหอมเอาผ้าขาวซึกรอบหน้าฝ่ามือทั้งสองและฝ่าเท้าทั้งสองถ้าเป็นศพของบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ของตระกูลก็นิยมให้ลูกหลานของผู้ตายเก็บไว้บูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลเวลาอาบน้ำศพให้บริการว่า

“กะตะปาปะ กัมเมหิ ปะริสุทธาเปตุง อิมินา พุทธะ มันโตทะเกณะ อิมัง มะตะสะริรัง นะหาเปมะ” คำแปล “เราทั้งหลายขอเอาน้ำพระพุทธรูปมนต์นี้อาบให้ศพเพื่อให้หมดจดจากบาปกรรมทั้งหลายที่เขากระทำแล้ว”

ความหมายของการอาบน้ำศพ

๑. ทางคติโลกถือว่าอาบน้ำเพื่อปราศจากมลทินทางศีลธรรมถือว่าสอนให้คนที่มิชีวิตยึดถือศีลสมาธิปัญญาเป็นน้ำอาบกายวาจาใจให้สะอาดบริสุทธิ์

๒. การแต่งตัวให้ศพโบราณอีสานถือว่าเป็นประเพณีเมื่ออาบน้ำศพและเช็ดตัวให้แห้งแล้วต้องแต่งตัวให้ศพ เช่น การทาแป้ง แต่งตัวศพ หวีผมศพ เอาเงินใส่ปากศพ เอาค่าหมากใส่ปากศพ มัดศพ เอาศพลงโลง เป็นต้น^{๙๖}

ดังนั้น พิธีกรรมงานศพเป็นการปรารภถึงซึ่งคนที่ตายไป โดยมีการปฏิบัติเป็นขั้นตอนตั้งแต่การจัดการศพ อาบน้ำศพ แต่งศพ การขอขมาผู้ตาย การมัดตราสังศพ เป็นต้น เป็นการรำลึกถึงคุณงามความดี โดยมุ่งหวังให้คนตายไปสู่ภพหน้าอย่างมีความสุข และเพื่อให้คนทั้งหลายได้สติขบคิดเกี่ยวกับการตายจะได้ไม่มัวหลงระเหิงอยู่กับความโลภ โกรธ และความหลง พยายามสร้างแต่คุณงามความดี เพื่อพบความสุขความเจริญทั้งภพนี้และภพหน้า

นอกจากนี้ยังมีประเพณีของชาวอีสานคือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่คำว่าฮีตเป็นภาษาอีสานตรงกับภาษาไทยภาคกลางว่า “จารีตประเพณี” ส่วนคำว่า “สิบสอง” เป็นคำแสดงจำนวนในที่นี้หมายถึงจำนวนของเดือนในรอบหนึ่งปีซึ่งมีอยู่สิบสองเดือนดังนั้น “ฮีตสิบสอง” จึงหมายถึงจารีตหรือ “ประเพณีสิบสองเดือน” ซึ่งเป็น ประเพณี อันดีงาม และทรงคุณค่าของสังคมชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าชาวอีสานที่ได้มีการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นเวลายาวนาน

^{๙๕} ผศ.ประชิต สุกุณะพัฒน์, วัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณีไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๑๐๑.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๕๗.

๑. ฮีตที่หนึ่งเดือนอ้ายบุญเข้ากรรมเป็นประเพณีการทำบุญกับพระสงฆ์ผู้อยู่ปริวาสกรรม หรือที่นิยมเรียกกันโดยทั่วไปว่า “เข้ากรรม” ซึ่งเป็นพิธีกรรมการออกจากอาบัติสังฆาติเสสของพระสงฆ์กล่าวคือพระสงฆ์เมื่อต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วต้องอยู่ปริวาสกรรมเท่านั้น จึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้บุญเข้ากรรมนิยมทำในเดือนอ้าย (เดือนเจียง) ซึ่งเป็นฤดูหนาวจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้แต่วันที่นิยมทำกันกำหนดเอาวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอ้าย เพราะมีกำหนดทำในเดือนอ้ายจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนอ้าย”^{๙๗}

๒. ฮีตที่สองเดือนยี่บุญคุณลานลานเป็นสถานที่ใช้สำหรับนวดข้าวข้าวที่นวดเสร็จแล้วทำเป็นกองขึ้นให้สูงเรียกว่า “คุณลาน” ชาวนาที่ทำนาได้ข้าวมากก่อนจะนำข้าวขึ้นสู่ยุ้งนิยมทำบุญให้ทานก่อนเพื่อเป็นการสู่ขวัญข้าวและเฉลิมฉลองในโอกาสนวดข้าวเสร็จโดยใช้ลานนวดข้าวเป็นสถานที่ทำบุญการทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า “บุญคุณลาน” กำหนดทำในเดือนยี่จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้เพราะมีกำหนดทำในเดือนยี่ จึงมีชื่อเรียกฮีตอย่างหนึ่งว่า “ฮีตเดือนยี่”^{๙๘}

๓. ฮีตที่สามเดือนสามบุญข้าวจีคือข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนโตขนาดเท่าผลมะตูมขนาดกลางเอาน้ำอ้อยใส่เป็นไส้ข้างในโรยเกลือบริเวณด้านนอกให้ทั่วใช้ซีกไม้ไผ่ที่เหลาตกแต่งให้เกลี้ยงแล้วเสียบเข้าไปตรงกลางนำไปย่างไฟพลิกกลับไปกลับมาจนสุกเกรียมเรียกว่า “ข้าวจี” บุญข้าวจีมีกำหนดทำในราวกลางเดือนสามหรือปลายเดือนสามคือหลังจากการทำบุญวันมาฆบูชาแล้วแต่บางแห่งนิยมทำในวันเพ็ญเดือนสาม ก็มีเพราะมีกำหนดทำในเดือนสามจึงมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสาม”^{๙๙}

๔. ฮีตที่สี่เดือนสี่บุญเวสบุญที่มีการเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกเรียกว่า “บุญเวส” หรือบุญมหาชาติก็เรียกเวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่แสดงถึงพระจริยวัตรของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร การทำบุญเวสกำหนดทำในเดือนใดเดือนหนึ่งหลังออกพรรษาบางหมู่บ้านกำหนดทำในเดือนหก หรือเดือนเจ็ดหากทำในเดือนหก หรือเดือนเจ็ดมักจะทำบุญบั้งไฟรวมไปด้วยแต่ส่วนมากนิยมทำในเดือนสี่ดังมีคำพังเพยว่า “เดือนสามค่อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจีเดือนสี่ค่อยจวน้อยเทศน์มะที” มีกำหนดทำในเดือนสี่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสี่”

๕. ฮีตที่ห้าเดือนห้าบุญสงกรานต์คำว่า “สงกรานต์” แปลว่าการย้ายที่เคลื่อนที่คือพระอาทิตย์ย่างขึ้นสู่ราศีใหม่ซึ่งอยู่ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายนของทุกปีแต่วันสงกรานต์คือวันที่ ๑๓ เมษายนเรียกว่า “วันมหาสงกรานต์” วันที่ ๑๔ เป็นวันเนาวันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศก” ประเพณีสงกรานต์ถือว่าการขึ้นปีใหม่เปลี่ยนศักราชใหม่ตามประเพณีนิยมของไทยแต่โบราณการทำบุญให้ทานเป็นต้นเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ตามความเชื่อนิยมของไทยโบราณนี้เรียกว่า “บุญสงกรานต์” มีกำหนดทำในเดือนห้าเพราะมีกำหนดทำในเดือนห้า^{๑๐๐}

๖. ฮีตที่หกเดือนหกบุญบั้งไฟคือการนำดินประสิวมาคั่วผสมกับถ่านแล้วบดให้ละเอียดนำไปบรรจุในกระบอกไม้ไผ่ที่ทะลุปล้องแล้วหรือกระบอกเหล็กกลม ๆ ก็ได้ยาวประมาณ ๒-๓ เมตร ต่ำให้แน่นเกือบเต็มกระบอกเสร็จแล้วเจาะรูตรงกลางใช้ไม้ไผ่ตัดเป็นท่อน ๆ สั้น ๆ ยาวต่าง ๆ กันมัด

^{๙๗} วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, ฮีตสิบสอง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาชน, ๒๕๑๖), หน้า ๓๓๔.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

^{๙๙} อ้างแล้ว.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

รอบกระบอกเพื่อให้เกิดเสียงดังเมื่อจุดขึ้นไปในอากาศใช้ลำไม้ไผ่ขนาดยาวทำเป็นหางและประดับตกแต่งด้วยกระดาษสีซึ่งประดิษฐ์เป็นลวดลายต่างๆกันเรียกว่า “บั้งไฟ” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้น เกี่ยวกับการทำบั้งไฟเรียกว่า “บุญบั้งไฟ” มีกำหนดทำในเดือนหกเพราะกำหนดทำในเดือนหกจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนหก”

๗. ฮีตที่เจ็ดเดือนเจ็ดบุญชำระการชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรอันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมืองทำให้บ้านเมืองไม่อยู่เย็นเป็นสุขมีการบราฆ่าฟันผู้คนวัวควายล้มตายเพราะผีเข้าจำต้องชำระล้างสิ่งที่เป็นเหตุให้เกิดเภทภัยสิ่งที่เป็นอัปมงคลให้หมดไปเรียกว่า “การชำระ” การทำบุญมีการให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับการชำระนี้เรียกว่า “บุญชำระ” มีกำหนดทำในเดือนเจ็ดเพราะมีกำหนดทำในเดือนเจ็ดจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนเจ็ด”

๘. ฮีตที่แปดเดือนแปดบุญเข้าพรรษาการที่พระภิกษุอธิฐานจิตเพื่ออยู่ประจำในอาวาสแห่งใดแห่งหนึ่งตลอดสามเดือนในฤดูฝนโดยไม่ไปพักค้างแรมที่อื่นเรียกว่า “เข้าพรรษา” การทำบุญมีการให้ทาน เป็นต้น เนื่องในวันเข้าพรรษาเรียกว่า “บุญเข้าพรรษา” มีกำหนดว่าทำในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ มีกำหนดทำในเดือนแปด จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนแปด”

๙. ฮีตที่เก้าเดือนเก้าบุญข้าวประดับดินการเอาใบตองกล้วยข้าวและอาหารคาวหวานพร้อมหมากพลูบู่หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ห่อข่าน้อย” แล้วนำไปถวายทานนำไปวางไว้ใต้โคนต้นไม้ กิ่งไม้ หรือวางไว้ตามพื้นดิน หรือที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัดแล้วเชิญวิญญาณของญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วมารับอาหารที่อุทิศให้เรียกว่า “ข้าวประดับดิน” การทำบุญให้ทานที่เกี่ยวกับการข้าวเรียกว่า “บุญข้าวประดับดิน” มีกำหนดทำในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ เพราะมีกำหนดทำในเดือนเก้าจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนเก้า”

๑๐. ฮีตที่สิบเดือนสิบบุญข้าวสากการถวายข้าวด้วยการให้ภิกษุจับสลากเรียกว่า “ข้าวสาก” การทำบุญมีการให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับข้าวสากเรียกว่า “บุญข้าวสาก” มีกำหนดทำในเดือนสิบ เพราะมีกำหนดทำในเดือนสิบจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบ”

๑๑. ฮีตที่สิบเอ็ดเดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษาวันที่สิ้นสุดข้อผูกมัดของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ได้กระทำไว้ในวันเข้าพรรษาว่าจะอยู่จำพรรษาณที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลา ๓ เดือนเมื่อครบกำหนดแล้วสามารถไปพักค้างคืนนอกเขตได้เรียกว่า “การออกพรรษา” การทำบุญมีการให้ทาน เป็นต้นเกี่ยวกับวันออกพรรษาเรียกว่า “บุญออกพรรษามีกำหนดทำในระหว่างเดือน ๑๑ เพราะมีกำหนดทำในเดือน ๑๑ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบเอ็ด”

๑๒. ฮีตที่สิบสองเดือนสิบสองบุญกฐินผ้าที่ใช้ไม้สะดึงซึ่งทำเป็นกรอบเพื่อเย็บจีวรจึงเรียกว่า “ผ้ากฐิน” การทำบุญมีการให้ทานเป็นต้นเกี่ยวกับผ้ากฐินเรียกว่า “บุญกฐิน” มีกำหนดทำตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือนสิบสองจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนสิบสอง”^{๑๐๑}

ดังนั้น ประเพณีก็คือ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันมีข้อปฏิบัติที่ยอมรับกันทั่วไป เป็นแบบแผนต่าง ๆ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อสังคม มีลักษณะ

^{๑๐๑} พระมหาประหยัด ปณฺญาวโร (สุนนท์), **จริยธรรมที่ปรากฏล้ากลอน**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๑-๑๒๖.

บังคับใช้ในสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นระเบียบสังคมที่วางเอาไว้อย่างชัดเจน และธรรมเนียมประเพณี เป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมดาทั่วไป จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้

จะเห็นได้ว่า ประเพณีของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือชาวอีสานจะเกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนา โดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมายาวนาน ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นสามารถช่วยเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติทำให้เกิดความสุขทางใจ พร้อมทั้งสร้างความสามัคคีในชุมชน

สรุปได้ว่าจะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของสังคมอีสานจะเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา ด้วยความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองอีสานจากวิถีชีวิตการปฏิบัติ การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติโดยมีหลักปฏิบัติทางความเชื่อที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทางสังคมที่ผูกพันอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายออกมาเป็นระบบความคิดที่เป็นทางเดียวกัน และสามารถสร้างสรรค์ประดิษฐ์คิดค้นจากภายใน มาในลักษณะซึ่งเป็นความคิดที่ความจริงที่ถูกต้องและความสวยงามทางวัตถุที่เรียกว่า ศิลปกรรม

พิธีกรรมของชาวอีสานเป็นพฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจหรือเพื่อความสูงส่งทางจิตวิญญาณซึ่งมีความเชื่อด้านศักดิ์สิทธิ์โดยถูกต้องตามกฎหมายการสั่งสมของวัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปจะต้องเป็นการกระทำที่ปลูกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรืออารมณ์ได้โดยยึดหลักปฏิบัติตามกันมาเพื่อเป็นแบบอย่าง การประกอบพิธีกรรมนั้นเพื่อเป็นการบูชาและเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาในเขตจังหวัดอีสานใต้ เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณี โดยมีรูปแบบการประเพณีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนาผ่านความเชื่อความศรัทธาค่านิยมเป็นบรรทัดฐาน ที่ตกทอดหรือถ่ายทอดจากรุ่นปู่รุ่นย่า เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จิตใจ ซึ่งการปฏิบัติตามแบบอย่าง จะทำให้มีความสุขทางจิตใจ พร้อมทั้งสามารถสร้างความสุขแก่ตนเองและชุมชนที่อาศัยอยู่ตามวิถีชีวิตของสังคมในเขตอีสานใต้

๒.๕ ความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้

ความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้นั้น ถือเป็นการแสดงออกมาในรูปแบบของความเชื่อ สักการบูชา โดยการปฏิบัติบูชา ซึ่งมากจากการสืบสานด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ หรือการบอกเล่า การมีส่วนร่วม และปฏิบัติตามกันมาเป็นประจำทุก ๆ ปี

(๑) ด้านการมีความรู้

การมีความรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นความรู้จากการเคารพและศึกษาเรียน โดยการศึกษาเล่าเรียนนั้น และประเพณีปฏิบัติตามกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาจะเกี่ยวเนื่องด้วยพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่สั่งสม อบรมมาเป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้โดยการถ่ายทอดจะแสดงออกได้ในลักษณะดังนี้

๑. การบอกเล่าบรรยายด้วยวาจา เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบาย หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูด โดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูด วิธีนี้ผู้ถ่ายทอดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ให้ความรู้ ส่วนผู้รับการถ่ายทอดจะเป็นผู้รับฟังและจดจำความรู้หรือบันทึกสาระสำคัญต่าง ๆ ที่ได้รับฟังตามไปด้วย

๒. การสาธิต เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงหรือกระทำพร้อมกับการบอกหรือ อธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ซึ่งจะทำให้เข้าใจวิธีการขั้นตอน และสามารถปฏิบัติได้ การสาธิตที่นิยมใช้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ การสาธิตวิธีการและการสาธิตประกอบการบรรยาย

๓. การปฏิบัติจริง เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริง โดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอน และได้ผลงานตามที่ต้องการด้วยวิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ไปทีละเล็กละน้อย

๔. วิธีถ่ายทอดโดยให้เรียนรู้จากสื่อด้วยตนเอง เป็นวิธีที่จัดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ภูมิปัญญาในรูปของสื่อประสมที่ เอื้อต่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจด้วยตนเองมากที่สุด เช่น บทเรียนแบบโปรแกรม ศูนย์การเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น

๕. วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ตลาดนัดภูมิปัญญา เป็นต้น โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ทุกเวลา การถ่ายทอดโดยวิธีนี้อาจรวมหมายถึง การใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำราต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ด้วย

๖. วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อ เป็นวิธีที่ใช้การแสดงที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทางภูมิปัญญา โดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้

๗. วิธีถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำราต่าง ๆ และในรูปของสื่ออื่น ๆ วิทยุทัศน์ในรูปของวีซีดี/ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียง รวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป ไม่ให้สูญหาย^{๑๐๒}

ดังนั้นการมีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาผู้ถ่ายทอดสามารถทำได้โดย การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา สาธิต การปฏิบัติจริง จัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อและบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เพื่อเป็นการรักษาไว้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของทางพระพุทธศาสนา

(๒) ด้านการมีประสบการณ์

ความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมาภูมิปัญญาเป็นความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่ง

^{๑๐๒}แหล่งที่มา,ออนไลน์, <https://www.gotoknow.org/posts/>, (๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑).

ถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นๆจากพื้นที่อื่นสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นภูมิปัญญาจึงมีทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลงได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน๗ ประการ

๑. ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติคือการใช้ความรู้หรืออุบายในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติเช่นการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยการหาแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้การปลูกพันธุ์ไม้ไว้ในบริเวณบ้าน เป็นต้น

๒. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์การพึ่งพา

๓. ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

๔. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร - ยากลางบ้าน

๕. ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์และชีวทัศน์เป็นระบบรวบรวมความคิดความอ่านความเชื่อทัศนคติที่บุคคลมีต่อโลกมีต่อสังคมมนุษย์เป็นนามธรรมอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลอันเกิดจากความคิดและอารมณ์ซึ่งประสานหรือก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับมาเช่นโลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์และสังคม เป็นต้น

๖. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรมการกำหนดปทัสถานและการรักษาคุณภาพของสังคม

๗. ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงแนวคิดในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ใช่การเก็บรวบรวมเนื้อหาภูมิปัญญาทั้งหมดอาจทำให้รู้อย่างกว้างๆว่ามีเนื้อหากลุ่มใดบ้างใครทำอยู่ที่ไหนหรือสามารถสืบค้นได้จากที่ใดหากแต่สิ่งที่มองทะลุลงไปคือกระบวนการได้มาของความรู้หรือปรัชญาแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังความรู้นั้นๆการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่คนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นต้องเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกานสร้างสืบสานหรือพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นให้สามารถเชื่อมต่อกับสมัยใหม่หรือมีการประยุกต์ให้สมสมัยมีฉะนั้นความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมกันมากก็อาจขาดการสืบทอดและตายไปในที่สุดทั้งนี้การรวบรวมความรู้จำเป็นต้องอาศัยการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อที่จะสามารถย้อนรอยสืบสาวหรือสกัดความรู้เหล่านั้นออกมาได้ซึ่งอาจได้หลายแนวทางเช่นการดูที่ผลิตภัณฑ์สุดท้ายแล้วสืบค้นย้อนไปถึงที่มาของผลิตภัณฑ์นั้นว่าต้นตออยู่ที่ไหนวิธีการผลิตออกมาเป็นอย่างไรภูมิปัญญาที่อยู่เบื้องหลังคืออะไรซึ่งเก็บรวบรวมความรู้โดยตรงจากตัวบุคคลและโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการเก็บก็คือภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้านที่ได้ประสบการณ์มา^{๑๐๓}

ดังนั้นการมีประสบการณ์เป็นความรู้ที่ได้เคยทำมาของภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาเพราะประสบการณ์ช่วยให้เกิดความรู้ที่ผ่านมาแล้วนำมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่เกิดจากการรับรู้ในปัจจุบัน จะทำให้มีความรู้เพิ่มเติม สามารถปรับเปลี่ยนประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

^{๑๐๓} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘.

(๓) ด้านการมีส่วนร่วม

เป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคลหรือกลุ่มต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมกันคิดการวางแผนการลงมือปฏิบัติงานการแบ่งปันผลประโยชน์การร่วมกันติดตามผลและการประเมินผลการดำเนินงานในกิจกรรมนั้น ๆ^{๑๐๔}

การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของการประกอบพิธีกรรม เป็นการสืบสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยความสัมพันธ์ชุมชนกับวัด ถือเป็นความช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จงาน ความสำคัญของพิธีกรรมสามารถให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทั้งการดำเนินงาน วางแผนงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีความสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการในการปฏิบัติของส่วนรวมเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือการวางแผนไปจนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการติดตามและประเมินผลซึ่งการมีส่วนร่วมที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไขและความพร้อมเพียงในการมีส่วนร่วมเช่นการมีอิสระในการมีส่วนร่วมมีความสามารถและมีความเต็มใจในการมีส่วนร่วมการมีเวลาเข้ามามีส่วนร่วมโดยไม่กระทบต่อหน้าที่การงานและไม่เสียค่าใช้จ่ายมีความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาและมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเป็นต้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือการวางแผนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะว่าจะส่งผลให้กระบวนการบริหารเป็นไปอย่างถูกต้องตรงตามความต้องการที่แท้จริงและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เพราะหากว่าประชาชนไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนแล้วการบริหารงานอาจไร้ทิศทางและไม่ตรงตามวัตถุประสงค์อาจทำให้สูญเสียทรัพยากรในการบริหารอย่างไร้ประโยชน์เนื่องจากการดำเนินการนั้นมิได้เป็นการแก้ไขปัญหาที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน^{๑๐๕}

การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นชุมชนจะต้องแสดงออกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น เพื่อให้พิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมเกิดเรียบริบร้อย เพราะการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนตั้งใจเพื่อทำหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ

การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบการมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้นจะต้องได้รับการตอบสนองและมีความเป็นไปได้มากขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริงและมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับผลประโยชน์เสมอหน้าฉะนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจึงควรจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยครบถ้วนคือ

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนเพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไข

^{๑๐๔} กฤษณะชัย ลี้มบุญแดง, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนันในจังหวัดชลบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

^{๑๐๕} ขนิษฐา ศรีนนท์, การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนย่อยต่อการวางแผนพัฒนา, ปัญหาพิเศษปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๗.

ตามลำดับก่อนหรือหลังตามความสำคัญของปัญหาชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของเขาเองมิใช่ให้คนภายนอกมาชี้แนะปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
๓. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ไขปัญหา
๔. การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผนเช่นการเสียดสละแรงงานและทรัพยากรต่างๆ
๕. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล^{๑๐๖}

ดังนั้นการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นั้น สามารถช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแสดงความคิดเห็น การแสดงออกทางใจ เพื่อเป็นการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการแสดงความคิดเห็นหรือการรักษาสิทธิต่าง ๆ ของตนเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เป็นปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง และทำให้เกิดการคิดริเริ่มที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมของประชาชนมากขึ้นทำให้เกิดการร่วมด้วยช่วยกันในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชนที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ มากขึ้นเพื่อการรักษาหรือการทำให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนหรือท้องถิ่นของตนตรงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ชุมชนหรือท้องถิ่นต้องการ

(๔) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)^{๑๐๗} คือ การที่กลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน มารวมตัวกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยความสมัครใจ เพื่อร่วมสร้างความเข้าใจหรือพัฒนาแนวปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการความรู้ด้วยเหตุนี้องค์กรต่าง ๆ ที่มีการจัดการความรู้ในองค์กรจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการจัดให้บุคลากรในองค์กรมีการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมที่รวมตัวกันเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้ได้

ทั้งนี้องค์กรจะต้องมีการเก็บรวบรวมประสบการณ์ความรู้มีการจัดการฐานความรู้การสะสมและรวบรวมองค์ความรู้เพื่อให้เกิดการนำความรู้เหล่านั้นมาแบ่งปันและแลกเปลี่ยนกันเพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน

เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เพิ่มเติมที่ยังไม่รู้หรือยังไม่ทราบ ลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีนั้นต้องมีความสำคัญในด้านการพัฒนางาน การพัฒนาคน การสร้างองค์ความรู้ และการสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑. ด้านการพัฒนางาน เป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของงานที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ โดยการพัฒนาความรู้ของบุคคลในองค์กรให้เป็นความรู้ของกลุ่ม และเป็นความรู้ขององค์กร เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรและการสร้างสรรค์สังคมความรู้ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารภายในองค์กร การต่อยอดความรู้ และการสร้างความรู้ใหม่ โดยมุ่งสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้เช่นการบันทึกความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติงานที่เรียกว่าการสอนงาน

^{๑๐๖} วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, การพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑-๑๕.

^{๑๐๗} แหล่งที่มา, ออนไลน์, <https://kminbusiness.wordpress.com>, (๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑).

และการเรียนรู้ข้ามสายงาน เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดี และการใช้กลไกการสื่อสารและการยอมรับเพื่อเพิ่มคุณค่าให้แก่สมาชิกที่เผยแพร่ความรู้ และสมาชิกที่นำความรู้ไปใช้ เพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขัน โดยศึกษาจากแนวปฏิบัติที่ดีขององค์กรอื่นหรือส่วนงานอื่นเพื่อนำมาพัฒนาประสิทธิภาพงานของตน

๒.ด้านการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของคน และเครือข่ายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้การสร้างเครือข่ายหมายถึง การทำให้มีการติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพืงพืง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย เช่น เว็บไซต์ KM เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีการนำเว็บบอร์ดมาอำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มคนที่เป็สมาชิก KM ทั้งภายในและภายนอกองค์กรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องต่างๆ นอกจากนี้องค์การควรมีการให้รางวัลแก่ผู้ที่อุทิศตนให้กับการแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลอื่น

๓.ด้านการสร้างองค์ความรู้ เป็นวงจรความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาที่เรียกว่า นวัตกรรม นวัตกรรมมีทั้งนวัตกรรมที่คิดขึ้นใหม่ทั้งหมดและนวัตกรรมส่วนเพิ่มเพื่อปรับปรุงกระบวนการหรือผลิตภัณฑ์ให้ดีกว่าเดิม ตัวอย่างการพัฒนาองค์ความรู้ของศูนย์สุขภาพชุมชนเพื่อให้บริการประชาชนอย่างมีคุณภาพ เช่น ความรู้ในด้านการนำองค์การ ความรู้ในด้านการบริหารทรัพยากรความรู้ในด้านการบริการประชาชน ความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพภาคประชาชน ความรู้ในด้านการวางแผนงาน และติดตามผล และความรู้ในด้านการบริหารและพัฒนาบุคลากร เป็นต้น

๔.ด้านการสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม เป็นการร่วมคิดร่วมทำที่นำไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การกระตุ้นให้คนในองค์กรเกิดความกระตือรือร้น เรียนรู้ความเสียสละ และดูแลซึ่งกันและกัน รู้จักปรับตัวและยืดหยุ่น และการที่บุคลากรสร้างกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน^{๑๐๘}

ดังนั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถเป็นการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้รู้ และเครือข่ายด้านด้านผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การสร้างเครือข่าย เป็นการทำให้มีการติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ พร้อมทั้งมีการสร้างวัฒนธรรมด้านการมีส่วนร่วม เพื่อร่วมคิดร่วมทำนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ยึดหลักประเด็นสำคัญ ดังนี้การมีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาผู้ถ่ายทอดสามารถทำได้โดย การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา สาสิต การปฏิบัติจริง จัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อและบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ เพื่อเป็นการรักษาไว้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของทางพระพุทธศาสนา

^{๑๐๘} แหล่งที่มา, ออนไลน์, <http://www.ird.stou.ac.th/dbresearch/uploads>, (๑๗ มกราคม ๒๕๖๒).

การมีประสบการณ์เป็นความรู้ที่ได้เคยทำมาของภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา เพราะ ประสบการณ์ช่วยให้เกิดความรู้ที่ผ่านมาแล้วนำมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่เกิดจากการรับรู้ในปัจจุบัน จะทำให้มีความรู้เพิ่มเติม สามารถปรับเปลี่ยนประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นั้นสามารถช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแสดงความคิดเห็น การแสดงออกทางใจ เพื่อเป็นการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการแสดงความคิดเห็นหรือการรักษาสิทธิต่างๆของตน เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เป็นปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถเป็นการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้รู้ และเครือข่ายด้านด้านผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การสร้างเครือข่าย เป็นการทำให้มีการติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ พร้อมทั้งมีการสร้างวัฒนธรรมด้านการมีส่วนร่วม เพื่อร่วมคิดร่วมทำ นำไปสู่การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๖ การถ่ายทอดความรู้ประเพณีเชิงพุทธและภูมิปัญญาท้องถิ่นของอีสานใต้

ภูมิปัญญาเป็นพื้นความรู้ของประชาชนในสังคมที่รับรู้และเข้าใจร่วมกันว่า ภูมิปัญญานั้นเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้มีการกล่าวถึง และมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอีสานใต้จัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญของมนุษย์สังคมงอกงามขึ้นจากรอบรู้เป็นการถ่ายทอดออกมาเป็นประสบการณ์ ผนวกด้วยความเฉียบคมในการหยั่งรู้อย่างลุ่มลึก เพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากร และองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของชุมชน ท้องถิ่น และสังคมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในอีสานใต้

(๑) ประสบการณ์ของชาวบ้าน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นองค์ความรู้ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นฐานเป็นของระบบความรู้พื้นฐานว่า หมายถึง ความคิดความเข้าใจทัศนคติที่ได้พัฒนาขึ้นก่อนก่อรูปขึ้นมาโดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหารการก่อสร้างบ้านการรักษาพยาบาลหรือการจัดสรรบทบาททางสังคมและการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมระบบความรู้พื้นฐานจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไรจะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใดวิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นฐานประสบการณ์ตรง สามารถจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่งเป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์หรือคนในสังคมกลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์หรือจัดสรรสิ่งต่างๆในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเองความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นฐาน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่าเอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้นการศึกษา

ระบบพื้นฐานเป็นการศึกษาระบบคิดซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ของมนุษย์เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบหรือว่าชาวบ้านมีวิธีจำแนกพืชและสัตว์หรือชีววิทยารอบตัวเขา อย่างไรก็ตามวิธีการศึกษาระบบคิดพื้นฐานนั้นเป็นการศึกษาเรื่องระบบคิดศึกษาระบบเกษตรทั้งหมดว่าระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้นเขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไรศึกษาระบบคิดกระบวนการของระบบและเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหวอย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นฐานนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชนโดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้นหรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบหรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรการแพทย์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคนในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไรเช่นระบบคิดพื้นฐานเกี่ยวกับรักษาพยาบาลโดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆได้อย่างไรเช่นโรคของอาการซึ่งเกิดจากการปวดท้องคำว่าเจ็บท้องความจริงคำว่าเจ็บท้องเป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทนความหมายคำว่าปวดท้องในภาษาเหนือจึงใช้คำว่า เจ็บท้องซึ่งเป็นการสื่อให้เห็นความหมายของอาการโรคอันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความโดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่เป็นสามัญสำนึกจะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าวขึ้นมา

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นฐาน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาระบบคิดการศึกษาระบบคุณค่าหรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนในสังคมมองเห็นหรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไรและระหว่างเขากับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้างรวมถึงความรู้พื้นฐานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกันภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้านศักยภาพของชุมชนในการปรับตัวและในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นฐานโดยการศึกษาผ่านการศึกษาโลกทัศน์หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไรมีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลาเรื่องสถานที่และบุคคลในสังคมสิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือแนวความคิดเรื่องของเวลาว่าคนในสังคมมีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาลและการสังเกตความสัมพันธ์ของกิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมการตีความและการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุหรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง^{๑๐๔}

ดังนั้นความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่างๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้นซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆเป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชนเรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของ

^{๑๐๔} กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา, ปรัชญาดุษฎีนิพนธ์บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๙-๑๐.

นักปราชญ์ชาวบ้านภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่คนชุมชนสนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

(๒) ความรู้ความคิดในการสร้างสรรค์

ความรู้ของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนนั้น เกิดจากความรู้ความคิดสร้างสรรค์ของประชาชนและชุมชนนั้น โดยยึดหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและเกี่ยวเนื่องด้วยความเชื่อประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรมและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อตามแนวพุทธซึ่งมีทั้งคุณและโทษผสมกันอยู่แต่ส่วนใหญ่แล้วจะทำให้คุณมากกว่าโทษเพราะความเชื่อไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครซึ่งสามารถยกตัวอย่างประโยชน์ของความเชื่อมีลักษณะ ดังนี้

๑. ความเชื่อก่อให้เกิดพลังบางคนเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยเมื่อมีการรักษาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ก็จะเกิดความเข้มแข็งทางจิตใจมีพลังในการต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ
๒. ความเชื่อก่อให้เกิดความมั่นใจเมื่อได้รับการเสริมแรงจากความเชื่อเช่นการดูฤกษ์ยามในงานพิธีต่าง ๆ ทำให้เกิดความมั่นใจว่าพิธีที่จัดขึ้นนี้ถูกต้อง
๓. ความเชื่อทำให้เกิดความสร้างสรรค์ในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องของความเชื่อเช่นการสร้างเจดีย์รูปปั้นเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อคนอีสานจะมีจินตนาการในเชิงสร้างสรรค์
๔. ความเชื่อก่อให้เกิดความสามัคคีความเชื่อในเรื่องของการขอฝนเมื่อเกิดความแห้งแล้งคนอีสานสามารถรวมตัวทำกิจกรรมร่วมกันเช่นคนทำพิธีบุญบั้งไฟการแห่ผีตาโขน
๕. ความเชื่อทำให้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นเช่นการจะให้เกิดการอนุรักษ์ป่าไม้พิธีกรรมและความเชื่อเป็นส่วนสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกิดขึ้นเพื่อจัดระเบียบการจัดการทรัพยากรโดยการเสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรมและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า
๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญาความเชื่อก่อให้เกิดการคิดค้นหาวิธีการซึ่งกระบวนการคิดค้นก็คือการใช้ปัญญานั้นเองเช่นคนอีสานคิดหาวิธีจุดบั้งไฟไปให้สูงที่สุดและไกลที่สุดเพื่อบูชาพญาแถนขอฝน

๗. ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนามั่นคงในรอบ ๑ ปีซึ่งมี ๑๒ เดือนของคนอีสานจะมีประเพณีฮีตสิบสองซึ่งสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในรูปของความเชื่อเช่นถ้าพระสงฆ์เข้ากรรมในเดือนอ้ายชาวบ้านที่ได้ดูแลพระสงฆ์ในช่วงอยู่กรรมจะได้บุญมากหรือถ้าใครก็ตามสามารถพึ่งเทศน์มหาชาติได้ครบ ๑๓ กัณฑ์จะได้ขึ้นสวรรค์สิ่งเหล่านี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเชื่อของพุทธศาสนาทั้งสิ้นซึ่งทำให้คนเกิดความศรัทธาและนับถือศาสนาอย่างยึดมั่น^{๑๑๐}

ดังนั้นความรู้ความคิดที่สร้างสรรค์จะเกี่ยวเนื่องด้วยความศรัทธาแต่ความศรัทธาที่แตกต่างกันบางแห่งก็มีตำนานเล่าขานกันต่อ ๆ มาซึ่งบางเรื่องเป็นเรื่องเล่าขานเป็นนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาแต่โบราณกาลไม่อาจหาหลักฐานที่แน่ชัดได้แต่ทุกเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น

^{๑๑๐} ยศ สันตสมบัติ, ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

(๓) ยึดหลักการพึ่งตนเอง

การพึ่งตนเองมีจุดกำเนิดมาจากความพยายามที่จะอยู่ตามวิถีชีวิตของตนเองด้วยพลังและศักยภาพของตนเองหรือชุมชนเพื่อเป็นการลดภาระการพึ่งพาความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากภายนอกชุมชนอันจะก่อให้เกิดการไหลออกของปัจจัยผลผลิตที่เป็นส่วนเกินจากการผลิตในชุมชนและหลีกเลี่ยงการสร้างหนี้สูญเสียดังวิถีชีวิตของคนในชุมชนจากการล้นไหลเข้ามาและผสมผสานต่อกันของวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองและชุมชนโดยได้นำพื้นฐานของการกำหนดให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาตนเอง ชุมชน ตามวิถีชีวิตตามธรรมชาติทำให้มีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. ทรัพยากรธรรมชาติชุมชนในอดีตมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองสูงเพราะมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์มีป่าไม้มีแหล่งน้ำมีปัจจัยในการผลิตเลี้ยงตัวเองได้อย่างมั่นคงหลายพื้นที่มีอยู่ช้ำอู่ช้ำน้ำเป็นดินแดนท้องทุ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ดังเหมือนทุ่งรวงทองเช่นสุโขทัยในอดีตสะท้อนถึง “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” เป็นต้น

๒. ทูทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจชุมชนจำเป็นต้องมีทุนทางสังคมหมายถึง ระบบสังคมชนบทรอบประเพณีวัฒนธรรมที่เกื้อกูลกับการดำรงอยู่ร่วมกันระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติมีความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือเอื้ออาทรและสมาชิกทุกคนมีจิตสำนึกมีอุดมการณ์ร่วมของชุมชนมีความผูกพันในการสรสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมั่นคง

๓. ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชุมชนตลอดจนการมีภูมิปัญญาในการคิดวางแผนกำหนดเป้าหมายของตนเององค์ความรู้เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนโดยชุมชนเองการมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนเป็นนวัตกรรมของชุมชนรวมถึงองค์ความรู้ในการปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างปลอดภัยและมั่นคงในสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ชุมชนจำเป็นต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการจัดการความสัมพันธ์ภายในชุมชนและการจัดการความร่วมมือกับภายนอกชุมชน

๔. ระบบการจัดการต้องประกอบด้วยปรัชญาคุณค่าและวัฒนธรรมชุมชนมีองค์การชุมชนและการจัดการซึ่งจะช่วยในการประสานความร่วมมือหากเรามองชุมชนเป็นองค์การชุมชนจะเปรียบเสมือนองค์การที่มีชีวิตซึ่งประกอบด้วยระบบคุณค่ามีชนบทรอบประเพณีและวัฒนธรรมที่หลากหลายมีปรัชญาคุณค่าที่สมาชิกยึดถือเป็นบรรทัดฐานและใช้ปฏิบัติร่วมกันและถ้าเราพิจารณาถึงแนวคิดเรื่องผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) ชุมชนเป็นที่รวมของวิถีชีวิตและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ปฏิบัติที่หลากหลายทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสถาบันการมีระบบการจัดการจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

๕. การสนับสนุนจากภายนอกมีหลายชุมชนที่ขาดศักยภาพหรือถูกระทำให้สูญเสียศักยภาพจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งอาจเป็นทุนทางเศรษฐกิจเทคนิควิชาการเป็นต้นทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับสูงขึ้น

๖.เงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ที่โลกซับซ้อนเปลี่ยนแปลง โลกาภิวัตน์สังคมในยุคทุนนิยมการเปิดเสรีทางการค้าและการสื่อสารโทรคมนาคมนับเป็นกระแสที่ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดทั้งนี้ชุมชนจะอยู่รอดได้และมีแบบแผนพึ่งตนเองได้นั้น^{๑๑๑}

ดังนั้นความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ต้องอาศัยยึดพึ่งพาตนเองชุมชนจะพึ่งตนเองได้ต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชุมชนตลอดจนการมีภูมิปัญญาในการคิดวางแผนกำหนดเป้าหมายของตนเององค์ความรู้เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนโดยชุมชนเอง

(๔) ผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่

การศึกษาความรู้ของการถ่ายทอดพิจารณาจากกระบวนการในการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องการเผยแพร่ความรู้อย่างทั่วถึงทั้งชุมชน โดยความรู้สามารถเปลี่ยนสถานะได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ใหม่โดยผ่านการถ่ายทอดกระบวนการความรู้หรือซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑.การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Socialization) คือ การสร้างความรู้แบบฝังลึกเป็นความรู้แบบฝังลึกโดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อมเดียวกันโดยการฝึกอบรมหรือการแนะนำซึ่งบุคคลสามารถสร้างการรับรู้โดยนัยได้จากการสังเกตการลอกเลียนแบบหรือการลงมือปฏิบัติจริง

๒.การปรับเปลี่ยนสู่ภายนอก (Externalization) คือ การพูดหรือบรรยายความรู้แบบฝังลึกให้เป็นความรู้ชัดแจ้งโดยการใช้อุปมาอุปมัยการเปรียบเทียบและการใช้ตัวแบบซึ่งการเปรียบเทียบจะช่วยให้สามารถมองเห็นภาพได้ง่ายขึ้นรวมถึงการนำประสบการณ์มาถ่ายทอดในลักษณะคำอุปมาอุปมัยเป็นการนำประสบการณ์ออกมาสู่ภายนอกทำให้ชัดแจ้งขึ้นซึ่งกระบวนการนี้นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการสร้างความรู้

๓.การผสมผสาน (Combination) คือ การรวบรวมความรู้ชัดแจ้งให้เป็นความรู้ที่ขยายวงกว้างออกไปโดยการรวมหรือบูรณาการองค์ความรู้หรือสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่เพื่อให้เกิดความรู้ใหญ่ขึ้นมาเข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้เป็นระบบและชัดเจนซึ่งความรู้ที่นำมารวมกันนี้เกิดจากการแลกเปลี่ยนของบุคคลเป็นหลักรวมกับความรู้ที่ผ่านสื่อหรือช่องทางความรู้เช่นการสนทนาการประชุมเป็นต้น

๔.การปรับเปลี่ยนสู่ภายใน (Internation) คือ การสร้างความรู้แบบชัดแจ้งให้เป็นความรู้แบบฝังลึกโดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติโดยศึกษาจากความรู้ที่ได้เขียนไว้ในคู่มือเอกสารซึ่งเป็นการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลที่เกิดจากการนำความรู้ไปปฏิบัติกลับไปเป็นความรู้โดยนัยที่ฝังอยู่ในบุคคลนั้น ๆ และเป็นทรัพย์สินที่แตะต้องไม่ได้และมีค่าอย่างต่อเนื่อง^{๑๑๒}

ดังนั้น การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่ของการเปลี่ยนรูปของความรู้ (Knowledge Conversion) โดยในแต่ละขั้นตอนจะต้องมีผู้นำที่ส่งเสริมการจัดการความรู้ที่มี

^{๑๑๑} ไพโรจน์ ภัทรนรากุล, ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิดเทคนิคและวิธีการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๒.

^{๑๑๒} กนกพร ฉิมพลี, รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา, ปรัชญาดุสิตนิพนธ์บัณฑิต, อ่างแก้ว, หน้า ๑๘.

เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีโครงสร้างองค์การที่เป็นแนวทางเดียวกันและเอื้อต่อการจัดการความรู้รวมทั้งต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เพียงพอที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

สรุปได้ว่า ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของประชาชนเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของปราชญ์ผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความมานิยมการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้นซึ่งการศึกษาในระยะแรก ๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชนเรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้านดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่คนชุมชนควรสนใจและได้รับการรื้อฟื้นพร้อมทั้งเผยแพร่มากขึ้น

ความรู้ความคิดที่สร้างสรรค์จะเกี่ยวเนื่องด้วยความศรัทธาแต่ความศรัทธาที่แตกต่างกันบางแห่งก็มีตำนานเล่าขานกันต่อ ๆ มาซึ่งบางเรื่องเป็นเรื่องเล่าขานเป็นนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาแต่โบราณกาลไม่อาจหาหลักฐานที่แน่ชัดได้แต่ทุกเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น

ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นต้องอาศัยยึดพึ่งพาตนเองชุมชนจะพึ่งตนเองได้ต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชุมชนตลอดจนการมีภูมิปัญญาในการคิดวางแผนกำหนดเป้าหมายของตนเององค์ความรู้เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนโดยชุมชนเอง

การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่ของการเปลี่ยนรูปของความรู้โดยในแต่ละขั้นตอนจะต้องมีผู้นำที่ส่งเสริมการจัดการความรู้ที่มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมมีโครงสร้างองค์การที่เป็นแนวทางเดียวกันและเอื้อต่อการจัดการความรู้รวมทั้งต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เพียงพอที่จะช่วยให้การจัดการความรู้เพื่อประสบความสำเร็จ

๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ดังนี้

(๑) เอกสารที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและสืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง คติความเชื่อของชาวอีสาน ว่าเมื่อมีภัยอันตรายน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้นจึงเกิดมีการสะทกสะท้านลังเลใจเพื่อความปลอดภัยในชีวิตเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อผีนางไม้มเหวตามีการบูชาอ้อนวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัยการอ้อนวอนบูชาเจ้าป่าเจ้าเขาซึ่งเชื่อกันว่ามีเทวดาอยู่ทั่วไปหวังจะให้คุ้มครองและรักษา

ชีวิตของตนเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิตจึงเกิดคตินิยมเชื่อเพื่อพ้นภัยอันตรายจึงเกิดคตินิยมนับถือเพื่อความ
ความเป็นอยู่สบายจึงเกิดคตินิยมเลื่อมใส^{๑๑๓}

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงประเพณีในหนังสือ พิธีกรรมและ
ประเพณี ว่าธรรมเนียมประเพณีหมายถึงประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำไม่มี
ระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณีหรือความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณีเป็นแนวทางที่ทุกคน
ปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่าง
แพร่หลายธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่
อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษาไม่มีมารยาทไม่รู้จักกาลเทศะ^{๑๑๔}

กัลยานี ปฎิมาพรเทพ ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถ
และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เลือกสรรปรุงแต่ง
พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับ
สภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย^{๑๑๕}

นงเยาว์ ชาญณรงค์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมและศาสนา ถึงประเพณีนิยมที่
พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับชาวไทยว่าพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมให้คนไทย
ไทยมีจิตใจและคุณธรรมตามแนวคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาชาวไทยจึงมีลักษณะนิสัยอ่อนโยน
สุภาพมีไมตรีเป็นมิตรแก่คนทั่วไปไม่รู้จักการรังแกใครก่อนจะทำสิ่งใดในการดำเนินชีวิตก็มักจะยึดหลัก
ทางสายกลางไม่ตึงเกินไปหรือหย่อนเกินไป^{๑๑๖}

แปลก สนธิรักษ์ ได้กล่าวถึงประเพณีในหนังสือ พิธีกรรมและประเพณี ประเพณีเป็นเรื่อง
ของพิธีการที่ปฏิบัติกันสืบๆมาที่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้างคงไว้บ้างประเพณียอมแสดงถึงสัญลักษณ์
ของชาติไม่ว่าชาติใดภาษาใดต้องมีประเพณีประจำชาติของตนซึ่งจำแนกออกเป็น๓ประเภทคือ๑)
จารีตประเพณี ได้แก่ประเพณีที่สังคมถือว่าถ้าใครฝ่าฝืนงดเว้นไม่ทำตามก็จะมีผล๒)
ขนบประเพณี ได้แก่ประเพณีที่สังคมตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนไว้และปฏิบัติกันสืบต่อมา๓) ธรรมเนียม
ประเพณี ได้แก่ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญใครจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติไม่ถือว่าเป็นผิดศีลผิด
ธรรมแต่อย่างไรเป็นเพียงแต่นิยมกันว่ามีผลดีได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผนเป็นแต่เห็นดี
เห็นควรแล้วก็ปฏิบัติกันต่อ ๆ มา^{๑๑๗}

^{๑๑๓} พระอริยานุวัตรเขมจารีเถระ, **คติความเชื่อของชาวอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า๕.

^{๑๑๔} กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า๑ - ๒.

^{๑๑๕} กัลยานี ปฎิมาพรเทพ, **รากแก้วแดนใต้ภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า๒๔.

^{๑๑๖} นงเยาว์ ชาญณรงค์, **วัฒนธรรมและศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๐), หน้า ๖๗.

^{๑๑๗} แปลก สนธิรักษ์, **พิธีกรรมและประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า
๑๗๘.

สมจิต พรหมเทพ ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อชาวบ้านครอบครัวและชุมชนดังต่อไปนี้

๑. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนตลอดมา
๒. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคนประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดีและอย่างมีความเชื่อสืบทอดกันมา
๓. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์
๔. เป็นข้อมูลพื้นฐานของการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
๕. เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน
๖. ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับประชาชนเพราะต่างพึ่งพาอาศัยกัน^{๑๑๘}

สินธุ์ สโรบล ได้เขียนหนังสือเรื่อง **นี่คือผ้าทอพื้นบ้าน** กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติที่มีบริบทของภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์เป็นรากฐานมีพัฒนาการที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับวิถีวัฒนธรรมและทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์มีลักษณะเป็นองค์รวมอย่างบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาปัจจัยสี่อันเป็นศาสตร์และศิลป์ที่มีรากของการปฏิบัติที่มีความหลากหลายไม่ตายตัวถ่ายทอดโดยการพาทำจริงตอบสนองความจำเป็นในการดำรงชีวิตทั้งทางกายและใจของมนุษย์ความเป็นผ้าพื้นบ้านหรือมาตรฐานผ้าทอพื้นบ้านเพื่อสิ่งแวดล้อมจึงมาจากรากฐานองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีใช้มาตราบว้จากฐานอุตสาหกรรมแต่เป็นฐานที่เกื้อกูลและพัฒนาต่อคุณภาพชีวิตทั้งภายในและภายนอก^{๑๑๙}

สุจารี จันทสุข และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือการเรียนรู้ด้วยตนเองและทางอ้อมคือการเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมทำให้เกิดศักยภาพในการประกอบความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆเข้ากับความรู้ที่มีมาแต่ดั้งเดิมจนสามารถแก้ไขปัญหาในแต่ละเรื่องแต่ละสถานการณ์แต่ละสภาพแวดล้อมที่มีเงื่อนไขเฉพาะแตกต่างกันไปหรืออาจกล่าวได้ว่าการตกผลึกของความรู้ที่ทำให้สามารถเกิดทางเลือกใหม่ๆในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๑๒๐}

เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง รากฐานของความรู้ของชาวบ้านซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ”กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมี ๒ ลักษณะดังนี้

๑. ลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ชีวิตทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตายคุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆในชีวิตประจำวัน

^{๑๑๘} สมจิต พรหมเทพ (อ้างถึงในกฤษฎาศรีธรรมมาและคณะ), การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีสู่ขวัญของชาวอีสาน, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐.

^{๑๑๙} สินธุ์สโรบล, **นี่คือผ้าทอพื้นบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.วนิดาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^{๑๒๐} สุจารี จันทสุขและคณะ, **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**, (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.), หน้า ๑๑.

๒. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องด้านต่างๆที่เห็นได้ชัดเจนเช่นการทำมาหากินการเกษตร ทัศนกรรมศิลปะดนตรีและอื่นๆ^{๑๒๑}

ยิ่งยง เทาประเสริฐ ได้เขียนหนังสือเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านโดยให้ความหมายว่าเป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหาการปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้านในการคิดในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำเอามิติทางวัฒนธรรมมาเป็นฐานในการคิดหรือพิจารณาเสมอในอดีตประเทศไทยมีวิธีคิดที่จะพัฒนาด้วยการเปลี่ยนภูมิภาคให้เหมือนศูนย์กลางหรือเปลี่ยนชนบทให้เป็นเมืองโดยใช้วิธีการแห่งความทันสมัยแทนที่ปรากฏการณ์ดั้งเดิมด้วยสิ่งแปลกใหม่ในอัตราเร่งที่สูงเกินความสามารถของชุมชนจะรับหรือปรับตัวพัฒนาขึ้นมาจากรากฐานเดิมอย่างค่อยเป็นค่อยไปจึงก่อให้เกิดความแตกแยกทางภูมิปัญญาของชาวบ้านกับต่างถิ่นยังความสูญเสียความเป็นตัวของตัวของตัวเองรวมทั้งการสูญเสียภูมิปัญญาเดิมและถูกรอบงำโดยวัฒนธรรมบริโภคนิยมเกิดความสับสนในวิถีชีวิตใหม่สถาบันครอบครัวถูกทำลายความเป็นชุมชนดั้งเดิมได้หมดสภาพลงเกิดปัญหาทางสังคมควบคุมปัญหาทางเศรษฐกิจส่งผลถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งสุขภาพจิตข้อสำคัญความทันสมัยดังกล่าวเป็นแค่ความขัดแย้งทางด้านวัตถุที่ขาดความทันสมัยทางภูมิปัญญาและจิตวิญญาณรองรับจนอาจกล่าวได้ว่าเกิดวิกฤตการณ์ในหลายๆด้านเช่นวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมปัญหาโสเภณีหรือวิกฤตการณ์โรคเอดส์ เป็นต้น^{๑๒๒}

สมทบ พاجرทิศ และคณะ เนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรมว่าเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าคุณประโยชน์และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ด้านรูปธรรมและนามธรรมพิธีกรรมบางพิธีกรรมเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนในทางศาสนาเข้ามาผสมผสานอย่างกลมกลืนทำให้เกิดพลังและอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์และในบางพิธีกรรมหาเหตุผลและอธิบายไม่ได้ซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรมก็มักจะถูกกล่าวหาว่างมงายไร้สาระไร้เหตุผลเชื่อถือไม่ได้แต่เนื่องจากพิธีกรรมมีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อมั่นโดยมีหลักธรรมทางศาสนาเป็นเครื่องเชื่อมโยงจิตใจนั้นคือทำได้ดีทำชั่วได้ชั่วซึ่งสอดคล้องกับศาสนากลมกลืนอย่างแยกกันไม่ออกทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุขโดยมีพิธีกรรมเป็นสื่อกลางและมีศาสนาเป็นกรอบยึดเหนี่ยวการประพฤติปฏิบัติอย่างมีนัยสำคัญ^{๑๒๓}

เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไว้ว่า ความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมาภูมิปัญญาเป็นความรู้ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่เป็นผลของการใช้สติปัญญา

^{๑๒๑} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : หมู่บ้าน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๑๒๒} ยิ่งยง เทาประเสริฐ, ภูมิปัญญาพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

^{๑๒๓} สมทบ พاجرทิศ และคณะ, พิธีกรรมกับความเชื่อ, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

ปรับตัวกับสภาวะต่างๆในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นๆจากพื้นที่อื่นสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นภูมิปัญญาจึงมีทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง^{๑๒๔}

(๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและสืบค้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา ได้สรุปไว้ว่าวรรณกรรมของพระพุทธศาสนาในล้านนานั้นได้แสดงออกถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัยและเนื้อหาสาระส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่จะอบรมบ่มเพาะคุณธรรมให้เกิดขึ้นมีทั้งที่จารึกด้วยภาษาบาลีและภาษาล้านนาซึ่งในบรรดาวรรณกรรมเหล่านั้นวรรณกรรมเรื่องของอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆของล้านนานั้นมีส่วนสำคัญในฐานะที่เป็นฐานความเชื่อของการรจนาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนาเป็นรากฐานที่สำคัญของการส่งเสริมวัฒนธรรมจารีตประเพณีและที่สำคัญเป็นแนวคิดความเชื่อและวิถีการปฏิบัติขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนาซึ่งเป็นองค์ความรู้ในด้านต่างๆคือองค์ความรู้ที่แสดงถึงความ เป็นมาแนวคิดและหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาองค์ความรู้ที่มีผลต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณีและค่านิยมทางสังคมของชาวล้านนาและองค์ความรู้ที่สร้างกระบวนการผสมผสานความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกันซึ่งองค์ความรู้เหล่านั้นมีความเชื่อมโยงกับหลักความคิดและวิธีการปฏิบัติที่นาสู่การสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคมวัฒนธรรมจารีตประเพณีโดยมีอิทธิพลต่อแนวคิดความเชื่อการเมืองการปกครองจารีตประเพณีในแผ่นดินล้านนารวมทั้งการสร้างสรรคัวรรณกรรมในสังคมไทยและส่วนสำคัญคือเพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรม^{๑๒๕}

กฤษฎา ศรีธรรมมา และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีสู่ขวัญของชาวอีสาน พบว่าความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อที่เก่าแก่กำเนิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใดไม่มีหลักฐานชี้ชัดมูลเหตุของการสู่ขวัญของชาวอีสานเกิดจากการได้รับความโชครึ่ได้รับความทุกข์ไม่สบายใจและนโยบายของรัฐบาลการสู่ขวัญประกอบด้วยหมอสู่ขวัญผู้รับขวัญผู้ร่วมพิธีการสู่ขวัญเครื่อง

^{๑๒๔} เอกวิทย์ ณ ถลาง, *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘.

^{๑๒๕} พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), *การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

มงคลคำสู่ขวัญและอำนวยการพิธีการสู่ขวัญของชาวอีสานมีการถ่ายทอดความรู้ในครอบครัววัดและชุมชนครูพรหมณ์และการเรียนรู้ด้วยตนเอง^{๑๒๖}

ครรรชิต พิระนาค ได้ศึกษาเรื่องพลวัตภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในเขตป่าบุ่งป่าทามในลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง พบว่า โครงการชลประทานฝายราษีไศลทำให้เกิดผลกระทบและปัญหาตามมาหลายประการไม่ว่าจะเป็นปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกินพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามแหล่งน้ำพื้นที่เลี้ยงวัวควายแหล่งหาปลาแหล่งหาไม้พื้นแหล่งต้มเกลือและการแพร่กระจายของดินเค็มส่งผลให้วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามของชาวบ้านต้องเปลี่ยนแปลงไปนำไปสู่ประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในเขตป่าบุ่งป่าทาม อย่างน้อย ๕ ลักษณะ คือ ๑) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ ๒) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ถือสิทธิพลทางเศรษฐกิจ ๓) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนใกล้เคียง ๔) ความขัดแย้งภายในชุมชนเอง และ ๕) ความขัดแย้งในครอบครัวและวงศ์ตระกูลจากปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบมีการปรับใช้ความรู้ความเชื่อทางพิธีกรรมและวิถีคิดชุมชนได้นำภูมิปัญญาที่มีการปรับใช้และเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามวิถีชีวิตภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจสังคมและการเมือง^{๑๒๗}

จันทรา ธรรมจันทร์ ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์สัตว์ของชุมชนทะเลสาบดอยเต่าจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า อดีตชุมชนริมทะเลสาบดอยเต่ามีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งประชาชนได้ตั้งรกรากเป็นเวลายาวนานมีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ของตนเองภูมิปัญญาการจัดการความหลากหลายของสัตว์น้ำของชุมชนเป็นการจัดการเชิงผสมผสานระหว่างการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมกับสมัยใหม่เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตโดยใช้ความเชื่อของชาวบ้านในการดูแลรักษาเช่นเชื่อว่าภายใต้อาณาจักรที่สรรพสิ่งดำรงชีวิตอยู่นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างกันและกันของธรรมชาติที่แวดล้อมมนุษย์อันได้แก่แผ่นดินแม่น้ำอากาศมนุษย์สัตว์น้ำต้นไม้และสิ่งคุ้มครองทั้งตัวมนุษย์และธรรมชาติสิ่งที่อยู่ นอกเหนือจากมิติการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งในการอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและเป็นเรื่องไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนริมทะเลสาบดอยเต่าปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความเคารพทั้งนี้เพราะเชื่อว่าธรรมชาติมิได้เป็นเพียงส่วนประกอบทางกายภาพเท่านั้น ธรรมชาติเช่น แผ่นดินป่าไม้สายน้ำสัตว์น้ำล้วนมีเจ้าของทั้งสิ้นมนุษย์เป็นผู้เข้ามาใช้และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเท่านั้น^{๑๒๘}

^{๑๒๖} กฤษฎา ศรีธรรมมา และคณะ, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีสู่ขวัญของชาวอีสาน , รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๔๙), หน้า ๗๕.

^{๑๒๗} ครรรชิต พิระนาค, พลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในเขตป่าบุ่งป่าทามในลุ่มน้ำมูลตอนกลาง, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (สาขาวิชาภูมิศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๕๙.

^{๑๒๘} จันทรา ธรรมจันทร์, ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนริมทะเลสาบดอยเต่าจังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

ชาลิตา รักใคร่ ได้ศึกษาเรื่องสภาพปัญหาและความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่คณะของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดลพบุรีสภาพปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนตามที่คณะผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดลพบุรีในภาพรวมมีสภาพปัญหาอยู่ในระดับปานกลางเมื่อพิจารณารายชื่อพบว่าสภาพปัญหาอยู่ในระดับมาก๑ด้านคือด้านงบประมาณมีปัญหายุ่งยากอยู่ในระดับปานกลาง๓ด้านเรียงลำดับได้ดังนี้คือด้านวัสดุอุปกรณ์ด้านการจัดการและด้านบุคลากรความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่คณะผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดลพบุรีพบว่ามีความต้องการอยู่ในระดับมากคือให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางเมื่อพิจารณารายชื่อพบว่าภาพรวมมีความต้องการในระดับมากทุกข้อโดยข้อที่มีความต้องการสูงสุดคือสนับสนุนให้เข้ารับการอบรมและเปิดโอกาสให้แสดงความสามารถทุกครั้งที่มีโอกาสและข้อที่มีความต้องการต่ำสุดคือโรงเรียนทำตารางให้ทราบทั่วกันเมื่อมีภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนที่โรงเรียนเปรียบเทียบสภาพปัญหาและความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจำแนกตามขนาดของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดลพบุรีพบว่าสภาพปัญหาและความต้องการทั้งภาพรวมและรายชื่อแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติส่วนครูผู้สอนไม่ให้ความสำคัญในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ๐.๐๕^{๑๒๙}

นันทิ พงษ์ดนตรี ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอนของครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลจันทบุรีและเปรียบเทียบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนแต่ละหมวดวิชาผลการวิจัยพบว่าครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนคาทอลิกสังกัดมณฑลจันทบุรีมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุดและครูผู้สอนมีปัญหาในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับน้อยเมื่อทำการเปรียบเทียบรายคู่พบว่าครูผู้สอนแต่ละหมวดวิชามีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนไม่แตกต่างกัน^{๑๓๐}

พงษ์ศักดิ์ คชประเสริฐ ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิงกรณีศึกษาตำบลแม่ณาเรืออำเภอเมืองจังหวัดพะเยา พบว่า ชุมชนได้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ของชาวบ้านที่ได้สั่งสมมาจากประสบการณ์ของชีวิตที่ถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมมาดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมโดยที่ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีป่าผีขุนน้ำและผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่าเป็นความเชื่อแบบชาวบ้านที่ลูกหลานรับไว้สืบทอดกันมา

^{๑๒๙} ชาลิตา รักใคร่, สภาพปัญหาและความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่คณะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษา จังหวัดลพบุรี, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๗), หน้า ๙๒.

^{๑๓๐} นันทิ พงษ์ดนตรี, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนคาทอลิกสังกัดสังฆมณฑลจันทบุรี, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

ชานานโดยในครัวเรือนจะมีหิ้งบูชาผีปู่ย่าหรือวิญญาณบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วแต่ยังคงวนเวียนให้การช่วยเหลือและคุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยในป่าก็เหมือนกันชาวบ้านจะมีความเชื่อว่าผีปกป่องรักษาตลอดจนในน้ำก็มีผีขุนน้ำคอยปกปักษ์รักษาทำให้เป็นข้อกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากรอย่างอ่อนน้อมยำเกรงถึงบุญคุณป่าจึงเหมือนมาตรการที่สำคัญในการจำกัดการใช้ทรัพยากรไม่ให้ฟุ่มเฟือยเป็นส่วนหลังของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเพื่อการจัดระเบียบการใช้ทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน^{๑๓๑}

มาลินี สวยคำข้าว ได้ศึกษาเรื่องการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๕ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูสังคมศึกษาจำนวน ๒๖ คนใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างแล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยแจกแจงความถี่พบว่าครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ใช้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีความเชื่อวัฒนธรรมมาเป็นเนื้อหาในการสอนโดยมีการสอนโดยใช้วิทยากรในท้องถิ่นและจัดทำเอกสารประกอบการเรียนการให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในท้องถิ่นปัญหาที่พบคือประชาชนชาวบ้านบางท่านขาดทักษะในการถ่ายทอดความรู้และนักเรียนขาดทักษะในการอภิปรายแสดงความคิดเห็น^{๑๓๒}

วราวุธ ผลานันต์และคณะ ได้ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษาผ้าไหมกาบบัวบ้านบอน พบว่า ในด้านการถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตผ้าไหมกาบบัวของช่างทอบ้านบอนใช้วิธีการถ่ายทอดกันภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่จากพ่อแม่ปู่ย่าตายายให้แก่ลูกหลานในครอบครัวตั้งแต่เด็กเริ่มจำความได้จนโตมีวุฒิภาวะหรือความสามารถที่จะรับการถ่ายทอดความรู้ได้ครบทุกขั้นตอนโดยใช้วิธีการให้เด็กๆช่วยงานง่ายๆเช่นกวักปั่นแล้วค่อยๆให้ช่วยทำขั้นตอนที่ยากๆขึ้นไปเรื่อยๆเช่นทอมัดหมี่ย้อม ฯลฯ จนเรียนรู้ได้ครบทุกขั้นตอนในช่วงอายุประมาณ ๑๕ - ๑๖ ปีมีเพียงส่วนน้อยที่เรียนเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วซึ่งมักจะเรียนรู้จากเพื่อนบ้านเพราะไม่มีผู้ใหญ่ในครอบครัวทำผ้าไหมเพื่อทำเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำนา^{๑๓๓}

วิมลศรี ชาญจารุจิตร ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงรายในฐานะที่เป็นกระบวนการฟื้นฟูพลังชุมชนและเพื่อศึกษาลักษณะของพลังชุมชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านอันนำไปสู่ข้อเสนอแนะและเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนต่อไปโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามพบว่ากระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้านในฐานะที่เป็นกระบวนการฟื้นฟูพลังชุมชนนั้นก่อให้เกิดพลังชุมชนในด้านต่างๆอันได้แก่พลังเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มพลังเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้พลังเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมพลัง

^{๑๓๑} พงษ์ศักดิ์ คชประเสริฐ, ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิง : กรณีศึกษาตำบลแม่ณาเรืออำเภอเมืองจังหวัดพะเยา, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๕๘.

^{๑๓๒} มาลินี สวยคำข้าว, การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๕, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาประถมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔.

^{๑๓๓} วราวุธ ผลานันต์และคณะ, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษาผ้าไหมกาบบัวบ้านบอน, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๙), หน้า ๗๕.

จิตใจให้สามารถยกระดับคุณธรรมและจริยธรรมที่ทำให้ชุมชนสงบร่มเย็นร่วมกันได้เป็นปกติอย่างยาวนาน^{๑๓๖}

จากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ความคิดความสามารถความเจตจำนงของกลุ่มชนได้จากประสบการณ์ในสังคมด้วยการปรับตัวและดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นจากพื้นที่และสิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและรับเอาหรือปรับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์แก้ปัญหาในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นความรู้ ความคิด และความเชื่อที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ของมนุษย์โดยยึดจากชุมชนหรือบริบทของแต่ละพื้นที่ของมนุษย์เอง ซึ่งเกิดขึ้นประกอบกับประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องแล้วเกิดเป็นองค์ความรู้ ความสามารถ ในท้องถิ่นหรือชุมชน พร้อมทั้งนำมาแสดงออกหรือมาถ่ายทอดหรือแก้ปัญหา ปรับเปลี่ยนให้เกิดความเจริญและดีงามของชุมชนหรือสังคม โดยการยอมรับจากท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ

๒.๘ สรุป

การวิจัยบริบทภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้สามารถสรุปได้ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑.แนวคิดและทฤษฎี ได้แก่ ด้านแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ เป็นสิ่งที่สร้างหรือสังเคราะห์ขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างหรือผู้สังเคราะห์เอง เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น แนวคิดการเรียนรู้การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจาก การฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ วุฒิภาวะ หรือการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย แนวคิดการถ่ายทอดการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีสอน นอกจากผู้เรียนเองต้องถ่ายโยงความรู้ได้ อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญคือ ผู้ถ่ายทอดจะมีวิธีสอนและถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ผู้เรียนรู้อำนาจนำความรู้ไปใช้ได้วิธีสอนมีอยู่หลายแบบหลายวิธี ซึ่งแล้วแต่ความมุ่งหมายของครูว่าจะใช้วิธีใดจึงจะเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นมีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนานมีการคิดค้นต่อเนื่องกันมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาและทฤษฎีการพัฒนาต้นแบบที่เป็นรูปธรรมสร้างขึ้นจากความคิดที่เป็นนามธรรม แสดงออกมาเป็นคำอธิบายและแผนผัง ที่เกิดจากปัญหาของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิจัย สามารถทำให้เข้าใจได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมนำไปดำเนินการได้ เพื่อให้เกิดสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจซึ่งกำหนดทิศทางแน่นอนไว้ล่วงหน้า

๒.ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นมีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนานมีการคิดค้นต่อเนื่องกัน

^{๑๓๖} สายันต์ ไพชาญจิตรและคณะ, กระบวนการจัดการภูมิปัญญาของเล่นพื้นบ้าน : ศึกษากรณีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ตำบลป่าแดดอำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

มาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญา

๓. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของสังคมอีสาน จะเกี่ยวเนื่องด้วยด้านวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา ด้วยความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองอีสานจากวิถีชีวิตการปฏิบัติ การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ โดยมีหลักปฏิบัติทางความเชื่อ ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทางสังคมที่ผูกพันอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายออกมาเป็นระบบความคิดที่เป็นทางเดียวกัน และสามารถสร้างสรรค์ประดิษฐ์คิดค้นจากภายใน มาในลักษณะซึ่งเป็นความดีความจริงที่ถูกต้องและความสวยงามทางวัตถุที่เรียกว่าศิลปกรรม ด้านพิธีกรรมของชาวอีสานเป็นพฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจหรือเพื่อความสูงส่งทางจิตวิญญาณซึ่งมีความเชื่อด้านศักดิ์สิทธิ์โดยถูกต้องตามกฎหมายการสั่งสมของวัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปจะต้องเป็นการกระทำที่ปลูกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรืออารมณ์ได้โดยยึดหลักปฏิบัติตามกันมาเพื่อเป็นแบบอย่าง การประกอบพิธีกรรมนั้นเพื่อเป็นการบูชาและเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัฒนธรรม โดยมีรูปแบบการประพฤติปฏิบัติที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนาผ่านความเชื่อความศรัทธาค่านิยมเป็นบรรทัดฐาน ที่ตกทอดหรือถ่ายทอดจากรุ่นปู่รุ่นย่า เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จิตใจ ซึ่งการปฏิบัติตามแบบอย่าง จะทำให้มีความสุขทางจิตใจ พร้อมทั้งสามารถสร้างความสุขแก่ตนเองและชุมชนที่อาศัยอยู่ตามวิถีชีวิตของสังคมอีสาน

๔. บริบทของชาวอีสานได้ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีจะไม่แยกว่าอะไรเป็นพุทธ เป็นผี นั่นคือจะเชื่อถือให้ความเคารพและประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณี แม้แต่พระภิกษุที่เป็นคนในท้องถิ่นเอง (ที่ไม่ได้ศึกษาปริยัติสมัยใหม่) ก็ไม่นิยมชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่า พิธีกรรมใดเป็นพิธีเนื่องด้วยผีสง หรือพิธีกรรมใดเป็นพิธีของชาวพุทธ และโดยปกติแล้วสังคมอีสานได้ ก็ได้ใส่ใจที่จะแยก กลับเห็นว่าพิธีกรรมเหล่านั้นเป็นพิธีกรรมที่นำมาเพื่อสันติสุขเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและสังคม ไม่พึงใจที่จะละเว้นไม่ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น หรือไม่เคารพนับถือ การแสดงออกด้วยการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พร้อมทั้งจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความรักเคารพศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

๕. ความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้ จะเกี่ยวกับด้านมีความรู้ การมีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาผู้ถ่ายทอดสามารถทำได้โดย การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา สาสิต การปฏิบัติจริง จัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อและบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการรักษาไว้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของทางพระพุทธศาสนา ด้านมีประสบการณ์ การมีประสบการณ์เป็นความรู้ที่ได้เคยทำมาของภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา เพราะประสบการณ์ช่วยให้เกิดความรู้ที่ผ่านมาแล้วนำมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่เกิดจากการรับรู้ในปัจจุบัน จะทำให้มีความรู้เพิ่มเติม สามารถปรับเปลี่ยนประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านมีส่วนร่วม การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นั้น สามารถช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแสดงความคิดเห็น การแสดงออกทางใจ เพื่อเป็นการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการแสดงความคิดเห็นหรือการรักษาสิทธิต่างๆของตน ด้านแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถเป็นการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้รู้ และเครือข่ายด้านด้านผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การสร้างเครือข่าย เป็นการทำให้มี

การติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ พร้อมทั้งมีการสร้างวัฒนธรรมด้านการมีส่วนร่วม เพื่อร่วมคิดร่วมทำนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

๖. การถ่ายทอดความรู้ประเพณีเชิงพุทธและภูมิปัญญาท้องถิ่นของอีสานใต้ พบว่า ประสบการณ์ของชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมายมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ความรู้ความคิดในการสร้างสรรค์ความเชื่อความรู้ที่สร้างสรรค์จะเกี่ยวเนื่องด้วยความศรัทธาแต่ความศรัทธาที่แตกต่างกันบางแห่งก็มีตำนานเล่าขานกันต่อ ๆ มาซึ่งบางเรื่องเป็นเรื่องเล่าขานเป็นนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาแต่โบราณกาลไม่อาจหาหลักฐานที่แน่ชัดได้แต่ทุกเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น การยึดหลักการพึ่งตนเองภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นต้องอาศัยยึดพึ่งพาตนเองชุมชนจะพึ่งตนเองได้ต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชุมชนตลอดจนการมีภูมิปัญญาในการคิดวางแผนกำหนดเป้าหมายของตนเองจัดองค์ความรู้เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนโดยชุมชนเอง การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่ของการเปลี่ยนรูปของความรู้ (Knowledge Conversion) โดยในแต่ละขั้นตอนจะต้องมีผู้นำที่ส่งเสริมการจัดการความรู้ที่มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมมีโครงสร้างองค์การที่เป็นแนวทางเดียวกันและเอื้อต่อการจัดการความรู้รวมทั้งต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เพียงพอที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนที่สำคัญในการศึกษา ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสัมภาษณ์ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปฏิบัติการ สัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่ม โดยได้กำหนดพื้นที่ ๔ จังหวัดได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการและมีการลงพื้นที่สัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

๑.๑ สรรวจรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

(๑) การศึกษาทบทวนเอกสาร

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๙

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการ และเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(๒) ยกร่างกรอบแนวคิดของกระบวนการวิจัย

(๓) สัมภาษณ์ประเด็นที่สำคัญ

(๔) วิเคราะห์สรุปข้อมูล

๑.๒ วิธีการวิจัย

๑) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจัดหมวดหมู่ในการศึกษาให้เห็นขั้นตอนการจัดกระบวนการรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๒) การสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์ แบบกลุ่มตามประเด็นที่ตั้งไว้

(๓) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในประเด็นที่สำคัญ ต่อเนื่องจากการสนทนากลุ่มเพื่อศึกษาความเห็นในระดับลึก ของแต่ละบุคคล

๑.๓ คัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

โดยคัดเลือกเป็นกลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ กลุ่มผู้นำ/นักวิชาการ และกลุ่มผู้เรียนรู้ จำนวนทั้งหมด ๑๒๐ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๑ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

(๑) แบบสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ ได้กำหนดหัวข้อไว้กว้าง ๆ เป็นการล่องหน้าตามประเด็นการวิจัย เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

(๒) กล้องถ่ายรูปเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมของการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์

(๓) เครื่องมือบันทึกเสียงเพื่อใช้ในการเก็บเสียงสนทนา เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้งานวิจัยมีเนื้อหาสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ ๒ การดำเนินการวิจัย ดังนี้

(๑) สัมภาษณ์เจาะจงตัวอย่างจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๑๒๐ รูป/คน และกำหนดเกณฑ์คัดเลือก

(๒) การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

๒.๑ ดำเนินการโดยนำกระบวนการจากกรอบความคิดมาวิเคราะห์ เพื่อทำแผนการวิจัย

๒.๒ ดำเนินการศึกษาวิจัย และตรวจสอบ แก้ไข ข้อบกพร่อง

๒.๓ สนทนากลุ่มและสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้รู้ ผู้นำ นักวิชาการ และประชาชน แบบเจาะลึกตามกรอบที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ ๓ สรุปผลการศึกษาและตรวจสอบความถูกต้อง

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกแยกประเด็นข้อมูลตามความเหมาะสม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล แล้วรวบรวมข้อมูลแบบสังเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ ๔ เขียนรายงาน

โดยผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง แล้วให้ที่ปรึกษาตรวจสอบเพื่อตรวจก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาภาษาโครงสร้างก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แล้วเขียนรายงานแบบพรรณนา และจัดทำรูปเล่มแล้วนำเสนอรายงานการวิจัย

๓.๑.๒ การศึกษาภาคสนาม

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

๑. ทำการศึกษาและคัดเลือกพื้นที่วัด พระสงฆ์ผู้รู้ ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้เรียนรู้ โดยสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมงานภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ใน ๔ จังหวัด คือ ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์

๒. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant) ประกอบด้วยประชากร จำนวน ๔ จังหวัด ๔ อำเภอ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์

๓. ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด รูปแบบ การพัฒนา การส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

๔. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด การส่งเสริม รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อเป็นการส่งเสริมเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการวิจัยมาสนับสนุนสร้างองค์ความรู้การศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ

๕. วิเคราะห์การพัฒนาการศึกษาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อจะได้ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้ง กระบวนการ แนวคิด ลักษณะ และวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ซึ่งเป็นการสร้างองค์ความรู้ในเชิงวิชาการ พร้อมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีของชุมชน อำเภอ และผู้ที่เกี่ยวข้อง

๖. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับพระสงฆ์ ปราชญ์ ผู้นำชุมชน พร้อมทั้งผู้เรียนรู้ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย ๔ จังหวัดในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์ โดยเจาะจง ๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอหนองบัวแดง อำเภอโชคชัย อำเภอหนองหงส์ และอำเภอท่าตูม ซึ่งเป็นพื้นที่มีการจัดงานภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้คือ ประเพณีบุญกระฐูป ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีงานบวชนาคช้าง เพื่อให้ได้ประชากรที่มีความเกี่ยวข้อง และได้ข้อมูลครบถ้วน ได้แก่

๓.๒.๑ กลุ่มประชากร

๑.๑ กลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ๔๐ รูป/คน คือ พระสงฆ์/ปราชญ์ผู้ที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ที่เกิดจากการดำเนินชีวิต ประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม รู้จักวิเคราะห์ การแก้ปัญหา จนเกิดความรู้ที่กลั่นกรองและรวบรวมเป็นความคิดของตนเอง สามารถมาพัฒนาและนำไปประยุกต์ถ่ายทอดให้เกิดประโยชน์ตนเองและชุมชนได้ของจังหวัดในเขตอีสานใต้ ได้แก่

(๑) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๒) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๓) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๔) พระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์	จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๒ กลุ่มผู้นำ/นักวิชาการ ๔๐ รูป/คน คือ ผู้นำเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งหรือยอมรับจากชุมชน เช่น ผู้นำทางด้านศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ผู้ปกครองท้องที่และนักวิชาการ ได้แก่

(๑) ผู้นำ/นักวิชาการ ที่มีความรู้ประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๒) ผู้นำ/นักวิชาการ ที่มีความรู้ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๓) ผู้นำ/นักวิชาการ มีความรู้ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๔) ผู้นำ/นักวิชาการ มีความรู้ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์	จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๓ กลุ่มผู้เรียนรู้ ๔๐ รูป/คน กลุ่มประชาชนที่สนใจในการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ เชี่ยวชาญ หรือมีผลงานทางด้านภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ด้านวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีเชิงพุทธที่อยู่ในเขตของจังหวัดอีสานใต้ ได้แก่

(๑) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๒) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๓) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ	จำนวน ๑๐ รูป/คน
(๔) กลุ่มผู้เรียนรู้ ด้านประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์	จำนวน ๑๐ รูป/คน

รวมกลุ่มประชากรทั้งหมด ๑๒๐ รูป/คน

๓.๒.๒ ขอบเขตของด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษาไว้ในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัด นครราชสีมา (อำเภอโชคชัย) จังหวัดชัยภูมิ (อำเภอหนองบัวแดง) จังหวัดบุรีรัมย์ (อำเภอหนองหงส์) และ จังหวัดสุรินทร์ (อำเภอท่าตูม)

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบคุณภาพ สัมภาษณ์ และเชิงปฏิบัติการ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร(Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิดและทฤษฎี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีเชิงพุทธ การพัฒนารูปแบบ แนวคิดในการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้ได้ศึกษาไว้แล้ว รวมถึงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตในการจัดงานประเพณีภูมิปัญญาเชิงพุทธ ในจังหวัดที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดสำคัญ ดังนี้

๓.๓.๑ การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยให้การสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มกลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ กลุ่มผู้นำ/นักวิชาการ และกลุ่มผู้เรียนรู้ ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏในเขตอีสานใต้ทั้ง ๔ จังหวัด โดยมีรูปแบบเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อรวบรวมข้อมูลของแต่ละประเพณีแบบเจาะจง

แบบสัมภาษณ์เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้”แบบสัมภาษณ์แบ่งรายละเอียดเป็น ๔ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ ๒ สภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้

ตอนที่ ๓ ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้

ตอนที่ ๔ รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๓.๓.๒ แบบสังเกต ผู้วิจัยใช้พื้นที่จริงในการสังเกตของการจัดงานประเพณี โดยลงพื้นที่จริง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นการจัดงานกิจกรรมประเพณีของแต่ละจังหวัดเพื่อให้เห็นกิจกรรมเชิงประจักษ์

๓.๓.๓ แบบสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะใช้แบบสนทนากลุ่มเกี่ยวกับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ โดยสอบถามแบบก่อนการจัดกิจกรรม สอบถามหลังจากมีการจัดกิจกรรม เพื่อให้ความแตกต่างในกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในแต่ละประเพณีทั้ง ๔ จังหวัด

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการเก็บรวบรวมขึ้นมาจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร ตำรา บทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก ด้วยคัดเลือกแบบเจาะจง

(๒) จัดทำหนังสือติดต่อขอหนังสือจากรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะได้ออกไปสัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่าง

(๓) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๓ ข้อมูลเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามแบบสัมภาษณ์เพื่อยืนยันข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล แบบเป็นทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

(๑) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามจริงเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลา ที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

(๒) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์จริง ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์รวมทั้งแจ้งให้ทราบข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับ

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยแบบสังเกตการณ์

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงสังเกตการณ์ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสัมภาษณ์ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์ในเวลาการจัดกิจกรรมประเพณีบุญกระฐูป ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีงานบวชนาคช้าง ของแต่ละจังหวัด

๒.ติดต่อ ปรีกษาขอหนังสือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อสัมภาษณ์

๓.เครื่องบันทึกเสียง พร้อมถ่ายภาพในการจัดกิจกรรมประเพณีบุญกระฐูป ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีงานบวชนาคข้าง แต่ละจังหวัด เพื่อให้ได้หลักฐานในการวิจัยเชิงประจักษ์

๔ เมื่อสัมภาษณ์ครบถ้วนแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๔.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มผู้เรียนรู้

๑.จัดเตรียมเครื่องมือตามกลุ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างของผู้เรียนรู้ใช้แบบประเมินก่อนและกลางของการเรียนรู้

๒.ติดต่อ ปรีกษาขอหนังสือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อการประเมิน

๓.เมื่อประเมินครบถ้วนแล้วนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การแจกแบบสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบการประเมินก่อนหลัง โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังนี้

๓.๕.๑ วิเคราะห์กระบวนการ การบูรณาการเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ ความเป็นมา โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีในบริบทภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๓.๕.๒ สรุปและนำผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด การพัฒนา รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๓.๕.๓ การนำเสนอการศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๓.๕.๔ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้วเพื่อให้ชุดองค์ความรู้ กระบวนการ และรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อเผยแพร่ให้กับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเพณีบุญกระฐูป ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีงานบวชนาคข้าง ในพื้นที่ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพัฒนาคความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณาคความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาคภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ เพื่อเผยแพร่ให้กับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบุญกระฐูป ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญบั้งไฟ และประเพณีงานบวชนาคช้างในพื้นที่ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้เสนอประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๑ ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้

ผู้วิจัยได้วางกรอบการศึกษาภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ ๔ ประเด็น คือ (๑) ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา (๒) ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์ (๓) ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ และ (๔) ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา

ภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธของจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษา คืออำเภอโชคชัย ซึ่งมีประเพณีการประดิษฐ์ทำเทียนพรรษา และมีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธ ซึ่งการทำเทียนพรรษาเป็นการออกแบบศิลปะตามแบบอย่างพระพุทธศาสนาและใช้ความสามารถในการประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเข้าประกวดความสวยงามในระดับจังหวัด และจัดทำเป็นประจำทุกปี โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.สภาพบริบททั่วไปของอำเภอโชคชัย

ตามหลักฐานศิลปากรปีที่ ๑ เล่มที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๘๐ อักษรานุกรมภูมิศาสตร์จังหวัดนครราชสีมา ความว่าอำเภอโชคชัยนี้ เดิมเป็นตำบลเรียกว่า ตำบลกระโทก เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ยกทัพมาสู้กับกองทัพพม่าที่เพนพิท และได้รับชัยชนะ ณ สถานที่แห่งนี้เป็นการแรกเริ่ม ต่อมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงแบ่งระเบียบการปกครองออกเป็น มณฑล ภาค จังหวัด และ อำเภอ จึงได้ยกฐานะตำบลกระโทก ขึ้นเป็นอำเภอกระโทก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ จวบจนปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ทางราชการพิจารณาคำว่ากระโทกมีเสียงความหมายไม่ไพเราะไม่เหมาะสมกับเพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายในเชิงประวัติศาสตร์ ในอันที่จะให้อนุชนรุ่นหลังได้รำลึกความเป็นมา ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ผู้ประกอบคุณงามความดีแก่ประเทศชาติ และทำการรบได้ชัยชนะ ณ ที่แห่งนี้ จึงเปลี่ยนนามอำเภอใหม่ว่า อำเภอโชคชัย และได้ใช้นามนี้จนถึงปัจจุบัน

อำเภอโชคชัยเดิมชื่อ อำเภอกระโทก ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่ามีความหมายว่าอย่างไร เพียงแต่สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ กโรทก ” ซึ่งแปลว่า น้ำล้น ทั้งนี้ เพราะหมู่บ้านกระโทกเดิม

ตั้งอยู่ตลาดซี หรือบ้านโนนตะโก ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านกระโทกในปัจจุบัน และสถานที่ตั้งหมู่บ้านดังกล่าวนี้ มีท้องนา หนอง บึง และคูน้ำรอบบ้าน เมื่อถึงฤดูน้ำจะมีน้ำล้อมรอบหมู่บ้าน จึงเรียกว่า “บ้านกระโทก” นานมาจึงเพี้ยนมาเป็นบ้านกระโทก ดังในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีอีกข้อสันนิษฐานหนึ่งที่น่าสนใจ กล่าวคือ คำว่ากระโทกอาจจะเพี้ยนมาจาก คำว่า กะทกรก ซึ่งเป็นชื่อผักพื้นบ้านชนิดหนึ่ง เรียกว่า “ ต้นกะทกรก ” ที่มีอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่นี้ ต่อมาก็แผลงเป็น “ กระโทก ” ซึ่งดูจากนามสกุลดั้งเดิมของชาวกระโทก เช่น กิ่งกระโทก ก้านกระโทก อันน่าจะมาจาก กิ่งและก้านของต้นกะทกรก

ในสมัยก่อนได้มีการตั้งด่านมีนายหมวดปกครองด่าน เรียกว่า ด่านกระโทก เนื่องจากกระโทก เป็นเส้นทางการขนส่งสินค้าระหว่าง โคราช นางรอง เมืองปัก บุรีรัมย์ สุรินทร์ ขุขันธ์ ขุนหาญ ไปจนถึงเขมร ส่วนมากจะเป็นการเดินทางโดยคาราวานเกวียน ซึ่งมีจุดหยุดพักเป็นระยะ ๆ มักจะเลือกบริเวณใกล้แม่น้ำมูล เพราะสะดวกต่อการใช้น้ำอุปโภค บริโภค ทั้งของคนและสัตว์ พาหนะ นอกจากนั้นแม่น้ำมูลบางส่วนยังถูกใช้เป็นที่ทำข้ามฟากหนึ่งไปยังอีกฟากหนึ่ง เพื่อย่นระยะการเดินทางด้วยทำให้มีบริเวณที่เป็นท่าน้ำ ขึ้นหลายแห่งในเขตอำเภอโชคชัยเช่น ท่าเยียมท่า จะหลุง ท่าอ่า เป็นต้น ดังนั้นด่านกระโทก จึงถือว่าเป็นด่านสำคัญด่านหนึ่งก่อนที่จะเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองโคราชในอดีต

ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้โปรดเกล้า ฯ ให้พระราชวรินทร์และพระมหามนตรียกกองทัพมาทางช่องเรือแตก (ช่องสะแกราช) เพื่อมาปราบชุมนุมพมัย (กรมหมื่นเทพพิพิธ) โดยมีพระยารวงศาธิราชเป็นแม่ทัพของเจ้าพมัยและได้เกิดการสู้รบกันขึ้นในบริเวณด่านกระโทก^๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงจัดการปกครองเป็นมณฑล จึงยกฐานะด่านกระโทกเป็นอำเภอกระโทก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้มีการปรับปรุงแบบแผนในการปกครองของกระทรวงมหาดไทยว่า เมืองหรืออำเภอ หรือตำบลใดที่มีชื่อเป็นภาษาพื้นเมืองมากคนเมืองอื่นหรือภาคอื่นฟังแล้วไม่เข้าใจ ก็ให้เปลี่ยนเป็นภาษาของทางราชการ ดังนั้นคำว่ากระโทก ซึ่งสำเนียงไม่ไพเราะ และเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ระลึกถึงชัยชนะของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่รบชนะ ณ ที่แห่งนี้จึงได้เปลี่ยนชื่อ อำเภอใหม่ว่า “ อำเภอโชคชัย ” นับแต่นั้นเป็นต้นมา^๒

อำเภอโชคชัยแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๐ ตำบล ๑๓๒ หมู่บ้าน ได้แก่ ๑. ตำบลกระโทก (๒) ตำบลพลับพลา (๓) ตำบลท่าอ่า (๔) ตำบลทุ่งอรุณ (๕) ตำบลท่าลาดขาว (๖) ตำบลท่าจะหลุง (๗) ตำบลท่าเยียม (๘) ตำบลโชคชัย (๙) ตำบลละลมใหม่พัฒนา และ ๑๐ ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัยตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอเมืองนครราชสีมาและอำเภอเฉลิมพระเกียรติ

ทิศตะวันออก ติดกับ อำเภอหนองบุญมาก

ทิศใต้ ติดกับ อำเภอครบุรี

^๑ พิพัฒน์ พรพรรณนุกูล และคณะ, **มองกระโทกแลโชคชัย**, (นครราชสีมา : โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์ , ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

^๒ พิพัฒน์ พรพรรณนุกูล และคณะ, **มองกระโทกแลโชคชัย**, อ่างแล้ว, หน้า ๑๙.

ทิศตะวันตก ติดกับ อำเภอบึงขัง

สภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอโคชัยเป็นที่ราบลุ่มและลาดเอียงสู่ลำน้ำมูลที่ไหลผ่านกลางพื้นที่จากทิศใต้ – เหนือ ทำให้อำเภอโคชัยมีพื้นที่เหมาะแก่การเกษตรกรรม ทำนาข้าว ประกอบกับมีเขื่อนระบายน้ำเข้ามาในพื้นที่ ๓ เขื่อน จึงสามารถทำนาได้ ๒ ครั้ง/ปี เพิ่มรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจความเป็นอยู่เป็นอย่างดี นอกจากนี้พื้นที่เป็นจุดเชื่อมต่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่หลายแห่งมาตั้งในพื้นที่ ทำให้ประชาชนมีอาชีพ มีรายได้ ไม่อพยพย้ายถิ่นฐาน ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอโคชัย นับถือพระพุทธศาสนา และมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคือ วัด อุโบสถ วิหาร ในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า สภาพทั่วไปของอำเภอโคชัยนั้น ภูมิประเทศจะเป็นที่ราบลุ่มและลาดเอียงสู่ลำน้ำมูลที่ไหลผ่านกลางพื้นที่จากทิศใต้ – เหนือ ประชากรส่วนใหญ่ของอำเภอโคชัย นับถือพระพุทธศาสนา ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และมีอาชีพเสริมตามฤดูกาลที่ว่างจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตตลอดปี และมีประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยปฏิบัติที่สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นก่อนจนถึงปัจจุบัน

๒. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั่วไปอำเภอโคชัย

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอโคชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องด้วยความเป็นมาประวัติศาสตร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา และเป็นที่ท่องเที่ยวประจำอำเภอโคชัย โดยเป็นแหล่งที่สนใจในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการศึกษา ค้นคว้า ชื่นชม และเป็นสถานที่สวยงาม เป็นต้น โดยรวมแล้วจะมีประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ปราสาทพะโค ปราสาทพะโค ตั้งอยู่บนถนนโคชัย – ครบุรี อำเภอโคชัย จังหวัดนครราชสีมา คำว่า "พะโค" มาจากคำว่า "ปะโค" ซึ่งเป็นชื่อเมืองเก่าแกในนิทานภาคอีสาน เรื่องหนานอุษาหรืออุสา-บารส หรืออาจจะมาจากคำเขมรว่า "เปรี๊ยะโค" แปลว่า "พระโค(วัว)" ชาวบ้านในพื้นที่ปัจจุบันน่าจะเคลื่อนย้ายมาจากทางอีสานเหนือเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่แล้ว จึงนำชื่อเรียกใหม่สวมทับปราสาทในภายหลัง ก่อนการบูรณะนั้น ปราสาทมีสภาพเป็นโคกเนินดินทับถมขนาดใหญ่ มีต้นไม้ใหญ่น้อยขึ้นรกรุงรัง มีกองหิน อิฐและเศษรูปสลักระจัดกระจายอยู่บนเนิน มีร่องรอยการขุดหาของเก่าหลายหลุม บางโรงเรียนโดยรอบปราสาทได้มานำทับหลังและรูปสลักหินไปเก็บไว้ บางทีก็เป็นบ้านคนมาเก็บไป บางทีก็เป็นวัดมาเก็บ มีการลักลอบนำลายแกะสลักหินที่แตกหักออกจากปราสาทไปบ่อยครั้ง ปราสาทพะโคอยู่ในสภาวะเสื่อมสภาพอย่างรุนแรง ตามความเห็นและข้อสันนิษฐานปราสาทหินองค์นี้ เป็นปราสาทที่สวยงามและอลังการที่สุดในบรรดาปราสาททางทิศใต้ของเขตเมืองโคราช อายุของปราสาทอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ -๑๖ ฝีมือช่างแกะสลักประดับช่างหลวงคลาสสิก แบบแผนศิลปะเทียบเคียงได้กับศิลปะเกลียงหรือคลังในประเทศกัมพูชา

๒. ปราสาทสระเพลง ปราสาทสระเพลง ตั้งอยู่บ้านโนนตะโก ตำบลโคชัย อำเภอโคชัย จังหวัดนครราชสีมา คาดว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ช่วงปีพุทธศตวรรษที่ ๑๖ -๑๘ เป็นโอโรคยาศาล ๑ ใน ๑๐๒ แห่งที่สร้างขึ้นในสมัยนั้น ปราสาทสระเพลงที่เรียกขานกันนั้น มีที่มาจากสระน้ำขนาดใหญ่ที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทแห่งนี้ แต่ปัจจุบันสระน้ำได้ถูกถมไปแล้ว แต่ก็ยังคงเรียกชื่อสระเพลงกันมาอย่างต่อเนื่อง

ที่ตั้งของปราสาทสระเพลงนั้นค่อนข้างจะซับซ้อน หากไม่ใช่คนในพื้นที่หรือไม่ชินทางจะหาเจอยากสักหน่อย ปราสาทสระเพลงตั้งอยู่บนเนินดินกลางทุ่งนา บริเวณรอบๆ ปราสาทมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุมเต็มไปหมด ตัวปราสาทขาดความสมบูรณ์ค่อนข้างมาก หลงเหลือไว้เพียงสภาพที่ปรักหักพังองค์ปราสาทประธานก่อขึ้นด้วยศิลาแลงที่แทบจะไม่เหลือเค้าโครงเดิม เหลือเพียงซากศิลาแลงที่วางเรียงต่อๆ กันขึ้นไปเท่านั้น โดยมีกำแพงศิลาแลงวางซ้อนกันเป็นแนวกำแพงแก้วท่ามกลางต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดยรอบ

ปราสาทประธาน เหลืออยู่เฉพาะผนังด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือ และกรอบประตูด้านทิศตะวันออก คานประตูด้านบนมีตัวอักษรภาษาไทย เขียนว่า พระปราสาทศรีโสภณ ด้านนอกกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีร่องรอยสระน้ำเก่าอยู่ บริเวณที่เป็นโคปุระ ปัจจุบันเป็นเพียงเนินดินและกองศิลาแลงเท่านั้น นอกจากปราสาทสระเพลงแห่งนี้จะเป็นที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บในก่อน เมื่อเวลาผ่านไปจากสถานพยาบาลกลายเป็นแหล่งโบราณสถานที่ผู้ฟังไปตามกาลเวลา แต่ความศักดิ์สิทธิ์และมนต์เสน่ห์ของที่นี่ก็ไม่ได้เลือนหายไปตามกาลเวลาแต่อย่างใด ภาพชินตาของชาวบ้านในบริเวณจะเห็นชายร่างสูงใหญ่ นุ่งโจงกระเบนคอยมาปิดกวาดและดูแลรอบ ๆ ปราสาทแห่งนี้อยู่เสมอ ๆ ซึ่งชาวบ้านคาดว่าคงจะเป็นเจ้าที่มาคอยดูแลสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ และจะคอยให้โชคลาภแก่ผู้ที่เชื่อศรัทธาอยู่เสมอนั่นเอง

๓. หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เป็นหมู่บ้านหนึ่งของ ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย เกี่ยวกับถึงสินค้า "โอท็อป" (OTOP) หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทตุ๊กตาดินเผาหรือเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียง "เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน" เพราะว่าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนนั้น มีชื่อเสียงในความโดดเด่นทั้งด้วยตัวสินค้าที่มีความแข็งแกร่ง ทนทาน และมีความสวยงามด้านเอกลักษณ์และรูปแบบงานปั้นที่มี ความหลากหลาย และกำลังเป็นสินค้าที่นิยมของตลาด

ในปัจจุบันนี้หมู่บ้านซึ่งมีร้านค้าเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน เรียงรายอยู่สองฟากฝั่งและมีลำน้ำมูลทอดขนานอยู่ทาง ฝั่งทิศตะวันออก หมู่บ้าน ลักษณะเฉพาะ ของเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนนั้นอยู่ที่ดินที่นำมาใช้ กล่าวคือดินด่านเกวียนเป็นดินเหนียว เนื้อละเอียด ที่ขุดขึ้นมาจากริมฝั่งแม่น้ำมูล ในพื้นที่ที่ชาวบ้านเรียกว่า กุด หรือแม่น้ำด้าน(ลักษณะลำน้ำที่คดเคี้ยว กัดเซาะตะลิ่งจนขาดและเกิดลำน้ำด้านขึ้น ส่วนที่เป็นแนวกัดเซาะจะกลายเป็นแหล่งทับถมดิน ดิน ดังกล่าวนี้เป็นดินซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ ง่ายต่อการ ขึ้นรูปทนทาน ต่อการเผา ไม่บิดเบี้ยวหรือแตกหักง่าย และที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือดินนี้เมื่อถูกเผาจะให้สีโดยธรรมชาติเป็นสีแดง ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากธาตุเหล็ก (Iron Oxide)

สำหรับเอกลักษณ์ของงานเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนนั้น เห็นจะอยู่ตรงที่ความแปลกใหม่ของการออกแบบรูปลักษณะผลิตภัณฑ์ และสิ่งสำคัญก็คือ ผลิตภัณฑ์นั้นมีความแข็งแกร่ง ทนทาน และพื้นผิววัตถุมีความมันวาวสวยงาม ที่ไม่มีเครื่องปั้นดินเผาที่ไหน เหมือน เพราะดินที่ชาวด่านเกวียนนำมาใช้ในการปั้น เป็นดินเหนียวเนื้อละเอียดคุณภาพดีมีสีแดงหรือสีน้ำตาลดำ ที่ขุดขึ้นมา จากริมฝั่งแม่น้ำมูล ซึ่งเนื้อดินเหนียวนั้นมีแร่เหล็กผสมอยู่มาก มีคุณสมบัติพิเศษตรงที่ เนื้อดินปั้นง่ายต่อการขึ้นรูป ทนทาน ต่อการเผา ไม่บิดเบี้ยวเสียทรงหรือแตกหักง่าย และเมื่อเผาด้วยความร้อนสูง แร่เหล็กและแร่ธาตุอื่น ๆ ที่เป็นส่วนผสมจะ หลอมละลายเคลือบผิวภาชนะไปในตัว ทำให้ได้ชิ้นงานที่มีสีเป็นธรรมชาติออกสีดำนหรือสีน้ำตาลแดง หรือสีเลือดปลาไหล ซึ่งเป็นสีที่ได้รับความนิยมว่าสวยที่สุด

๔. หมู่บ้านหินทราย เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการผลิตผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย ได้เริ่มต้นขึ้นในปี ๒๕๓๙ เมื่อนายสายัณห์ แพทย์จะโป๊ะ (ช่างอ้อย) ได้คิดนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปต่าง ๆ นำมาเผาเป็นเครื่องปั้นดินเผา แต่ขายไม่ค่อยได้ดี จึงนำปูนซีเมนต์ขาว หินทรายและน้ำมาผสมกันแล้วเทลงในแบบหล่อ ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วนำไปล้างทำความสะอาด โดยเรียกชิ้นงานว่า “ผลิตภัณฑ์หล่อหินทราย” โดยช่วงแรก ทำเป็นสัตว์ประเภทต่าง ๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ต่อมาพัฒนาเป็น เก๋ง (โคมไฟ) สะพาน ปลาตัวเล็กจึงได้รับความนิยมมากขึ้น กลายเป็นสินค้าที่ติดตลาดอย่างรวดเร็ว

๕. การประดิษฐ์เทียนพรรษา ซึ่งอำเภอโชคชัยนั้นมีประเพณีที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา และจัดเป็นประจำทุกปี โดยวัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอโชคชัย เช่น วัดใหม่สระปทุม วัดนอก วัดโบสถ์คงคาล้อม เป็นต้น ซึ่งเป็นวัดที่ได้ประดิษฐ์เทียนพรรษา และได้ส่งเข้าประกวดเป็นประจำทุกปีของทางจังหวัดนครราชสีมา และได้รับรางวัลอันดับต้นของจังหวัด ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธ และเป็นการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณีของทางพระพุทธศาสนาให้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

๖. โรงเรียนมหาบุญการนวดไทย ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย โดยท่านผอ.บุญสุข อุ้นแก้ว เป็นผู้อำนวยการจัดตั้งขึ้น เพื่อเห็นความสำคัญในการรักษาสุขภาพ และถ่ายทอดความรู้ด้านการนวด ภูมิปัญญา มีการเรียนการสอน ฝึกภาคทฤษฎีและปฏิบัติจริง ปัจจุบันมีนักศึกษา มาเรียนรู้ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด เมื่อจบการศึกษาแล้วก็สามารถนำไปประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้ตนเอง ครอบครัว และเป็นการพัฒนาความรู้เป็นฝีมือแรงงานชาวไทย พัฒนาแรงงานไปสู่ต่างประเทศอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั่วไปอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชน พร้อมทั้งได้จัดเป็นศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และยังช่วยส่งเสริมรายได้ในประจำวัน เพื่อช่วยในการดำเนินชีวิต อย่างเรียบง่ายและพอเพียงให้ชาวบ้านในชุมชน เป็นการพัฒนาฝีมือด้วยภูมิปัญญา ทั้งนี้อาศัยองค์ความรู้ การเรียนรู้ การฝึกเพื่อให้เกิดทักษะ โดยใช้ประสบการณ์ของชาวบ้านที่ประดิษฐ์และสร้างผลงานออกมาที่ผสมผสานกับวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีของพระพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนมาถึงสมัยรุ่นปัจจุบัน

๓. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธเทียนพรรษาวัดใหม่สระปทุม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งก่อนที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ทรงมอบหน้าที่การรักษาระธรรมวินัยไว้กับพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และได้ตรัสไว้เองว่าพระองค์ไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “โย โว อานนท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺเจยน สตถา” แปลว่า “ดูก่อนอานนท ธรรมและวินัยใด ที่เราได้แสดงแล้ว และบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงลับไป”^๓

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘.

(๑) ความเป็นมาของการเข้าพรรษาในสมัยพุทธกาล

ในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู นับถือว่าวัว เป็นพาหนะของพระอิศวร เมื่อวัวตาย จะเอาไขจากวัวมาทำเป็นน้ำมันเพื่อจุดบูชาเทพเจ้าที่ตนเคารพ แต่ชาวพุทธซึ่งนับถือศาสนาพุทธ จะทำเทียนเพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัยโดยนำรังผึ้งร้างมาต้มเอาขี้ผึ้ง แล้วปั้นเป็นเทียนเล่มเล็ก ๆ มีความยาวตามต้องการเช่นยาวเป็นคืบหรือเป็นศอกแล้วใช้จุดบูชาพระเทียนพรรษาเริ่มมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลชาวพุทธจะยึดถือเป็นประเพณีนำเทียนไปถวายพระภิกษุ ในเทศกาลเข้าพรรษา เพื่อปรารถนาให้ตนเองเป็นผู้เฉลียวฉลาด มีไหวพริบ ประดุจแสงสว่างของดวงเทียน

“เข้าพรรษา” แปลว่า “พักฝน” หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ต้องอยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่งระหว่างฤดูฝน โดยเฉพาะที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาล มีหน้าที่จะต้องจาริกโปรดสัตว์ และเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนแก่ประชาชนไปในที่ต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องมีที่อยู่ประจำ แม้ในฤดูฝน

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงวางระเบียบเรื่องการเข้าพรรษาไว้ แต่การเข้าพรรษานั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธรองค์และพระสงฆ์สาวกปฏิบัติกันมาโดยตลอด ปกติเนื่องด้วยพุทธจริยาวัตรในอันที่จะไม่ออกไปจาริกตามสถานที่ต่าง ๆ ในช่วงฤดูฝนอยู่แล้ว เพราะกรรมนาคมมีความลำล้าปากและโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาลมีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่เป็นพระอริยะบุคคลจึงทราบดีว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรกระทำ

ต่อมาเมื่อพระสงฆ์มากขึ้น และด้วยพระพุทธรจริยาที่พระพุทธเจ้า จะไม่ทรงบัญญัติพระวินัยล่วงหน้า ทำให้พระพุทธรเจ้าจึงไม่ได้ทรงบัญญัติเรื่องพระสงฆ์สาวกอยู่ประจำไว้ด้วย จึงเกิดเหตุการณ์กลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์พากันออกเดินทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ โดยไม่ย่อท้อทั้งในฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน ทำให้ชาวบ้านพากันติเตียนว่า พวกพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไม่ยอมหยุดพักสัญจรแม้ในฤดูฝน ในขณะที่นักบวชในศาสนาอื่น พากันหยุดเดินทางในช่วงฤดูฝน การที่พระสงฆ์จาริกไปในที่ต่าง ๆ แม้ในฤดูฝน อาจเหยียบย่ำข้าวกล้าของชาวบ้านได้รับความเสียหาย หรืออาจเหยียบย่ำโดนสัตว์เล็กน้อยที่ออกมาหากินจนถึงแก่ความตาย เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่อง จึงได้วางระเบียบให้ภิกษุประจำอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เป็นเวลา ๓ เดือน ดังกล่าว^๔

จากความเป็นมาของการเข้าพรรษาในสมัยพุทธกาล จึงเป็นมูลเหตุให้มีการประชุมคณะสงฆ์ แล้วบัญญัติข้อตกลงให้พระสงฆ์หยุดจำพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน เป็นหลักแหล่งในช่วงฤดูฝนโดยเริ่มนับแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ไปจนถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ นับตั้งแต่นั้นมา โดยมีความสำคัญและประโยชน์ของการเข้าพรรษาดังนี้

๑. เพื่อให้ภิกษุสามเณร ได้มีเวลาศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติศาสนกิจได้เต็มที่
๒. เพื่อเปิดโอกาสให้ทายก ทายิกา ได้บำเพ็ญกุศลตลอดระยะเวลาเข้าพรรษา
๓. เพื่อให้ภิกษุสงฆ์หยุดจาริก และมีเวลาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านและประชาชนทั่วไป
๔. เพื่อปฏิบัติตามพุทธบัญญัติที่ได้ให้มีการกำหนดเข้าพรรษา

ดังความมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของการเข้าพรรษา คือ เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้มีเวลาศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติศาสนกิจได้เต็มที่ ในการศึกษาเล่าเรียนจำเป็นต้องศึกษาทั้งในเวลากลางวัน

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๐๕/๒๒๓-๒๒๕

และกลางคืน ซึ่งในเวลากลางวันมักมีปัญหาในเรื่องแสงสว่าง ครั้นจะอาศัยแสงสว่างจากกองไฟก็มีปัญหาเกี่ยวกับการเก็บฟืนใส่กองไฟ และบางครั้งมีควนมารบกวนทำลายสมาธิของผู้ศึกษาเล่าเรียนได้อีกวิธีหนึ่งที่ใช้คือ อาศัยแสงสว่างจากแสงใต้ แต่มีปัญหาเรื่องกลิ่น และควนการลุกไหม้ไม่สม่ำเสมอต้องเขี่ยขี้ไต้บ่อย ๆ ทำให้เสียสมาธิได้ตั้งนั้นแสงไฟจากใต้จึงสู้แสงเทียนไม่ได้ เพราะแสงเทียนลุกไหม้ต่อเนื่องและสม่ำเสมอทั้งกลิ่นและควนก็ไม่แรง ภิกษุสามเณรจึงนิยมจุดเทียนอ่านหนังสือในเวลากลางวัน ดังนั้นพุทธศาสนิกชน จึงนิยมนำเทียนไปถวายวัดในเทศกาลเข้าพรรษา เพื่อให้พระสงฆ์จะได้ใช้เทียนในการศึกษาพระธรรมวินัยแล้ว จะได้นำความรู้มาอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนความนิยมดังกล่าวยังหาหลักฐานมายืนยันไม่ได้ว่ามีมาตั้งแต่สมัยใดแต่พอสันนิษฐานได้ว่า ตั้งแต่คนรู้จักขี้ผึ้งมาพันเป็นเทียน ซึ่งเรียนว่า “เทียนขี้ผึ้ง” จากจุดนี้ถือได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของเทียนพรรษาโดยแท้จริง^๕

จะเห็นได้ว่า การเข้าพรรษา พระภิกษุสงฆ์ต้องอยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่งระหว่างฤดูฝน โดยเฉพาะที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาล มีหน้าที่จะต้องจาริกโปรดสัตว์ และเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนแก่ประชาชนไปในที่ต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องมีที่อยู่ประจำ แม้ในฤดูฝน เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้มีเวลาศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติศาสนกิจได้เต็มที่ ในการศึกษาเล่าเรียนจำเป็นต้องศึกษาทั้งในเวลากลางวัน และกลางคืน ซึ่งในเวลากลางวันมักมีปัญหาในเรื่องแสงสว่าง ครั้นจะอาศัยแสงสว่างจากกองไฟก็มีปัญหาเกี่ยวกับการเก็บฟืนใส่กองไฟ และบางครั้งมีควนมารบกวนทำลายสมาธิของผู้ศึกษาเล่าเรียนได้อีกวิธีหนึ่งที่ใช้คือ อาศัยแสงสว่างจากแสงใต้

(๒) ความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาอำเภอโชคชัย

งานแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีปฏิบัติของชาวพุทธ ที่ได้กระทำมาแต่ครั้งพุทธกาล เหตุที่ทำให้เกิดประเพณีเพราะสมัยก่อน มีภิกษุได้เดินไปเหยียบย่ำข้าวกล้าในนาของชาวบ้านทำให้ได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้อนุญาตให้ภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาที่วัดเป็นเวลา ๓ เดือนคือในช่วงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นช่วงสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวของชาวบ้านพอดีในช่วงเข้าพรรษานี้ประชาชนจะนำเทียนไปถวายพระภิกษุเพราะเชื่อว่าจะทำให้ตนมีความเฉลียวฉลาดไหวพริบปฏิภาณประดุจขี้ผึ้งที่ใช้ทำเทียนที่ได้จากรังผึ้ง

ประเพณีแห่เทียนพรรษานับเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่งซึ่งถูกพัฒนาขึ้นมาโดยการรวมตัวกันของกลุ่มชนที่ต้องการแสดงออกถึงความเชื่อความศรัทธาของตนต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมตัวกันของประชาชนไม่ได้เกิดจากการบังคับเกี่ยวข้องแต่อย่างใด หากแต่เป็นความสมัครใจของทุกคนมีส่วนร่วมกัน ล้วนเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงจากเรื่องดังกล่าวได้ทำให้เกิดประเด็นคำถามขึ้นมาว่าอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนมารวมตัวกัน เพื่อสืบสานประเพณีนี้เหตุใดจึงมารวมตัวกันได้มากมายมีสิ่งใดสามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ของประเพณี ซึ่งยังคงมีความดีงามจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และอะไรคือแนวคิดสำคัญสามารถโน้มน้าวทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาจนทำให้ประเพณีสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน ประเพณีแห่เทียนพรรษาเอง

^๕ พระครูวิมลธรรมาวุธ (คหาวัธ ผางกระโทก), การศึกษาหลักธรรมในงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนพรรษา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

นับเป็นส่วนหนึ่งในการประเพณีทั้งหลายที่มีอยู่และได้มีการถ่ายทอดวิถีในการดำรงชีวิตของตนตามแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ต้นเทียนพรรษา”

วิถีชีวิตของคน “พฤติกรรมที่กระทำสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีในประเทศไทย... ลักษณะของพฤติกรรมทางประเพณีจะมีแตกต่างกันไปบ้างตามความยึดมั่นในศาสนาของแต่ละท้องถิ่น แต่กล่าวโดยรูปแบบ และเป้าหมายแล้วก็คล้ายคลึงกัน และเหมือนกัน ความแตกต่างมีเพียงเล็กน้อย ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ภาษา เชื้อชาติ และลักษณะของสังคม...” และในการปฏิบัติตามจารีตดังกล่าวนี้ มีการกระทำสืบทอดกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะมีกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมาอย่างมากมายเพียงใดก็ตาม^๖

ประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย มีมูลเหตุของประเพณีแห่เทียนในสมัยนั้น ก็ด้วยการที่ในสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้ในวัด จึงมีการขอความอนุเคราะห์ ความร่วมมือ ร่วมใจ และแรงศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนคุ้มวัดต่าง ๆ บริจาคขี้ผึ้งที่ได้จากการหาน้ำหวานของรวงผึ้ง โดยมีการนำมาหลอมรวมกันเป็นต้นเทียนพรรษา เพื่อใช้จุดให้แสงสว่างในการศึกษาพระธรรมวินัย และทำวัตรเย็น ในพระอุโบสถ ระหว่างที่พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่ที่วัดเป็นเวลา ๓ เดือน เมื่อก่อนนั้น เป็นเพียงแต่การหลอมต้นเทียนในวัด แล้วชาวบ้านก็นำไปถวายแด่พระสงฆ์ ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนถวายก็มีการแห่เวียนรอบพระอุโบสถเท่านั้น ต่อมาจึงมีผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่จากทางอำเภอ จัดงานแห่เทียนขึ้น โดยให้วัดต่าง ๆ ส่งขบวนต้นเทียนพรรษาแห่มายังที่ทำการอำเภอ โดยงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย มีวิวัฒนาการมาไม่ต่ำกว่า ๑๔๕ ปี มาแล้ว กล่าวคือ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๐๖ มีหลักฐานปรากฏว่าได้มีประเพณีแห่เทียนพรรษาเกิดขึ้นแล้ว จากคำบอกเล่าของนายโปย ฝ่ายกระโทก อดีตกรรมการสุขาภิบาล และผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๘ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ได้กล่าวว่า เคยอ่านเอกสารที่ทำให้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการจัดงานแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย โดยมีใจความย่อว่า “งานแห่เทียนพรรษาของบ้านกระโทก มีมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๖ อยากจะให้อนุชนคนรุ่นหลัง ได้สืบทอดต่อไป” ปัจจุบันเอกสารฉบับนี้ได้สูญหายแล้ว นายโปย ยังได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานแห่เทียนในสมัยนั้นอีกว่า มีคุ้มวัดต่าง ๆ ได้ส่งขบวนแห่เทียนพรรษาเข้ามาร่วมประเพณี เช่น วัดบึง วัดโบสถ์คงคาล้อม วัดศรีพุทธาราม วัดนอก วัดใหม่สระประทุม ต่อมา เมื่อประเพณีแห่เทียนพรรษาเริ่มเป็นที่รู้จัก ก็มีวัดที่อยู่รอบนอกตัวอำเภอ ได้ส่งขบวนเทียนพรรษาเข้าร่วมประเพณีด้วย ได้แก่ วัดป่าธรรมมิการาม วัดพะโค วัดน้อย (วัดปรางค์น้อย) วัดใหญ่ (วัดพลับพลา) วัดบึงทับปรางค์ วัดบ้านโจด วัดโนนเพชร วัดดอนใหญ่ วัดบึงพระวัดป่อพราน โดยสามารถแบ่งวิวัฒนาการของการแห่เทียนพรรษา ลักษณะของต้นเทียน และการละเล่นขบวนแห่ออกเป็นยุคต่าง ๆ ดังนี้

ในยุคแรก ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๐๖ - ๒๔๘๐ ต้นเทียน ทำด้วยขี้ผึ้งที่ชาวบ้านเก็บสะสมไว้จากการไปหุงขี้ผึ้งเพื่อเอาน้ำหวาน หลังจากนั้น จะเหลือส่วนที่เป็นขี้ผึ้ง นำมาหุง หลอมไว้เป็นก้อน (คล้ายน้ำตาลปึก) เมื่อใกล้วันที่จะแห่เทียนกล่าวคือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี ประมาณ ๒-๓ วันชาวบ้านจะรวบรวม ก้อนขี้ผึ้ง แล้วนำมาหลอมรวมกัน กลายเป็นต้นเทียนที่มีความยาวประมาณ ๑ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๐ เซนติเมตร โดยนำมาวางบนฐานไม้ตั้งด้วย

^๖ สุรินทร์ คล้ายจินดา, แห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี, (อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑๒ ก.ค. ๒๕๒๑), หน้าที่ ๒๓.

เชือกหิ้งสี่ด้าน บรรทุกด้วยเกวียนนำไปไม้ กิ่งไม้มาปิดรอบ ๆ ฐานต้นเทียนเทียน จากนั้นใช้วัวเทียมเกวียนแห่เป็นขบวน เข้ามายังที่ทำการอำเภอในสมัยนั้น ปัจจุบัน คือ บริเวณหอประชุมอำเภอโชคชัย โดยมีการละเล่นในสมัยนี้ มีเพียง ขบวนเกวียน ๒ เล่ม ที่ใช้ประโคมดนตรีปีพาทย์ร่วมไปกับขบวนแห่ ประกอบไปด้วย ปี ๑ เล่า ซ้องวงใหญ่ ๑ วง กลองทัด ๑ ใบ และตะโพน ๑ ลูก มีชาวบ้านเดินตามขบวนไป โดยมีคุ้มวัดเก่าแก่ ที่ส่งขบวนเข้าร่วมงานประเพณีในสมัยนั้น อาทิ เช่น วัดบึง วัดนอก วัดใน วัดใหม่ และวัดโบสถ์ เข้าร่วมประเพณี สมัยนี้ยังไม่มีการประกวดแข่งขันขบวนเทียนพรรษาแต่อย่างใด รางวัลที่ได้มีเพียง น้ำมันก๊าด และน้ำปลาไหล ที่ทางอำเภอกระโทก จัดไว้เป็นของรางวัลเท่านั้น โดยหลังจากที่ได้ของรางวัล ชาวบ้านก็จะพากันแห่ขบวนต้นเทียน กลับมายังวัด แล้วพากันนำต้นเทียน และของรางวัลไปถวายแด่พระสงฆ์ ก็เป็นการสิ้นสุดงาน การแห่เทียนในสมัยนี้ แต่ละวัดจะมีความสมัครสมานสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อ และอุปถัมภ์ซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก กล่าวคือ วัดใดที่ไม่มีดนตรี ปีพาทย์ที่ใช้ในการประโคมในขบวนแห่ ก็จะอาศัยนำเกวียนขบวนเทียนมาสมทบ กับวัดที่มีดนตรีปีพาทย์ ประโคมในขบวน แล้วแห่ขบวนเทียนไปร่วมกันจนถึงบริเวณที่จัดงานของอำเภอ พอเสร็จจากงาน แต่ละวัดก็จะแห่ออกจากงาน และจะไปด้วยกันทั้ง ๕ วัด โดยจะแห่ขบวนมาทางเส้นทางหน้าโรงเรียนโชคชัยพรหมบุตรบริหารในปัจจุบัน ผ่านมาทางสามแยกบึง (บริเวณสามแยกศาลาบ้านบึงในปัจจุบัน) ไปส่งขบวนของวัดบึงก่อน จากนั้นก็แห่ขบวนออกมาทางแยก “บึงไหลลง” ปัจจุบันคือ ถนนวลีภิรมย์ มาเรื่อย ๆ ถึงแยกกกเต็ง ส่งขบวนเทียนของวัดโบสถ์ แล้วผ่านมาถึงแยกต้นกระชิว ส่งขบวนเทียนของวัดใน แห่ไปจนถึงแยกกกช้อย ส่งขบวนเทียนของวัดนอก และวัดใหม่ ตามลำดับ

ช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๕๐๙ ทองหลาง หรือไม้จั่ว ตัดแล้วนำมาตากเป็นทรงกลม แทนต้นเทียน ขนาดความสูงประมาณ ๑ เมตร ๒๐ เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลางยาว ประมาณ ๒๐ เซนติเมตร จากนั้นใช้กระดาษสีปิดทับต้นเทียนทั้งต้น มีการตัดกระดาษเป็นลวดลายไทยฉลุ เช่น ลายกระจัง ลายต่อมาเริ่มมีการใช้วิธี “ปิดทองล่องชาด” กล่าวคือ โดยการตัดกระดาษสีทองเป็นลายไทยต่าง ๆ ที่เป็นช่องปรุ เรียกว่า “การสับ” มีลวดลาย เช่น ลายกระจัง ปิดทับกระดาษสีพื้นคือสีแดง จากนั้นเริ่มมีการประดิษฐ์ฐานต้นเทียนเป็นชั้น ๆ ในสมัยนี้ยังใช้เกวียนเป็นพาหนะ หากแต่เริ่มมีการตกแต่งวัวที่เทียมเกวียน โดยนำปูนแดงที่ใช้กินหมากมาทาเขาวัว มีการใช้กระดิ่ง หรือกระพวนเป็นพวงห้อยคอวัว เรียกว่า “พวงทาม” มีเส้นผ่าศูนย์กลางแต่ละลูกประมาณ ๘ - ๑๒ เซนติเมตร ซึ่งทำให้เกิดเสียงดังขณะที่วัวเดิน ในสมัยนี้ขบวนแห่ยังมีการประโคมปีพาทย์พื้นบ้าน แห่ประกอบร่วมมากับขบวนต้นเทียนพรรษา

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๗ มีการเปลี่ยนจากการใช้วัวเทียมเกวียนมาเป็นแรงคนในการลาเกวียน ด้วยสาเหตุที่ว่า การใช้วัวเทียมเกวียนนั้นมีปัญหา เพราะบางครั้งไม่สามารถบังคับวัวได้ บางครั้งวัวตื่นคน จนทำให้วังงคนที่มีร่วมขบวนแห่ จนบาดเจ็บก็มี จึงมีการใช้เชือกที่พันจากหนังควาย หนักกับไม้พลองยาวประมาณ ๒ เมตร เพื่อให้คนลาก ใช้กำลังคนประมาณ ๘ - ๑๐ คน มีการประโคมดนตรีปีพาทย์ ในสมัยนี้เริ่มมีประกวดขบวนต้นเทียนพรรษา โดยพิจารณาจากความสวยงามของต้นเทียนเป็นหลัก รางวัลแบ่งออกเป็นลำดับที่ ๑, ๒, ๓ และรางวัลชมเชย รางวัลที่ได้ มีทั้ง น้ำมันก๊าด และน้ำปลาไหล เหมือนสมัยแรก และเงินรางวัล กล่าวคือวัดที่ได้ที่ ๑ ก็ได้นำน้ำมันก๊าดปี๊บใหญ่ น้ำปลาไหลใหญ่ และลดขนาดของรางวัลลงตามผลการตัดสินตามลำดับที่ ส่วนเงินรางวัลที่ได้ใน

การประกวดขบวนเทียนพรรษาในสมัยนี้ นายพรหม โดดกระโทก อดีตช่างเทียนวัดโบสถ์คงคาล้อมเล่าว่า รางวัลที่ ๑ เป็นเงิน ๘๐๐ บาท รางวัลที่ ๒ เป็นเงิน ๖๐๐ บาท และรางวัลที่ ๓ เป็นเงิน ๑๕๐ บาท

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๓๐ ในสมัยนี้ ต้นเทียนมีขนาดใหญ่ขึ้น มีความสูงประมาณ ๒ - ๓ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕๐ - ๖๐ เซนติเมตร เปลี่ยนจากการใช้ไม้เนื้ออ่อนที่เป็นท่อนกลมมาใช้เป็นไม้กระดาน มีการประดิษฐ์ต้นเทียนเป็นรูปหกลเหลี่ยม หรือรูปแปดเหลี่ยม ฐานเทียนทำเป็นเหลี่ยมตามต้นเทียนเอก มีหลายชั้น มีการใช้กระดาษสีปิดหุ้มต้นเทียนที่ทำด้วยไม้ มีการทำพิมพ์เทียนด้วยปูนพาสเตอร์แล้วเทเทียนที่หลอม เป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายพิรุณ ลายกระจังตาอ้อย ลายตะขาบ นำมาติดทับกับต้นเทียน ที่ติดกระดาษสี มีการทำยอดของต้นเทียนเป็นชั้น ๆ ประกอบด้วยทำฉัตรยอดธง จามรพัดโบก ประกอบวางไว้ทั้ง ๔ มุม ของต้นเทียนเอกขบวนเทียน เริ่มมีการใช้รถยนต์มาเป็นพาหนะใส่ต้นเทียน แทนการใช้เกวียน นอกจากนี้ยังตกแต่งรถเทียน โดยใช้กระดาษต้นไม้นอกจากไม้ประดับวางบนรถเทียน บนรถมีหญิงสาวชาวบ้านแต่งกายในชุดไทย มีการใช้เครื่องประดับตกแต่งร่างกาย เรียกว่า นางงามเทพี ๑ คน ที่เป็นตัวแทนของวัดต่าง ๆ ขึ้นประกวดแข่งขันความงาม นั่งประจำตำแหน่งรอบรถเทียน นอกจากนี้ยังมีการใช้รถตกแต่งขบวน มีการทำหุ่นนักรบประจำปี แล้วให้นางเทพีขึ้น แห่มาพร้อมกับขบวน มีขบวนรถที่ใช้ประโคนปีพาทย์ฆ้องกลองทุกคุ้มวัด และมีการรำกลองยาว รำโขน มีการละเล่นของชาวบ้านที่แต่งตัวให้ตลก เช่น การนำชาวผู้หญิงมาแต่งตัวเป็นผู้ชาย ผู้ชายแต่งตัวเป็นผู้หญิง ทาหน้าด้วยเขม่าดินหม้อสีดำ ทาปากแดง มีการมัดผมจุก ผมแกละ มีการแสดงหัวโต นอกจากนี้ยังมีการแสดงที่เน้นความตลกขบขัน เช่น การแสดงการหาปลา โดยการว่านแห่ โดยคนจีนที่มีร้านขายของอยู่ข้างทางก็โยนปลาอย่าง ปลาทุเค็มมายังถนน ผู้แสดงของแต่ละวัดก็ว่านแห่รอบปลาอย่าง ปลาทุเค็มนั้น แล้วกระโดดจับกันเป็นที่สนุกสนานทั้งผู้แสดง และผู้ชม มีการประกวดแข่งขัน ขบวนเทียน และนางเทียน มีเงินรางวัล มีน้ำปลาไหล น้ำมันก๊าด และสิ่งของต่าง ๆ เช่น รูป เทียน จัดให้วัดที่เข้าร่วมประเพณี

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาจากหน่วยงานทางอำเภอโชคชัย มาเป็นหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นในสมัยนั้น คือ สุขาภิบาลตำบลโชคชัย ได้รับหน้าที่รับผิดชอบ การจัดงานแห่เทียน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนสถานที่จัดงาน เดิมจากบริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอโชคชัยในตอนนั้น มาเป็นสนามกีฬาเทศบาลตำบลโชคชัยในปัจจุบัน รางวัลที่ได้ มีทั้งน้ำมันก๊าด และน้ำปลาไหลเหมือนสมัยแรก พร้อมเงินรางวัล กล่าวคือวัดที่ได้ที่ ๑ ก็ได้นำมันก๊าดปี๊บใหญ่ น้ำปลาไหลใหญ่ และลดขนาดของรางวัลลง ตามผลการตัดสินตามลำดับที่ นอกจากนั้นยังมีการจัดสรรเงินรางวัล โดยขอเงินสนับสนุนจากร้านค้าต่าง ๆ แบ่งเงินออกเป็น รางวัล ที่ ๑ จำนวนเงิน ๖,๐๐๐ บาท รางวัลที่ ๒ จำนวนเงิน ๕,๐๐๐ บาท รางวัลที่ ๓ จำนวนเงิน ๔,๐๐๐ บาท รางวัลชมเชย จำนวน รางวัล รางวัลละ ๓,๐๐๐ บาท

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๔๐ ต้นเทียนเอกในสมัยนี้มีความสูงประมาณ ๒ เมตร ไม่มีการติดกระดาษทับต้นเทียนเอกแล้ว เพราะมีการติดพิมพ์เทียนเต็มทั่วทั้งต้น มีการประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น มีการทำยอดเทียนเป็นชั้น มีการทำต้นเทียนรอง ๒ ต้น มีฉัตรยอดธงประกอบ โดยเปลี่ยนจากท่อนไม้ทรงกลม มาเป็นรูปเหลี่ยมมีการติดพิมพ์เทียน รถที่บรรทุกมีขนาดใหญ่ขึ้นมีการตกแต่งรถเทียนอย่างสวยงาม โดยใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปโครงสร้างที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อาทิเช่น

พญานาค พญาครุฑ ติดด้วยกระดาดขาว ทาสีตามลักษณะของสัตว์เหล่านั้น ขบวนแห่ยังมีการ ประโคมปี่พาทย์พื้นบ้านอยู่ แต่ไม่ครบทุกวัดเหมือนในสมัยแรก ๆ เนื่องจากการล้มหายตายจากของ นักปี่พาทย์พื้นบ้าน แต่กลับมีวงกลองยาวที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น อันเนื่องด้วยเสียงที่สนุกครึกครื้นกว่าวง ปี่พาทย์พื้นบ้านที่มีทำนองเชื่องช้า มีการใช้จำนวนรยยนต์เพิ่มมากขึ้น ในการแสดงของขบวนแห่ ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มกันแสดงตัวตลก เช่น หัวโต โดยการนำดอกไม้ไฟมาสานเป็นรูปหัวคน แต่มี ขนาดใหญ่กว่าปกติ ใช้กระดาดสีขาวปิดทับ ทาสีให้สวยงาม แล้ววาดเป็นรูปหู ตา จมูก ปาก คล้ายกับ คนจริง นอกจากนั้นยังมีการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านของคนกระโทก มาแสดงประกอบขบวน อาทิ เช่น การมัดหมี่กระโทก การตำสากเหม็ง การทำนา การหาปูหาปลา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนกระโทกในสมัย นั้น นอกจากนั้นยังมีการแสดงที่ผู้แสดงเน้นให้ผู้ชมมีความสุข สนุกสนาน ตลกขบขัน โดยแต่งกายให้ แตกต่างไปจากความเป็นจริง เช่น ผู้ชายแต่งกายเป็นหญิง ผู้หญิงแต่งกายเป็นชาย มัดผมจุก ผมแกะละ ทาหน้า ทาแก้ม ทาปาก ด้วยสีต่าง ๆ ผู้ใหญ่บางคนแต่งกายเป็นเด็กทารก ดูขวดยนม ใน สมัยนี้ มีวัดที่เข้าร่วมประเพณีจำนวนมากนอกจากวัดเก่าแก่เดิม ได้แก่ วัดดอนไพล วัดดอนใหญ่ วัด บึงทับปร่างค์ วัดปอพราน วัดบึงพระ เป็นต้น

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๑ - ๒๕๕๒ ในสมัยนี้ถือว่าขบวนต้นเทียนพรรษาของอำเภอโชคชัยมีการ พัฒนาเป็นอย่างมากนอกจากต้นเทียนเอกแล้ว ยังมีการสร้างต้นเทียนรองเพิ่มอีก ๒ ต้น มีการ ตกแต่งต้นเทียนโดยการติดพิมพ์อย่างสวยงาม มีการประดิษฐ์ลวดลายเพิ่มมากขึ้น โดยความสูงของต้น เทียนประมาณ ๒-๓ เมตรเส้นผ่าศูนย์กลางของต้นเทียนพรรษา ประมาณ ๕๐-๖๐ เซนติเมตร มีการ ขยายความกว้าง และความยาวของรถขบวน โดยความกว้างของขบวนรถต้นเทียนพรรษา ประมาณ ๒.๕ เมตร ความยาวตั้งแต่ด้านหน้ารถ ถึงด้านหลังขบวน ประมาณ ๑๖.๕ เมตร นอกเหนือจากต้น เทียนเอกและต้นเทียนรอง มีการทำหุ่นเทียนแทนการใช้ต้นฉัตรธง และจามรพัดโบก มีการทำ ฐานรองรับต้นเทียนเป็น ชั้น ๆ ตามลักษณะของต้นเทียน โดยทั่วไปแล้วเป็นรูป หกเหลี่ยม และแปด เหลี่ยม ประกอบด้วยยอดเทียนที่ทำเป็นเป็นชั้น ๆ แยกส่วนออกจากต้นเทียน การทำยอดเทียนนั้น จะคำนึงถึงความกลมกลืนตามลักษณะของต้นเทียน และฐานที่รองรับต้นเทียน โดยส่วนมากจะทำเป็น หกเหลี่ยม และแปดเหลี่ยมเหมือนกัน ไม่มีการใช้โครงไม้ไผ่ข้างขบวนรถเทียนแล้ว แต่ยังใช้กับขบวน แห่การละเล่นอยู่ โดยรูปแบบของรถเทียนมีการตกแต่งหุ่นประกอบ วางตำแหน่งเพิ่มเนื้อหา เรื่องราว ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ พุทธชาดชาดก เรื่อง พระเวสสันดร เป็นต้น เพื่อใช้ อธิบายในการประกวดขบวนต้นเทียนพรรษา ซึ่งเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นปีที่เปลี่ยนรูปลักษณะของขบวนต้นเทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย โดยแต่ละวัดมีการตกแต่งต้นเทียนพรรษาอย่างสวยงาม ในปีนี้วัดนอกได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ ๑ ระดับอำเภอ และได้รับการเชิญชวนจากทางเทศบาลนครนครราชสีมาให้ส่งขบวนเทียนพรรษาเข้า มาร่วมการแข่งขันในระดับจังหวัด ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ ๓ ทำให้ในปีต่อมาได้มีการลงทุนอย่าง มากในการตกแต่งต้นเทียนพรรษา ซึ่งนอกเหนือจากการแข่งขันระดับอำเภอ แต่ละวัดยังมุ่งเพื่อเข้า มาแข่งขันในระดับจังหวัดอีกด้วย นั่นจึงเป็นจุดที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของขบวนเทียน พรรษาของอำเภอโชคชัย ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ วัดทั้ง ๕ วัดของอำเภอโชคชัย หลังจากที่เข้าร่วม ประเพณีแห่เทียนพรรษาในระดับอำเภอ ก็ได้สมัครเข้าประกวดในระดับจังหวัด ในปีนี้วัดนอกได้รับ รางวัลชนะเลิศอันดับ ๑ ระดับอำเภอ และชนะเลิศอันดับ ๒ ระดับจังหวัด ส่วนวัดใหม่ วัดใน วัด

โบสถ์ และวัดบึง ได้รับรางวัลชมเชย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ วัดนอกได้รับรางวัลชนะเลิศระดับอำเภอ และเป็นครั้งแรกที่ขบวนรถต้นเทียนพรรษาของอำเภอโชคชัยได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ วัดนอกก็ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัดติดต่อกันมาจนถึง ปี พ.ศ. ๒๕๔๖

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เริ่มมีบางวัด ได้แก่ วัดนอก วัดใหม่สระประทุม ได้เปลี่ยนจากการติดพิมพ์ มาใช้วิธีแกะสลักต้นเทียนนอก และต้นเทียนรอง ๒ ต้นแทน มีการขยายรถเทียน โดยใช้โครงเหล็ก และแผ่นไม้อัด มาสร้างรูปแบบโครงสร้าง ใช้โพนมาแกะสลักเป็นรูปร่างต่าง ๆ จากนั้นทาทับด้วยเทียนเหลว ปิดทับด้วยเทียนติดพิมพ์อย่างละเอียดสวยงาม ส่วนลวดลายของพิมพ์เทียน มีการปรับปรุงพัฒนาเป็นอย่างมาก มีลวดลายที่หลากหลายมากขึ้น รวมถึงขนาดของลายเทียนที่ติดพิมพ์ก็ใหญ่ขึ้น มีการปั้นหุ่นรูปเทวดา นางฟ้า สัตว์ป่าหิมพานต์ ตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ รวมถึง พระอินทร์ พระพรหม และเหล่าเทวดานางฟ้า มาใช้เป็นส่วนประกอบบนรถเทียน ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ วัดใหม่สระประทุมได้มีการตกแต่งต้นเทียนอย่างสวยงาม ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ได้รับถ้วยรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนสุทาสยามบรมราชกุมารี ซึ่งเป็นถ้วยพระราชทานเป็นปีแรกของจังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ -ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ วัดใหม่สระประทุมก็ได้ตกแต่งต้นเทียนอย่างสวยงามจนชนะเลิศระดับอำเภอ และระดับจังหวัดได้ครองถ้วยพระราชทาน ถึง ๕ ปีซ้อน ยังความปลาบปลื้มปิติมาสู่ชาวอำเภอโชคชัยเป็นอย่างยิ่ง”

สรุปความได้ว่า ในบริบทความเป็นมาของประเพณีเทียนพรรษาอำเภอโชคชัยเป็นอำเภอที่มีความพร้อมเพียงในการส่งเสริมงานประเพณีแห่เทียนพรรษาในระดับชุมชนท้องถิ่น และพัฒนาเข้าสู่ระดับจังหวัด ทั้งในด้านความรู้เดิมของปราชญ์หรือผู้รู้ชุมชน โดยความเป็นมาของการแห่เทียนพรรษาอำเภอโชคชัย โดยเริ่มจากมูลเหตุที่การที่พระสงฆ์ต้องจำพรรษาเป็นระยะเวลา ๓ เดือนระหว่างนี้เองที่พระสงฆ์จะต้องศึกษาพระธรรมวินัยและจำเป็นจะต้องใช้เทียนเป็นสิ่งสำคัญในการใช้แสงสว่างในยามกลางคืน ดังนั้นการถวายเทียนแก่พระสงฆ์จึงถือว่าเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่ จึงเกิดเป็นประเพณีการถวายเทียนพรรษามาจนถึงปัจจุบัน

(๓) แนวคิดการเรียนรู้เทียนพรรษาของวัดใหม่สระประทุม

การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนเป็นแนวคิดเพื่อพัฒนาของการสืบสานขนบธรรมเนียมและประเพณีอันมีคุณค่าทางจิตใจที่เคยปฏิบัติกันมา เพื่อเป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะของการปฏิบัติเป็นประจำอมส่งผลการสร้างสรรค์ไว้ให้ชนรุ่นหลังปฏิบัติตาม และมีคุณค่าทางจิตใจ

พระครูพิทักษ์ปทุมมากร เจ้าคณะอำเภอโชคชัย กล่าวว่า “การเห็นคุณค่าของการประดิษฐ์ทางศิลปะทางพระพุทธศาสนา และสร้างผลงานทางศาสตร์ที่สืบสานต่อกันมาเป็นการรักษาประเพณีของชุมชน อันเกิดจากฝีมือหรือความคิดสร้างสรรค์ เพราะจะต้องใช้ความอดทน มานะ และความ

” สมัชชา เจียรณัย, แนวทางการบริหารจัดการประเพณีแห่เทียนพรรษาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๗-๑๒๕.

เพียรควบคุม โดยเฉพาะเกี่ยวกับประเพณีทางวัดจะส่งขบวนแห่เทียนเข้าพรรษาทุกปี และก็ได้รับคำชมว่าสวยงาม มีความคิดสร้างสรรค์ และประดับตกแต่งเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน”^{๘๕}

การแห่เทียนเข้าพรรษาในแต่ละปีนั้น หลวงพ่อท่านส่งประกวดทุกปี และทางวัดก็สามารถชนะการแข่งขันในระดับต้น ๆ ซึ่งเป็นรักษาไว้ในประเพณีอันดีงามของชาวพุทธ เพราะแต่ละปีการสร้างสรรคผลงานประดับขบวนก็จะสวยงาม โดดเด่น พุทธศาสนิกชนก็สนใจ เป็นการรักษาไว้เพื่อเป็นแบบอย่างให้ชุมชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง สามารถศึกษาเรียนรู้ และปฏิบัติตามเป็นการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของวัดใหม่สระปทุมได้อย่างหนึ่งจากการผลิตเป็นศาสตร์และศิลป์^{๘๖}

การประดิษฐ์สิ่งที่สวยงามตามศาสตร์และศิลป์นี้ ต้องใช้ความรู้ทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีประกอบกับความอดทน อุทิศสละ และมีความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาฝีมือตามลำดับ การประดับตกแต่งขบวนเทียนก็จะเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละปี ถือเป็นการพัฒนาฝีมือความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธ ส่งเสริมการเรียนรู้ประเพณีเชิงพุทธในการศึกษา และเป็นการประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมสายสัมพันธ์ในแต่ละชุมชน เพราะการประกวดต้องเข้ามามีส่วนร่วมในเขตจังหวัดนครราชสีมา และเป็นการสร้างความผูกพันทางด้านจิตใจ ถือเป็น การสร้างความปรองดอง ความสามัคคี และความดีงามที่อาศัยภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในชุมชน^{๘๗}

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการเรียนรู้เป็นการส่งเสริมด้านการทำเทียนพรรษาเป็นการเห็นคุณค่าของประเพณี มีการรักษาไว้ให้ชุมชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยการใช้ความรู้ทางวัฒนธรรมอันมีศิลปะและเป็นการประชาสัมพันธ์งานจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีเชิงพุทธในแต่ละครั้งของชุมชน เพื่อเป็นการเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธในชุมชน ซึ่งการประดิษฐ์เทียนพรรษาทั้งใช้องค์ความรู้ ความเข้าใจทั้งศาสตร์และศิลปะผสมผสานแสดงออกมาให้เป็นที่สวยงาม ทั้งนี้ได้พัฒนาฝีมือ ความอดุสหาะ การถ่ายทอด แสดงออกจากจิตวิญญาณของชุมชน ทั้งนี้ถือเป็นการสืบทอดแนวคิดที่ผสมผสานวิวัฒนาการมาตั้งแต่รุ่นก่อนมาจนถึงปัจจุบัน

(๔) ลักษณะในการเรียนรู้ของวัดใหม่สระปทุม

ลักษณะของการเรียนรู้ที่ควบคู่ด้านวัฒนธรรม เป็นการถ่ายทอดออกมาที่เป็นรูปธรรม และส่งผลมาถึงการประดิษฐ์ โดยใช้ความรู้ทั้งภายนอกและภายใน โดยเฉพาะความงามด้านศิลปะ เพราะได้แสดงออกมาจากการประดิษฐ์ตกแต่งที่สวยงาม อันเกิดจากการมีความคิด มีความรัก และเห็นคุณค่าในการรักษาไว้จากวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมา “ความคิดที่สื่อออกมาเป็นศิลปะ ย่อมมาจากสภาพจิตใจที่เป็นผลมาจากศรัทธา ความเชื่อความเลื่อมใส โดยเฉพาะงานศิลปะนี้ ต้องอาศัยความชอบจริง ๆ ในการผลิตหรืออาศัยความรู้ที่เป็นพื้นฐาน ความสนใจ ผนวกกับประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว จึงจะส่งผลถึงการคิดที่มีลักษณะจิตใจที่อ่อนโยน โดยเฉพาะวัฒนธรรมจะโดดเด่นต้องอาศัยใจ

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ปทุมกร, เจ้าคณะอำเภอโชคชัย เจ้าอาวาสวัดใหม่สระปทุม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมชัย, เจ้าอาวาสวัดกุฎจอกใหญ่ วัดกุฎจอกใหญ่ อำเภอโชคชัย จ. นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ คำกลาง, อาจารย์คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา บ้านหนองหญ้าปล้อง อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

รัก ความผูกพันแล้วถ่ายทอดออกมาอย่างประณีตเพื่อให้สมบูรณ์ที่สุด”^{๑๑} “การประดิษฐ์สื่อที่เป็นความนิยมต้องอาศัยผู้ที่มีประสบการณ์และเพิ่มกำลังในการทำงาน สร้างความเข้าใจร่วมกัน มีช่างที่ชำนาญเชี่ยวชาญด้านนี้เป็นพิเศษ แล้วถ่ายทอด หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีความรู้ที่หลากหลาย”^{๑๒} “ความพร้อมทั้งพระสงฆ์สามเณรและญาติโยมต้องมีความเข้าใจอันเดียวกันเพื่อเป็นการสร้างความรักสมัครสมานสามัคคีร่วมกัน ประกอบกับการสนับสนุนของทุกหน่วยงาน เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ต้องสร้างความเข้าใจ ประสานงาน ช่วยเหลือ ถือเป็นการเสริมกำลังให้เกิดความสำเร็จหรือทันเวลาตามกำหนด”^{๑๓} “ศิลปะบางครึ่งจะต้องควบคู่วัฒนธรรม ประเพณี เพราะการสื่อออกมาจะเป็นที่โดดเด่นนั้น ต้องสามารถเข้าใจหลัก วิธีการ และสื่อออกมาแล้วต้องเชื่อมโยงความรู้สมัยปัจจุบัน หรือยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้บุคคลกลุ่มผู้เรียนรู้นั้นสนใจ สามารถชนะใจผู้ชมหรือคณะกรรมการ”^{๑๔}

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการเรียนรู้ในชุมชนนั้นต้องอาศัยความรักความศรัทธาร่วมกัน มีความคิดความรู้ที่ไปในทิศทางเดียวกัน โดยอาศัยผู้ที่ชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อาศัยความพร้อมเพียงในชุมชนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และพระสงฆ์สามเณร เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมสร้างวัฒนธรรม ประเพณี มีความเข้าใจหลักการ วิธีการ และแนวคิดที่จะสื่อออกมาแล้วเป็นที่โดดเด่นแก่สายตาประชาชนที่มาเข้าร่วมชมงานกิจกรรมประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นประจำทุก ๆ ปี โดยอาศัยความพร้อมเพียงของชุมชน พระสงฆ์ ช่างฝีมือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ต้องสร้างความเข้าใจ ประสานงาน ช่วยเหลือ ถือเป็นการเสริมกำลังให้เกิดความสำเร็จหรือทันเวลาตามกำหนด ต้องสร้างความเข้าใจ ประสานงาน ช่วยเหลือ ถือเป็นการเสริมกำลังให้เกิดความสำเร็จหรือทันเวลาตามกำหนดเพราะการสื่อออกมาจะเป็นที่โดดเด่นนั้น ต้องสามารถเข้าใจหลัก วิธีการ และสื่อออกมาแล้วต้องเชื่อมโยงความรู้สมัยปัจจุบัน หรือยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้บุคคลกลุ่มผู้เรียนรู้นั้นสนใจ สามารถชนะใจผู้ชมหรือคณะกรรมการ ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในการผลิตหรืออาศัยความรู้ที่เป็นพื้นฐาน ความสนใจ ผนวกกับประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว จึงจะส่งผลถึงการคิดที่มีลักษณะจิตใจที่อ่อนโยน โดยเฉพาะวัฒนธรรมจะโดดเด่นต้องอาศัยใจรัก ความผูกพันแล้วถ่ายทอดออกมาอย่างประณีตเพื่อให้สมบูรณ์ที่สุด

(๕) กระบวนการในการเรียนรู้ของวัดใหม่สระปทุม

กระบวนการในการเรียนรู้ ในแต่ละปีจะมีการประกวดเทียนเข้าพรรษา โดยการพัฒนาที่จะให้เห็นคุณค่าและประเพณีของชาวพุทธ การเปลี่ยนแนวคิด วิธีการ เพื่อให้งานออกมาในรูปของการ

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมารุช, ดร., เจ้าคณะตำบลกระโทก เจ้าอาวาสวัดนอก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูชลธารชัยเขต, รองเจ้าคณะอำเภอโชคชัย วัดโบสถ์คงคาล้อม อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาสังการณ, เจ้าอาวาสวัดบึง ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จ.นครราชสีมา, วันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายบุญสุข อุ่นแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

สื่อสาร เข้าใจโดยอิงอาศัยหลักความศรัทธาและผสมผสานกับหลักธรรมในการประดิษฐ์ผลงานออกมา เป็นที่น่าชื่นชอบของทุกหน่วยงาน “การประชุมปรึกษาหารือ เป็นการระดมความคิดเห็นในแต่ละปี และบางครั้งก็ยอมรับความคิดเห็นของชาวบ้าน ถือเป็นการแชร์ความคิดเห็น และยอมรับฟังความเห็นทุกฝ่าย แล้วมีการวางแผนลำดับของกระบวนการต่าง ๆ โดยมีการตรวจงานตามขั้นตอน และร่วมแรงจากผู้มีความรู้ เพื่อใช้ความรู้ที่แสดงออกมา^{๑๕} สร้างความเข้าใจ เพื่อเป็นการปรับความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน เพราะการทำงานต้องวางแผนงาน ทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย เพราะการสร้างเทียนนี้ จะต้องละเอียดลงไปในการผสมผสานกับศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่โดดเด่น”^{๑๖} “ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นการใช้ความคิดเพื่อการดึงดูดของผู้พบเห็น และให้ความคิดที่สื่อสารออกมาก้าวหน้าในยุคสมัยปัจจุบัน ทันเหตุการณ์บ้านเมือง ความเชื่อมั่นในการทำงานเป็นหมู่คณะ เหมือนกับเป็นตัวเริ่มต้นของการทำงานร่วมกัน ทั้งฝ่ายพระสงฆ์สามเณร ชาวบ้าน หน่วยงานที่สนับสนุน โดยอาศัยความศรัทธา ความรัก และเสริมด้วยการทำงานเป็นกลุ่ม ทีม สร้างความสามัคคีไปตามลำดับ”^{๑๗} จะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ เพื่อเป็นการขับเคลื่อนงานศิลปะของการสร้างประดิษฐ์เทียน เพื่อใช้แห่เทียนเข้าพรรษาในแต่ละปี ไปสู่การพัฒนาาร่วมกันทั้งฝ่ายพระสงฆ์และชาวบ้านร่วมด้วยช่วยเหลือซึ่งกันและกันควบคู่ไปตามกระบวนการ ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การประชุม ระดมความคิดเห็น วางแผนงาน และไปสู่การปฏิบัติงาน เพื่อให้งานออกมาอย่างสวยงามและเท่าทันตามเวลาที่กำหนด โดยการประชุมปรึกษาหารือ เป็นการระดมความคิดเห็นในแต่ละปี และบางครั้งก็ยอมรับความคิดเห็นของชาวบ้าน ถือเป็นการแชร์ความคิดเห็น และยอมรับฟังความเห็นทุกฝ่าย แล้วมีการวางแผนลำดับของกระบวนการต่าง ๆ โดยมีการตรวจงานตามขั้นตอน และร่วมแรงจากผู้มีความรู้ เพื่อใช้ความรู้ที่แสดงออกมา เป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นการใช้ความคิดเพื่อการดึงดูดของผู้พบเห็น และให้ความคิดที่สื่อสารออกมาก้าวหน้าในยุคสมัยปัจจุบัน ทันเหตุการณ์บ้านเมือง ความเชื่อมั่นในการทำงานเป็นหมู่คณะ เหมือนกับเป็นตัวเริ่มต้นของการทำงานร่วมกัน ทั้งฝ่ายพระสงฆ์สามเณร ชาวบ้าน หน่วยงานที่สนับสนุน โดยอาศัยความศรัทธา ความรัก และเสริมด้วยการทำงานเป็นกลุ่ม ทีม สร้างความสามัคคีไปตามลำดับ

(๖) วิธีการในการเรียนรู้ของวัดใหม่สระปทุม

วิธีการเรียนรู้ของการทำเทียนหรือประดิษฐ์เทียนเข้าพรรษา จะมีการบอกกล่าวและชี้แจงตามลำดับทุกขั้นตอน เป็นการกระตุ้นและเสริมด้วยทั้งกำลังทางกายและกำลังทางใจ พร้อมทั้งชาวบ้านได้ออกมาช่วยกัน เพื่อให้งานก้าวหน้าไปตามที่ตกลงกันเอาไว้

ลงมือปฏิบัติไปตามวิธีการ ด้วยวิธีของการใช้ความคิด หลักธรรม กำลังทั้งกายและกำลังทางใจ เพื่อเป็นการพัฒนาทั้งระบบของการทำงาน เช่น พัฒนาบุคลากร พัฒนาคุณธรรม พัฒนาความ

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสุมาลี วัชรมนโนกานต์, ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาอนุรักษนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอโชคชัย, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมมาวุธ, ดร., เจ้าคณะตำบลกระโทก เจ้าอาวาสวัดนอก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายบุญสุข อุ่นแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

เชื่อ พัฒนาแนวคิด พัฒนาวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น ถือเป็นการพัฒนาควบคู่สู่วิธีการที่ทันสมัย^{๑๘} ประสานงานเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องประชาสัมพันธ์ บอกกล่าวโดยชุมชนต้องประสาน เรื่องต่าง ๆ เช่น ขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับเรื่องวัสดุ (เทียน) ขอรับการบริจาค (ปัจจัย) เพื่อการ สนับสนุนให้งานทำเทียนนี้สะดวกไม่ติดขัดในการทำงาน และเป็นการขับเคลื่อนเชื่อมโยงทุก หน่วยงานต้องมีสิ่งเกี่ยวข้อง^{๑๙} การปรับแก้ไขที่พกพร่อง เป็นวิธีการแก้ไขส่วนที่ยังขาดอยู่ ต้องเสริม ด้วยกำลังต่าง ๆ เพื่อเป็นการช่วยตรวจสอบ เมื่อมีการขาดหรือยังไม่พร้อมในส่วนไหนก็จะได้แก้ไข ทันเวลา เพราะการทำเทียนนี้ต้องอาศัยเวลา และต้องทำให้เสร็จทันเวลาในการเข้าประกวด^{๒๐} ขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ เป็นวิธีการพัฒนาตามกระบวนการ แนวคิด ที่ปฏิบัติกันมา และต้องไปสู่ เป้าหมายที่วางเอาไว้ การทำงานต่าง ๆ ต้องมีเป้าหมาย เพื่อให้เห็นความสำเร็จถึงแม้จะมีอุปสรรคไป บ้าง แต่ก็ผ่านไปได้ เพราะใช้ความอดทนและความอดทนวิธีต่าง แต่ก็เป็นที่ปลื้มใจได้สร้างผลงาน ออกมาถึงแม้บางปี อาจจะไม่ถึงได้รางวัลใหญ่ ๆ แต่การทำงานก็ช่วยเหลือกันและความภูมิใจ^{๒๑}

จะเห็นได้ว่า วิธีการเรียนรู้การการประดิษฐ์แห่งเทียน เป็นการพัฒนาไปตามลำดับขั้นตอน โดยพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระครูพิทักษ์ปทุมมากร เจ้าคณะอำเภอโชคชัย จะเน้นควบคู่กับความ ศรัทธา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แล้วลงมือปฏิบัติตามแนวคิดที่วางเอาไว้ ประสานงานเครือข่าย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สิ่งไหนที่ยังขาดตกอยู่ก็จะเสริมเพื่อปรับปรุงแก้ไข และขับเคลื่อนงานไปสู่ ความสำเร็จประโยชน์ทางด้านวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา

สรุปความได้ว่า ด้านการเรียนรู้เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นการเห็นคุณค่าของประเพณี เชิงพุทธมีการรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยการใช้ความรู้ทาง วัฒนธรรมอันมีศิลปะและเป็นการประชาสัมพันธ์งานในแต่ละครั้งของชุมชน เพื่อเป็นการเผยแผ่ ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ ต้องอาศัยความรักความศรัทธาร่วมกัน มีความคิดทิศทาง เดียวกัน โดยอาศัยผู้ที่ชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อาศัยความพร้อมเพียงในชุมชนทั้งฝ่ายคุณุศล และพระสงฆ์สามเณร เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมเป็นวัฒนธรรมเดียวกัน

๔.องค์ความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธเทียนพรรษา

การทำเทียนพรรษา มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ จากการนำรังผึ้งมาต้มเอาขี้ผึ้งไปปั่น เป็น เทียนนำไปถวายพระภิกษุ เอาเทียนเล่มเล็ก ๆ หลาย ๆ เล่ม มามัดรวมกันเป็นลำต้นคล้ายกับ ต้น กล้วย หรือลำไม้ไผ่ แล้วนำไปติดกับฐาน ซึ่งการมัดรวมกันแบบนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่นิยมเรียกว่า ต้น เทียน หรือต้นเทียนพรรษา ต้นเทียนพรรษาประเภทแรก คือ "มัดรวมติดลาย" เป็นการเอาเทียนเล่ม

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูชลธารชัยเขต, รองเจ้าคณะอำเภอโชคชัย วัดโบสถ์คางคาล้อม อ.โชคชัย จ. นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายบัลลังก์ ไวทยศิริ, นายอำเภอโชคชัย ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัด นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายวินัย หมี่กระโทก, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๔ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัด นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายฉลวย หวนกระโทก, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๓ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัด นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

เล็ก ๆ มามัด รวมกันบนแกนไม้ไผ่ให้เป็นต้นเทียนขนาดใหญ่ แล้วตัดกระดาษเงิน กระดาษทองเป็นลายต่าง ๆ ติดประดับโดยรอบต้นเทียน ต่อมามีการคิดทำต้นเทียนเป็นต้นเดี่ยว เพื่อใช้จุดให้ได้นาน โดย การใช้ลำไม้ไผ่ที่ทะลุปล้องเป็นแบบหล่อ เมื่อหล่อเทียนเป็นต้นเสร็จแล้วจึงนำมาติดที่ฐาน และจัดขบวนแห่เทียนไปถวายพระที่วัด การตกแต่งต้นเทียน เริ่มมีขึ้นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน ใช้ขี้ผึ้งลนไฟหรือตากแดดให้อ่อน แล้วปั้นเป็นรูปดอกลำดวนติดต้นเทียน หรือเอาขี้ผึ้งไปต้มให้ละลาย แล้วใช้ผลมะละกอ หรือ ผล ฟักทองนำมาแกะเป็นลวดลาย ใช้ไม้เสียบนำไปจุ่มในน้ำขี้ผึ้ง แล้วนำไปจุ่มในน้ำเย็น แกะขี้ผึ้งออก จากแบบ ตัดและตกแต่งให้สวยงามนำไปติดที่ต้นเทียน

องค์ความรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธของประเพณีเทียนพรรษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างครบถ้วนตามแบบแผนและประเพณีโบราณ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสอบถามและสัมภาษณ์พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องด้านประเพณีเชิงพุทธเทียนพรรษาของวัดใหม่สระปทุม ตำบลกะทอก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา มีองค์ประกอบ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้ ๑. สถานที่ประกอบพิธีกรรม ๒. บุคคลที่เกี่ยวข้องประกอบพิธีกรรม ๓. เครื่องสักการะในประกอบพิธีกรรม และ ๔. ระยะเวลาในการจัดงานประเพณีเชิงพุทธ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) สถานที่ประกอบพิธีกรรม

การทำเทียนหรือประดิษฐ์เทียนพรรษานั้น เป็นการสร้างองค์ความรู้ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาเชิงพุทธ เพื่อในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาซึ่งเป็นประเพณีของชาวพุทธ ถือเป็นการสืบสานศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สถานที่ใช้ในการทำเทียนพรรษาคือวัดใหม่สระปทุม โดยจะมีช่างพร้อมทั้งปราชญ์ผู้มีความรู้ในชุมชน

๑.แหล่งพัฒนาเรียนรู้เทียนพรรษา

แหล่งพัฒนาเรียนรู้เทียนพรรษา ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ วัดใหม่สระปทุม ตั้งอยู่ ตำบลโชคชัย อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒๖ ไร่ - งาน ๑๔ ตารางวา โดยเมื่อก่อนตั้งอยู่ที่บ้านเนินหนองบัว คือที่ตั้ง สถานีตำรวจภูธรอำเภอโชคชัยหลังเก่า หลักฐานต่าง ๆ คือ หลุมลูกนิมิตอุโบสถที่ ร.ต.อ.ประเสริฐ สุนทรเสรีชุดหลุมที่จะฝังเสาเบตมินตัน เมื่อขุดลงไปจึงเจอลูกนิมิตอุโบสถหลังเก่าของวัดใหม่สระปทุม (ในสมัยนั้นเรียกว่าวัดเนินหนองบัว ซึ่งยังไม่ได้ย้ายมาตั้งอยู่ในที่ปัจจุบันนี้) และบริเวณสระน้ำของวัดนั้น ทุกวันนี้เป็นที่ตั้งของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอโชคชัย เดิมชื่อว่าวัดเนินหนองบัว สร้างขึ้นราวปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ไม่มีใครทราบ และไม่ปรากฏหลักฐานมาก่อน ต่อมาได้ย้ายมาสร้างวัดขึ้นใหม่ ชื่อวัดใหม่บ้านด่านกระโทก แขวงเมืองนครราชสีมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ มีรายนามเจ้าอาวาสปกครองวัด ดังนี้

(๑) หลวงปู่ภาคย์	ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๕๑	ถึง พ.ศ. ๒๔๐๒
(๒) พระครูศีลสังวรณ์ (อินทร์ อินทวิโส)	ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๒	ถึง พ.ศ. ๒๔๓๙
(๓) พระครูปรีชาชินวงศ์ (พุ่ม ชินวิโส)	ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๐	ถึง พ.ศ. ๒๔๘๒
(๔) พระอาจารย์เพ็ชร มุลกระโทก	ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๓	ถึง พ.ศ. ๒๔๘๔
(๕) พระอธิการพุ่ม ปญญาสาโร	ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๕	ถึง พ.ศ. ๒๔๙๕
(๖) พระมหาชู ฐานิสฺสโร	ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๖	ถึง พ.ศ. ๒๕๐๙

(๓) พระครูอุดมธรรมประโชติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๗

(๔) พระครูพิทักษ์ปทุมมากร (ณรงค์ ปณฺญาวโร) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๘ ถึง ปัจจุบัน^{๒๒}

การทำเทียนหรือผลิตเทียนพรรษาเพื่อเข้าประกวดในการแข่งขัน ซึ่งทางวัดใหม่สระปทุม นั้น ได้จัดทำขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และผู้รู้มา ช่วยกัน ทางวัดได้ใช้สถานที่ภายในวัด ซึ่งเป็นแหล่งพัฒนา จะมีโรงเก็บเทียน ห้องเก็บอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมถึงเตาเผาที่จัดทำขึ้น ตลอดจนการใช้ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น พร้อมทั้งใช้ความคิด ผสมผสานเกี่ยวกับพุทธประวัติ ชาดก และพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการ รักษาวัฒนธรรม ประเพณีของชาวพุทธสืบไป

๒. สถานที่ประกวดเทียนพรรษา

การประกวดเทียนพรรษาของอำเภอโชคชัยนั้น ใช้สถานที่ของเทศบาลตำบลโชคชัย โดย จัดแห่ขบวนยาว โดยต้นเทียนพรรษาแต่ละวัดจะนำมาประกวด งานประเพณีแห่เทียนพรรษา อำเภอโชคชัย ใน ณ สนามกีฬาากลางเทศบาลตำบลโชคชัย อำเภอโชคชัย โดยมีกิจกรรม การประกวดขบวน แห่ต้นเทียนพรรษา ชมกระบวนการหล่อเทียนพรรษา การประกวดหมี่โชคชัย ที่มีความพิเศษเป็น ลักษณะเฉพาะของเมืองโชคชัย ความเหนียวนุ่ม ความอร่อยของเส้นหมี่เป็นที่ติดใจของใครหลายคน ที่แวะเวียนและมาชิม “คั่วหมี่” ยังดินแดนแห่งนี้ ในภาคกลางคืนชมมหรสพ การแสดงต่างๆ รวมถึง ขบวนรถต้นเทียนพรรษาของผู้ชนะเลิศ ในแต่ละรางวัลจัดแสดงให้ได้ชม และกิจกรรมอื่น ๆ อีก มากมาย

ซึ่งการประกวดในระดับอำเภอก็จะมีงานประเพณีแห่เทียนอำเภอโชคชัย ณ บริเวณลาน อำเภอ พบความน่าสนใจกับกิจกรรมการประกวด ขบวนแห่ต้นเทียนพรรษา ชมกระบวนการหล่อ เทียนพรรษา มหรสพสินค้า OTOP อาหารพื้นเมือง ในภาคกลางคืนไปจนถึงภาคเช้าของอีกวันถัดมา ชมความสวยงามของขบวนรถต้นเทียนพรรษาของผู้ชนะเลิศในแต่ละรางวัลจัดแสดงให้ได้ชม นอกจากนี้ยังมีมหรสพการแสดงต่างๆ และกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมายตลอดการจัดงาน

จากนั้นเมื่อได้ผู้ชนะจากการประกวดต้นเทียนพรรษาจากทั้งสองอำเภอนั้นแล้ว จะได้มา รวมตัวกันบริเวณ ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อำเภอเมืองนครราชสีมา เพื่อเข้าสู่งานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ ไม่แพ้ที่ใด “ซึ่งการประกวดเทียนในระดับจังหวัดนั้นก็มีการหลายอำเภอส่งเข้าประกวด เช่น อำเภอพิมาย เป็นต้น งานประเพณีแห่เทียนโคราช ประจำปี ๒๕๖๒ ซึ่งจัดขึ้น บริเวณลานอนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารี สำหรับกำหนดการจัดงานของปีนี้เป็นวันที่ ๑๖-๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้พบเห็น ขบวนเทียนที่ตกแต่งสวยงาม และมีประชาชนเข้าชมงานหลายท่านด้วยความสนใจ มีการถ่ายภาพ ینگ ถ่ายวิดีโอ และผู้คนยิ้มแย้มแจ่มใสที่ร่วมงาน”^{๒๓}

^{๒๒} พระครูวิมลธรรมมาวุธ (คทาวุธ ผางกระโทก), การศึกษาหลักสูตรในงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏใน ประเพณีแห่เทียนพรรษา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐.

^{๒๓} สังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัย, อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

งานแห่เทียนโคราช ประจำปี สำหรับการประกวดต้นเทียนพรรษา ถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชทานถ้วยรางวัลแก่ผู้ชนะเลิศเป็นประจำทุกปี ร่วมชมความงดงามอลังการของต้นเทียนพรรษา ซึ่งแต่ละต้นล้วนเกิดจากความเพียรพยายามของช่างเทียนที่มีความชำนาญ สร้างและแกะสลักต้นเทียนอันวิจิตรงดงาม กล่าวได้ว่าฝีมือของช่างเทียนโคราชนั้นใช้ความสามารถประดิษฐ์ขึ้นได้อย่างสวยงาม เป็นที่ชื่นชอบของผู้เข้าร่วมงานบุญแห่เทียนพรรษาเป็นประจำทุกปี

(๒) ประเภทของการจัดทำเทียนพรรษา

การจัดทำเทียนพรรษาส่งเข้าประกวดตามประเพณีแห่เทียนพรรษานั้นมี ๓ ประเภท คือ

๑. ประเภทบุลาย มีวิธีการทำ คือ นำเทียนที่มีชายตามท้องตลาดมามัดรวมกันเป็นชั้น ต่อกันด้วยแกนไม้ เป็นหลาย ๆ ชั้น ตามแต่ขนาดที่จะทำขึ้น แล้วนำกระดาษเงินกระดาษทอง หรือกระดาษสีต่าง ๆ มาฉลุแล้วติดตามรอยต่อ ต้นเทียน ทำง่าย ๆ ไม่สิ้นเปลืองเทียนประเภทนี้ไม่นิยมส่งเข้าประกวด

๒. ประเภทติดพิมพ์ มีกรรมวิธี คือ การนำต้นเทียนที่หล่อเสร็จแล้วมาขัดเกลากลับให้เรียบร้อยหรือกลึงให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ เอาขี้ผึ้งผสมสีต่าง ๆ ต้มเหลวแล้วเทลงในแม่พิมพ์เมื่อเย็นแล้วแกะออก นำแผ่นพิมพ์ที่ต้องการไปตักแต่งต้นเทียน ต้องอาศัยผู้ที่ชำนาญมากประเภทติดพิมพ์เป็นประเภทที่ทำยากมาก มีหลายขั้นตอน และต้องใช้แรงงานมาก ชาวบ้านมีโอกาสร่วมในการสร้างมากกว่าเทียนประเภทอื่น

๓. ประเภทแกะสลัก มีกรรมวิธี ๕ ขั้นตอน คือ

๓.๑ ขึ้นออกแบบ

๓.๒ การทำโครงร่าง

๓.๓ การหล่อต้นเทียน

๓.๔ การแกะสลัก

๓.๕ การตกแต่ง

ต้นเทียนประเภทนี้ต้องอาศัยผู้ที่มีความสามารถสูงในทางศิลปะ และต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก

ขบวนแห่เทียนพรรษาองค์ประกอบของขบวนแห่เทียนพรรษา จะประกอบด้วยองค์ประกอบ ดังนี้

- ขบวนกลอง
- ขบวนพ็อนรำ
- ขบวนเครื่องอัฐบริวาร
- ขบวนตัวตลก (หรืออาจร่วมกับขบวนกลอง)
- ขบวนต้นเทียนพรรษา ในขบวนนี้มีนางฟ้าประจำต้นเทียนด้วย

โดยเริ่มตั้งแต่การมีการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดนครราชสีมา แทนที่จะมีจุดมุ่งหมายเดิม เพื่อเป็นพุทธบูชา แต่จุดมุ่งหมายโดยทั่วไปนั้น เป็นลักษณะเพื่อการท่องเที่ยวบันเทิงหรือการแข่งขัน เป็นส่วนใหญ่ เพราะมีการลงทุนอย่างสูงในการจัดทำ^{๒๔}

จะเห็นได้ว่า ประเภทของการจัดทำเทียนพรรษา การจัดทำเทียนพรรษาส่งเข้าประกวดตามประเพณีแห่เทียนพรรษานั้นมี ๓ ประเภท ๑. ประเภทบุลาย มีวิธีการทำ คือ นำเทียนที่มีขายตามท้องตลาดมามีตรวมกันเป็นชั้น ต่อกันด้วยแกนไม้ เป็นหลาย ๆ ชั้น ตามแต่ขนาดที่จะทำขึ้น แล้วนำกระดาษเงินกระดาษทอง หรือกระดาษสีต่าง ๆ มาฉลุแล้วติดตามรอยต่อ ต้นเทียน ทำง่าย ๆ ไม่สิ้นเปลืองเทียนประเภทนี้ไม่นิยมส่งเข้าประกวด ๒. ประเภทติดพิมพ์ มีกรรมวิธี คือ การนำต้นเทียนที่หล่อเสร็จแล้วมาขัดเกลารับรอยหรือลึงให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ เอาขี้ผึ้งผสมสีต่าง ๆ ต้มเหลวแล้วทลงในแม่พิมพ์เมื่อเย็นแล้วแกะออก นำแผ่นพิมพ์ที่ต้องการไปตักแต่งต้นเทียน ต้องอาศัยผู้ที่ชำนาญมากประเภทติดพิมพ์เป็นประเภทที่ทำยากมาก มีหลายขั้นตอน และต้องใช้แรงงานมากชาวบ้านมีโอกาสร่วมในการสร้างมากกว่าเทียนประเภทอื่น และ ๓ ประเภทแกะสลัก มีกรรมวิธี ๕ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแบบ การทำโครงร่าง การหล่อต้นเทียน การแกะสลัก และการตกแต่ง ซึ่งต้นเทียนประเภทนี้ต้องอาศัยผู้ที่มีความสามารถสูงในทางศิลปะ และต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างมากและขบวนแห่เทียนพรรษาองค์ประกอบของขบวนแห่เทียนพรรษา จะประกอบด้วย องค์ประกอบ คือ ขบวนกลอง ขบวนพ็อนรำ ขบวนเครื่องอัฐบริหาร ขบวนตัวตลก (หรืออาจร่วมกับขบวนกลอง) และขบวนต้นเทียนพรรษา ในขบวนนี้มีนางฟ้าประจำต้นเทียนด้วย

(๓) เครื่องสักการะในประกอบพิธี

สำหรับเครื่องสักการะในประกอบพิธีเกี่ยวกับการแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปีของการทำเทียนพรรษา เพราะต้องแสดงออกในการบูชาสักการะและเคารพอนุบน้อม สำหรับเครื่องสักการบูชาของพิธีเทียนพรรษา ได้แก่ พานบายศรี ซึ่ง “พานบายศรี หมายถึง กระทบใส่อาหารให้ขวัญกิน แต่อยากให้เป็นงานใหญ่ขึ้น จึงทำกระทงอาหารหลายใบซ้อนกันแล้วคู่มือต่อไป จึงคิดทำครรลองกระทงขึ้นให้เห็นเป็นจะ ๆ เป็นชั้น ๆ แล้วเห็นกระทงเปล่านั้นงามจึงจัดการเจิมปากเข้า แล้วก็ลืมนึกไปว่ามันเป็นกระทงเจิมกันเต็มเข้าอีกด้วย จึงสำเร็จรูปเข้าอีกด้วย จึงสำเร็จรูป เลื่อนมาเป็นบายศรีอย่างทุกวันนี้”^{๒๕} องค์ประกอบของพานบายศรี คือ

๑. พานบายศรี ทำด้วยใบตอง ดอกไม้สด ปัจจุบันดัดแปลงเป็นผ้าแพร กระดาษดอกไม้ประดิษฐ์ แทนเพราะการทำด้วยใบตองดอกไม้สดเป็นการยุ่งยาก ต้องใช้กำลังคนมาก และเก็บไว้ได้นาน เมื่อเย็บบายศรีแล้วจะประกอบลงในพาน โตก หรือขัน ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ประดับด้วยดอกไม้มงคล เช่น ดอกกรัก บานไม่รู้โรย บานชื่น ดาวเรือง ดอกบัว ดอกมะลิ ประกอบเป็นต้น บายศรี ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๙ ชั้น ตามสมควร ของชุมชนที่จะประดิษฐ์ขึ้นมาให้เกิดความสวยงาม

^{๒๔} อร่ามศักดิ์ ชัยชิต, ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาจังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย, (มหาสารคาม : ม.ป.พ., ๒๕๓๓), หน้า ๖

^{๒๕} พระยาอนุนามนราชวร, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย, (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๖ หน้า ๑๒๑.

๒. เครื่องสังเวศ มีไข่ไก่ ไก่ตัว อาหารหวานคาว สุรา ยาสูบ ผลไม้ มะพร้าวอ่อน ดอกไม้ ฐูปเทียน ชั้นห้า

๓. ด้าย ใช้ด้ายดิบสายสัญญาณ

ปัจจุบันพานบายศรีส่วนมากจะใช้พานอะลูมิเนียม พานเงิน พานทอง มีทั้งขนาดเล็กใหญ่ ตามต้องการแต่ไม่ค่อยใช้พานทองเหลืองในอดีต ซึ่งค่อนข้างจะมีราคาแพงมากกว่าพานอะลูมิเนียม ส่วนอนาคตทำพานบายศรีแบบต่าง ๆ อาจไม่ใช่แรงงานคนก็ได้ อาจใช้เครื่องจักรทำสำเร็จรูปแบบ ออกมาขาย

จะเห็นได้ว่า เครื่องสักการะในประกอบพิธีของประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปีของการทำเทียนพรรษา เพราะต้อง แสดงออกในการบูชาสักการะและเคารพอนุบน้อม สำหรับเครื่องสักการบูชาของพิธีเทียนพรรษา ได้แก่ พานบายศรี ซึ่ง “พานบายศรี หมายถึง กระทบใส่อาหารให้ขวัญกิน แต่อยากให้เป็นงานใหญ่ขึ้น จึงทำกระทงอาหารหลายใบซ้อนกันแล้วด้อมต่อไป จึงคิดทำครulongกระทงขึ้นให้เห็นเป็นจะ ๆ เป็น ชั้น ๆ แล้วเห็นกระทงเปล่านั้นงามจึงจัดการเจิมปากเข้า แล้วก็สุมไปว่ามันเป็นกระทงเจิมกันเต็มเข้า อีกด้วย จึงสำเร็จรูปเข้าอีกด้วย จึงสำเร็จรูป เลื่อนมาเป็นบายศรีอย่างทุกวันนี้ มีองค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ (๑) พานบายศรี ทำด้วยใบตอง ดอกไม้สด ปัจจุบันดัดแปลงเป็นผ้าแพร กระดาษดอกไม้ประดิษฐ์ แทนเพราะการทำด้วยใบตองดอกไม้สดเป็นการยุ่งยาก ต้องใช้กำลังคนมาก และเก็บไว้ได้ไม่นาน เมื่อ เย็บบายศรีแล้วจะประกอบลงในพาน โตก หรือชั้น ซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ประดับด้วยดอกไม้มงคล เช่น ดอกกรัก บานไม่รู้โรย บานชื่น ดาวเรือง ดอกบัว ดอกมะลิ ประกอบเป็นต้น บายศรี ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๙ ชั้น ตามสมควร ของชุมชนที่จะประดิษฐ์ขึ้นมาให้เกิดความสวยงาม (๒) ๒. เครื่องสังเวศ มีไข่ไก่ ไก่ตัว อาหารหวานคาว สุรา ยาสูบ ผลไม้ มะพร้าวอ่อน ดอกไม้ ฐูปเทียน ชั้นห้า และ (๓) ด้าย ใช้ด้ายดิบ สายสัญญาณ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดที่เป็นส่วนประกอบ และเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมในวันงาน ขึ้นตามวันเวลาที่กำหนดไว้

(๔) ระยะเวลาในการจัดงานประเพณีชิงพุทธ

การแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา เป็นงานประเพณีที่รวมความ ผูกพันของชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มตั้งแต่การที่ชาวบ้านร่วมบริจาคเทียนเอามาหลอม หล่อเป็นเทียนเล่ม ใหญ่เล่มเดียวกัน เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะไปในตัว การสรรหาภูมิ ปัญญาชาวบ้าน ที่มีฝีมือทางช่าง มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องการทำลวดลาย ไทย การแกะสลัก ลวดลายลงบน ต้นเทียน การทำเทียนให้เป็นลายไทย แล้วนำไปติดบนต้นเทียน การประดับด้วยผ้า ผ้าย ฟ้าไหม ดอกไม้สด ล้วนแล้วแต่เป็นฝีมือของช่างในท้องถิ่น ส่วนการจัดขบวนแห่ก็ล้วนแต่ใช้ของ พื้นเมือง เช่น เครื่อง แต่งกายขอขบวนพ็อน จะใช้ผ้าพื้นเมืองเป็นหลัก การพ็อนรำจะใช้ท่ารำที่ ดัดแปลงมาจากวิถีชีวิตการทำมาหากินของ ชาวบ้าน เป็นท่ารำในรูปแบบของศิลปะที่งดงาม ดนตรี ประกอบก็เป็นเครื่องดนตรีประจำถิ่น ผสมเข้ากับการขับร้องที่ สนุกสนานเร้าใจ ทำให้งานประเพณีนี้ ยิ่งใหญ่ ประชาชนต่างเฝ้ารอคอยศิลปะการพ็อนรำที่นิยมนำมาประกอบการแสดง ในขบวนแห่ คือ การรำเซิ้งต่าง ๆ เช่น เซิ้งกระล่อ เซิ้งกระต๊อบ เซิ้งสวิง เซิ้งแห่ไข่มดแดง ซึ่งดัดแปลงมาจากการ ประกอบ อาชีพในวิถีชีวิต ประจำวันทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่า ระยะเวลาในการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ก็จะจัดขึ้นก่อนเข้าพรรษาประมาณ ๓ วันเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการรักษาความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของชาวอำเภอโชคชัย ให้คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดทางวัฒนธรรมพระพุทธศาสนา สืบต่อไป ซึ่งระยะเวลาในการจัดงานประเพณีเชิงพุทธ ชาวบ้านจะมีการประชุมกัน โดยวางแผนเพื่อที่จะประกอบประดิษฐ์เทียนให้ทันตามกำหนดการ ซึ่งวัดใหม่สระปทุม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา นั้น จะมีการจัดที่อำเภอโชคชัย ช่วงแรกจัดประกวดที่เทศบาลตำบลโชคชัย อำเภอโชคชัย หลังจากนั้นก็จะนำขบวนที่ประกวดระดับอำเภอในจังหวัดนครราชสีมา อาทิเช่น อำเภอโชคชัย อำเภอพิมาย เป็นต้น จะนำมาที่จังหวัดหวัดนครราชสีมา เพื่อเป็นการแข่งขันระดับจังหวัด โดยมีการจัดงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยทุกอำเภอจะต้องนำต้นเทียนพรรษาเข้ามาร่วมงานในจังหวัดนครราชสีมาสืบต่อไป

๕.สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

จากการศึกษาสภาพปัญหาในดำเนินงานประเพณีภูมิปัญญาเชิงพุทธ ย่อมส่งผลถึงผลกระทบและสภาพความเป็นอยู่ทั้งในระดับบุคคลและสังคม เนื่องจากยังไม่เข้าใจและไม่มีส่วนร่วม เพราะขาดความศรัทธา ขาดความรู้ หรือขาดผู้สนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จึงเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในเรื่องของการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยผู้วิจัยได้ลงภาคสนามเพื่อสอบถามสัมภาษณ์ ซึ่งจัดอยู่ในประเด็นนี้ เมื่อรวบรวมผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และถ่ายทอด ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา จะสามารถแยกแยะสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในประเด็นดังนี้ (๑) ด้านชุมชน (๒) ด้านสังคม (๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์ และ(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) ด้านชุมชน

การจัดงานภูมิปัญญาเชิงพุทธ เป็นการแสดงออกซึ่งความร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมแรงทางกาย ทางวาจา และทางใจของผู้คนในชุมชนเพื่อก่อให้เกิดความดีงามและผลประโยชน์ที่ทุกคนพึงได้รับอย่างเท่าเทียมกัน แต่ความสามัคคีมีใจจะเป็นเรื่องที่จะทำหรือปฏิบัติได้ง่ายๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ก็ล้วนขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามแต่หากชุมชนไม่มีการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ การอยู่ร่วมกัน หรือไม่มีกิจกรรมภายในชุมชนเกิด จะเกิดปัญหาต่างกายต่างความคิดเห็น ไม่มีการประชุมปรึกษาหารือหรือตกลงกัน สร้างความแตกแยกในหมู่คณะ ส่งผลถึงไม่มีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน “ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน กิริยาที่พร้อมเพรียงกันทำร่วมมือร่วมใจกันทำ เช่น กลืนสามัคคี ผ้าป่าสามัคคี”^{๒๖} ลักษณะของความสามัคคีตามทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท คือ แนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรง และเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของความสามัคคีได้อย่างถูกต้อง การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของความสามัคคี และเป็นหลักสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างตรงไปตรงมา

^{๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗๘.

ความสามัคคีเป็นสิ่งสำคัญของชุมชน แต่เมื่อชุมชนหรือประชาชนไม่มีความสามัคคีก็จะไม่สามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนให้เกิดขึ้นได้ เพราะกิจกรรมในชุมชนหากไม่มีคนมาช่วยแล้วงานก็ไม่สำเร็จ ไม่สามารถมีความเข้าใจของการมีส่วนร่วม โดยไม่เห็นความสำคัญ ขาดความสามัคคีและเสียสละด้านชุมชน ทำให้ไม่มีส่วนร่วมและไม่มีความรู้ด้านองค์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ^{๒๗}

การมีส่วนร่วมและความสามัคคีของประชาชน จะเป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และการแก้ปัญหาาร่วมกันด้วยความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม ตลอดจนสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสู่การขับเคลื่อนไปในแนวคิดเดียวกันทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน^{๒๘}

สนิท สุทนต์ ได้กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละระดับแบ่งออกเป็นลักษณะ ๔ ระดับ ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมระดับปัจเจกบุคคล คือ การร่วมพิจารณา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล ในการแก้ไขปัญหาของตนเอง

๒. การมีส่วนร่วมระดับกลุ่ม หรือชุมชน คือ ร่วมคิดริเริ่มในสิ่งใหม่ ร่วมทำสิ่งที่ต้องการร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติกิจกรรม ร่วมวิเคราะห์วินิจฉัยแก้ไขปัญหา ร่วมประเมินผลข้อดีข้อเสีย ร่วมรับผลประโยชน์ ทั้งที่เป็นส่วนรวมและส่วนตน

๓. การมีส่วนร่วมระดับการพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาที่ยึดศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งที่คนในชุมชนต้องการเป็นการพัฒนาชุมชนเพื่อชุมชน

๔. การมีส่วนร่วมระดับนโยบายสังคม ร่วมเรียกร้อง ร่วมผลักดัน ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมเสนอแนะ ในการกำหนดนโยบายตามที่ตนเองต้องการให้มี หรือให้เป็นไปตามที่คาดหวังเอาไว้ทั้งรูปแบบ วิธีการปฏิบัติ ขั้นตอน กระบวนการต่างๆ เพื่อตอบสนองตามความต้องการที่แท้จริงของตนหรือของกลุ่ม ชุมชน สังคมที่ตนอาศัยอยู่^{๒๙}

“ความสามัคคีและการเสียสละเป็นสิ่งสำคัญของหมู่คณะหรือในชุมชน เพราะหากจะจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในอำเภอโชคชัย จะต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรงใจ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุลวง หากไม่มีความสามัคคีแล้ว งานที่จะประกอบก็ไม่สามารถบรรลุให้สำเร็จได้”^{๓๐} ดังนั้นการแสดงออกในสถานการณ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการสืบสานความรู้ แนวปฏิบัติ วิธีปฏิบัติ ระเบียบแบบแผน ตามความเชื่อที่ยึดประเพณีติดกันมาเป็นการรักษาความดี แสดงออกเป็นบุคคลที่มีความเคารพ นับถือความรู้ และยังได้แสดงออกต่อพระพุทธศาสนา แต่หากยังไม่มีความรู้

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายบุญสุข อุ่นแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางสุมาลี วัชรมนโนกานต์, ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์และการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอโชคชัย, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๒๙} สนิท สุทนต์, การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนสำหรับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในเขตพื้นที่ฝั่งธนบุรี, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔).

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระสมุห์พิรพัฒน์ สลัญจโม, เจ้าอาวาสวัดศรีพุทธาราม ต.กระโทก อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

ไม่อ่อนนุ่มถ่อมตน ไม่เห็นด้วยของภูมิปัญญาความรู้ท้องถิ่นนั้น ๆ ก็เป็นผลมาจากขาดความกตัญญูรู้
บุญคุณ

จะเห็นได้ว่า ผลกระทบจากจัดงานภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธด้านชุมชน ได้แก่ ด้าน
ขาดความสามัคคี ไม่มีศรัทธา ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญของความร่วมมือหากไม่มีร่วมงานหรือร่วมมือกันแล้ว
ทำให้การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอโชคชัยไม่มีความสามัคคี ไม่
มีวินัยในตนเองและชุมชน ขาดความเชื่อมั่น ไม่รักษาคุณงามความดีเอาไว้

(๒) ด้านสังคม

เมื่อบุคคลมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ปัญหาที่ย่อมจะเกิดตามมาเสมอ ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่
ปัญหาก็ยิ่งจะมีมากและสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัว ปัญหาหนึ่งอาจจะกลายเป็นสาเหตุของอีกหลาย
ปัญหาเกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ ถ้าปล่อยไว้ก็จะเพิ่มความรุนแรง เพิ่มความสลับซับซ้อนและขยายวง
กว้างออกไปเรื่อย ๆ ยากต่อการแก้ไข ความสงบสุขของประชาชนในสังคมนั้นก็จะไม่สามารถเกิดขึ้น
ได้ เพราะเกิดความเห็นแก่ตัว หรือคิดเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ปัญหาผลกระทบเกี่ยวกับการขาด
ความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธซึ่งด้านสังคมนั้น จะต้องอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อที่จะร่วมกันหาองค์
ความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์ เป็นต้น

หากสังคมไม่สนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธก็จะขาดทั้งความรู้ ขาดความเข้าใจ
ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะด้าน เมื่อสังคมนั้น ๆ มีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
และมีแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็สามารถช่วยให้ในเรื่องของการมีบทบาทของส่วน
ร่วม และยังเชื่อมความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความรักสมัครสมาน ช่วยเหลือเกื้อกูลตามวิถีชีวิต^{๓๑}

ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ หากมีผู้รวบรวมความรู้เฉพาะเรื่องของการจัดการกิจกรรม
เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จะช่วยให้ประชาสัมพันธ์ ประสานงาน เครือข่ายซึ่งปัจจุบันก็หาแห่ง
เรียนรู้ได้น้อย การเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจึงเป็นการเรียนรู้เฉพาะตำบลตนเอง แต่หากมี
แหล่งเรียนรู้เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารก็สามารถช่วยสารสัมพันธ์เพื่อการเรียนรู้ผ่านภูมิปัญญาประเพณีเชิง
พุทธอื่น ๆ เพื่อที่จะเป็นข้อมูลในการจัดการทำ เพื่อการศึกษาได้ง่าย แต่เมื่อชุมชนไม่มีการ
ประชาสัมพันธ์ ไม่มีส่วนร่วม จะส่งผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ และ
ไม่สามารถถ่ายทอดไปสู่วิถีชีวิตที่ติงามของสังคมได้^{๓๒}

ดังนั้น สังคมในการเรียนรู้แลกเปลี่ยน จะต้องมีการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อเป็นการ
รักษาไว้ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ หากสังคมไม่สนใจหรือไม่มีแหล่งข้อมูลการพัฒนาหรือ
การอนุรักษ์ก็จะปฏิบัติได้ยาก เพราะฉะนั้นผลกระทบต่อด้านสังคมจะเป็นปัญหาใหญ่ให้แก้ไข เพื่อ
เป็นการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาจึงเกิดจากการไม่มีส่วนร่วมของสังคม ส่งผล
กระทบด้านสังคม ได้แก่ การไม่มีส่วนร่วม ไม่มาร่วมงานในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาและประเพณีเชิง

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายบุญสุข อุ้นแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน
อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายเฉลียว ต้องกระโทก, ผู้ใหญ่บ้านคลองท่าแร่ หมู่ ๑๓ บ้านคลองท่าแร่ ตำบลกระโทก
อำเภอโชคชัย, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

พุทธ ไม่มีการศึกษาเรียนรู้ ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้น การดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ไม่มีกระบวนการทางความคิด จึงมีความคิดเห็นที่แตกแยก

(๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความหมายของสิ่งแวดล้อม เมื่อกล่าวถึงคำว่า "สิ่งแวดล้อม" คนส่วนใหญ่ มักจะคิดถึง ดิน น้ำ อากาศ ป่า และสัตว์ป่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเคยชินเกี่ยวกับข่าวสารข้อมูลในเรื่องมลพิษ สิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย อากาศเสีย การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ความเคยชินเกี่ยวกับข่าวและเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ความเข้าใจในความหมายของสิ่งแวดล้อมแคบลงไป สิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ บ้านเรือน ถนน วัด แม่น้ำ ดิน ป่าไม้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะสามารถแยกได้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต เพราะชีวิตอาศัยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมดำรงชีวิต การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นการพัฒนามนุษย์ให้มีความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้น โดยใช้สอยอย่างมีประโยชน์

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง การพัฒนาวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมคนให้เจริญขึ้น การพัฒนาวัตถุหมายถึงการสร้างสรรคสิ่งต่าง ๆ อันจำเป็นแก่มนุษย์ การครองชีพ การอยู่รอด และการมีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบาย และมีความสุข เช่น เมื่อยังขาดถนน ขาดโรงพยาบาล ขาดตลาด ขาดโรงเรียน บ่อน้ำ เป็นต้น การสร้างสรรคให้มีขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาวัตถุยังหมายถึง การซ่อมแซมสิ่งของที่ปรักหักพังหรืออยู่ในสภาพไม่ดี ใช้การไม่ได้ ให้ใช้การได้ ให้อยู่ในสภาพดีขึ้น ตลอดจนการพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งที่อยู่ในสภาพดี ใช้การได้ ให้มีสภาพที่ดียิ่งขึ้น ใช้การได้ดียิ่งขึ้น เป็นการสร้างเสริมคุณภาพและสมรรถภาพให้มีมากยิ่งขึ้น^{๓๓}

การจัดงานประเพณีของอำเภอโชคชัย เป็นการอาศัยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป แต่หากไม่มีการจัดงานภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธ ศาสนา ก็ไม่สามารถที่จะมีความคิดสร้างสรรค์ไม่นำเอาทรัพยากรที่มามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ การพัฒนาทั้งบุคคล ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมตามบริบทที่ต่างกัน เช่น ดิน แม่น้ำ ภูเขา พุงนา เป็นต้น ซึ่งเป็นทรัพยากรที่คุณค่า การจัดงานเกี่ยวกับท้องถิ่นจึงถือเอาบริบททรัพยากรสิ่งแวดล้อมมาประกอบ โดยใช้ความคิดทางปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ มาประกอบกิจกรรมขึ้น หากไม่มีทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ การจัดก็จัดไปตามรู้ท้องถิ่นเท่านั้น ดังนั้นหากไม่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่าง ๆ ก็ไม่คงจะขาดไป^{๓๔}

ดังนั้น ประเพณีภูมิปัญญาเทียนพรรษาของประชาชนอำเภอโชคชัย เป็นการใช้ความคิดภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมาจัดกิจกรรม แต่หากไม่มีกิจกรรมของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็คงถูกปล่อยละเลย โดยที่ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวในชุมชน ส่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

^{๓๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๖.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางลลิตภัทร พุฒิศาสตร์, นายกเทศมนตรีตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอโชคชัยแล้ว ได้แก่ วัสดุขาดการดูแล ไม่มีการรักษา ขาดความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่คู่กับชีวิตมนุษย์ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

(๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กลายเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อความอยู่รอด และความสำเร็จขององค์การ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่มีคุณค่าต่อความสำเร็จขององค์การในยุคของการแข่งขัน จำเป็นที่องค์การจะต้องมีนโยบาย และแผนการที่ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาและการฝึกอบรม

ปัจเจกบุคคลการอยู่ร่วมกันในระหว่างบุคคลและบุคคล จนกลายเป็นหมู่บ้านและชุมชน ขึ้นมานั้น ย่อมมีวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การมีอาชีพหรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณี ความเชื่อหรือความสนใจร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขและนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดต่อบุคคลและหมู่บ้าน “ทรัพยากรมนุษย์” เป็นปัจจัยสำคัญ และเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดในการพัฒนาองค์การ องค์การจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับบุคคลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงานขององค์การ^{๓๕}

อำเภอโชคชัยเป็นดินแดนที่มีชนบทธรรมนิยมจารีตประเพณีอันดีงาม ผู้คนมีวิถีชีวิตของคนในสังคมชาวอำเภอโชคชัย การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ปรองดองร่วมกันสร้างสรรค์สามัคคี มีคุณธรรมต่อกัน และยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นเวลาอันยาวนาน ถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางในการร่วมกันทำกิจกรรมอันสำคัญในท้องถิ่น เป็นแหล่งอารยธรรมที่สามารถยกระดับจิตยกระดับคุณภาพชีวิตของมวลชน ชาวอำเภอโชคชัยเป็นเวลาอันช้านานมาแล้ว^{๓๖}

ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของอำเภอโชคชัย สิ่งสำคัญที่อยู่กับวิถีชีวิต และเป็นแหล่งศูนย์รวมของวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีทางพระพุทธศาสนา หากไม่มีประเพณีภูมิปัญญาวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีก็ขาดหายไป เพราะไม่มีการสืบทอดเอาไว้ ไม่มีการพัฒนาฝีมือของคนในชุมชน และกระบวนการถ่ายทอด จากกลุ่มคนที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นการสร้างภาพอันสูงเกินไป ซึ่งจะเป็นการสับสน ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริง ไปกดทับความรู้สึกคนรุ่นใหม่ ที่ได้รับการศึกษาอย่างพอเพียงตามหลักวิชาการ^{๓๗}

^{๓๕} วิชญาภา เมธีวรฉัตร, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศิริวงศวิทยา จังหวัดนครสวรรค์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายเฉลียว ต้องกระโทก, ผู้ใหญ่บ้านคลองท่าแร่ หมู่ ๑๓ บ้านคลองท่าแร่ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายสมบัติ หงวนกระโทก, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม ๒๕๖๑.

หากไม่มีการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอเมืองโขกชัยแล้ว ผลกระทบคือไม่มีการสืบทอดทั้งวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีเกิดขึ้น ย่อมส่งผลกระทบโดยตรง ทั้งบุคคล ชุมชน และสังคม^{๓๘}

สภาพปัญหาด้านบุคคลในปัจจุบันนั้น จะเป็นปัญหาความแตกต่างระหว่างความคิด ไม่มีการอบรมความรู้ด้านประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่เห็นคุณค่า ไม่มีความเชื่อมั่น และไม่มีศรัทธา ยึดติดความคิดเป็นของตนเอง คิดว่าตนเองสำคัญ การปฏิบัติงานร่วมกันขาดทักษะความรู้ ไม่มีความคาดหวัง และไม่มีสื่อชักนำ และคนในชุมชนมีความแตกต่าง มีค่านิยมที่ไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมที่แตกต่าง ความสามารถที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เป็นผลจากพ่อแม่ การเลี้ยงดู การศึกษา บางครั้งแสดงอารมณ์ ในเชิงลบต่อชุมชน^{๓๙}

ดังนั้นผลกระทบเกี่ยวกับด้านทรัพยากรมนุษย์ ในส่วนของการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ ย่อมเกิดขึ้นโดยความคิดเห็นแบบยึดติดความคิดตนเองเป็นสำคัญ ไม่มีศรัทธา ขาดความเชื่อมั่น และไม่มีมีความคาดหวังที่แน่นอน การไม่เห็นคุณค่า และขาดแรงจูงใจ การมีความเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมสมัยก่อน ความเป็นอยู่ที่เร่งรีบหรือมีสภาวะจิตใจเสื่อมไปจากเมื่อก่อน ไปรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกจึงทำให้เกิดความคิด หรือพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีความละเอียดใจ ส่งผลกระทบที่เกิดจากการไม่มีประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านทรัพยากรมนุษย์ เกิดจากปัจเจกบุคคล ขาดความรับผิดชอบ การดำรงที่ไม่พอเพียง และการมีครอบครัวที่แตกร้าง ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวกับความเป็นอยู่ชีวิต ที่ติดขัด หรือการดำเนินชีวิต เร่งรีบในประจำวัน

(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นสิ่งจำเป็น การศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ เพราะการศึกษาเรียนรู้ต้องอาศัยเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ เว็บไซต์ เป็นต้น ความรู้ทางเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มนุษย์นำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางชุมชนโดยผ่านเทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็ว เช่น การสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น “การนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างระมัดระวัง อาจจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างชัดเจนในอนาคตได้ วิลเฮลล์ นำเสนอทางแยกของสังคมในอนาคตไว้ว่า หากมองไปในอนาคตในปี ๒๐๒๐ เราอาจเผชิญหน้ากับสังคมแห่งการเฝ้าระวังภัยหรือสถานการณ์ไม่เท่าเทียมกันอย่างรุนแรงในสังคมโลก หรือในทางตรงกันข้ามเราอาจได้รับประโยชน์จากเทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ซึ่งนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของสังคมและวัฒนธรรม”^{๔๐}

ความรู้ทางเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการความรู้เข้ามาใช้ในปัจจุบันเป็นการใช้ การสื่อสารที่รวดเร็ว ทันสมัยสามารถส่งข้อมูลข่าวสาร หรือเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ง่ายขึ้น แต่

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายบุญสุข อุ่นแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน อำเภอโขกชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระสมุห์พิรพัฒน์ สลัญโญ, เจ้าอาวาสวัดศรีพุทธาราม ตำบลกระโทก อำเภอโขกชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๔๐} ดร.เอกพงษ์ ตั้งศรีสงวน, ประชาชาติยุคดิจิทัล, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๙) , หน้า ๑๖

ในทางตรงกันข้าม หากประชาชนในท้องถิ่นยังขาดความรู้ทางเทคโนโลยี ก็ไม่สามารถเข้าถึงวิธีการกระบวนการของเทคโนโลยีก็ไม่สามารถใช้ให้เกิดความรู้อย่างแท้จริง จึงเป็นผลของไม่มีความรู้ ขาดความรู้ทางเทคโนโลยี ขาดการจัดเก็บข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี หรือข้อมูลความรู้ทางเทคโนโลยี สมัยใหม่ จึงส่งผลการจัดงานเกี่ยวกับประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีความสะดวก หรือขาดการประชาสัมพันธ์ประสานงานที่รวดเร็วต่าง ๆ^{๔๑}

ด้านเทคโนโลยี ผลกระทบคือยังขาดความรู้ ขาดการเก็บข้อมูลด้านไอที และด้านการจัดทำเอกสารของภูมิความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนเพื่อจะนำไปใช้ประโยชน์ต่อการจัดงานประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะถ้านำความรู้ด้านเทคโนโลยีที่สมัยนำมาบูรณาการในชุมชนก็จะเกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๒}

ดังนั้น การจัดเก็บข้อมูล เป็นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในชุมชนจะต้องมีความระมัดระวัง เพื่อจะไม่กระทบกับทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม เพราะทุกวันนี้วัฒนธรรมต่างชาติโดยอาศัยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอันทันสมัยทำให้ค่านิยมของสังคมไทยเปลี่ยนไปด้วย โดยอดีตคนนับถือคุณค่าทางจริยธรรมไว้สูง แต่ปัจจุบันคุณค่าทางจริยธรรมถูกมองว่าเป็นที่สองรองจากวัตถุ หากศาสนาไม่สอดแทรกคุณค่าทางจริยธรรมให้กับคนในยุคนี้โดยใช้เครื่องมือคือเทคโนโลยีที่สื่อกับคนร่วมสมัยได้ง่ายกว่า คุณค่าทางจริยธรรมของคนก็จะลดลงเรื่อย ๆ

จะเห็นได้ว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา การจัดเก็บข้อมูลของกิจกรรมไม่ได้จัดเก็บข้อมูลทางวิทยาการสมัยใหม่ ขาดความรู้ทางเทคโนโลยี การประมวลผลข้อมูล ไม่มีการประมวลผลขาดความรู้ความเข้าใจ บางครั้งขาดหายไป และการนำเสนอข้อมูล ต้องอาศัยผู้รู้มาประสานงานขาดผู้รู้ประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีขาดการสืบต่อ

สรุปความได้ว่า สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีเชิงพุทธหากไม่การจัดกิจกรรมแล้วย่อมส่งผลถึงชุมชน ขาดความรักสามัคคี มีความคิดเห็นแตกแยก สังคมก็ไม่มีความรู้ ไม่มีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็ไม่มีการอนุรักษ์และนำมาใช้ประโยชน์ ไม่มีรักษาฟื้นฟู พร้อมทั้งไม่มีการสืบทอดทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณี และด้านเทคโนโลยีซึ่งมีผลกระทบเรื่องประชาชนยังไม่มีความรู้สมัยใหม่

วิเคราะห์ สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ซึ่งเมื่อรวบรวมผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา จะสามารถแยกแยะสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในประเด็นดังนี้ (๑) ด้านชุมชน การอยู่ร่วมกัน หรือไม่มีกิจกรรมภายในชุมชนเกิด จะเกิดปัญหาต่างกายต่างความคิดเห็น ไม่มีการประชุมปรึกษาหารือหรือตกลงกัน สร้างความแตกแยกในหมู่คณะ ส่งผลถึงไม่มีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน เพราะความสามัคคีเป็นสิ่งสำคัญของชุมชน แต่เมื่อชุมชนหรือประชาชนไม่มีความ

^{๔๑} สัมภาษณ์ นางสุมาลี วัชรมนโนกานต์, ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอโชคชัย, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมาวุธ, ดร., เจ้าคณะตำบลกระโทก วัดนอก อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

สามัคคีก็จะไม่สามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนให้เกิดขึ้นได้ เพราะกิจกรรมในชุมชนหากไม่มีคนมาช่วยแล้วงานก็ไม่สำเร็จ ไม่สามารถมีความเข้าใจของการมีส่วนร่วม โดยไม่เห็นความสำคัญ ขาดความสามัคคีและเสียสละด้านชุมชน ทำให้ไม่มีส่วนร่วมและไม่มีความรู้ด้านองค์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธและความสามัคคีและการเสียสละเป็นสิ่งสำคัญของหมู่คณะหรือในชุมชน เพราะหากจะจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในอำเภอโขกษัย จะต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรงใจ เพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุลวง หากไม่มีความสามัคคีแล้ว งานที่จะประกอบก็ไม่สามารถบรรลุให้สำเร็จได้ (๒) ด้านสังคม ปัญหาที่ย่อมจะเกิดตามมาเสมอ ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่ ปัญหาที่ยิ่งจะมีมากและสลับซับซ้อนเป็นเงาตามตัว ปัญหาหนึ่งอาจจะเป็นสาเหตุของอีกหลายปัญหาเกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ ถ้าปล่อยไว้ก็จะเพิ่มความรุนแรง เพิ่มความสลับซับซ้อนและขยายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ ยากต่อการแก้ไข ความสงบสุขของประชาชนในสังคมนั้นก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะเกิดความเห็นแก่ตัว หรือคิดเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ปัญหาผลกระทบเกี่ยวกับการขาดความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธซึ่งด้านสังคมนั้น จะต้องอาศัยซึ่งกันและกันเพื่อที่จะร่วมกันหาคำรู้ ข้อมูล และประสบการณ์ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ หากมีผู้รวบรวมความรู้เฉพาะเรื่องของการจัดงานกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จะช่วยให้ประชาสัมพันธ์ ประสานงาน เครือข่ายซึ่งปัจจุบันก็หาแห่งเรียนรู้ได้น้อย การเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจึงเป็นการเรียนรู้เฉพาะตำบลตนเอง แต่หากมีแหล่งเรียนรู้เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารก็สามารถช่วยสารสัมพันธ์เพื่อการเรียนรู้ผ่านภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธอื่น ๆ เพื่อที่จะเป็นข้อมูลในการจัดการทำ เพื่อการศึกษาได้ง่าย แต่เมื่อชุมชนไม่มีการประชาสัมพันธ์ ไม่มีส่วนร่วมจะส่งผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ และไม่สามารถถ่ายทอดไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงามของสังคมได้ (๓) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบที่เกิดขึ้นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะสามารถแยกได้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต เพราะชีวิตอาศัยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมดำรงชีวิต การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นการพัฒนามนุษย์ให้มีความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้น โดยใช้สอยอย่างมีประโยชน์ ซึ่งการจัดงานประเพณีของอำเภอโขกษัย เป็นการอาศัยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป แต่หากไม่มีการจัดงานภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธ ศาสนา ก็ไม่สามารถที่จะมีความคิดสร้างสรรค์ไม่นำเอาทรัพยากรที่มามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ การพัฒนาทั้งบุคคล ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมไม่สามารถนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมตามบริบทที่ต่างกัน เช่น ดิน แม่น้ำ ภูเขา พุงนา เป็นต้น ซึ่งเป็นทรัพยากรที่คุณค่า การจัดงานเกี่ยวกับท้องถิ่นจึงถือเอาบริบททรัพยากรสิ่งแวดล้อมมาประกอบ โดยใช้ความคิดทางปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ มาประกอบกิจกรรมขึ้น หากไม่มีทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ การจัดก็จัดไปตามรู้ท้องถิ่นเท่านั้น ดังนั้นหากไม่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่าง ๆ ก็ไม่คงจะขาดไป และประเพณีภูมิปัญญาเทียนพรรษาของประชาชนอำเภอโขกษัย เป็นการที่ใช้ความคิด ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมมาจัดกิจกรรม แต่หากไม่มีกิจกรรมของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็คงถูกปล่อยละเลย โดยที่ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวในชุมชน ส่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอโขกษัยแล้ว ได้แก่ วัสดุขาดการดูแล ไม่มีการรักษา ขาดความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่คู่กับชีวิตมนุษย์ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน (๔) ด้าน

ทรัพยากรมนุษย์ อำเภอโศกชัยเป็นดินแดนที่มีชนบทรอบล้อมจารีตประเพณีอันดีงาม ผู้ก้นวิถีชีวิตของคนในสังคมชาวอำเภอโศกชัย การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ปรองดองร่วมกัน สร้างสรรค์สามัคคี มีคุณธรรมต่อกัน และยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นเวลาอันยาวนาน ถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางในการร่วมกันทำกิจกรรมอันสำคัญในท้องถิ่น เป็นแหล่งอารยธรรมที่สามารถยกระดับจิตยกระดับคุณภาพชีวิตของมวลชน ชาวอำเภอโศกชัยเป็นเวลาอันช้านานมาแล้ว ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของอำเภอโศกชัย สิ่งสำคัญที่อยู่กับวิถีชีวิต และเป็นแหล่งศูนย์รวมของวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีทางพระพุทธศาสนา หากไม่มีประเพณีภูมิปัญญา วัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีก็ขาดหายไป เพราะไม่มีการสืบทอดเอาไว้ ไม่มีการพัฒนาฝีมือของคนในชุมชน และกระบวนการถ่ายทอดจากกลุ่มคนที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นการสร้างภาพอันสูงเกินไป ซึ่งจะเป็นการสับสน ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริง ไปกดทับความรู้สึกคนรุ่นใหม่ ที่ได้รับการศึกษาอย่างพอเพียงตามหลักวิชาการ ในปัจจุบันนั้นจะเป็นปัญหาความแตกต่างระหว่างความคิด ไม่มีการอบรมความรู้ด้านประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยไม่เห็นคุณค่า ไม่มีความเชื่อมั่น และไม่มีศรัทธา ยึดติดความคิดเป็นของตนเอง คิดว่าตนเองสำคัญ การปฏิบัติงานร่วมกันขาดทักษะความรู้ ไม่มีความคาดหวัง และไม่มีความซื่อสัตย์ และคนในชุมชนมีความแตกต่าง มีค่านิยมที่ไม่เหมือนกัน วัฒนธรรมที่แตกต่างความสามารถที่ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้อันเป็นผลจากพ่อแม่ การเลี้ยงดู การศึกษาบางครั้งแสดงอารมณ์ในเชิงลบต่อชุมชน และ(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ ในปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นสิ่งจำเป็นการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ เพราะการศึกษาเรียนรู้ต้องอาศัยเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ เว็บไซต์ เป็นต้น ความรู้ทางเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มีมนุษย์นำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางชุมชนโดยผ่านเทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็ว เช่น การสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ ความรู้ทางเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการความรู้เข้ามาใช้ในปัจจุบันเป็นการใช้การสื่อสารที่รวดเร็ว ทันสมัยสามารถส่งข้อมูลข่าวสาร หรือเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ง่ายขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม หากประชาชนในท้องถิ่นยังขาดความรู้ทางเทคโนโลยี ก็ไม่สามารถเข้าถึงวิธีการกระบวนการของเทคโนโลยีก็ไม่สามารถใช้ให้เกิดความรู้ได้อย่างแท้จริง จึงเป็นผลของไม่มีความรู้ ขาดความรู้ทางเทคโนโลยี ขาดการจัดเก็บข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี หรือข้อมูลความรู้ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงส่งผลการจัดงานเกี่ยวกับประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีความสะดวก หรือขาดการประชาสัมพันธ์ประสานงานที่รวดเร็วต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา การจัดเก็บข้อมูลของกิจกรรมไม่ได้จัดเก็บข้อมูลทางวิทยาการสมัยใหม่ ขาดความรู้ทางเทคโนโลยี การประมวลผลข้อมูล ไม่มีการประมวลผลขาดความรู้ความเข้าใจ บางครั้งขาดหายไป และการนำเสนอข้อมูล ต้องอาศัยผู้รู้มาประสานงานขาดผู้รู้ประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีขาดการสืบทอด

๔.๑.๒ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดบุรีรัมย์

ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคืออำเภอนางรอง ซึ่งมีประเพณีการบั้งไฟ และมีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธ ซึ่งการทำบั้งไฟเป็นการออกแบบศิลปะตามแบบอย่างพระพุทธศาสนาและใช้ความสามารถในการประดิษฐ์

ขึ้นเพื่อเข้าประกวดความสวยงามและแข่งขันกันระดับจังหวัด และจัดทำเป็นประจำทุกปีโดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.สภาพบริบททั่วไปของอำเภอหนองหงส์

อำเภอหนองหงส์มีประวัติความเป็นมาที่เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ครั้งหนึ่งมีนายพรานชื่อว่า "พรานแสน" ไปพบสัตว์ตัวหนึ่ง จึงใช้ธนูยิงถูกสัตว์ตัวนั้นได้รับบาดเจ็บ และได้วิ่งหลบหนีเข้าไปป่า แต่ปรากฏว่าสัตว์ตัวดังกล่าวได้วิ่งหนีไปในป่าเหมือนกับว่าไม่ได้รับบาดเจ็บจากอาวุธเลย และพรานแสนยังมองเห็นสิ่งประหลาดอยู่ท่ามกลางหนองน้ำ มีรูปร่างคล้ายหงส์ยืนอยู่บนเสาหิน เสาหินได้รำลือกันต่อ ๆ มา ถึงความมหัศจรรย์ที่พรานแสนได้พบเห็น จนกระทั่งต่อมาชาวบ้านจึงพากันเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า "หนองหงส์" ซึ่งปัจจุบันเป็นหนองน้ำอยู่ภายในวัดหนองหงษ์ และสัญลักษณ์รูปหงส์พรานยืนอยู่บนเสาหินได้นำมาเป็นตราประจำเทศบาลตำบลหนองหงส์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ทางราชการได้ยกฐานะเป็นหมู่บ้าน เรียกว่า "บ้านสระแก้ว" และยกฐานะเป็นตำบลสระแก้วในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอหนองหงส์ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ และได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็น อำเภอหนองหงส์ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ถึงปัจจุบัน

ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของอำเภอหนองหงส์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอห้วยแถลง (จังหวัดนครราชสีมา)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอลำปลายมาศ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอขามเฒ่าและอำเภอหนองกี่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอจักราช (จังหวัดนครราชสีมา)

อำเภอหนองหงส์แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๗ ตำบล ๑๐๐ หมู่บ้าน

๑. ตำบลสระแก้ว ๑๕ หมู่บ้าน

๒. ตำบลห้วยหิน ๑๙ หมู่บ้าน

๓. ตำบลไทยสามัคคี ๑๕ หมู่บ้าน

๔. ตำบลหนองชัยศรี ๑๕ หมู่บ้าน

๕. ตำบลเสาเดียว ๑๕ หมู่บ้าน

๖. ตำบลเมืองฝ้าย ๑๒ หมู่บ้าน

๗. ตำบลสระทอง ๙ หมู่บ้าน

จะเห็นได้ว่า อำเภอหนองหงส์สภาพทั่วไปนั้นมีปรากฏมาตั้งแต่โบราณ โดยมีตำนานเกี่ยวกับการตั้งชื่ออำเภอ จากนายพรานได้พบกับหงส์ที่ปรากฏในสระน้ำ ซึ่งมีเสาอยู่กลางสระน้ำ จึงได้ตั้งชื่อบริเวณนี้เป็นอำเภอหนองหงส์ ชาวประชาชนอำเภอหนองหงส์นั้นจะนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และได้มีวัฒนธรรมพร้อมทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒.แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั่วไปอำเภอหนองหงส์

แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั่วไปอำเภอหนองหงส์ เป็นสถานที่ชาวอำเภอหนองหงส์นั้น ได้ ก็เกี่ยวกับความสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พระธาตุ ประเพณีบุญบั้งไฟ งานลอยกระทง และพิพิธภัณฑสถานเมืองฝ้าย โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

วัดพระธาตุมงคลวนาราม ตั้งอยู่บ้านสระแก้ว ตำบลสระแก้ว อำเภอหนองหงส์ เป็นวัดเดียวในอำเภอหนองหงส์ ที่ตั้งชื่อว่าพระธาตุ วัดพระธาตุมงคลวนาราม เป็นสถานที่อบรมเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เป็นวัดที่มีความสงบ ร่มรื่น ซึ่งปัจจุบันวัดพระธาตุมงคลวนาราม ได้จัดงานฉลองพระธาตุของกรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เมื่อปลายปี พ.ศ.๒๕๕๔ ปัจจุบันวัดพระธาตุมงคลวนาราม มีพระครูปริยัติวิโรทัย เป็นเจ้าอาวาส

ประเพณีงานบุญบั้งไฟ บ้านหนองบัวลี ช่วงเดือนพฤษภาคม บ้านหนองบัวลีงานกาชาดอำเภอหนองหงส์ ช่วงปลายเดือนมกราคม ณ สนามที่ว่าการอำเภอหนองหงส์ และบริเวณหนองน้ำสระแก้ว ซึ่งชาวบ้านประชาชนนั้น มีความเชื่อทางประเพณีงานบุญบั้งไฟ และจัดเป็นประจำทุกปี

ประเพณีงานลอยกระทง อ.หนองหงส์ ช่วงเดือนพฤศจิกายน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองหงส์ ขอเชิญชวนประชาชนเที่ยวงานประเพณีลอยกระทง อำเภอหนองหงส์ประจำปี ณ สนามหน้าที่ว่าการอำเภอหนองหงส์ โดยมีกิจกรรมการประกวดกระทง การประกวดนางนพมาศ และการจัดกิจกรรมการกุศลของกาชาดอำเภอหนองหงส์ และเพื่อเป็นการสืบสานประเพณีที่ดั้งเดิมของชาวไทย จึงขอเชิญชวนประชาชนร่วมแต่งกายชุดไทยย้อนยุค พร้อมทั้งแสดงสินค้า OTOP จากตำบลต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้ชมและสามารถเลือกสรรสิ่งของที่ต้องการ

พิพิธภัณฑสถานเมืองฝ้าย ก่อตั้งขึ้นปี พ.ศ.๒๕๕๖ ผู้ริเริ่มคือ นายทวี พยัคฆา นายกองค์การบริหารส่วนตำบเมืองฝ้าย ด้วยความเห็นดีเห็นงามของคนในชุมชนเรื่องราวภายในพิพิธภัณฑสถานจริงจุดเด่น ๆ คือ ได้แสดงไว้ในแผนผัง ได้แก่ ปราสาทคูชะน้อย บริเวณคูเมืองเก่า ปล่องสะดือพญานาค ปราสาทกลางบ้าน ปราสาทบั้ง และวัดบ้านฝ้ายพิพิธภัณฑสถานนี้โดดเด่นที่การออกแบบสถาปัตยกรรม ให้ตัวอาคารเป็นแบบปราสาทหิน ด้านนอกจัดสวนดอกไม้สวยงาม ด้านในจัดพระพุทธรูปและโบราณวัตถุที่มีการค้นพบตามไร่นาของชาวบ้านตำบลเมืองฝ้าย พระพุทธรูปหลวงพ่อประทานพรองค์จำลองตั้งสถิตไว้เด่น ใกล้กันมีภาพขยายขนาดใหญ่ มีภาพของนายลับ ชุนนามผู้ค้นพบเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๓ ก่อนที่จะนำไปไว้ที่วัด เขาเล่าว่ามีคนมาเข้าฝันแปลงปลุกพริกน้ำจะมีอะไรบางอย่าง มีพญานาคเป็นงูตัวใหญ่โผล่ขึ้นมาและตรงที่เจอหลวงพ่อประทานพร พอตักข้าวบ้านบอกว่ามักจะเห็นเสียงขึ้นมาทางทิศตะวันตก หลังจากที่น่าพระพุทธรูปขึ้นมาแล้ว แสงนั้นก็หายไป พระพุทธรูปโบราณองค์สำคัญที่ค้นพบในเมืองฝ้ายยังมีอีกหลายองค์ มีพระพุทธรูปสำริดสามองค์ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า พระพุทธรูปสามพี่น้อง เนื่องมาจากค้นพบใน บริเวณใกล้เคียงกัน ทั้งสามองค์ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพมหานคร อีกองค์หนึ่งคือ หลวงพ่อศรีชาวบ้านเล่าต่อกันมาว่า มีขโมยไปแอบขุดมาจากซากปราสาทคูชะน้อย เป็นพระพุทธรูปศิลาปางนาคนปรก สมัยทวารวดี จากนั้นก็นำไปพักไว้ แล้วคนที่ขโมยไปได้มีอันเป็นไป ชาวบ้านที่ไปเจอจึงนำไปถวายวัดหินดาด ตำบลหินดาด อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา หลวงพ่อศรีจึงประดิษฐานอยู่ที่นั่นตราบนานทุกวันนี้

จะเห็นได้ว่า อำเภอหนองหงส์มีประวัติความเป็นมาที่เล่าต่อ ๆ กันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยมีตำนานเกี่ยวกับการตั้งชื่ออำเภอ จากนายพรานได้พบกับหงส์ที่ปรากฏในสระน้ำ ซึ่งมีเสาอยู่กลางสระน้ำ จึงได้ตั้งชื่อบริเวณนี้เป็นอำเภอหนองหงส์ ชาวประชาชนอำเภอหนองหงส์นั้นจะนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และได้มีวัฒนธรรมพร้อมทั้งประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั่วไปอำเภอหนองหงส์ เป็น

สถานที่ชาวอำเภอหนองหงส์นั้น ได้ ก็เกี่ยวกับความสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พระธาตุ ประเพณีบุญบั้งไฟ งานลอยกระทง และพิพิธภัณฑสถานเมืองฝ้าย และได้จัดกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟ ท้องถิ่นในชุมชนเป็นประจำทุกปี

๓. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธบั้งไฟวัดเวฬุวนาราม

(๑) ประวัติความเป็นมาของบั้งไฟตามคติความเชื่อของชาวบ้าน

ชาวบ้านเชื่อว่ามิโลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกเทวดา มนุษย์อยู่ใต้อิทธิพลของเทวดา การรำผีฟ้าเป็นตัวอย่งที่แสดงออกทางด้านการนับถือเทวดา และเรียกเทวดาว่า “แกน” เมื่อถือว่ามีแกนก็ถือว่า ผน ฟ้า ลม เป็นอิทธิพลของแกน หากทำให้แกนโปรดปราน มนุษย์ก็จะมีความสุข ดังนั้นจึงมีพิธีบูชาแกน การจุดบั้งไฟก็อาจเป็นอีกวิธีหนึ่งที่แสดงความเคารพหรือส่งสัญญาณความรักดีไปยังแกน ชาวอีสานจำนวนมากเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเป็นการขอฝนจากพญาแกน และมีนิทานปรัมปราเช่นนี้ อยู่ทั่วไป แต่ความเชื่อนี้ยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอนนอกจากนี้ในวรรณกรรมอีสานยังมีความเชื่ออย่างหนึ่งคือ เรื่องพญาคันคาก หรือคางคก พญาคันคากได้รับกับพญาแกนจนชนะแล้วให้พญาแกนบันดาลฝนลงมาตกยังโลกมนุษย์^{๔๓}

ประวัติของบุญบั้งไฟในมิติของพระพุทธศาสนา การทำบุญบั้งไฟถือว่าเป็นการฉลองและบูชาในวันวิสาขบูชากลางเดือนหก มีการทำดอกไม้ไฟในแบบต่างๆ ทั้งไฟน้ำมัน ไฟรูปเทียน และดินประสิว ในงานนี้มีการรักษาศีล การให้ทาน การบวชขนาด การอดทรง และนิมนต์พระเทศน์อาานิสงส์

ประวัติของบุญบั้งไฟในมิติของศาสนาพราหมณ์การบูชาเทพเจ้าด้วยไฟ ถือว่าเป็นการบูชาเทพเจ้าเบื้องบนสวรรค์ ดังนั้น การจุดบั้งไฟเป็นการละเล่นอีกอย่างหนึ่งและเป็นการบูชาเทพเจ้าเพื่อให้พระองค์บันดาลในสิ่งที่ตนต้องการ

ตำนานของงานประเพณีบุญบั้งไฟ ตั้งแต่อดีตมนุษย์มักจะตั้งรกราก ปักหลักปักฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำ อันเป็นทำเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อสืบสานชีวิต ให้อยู่รอดปลอดภัยให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ก่อนจะขยายเผ่าพันธุ์ออกไปตามที่ต่างๆ กลายเป็นสังคมใหญ่ ออกไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ผู้คนกับสายน้ำจึงผูกพันกันมานาน จนอาจถือได้ว่าอารยธรรมจากลุ่มน้ำคือต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมต่างๆ ที่กระจายไปอยู่ทั่วทุกมุมโลกในปัจจุบันนี้ จังหวัดทางภาคอีสานส่วนใหญ่จะยึดมั่นในจารีตประเพณีตามที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่เรียกว่าฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือว่ามีความผูกพันกับชีวิตคือ ประเพณีงานบุญบั้งไฟ เพื่อขอเทพยดาให้บันดาลให้ฝนตกลงมาต้องตามฤดูกาล ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ได้ปักดำและเก็บเกี่ยวตามกำหนด เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมต้องฝากชีวิตและความหวังไว้กับน้ำฝนจากฟ้า หากปีใดฝนตกลงมาต้องตามฤดูกาล เกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ก็จะไม่เดือดร้อน แต่ถ้าฝนฟ้าตกลงมาไม่ถูกต้องตามฤดูกาลก็จะเกิดความแห้งแล้งกระจายไปทั่วและความเดือดร้อนขาดแคลนก็จะตามมา การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟแต่โบราณนั้นมักจะนิยมจัดกันในเดือนพฤษภาคม หรือในเดือน ๖ จึงเรียกว่างานบุญเดือนหก ซึ่งในภาคอีสานหลายจังหวัดจะมีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟตำนานบุญบั้งไฟนั้น

^{๔๓} คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ, ศิลปะการตกแต่งลวดลายบั้งไฟอีสาน”, โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมศิลปการตกแต่งลวดลายบั้งไฟอีสาน, (คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

ผู้รู้เล่าขานกันว่า มี ๒ ตำนาน ตำนานแรกเป็นตำนานแถบอีสานใต้ที่ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการขอฟ้าขอฝนต่อพญาแถน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลดังนี้^{๔๔}

ตามความเชื่อของบรรพบุรุษนั้นเชื่อว่า จักรวาลของเราแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ สวรรค์ พิภพและทะเล บนสวรรค์นั้นเป็นที่พำนักของเหล่าเทวดาทั้งหลาย ส่วนที่เป็นพิภพนั้นเป็นส่วนของเหล่ามนุษย์และสัตว์ต่างๆ ส่วนที่เป็นน้ำทะเลลึกจะเป็นที่อยู่ของเหล่าพญานาคและพวกบริวารทั้งหลาย พญาแถน เป็นหัวหน้าของเหล่าเทวดาบนสวรรค์ และมีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจ ที่จะสั่งให้ฟ้าฝนตกสู่พิภพ ดังนั้นฝนจะตกหรือไม่ตกจึงขึ้นอยู่กับอำนาจในการตัดสินใจของพญาแถนเท่านั้น

ครั้งหนึ่งเมื่อพระโพธิสัตว์ (พระพุทธเจ้า) ได้เกิดเป็นพญาคันคาก (คางคก) ซึ่งเป็นหัวหน้าเหล่าคางคกและได้พำนักอยู่ใต้ต้นโพธิ์ซึ่งมีกิ่งก้านใหญ่ ๓ ก้าน ณ เมืองปทุมวดี เมื่อพญาแถนได้โกรธเกลียดซึ่งเหล่ามนุษย์ที่อยู่บนพื้นพิภพ จะด้วยเหตุอันใดก็มิอาจทราบได้ จึงตัดสินใจไม่อนุญาตให้ฝนตกลงมาถูกต้องตามฤดูกาลสู่พื้นโลก เป็นเวลา ๗ ปี ๗ เดือน ภาคพื้นดินและทะเลเกิดความแห้งแล้งและลำบากสุดแสนสาหัส ปราภฏการณนี้ได้รับความทุกข์ทรมานจากดวงอาทิตย์ เมื่อมีเหตุการณ์

เช่นนี้พวกที่ได้รับความเดือดร้อนทั้งหลายต่างเดินทางมาพบกันที่ใต้ต้นโพธิ์แต่ละคนก็ได้ปรึกษาหารือกันว่า ทำอย่างไรเล่าฝนจึงจะตก การที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเช่นนี้ทำให้เดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า ข้าวปลาอาหารก็ไม่มีจะกิน ปลูกพืชผักอะไรก็ตายหมด น้ำในแม่น้ำลำคลองก็แห้งเหือด พวกสิงห์สาราสัตว์ก็ผอมโซ ตายไปแล้วก็มาก ขึ้นปลอยให้เป็นอย่างนี้ต่อไปก็คงตายกันหมดแน่ จึงได้ตกลงกันส่งพวกกบพวกเขียดเป็นทูตไปเจรจากับพญาแถน ขอให้ฝนตกลงมาบรรเทาความเดือดร้อน ไม่นานพวกที่อยู่พื้นพิภพและทะเลก็ตายกันหมด แต่พญาแถนก็ไม่ได้ใส่ใจไม่รับฟังเหตุผลใดๆ มิหนำซ้ำยังให้ทหารขับไล่ทูตที่ไปเจรจา ต้องหนีกันหัวซุกหัวซุนกลับมา เมื่อการเจรจาล้มเหลว จึงตัดสินใจที่จะทำการรบต่อสู้กับพญาแถนกองทัพที่จะไปต่อสู้กับพญาแถนกองทัพแรกคือ กองทัพของพวกเต่า กบ เขียดต่างๆ และอึ่งอ่างกองทัพพญานาค ผลปรากฏว่ากองทัพของพญานาคและบริวารได้ถูกทหารของพญาแถนพันยับเยินไปทั้งตัว ทุกตัวได้รับการบาดเจ็บอย่างแสนสาหัสไปทั่วสรรพางค์กาย ความพ่ายแพ้ของกองทัพพญานาค ทำให้สัตว์โลกทั้งหลายห่อถอย และหมดกำลังใจจึงรอคอยความตายอย่างสิ้นหวังต่อมาจึงมุ่งไปหาพญาคันคาก

พญาคันคาก ซึ่งได้สดับรับฟังอย่างเจียบๆ แล้ว และรู้เรื่องมาโดยตลอด จึงได้อาสาไปสู้กับพญาแถนทันที ภายหลังที่ได้รับการเห็นชอบจากเพื่อนสมาชิก พญาคันคากจึงใช้วิธีต่างๆ ประการแรกพญาคันคากได้สั่งให้พญาปลวก (หัวหน้าปลวก) ไปรวบรวมสมัคพรรคพวกไปสร้างจอมปลวกให้สูงเทียมสวรรค์ ประการที่สอง พญาคันคากได้สั่งให้พญามอดทั้งหลายไปเจาะไชตามอาวุธทั้งหมดของพญาแถนเอาไว้ก่อน ครั้นได้ฤกษ์งามยามดี พญาคันคากจึงได้เกณฑ์เอาบรรดาแมงออด (แมลงป่อง) แมงงา (แมลงป่องยักษ์) ตะขาบและแมงอื่นๆ ที่มีพิษมารวมกัน แล้วกรีธาทัพไปยังเมืองพญาแถน พอไปถึงที่นั่นก็ตกเวลาเย็นพญาคันคาก จึงได้ให้ผู้สื่อข่าวไปแจ้งต่อที่พญาแถน และทำทนายให้ออกมาสู้รบกันในตอนเช้าของวันต่อมา แต่ในระหว่างตอนกลางคืน ก่อนที่การสู้รบจะเกิดขึ้น พญาคันคากได้สั่งให้สัตว์ที่มีพิษไปซ่อนตัวอยู่ตามกองฟืน และเครื่องแต่งกายของทหารพญาแถน จนแล้วเสร็จตอนเช้าตรู่

^{๔๔} ภัทรวรรณ จันทรศิริ และคณะ, โครงการการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิมโดยการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชนและชุมชนบ้านดอนเชียง ตำบลลุมพุก อำเภอคำชะอี จังหวัดยโสธร, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๓), หน้า ๕๙.

ทหารฝ่ายพลาธิการของพญาแฉนได้เตรียมติดไฟที่เตาเพื่อบริการอาหารแก่ทหารหน่วยรบ ขณะที่กำลังถือปืนไปก่อไฟ พวกเขา ก็ถูกแมลงมีพิษต่อย และกัดไปด้วย ความเจ็บปวดจนไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ได้ ทำนองเดียวกัน พอทหารหน่วยรบสวมใส่เสื้อผ้าของเขาก็ถูกหน่วยจารกรรมกัดตอยไปทั่วทั้งตัว พญาแฉนจึงต้องงอออกมาพบกับพญาคันคากโดยลำพังพอถึงเวลารุ่งอรุณ แม่ทัพทั้งสองได้มาเผชิญหน้ากัน พญาคันคากประทับบนหลังเต่าใหญ่โดยภาคภูมิ เหยียงบ่วงบาศพร้อมที่จะต่อสู้ ส่วนพญาแฉนประทับหลังช้างโดยมีหอก ดาบ เหลน หลาวเป็นอาวุธ ทั้งสองฝ่ายเข้ามาประชิดกัน พญาแฉนเตรียมพร้อมจะลงมือก่อน เมื่อพญาแฉนจะพุ่งหอกเข้าใส่พญาคันคาก ด้ามหอกก็หักคามือ (เพราะมอดได้เจาะด้ามอาวุธให้ใช้การไม่ได้หมดแล้ว)

พญาคันคากจึงหัวเราะเยาะเย้ย แล้วเหยียงบ่วงบาศรัดคอพญาแฉนอย่างแน่นยำทันที แล้วดึงพญาแฉนปลัดตกจากช้างทรง พอตกลงถึงพื้นดิน พญาแฉนก็ยอมจำนน โดยถูกสมุนพญาคันคาก กัด ต่อยเอา ด้วยเหตุนี้ พญาแฉนจึงยอมแพ้ตามเงื่อนไข ดังนี้ คือ

พญาแฉน : ข้าฯ ยอมจำนนต่อท่านแล้ว ท่านมีความประสงค์สิ่งใดหรือ ?

พญาคันคาก : มนุษย์โลกต้องการฝน ท่านต้องให้ฝนตก ตามที่เคยตกมาก่อนนั้น

พญาแฉน : ข้าฯ จะทราบได้อย่างไรเล่า ว่าท่าน...ต้องการฝนตกเมื่อใด

พญาคันคาก : เราจะจุดบั้งไฟในเดือน ๖ (หรือเดือนพฤษภาคม) ของทุกๆปี...

พญาแฉน : หากข้าฯ ฝนให้ท่านแล้ว ข้าฯ จะทราบได้อย่างไร...ว่าท่านได้รับแล้ว?

พญาคันคาก : ขอให้ท่านฟังเสียงกบ...เขียดร้องก็แล้วกัน

พญาแฉน : ท่านต้องการฝนมากน้อยเพียงใด ในปีหนึ่งๆ?

พญาคันคาก : เราต้องการฝนให้ตก จนกว่ารวงข้าวยาว ๓ วา (๓ วาของคางคก เท่ากับ รวงข้าวที่เจริญงอกงามเต็มที่แล้ว)

พญาแฉน : ท่านต้องการให้ฝนหยุดตกเมื่อใด?

พญาคันคาก : ได้ท่านยินเสียงโหวด และสนูว่า ท่านต้องให้ฝนหยุดตก

พญาแฉน : ข้าฯ จะปฏิบัติตามที่ได้สัญญาไว้กับท่านทุกอย่าง

ส่วนตำนานที่สองเป็นตำนานแถบจังหวัดอุดร หนองคาย นครพนม สกลนคร เป็นตำนานที่บุญประเพณีนี้เป็นไปเพื่อการแข่งขันบั้งไฟเพื่อแย่งชิงหญิงงามมาครอบครองดังนี้^{๔๔}

มีหลักฐานบันทึกไว้ในวรรณคดีอีสานเรื่อง ท้าวผาแดง-นางไอ่ ซึ่งให้ความสำคัญในการทำบุญบั้งไฟแข่งขันถวายพญาแฉนเพื่อชิงนางไอ่ ดังปรากฏในเรื่องว่า

“ท้าวจึงบอกไพร่น้อย ข้ามหาดเสนา

ยินว่าพารานาง

ไอ่คำกายพุน

เขาจักทำบุญสร้าง

ไฟหางบั้งหมื่น

ปูนคาดมือ

เดือนหน้าจุดเส็ง

เดือนหกขึ้น

วันเพ็ญสิบห้าค่ำ

เฮามาตักแต่งตั้ง

ไปสร้างฮ่วมบุญ”

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

ตำนานเรื่องท้าวผาแดง-นางไอ่ กล่าวถึงเมืองหนองแส น่านเจ้า ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือ เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์มีแม่น้ำ ๕ สายไหลมารวมกันที่หนองแส สองฝากหนองแส มีเมือง ๒ เมือง ฝั่งขวาปกครองโดยเจ้าสุทโธทนะ ฝั่งซ้ายปกครองโดยเจ้าสุวรรณนาค ทั้งสององค์สามัคคีปรองดองกันตลอดมา ครั้งหนึ่ง เจ้าสุวรรณนาคได้เม่นมากก็แบ่งเนื้อไปถวายเจ้าสุทโธทนะ เจ้าสุทโธทนะไม่พอใจที่ได้เนื้อเม่นมาเพียงเล็กน้อย จึงส่งเนื้อเม่นคืน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน จนถึงขั้นหมางใจรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งทำสงครามกันพระอินทร์ต้องส่งวิสุกรรมเทพบุตรลงมาระงับศึกและแบ่งเขตให้เจ้าสุวรรณนาคครองฝั่งใต้ให้เจ้าสุทโธทนะครองฝั่งด้านเหนือและด้านตะวันออก โดยแบ่งตั้งแต่หนองแสจนถึงทะเล นาค ทั้งสองฝ่ายจึงขุดคลองจากหนองแสลงสู่ทะเล คลองทั้งสองก็คือ แม่น้ำโขง (ปัจจุบันเรียกแม่น้ำโขง) กับแม่น้ำน่านหรือโพธิ์มัง (ต่อมาเรียกแม่น้ำโพ) หนองแสจึงกลายเป็นเมืองร้างตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเจ้าสุทโธทนะย้ายเมืองไปตั้งที่ศรีสัตตนาคนหุต แล้วสร้างทางน้ำใหญ่จากหนองแสจนถึงทะเล เจ้าสุวรรณนาคย้ายเมืองไปตั้งที่นั่นทวารวดีและทำทางน้ำจากหนองแสลงไปทางใต้เจ้าสุทโธทนะมีโอรสชื่อ ท้าวภักดี เป็นหนุ่มรูปหล่อมากและเป็นขวัญใจของพวกนาคทั้งหลาย ต่อมาได้ข่าวความสวยงามของนางไอ่ธิดาพญาขอมแห่งเมือง โคมดำ หรือเมือง เอกธิดา ซึ่งตั้งอยู่ทางใต้ของศรีสัตตนาคนหุต จึงเกิดความหลงใหลใคร่ลโฉมนางไอ่หรือ นางไอ่คำ ชาวเมืองรักมาก จึงเรียก นางไอ่ใจเมือง เมื่อโตเป็นสาวเต็มที่มีความสวยงามเป็นเลิศดังไปทั่วสารทิศ จนไปถึงหู ท้าวผาแดง แห่งเมือง ผาโผง จนเกิดความหลงใหลจนฝ่ายผอมด้วยความคิดถึงตั้งใจจะขาดในที่สุดก็เสี่ยงภัยไปพบนางและได้เข้าหา ก่อนจะลากลับในวัน

ต่อมา ท้าวผาแดงสัญญาว่าจะมาหานางอีก ต่อมากลางเดือนหก พญาขอมเตรียมงานบุญบั้งไฟจึงมีฎีกาไปยังเมืองต่างๆ แต่มิได้บอกเมืองผาโผง ท้าวผาแดงรู้ข่าวนี้ จึงเตรียมบั้งไฟแสนไปร่วมงานด้วยเพื่อจะเอาชนะใจพญาขอมให้ได้ ส่วนท้าวภักดีแห่งศรีสัตตนาคนหุตก็เข้าพบนางไอ่ แต่ครั้งนางไอ่รู้ว่าท้าวภักดีเป็นนาค นางก็ขอผละหนี ทำให้ท้าวภักดีผิดหวังเป็นอย่างมาก จึงกลับไปเมืองนาคของตนและคอยเร่งวันเร่งคืนให้ถึงวันงานบุญบั้งไฟในเร็ววันเมื่อถึงวันงานบุญบั้งไฟ ผู้คนจากเมืองต่างๆ พากันหลั่งไหลไปดูกันเนืองแน่น ฝ่ายพญาขอมเมื่อรู้ว่าท้าวผาแดงยกขบวนมาร่วมงานด้วย ก็ออกไปต้อนรับด้วยความยินดีและขอโทษที่ลืมนั่งฎีกาบอกบุญ ส่วนท้าวภักดีแม้จะนำขบวนมาร่วมด้วย แต่ก็ไม่มีโอกาสเข้าถึงตัวนางไอ่ เพราะตนเองเป็นนาค ขณะที่ท้าวผาแดงได้อยู่ใกล้ชิดนางอย่างสมเกียรติ รุ่งขึ้นเป็นวันจุดบั้งไฟ พญาขอมให้มีการพนันกันว่า ถ้าบั้งไฟของนครใดขึ้นสูงที่สุดจะเป็นฝ่ายชนะจะยกเมืองและนางไอ่คำให้ ถ้าใครแพ้จะขอหญิงสาวมาเป็นนางกำนัลฝ่ายตน ถึงเวลาจุดบั้งไฟ บั้งไฟของทุกเมืองขึ้นท้องฟ้าหมด ยกเว้นบั้งไฟของพญาขอมกับท้าวภักดี การแข่งขันครั้งนี้ผลปรากฏว่า ท้าวผาแดง เป็นผู้ชนะ จึงได้นางไอ่คำไปครอง เจ้าเมืองต่าง ๆ จึงพากันยกขบวนกลับไปด้วยความผิดหวัง

ฝ่ายท้าวภักดีประสบความผิดหวังที่แพ้นั้น ทำให้ไม่มีโอกาสใกล้ชิดนางไอ่คำ จนเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง จึงได้อำลางนางไอ่กลับด้วยความอาลัยอาวรณ์ ท้าวภักดีเองเมื่อกลับถึงเมืองของตนก็ได้แต่ทรมนทรมายด้วยความคิดถึงนางไอ่ จึงลาบิดามารดาเพื่อไปหานางไอ่ แม้บิดามารดาจะห้ามอย่างไรก็ไม่ฟัง เมื่อท้าวภักดีไปถึงเมืองพญาขอม ได้แปลงกายเป็นกระรอกเผือกขึ้นไปกินผลจั่วอยู่บนต้นจั่ว ที่ค่อมกระดิ่งทองแขวนด้วย นัยน์ตาก็สอดสายมอหานางไอ่ นางไอ่ได้ยินเสียงกระดิ่งจึงออกมาดู เห็นกระรอกเผือกอยู่บนต้นจั่ว จึงให้นายพรานมายิง เพื่อจะได้ลิ้มรสกระรอกเผือกอันโอชะ ก่อน

ท้าวภังคีจะตาย ได้อธิษฐานต่อเทพยดาว่า “ขอให้เนื้อของข้าจงเอรีตอร้อย และพอกินแก่คนทั้งเมือง ใครจะชนไปกินเท่าไรก็ขออย่าได้หมด แต่ถ้าใครได้กินเนื้อข้าแล้วก็ขอให้ถึงแก่ความตายเช่นกัน” สิ้นคำอธิษฐาน ท้าวภังคีก็สิ้นใจ หากดวงตายังจงมองดูนางไฉ่ ด้วยความรักความอาวรณ์ฝ่ายบริวารท้าวภังคี เมื่อรู้ว่าเจ้านายของตนสิ้นชีวิตแล้ว จึงรีบกลับไปบอกท้าวสุทโธนาศท้าวสุทโธนาศทราบเรื่อง จึงสั่งให้ระดมพลนาคจำนวนแสน แปลงกายเป็นมนุษย์ มุ่งหน้าสู่เมืองขอมทันที วันเดียวกันนั้นเองท้าวผาแดงได้ไปหานางไฉ่ด้วยความคิดถึง นางจึงเอาแกงกระรอกมาต้อนรับ เมื่อท้าวผาแดงรู้ว่าเป็นแกงกระรอกแต่ไม่ใช่กระรอกธรรมดา จึงสั่งให้เอาไปเททิ้ง และบอกให้รู้ว่าเป็นกระรอกที่ท้าวภังคีแปลงกายมา ใครกินเข้าไปจะถึงแก่ความตาย รุ่งสว่างกองทัพนาคก็ยกมาถึงเมือง เสียงดังกึกก้องไปทั้งแผ่นดิน บ้านใดกินเนื้อกระรอกก็ถูกถล่มถึงแก่ชีวิตทั้งบ้าน ท้าวผาแดงรีบอุ้มนางไฉ่ขึ้นม้าควบหนี นางไฉ่มีข้อมีค่าติดตัวไปเพียง ๓ ชิ้น คือ แหวน ช้อง และกลอง เล็ก พวกนาคได้ถล่มแผ่นดินกลายเป็นบึงและแม่น้ำ (หนองหานในปัจจุบัน) ไล่ตามม้าของท้าวผาแดงและนางไฉ่ที่ควบหนี นางไฉ่จึงโยนข้องทิ้ง วิ่งต่อไปอีก แผ่นดินถล่มตามเป็นระลอก นางจึงทิ้งกลอง และได้ทิ้งแหวนเมื่อแผ่นดินถล่มตามมาอีก ในที่สุดม้าก็หมดแรง วิ่งต่อไปไม่ไหว นาคจึงเอาหางตัวนางไฉ่ลงจากหลังม้าและอุ้มลงสู่เมืองบาดาล นาคยังคงไล่ตามท้าวผาแดงต่อไป ท้าวผาแดงมีแหวนที่นางไฉ่ให้ไว้จึงทิ้งแหวนเสีย ทำให้รอดพ้นไปได้ พวกนาคจึงเอาแหวนกลับไปและสวมให้นางไฉ่ แต่นางไม่ได้ยินดี ได้แต่ร้องไห้รำพึงถึงท้าวผาแดงแทบหัวใจจะสลายท้าวผาแดงกลับไปถึงเมืองผาโพง ก็ได้แต่เสียใจที่สูญเสียคนรัก จึงอธิษฐานต่อเทพยดาว่าจะขอฆ่าตัวตายเพื่อไปสู่เอนางไฉ่กลับคืนมา แล้วกลืนใจตายบนปราสาท ท้าวผาแดงได้ไปเกิดเป็นหัวหน้าผี นำกองทัพผีไปต่อสู้กับพวกนาค กองทัพทั้งสองฝ่ายทำสงครามกันเป็นเวลานาน จนน้ำในหนองบึงขุ่นขึ้น ผืนดินคลุ้งตลบไปทั้งแผ่นดิน พระอินทร์จึงต้องลงมาระงับศึกในครั้งนี้ ให้ผีกลับไปเมืองผี ส่วนนาคก็กลับไปเมืองนาค นางไฉ่ก็ยังกรรมเก่า ให้อยู่ที่เมืองบาดาลต่อไปก่อน จนกว่าพระศรีอาริย์จะมาโปรด เพื่อจะได้ตัดสินว่านางไฉ่จะได้เป็นของใครต่อมาทั้งสองตำนานก็ปรากฏผสมผสานอยู่ตามประเพณีบุญบั้งไฟของแต่ละจังหวัดทั่วภาคอีสาน เพราะมีการเลื่อนไหลและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมนั่นเอง

สรุปได้ว่าประวัติและตำนานของงานประเพณีบุญบั้งไฟที่มีการกล่าวถึงนั้นมีด้วยกัน ๒ ตำนาน คือตำนานที่หนึ่ง ตำนานพญาแถนและพญาคันคาก ตำนานที่สอง ตำนานผาแดงนางไฉ่ โดยในขบวนแห่เซิ้งบั้งไฟจะมีการจำลองเหตุการณ์ตำนานดังกล่าวทั้งสองตำนาน ซึ่งจะเห็นว่ารูปแบบการนำเสนอตำนานดังกล่าวมีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่แตกต่างกันคงเป็นเฉพาะในเรื่องของรูปแบบการนำเสนอและการตกแต่งขบวนตามตำนานดังกล่าวเท่านั้น โดยในปัจจุบันมีการตกแต่งที่สวยงามและยิ่งใหญ่ นอกจากนั้นยังมีการนำวรรณคดีอื่น หรือคติสอนใจ การณรงค์ในการตกแต่งขบวน เช่น การแสดงขุมมรดกต่าง ๆ ขบวนวรรณคดีป้องกันยุคลาย การล้อเลียนทางการเมือง เป็นต้น

(๒) ความเป็นมาประเพณีบั้งไฟวัดเวฬุวนาราม อำเภอหนองหงส์

คำว่า “บั้งไฟ” ในภาษาถิ่นอีสานมักจะสับสนกับคำว่า “บ้องไฟ” แต่ที่ภูคนั้นควรเรียกว่า “บั้งไฟ” ดังที่ เจริญชัย ดงไพโรจน์ ได้อธิบายความแตกต่างของคำทั้งสองไว้ว่า บั้งหมายถึง สิ่งที่เป็นกระบอก เช่น บั้งทิง สำหรับใส่น้ำดื่ม หรือบั้งข้าวหลาม เป็นต้น

ส่วนคำว่า บ้อง หมายถึง สิ่งของใดๆ ก็ได้ที่มี ๒ ชั้น มาสวมหรือประกอบเข้ากันได้ ส่วนนอกเรียกว่า บ้อง ส่วนในหรือสิ่งที่เอาไปสอดใส่จะเป็นสิ่งใดก็ได้ เช่น บ้องมิด บ้องขวาน บ้องเสียม บ้องวัว บ้องควาย ดังนั้น คำว่า บั้งไฟ ในภาษาถิ่นอีสานจึงเรียกว่า บั้งไฟ ซึ่งหมายถึง ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง มีหางยาวเอาดินประสิวมาคั่วกับถ่านไม้ดำให้เข้ากันจนละเอียดเรียกว่า หมื่อ (ดินปืน) และเอาหมื่อนั้นใส่กระบอกไม้ไผ่ดำให้แน่นเจาะรูตอนท้ายของบั้งไฟ เอาไฟท่อนอื่นมัดติดกับกระบอกให้ใส่หมื่อโดยรอบ เอาไม้ไผ่ยาวลำหนึ่งมามัดประกบต่อออกไปเป็นหางยาว สำหรับใช้ถ่วงหัวให้สมดุลกัน เรียกว่า “บั้งไฟ” ในทัศนะของผู้วิจัย บั้งไฟ คือการนำเอากระบอกไม้ไผ่ เล้าเหล็ก ท่อเอสลอน หรือเล้าไม้อย่างใดอย่างหนึ่งมาบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ตามอัตราส่วนที่ช่างกำหนดไว้แล้วประกอบท่อนหัวและท่อนหางเป็นรูปต่างๆ ตามที่ต้องการ เพื่อนำไปจุดพุ่งขึ้นสู่อากาศ จะมีควันและเสียงดัง บั้งไฟมีหลายประเภท ตามจุดมุ่งหมายของประโยชน์ในการใช้สอย^{๔๖}

วิธีการทำบุญบั้งไฟ และมูลเหตุของการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานว่าเกิดขึ้นจากความเชื่อในอำนาจของพญาแถนที่สามารถบันดาลให้พืชผล ตลอดจนข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ได้ ชาวอีสานถือว่าพญาแถนเป็นผู้มีหน้าที่ควบคุมฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล หากทำการบูชาพญาแถนแล้วจะทำให้การทำนาในปีนั้นได้ผลดี และหากหมู่บ้านใดทำบุญบั้งไฟเป็นการส่งสัญญาณให้พญาแถนได้ทราบว่าได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว และขอให้พญาแถนส่งฝนให้ตกลงมาตามฤดูกาล การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นการจัดงานรื่นเริงครั้งยิ่งใหญ่ของชาวอีสานก่อนลงมือทำนา รวมทั้งเป็นการทดสอบความพร้อมของประชาชนว่ามีความสามัคคีกันหรือไม่ ในการจัดงานบุญบั้งไฟ วันแรกของการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟนั้นเรียกว่า วันโฮม หรือวันรวม คือวันที่ชาวบ้านรวมตัวกันจัดขบวนแห่บั้งไฟ มีการประกวดขบวนแห่บั้งไฟที่เรียกว่า ขบวนเซ็ง และประกวดการเอ้บั้งไฟ หรือตกแต่งบั้งไฟให้สวยงาม ขบวนแห่บั้งไฟแต่ละขบวนจะประกอบด้วย ขบวนรำเซ็งที่ประกอบด้วยขบวนรำเซ็งที่ประกอบด้วยผู้รำชาย - หญิง แสดงศิลปะการรำเซ็งประกอบเครื่องดนตรีพื้นบ้าน และยังมีขบวนการเล่นสนุกของชาวบ้าน มีการชักหุ่นลามาจากรเกี่ยวกับเรื่องเพศต่างๆ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าการแสดงภาพลามกเกี่ยวกับเรื่องเพศเป็นสัญลักษณ์ของการก่อให้เกิดชีวิตใหม่ โดยขบวนแห่บั้งไฟนั้นจะมีผู้ขับร้องกาพย์เซ็งด้วย ซึ่งกาพย์เซ็งที่นิยมร้องมี ๓ แบบคือ

๑. การเซ็งขอ เป็นการเซ็งเพื่อขอบริจาคปัจจัย ซึ่งอาจจะเป็นทรัพย์สิน สิ่งของ หรืออาหาร เพื่อนำไปใช้ในขบวนแห่หรืออาจจะขอเพื่อนำไปเป็นปัจจัยถวายพระ

๒. การเซ็งให้พร เป็นการเซ็งเพื่ออวยพรแก่ผู้บริจาคปัจจัยให้กับขบวนแห่ โดยคำให้พรของกาพย์เซ็งมักสะท้อนให้เห็นความสำคัญในการดำรงชีวิต เช่น ขอให้ทำนาได้ผลดี เป็นต้น

๓. การเซ็งเล่านิทาน การเซ็งประเภทนี้จะเป็นการนำนิทานพื้นบ้าน ได้แก่ เรื่องผาแดงนางไอ่ ซึ่งชาวอีสานถือว่า เป็นตำนานทำบุญบั้งไฟ และเรื่องกลองข้าวน้อยฆ่าแม่^{๔๗}

^{๔๖} คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ, ศิลปะการตกแต่งลวดลายบั้งไฟอีสาน”, โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมศิลปะการตกแต่งลวดลายบั้งไฟอีสาน, (คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^{๔๗} จารุวรรณ ธรรมวัตร, ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๔), (อัดสำเนา).

จะเห็นได้ว่า บั้งไฟ คือการนำเอากระบอกไม้ไผ่ เลาเหล็ก ท่อเอสลอน หรือเลาไม้ชนิดใดอย่างหนึ่งมาบรรจุหมื่อ (ดินปืน) ตามอัตราส่วนที่ช่างกำหนดไว้แล้วประกอบท่อนหัวและท่อนหางเป็นรูปต่างๆ ตามที่ต้องการ เพื่อนำไปจุดพุ่งขึ้นสู่อากาศ จะมีควันและเสียงดัง บั้งไฟมีหลายประเภท ตามจุดมุ่งหมายของประโยชน์ในการใช้สอย การจัดประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีขอฝนที่ยิ่งใหญ่และเกิดขึ้นจากความเชื่อเรื่องพญาแถนว่าสามารถดลบันดาลให้ฝนต้องตามฤดูกาลและสามารถทำให้ข้าวปลาอาหารในท้องนาอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งยังเป็นการส่งสัญญาณให้พญาแถนทราบว่าคุณกาลทำนาได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ให้พญาแถนส่งผลให้ตกลงมา นอกจากนี้ยังถือว่า การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟเป็นการจัดงานที่แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีในหมู่คณะที่ร่วมมือกันจัดงานรื่นเริงครั้งยิ่งใหญ่เพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการทำไร่ทำนา โดยในการจัดงานจะมีการแสดงของขบวนเซิ้งบั้งไฟ มีการขับร้องกาพย์เซิ้งอย่างสนุกสนาน

จะเห็นได้ว่า ประวัติความเป็นมาของการทำบั้งไฟของวัดเวฬุวนาราม อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีที่นิยมทำกันในเดือน ๖ การจัดทำบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมืองของอำเภอ หมู่บ้าน เป็นประเพณีทำบุญขอฝนจากพญาแถนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คนหรือวัวควายอาจเกิดป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้างเป็นต้น และเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้วก็เชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในหมู่บ้านนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีอาหารข้าวปลาที่บริบูรณ์ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย ฮีตหนึ่งนั้น เถิงเดือนหกแล้วให้นำเอาน้ำวารีสรงโสภก ฮตพระพุทธรูปเหนือใต้สู่กาย อย่าได้ละเบี่ยงบายปิดปายหายหยุด มันสิสูญเสียศรีตำไปเมื่อหน้า จงพากันทำแท่นวคองฮีตเก่า เอานูญไปเรื่อย ๆ อย่าถอยหน้าหากสิเสีย

(๓) แนวคิดการเรียนรู้ประเพณีบั้งไฟของวัดเวฬุวนาราม

แนวคิดในการเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีและภูมิปัญญาเชิงพุทธ เป็นการปรับความรู้ทั้งพฤติกรรม ทักษะคติเพื่อให้มีความเห็นอย่างถูกต้องตามหลักพื้นฐานความเชื่อ และดำเนินชีวิตอันมีชุมชนหรือสิ่งรอบด้านนั้นเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ถือเป็นการรักษาประเพณีบุญบั้งไฟของชาวหนองหงส์ ให้สืบต่อไปคนรุ่นใหม่ พระครูสิริปัญญาธร รองเจ้าคณะอำเภอเวฬุวนาราม กล่าวว่า “งานประเพณีบุญบั้งไฟ ชาวบ้านหนองบัวลี หรือชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงที่ร่วมกันจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งการจัดงานบุญบั้งไฟทางวัดมีการจัดมาประมาณ ๔๐ ปีจนถึงทุกวันนี้ เพื่อเป็นการรักษาประเพณีของชาวหนองหงส์ และเป็นการสืบสานทางพระพุทธศาสนาให้ยาวนานสืบไป”^{๔๘}

การร่วมงานประเพณีบุญบั้งไฟของวัดเวฬุวนาราม ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มาร่วมงาน เพราะเป็นงานระดับอำเภอหนองหงส์ ชาวพุทธในอำเภอหนองหงส์เราก็ได้เห็นการประกวดบั้งไฟที่สวยงาม ซึ่งทางวัดก็จัดเป็นประจำทุกปี เป็นการพัฒนาแนวคิด หรือความคิดที่สร้างสรรค์ภูมิปัญญาของชาวบ้าน ผสมกับความรู้ที่ได้สั่งสมมาแล้วสร้างประดิษฐ์ขึ้น^{๔๙} “คุณค่าของการทำบั้งไฟนั้น ถือเป็นภูมิปัญญาและประสบการณ์ของชาวบ้าน สมัยก่อนก็ทำบั้งไฟไม่ใหญ่มากเพียงแค่จุดกันธรรมดา แต่

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาธร, รองเจ้าคณะอำเภอเวฬุวนาราม วัดเวฬุวนาราม ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสตร์, เจ้าอาวาสวัดหนอง่างหมู ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

ปัจจุบันนี้ปราชญ์ชาวบ้านใช้ความรู้ประดิษฐ์บั้งไฟใหญ่ขึ้น และระดับความสวยงาม ซึ่งมองดูแล้วเป็นที่ตื่นตาของผู้มาร่วมงาน”^{๕๐}

จะเห็นได้ว่า จะเห็นได้ว่าแนวคิดของการจัดกิจกรรมหรือจัดงานภูมิปัญญาและประเพณีชิงพุดนั้น ประเพณีงานบั้งไฟเป็นการรักษาไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุด ซึ่งปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังสามารถพัฒนาความรู้ประดิษฐ์บั้งไฟประดับด้วยศิลปะที่สวยงามเพิ่มขึ้น

(๔) ลักษณะในการเรียนรู้ของวัดเวฬุวนาราม

ลักษณะการเรียนรู้ในชุมชนถือเป็นหน้าที่ของบุคคลที่อาศัยอยู่ร่วมกัน การปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ของชุมชน และมาตรฐานความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นเพื่อนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีชิงพุด ตามแนวทางที่ชุมชนต้องการโดยอาศัยความคิดริเริ่มการพึ่งพาตนเองและความร่วมมือกันทั้งระหว่างคนในชุมชนเองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถ้ามีความจำเป็นอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชน เพื่อร่วมมือกันในการพัฒนาที่ยั่งยืน ๆ ขึ้นไป “งานประเพณีบั้งไฟของชุมชน เป็นลักษณะจัดขึ้นเพื่อสืบสานประเพณีของชาวพุด เพราะได้แสดงออกการสร้าง ความสามัคคี ทุกปีก็จะจัดขึ้น นอกจากจัดงานแล้วก็ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี ชุมชนบ้านใกล้เคียง”^{๕๑} การมาร่วมงานของผู้เกี่ยวข้องนั้นอาศัยศรัทธา ความเชื่อเพราะประเพณีบุญบั้งไฟจัดขึ้นมาทุกปี อาศัยความเชื่อทางประเพณี และความสนุกสนาน มีการออกความคิดเห็น การจัดระเบียบงาน กำหนดการต่าง ๆ ก็มีเจ้าหน้าที่คอยกำกับ เพื่อให้งานนั้นได้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย แบ่งกันทำหน้าที่ต่าง ๆ เพราะคนหรือผู้เข้าร่วมงานนั้นมากันเยอะทุกครั้งทุกปี^{๕๒} “สิ่งสำคัญที่จัดงานประเพณียึดหลักความพอเพียง ซึ่งอาศัยพื้นฐานความเข้าใจระหว่างชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้เกี่ยวข้อง ผู้เข้าร่วมงาน และองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น เพื่อจัดงานบุญบั้งไฟให้สำเร็จ ซึ่งจะเห็นได้จากการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งประสานความร่วมมือทั้งส่วน โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนาจะต้องเข้าใจทั้งการขับเคลื่อน เวลาของการจัดงาน หรือแม้แต่สถานที่เพื่อความเหมาะสม และใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดในการจัดกิจกรรมบุญบั้งไฟ”^{๕๓} ความเข้าใจเกี่ยวกับการประดิษฐ์ขึ้นอยู่กับผู้ที่ออกแบบ และประสานความรู้ของผู้เป็นปราชญ์ ผู้ที่เคยทำจะเข้าใจ และ

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ สุพิศ, ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เดือน วันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายพรชัย นามวงศ์, ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ กำนันโชคทวี ทองอินทร์, กำนันตำบลไทยสามัคคี บ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสตร์, เจ้าอาวาสวัดหนองย่างหมู ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

สามารถช่วยกันหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อมาประดิษฐ์ เพื่อทำให้เกิดความสวยงาม และเป็นที่น่าสนใจของผู้ที่ได้แสดงความรู้ทางศิลปะออกมา^{๕๔}

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการทำบั้งไฟนั้น อาศัยผู้ที่เชี่ยวชาญและมีความรู้ของภูมิปัญญาเชิงพุทธ เพราะมีความรู้ในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ ของการทำบั้งไฟออกมาเพื่อให้เกิดความสวยงาม พร้อมทั้งจัดระเบียบเวลาในการจัดทำให้เกิดความพอเหมาะและทันเวลาเพื่อเข้าร่วมบุญบั้งไฟตามกำหนดการ ดังนั้นผู้ที่มีความรู้หรือเข้าใจก็จะจัดทำได้อย่างเหมาะสมกับเวลา

(๕) กระบวนการในการเรียนรู้ของวัดเวฬุวนาราม

การเรียนรู้ในการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นงานที่แสดงออกมาทางความเชื่อทางประเพณีเชิงพุทธ ชาวอำเภอหนองหงส์ก็จัดเป็นประจำทุกปี ทุกหน่วยงานทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล วัด และสถานศึกษา เป็นต้น ก็ต้องประสานความร่วมมือเพื่อให้บรรลุเสร็จตามประสงค์ “มีการประชุมงาน วางแผนในชุมชนทั้งผู้นำคณะสงฆ์และผู้นำชุมชน เพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงกันในการจัดงานประเพณีขึ้นแต่ละครั้ง”^{๕๕}

นายสมศักดิ์ สุพิศ ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี กล่าวว่า “ประเพณีบั้งไฟของชาวบ้านนั้น เดิมใช้ความรู้ของการประดิษฐ์บั้งไฟ เพื่อแข่งขันกันสนุกสนานของชุมชน แต่ช่วงหลัง ๆ มามีการทำบั้งไฟนั้นใหญ่ขึ้น ประดับด้วยความสวยงาม เพื่อเข้าประกวดตามขบวนการแห่ง สร้างความสวยงามทางศิลปะภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธที่เรามีวัฒนธรรมอันล้ำค่าและสวยงามสืบมาถึงทุกวันนี้”^{๕๖} “การสร้างบั้งไฟใหญ่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น แต่บางอย่างก็ต้องแลกเปลี่ยนด้วยเงิน และหาซื้อตามตลาด เพื่อประดับให้เกิดความรวดเร็วและสวยงามมากขึ้น”^{๕๗}

จะเห็นได้ว่า กระบวนการพัฒนาตามแนวคิด เพื่อเป็นการขับเคลื่อนงานศิลปะของการสร้างเทียน เพื่อใช้แห่เทียนเข้าพรรษาไปสู่การพัฒนาาร่วมกันทั้งฝ่ายพระสงฆ์และชาวบ้านร่วมด้วยช่วยเหลือซึ่งกันและกันควบคู่ไปตามกระบวนการ ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การประชุม ระดมความคิดเห็น วางแผนงาน และไปสู่การปฏิบัติงาน เพื่อให้งานออกมาอย่างสวยงามและเท่าทันตามเวลาที่กำหนด

(๖) วิธีการในการเรียนรู้ของวัดเวฬุวนาราม

วิธีการเรียนรู้ของการทำบั้งไฟ จะมีมารบอกล่าวและชี้แจงตามลำดับทุกขั้นตอน เป็นการกระตุ้นและเสริมด้วยทั้งกำลังทางกายและกำลังทางใจ เพื่อให้งานก้าวหน้าไปตามที่ตกลงกันเอาไว้

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายสมร อุตรา, ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายเทพ แก้วรังสี, นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ สุพิศ, ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาธร, รองเจ้าคณะอำเภอเวฬุวนาราม วัดเวฬุวนาราม ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

จะเห็นได้ว่า วิธีการพัฒนาการการประดิษฐ์ทำบั้งไฟของชุมชนชาวบ้านหนองบัวลี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์นั้น อาศัยความรู้และความเชื่อที่เคยถ่ายทอดรุ่นสู่รุ่น จากปู่ย่าตายาย ผสมกับความเชื่อทางประเพณีเชิงพุทธ สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความรักสมัครสมานสามัคคี

สรุปความได้ว่า ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยมีแนวคิด ลักษณะ กระบวนการ และวิธีการเรียนรู้ ซึ่งเป็นวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีทางพระพุทธศาสนา โดยการเห็นคุณค่าของประเพณี มีการรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยการใช้ความรู้ทางวัฒนธรรมอันมีศิลปะและเป็นการประชาสัมพันธ์งานในแต่ละครั้งของชุมชน เพื่อเป็นการเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ ต้องอาศัยความรักความศรัทธาร่วมกัน มีความคิดทิศทางเดียวกัน โดยอาศัยผู้ที่ชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อาศัยความพร้อมเพียงในชุมชนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ และพระสงฆ์สามเณร เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมเป็นวัฒนธรรมเดียวกัน

๔.องค์ความรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธบุญบั้งไฟวัดเวฬุวนาราม

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีที่มาจากความคิดความเชื่อของคนในท้องถิ่นของชาวอีสานในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และการเกิดภัยพิบัติ คือภัยแล้งจนทำให้ต้องพึ่งพาสິงที่อยู่เหนือธรรมชาติ ที่มีความเชื่อในเรื่องของพญาแถนที่ปรากฏนิทาน และจากฐานความเชื่อเหล่านี้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชุมชน จนแปรเปลี่ยนเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดต่อกันมา ถือว่าเป็นงานบุญที่เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต และก็ยังคงมีการละเล่นประเพณีนี้มาจนถึงปัจจุบัน

(๑) สถานที่การประกอบพิธีกรรม

บุญบั้งไฟเป็นประเพณีขอฝนซึ่งเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองของชาวหนองหงส์ ถือเป็นวิถีปฏิบัติมาตามแบบที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติกันมาช้านาน เพราะวิถีชีวิตของชาวอีสานดั้งเดิมนั้นจะผูกพันกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมซึ่งผูกพันอยู่กับฝน ดังนั้นเมื่อถึงฤดูทำนา ก็จะมีการจัดงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ รวมถึงเป็นการบูชา เทวาอารักษ์ประจำถิ่น ซึ่งจะสร้างกำลังใจในการประกอบอาชีพให้กับชาวอีสานใน แต่ละปี ชาวบ้านหนองเขื่อนช้างจะจัดงาน “บุญบั้งไฟ” มีที่มาจากกรอจาริตประเพณีของชาวอีสานใต้ที่ยึดถือตามระบบ “ฮีต ๑๒ คอง ๑๔” ซึ่งเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนในชุมชนได้ประกอบกิจกรรมกันในทุกเดือนในรอบ ๑ ปี และในเดือน ๖ ได้จัดให้มี “บุญเดือน ๖” หรือ “บุญบั้งไฟ” เพื่อบูชาพระยาแถน โดยเชื่อว่าพระยาแถนเป็นผู้ที่สามารถบันดาลฝน ให้ตกต้องตามฤดูกาล^{๕๘}

ดังนั้น บุญบั้งไฟของชุมชนชาวบ้านจะจัดขึ้น ณ วัดเวฬุวนารามเป็นประจำทุกปี ภายในเดือน ๖ ก่อนเข้าพรรษา ทุกปีก็จะมีบั้งไฟมาจากชุมชนเพื่อเข้ามาประกวด โดยประดับตกแต่งสวยงาม พร้อมทั้งประกอบกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

^{๕๘} พระครูวิจิตรวรรณสาร (บุญสวย สุจิตโต/แก้วหานาม), “การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟของชาวบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”, หน้า ๒๒.

(๒) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรม

ความเชื่อ เป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^{๕๙} การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้ เรื่องความเชื่อมีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

(๑) ความเชื่อวิญญาณในธรรมชาติ (Animatism) เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงได้เกรงกลัวและกราบไหว้

(๒) ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาหรือวิญญาณนิยม (Animism) เชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลายมีเจตภูตหรือวิญญาณ (spirit) ที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์อาจเป็นมารร้ายผีสาง ส่วนที่ทำให้เกิดสุขอาจเป็นเทวะ สร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเองเป็นเทพเจ้าหรือผีสางเทวดา แล้วนับถือในภาพนั้น

(๓) ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

(๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์หรือ พหุเทวนิยม (Polytheism) มีการสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

(๕) ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งหรืออติเทวนิยม (Henotheism) เป็นการนับถือเทพเจ้าตามตามกลุ่มชั้นวรรณะของตนไม่ปะปนกัน^{๖๐}

(๖) ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์เดียวหรือเอกเทวนิยม (Monotheism) เป็นความเชื่อว่าเป็นโลกนี้มีพระเจ้าสูงสุดอยู่เพียงองค์เดียว เป็นมหาเทพผู้สร้างสรรพสิ่งทรงอำนาจยิ่งใหญ่ เป็นวีรบุรุษ

(๗) ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ใช้เหตุผล ไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์ เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา

ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือ ธรรมชาติเมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไรจึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น^{๖๑}

^{๕๙} ธวัช ปุณโณทก, "วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ" ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๖๐} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙- ๖๓.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘ - ๖๙.

“โดยเมื่อถึงวันเวลาที่นัดหมาย ก็จะมีนัดประชุมชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่พระสงฆ์ในหมู่บ้านเพื่อขอความเห็นว่าจะจัดงานบุญบั้งไฟหรือไม่ ถ้าตกลงจัดก็จะทำในข้อถัดไป แต่ถ้าไม่จัดจะต้องส่งตัวแทน (ผู้มีอายุชายในหมู่บ้าน) และพ่อเฒ่าจ้ำ (หมอผีประจำหมู่บ้าน) ไปขอขมาต่อเจ้าปู่เพื่อขอเลื่อนไปจัดในปีถัดไป (พิธีกรรมนี้ไม่มีผู้หญิงเกี่ยวข้อง)”^{๖๒}

จะเห็นได้ว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องการประกอบพิธีกรรม ในชุมชน ได้มีความเชื่อมร้อยกัน โดยเฉพาะผู้ที่เป็นผู้นำ จะนัดหมายมาประชุม ซึ่งพิธีกรรมที่ต้องบอกกล่าวเจ้าที่ หรือศาลปู่ตาก็จะไม่มีผู้หญิงมาเกี่ยวข้อง แล้วประกอบพิธีกรรมตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ถือเป็นที่ยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง

(๓) เครื่องสักการะในการประกอบพิธี

งานบุญประเพณีบั้งไฟของชุมชนบ้านหนองบัวลี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์นี้ อาศัยความเชื่อดั้งเดิมตามความเชื่อความศรัทธาในสมัยก่อนทั้งศาสนา พิธีกรรม วัฒนธรรม และประเพณีที่จัดงานบุญบั้งไฟเป็นประจำทุกปี “ศรัทธา คือ ความเชื่อ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในการดำรงชีวิตในอนาคต และสัมปราชัยภพด้วย คือมนุษย์มีศรัทธาเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิต และมีความผูกพันอยู่กับลัทธิและศาสนาเป็นสำคัญ มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ พร้อมไปกับความเชื่อในเรื่องของศีลธรรมด้วย”^{๖๓}

“ประเพณีบุญบั้งไฟ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนหก จัดเป็นบุญประจำปีทุกปีในช่วงเดือนพฤษภาคมซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะลงมือทำนาโดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ การขอฝนชาวบ้านในชุมชน ถือว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านใดไม่จัดบุญบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ หรือทุกข์ภัยแก่ชุมชนได้”^{๖๔}

ดังนั้นเครื่องสักการะในการประกอบพิธี สำหรับการจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ชาวบ้านจะนัดในวันสุกดิบซึ่งหมายถึงวันที่ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาของปีนั้น จากนั้นก็พากันตีหมอลำพ้อนรำรอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน แล้วก็แห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน ณ วัดเวฬุวนาราม หรือหมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟ เพื่อจุดแข่งขันประกวด ประชันกันต่อไป

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายเทพ แก้วรังสี, นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๖๓} พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ), *ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวไทยในปัจจุบัน*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ สุพิศ, ประชาชนชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

(๔) ระยะเวลาในการจัดงานประเพณีชิงฟุท

การจัดบุญบั้งไฟหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนหก จัดเป็นบุญประจำปี ทุกปี ในช่วงเดือนพฤษภาคมซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะลงมือทำนาโดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ “การขอฝนของชาวอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านไม่จัดบุญบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่นโรคภัยไข้เจ็บ หรือทุพภิกขภัยแก่ชุมชนได้”^{๖๕} สำหรับการจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ในวันสุกดิบ ซึ่งหมายถึงวันที่ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาของปี นั้น จากนั้นก็พากันตีฆ้องรำทำเพลงรอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน แล้วยกแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน หรือหมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟ เพื่อจุดแข่งขันประกวด ประชันกันต่อไปรูปแบบและพิธีกรรมในการจัดงานในปัจจุบันก็คล้ายๆ กันกับพิธีกรรมแบบดั้งเดิม แต่จะมีวิวัฒนาการในด้านของวัสดุ อุปกรณ์ ความสะดวกสบาย

ดังนั้น การนำความรู้ของการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในส่วนของการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นชิงฟุท ชุมชนอาจจะไม่มีความรู้ ความชำนาญ หรือความเชี่ยวชาญ ทางด้านเทคโนโลยีมากจึงเป็นปัญหา ในการใช้ การประมวลผลข้อมูลในรูปแบบการจัดเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิดเป็นสารสนเทศทางภูมิปัญญาไม่มี จึงเป็นสภาพปัญหาของการประมวลผลข้อมูลทางประเพณีภูมิปัญญาชิงฟุทของอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาและประเพณีชิงฟุทหากไม่การจัดกิจกรรมแล้วย่อมส่งผลถึงชุมชน ขาดความรักสามัคคี มีความคิดเห็นแตกแยก สังคมก็ไม่มีความรู้ ไม่มีการพัฒนาท้องถิ่น ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็ไม่มี การอนุรักษ์และนำมาใช้ประโยชน์ ไม่มีรักษาฟื้นฟู พร้อมทั้งไม่มีการสืบทอดทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณี และด้านเทคโนโลยีซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนยังไม่มีความรู้สมัยใหม่

สรุปความได้ว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาชิงฟุทบุญบั้งไฟวัดเวฬุวนาราม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาประเพณีของจังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอหนองหงส์ มีกิจกรรมการจัดประเพณีชิงฟุทได้แก่บุญบั้งไฟ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการสักการบูชาจากความเชื่อเกี่ยวกับการขอฝนหรือแสดงออกเพื่อให้ความเป็นอยู่ทั้งธรรมชาติให้เกิดความสมบูรณ์โดยการจัดก็จะเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งสร้างองค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งประกอบพิธีกรรม เคารพ ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปู่ย่าตายายได้จัดทำกันตั้งแต่เก่าก่อน ซึ่งสถานที่การประกอบพิธีกรรม บุญบั้งไฟของชุมชนชาวบ้านจะจัดขึ้น ณ วัดเวฬุวนารามเป็นประจำทุกปี ภายในเดือน ๖ ก่อนเข้าพรรษา ทุกปีก็จะมีบั้งไฟมาจากชุมชนเพื่อเข้ามาประกวด โดยประดับตกแต่งสวยงาม พร้อมทั้งประกอบกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่เกี่ยวข้องการ

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาธร, รองเจ้าคณะอำเภอหนองหงส์วัดเวฬุวนาราม ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

ประกอบพิธีกรรม ในชุมชน ได้มีความเชื่อมกัน โดยเฉพาะผู้ที่ผู้นำ จะนัดหมายมาประชุม ซึ่งพิธีกรรมที่ต้องบอกกล่าวเจ้าที่ หรือศาลปู่ตาก็จะไม่มีผู้หญิงมาเกี่ยวข้อง แล้วประกอบพิธีกรรมตามที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา ถือเป็นารยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง เครื่องสักการะในการประกอบพิธี สำหรับการจัดงานและการละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ชาวบ้านจะนัดในวันสุกดิบซึ่งหมายถึงวันที่ชาวบ้านจะจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีเช่นสรวง มีการจุดบั้งไฟที่ใช้ในการเสี่ยงทาย เพื่อเสี่ยงทายดูความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาของปีนั้น จากนั้นก็พากันตีหม้อพอรอบศาลปู่ตาเป็นที่สนุกสนาน แล้วก็แห่บั้งไฟไปยังสถานที่จัดงาน ณ วัดเวฬุวนาราม หรือหมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟ เพื่อจุดแข่งขันประกวด ประชันกันต่อไประยะเวลาในการจัดงานประเพณีเชิงพุทธ

การจัดบุญบั้งไฟหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือนหก จัดเป็นบุญประจำปี ทุกปี ในช่วงเดือนพฤษภาคมซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะลงมือทำนาโดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือ “การขอฝนของชาวอีสานถือว่าบุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าหากหมู่บ้านไม่จัดบุญบั้งไฟก็อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ เช่นโรคร้ายไข้เจ็บ หรือทูปภิกขภัยแก่ชุมชนได้

๕.สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

จากการศึกษาสภาพปัญหาในดำเนินงานประเพณีภูมิปัญญาเชิงพุทธ ย่อมส่งผลถึงผลกระทบและสภาพความเป็นอยู่ทั้งในระดับบุคคลและสังคม เพราะขาดความศรัทธา ขาดความรู้หรือขาดผู้สนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จึงเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในเรื่องของการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ โดยผู้วิจัยได้ลงภาคสนามเพื่อสอบถามสัมภาษณ์ ซึ่งจัดอยู่ในประเด็นนี้เมื่อรวบรวมผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธในเขตอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ จะสามารถแยกแยะประเด็นได้ดังนี้ (๑) ด้านชุมชน (๒) ด้านสังคม (๓) ด้านวัฒนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์ และ(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) ด้านชุมชน

การพร้อมเพียงในหมู่คณะ หรือเคารพศรัทธาของหมู่บ้านถือเป็นระเบียบวินัยอีกอย่างหนึ่งเพื่อการพัฒนาชุมชน หรือหมู่บ้านให้เกิดความเจริญ และการมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะส่งผลถึงการจัดกิจกรรมทางด้านภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ย่อมสามารถพัฒนาชุมชนให้เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบระบบและมีขั้นตอน การมีวินัยเป็นความคาดหวังของสังคมที่จะให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ถูกที่ควร อันจะส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเองและสังคม ได้แก่ การประกอบสัมมาอาชีพ ด้วยความขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตาม

กฎหมาย ระเบียบ และแบบธรรมเนียมของสังคม “องค์กรทุกองค์กรไม่ว่าในภาครัฐหรือภาคเอกชนย่อมมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ความสำเร็จ หรือการบรรลุเป้าหมายขององค์กร ปัญหาว่าจะทำอย่างไรจึงจะทำให้คนในองค์กรปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรตามเป้าหมายที่วางไว้”^{๖๖} “ในส่วนของชุมชนที่เกี่ยวกับกิจกรรมของภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ ของชุมชนอำเภอหนองหงส์ เป็นความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติเพื่อเป็นระเบียบแบบแผนเดียวกันจึงจะสามารถช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนร่วม และสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชน ถือว่าเป็นผู้เห็นชอบตามระเบียบวินัยของชุมชน หรือหมู่บ้าน”^{๖๗} “ปัจจุบันนี้คนในชุมชนไม่มาร่วมงาน ขาดความมีระเบียบวินัย เป็นฐานในการดำเนินชีวิต ขาดระเบียบในการจัดเวลา ปรับตัวไม่ทัน ขาดความรู้เรื่องกฎหมายที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน ขาดความเป็นกัลยาณมิตร ขาดกำลังใจแรงหนุน เพื่อที่จะช่วยชุมชนอย่างถูกต้อง”^{๖๘}

ดังนั้น สภาพปัญหาด้านชุมชน คนในชุมชนไม่มาร่วมงาน ขาดความมีระเบียบวินัย เป็นฐานในการดำเนินชีวิต ขาดระเบียบในการจัดเวลา ปรับตัวไม่ทัน ขาดความรู้เรื่องกฎหมายที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน ขาดความเป็นกัลยาณมิตร ขาดกำลังใจแรงหนุน เพื่อที่จะช่วยชุมชนอย่างถูกต้อง ซึ่งความพร้อมเพียงของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากไม่เข้าร่วมหรือไม่สนใจส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งจะเป็นการไม่มีระเบียบวินัย และไม่ปฏิบัติตามแบบแผนของชุมชน ไม่เข้าร่วมไม่มีข้อคิดเห็น ไม่มีเพื่อน ไม่มีส่วนร่วมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นต้น จึงเป็นปัญหาต่อตนเอง และชุมชนส่วนร่วม การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธขาดคนประสานงาน และไม่สร้างความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองได้อยู่อาศัย

(๒) ด้านสังคม

การศึกษาเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญต่อความเป็นอยู่ในชีวิต เพราะความรู้จะสามารถช่วยพัฒนาสติปัญญา ให้มีความรอบรู้ทุกด้าน ทั้งความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต ซึ่งการมีความรู้นั้นจะต้องผ่านประสบการณ์ ผ่านการศึกษาเล่าเรียน แต่ความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ส่วนใหญ่จะต้องอาศัยประสบการณ์ การปฏิบัติ และถ่ายทอดออกมาอย่างเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์

การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ต้องอาศัยความรู้เดิมที่มีอยู่ จึงจะสามารถจัดกิจกรรมออกมาได้อย่างลงตัว แต่ทุกวันนี้เทคโนโลยีสมัยใหม่มีบทบาทในการจัดภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ อาทิ เช่น วิทยาการใหม่ การประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น บุคคลที่จัดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลสมัยก่อน ความรู้เรื่องสมัยใหม่ไม่ค่อยจะรู้เท่าที่ควร เพราะไม่มีการศึกษา ไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นผลมาจากการไม่ได้เรียนรู้ ขาดการประสานงาน การ

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายสมร อุดรา, ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นางสมัย เขียมรัมย์, ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดเวฬุวนาราม หมู่ ๓ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาธร, รองเจ้าคณะอำเภอหนองหงส์วัดเวฬุวนาราม ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

ประชาสัมพันธ์ ทำให้ความรู้ใหม่ๆไม่ได้นำมาประยุกต์ใช้ การพัฒนาต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยก้าวไกล จึงเป็นผลของการขาดการเรียนรู้เพิ่มเติม^{๖๙}

ดังนั้น สภาพปัญหาด้านสังคม การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ต้องอาศัยความรู้เดิมที่มีอยู่ จึงจะสามารถจัดกิจกรรมออกมาได้อย่างลงตัว แต่ทุกวันนี้เทคโนโลยีสมัยใหม่มีบทบาทในการจัดภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ อาทิ เช่น วิทยาการใหม่ การประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น บุคคลที่จัดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลสมัยก่อน ความรู้เรื่องสมัยใหม่ไม่ค่อยจะรู้เท่าที่ควร เพราะไม่มีการศึกษา ไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นผลมาจากการไม่ได้เรียนรู้ ขาดการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ ทำให้ความรู้ใหม่ๆไม่ได้นำมาประยุกต์ใช้ การพัฒนาต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยก้าวไกล จึงเป็นผลของการขาดการเรียนรู้เพิ่มเติม ซึ่งการศึกษาเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ หากสังคมหรือชุมชน ยังขาดการเรียนรู้จะทำให้สังคมนั้น ไม่มีการพัฒนา ขาดความรู้ในการพัฒนา อันเป็นผลของสังคมนั้นไม่มีการเรียนรู้ ความเข้าใจในศาสตร์สมัยใหม่ก็ไม่นำมาประยุกต์ใช้ ความรู้ก็ไม่มีการพัฒนา อันเป็นปัญหาให้การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีเชิงพุทธนั้นจะจัดออกมาในรูปแบบเดิม ๆ โดยไม่มีการเรียนรู้เพิ่มเติม

(๓) ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในชุมชนนั้นจะต้องประกอบด้วยคนและสิ่งแวดล้อมหรือวัตถุ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือวัตถุจึงถือว่าเป็นเป้าหมายส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมชนิดที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด การพัฒนาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาควบคู่ไปกับการพัฒนาคนให้มีจิตสำนึก

การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรมนั้น จะต้องกระทำครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งควรจะต้องทำพร้อมกันไปทุก ๆ ด้าน ไม่กระทำการใด ๆ ที่จะแสวงหาผลกำไร ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน และซื่อสัตย์สุจริตรวมทั้งมีศีลมีธรรมตลอดเวลา มีความรับผิดชอบของตนเอง มีหน้าที่รับใช้ชาติ และส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างจริงจัง จริงใจ และต่อเนื่อง^{๗๐}

การเห็นคุณค่าของกิจกรรมภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ อันจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม ชุมชน สังคม ร่วมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาหรือประเพณีเชิงพุทธแล้ว ย่อมไม่มีการบูรณะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น เพราะธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชีวิตคนเรา แต่หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธแล้ว แม่น้ำ ลำคลองก็ไม่มีการดูแล รักษาเอาไว้ ปล่อยทิ้งไว้ อาจจะทำให้ไม่มีบุคคลมาดูแล การพัฒนาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็เสื่อมโทรมไป^{๗๑}

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายเทพ แก้วรังสี, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นางสาวปญญา นุช ดวงศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองบัวลี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางสมัย เขียมรัมย์, ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดเวฬุวนาราม หมู่ ๓ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

ดังนั้น คุณค่าอันเกิดจากการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธ อันเป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ดูแลรักษาไว้ แต่หากไม่มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธแล้ว ย่อมขาดการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ย่อมส่งผลเสื่อมโทรม เพราะขาดการดูแลรักษา

จะเห็นได้ว่า ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรมนั้น จะต้องกระทำครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งควรจะต้องทำพร้อมกันไปทุก ๆ ด้าน ไม่กระทำการใด ๆ ที่จะแสวงหาผลกำไร ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน และซื่อสัตย์สุจริตรวมทั้งมีศีลมีธรรมตลอดเวลา มีความรับผิดชอบของตนเอง มีหน้าที่รับใช้ชาติ และส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างจริงใจ จริงจัง และต่อเนื่อง การเห็นคุณค่าของกิจกรรมภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ อันจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม ชุมชน สังคม รวมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาหรือประเพณีเชิงพุทธแล้ว ย่อมไม่มีการบูรณะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น เพราะธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชีวิตคนเรา แต่หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธแล้ว แม่น้ำ ลำคลองก็ไม่มี การดูแล รักษาเอาไว้ ปล่อยให้ทิ้งไว้ อาจจะทำให้ไม่มีบุคคลมาดูแล การพัฒนาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็เสื่อมโทรมไป ส่งผลผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอหนองหงส์ ได้แก่ ไม่มีการรักษา ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งไม่นำมาสร้างสรรค์ ขาดความรู้ความเข้าใจกับธรรมชาติ เป็นสิ่งที่คู่กับชีวิตมนุษย์ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ย่อมเสียความสมดุลทางธรรมชาติเกิดขึ้น

(๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์

ความรับผิดชอบต่อตนเอง ชุมชน และสังคมเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ด้วยกัน การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านพระพุทธศาสนาของอำเภอเมืองชัยภูมิ จะต้องอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจ ทั้งความรู้ ความสามารถ ย่อมส่งผลถึงความสำเร็จที่เป็นหมู่คณะ ย่อมส่งผลถึงความเจริญก้าวหน้าทั้งตนเองและชุมชนเกิดขึ้น “การเข้าถึงความรู้ของภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ ย่อมอาศัยความเชื่อความศรัทธาเป็นที่ตั้ง โดยเห็นความสำคัญของหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และชุมชน แต่ทุกวันนี้ไม่มีการพัฒนาความรู้ ไม่รู้หน้าที่ ย่อมส่งผลถึงความเสื่อม ภาวະหน้าที่ความรับผิดชอบต่อขาดหายไป ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความอยู่รอด ดิ้นรน การฝึกอบรมไม่เกิดขึ้น”^{๗๒} วิธีดำเนินการให้บุคคลได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ในภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อที่จะนำเอามาปรับปรุงตามความสามารถในการทำงาน ๓ ด้าน คือ

๑.การฝึกอบรม เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ เน้นงานที่ปฏิบัติในปัจจุบัน เป้าหมายคือ การยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะของบุคคลากร

๒.การศึกษาเป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง เพราะการให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทักษะ ทศนคติ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวในทุก ๆ ด้านของบุคคลากร เน้นเตรียมบุคคลากรให้มีความพร้อมทำงานตามความต้องการขององค์กรในอนาคต

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสตร์, เจ้าอาวาสวัดหนอง่างหมู ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

๓.การพัฒนาเป็นการปรับปรุงองค์กรให้มีประสิทธิภาพ เน้นการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการ ต้องการให้พร้อมปฏิบัติการในอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว^{๗๓}

ดังนั้น ด้านทรัพยากรมนุษย์ การเข้าถึงความรู้ของภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ ย่อมอาศัยความเชื่อความศรัทธาเป็นที่ตั้ง โดยเห็นความสำคัญของหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และชุมชน แต่ทุกวันนี้ไม่มีการพัฒนาความรู้ ไม่รู้หน้าที่ ย่อมส่งผลถึงความเสื่อม ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบขาดหายไป ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความอยู่รอด ดิ้นรน การฝึกอบรมไม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการขาดความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อทั้งตนเอง ชุมชนที่เกี่ยวกับ ภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธ ไม่มีการพัฒนา ไม่มีการฝึกอบรมที่แน่นอน ไม่สามารถปรับตัว หรือปรับปรุง ภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธ ขาดความศรัทธาไม่มีจิตใจฝักใฝ่ในทางพระพุทธศาสนา ไม่เข้าใจความจริงของธรรมชาติ

(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ

ปัจจุบันบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการติดต่อสื่อสารที่ทำให้คนทั่วโลกสามารถเชื่อมถึงกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้เทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพื่อการใช้ประโยชน์ในการนำไปถ่ายทอดสืบต่อไป

การประมวลผลข้อมูลเป็นการรวบรวม แยกแยะ แล้วนำมารวบรวมประเด็นเอาไว้ เพื่อเป็นการจัดระบบของภูมิปัญญาและประเพณี เพื่อเป็นการจัดข้อมูลที่ปรากฏในท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^{๗๔}

การจัดงานภูมิปัญญาประเพณี การจัดทำข้อมูลต่าง ๆ บางครั้งก็จัดเก็บเป็นช่วง ๆ แล้วขาดหายไป เป็นการไม่ปะติดปะต่อข้อมูลที่แท้จริง หรือขาดการส่งเสริมข้อมูลที่สนับสนุนกันในเชิงปฏิบัติ เพราะไม่ได้ประมวลผลข้อมูลที่ถูกต้อง เพราะขาดความเข้าใจ ไม่มีการจัดเก็บข้อมูลสำรอง ให้เป็นที่ชัดเจน เมื่อถึงเวลาจัดกิจกรรมก็ต้องคิดขึ้นมาใหม่ บางช่วงบางตอนก็ตกหล่นไป จึงเป็นผลมาจากไม่มีการจัดแบ่งข้อมูลกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ลำดับพิธีก็ประยุกต์หรือ บางครั้งตัดออก และบางครั้งไม่มีการจัดเตรียมข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเตรียมไว้สำหรับจัดงานในครั้งต่อไป^{๗๕}

ดังนั้น การนำความรู้ของการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในส่วนของการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธ ชุมชนอาจจะไม่มีความรู้ ความชำนาญ หรือความเชี่ยวชาญ ทางด้านเทคโนโลยีมากจึงเป็นปัญหา ในการใช้ การประมวลผลข้อมูลในรูปแบบการจัดเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิด

^{๗๓} นิสิตาร์ก เวชยานนท์, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, เอกสารประกอบการสอนวิชา รศ. ๖๒๐ การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑๒-๓๑๕.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายสมร อุดรา, ประชาชนชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นางสาวบุญญา นุช ดวงศรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองบัวลี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

เป็นสารสนเทศทางภูมิปัญญาไม่มี จึงเป็นสภาพปัญหาของการประมวลผลข้อมูลทางประเพณีภูมิปัญญาเชิงพุทธของอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

สรุปความได้ว่า ภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธหากไม่การจัดกิจกรรมแล้วย่อมส่งผลถึงชุมชน ขาดความรักสามัคคี มีความคิดเห็นแตกแยก สังคมก็ไม่มีความรู้ ไม่มีการพัฒนาท้องถิ่น ไม่มีกิจกรรมเกิดขึ้น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็ไม่มีการอนุรักษ์และนำมาใช้ประโยชน์ ไม่มีรักษาฟื้นฟู พร้อมทั้งไม่มีการสืบทอดทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณี และด้านเทคโนโลยีซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนยังไม่มีความรู้สมัยใหม่

วิเคราะห์สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ แบ่งได้ประเด็น คือ (๑) ด้านชุมชน คนในชุมชนไม่มาร่วมงาน ขาดความมีระเบียบวินัย เป็นฐานในการดำเนินชีวิต ขาดระเบียบในการจัดเวลา ปรับตัวไม่ทัน ขาดความรู้เรื่องกฎหมายที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน ขาดความเป็นกัลยาณมิตร ขาดกำลังใจแรงหนุน เพื่อที่จะช่วยชุมชนอย่างถูกต้อง ซึ่งความพร้อมเพียงของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากไม่เข้าร่วมหรือไม่สนใจส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งจะเป็นการไม่มีระเบียบวินัย และไม่ปฏิบัติตามแบบแผนของชุมชน ไม่เข้าร่วมไม่มีข้อคิดเห็น ไม่มีเพื่อน ไม่มีส่วนร่วมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นต้น จึงเป็นปัญหาต่อตนเอง และชุมชนส่วนร่วม การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธขาดคนประสานงาน และไม่สร้างความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชนที่ตนเองที่ได้อยู่อาศัย (๒) ด้านสังคม การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ต้องอาศัยความรู้เดิมที่มีอยู่ จึงจะสามารถจัดกิจกรรมออกมาได้อย่างลงตัว แต่ทุกวันนี้เทคโนโลยีสมัยใหม่มีบทบาทในการจัดภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ อาทิ เช่น วิทยาการใหม่ การประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น บุคคลที่จัดภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลสมัยก่อน ความรู้เรื่องสมัยใหม่ไม่ค่อยจะรู้เท่าที่ควร เพราะไม่มีการศึกษา ไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นผลมาจากการไม่ได้เรียนรู้ ขาดการประสานงาน การประชาสัมพันธ์ ทำให้ความรู้ใหม่ๆ ไม่ได้นำเอามาประยุกต์ใช้ การพัฒนาต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยก้าวไกล จึงเป็นผลของการขาดการเรียนรู้เพิ่มเติม ซึ่งการศึกษาเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ หากสังคมหรือชุมชน ยังขาดการเรียนรู้จะทำให้สังคมนั้น ไม่มีการพัฒนา ขาดความรู้ในการพัฒนา อันเป็นผลของสังคมนั้นไม่มีการเรียนรู้ ความเข้าใจในศาสตร์สมัยใหม่ก็ไม่นำมาประยุกต์ใช้ ความรู้ก็ไม่มีการพัฒนา อันเป็นปัญหาให้การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและประเพณีเชิงพุทธนั้นจะจัดออกมาในรูปแบบเดิม ๆ โดยไม่มีการเรียนรู้เพิ่มเติม (๓) ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและคุณธรรมนั้นจะต้องกระทำครอบคลุมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งควรจะต้องทำพร้อมกันไปทุก ๆ ด้าน ไม่กระทำการใด ๆ ที่จะแสวงหาผลกำไร ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน และซื่อสัตย์สุจริตรวมทั้งมีศีลมีธรรมตลอดเวลา มีความรับผิดชอบของตนเอง มีหน้าที่รับใช้ชาติ และส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอย่างจริงจัง จริงจัง และต่อเนื่อง การเห็นคุณค่าของกิจกรรมภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ อันจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วมชุมชน สังคม รวมถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาหรือประเพณีเชิงพุทธแล้ว ย่อมไม่มีการบูรณะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น เพราะธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชีวิตคนเรา แต่หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธแล้ว แม่น้ำ ลำคลองก็ไม่มีการดูแล รักษาเอาไว้ ปล่อยให้ทิ้งไว้ อาจจะทำให้ไม่มีบุคคลมาดูแล การพัฒนาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็เสื่อมโทรมไป ส่งผลผลกระทบต่อที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากไม่มี

การจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอหนองหงส์ ได้แก่ ไม่มีการรักษา ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งไม่นำมาสร้างสรรค์ ขาดความรู้ความเข้าใจกับธรรมชาติ เป็นสิ่งที่คู่กับชีวิตมนุษย์ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ย่อมเสียความสมดุลทางธรรมชาติเกิดขึ้น (๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์ การเข้าถึงความรู้ของภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ ย่อมอาศัยความเชื่อความศรัทธาเป็นที่ตั้ง โดยเห็นความสำคัญของหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และชุมชน แต่ทุกวันนี้ไม่มีการพัฒนาความรู้ ไม่รู้หน้าที่ ย่อมส่งผลถึงความเสื่อม ภาวະหน้าที่ความรับผิดชอบขาดหายไป ซึ่งเกิดจากการแสวงหาความอยู่รอด ดิ้นรน การฝึกรบไม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการขาดความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อทั้งตนเอง ชุมชนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ไม่มีการพัฒนา ไม่มีการฝึกรบที่แน่นอน ไม่สามารถปรับตัว หรือปรับปรุงภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ขาดความศรัทธาไม่มีจิตใจฝักใฝ่ในทางพระพุทธศาสนา ไม่เข้าใจความจริงของธรรมชาติ และ(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ การจัดงานภูมิปัญญาประเพณี การจัดทำข้อมูลต่าง ๆ บางครั้งก็จัดเก็บเป็นช่วง ๆ แล้วขาดหายไป เป็นการไม่ปะติดปะต่อข้อมูลที่แท้จริง หรือขาดการส่งเสริมข้อมูลที่สนับสนุนกันในเชิงปฏิบัติ เพราะไม่ได้ประมวลผลข้อมูลที่ถูกต้อง เพราะขาดความเข้าใจ ไม่มีการจัดเก็บข้อมูลสำรองให้เป็นที่ชัดเจน เมื่อถึงเวลาจัดกิจกรรมก็ต้องคิดขึ้นมาใหม่ บางช่วงบางตอนก็ตกหล่นไป จึงเป็นผลมาจากไม่มีการจัดแบ่งข้อมูลกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ลำดับพิธีก็ประยุกต์หรือ บางครั้งตัดออก และบางครั้งไม่มีการจัดเตรียมข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเตรียมไว้สำหรับจัดงานในครั้งต่อไป การนำความรู้ของการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในส่วนของการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธ ชุมชนอาจจะไม่มีความรู้ ความชำนาญ หรือความเชี่ยวชาญ ทางด้านเทคโนโลยีมากจึงเป็นปัญหา ในการใช้การประมวลผลข้อมูลในรูปแบบการจัดเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิดเป็นสารสนเทศทางภูมิปัญญาไม่มี จึงเป็นสภาพปัญหาสื่อสารสนเทศได้จัดเก็บข้อมูลทางประเพณีภูมิปัญญาเชิงพุทธของอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑.๓ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดชัยภูมิ

ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธของจังหวัดชัยภูมิ ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ บุญประเพณีแห่งกระฐูป ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอำเภอหนองบัวแดงที่ได้ปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี ในช่วงเทศกาลออกพรรษา และถือเป็นการรักษาธรรมเนียม ประเพณี และพิธีกรรมสืบต่อไปของชาวพุทธในอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๑.สภาพบริบททั่วไปของอำเภอหนองบัวแดง

อำเภอหนองบัวแดง เป็นชื่อที่เรียกขานตามชื่อหนองน้ำ "หนองบัวแดง" ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของที่ตั้งว่าการอำเภอปัจจุบันประมาณ ๑๒ กิโลเมตร และอยู่ทางทิศตะวันออกของโรงเรียนคูเมืองวิทยา ตำบลคูเมือง ซึ่งเป็นสถานเดิมที่จะสร้างเป็นที่ว่าการอำเภอหนองบัวแดง แต่มีความจำเป็นจึงต้องย้ายมาอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน โดยเริ่มก่อตั้งเป็นกิ่งอำเภอเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๐๘ และยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๑๒ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๓๑ ถูกแบ่งแยกการปกครองออกไป ๓ ตำบล คือ ตำบลบ้านเจียง ตำบลเจาทอง และตำบลวังทอง ไปตั้งเป็น กิ่ง อ.ภักดี

ชุมพล อำเภอหนองบัวแดง อยู่ห่างจากจังหวัดชัยภูมิประมาณ ๔๙ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๑,๒๒๒,๘๑๒.๕ ไร่ หรือประมาณ ๒,๔๘๙.๙๑๕ ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีพื้นที่มากที่สุดของจังหวัดชัยภูมิ มีภูเขาล้อมรอบ ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านทิศเหนือ เทือกเขาภูเขียว ซึ่งเป็นที่ตั้งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว

ด้านทิศใต้ เทือกเขาภูแลนคา ภูพังเหย

ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ด้านทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ และ อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

อำเภอหนองบัวแดง จึงเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำ น้อยใหญ่ ได้แก่ แม่น้ำชี ลำน้ำเจียง ลำน้ำเจาและ ลำสะพุง เป็นต้น

๒. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทั่วไปอำเภอหนองบัวแดง

โครงการส่งเสริมศิลปาชีพทุ่งกะมัง เป็นโครงการส่งเสริมพัฒนาวิชาชีพ เนื่องด้วย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จมาประทับพักแรมที่พระตำหนักทุ่งกะมัง ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ เพื่อทรงปล่อยสัตว์น้ำเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๓๕ ได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ๔ กลุ่ม ในพื้นที่รอบบริเวณพื้นที่ป่าภูเขียว ซึ่งได้แก่ อำเภอหนองบัวแดง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ อยู่ในโครงการส่งเสริมศิลปาชีพกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าในมูลนิธิสวนจิตรลดา เกษตรกรทั้ง ๔ กลุ่ม ได้แก่

๑. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านกุดเลาะ ตำบลกุดเลาะ อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

๒. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านราษฎร์ดำเนิน ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๓. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองแพง ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๔. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองหอย ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

วัดชัยภูมิพิทักษ์ (ผาเก็ง) "พระพุทธชัยภูมิพิทักษ์" ประดิษฐาน ณ วัดชัยภูมิพิทักษ์ อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ เป็นพระพุทธรูปศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ขนาดสูงจากฐานถึงยอด ๑๔ ศอก (๗ เมตร) ก่ออิฐถือปูน หุ้มด้วยกระเบื้องโมเสกสีทองทั้งองค์ พระพุทธชัยภูมิพิทักษ์ เป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานพร ยกพระหัตถ์ขวาเหนือพระอุระ เม็ดพระศกใหญ่ ยอดพระเศศเป็นดอกบัวรองรับพระรัศมีเปลว พระจีวรแนบพระวรกาย ห่มเฉียงบ่าซ้าย ชายสังฆาฏิพลิ้ว ทั้งชายระดับพระอุระ พระวรกายมีชายพระจีวรสองชายเป็นริ้ว ประดิษฐานบนฐานบัวกลุ่มหินขัดสีน้ำตาลแดง ด้านล่างเป็นฐานเขียงหินกาบสองชั้น ด้านหลังเป็นกำแพงหินกาบ เสาศาปต์เหลี่ยมหินขัดสีน้ำตาลแดง มีลวดลายบัวยอดเสาเป็นโคมไฟแปดเหลี่ยมลงรักปิดทอง “ผาเก็ง” ที่ตั้ง บ้านนาคานหัก หมู่ที่ ๑ ต.กุดชุมแสง อ.หนองบัวแดง ผาเก็ง เป็นชื่อของหน้าผาที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน เพราะตั้งอยู่ระหว่างภูเขาสองลูกมาบรรจบกัน บางครั้งอาจจะมีความหมายที่เรียกว่า “ช่องบุญกว้าง”

แต่ชื่อที่เรียกติดปากชาวบ้านทั่วไปคือ “ผาเก็ง” ซึ่งมีความหมายว่า ผาที่มีลักษณะเหมือนพระจันทร์ เพราะที่บริเวณหน้าผานั้น มีหินก้อนใหญ่เป็นชะง่อนยื่นออกไป ลักษณะครึ่งวงกลม ชาวบ้านมองดูแล้วเหมือนพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว จึงเรียกผานี้ว่า ผาเก็ง คำว่า เก็ง เป็นคำ ภาษาอีสานแท้ ซึ่งชาวภาคอีสานเรียกดวงจันทร์ว่า อีเก็ง ความสำคัญของ ผาเก็ง นั้น มีความสำคัญต่อคนในท้องถิ่นมานานแล้ว เพราะเป็นเป้าหมายในการเดินทาง จากหุบเขาเขตภูเขี้ยว (ทิวเขาเพชรบูรณ์) มายังจังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากว่าเป็นเส้นทางลัดและสามารถเดินข้ามภูเขาที่ช่องบุญกว้างนี้นั่นเอง ซึ่งผาเก็งจะอยู่ฝั่งภูแล่นคา มีจุดที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพต่าง ๆ ที่อยู่เบื้องหน้าและเบื้องล่างได้อย่างชัดเจน ปัจจุบันกรมทางหลวงได้มีการพัฒนาเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำกัดเซาะ^{๗๖} วัดชัยภูมิพิทักษ์ ตั้งอยู่ในเขต ตำบลกุดชุมแสง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ภายในวัดยังมีสถานที่สำคัญ อาทิเช่น พระบรมธาตุผาเก็ง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีลักษณะเจดีย์ทรงน้ำเต้ากลม เป็นศิลปะผสมผสานระหว่างพระธาตุพนมกับพระปฐมเจดีย์

แหล่งภูมิปัญญาทอผ้าไหม กลุ่มทอผ้าไหมบ้านเหมือดแอ่ ตำบลคูเมือง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีสมาชิกแรก ๑๓ คน ปัจจุบันมีสมาชิก ๓๐ คน และขยายไปสู่เครือข่ายอื่นอีกหลายหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกิจกรรมการดำเนินการในรูปกลุ่ม มีกิจกรรมหลักคือการทอผ้าไหม ที่คนในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษมีความรู้ความสามารถและความชำนาญในการทอผ้าและใช้ฝีมือแรงงานคนในชุมชนอย่างแท้จริง ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้ชุมชนมีความผูกพันเหมือนญาติพี่น้อง มีการรวมกลุ่มเตรียมสมาชิกให้ได้รับความรู้ สร้างความเข้าใจให้ตรงกันในการพัฒนาภูมิปัญญากระบวนการผลิตตั้งหมดจากทุนทางสังคมจากท้องถิ่น ได้แก่ ทุนภูมิปัญญาทุนจากทรัพยากรธรรมชาติ ทุนคน ผู้รู้ กลุ่มได้นำมาบริหารจัดการร่วมกัน สร้างเป็นมูลค่ากลับมาเป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองในชุมชน

กระรูป บุญกระรูปออกพรรษา อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันออกพรรษาเพื่อเป็นการถวายสักการะองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากโปรดพุทธมารดาในช่วงระหว่างเข้าพรรษา ชาวพุทธทั้งหลายจะมีพิธีการเฉลิมฉลองแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ สำหรับชาวหนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ ใช้วิธีการทำบุญกระรูป โดยร่วมกันประดิษฐ์ต้นกระรูป ใช้รูป หรือวัสดุหาง่ายมาประดิษฐ์รูปขึ้นประดับด้วยกระดาษสีเป็นลวดลายสวยงาม โดยเริ่มมีการทำบุญกระรูปตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ ต่อมาในปี ๒๕๔๕ อำเภอหนองบัวแดงเล็งเห็นถึงคุณค่าของประเพณีอันดีงามและมีเพียงหนึ่งเดียว จึงจัดให้ชุมชนและวัดต่าง ๆ ร่วมประดิษฐ์ต้นกระรูปสืบสานประเพณีและส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๓.แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธกระรูปวัดเขต

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธกระรูป ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์ข้อมูล และเสนอการศึกษาวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้ (๑) ความเป็นมาของกระรูปในพระพุทธศาสนา (๒) ความ

^{๗๖} วรรณภา ทิพโชติ และคณะ, ประเพณีบุญแห่งกระรูปอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, รายงานการวิจัย, (โรงเรียนนางแดดวังชมภูวิทยา รัชมิ่งคลาสิก : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต ๓๐, ๒๕๕๖), หน้า ๓๔

เป็นมาของประเพณีแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดง (๓) แนวคิดในการพัฒนาประเพณีบุญกระฐูป (๔) องค์ความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธบุญกระฐูป และ(๕) สภาพปัญหาในดำเนินงานประเพณีภูมิปัญญาเชิงพุทธ โดยผู้วิจัยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) ความเป็นมาของกระฐูปในพระพุทธศาสนา

ประเพณีบุญแห่งกระฐูปเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เกิดจากความเชื่อและการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณโดยมีการจัดทำต้นกระฐูปซึ่งมีการเล่าว่าในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดบุพพารามวิหารกรุงสาวัตถีในกาลครั้งหนึ่งซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสามพระเจ้าปัสเสนทิโกศลพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ข้าทาสบริวารได้นำต้นกระฐูปประทีปคันธธและของหอมไปถวายแด่พระพุทธเจ้าเมื่อถวายเสร็จแล้วพระเจ้าปัสเสนทิโกศลก็ได้ทูลถวายพระพุทธเจ้าถึงอานิสงส์แห่งการถวายปราสาทต้นกระฐูปครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้แสดงอานิสงส์แก่พระเจ้าปัสเสนทิโกศลว่าบุคคลผู้มีศรัทธาทำต้นกระฐูปเป็นทานจะได้อานิสงส์ ๘ กัลป์จะได้รับความสุขในปัจจุบันคือผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักแก่คนทั้งหลายและเป็นผู้ที่มีมิตรสหายมากกิตติศัพท์ย่อมกระฉ่อนไปทั่วทุกทิศมีความกล้าหาญในทุกทิศเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา มีสติสัมปชัญญะไม่พินเพื่อนเมื่อสิ้นชีพแล้วจะได้ไปอุบัติบนสวรรค์ประเพณีบุญแห่งกระฐูปในอดีตเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงก่อนวันออกพรรษาสามวันมีการประกอบพิธีกรรม และประเพณีโดยถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากการนับถือศาสนา

ในปัจจุบันถือว่าประเพณีบุญแห่งกระฐูปเป็นประเพณีที่มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อชุมชนทุกคนจะกลับมาทำบุญสร้างกุศลสร้างความร่มเย็นอันยิ่งใหญ่ของกระฐูปมีความเป็นมาของประเพณีบุญแห่งกระฐูปตั้งแต่สมัยพุทธกาลเล่าว่าเป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนต้นหญ้า ต้นหญ้าเป็นต้นไม้ประจำชมพูทวีปถูกบันทึกไว้ในหนังสือฎีกาพระมาลัยสูตรความว่าลักษณะของต้นธูปมีความยาวประมาณ ๕๐ โยชน์มีกิ่งใหญ่ ๔ กิ่งแผ่ออกไปใน ๔ ทิศทางกว้างเป็นปริมาตรได้ ๑๐๐ โยชน์หมายถึงพระพุทธศาสนานี้ให้ความร่มเย็นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายเปรียบเอาคลื่นเปลวควันของต้นธูปเมื่อจุดแล้วย่อมส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจายไปยังทิศต่าง ๆ แก่มนุษย์ทั้งปวงที่ได้สัมผัสกลิ่นย่อมเกิดปีติและความสุขความเบิกบาน

สรุปความได้ว่า ความเป็นมาของกระฐูปในพระพุทธศาสนา ประเพณีบุญแห่งกระฐูปเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เกิดจากความเชื่อและการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณโดยมีการจัดทำต้นกระฐูปซึ่งมีการเล่าว่าในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดบุพพารามวิหารกรุงสาวัตถีในกาลครั้งหนึ่งซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสามพระเจ้าปัสเสนทิโกศลพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ข้าทาสบริวารได้นำต้นกระฐูปประทีปคันธธและของหอมไปถวายแด่พระพุทธเจ้าเมื่อถวายเสร็จแล้วพระเจ้าปัสเสนทิโกศลก็ได้ทูลถวายพระพุทธเจ้าถึงอานิสงส์แห่งการถวายปราสาทต้นกระฐูปครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้แสดงอานิสงส์แก่พระเจ้าปัสเสนทิโกศลว่าบุคคลผู้มีศรัทธาทำต้นกระ

รูปเป็นทานจะได้อันสูงส่ง ๘ กลับจะได้รับความสุขในปัจจุบัน และสืบทอดมาถึงในสมัยปัจจุบัน ถือว่าเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงก่อนวันออกพรรษาสามวันมีการประกอบพิธีกรรม และประเพณีโดยถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากการนับถือศาสนา

(๒) ความเป็นมาของประเพณีแห่กระดุมอำเภอนองบัวแดง

ในอดีตแต่ก่อนประเพณีออกพรรษา ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกระดุมโดยจะตีเกราะเคาะขอลอให้ชาวบ้านออกไปรวมตัว ณ จุดนัดหมาย (อาจเป็นศาลากลางบ้านหรือบ้านผู้ใหญ่บ้าน) หมู่สาวตื่นเต้นมากในการไปพันกระดุม ซึ่งกว่าจะเป็นกระดุมจุดได้ต้องผ่านกระบวนการยาวนานพอสมควรเพราะไม่ใช่กระดุมหรือรูปที่วางขายตามท้องตลาด แต่เกิดมาจากการขยี้เอามาจากกาบมะพร้าวจนร่วงออกมาราวผง แล้วพันด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์หุ้มอีกทีด้วยกระดาษสีหรือกระดาษหลากสีส้น ก่อนที่จะนำไปมัดกับดาวก้านตาล (सानจากใบตาลหรือใบลาน) จากนั้นจึงนำไปมัดห้อยกับก้านรูปที่เป็นเสมือนคันเบ็ด ทำไว้หลายๆเสร็จแล้วจึงนำไปเสียบเข้าไปรูรอบปล้องไม้ไผ่ทำเป็นชั้นขึ้นไปเหมือนฉัตร ประดับตกแต่งงดงามก่อนที่จะนำออกมาจุดในวันเวียนเทียนออกพรรษา และในปัจจุบันประเพณีบุญกระดุมได้เป็นอัตลักษณ์ของอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

ความเชื่อ ค่านิยม ในประเพณีบุญกระดุมความร่มเย็นอันยิ่งใหญ่ของ กระดุม สัญลักษณ์แทนต้นหว้า ซึ่งเป็นต้นไม้ประจำชมพูทวีปถูกบันทึกไว้ในหนังสือฎีกาพระมาลัยสูตร ความว่า ลักษณะของต้นกระดุมมีความยาวประมาณ ๕๐ โยชน์ มีกิ่งใหญ่ ๔ กิ่ง แผลออกไปใน ๔ ทิศทาง กว้างเป็นมณฑลได้ ๑๐๐ โยชน์ หมายถึง พระพุทธศาสนานี้ เป็นร่มเย็นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เปรียบเอา ต้นกระดุมนี้ จุดแล้วย่อมส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจายไปยังทิศต่าง ๆ กลิ่นหอมนี้ ย่อมเป็นที่ชื่นใจแก่มนุษย์ทั้งปวงที่ได้สัมผัสกลิ่นย่อมเกิดปิติและความสุขความเบิกบาน คุณค่าทางจิตใจประดิษฐ์ขึ้นง่าย ๆ จากวัสดุภายในท้องถื่น ประกอบด้วย ขลุ่ยมะพร้าว ใบอุ้ม ใบเนียม โดยนำไปไม้ทั้ง ๒ ชนิดมานั่งแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำมาบดอีกครั้งจะได้ฝุ่นที่มีกลิ่นหอมแล้วจึงนำไปผสมกับขลุ่ยมะพร้าวห่อด้วยกระดาษให้ได้รูปทรงยาวเหมือนรูป นำกระดาษสีมาประดับตกแต่งลวดลายให้สวยงาม ส่วนใหญ่นิยมเป็นลายไทย เช่นเดียวกับลายมัดหมี่ แล้วนำที่มัดติดกันกับดาวซึ่งทำจากใบคันไม้ไผ่ลักษณะคล้ายคันเบ็ดแล้วนำไปเสียบไว้กับแกนไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ ความสูงประมาณ ๓-๕ เมตร รูปทรงคล้ายฉัตรก่อนจะนำไปแห่และจุดไฟบูชา พร้อมกันนี้ให้เอาลูกคุมกากลักษณะคล้ายส้มแต่มีเปลือกแข็งมาผ่าเป็น ๒ ซีก ใส่น้ำมันพืชลงไปแล้วควั่นด้วยเป็นรูปตีนกา เพื่อจุดให้แสงสว่างใต้ต้นกระดุมจังหวัดชัยภูมิและชาวอำเภอนองบัวแดง พร้อมใจกันจัดงานประเพณีบุญกระดุมออกพรรษา สืบสาน ภูมิปัญญา และแสดงพลังศรัทธาอันยิ่งใหญ่ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ใช้สองมือคนทั้งอำเภอทำกระดุมจากอันเล็ก ๆ เป็นต้นกระดุมขนาดใหญ่ ออกแบบลวดสวยงาม อวดสายตานักท่องเที่ยว ก่อนที่นำไปจุดถวายเป็นพุทธบูชาในวันออกพรรษา“เนื่องจากความไม่แน่นอนของวันที่จึงกำหนดให้วันขึ้น ๑๒ - ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

ของทุกปี เป็นวันประเพณีบุญแห่งกระฐูป^{๗๗๗} ในอดีตแต่ก่อนประเพณีออกพรรษา ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกระฐูปโดยจะตีเกราะเคาะขอลอให้ชาวบ้านออกไปรวมตัว ณ จุดนัดหมาย (อาจเป็นศาลากลางบ้านหรือบ้านผู้ใหญ่บ้าน) หนุ่มสาวตื่นตื่นมากในการไปพันกระฐูป ซึ่งกว่าจะเป็นกระฐูปจุดได้ต้องผ่านกระบวนการยาวนานพอสมควรเพราะไม่ใช่กระฐูปหรือฐูปที่วางขายตามท้องตลาด แต่เกิดมาจากการขี้เอาจามาจากบมะพร้าวจนร่วงออกมาราวผง แล้วพันด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์หุ้มอีกทีด้วยกระดาษสีหรือกระดาษหลากสีส้น ก่อนที่จะนำไปมัดกับดาวก้านตาล (सानจากใบตาลหรือใบลาน) จากนั้นจึงนำไปมัดห้อยกับก้านฐูปที่เป็นเสมือนคันเบ็ด ทำไว้มากๆเสร็จแล้วจึงนำไปเสียบเข้าไปรูดรอบปล้องไม้ไผ่ทำเป็นชั้นขึ้นไปเหมือนฉัตร ประดับตกแต่งงดงามก่อนที่จะนำออกมาจุดในวันเวียงเทียนออกพรรษา และในปัจจุบันประเพณีบุญกระฐูปได้เป็นอัตลักษณ์ของอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

สรุปความได้ว่า ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นจากความเชื่อความต้องการค่านิยมความสามัคคีความร่วมมือกันของประชาชนชาวอำเภอหนองบัวแดงส่งผลให้ประชาชนนักท่องเที่ยวผู้ที่มีความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหลักพุทธศาสนาที่ตนนับถืออยู่มีความประสงค์จะเดินทางมาร่วมประกอบพิธีกรรมเพื่อการแสวงบุญการสืบสานประเพณีบุญแห่งกระฐูปประจำของอำเภอหนองบัวแดงมีเป้าหมายที่จะให้พิธีกรรมและประเพณีบุญแห่งกระฐูปเป็นจุดแข็งและจุดขายด้านสินค้าใหม่หรือเป็นนวัตกรรมทางการท่องเที่ยวในจังหวัดชัยภูมิให้สามารถจูงใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวจังหวัดชัยภูมิเพื่อร่วมประเพณีบุญแห่งกระฐูปเพิ่มจำนวนมากขึ้นในอันที่จะส่งผลต่อการอนุรักษ์และรักษาคุณค่าของจังหวัดชัยภูมิ

(๓) แนวคิดในการเรียนรู้ประเพณีบุญกระฐูป

แนวคิดในการเรียนรู้ประเพณีบุญกระฐูป เป็นประเพณีของชาวอำเภอหนองบัวแดง และงานประเพณีที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาที่ชาวชุมชนได้นับถือ โดยยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายเป็นแบบอย่าง “ การดำเนินงานจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๒ จนกระทั่งปัจจุบันดำเนินการโดยเทศบาลตำบลหนองบัวแดงและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายสามารถจะพัฒนาประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรกำหนดบทบาทหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอ

^{๗๗๗} สัมภาษณ์ พระมหาสุภชัย โกวิทโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง วัดเขต อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

หนองบัวแดงให้ชัดเจน”^{๗๘} ทั้งนี้ “แต่งตั้งหน้าผู้รับผิดชอบตามโครงการประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในอำเภอหนองบัวแดง ได้วางแผน แนวทางการดำเนินกิจการดังกล่าว อย่างเป็นรูปธรรม โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง”^{๗๙} จะเห็นได้ว่า งานประเพณีบุญกระฐูปของชาวอำเภอหนองบัวแดงนั้น ได้มีแนวคิดในการเรียนรู้โดยการวางแผนงานประชุมอย่างเป็นรูปธรรม และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุน ดำเนินการโดยเทศบาลตำบลหนองบัวแดงและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายสามารถจะพัฒนาประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางประเพณีวัฒนธรรม พร้อมทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในอำเภอหนองบัวแดง ได้วางแผนแนวทางการดำเนินกิจการดังกล่าว อย่างเป็นรูปธรรม โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง

สรุปความได้ว่า แนวคิดในการเรียนรู้ประเพณีบุญกระฐูป เป็นแนวคิดเพื่อเชื่อมโยงด้วยความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาที่ในการที่จะสักการบูชาพระรัตนตรัย โดยได้ดำเนินงานจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๒ จนกระทั่งปัจจุบันดำเนินการโดยเทศบาลตำบลหนองบัวแดงและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายสามารถจะพัฒนาประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดง เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควรกำหนดบทบาทหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงให้ชัดเจน และแต่งตั้งหน้าผู้รับผิดชอบตามโครงการประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในอำเภอหนองบัวแดง ได้วางแผน แนวทางการดำเนินกิจการดังกล่าว อย่างเป็นรูปธรรม โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง

(๔) ลักษณะในการเรียนรู้ของวัดเขต

ลักษณะการเรียนรู้ของประเพณีบุญกระฐูป ของชาวชุมชนอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นการสืบทอดประเพณีขององค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ และได้เรียนรู้มาจนถึงปัจจุบันนี้

“ชาวบ้านจะมาพร้อมเพียงในสำหรับทำกระฐูป โดยผู้นำชุมชนแต่ชุมชนจะประชาสัมพันธ์ประกาศเพื่อสื่อสาร ให้พี่น้องได้รับทราบ และได้นัดหมายวันที่จะทำกระฐูป เพื่อที่จะตบแต่ง หาวีสตุ อุปกรณ์ในการตบแต่งให้สวยงามตามที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อเป็นการแจ้งข่าวสารและเตรียมความ

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ, ประชาสัมพันธ์บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นางเรียมตา เดชเจริญ, ผู้ใหญ่บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

พร้อมให้เกิดขึ้น”^{๘๐} “การพร้อมเพียงที่นัดหมายจะมีผู้นำหรือผู้รู้แนะแนวในการวางแผนว่าจะแบ่งงานทำถนัด และจัดทำหรือได้ให้ผู้ที่เข้าใจ ส่วนประกอบของการตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงาม แล้วนำวัสดุอุปกรณ์มาปะติด หรือ ประดับประดา เป็นชิ้นส่วนเล็ก ๆ ก่อน แล้วเมื่อถึงขั้นตอนที่ต้องประกอบก็มีผู้รู้หรือที่เคยทำมาก่อนช่วยกันเสริมเพื่อให้เกิดความสวยงามและสำเร็จตามวัตถุประสงค์”^{๘๑} “นางวิภาพร คำวันสา ประธานกลุ่มแม่บ้านกระรูป กล่าวว่า ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยผู้ที่ชำนาญและเคยทำมาก่อนแล้วบอกกับพี่น้องชุมชน หรือทำให้เป็นแบบอย่างก่อน เพราะต้องเข้าใจก่อนว่า ในแต่ละปีจะต้องประดับอย่างไร สีสีน ต้องออกมาแบบอย่างไร ผู้ที่มาเรียนรู้หรือมาช่วยคนใหม่ต้องดูตัวอย่างก่อน เพื่อจะได้เข้าใจและหัดปฏิบัติขึ้นมา หรือลองทำจะได้ชำนาญขึ้นเรื่อย ๆ”^{๘๒} “ผู้นำชุมชนจะต้องกล้าชี้แจงในส่วนของการทำงาน หรือเพื่อเตรียมงานในแต่ละปี เพื่อให้พี่น้องชุมชนเราได้เข้าใจ ว่าการดำเนินงาน การประดิษฐ์ต้นกระรูปนั้น จะต้องเสร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ เพราะหากไม่ทันเวลาจะเสียเวลาในแต่ละปี ต้นกระรูปออกมาแล้วจะไม่สวยงาม เพราะการทำงานนั้นเวลาสิ้นเกินไป ผลงานที่ออกมานั้นจะไม่คุ้มค่า ดังนั้นจะต้องมีการวางแผนชี้แจงงานตามระยะเวลาให้เหมาะสม ชาวชุมชนจะต้องร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อประดิษฐ์ให้ทันเวลาที่กำหนดไว้”^{๘๓} “การเข้าใจการทำกระรูปถือเป็นการสืบทอดความรู้ที่เคยปฏิบัติมา โดยเฉพาะการใช้ความรู้ที่สร้างสรรค์ แล้วนำมาแสดงออกมานั้นจะต้องเข้าใจว่า สิ่งที่สร้างขึ้นมานี้เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน โดยอาศัยศรัทธาของชาวบ้าน ญาติโยม ทุกคน และความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ ซึ่งความศรัทธานี้จะเป็นพลังที่จะก่อความดีงามในชุมชน และยังเชื่อมกับพระพุทธศาสนา ทางวัดก็ให้กำลังใจในชุมชนทุกปี โดยมีพระสงฆ์ และสามเณรที่มีความรู้ก็มาช่วยประดิษฐ์ ตกแต่ง และนำชาวบ้านญาติโยมทำกันทำให้สร้างความสามัคคีขึ้นในชุมชน”^{๘๔}

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชนการทำกระรูปนั้น อาศัยผู้ที่เคยกระทำมาก่อนแล้วมาถ่ายทอดให้ผู้ที่เข้าร่วมงาน เพื่อช่วยกันตกแต่งขึ้นให้สวยงาม โดยมีการประชุมประชาสัมพันธ์ในชุมชน วางแผนงาน และจัดเตรียมหาอุปกรณ์ในการที่จะประดิษฐ์จากวัสดุในชุมชนนั้น ๆ ทั้งนี้จะต้องอาศัยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นตัวเชื่อมความสามัคคีในชุมชน ย่อมส่งผลถึงการร่วม

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ, ปราชญ์บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอนางรองบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นางเรียมตา เดชเจริญ, ผู้ใหญ่บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอนางรองบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๘๒} สัมภาษณ์ นางวิภาพร คำวันสา, ประธานกลุ่มแม่บ้านกระรูป บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอนางรองบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นางกฤษณา ชัยประสิทธิ์, ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอนางรองบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระมหาสุภชัย โกวิทโธ, เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอนางรองบุรีรัมย์ วัดเขต อำเภอนางรองบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

กลุ่มที่เป็นหมู่บ้าน ชุมชน วัด พระสงฆ์ สามเณร ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาจัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สรุปความได้ว่า ลักษณะในการเรียนรู้ของวัดเขต เมื่อถึงวันเวลาตามกำหนดการ ชาวบ้านจะมาพร้อมเพียงในสำหรับทำกระฐูป โดยผู้นำชุมชนแต่ชุมชนจะประชาสัมพันธ์ประกาศเพื่อสื่อสารให้พี่น้องได้รับทราบ และได้นัดหมายวันที่จะทำกระฐูป เพื่อที่จะตกแต่ง หัววัสดุ อุปกรณ์ในการตกแต่งให้สวยงามตามที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อเป็นการแจ้งข่าวสารและเตรียมความพร้อมให้เกิดขึ้น การพร้อมเพียงที่นัดหมายจะมีผู้นำหรือผู้รู้แนะแนวในการวางแผนว่าจะแบ่งงานทำถนัด และจัดทำ หรือได้ให้ผู้ที่เข้าใจ ส่วนประกอบของการตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงาม แล้วนำวัสดุอุปกรณ์มาปะติด หรือ ประดับประดา เป็นชิ้นส่วนเล็ก ๆ ก่อน แล้วเมื่อถึงขั้นตอนที่ต้องประกอบก็มีผู้รู้หรือที่เคยทำมาก่อนช่วยกันเสริมเพื่อให้เกิดความสวยงามและสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยผู้นำชุมชนจะต้องกล้าชี้แจงในส่วนของการทำงาน หรือเพื่อเตรียมงานในแต่ละปี เพื่อให้พี่น้องชุมชนเราได้เข้าใจ ว่าการดำเนินงาน การประดิษฐ์ต้นกระฐูปนั้น จะต้องเสร็จตามเวลาที่กำหนดไว้ เพราะหากไม่ทันเวลาจะเสียเวลาในแต่ละปี ต้นกระฐูปออกมาแล้วจะไม่สวยงาม เพราะการทำงานนั้นเวลาสิ้นเกินไป ผลงานที่ออกมานั้นจะไม่คุ้มค่า ดังนั้นจะต้องมีการวางแผนชี้แจงงานตามระยะเวลาที่เหมาะสม ชาวชุมชนจะต้องร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อประดิษฐ์ให้ทันเวลาที่กำหนดไว้

(๕) กระบวนการในการเรียนรู้ของวัดเขต

กระบวนการในการเรียนรู้ของชุมชน อาศัยความรู้ของผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชุมชน หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น กระบวนการเป็นสิ่งสำคัญของการเรียนรู้ แต่ชุมชนใช้วิธีเรียนรู้ในการปฏิบัติจริง แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นสิ่งประดิษฐ์ สร้างผลงานสีล้น ประดับด้วยศิลปะสวยงาม

“ชาวบ้านใช้วิธีแนะนำ บอกกล่าว และปฏิบัติให้ดู อาจแบ่งกันเป็นกลุ่ม ๆ ของฝ่ายผู้รู้และปราชญ์ ที่เคยทำมาก่อน ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความรู้เดิมจากท้องถิ่น โดยให้ผู้นำนั้นชี้แจงว่าแต่ละขั้นตอนนั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้คนรุ่นใหม่ หรือเยาวชนนั้นได้เข้าใจเรียนรู้ ฝึกหัดปฏิบัติตามกระบวนการ และทำตามให้ถูกต้องของขั้นตอนต่าง ๆ”^{๕๕} “กระบวนการแต่ละขั้นตอนนั้นทางผู้นำจะแบ่งกันปฏิบัติงานตามลำดับ ใครที่มีความถนัดหรือเคยทำมาแล้วก็จะแบ่งกลุ่ม หรือจัดแจงสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเตรียมเอาไว้ให้เกิดความเรียบร้อย”^{๕๖} “ระยะเวลาก็เป็นสิ่งสำคัญบางครั้งก็ต้อง เพราะต้องทำให้ทันเวลาที่กำหนดไว้ แม้แต่การจัดหาอุปกรณ์ก็ต้องวางแผน ลำดับ และขั้นตอนเวลาที่พอเหมาะกับเวลา ตรงนี้เป็นสิ่งสำคัญ”^{๕๗}

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางหนูจันทร์ โคตรโนนกก, ปราชญ์บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ ดร.กาญจนพงษ์ สุวรรณ, นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายพร้อมพงษ์ ภูมิภักดี, ครู ศรช.กศน.จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓.

จะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ นั้น ต้องอาศัยความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วมาถ่ายทอดชี้แจงกับคนรุ่นใหม่ที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเป็นการขับเคลื่อนงานศิลปะของการประดิษฐ์กระชุป เพื่อใช้ในการประกวด และถวายพระสงฆ์ กระบวนการนั้นจะต้องแบ่งงานกันเป็นกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อเตรียมการแต่ละขั้นตอน ทั้งวัสดุอุปกรณ์ จัดหาตามชุมชนในท้องถิ่น และร่วมแรงในการช่วยกัน มีการวางแผนเรื่องของการเวลาในการจัดทำ เพราะต้องให้ทันเวลาในการจัดหรือเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละปี

สรุปความได้ว่า กระบวนการในการเรียนรู้ของวัดเขต โดยอาศัยชาวบ้านใช้วิธีแนะนำบอกกล่าว และปฏิบัติให้ดู อาจแบ่งกันเป็นกลุ่ม ๆ ของฝ่ายผู้รู้และปราชญ์ ที่เคยทำมาก่อน ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความรู้เดิมจากท้องถิ่น โดยให้ผู้นำนั่นชี้แจงว่าแต่ละขั้นตอนนั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้คนรุ่นใหม่หรือเยาวชนนั้นได้เข้าใจเรียนรู้ ฝึกหัดปฏิบัติตามกระบวนการ และทำตามให้ถูกต้องของขั้นตอนต่าง ๆ กระบวนการแต่ละขั้นตอนนั้นทางผู้นำจะแบ่งกันปฏิบัติงานตามลำดับ ใครที่มีความถนัดหรือเคยทำมาแล้วก็จะแบ่งกลุ่ม หรือจัดแจงสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเตรียมเอาไว้ให้เกิดความเรียบร้อย ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ นั้น ต้องอาศัยความรู้เดิมที่มีอยู่แล้วมาถ่ายทอดชี้แจงกับคนรุ่นใหม่ที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเป็นการขับเคลื่อนงานศิลปะของการประดิษฐ์กระชุป เพื่อใช้ในการประกวด และถวายพระสงฆ์ กระบวนการนั้นจะต้องแบ่งงานกันเป็นกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อเตรียมการแต่ละขั้นตอน ทั้งวัสดุอุปกรณ์ จัดหาตามชุมชนในท้องถิ่น และร่วมแรงในการช่วยกัน มีการวางแผนเรื่องของการเวลาในการจัดทำ เพราะต้องให้ทันเวลาในการจัดหรือเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละปี

(๖) วิธีการในการเรียนรู้ของวัดเขต

วิธีการเรียนรู้ในการสร้างกระชุปของชาวชุมชน อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยจัดกิจกรรมกันมาในชุมชน ตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสมัยก่อนเป็นเพียงการประดิษฐ์ทำมาเพื่อมาถวายพระในเขตของตนเอง แต่ปัจจุบันวิวัฒนาการมาประกวดกันในตลาดตำบล หรือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นก็มีส่วนเกี่ยวข้อง และวัดในชุมชนเป็นต้น

“การเรียนรู้โดยปฏิบัติจริง และมีการแนะนำ แลกปฏิบัติไปพร้อมกันในกลุ่มของทั้งผู้รู้ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ร่วมกิจกรรม ทั้งนี้แสดงถึงการร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชน”^{๘๘} “ทั้งนี้ยังได้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลมาช่วยในการให้ความรู้ พูดคุย แลกเปลี่ยนกัน เพื่อที่จะใช้ความรู้ของชุมชนนั้นออกมาอย่างสวยงาม”^{๘๙} “การประสานงานในชุมชนก็เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งในปัจจุบันนั้น ก็ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น ไลน์ เฟซบุ๊ก โทรศัพท์ เป็นต้น อันเกิดความรวดเร็ว และสามารถขับเคลื่อนได้คล่องตัวขึ้น”^{๙๐}

^{๘๘} สัมภาษณ์ นางบังอร คำนาคคุ้ม, บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นางประนอม วิงษะ, บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๙๐} สัมภาษณ์ ดร.เกษม ทาขามป้อม, นักวิชาการ ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๑๔ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓

จะเห็นได้ว่า วิธีการเรียนรู้ในปัจจุบันนั้น ต้องอาศัยการแนะนำ บอกกล่าวจากผู้รู้ แล้วมาช่วยปฏิบัติกิจกรรมพร้อม ๆ กันในชุมชน ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลก็ให้ความร่วมมือ ให้ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งการสื่อสารในปัจจุบันก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีในปัจจุบัน เช่น โทรศัพท์ เพื่อเป็นการสื่อสารได้รวดเร็วขึ้น การจัดเตรียมหรือวิธีการเรียนก็ได้สะดวกขึ้น

สรุปความได้ว่า วิธีการในการเรียนรู้ประเพณีเชิงพุทธบุญกระฐูป ซึ่งวิธีการเรียนรู้ในการสร้างกระฐูปของชาวชุมชน อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยจัดกิจกรรมกันมาในชุมชน โดยมีสถานที่เพื่อให้ชาวบ้านนั้นมาจัดทำกระฐูป การเรียนรู้โดยปฏิบัติจริง และมีการแนะนำ แลกเปลี่ยนไปพร้อมกันในกลุ่มของทั้งผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ร่วมกิจกรรม ทั้งนี้แสดงถึงการร่วมแรงร่วมใจกันในชุมชน ทั้งนี้ยังได้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลมาช่วยในการให้ความรู้ พูดคุย แลกเปลี่ยนกัน เพื่อที่จะใช้ความรู้ของชุมชนนั้นออกมาอย่างสวยงาม และวิธีการเรียนรู้ในปัจจุบันนั้น ต้องอาศัยการแนะนำ บอกกล่าวจากผู้รู้ แล้วมาช่วยปฏิบัติกิจกรรมพร้อม ๆ กันในชุมชน ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลก็ให้ความร่วมมือ ให้ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งการสื่อสารในปัจจุบันก็ต้องอาศัยเทคโนโลยีในปัจจุบัน เช่น โทรศัพท์ เพื่อเป็นการสื่อสารได้รวดเร็วขึ้น การจัดเตรียมหรือวิธีการเรียนก็ได้สะดวกขึ้น

๔. องค์ความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธบุญกระฐูป

ลักษณะองค์ความรู้ในการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่น “เป็นการสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน ผู้เกี่ยวข้องควรให้การศึกษาแก่ชาวบ้านให้เข้าใจเกี่ยวกับการจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงจังหวัดชัยภูมิว่าเป็นประเพณีของชุมชนและเป็นมรดกทางปัญญาของบรรพชนของท้องถิ่นเพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสืบไป”^{๑๑} “ลักษณะการขับเคลื่อนและพัฒนาเป็นการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมเชิงรุกและพัฒนาประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงจังหวัดชัยภูมิซึ่งเป็นประเพณีภูมิปัญญาของท้องถิ่นสนับสนุนด้านงบประมาณส่วนหนึ่งจากภาครัฐโดยรัฐกำหนดเกณฑ์การให้เงินสนับสนุนการจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูป”^{๑๒} จะเห็นได้ว่าลักษณะในการพัฒนาประเพณีบุญกระฐูป เป็นการขับเคลื่อนทั้งภาครัฐและเอกชน บุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนเงินงบประมาณในการสร้างประเพณีของชุมชน เพื่อส่งเสริมในการท่องเที่ยวทางประเพณีเชิงพุทธ

กระจายอำนาจและบทบาทการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของรัฐโดยเฉพาะการให้ภาคเอกชนเข้ามาพัฒนาและอนุรักษ์ประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงจังหวัดชัยภูมิ “วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นซึ่งจะช่วยทำให้การจัดกิจกรรมมีความน่าสนใจและสามารถดึงดูด

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูปลาทวีคุณ, ที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลหนองบัวแดง เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ดำเนิน ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, วันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางวิภากร คำวันสา, ประธานกลุ่มแม่บ้านกระฐูป บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

ประชาชนเข้ามาชมได้มากขึ้นอันเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมได้กว้างขวางมากขึ้นและเพิ่มรายได้ให้ท้องถิ่น”^{๙๓}

การส่งเสริมศักยภาพหน่วยงานด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง“ การส่งเสริมศักยภาพของสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอประจำตำบลเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของประเพณีบุญแห่งกระฐูปโดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตลอดจนสามารถใช้ฐานความรู้ความเข้าใจดังกล่าวในการปรับใช้ในวิถีชีวิตต่อไป”^{๙๔}ทั้งยังเอื้อต่อการคิดริเริ่มสร้างสรรค์แผนงานหรือโครงการส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ได้อย่างมีพลวัตสอดคล้อง และเท่าทันกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก

การอนุรักษ์ประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ของท้องถิ่นควบคู่ได้มีการจัดงานกิจกรรมตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นต้นมา ถือเป็นอนุรักษ์และการพัฒนาความรู้ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น และการอนุรักษ์ การเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างกว่าความพยายามการเก็บรักษาวัฒนธรรม “ การให้ความสำคัญเฉพาะวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้นแต่วิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมได้ดีที่สุด คือ การเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปพัฒนาศักยภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่นและของชาติ ”^{๙๕}การใช้วิธีการประชาสัมพันธ์จากผู้เคยมาร่วมงาน ซึ่งผู้เข้าร่วมพิธีประเพณีบุญแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดงแบ่งได้เป็นหลายกลุ่ม เช่น“ กลุ่มผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาได้แก่กลุ่มชาวบ้านทั่วไปผู้สูงอายุพระสงฆ์และคณะกรรมการจัดงานอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่นักท่องเที่ยวประชาชนอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงชาวต่างประเทศและเยาวชนหนุ่มสาวเพื่อชมการแสดงกิจกรรมการจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูป”^{๙๖} จะเห็นได้ว่า วิธีในการพัฒนา คือ การพัฒนาภูมิปัญญาประเพณีดั้งเดิมและสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปพัฒนาศักยภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่นและของชาติ และใช้วิธีการประชาสัมพันธ์จากผู้เคยมาร่วมงาน คือ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปผู้สูงอายุพระสงฆ์และคณะกรรมการ

^{๙๓} สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ, ประชาชนบ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นางกุหลาบ ชัยประสิทธิ์, ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นางเรียมตา เดชเจริญ, ผู้ใหญ่บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ, ประชาชนบ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

การจัดงานอีกกลุ่มหนึ่งได้นักท่องเที่ยวประชาชนอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงชาวต่างประเทศและเยาวชนหนุ่มสาว

ประเพณีบุญแห่งกระฐอปำเภอหนองบัวแดงจังหวัดชัยภูมิเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นจากความเชื่อความต้องการและค่านิยมของประชาชนชาวอำเภอหนองบัวแดงที่ร่วมกับหน่วยงานราชการหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของชาวอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

(๑) สถานที่ประกอบพิธีกรรม

ประเพณีบุญแห่งกระฐอปำเภอหนองบัวแดงจังหวัดชัยภูมิเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงวันออกพรรษาของทุกปีชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกระฐูปโดยจะตีเกราะเคาะขอลอให้ชาวบ้านออกไปรวมตัว ณ จุดนัดหมายอาจเป็นศาลากลางบ้าน หรือบ้านผู้ใหญ่บ้านไปรวมกันพันกระฐูป ซึ่งกว่าจะเป็นรูปจุดไฟได้ต้องผ่านกระบวนการนันทนาการ

๑.แหล่งพัฒนาความรู้กระฐูป

การจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูปมีการพัฒนาศึกษาและทำความเข้าใจในเรื่องของอุปกรณ์และวัสดุในการประกอบพิธีกรรมตามแบบประเพณีโบราณอย่างแท้จริงและจัดสรรงบประมาณในด้านอุปกรณ์ให้มากขึ้นเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมมีความสมบูรณ์ตามประเพณีโบราณที่เคยปฏิบัติเนื่องจากผู้จัดขาดความเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรมจึงมีการปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์บางอย่างเพื่อความสะดวกสบายและให้เข้ากับยุคสมัยทำให้อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมบางประการขาดหายไปในการจัดทำต้นกระฐูปที่นำไปจุดบูชาที่วัด

๒.สถานที่ประกวดกระฐูป

การจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของบุญแห่งกระฐอปำเภอหนองบัวแดง เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นช่วงก่อนวันออกพรรษา และถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมานานที่ชาวบ้านยังคงร่วมกันปฏิบัติสืบทอดอนุรักษ์ต่อกันมายาวนานนับร้อยปี โดยจะนิยมทำกันในช่วงก่อนวันออกพรรษา ๓ วันของทุกปีบริเวณลานหน้าว่าการอำเภอหนองบัวแดง นอกจากพิธีกรรมที่สำคัญที่กล่าวถึงมาแล้ว ในวันเปิดประเพณีบุญแห่งกระฐูปยังมีกิจกรรมอื่นอีก เช่น การแสดงแสง สี เสียง ประวัติของประเพณีบุญแห่งกระฐอปำเภอหนองบัวแดง โดยคณะกรรมการดำเนินงานได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ มาร่วมเป็นประธาน นายอำเภอหนองบัวแดง เป็นประธานกล่าว รายงานการจัดงานประเพณีบุญแห่งกระฐอปำเภอหนองบัวแดง โดยได้อธิบายรายละเอียด การเตรียมการและกิจกรรมสำคัญในงาน ได้แก่ การแสดงพิธีเปิดการประกวดต้นกระฐูป การประกวดสรภัญญะ ประกวดขบวนแห่งกระฐูป การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การละเล่นกีฬาพื้นเมือง การแสดงดนตรีของ

เยาวชน การแสดงของเหล่าศิลปินดารานักร้อง การออกร้านของส่วนราชการ การจัดมหกรรมอาหาร ไทย-พื้นบ้าน การออกร้านจำหน่ายสินค้าพื้นบ้านสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในช่วงประเพณีบุญ แห่งกระฐูปี่ข้าวบ้านทุกหมู่บ้านในอำเภอหนองบัวแดง จะเข้าร่วมประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวจึง ได้รับการสืบทอดมาถึงทุกวันนี้

จะเห็นได้ว่า สถานที่ประกอบพิธีกรรมประเพณีบุญแห่งกระฐูปี่ข้าวอำเภอหนองบัวแดงจังหวัด ชัยภูมิเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงวันออกพรรษาของทุกปีชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกระฐูป โดยจะตีเกราะเคาะขอลอให้ชาวบ้านออกไปรวมตัว ณ จุดนัดหมายอาจเป็นศาลากลางบ้าน หรือบ้าน ผู้ใหญ่บ้านไปร่วมกันพันกระฐูป การจัดประเพณีบุญแห่งกระฐูปมีการพัฒนาศึกษาและทำความเข้าใจ ในเรื่องของอุปกรณ์และวัสดุในการประกอบพิธีกรรมตามแบบประเพณีโบราณอย่างแท้จริงและ จัดสรรงบประมาณในด้านอุปกรณ์ให้มากขึ้นเพื่อให้การประกอบพิธีกรรมมีความสมบูรณ์ตามประเพณี โบราณที่เคยปฏิบัติเนื่องจากผู้จัดขาดความเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของการประกอบ พิธีกรรมจึงมีการปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์บางอย่างเพื่อความสะดวกสบายและให้เข้ากับยุคสมัยทำให้อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมบางประการขาดหายไปในการจัดทำต้นกระฐูปที่นำไปจุดบูชาที่วัด และสถานที่ประกวดกระฐูปการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของบุญแห่งกระฐูปี่ข้าวอำเภอหนองบัวแดง เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นช่วงก่อนวันออกพรรษา และถือปฏิบัติสืบเนื่องกัน มานานที่ชาวบ้านยังคงร่วมกันปฏิบัติสืบทอดอนุรักษ์ต่อกันมายาวนานนับร้อยปี โดยจะนิยมทำกัน ในช่วงก่อนวันออกพรรษา ๓ วันของทุกปีบริเวณลานหน้าที่ว่าการอำเภอหนองบัวแดง นอกจากนี้ พิธีกรรมที่สำคัญที่กล่าวถึงมาแล้ว ในวันเปิดประเพณีบุญแห่งกระฐูปยังมีกิจกรรมอื่นอีก เช่น การแสดง แสง สี เสียงประวัติของประเพณีบุญแห่งกระฐูปี่ข้าวอำเภอหนองบัวแดง โดยคณะกรรมการดำเนินงานได้ เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ มาร่วมเป็นประธาน นายอำเภอหนองบัวแดง เป็นประธานกล่าว รายงานการจัดงานประเพณีบุญแห่งกระฐูปี่ข้าวอำเภอหนองบัวแดง

(๒) ประเภทความรู้การทำต้นกระฐูป

ประเภทความรู้การทำต้นกระฐูปสามารถแบ่งได้ ๒ ขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นตอนการทำต้นกระฐูปที่จัดทำขึ้นเพื่อนำไปสมโภชที่วัด

ขั้นตอนการทำต้นกระฐูปที่จัดทำขึ้นเพื่อนำไปสมโภชที่วัด ส่วนใหญ่ชาวบ้าน จะทำแบบ เรียบง่ายตามความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวัสดุที่นำมาทำกระฐูปได้จากวัสดุ ภายใต้อุ้งดิน ประกอบด้วย

- ขุยมะพร้าว โดยนำขุยมะพร้าวมาขยี้จนได้ขุยมะพร้าวขนาดเล็กแล้วนำไปผึ่งให้แห้งเก็บ ในที่ไม่อับชื้นเพื่อให้แห้งต่อการติดไฟ

- ใบอ้ม ใบเนียม ใบทองพันชั่ง นำใบอ้มใบเนียมใบทองพันชั่งโดยนำใบไม้ทั้ง๓ชนิดมานึ่ง แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้งนำมาบดอีกครั้งจะได้ฝุ่นไม้ที่มีกลิ่นหอมเก็บไว้ในที่มิดชิด

- ไม้ไผ่หรือไผ่รวกที่แก่ได้ที่ โดยนำมาทำเป็นส่วนประกอบของต้นกระฐูป ดังนี้

๑.นำไม้ไผ่หรือไผ่รวกมาตัดด้วยเลื่อยให้ได้ขนาด ๖๐-๑๐๐ เซนติเมตร (ปรับได้ตามขนาดของกระฐูปหรือปรับตามความเหมาะสม) ใช้มีดผ่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ ขนาดเท่า ๆ กันลักษณะคล้ายคันเบ็ด แล้วขูดเปลือกไม้สีเขียวออกเหลาให้เรียบผ่าตรงส่วนขนาด ๕- ๖ เซนติเมตรเพื่อใช้เป็นก้าน

๒.นำไม้ไผ่บ้านหรือไผ่รวกโดยที่แก่ได้ที่ มาตัดด้วยเลื่อยให้ได้ขนาด ๓-๔ เมตร (ปรับได้ตามขนาดของกระฐูปหรือปรับตามความเหมาะสม) เพื่อใช้เป็นลำต้น

๓.นำไม้ไผ่บ้านหรือไผ่รวกโดยที่แก่ได้ที่ มาตัดด้วยเลื่อยให้ได้ขนาด ๔๐ - ๕๐เซนติเมตร ใช้มีดผ่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ ขนาดเท่า ๆ กันแล้วผ่าให้ลึกประมาณ ๓๐ เซนติเมตร (ลักษณะคล้ายกับไม้ปักไก่) เพื่อใช้ยึดกับลำต้นกระฐูปให้แน่นและมั่นคง

ใบตาล โดยนำใบตาลมาตัดตากแดดให้แห้งแล้วนำมากรีดออกจากก้านเป็นริ้วเล็ก ๆ ขนาดเท่า ๆ กันใช้สานเป็นรูปดาวไว้ใช้ร้อยติดกับกระฐูป

กระดาศแก้ว โดยนำกระดาศแก้วมาพับให้ได้ขนาดเท่ากันแล้วทำเป็นรูปดอกไม้ใช้ประดับส่วนปลายก้านกระฐูป

กระดาศย่น โดยนำกระดาศย่นมาตัดให้ได้ขนาด ๑-๒ เซนติเมตร (ปรับได้ตามขนาดของกระฐูปหรือปรับตามความเหมาะสม) เพื่อประดับตกแต่งต้นกระฐูปให้สวยงาม

กระดาศบรู๊ฟ โดยนำกระดาศบรู๊ฟมาตัดเป็นสี่เหลี่ยม ให้มีขนาด กว้าง ๒๐ เซนติเมตร ยาว๔๐เซนติเมตร (ปรับได้ตามความเหมาะสม) เพื่อพันกระฐูปก่อนนำกระดาศสีต่าง ๆ มาหุ้มประดับให้สวยงาม

ตุ้มกา โดยนำลูกตุ้มกามาผ่าครึ่งเป็น ๒ ซีกแล้วควั่นเอาเมล็ดออกเพื่อใช้ใส่น้ำมันพืชลงไป แล้วจุดไฟให้แสงสว่างใต้ต้นกระฐูป

เสร็จแล้วประกอบเป็นต้นกระฐูปประดับตกแต่งตามจินตนาการของผู้จัดทำหรือตามสมัยนิยม เช่น การขึ้นลายต้นกระฐูปใช้กระดาศสีส้นมากขึ้น อาจใช้ดอกไม้หรือใบไม้อื่นๆมาใช้ที่มีใช้เพิ่มความหอมมากขึ้นอาจปรับเปลี่ยนเป็นกลิ่นหอมตามสมัยนิยม

๒.ขั้นตอนการทำต้นกระฐูปที่จัดทำขึ้นเพื่อประกวด

ขั้นตอนของการทำต้นกระฐูปที่จัดทำขึ้น เพื่อประกวดประเพณีบุญแห่งกระฐูป ในอำเภอนองบัวแดง เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๒ เป็นต้นมาโดยได้รับอิทธิพลด้านเทคโนโลยีจากถิ่นอื่นมากและสื่อต่างๆก็ได้หลั่งไหลเข้ามาตลอดทั้งนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นมาที่มีการแข่งขันการประกวดความ

สวยงามของต้นกระชูปทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ได้นำความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้มากขึ้นกว่าเดิมโดยมีขั้นตอนสำคัญดังนี้

การออกแบบโครงสร้าง

การออกแบบโครงสร้างจะต้องคำนึงถึงสัดส่วนความเหมาะสมสวยงามการออกแบบโครงสร้างจะต้องสอดคล้องกับความหมายของการออกแบบลวดลายโครงสร้างจะต้องคงทนถาวรสามารถรับรองการการตกแต่งกระชูปที่มีน้ำหนักมากได้ส่วนมาก การออกแบบโครงสร้างในปัจจุบันนี้จะมีฐานต้นกระชูปและตัวโครงสร้างที่ตกแต่งกระชูป จะแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ๑.ฐานรองรับต้นกระชูป ๒. ส่วนกลางของต้นกระชูป ๓. ส่วนปลายหรือยอดต้นกระชูปในการจัดทำโครงสร้างจะใช้เหล็กเชื่อมต่อกันเป็นรูปร่างที่ต้องการและต้องคำนึงถึงการตกแต่งกระชูปด้วย

การออกแบบลวดลายต้นกระชูป

การออกแบบลวดลายบนต้นกระชูป ผู้ออกแบบต้องคำนึงถึง ความหมายของการออกแบบ และการสื่อความหมายของกระชูปโดยออกแบบรูปภาพตามจินตนาการลงบนกระดาษแข็ง

การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการทำกระชูป

วัสดุอุปกรณ์ในการทำกระชูปต้องคำนึงถึงความคงทนถาวรความสวยงามความโดดเด่นสะดุดตาสิ่งจำเป็นที่นำมาเป็นวัสดุอุปกรณ์ มีดังนี้

- ๑) กระชูปขนาดความยาวตามความต้องการของลวดลายและรูปภาพ
- ๒) กระดาษสีพื้นและกระดาษสีพื้นลวดลาย (สีสะท้อนแสง)
- ๓) กาวกรรไกร-ไม้บรรทัด-เส้นเอ็น-เชือกขาว-เทปใส-โฟมแผ่น-ใบตอง-บล็อกไม้รองพัน

กระชูป

การพันกระชูป

การพันกระชูปให้ได้ลวดลายที่สวยงามนั้นมีวิธีการทำตามลวดลายหรือรูปภาพที่ออกแบบในการจัดทำกระชูปส่วนมากจะต้องศึกษาลวดลายหรือรูปภาพให้เข้าใจเสียก่อนแล้วจึงนำวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ มีเตรียมพร้อมในการจัดทำขั้นตอนในการพันกระชูปดังนี้

๑) นำธูปที่มีขนาดความยาวประมาณ ๓๒ เซนติเมตรหรือต้องการความยาวมากกว่านั้นก็ใช้ธูปมาติดกันโดยใช้เทปใสให้ได้มีขนาดความยาวที่ต้องการขนาดความยาวประมาณ ๓๒-๑๐๐ เซนติเมตร แล้วนำไปพันด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์เก่าตัดความกว้างประมาณ ๑-๒ เซนติเมตรความยาวตามหนังสือพิมพ์ที่มีอยู่แล้ว นำมาพันด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ประมาณ ๒ รอบแล้วนำเชือกสีขาวมัดที่หัวกระชูปเพื่อจะได้นำไปมัดตกแต่งต้นกระชูป

๒) นำกระชูปที่พันด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์เก่ามาพันด้วยการดาษสีพื้น เช่น สีชมพู สะท้อนแสงโดยตัดกระดาษสีชมพูขนาดกว้างประมาณ ๑.๕-๒ เซนติเมตรตามต้องการพันกระดาษ

พื้นที่ชมพูเพียงรอบเดียวให้เรียบและสวยงามจำนวนกระชูปที่ใช้พันตามรูปแบบและลวดลายว่าจะใช้
มากน้อยเพียงใดประมาณ ๓,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ ต้น

๓) ตัดกระดาษสีสะท้อนแสงสีต่าง ๆ รูปแบบลวดลายรูปภาพที่ออกแบบใช้ขนาดความ
กว้าง - ยาว ตามลวดลายหรือรูปภavnนำลวดลายหรือรูปภาพที่ออกแบบมาวางพื้นที่เรียบและนำ
บล็อกไม้สำหรับรองรับการวางกระชูปตามขนาดของลวดลายรูปภาพทับกับรูปภาพลวดลายนั้น แล้ว
นำกระชูปที่พันพื้นที่ชมพูไว้แล้วมาพันสีตามลวดลายที่ออกแบบไว้ให้สวยงามเมื่อเสร็จของแต่ละ
ลวดลายแล้วให้นำกระดาษฉากแข็งรองพื้นกระชูปที่พันเสร็จแล้วไปเก็บไว้เป็นสัดส่วนเพื่อจะได้นำไป
ตกแต่งต้นกระชูปอีกครั้งหนึ่ง

การตกแต่งต้นกระชูป

การตกแต่ง ก็คือ การนำเอากระชูปที่พันลวดลายให้สวยงามแล้วมามัดติดกับต้นกระชูป
ของโครงสร้างที่จัดทำขึ้นที่ละด้านหรือทีละชั้นตามแบบที่วางไว้ในส่วนที่เชื่อมต่อกันแต่ละลวดลาย
อาจเกิดช่องโหว่ไม่สวยงามก็จะใช้โฟมตัดรูปแบบลายไทยเพื่อนำไปติดเชื่อมต่อกันให้ดูสวยงาม
ตามความเหมาะสมหรืออาจจะใช้ใบตองพับเป็นรูปพญานาคหรือรูปบายศรีสู่ขวัญมาประดับและใช้
ผลไม้ต่าง ๆ ประดับฐานให้ดูสวยงาม

สรุปได้ว่า ประเพณีบุญแห่กระชูป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ มีประวัติความเป็น
มาจากการนับถือพระพุทธศาสนาประเพณีดั้งเดิมของประชาชนชาวอำเภอหนองบัวแดง จังหวัด
ชัยภูมิ ที่ปฏิบัติสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นเวลานานมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งเกี่ยวข้องกับ
เชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยถือว่าเป็นประเพณีสำคัญในช่วงออกพรรษาจัดขึ้นในวันขึ้น ๑๒ - ๑๕ ค่ำ
เดือน ๑๑ ของทุกปี มีการประกอบพิธีกรรมโดยถือปฏิบัติสืบต่อกันจนถึงปัจจุบัน ซึ่งขั้นตอนการทำ
ต้นกระชูปที่จัดทำขึ้นเพื่อนำไปสมโภชที่วัด ขั้นตอนการทำต้นกระชูปที่จัดทำขึ้นเพื่อนำไปสมโภชที่วัด
ส่วนใหญ่ชาวบ้าน จะทำแบบเรียบง่ายตามความเลื่อมใสศรัทธาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวัสดุที่
นำมาทำกระชูปได้จากวัสดุภายในท้องถิ่น ประกอบด้วย ขุยมะพร้าว โดยนำขุยมะพร้าวมาขยี้จนได้ขุ
ยมะพร้าวขนาดเล็กแล้วนำไปผึ่งให้แห้งเก็บในที่ไม่อับชื้นเพื่อให้ง่ายต่อการติดไฟ ใบอ้ม ใบเนียม ใบ
ทองพันชั่ง นำใบอ้มใบเนียมใบทองพันชั่งโดยนำไปไม้ทั้ง๓ชนิดมานึ่งแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้งนำมาบด
อีกครั้งจะได้ฝุ่นไม้ที่มีกลิ่นหอมเก็บไว้ในที่ไม่อับชื้น ไม้ไผ่หรือไผ่รวกที่แก่ได้ที่ โดยนำมาทำเป็น
ส่วนประกอบของต้นกระชูป

(๓) เครื่องสักการะในการประกอบพิธี

ในการจัดงานประเพณีของชาวชุมชนอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยจุดประสงค์
เพื่อต้องการนำต้นกระชูปนั้นไปถวายพระสงฆ์ที่วัดเพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย ในวันก่อนออก
พรรษา เพื่อใช้จุดบูชาและเกิดความหอมของกลิ่นกระชูป “สำหรับเครื่องสักการะที่ถวายพระสงฆ์ก็จะ

เป็นต้นกระธูป ที่ชุมชนได้ทำขึ้น นอกจากนี้ก็มีพิธีฟังพระสวดเจริญพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเข้ากรวดน้ำ รับพร^{๙๗} ก็เป็นอันเสร็จพิธี

(๔) ระยะเวลาในการจัดประเพณี

ต้นกระธูประยะก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ต้นกระธูป ระยะก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๒ สมัยก่อนการทำต้นกระธูปชาวบ้านจะมารวมตัวกันทำที่วัดด้วยความเลื่อมใสศรัทธาต้นกระธูปทำจากวัสดุภายในท้องถิ่นประกอบด้วยกระดาษสาขุยมะพร้าวใบอัมไบเนียมโดยนำไปไม้ทั้ง๒ชนิดมาหนึ่งแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้งจากนั้นนำมาบดอีกครั้งจะได้ฝุ่นไม้ที่มีกลิ่นหอมแล้วจึงนำไปผสมกับขุยมะพร้าวห่อด้วยกระดาษให้ได้รูปทรงยาวเหมือนธูปนำกระดาษสีมาประดับตกแต่งลวดลายให้สวยงามส่วนใหญ่นิยมทำเป็นลายไทยเช่นเดียวกับลายมัดหมี่แล้วนำธูปไปมัดติดกับดาวซึ่งทำจากใบลานมัดติดกับคันไม้ไผ่ลักษณะคล้ายคันเบ็ดเสร็จแล้วนำไปเสียบเข้ากับแกนไม้ไผ่ที่เจาะรูรอบๆเตรียมไว้ความสูงประมาณ ๓-๕ เมตร รูปทรงคล้ายฉัตรก่อนจะนำไปแห่และจุดไฟบูชา

ต้นกระธูป ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๔๕ ต้นกระธูป ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๔๕ ได้มีรูปแบบเปลี่ยนไปเนื่องจากระยะนี้อำเภอนองบัวแดง เริ่มได้รับอิทธิพลด้านเทคโนโลยีจากถิ่นอื่นมากและสื่อต่าง ๆ ก็ได้หลั่งเข้ามาตลอดทั้งนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นมา มีการแข่งขันการประกวดความสวยงามของต้นกระธูปทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ได้นำ ความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้มากขึ้นกว่าเดิม อาทิเช่น ขบวนการผลิตการใช้แม่พิมพ์ รูปทรงก็ดูประณีตสวยงาม มีลวดลายที่หลากหลายกว่าเดิม

ต้นกระธูป ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๖ – ปัจจุบัน ต้นกระธูป ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๖ – ปัจจุบัน ได้มีการพัฒนามากขึ้นเนื่องจากมีการแข่งขัน มีรางวัลเป็นแรงจูงใจ ทำให้ชาวบ้านในแต่ละตำบลจัดหาช่างที่มีความชำนาญเกี่ยวกับลวดลายมีความรู้ในด้านศิลปะมาจัดทำ บางตำบลไม่มีบุคลากรก็ไปว่าจ้างผู้ที่มีความชำนาญในด้านนี้มาทำเพื่อหวังเงินรางวัลโดยเฉพาะก็มี ต้นกระธูปก็จัดให้มีขบวนแห่ของแต่ละตำบล มีการประดับรถให้สวยงาม บนรถของแต่ละตำบลก็จะมีธิดาต้นกระธูป แห่ไปรอบ ๆ เขตเทศบาล เสร็จแล้วนำไปตั้งไว้ในซุ้มของแต่ละตำบล แต่ไม่ได้นำไปบูชาหรือถวายพระสงฆ์แล้วนำไปจุดเหมือนสมัยก่อน

“ประเพณีบุญแห่กระธูป เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพียง ๑-๒ วัน มีการประกอบพิธีกรรม โดยถือปฏิบัติพิธีกรรมในวัดประเพณีบุญแห่กระธูปของอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิจะจัด ณ บริเวณ

^{๙๗} สัมภาษณ์ นางเรียมตา เดชเจริญ, ผู้ใหญ่บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

สนามหน้าที่ว่าการอำเภอหนองบัวแดงก่อนวันออกพรรษา”^{๔๘} ซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่น่าสนใจมากมาย ประกอบด้วย การจุดต้นกระธูป การประดับตกแต่งกระธูปที่สวยงามยิ่งใหญ่มาก พร้อมจัดขบวนแห่ ขบวนฟ้อนรำ และขบวนแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจพอเพียง แห่ไปตามถนนสายต่าง ๆ ในเขตเทศบาลตำบลหนองบัวแดง ก่อนจะนำต้นกระธูปไปทำพิธีจุดภายในวัดตามความเชื่อถือเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันประเพณีบุญแห่กระธูปเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๓ - ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ของทุกปี มีการประกอบพิธีกรรม ณ ที่ว่าการอำเภอหนองบัวแดง โดยถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน และองค์ความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของบุญกระธูปนั้น ประกอบไปด้วย ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ประกอบพิธีกรรม แหล่งเรียนรู้และพัฒนาความรู้ของต้นกระธูป ประเภทการทำต้นกระธูป เครื่องสักการบูชา และระยะเวลาในการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่จะพัฒนาไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อให้มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญในการจัดงานประเพณีเชิงพุทธให้เกิดความสำเร็จสืบไป

สรุปความได้ว่า ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดชัยภูมิ มีประเพณีบุญแห่กระธูปของอำเภอหนองบัวแดง ซึ่งเป็นประเพณีเชิงพุทธที่ชุมชนนั้นได้จัดกันมาเป็นประจำทุกปี โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งประวัติความเป็นมาของการทำบุญกระธูปเกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยมีความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การเคารพบูชา ซึ่งงานบุญกระธูปนี้มีการจัดงานมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๒ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้สู่การท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาร่วมงานบุญในแต่ละปี สามารถสร้างรายได้ให้กับอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๔.สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ ย่อมส่งผลถึงผลกระทบและสภาพความเป็นอยู่ทั้งในระดับบุคคลและสังคม เพราะขาดความศรัทธา ขาดความรู้ หรือขาดผู้สนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จึงเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในเรื่องของการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยผู้วิจัยได้ลงภาคสนามเพื่อสอบถามสัมภาษณ์ ซึ่งจัดอยู่ในประเด็นนี้ เมื่อรวบรวมผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จะสามารถแยกแยะประเด็นได้ดังนี้ (๑) ด้านชุมชน (๒) ด้านสังคม (๓) ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์ และ (๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

^{๔๘} สัมภาษณ์ นางวิภาพร คำวันสา, ประธานกลุ่มแม่บ้านกระธูป บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

(๑) ด้านชุมชน

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงยิ่งกว่าสัตว์ประเภทอื่นสามารถศึกษาเรียนรู้อะไรก็ได้ เช่น การเรียนรู้ศิลปะ วิทยาการต่าง ๆ การเรียนรู้ระบบชีวิตสังคม ที่จะก่อให้เกิดความดีสุข มนุษย์จึงได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม เพราะดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อช่วยเหลืออาศัยพึ่งพากัน และตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม มนุษย์มีการสร้างสรรค์ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเจริญในรูปแบบต่าง ๆ ต่อเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคน อันได้แก่การสร้างสิ่งประดิษฐ์ ประเพณี ศาสนา และศิลปะแขนงต่าง ๆ รวมทั้งการจัดระเบียบทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เป็นต้น “ในปัจจุบันชุมชนไม่ยึดมั่นหลักตามความเป็นจริง ความถูกต้อง ในการดำเนินชีวิต ประพฤติตนตามที่ตนเองพึงปรารถนา ด้าน กาย วาจา ใจ โดยไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา จึงเป็นปัญหาของการเข้าใจตนเอง และชุมชนที่สามารถพัฒนาสู่ความเจริญได้ ย่อมส่งผลถึงความซื่อตรง แตกความสามัคคีและขาดความตั้งมั่น”^{๙๙}

“การเห็นประโยชน์ส่วนตน เป็นการแสดงออกโดยยึดตนเองเป็นสำคัญ ไม่เห็นความสำคัญต่อผู้อื่นและจะเอาเปรียบผู้อื่นโดยสม่ำเสมอ เพราะอันเกิดจากความโลภ ไม่ซื่อสัตย์ ไม่มีสัจจะในการที่จะแสดงออกโดยประโยชน์ส่วนใหญ่หรือส่วนรวม ส่งผลถึงบุคคลนั้น จะเอารัดเอาเปรียบของชุมชนที่ตนเองดำรงอยู่ ไม่แสดงออก กลัวความเอารัดเอาเปรียบ แสดงออกถึงจิตใจที่มีความโลเล ไม่ตั้งมั่นในคุณงามความดี ย่อมเป็นที่ระแวง ต่อบุคคลอื่นในการที่จะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่จัดขึ้น”^{๑๐๐}

การจัดกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นทุก ๆ ปี จะต้องร่วมแรงใจของชุมชน แต่ชุมชนบางชุมชนก็ไม่สามารถร่วมกลุ่มให้เกิดขึ้นได้ เพราะจิตสำนึกในการแสดงออกต่อความเป็นอยู่ที่ไม่ดี หรือกลุ่มคนที่เคยเป็นที่ระแวงของชาวบ้าน ไม่มีความซื่อสัตย์ ขาดสัจจะ จะไม่สามารถมาร่วมงานการจัดกิจกรรมได้ เพราะในกลุ่มชุมชนนั้นจะไม่ไว้วางใจ ส่งผลให้การสื่อสาร การประสานงานต้องติดขัดในการจัด ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธได้ ส่งผลให้บุคคลกลุ่มนี้ขาดบทบาทหน้าที่ในการอยู่ร่วมชุมชนที่ดีได้^{๑๐๑}

บทบาทของประชาชนจะต้องช่วยเหลืองานส่วนร่วมและก็ต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในกระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมโดย

๑. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และกลวิธีกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตจนสามารถปฏิบัติในชุมชนของตนเองได้

๒. ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนอื่น รวมทั้งติดตามช่วยเหลือให้ชุมชนอื่นปฏิบัติได้เช่นกัน

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ, ประชาชนชาวบ้านวังม่วง ตำบลหลวงบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูภากรวุฒิกุล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นางวิภาพร คำวันสา, ประธานกลุ่มแม่บ้านกระชูป บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

๓. ระดมทรัพยากรในท้องถิ่นตนเองมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ทั้งเรื่องกำลังคนเงิน และวัสดุอุปกรณ์

๔. ช่วยเหลือกันเองในปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ภายในชุมชน หรือร้องขอให้ภาคอื่นมาช่วยด้วยหากเห็นว่าจำเป็น

๕. พัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาอยู่เป็นประจำโดยช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกับภาคอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการดำเนินงานพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมโดยแท้จริง^{๑๐๒}

ดังนั้น การขาดความซื่อสัตย์และขาดสัจจะในการอยู่ร่วมชุมชนนั้น จะเป็นที่ระแวงของบุคคลทั่วไปในชุมชน ขาดความยึดมั่นในความดี ไม่ปฏิบัติตามตามความเป็นจริง ที่ชุมชนได้วางกฎระเบียบเอาไว้ จึงเป็นกระทบต่อการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

สรุปความได้ว่า ด้านชุมชน มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงยิ่งกว่าสัตว์ประเภทอื่นสามารถศึกษาเรียนรู้อะไรก็ได้ เช่น การเรียนรู้ศิลปะ วิทยาการต่าง ๆ การเรียนรู้ระบบชีวิตสังคม ที่จะก่อให้เกิดศานติสุข มนุษย์จึงได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม เพราะดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อช่วยเหลืออาศัยพึ่งพากัน และตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการเห็นประโยชน์ส่วนตน เป็นการแสดงออกโดยยึดตนเองเป็นสำคัญ ไม่เห็นความสำคัญต่อผู้อื่นและจะเอาเปรียบผู้อื่นโดยสม่าเสมอ เพราะอันเกิดจากความโลภ ไม่ซื่อสัตย์ ไม่มีสัจจะในการที่จะแสดงออกโดยประโยชน์ส่วนใหญ่หรือส่วนรวม ส่งผลถึงบุคคลนั้น จะเอาไรต์เอาเปรียบของชุมชนที่ตนเองดำรงอยู่ ไม่แสดงออก กลัวความเอาไรต์เอาเปรียบ แสดงออกถึงจิตใจที่มีความโลเล ไม่ตั้งมั่นในคุณงามความดี ย่อมเป็นที่ระแวง ต่อบุคคลอื่นในการที่จะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่จัดขึ้น และการจัดกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นทุก ๆ ปี จะต้องร่วมแรงใจของชุมชน แต่ชุมชนบางชุมชนก็ไม่สามารถร่วมกลุ่มให้เกิดขึ้นได้ เพราะจิตสำนึกในการแสดงออกต่อความเป็นอยู่ที่ไม่ดี หรือกลุ่มคนที่เคยเป็นที่ระแวงของชาวบ้าน ไม่มีความซื่อสัตย์ขาดสัจจะ จะไม่สามารถมาร่วมงานการจัดกิจกรรมได้ เพราะในกลุ่มชุมชนนั้นจะไม่ไว้วางใจ ส่งผลให้การสื่อสาร การประสานงานต้องติดขัดในการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธได้ ส่งผลให้บุคคลกลุ่มนี้ขาดบทบาทหน้าที่ในการอยู่ร่วมชุมชนที่ดีได้

(๒) ด้านสังคม

ชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมทุกวันนี้ เป็นสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การแข่งขันสูงขึ้น ทำให้ชีวิตในการดำรงอยู่เร่งรีบ เช่น การทำงาน การประกอบอาชีพ เป็นต้น ย่อมส่งผลถึงความเป็นอยู่ในสภาพที่สังคมนั้นย่อยแอ่ง แข่งขัน เมื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่สามารถมาร่วมงานหรือไม่ร่วมกับชาวหมู่คณะ อันเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตประจำวัน

บางปีจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ชาวบ้านก็มาร่วมงานไม่มากเมื่อทุกปี แต่บางปีก็มาน้อย เพราะการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป หรือโยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น จึงเป็นผลมา

^{๑๐๒} พระสมัย สุทธิโก (แถมบุญ), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๓.

จากการดำรงชีวิต เพื่อความเป็นอยู่ จึงทำให้บางชุมชนไม่มาร่วมงาน หรือร่วมกิจกรรม เพราะชีวิตครอบครัว ได้เปลี่ยนแปลงไป^{๑๐๓}

ดังนั้นผลกระทบเกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ จะขึ้นอยู่กับที่มาเข้าร่วมกิจกรรม บางครั้งก็มาร่วมงานมากแต่บางครั้งก็ไม่มาร่วมงาน เพราะการดำเนินชีวิตที่เร่งรีบ ความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป หรือชีวิตอยู่ในความลำบาก ชัดชน ส่งผลถึงความเป็นอยู่ในสังคม หรือในชีวิตประจำวันไม่ดีขึ้น

สรุปความได้ว่า ด้านสังคมส่งผลกระทบต่อบางปีจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ชาวบ้านก็มาร่วมงานไม่มากเมื่อทุกปี แต่บางปีก็น้อย เพราะการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป หรือโยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น จึงเป็นผลมาจากการดำรงชีวิต เพื่อความเป็นอยู่ จึงทำให้บางชุมชนไม่มาร่วมงาน หรือร่วมกิจกรรม เพราะชีวิต ครอบครัว ได้เปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ในสภาพที่สังคมนั้นยื้อแย่ง แข่งขัน เมื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่สามารถมาร่วมงานหรือไม่ร่วมกับชาวหมู่คณะ อันเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตประจำวัน

(๓) ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเกี่ยวกับชุมชนและสังคมในอำเภอเมืองชัยภูมิ ซึ่งอาศัยธรรมชาติที่สมบูรณ์เกี่ยวกับการเกษตรกรรม ทำนา หรือทำไร่ ความสมดุลของธรรมชาติ จะส่งผลให้วิถีชีวิตมีความสมบูรณ์ การดำเนินชีวิตก็เรียบง่าย เพราะต้องอาศัยธรรมชาติ

ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ก็ต้องอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ เช่น การทำบุญกระฐูป เป็นต้น การทำบุญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะชาวพุทธต้องทำบุญกุศล ทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ในยามเช้า หากปีไหนไม่มีความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ข้าว น้ำปีนั้นก็ จะไม่ดี จึงมีกิจกรรมเพื่อเป็นขวัญกำลังใจทางภูมิปัญญาท้องถิ่น หากไม่จัดกิจกรรมแล้ว ขวัญกำลังใจของชุมชน หรือสังคมก็ไม่ดี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ไม่ดีขึ้น ทำให้ขาดขวัญกำลังใจในการทำกิจการต่าง ๆ^{๑๐๔}

ดังนั้น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่อยู่ควบคู่ของการดำเนินชีวิตในชุมชน หรือสังคม เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ เพราะมนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ มีความผูกพันรู้ เช่น แม่น้ำคลอง ป่าไม้ เป็นต้น หากปีไหนธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปหรือขาดความสมดุลทางธรรมชาติ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลความเชื่อของมนุษย์ก็จะเกิดความเข้าใจว่า เป็นเพราะมนุษย์ทำผิดต่อธรรมชาติ มนุษย์ประพฤติผิดทำผิดในส่วนต่าง ๆ จึงมีการทำพิธีกรรมในส่วนของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธเกิดขึ้น เพื่อเคารพในธรรมชาติ เพื่อให้

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระมหาสุภชัย โกวิทโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง วัดเขต อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระมหาสุภชัย โกวิทโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง วัดเขต อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

ธรรมชาติดลบันดาลให้ธรรมชาตินั้น เป็นปรกติไปตามระบบ เมื่อธรรมชาติดีความเป็นปรกติแล้ว การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์ก็จะเป็นไปตามปรกติ

สรุปความได้ว่า ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ก็ต้องอาศัย ธรรมชาติดีและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ เช่น การทำบุญกระฐูป เป็นต้น การทำบุญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะชาวพุทธต้องทำบุญกุศล ทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ในยามเช้า หากปีไหนไม่มีความสมดุลงานธรรมชาติดีและสิ่งแวดล้อมแล้ว ข้าว น้ำปีนั้นก็ไม่ได้ดี จึงมีกิจกรรมเพื่อเป็นขวัญกำลังใจทางภูมิปัญญาท้องถิ่น หากไม่จัดกิจกรรมแล้ว ขวัญกำลังใจของชุมชน หรือสังคมก็ไม่ได้ ธรรมชาติดีและสิ่งแวดล้อมก็ไม่ได้ดีขึ้น ทำให้ขาดขวัญกำลังใจในการทำกิจการต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากไม่มีการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอเมืองชัยภูมิแล้ว ได้แก่ วัสดุขาดการดูแล ไม่มีการรักษา ขาดความสมดุลงานธรรมชาติดี ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่คู่กับชีวิตมนุษย์ ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลกระทบคือการขาดความสมดุลงานธรรมชาติดี เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่อยู่ควบคู่ของการดำเนินชีวิตในชุมชน หรือสังคม เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องอาศัยความสมดุลงานธรรมชาติดี เพราะมนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ มีความผูกพันรั้ว เช่น แม่น้ำคลอง ป่าไม้ เป็นต้น หากปีไหนธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปหรือขาดความสมดุลงานธรรมชาติดี ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลความเชื่อของมนุษย์ก็จะเกิดความเข้าใจว่า เป็นเพราะมนุษย์ทำผิดต่อธรรมชาติ มนุษย์ประพฤติผิดทำผิดในส่วนต่าง ๆ จึงมีการทำพิธีกรรมในส่วนของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธเกิดขึ้น

(๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์

การดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เป็นไปด้วยความรีบเร่ง ในชีวิตประจำวัน มีภาระในการประกอบอาชีพต่าง ๆ กันในชุมชน หากมีสติสัมปชัญญะในการควบคุมวิธีการดำเนินชีวิต หรือรู้จักการใช้ชีวิตก็จะสามารถสร้างความสมดุลงานการครองตนเองไปอย่างเรียบง่าย และสามารถสร้างความสุข ความเจริญให้กับตนเองอย่างพอเหมาะพอควร

ความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปในชุมชนหรือสังคมนั้น เป็นการดำเนินชีวิตตามหน้าที่ของมนุษย์ ที่มีภาระหรือมีความเป็นอยู่ของการดิ้นรน หากสภาพจิตใจยังมีความโลภ ความต้องการ การแสวงหาของเพื่อความอยู่รอดเป็น ย่อมหน้าที่หรือเป็นความต้องการของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ หากมีจิตความอยากได้มาก ขาดความยับยั้ง หรือยังคิด ย่อมมีจิตเป็นอกุศลธรรม ขาดสัจจะ ไม่มีความละอายในตน หรือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนทั้งตนเอง และผู้อื่น โดยยึดความคิดตัวเองเป็นสำคัญ ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ เอาความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่ตั้งอยู่ในคุณความจริง มีความทะยานอยากไม่รู้จักสิ้นสุด เบียดเบียนคนอื่น มีจิตริษยา อาฆาตแค้น ทำให้คนอื่นเดือดร้อน สิ่งเหล่านี้คือความไม่พอ ความต้องการ ความโลภ ไม่มีความพอเพียง เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลถึงความไม่มีความสุข ชีวิตสับสน ย่อมส่งผลถึงชีวิตและสังคม เป็นการเอาวัดเอาเปรียบ เพราะความโลภหลงมัวเมาในชีวิต ไม่มีสติสัมปชัญญะ หากมีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง พอดีพอประมาณ การดำเนินชีวิตก็จะมีความสุข กระทั่งตนเองและผู้อื่น^{๑๐๕}

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูภากรวุฒิกุล, ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

ดังนั้น ความพอประมาณของการดำเนินชีวิตของตนเอง ย่อมส่งผลถึงการมีสติสัมปชัญญะ โดยระลึกได้ว่า การมีอยู่มีกินอย่างพอดีแล้ว ไม่ดิ้นรน ไม่ขวนขวาย ไม่ทะเยอทะยาน ไม่โลภ ออยากได้มาก จะสามารถดำรงตนอย่างพอเพียง ส่งผลถึงความสุข ของตนเอง และส่งผลถึงส่วนร่วมที่มีการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

สรุปความได้ว่า ด้านทรัพยากรมนุษย์ ความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปในชุมชนหรือสังคม นั้น เป็นการดำเนินชีวิตตามหน้าที่ของมนุษย์ ที่มีภาระหรือมีความเป็นอยู่ของการดิ้นรน หากสภาพจิตใจยังมีความโลภ ความต้องการ การแสวงหาของเพื่อความอยู่รอดเป็น ย่อมหน้าที่หรือเป็นความต้องการของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ หากมีจิตความอยากได้มาก ขาดความยับยั้ง หรือยังคิด ย่อมมีจิตเป็นอกุศลธรรม ขาดสัจจะ ไม่มีความละเอียดในตน หรือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนทั้งตนเอง และผู้อื่น โดยยึดความคิดตัวเองเป็นสำคัญ ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ เอาความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่ตั้งอยู่ในคุณความจริง มีความทะเยอทะยานอยากไม่รู้จักสิ้นสุด เบียดเบียนคนอื่น มีจิตริษยา อาฆาตเค้น ทำให้คนอื่นเดือดร้อน สิ่งเหล่านี้คือความไม่พอ ความต้องการ ความโลภ ไม่มีความพอเพียง เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลถึงความไม่มีความสุข ชีวิตสับสน ย่อมส่งผลถึงชีวิตและสังคม เป็นการเอารัดเอาเปรียบ เพราะความโลภหลงมัวเมาในชีวิต ไม่มีสติสัมปชัญญะ หากมีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง พอดี พอประมาณ การดำเนินชีวิตก็มีความสุข กระทั่งตนเองและผู้อื่น เพราะความพอประมาณของการดำเนินชีวิตของตนเอง ย่อมส่งผลถึงการมีสติสัมปชัญญะ โดยระลึกได้ว่า การมีอยู่มีกินอย่างพอดีแล้ว ไม่ดิ้นรน ไม่ขวนขวาย ไม่ทะเยอทะยาน ไม่โลภ ออยากได้มาก จะสามารถดำรงตนอย่างพอเพียง ส่งผลถึงความสุข ของตนเอง และส่งผลถึงส่วนร่วมที่มีการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ

การนำเสนอข้อมูลเป็นการนำความรู้ที่สะสมมา หรือข้อมูลที่จัดเก็บเอาไว้ เพื่อเป็นการนำความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ มาจัดเป็นกิจกรรมในท้องถิ่นชุมชน ซึ่งความรู้ที่ได้จากการส่งเสริมประสบการณ์ การปฏิบัติจริง หรือแม้แต่ความรู้ที่บอกเล่าด้วยวาจา เพื่อจัดออกมาเป็นรูปแบบที่เคยปฏิบัติตามความเชื่อที่เกี่ยวข้องด้วยวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณี

การจัดภูมิปัญญาในปัจจุบันจะอาศัยความรู้เดิมที่เคยปฏิบัติกันมา รูปแบบเดิมบางครั้งหรือบางชุมชนไม่มีรูปแบบใหม่ ที่ผสมผสานกับการใช้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ เข้ามามีบทบาทมาก เพราะขาดความรู้ ความเข้าใจ ไม่สามารถนำวิทยาการสมัยใหม่มาบูรณาการ การนำเสนอจึงเป็นการเสนอในรูปแบบเดิม ๆ การพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงให้ก้าวไกลก็เป็นเรื่องอยาก ขาดกระบวนการคิด วิเคราะห์ หรือหลักการที่มีความรู้ที่หลากหลาย ไม่สามารถสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในชุมชนได้^{๑๐๖}

ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นไปในรูปแบบเดิม ๆ ไม่มีรูปแบบวิทยาการสมัยใหม่ อันเป็นเพราะว่าขาดความรู้ ความเชื่อมโยง ขาดความเข้าใจ และวิธีการ

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ, ปราชญ์ชาวบ้านวังม่วง ตำบลหลวงบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

นำเสนอลักษณะของเก่า หากมีรูปแบบใหม่ ๆ หรือวิธีการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมผสานความรู้ของวิทยาการใหม่ ๆ จะทำให้เกิดสีสัน เป็นที่แปลกตาของผู้ที่เข้ามาร่วมงานกิจกรรมในครั้งนั้น

จะเห็นได้ว่า ด้านข้อมูลและสารสนเทศ ส่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดงานภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ การจัดเก็บข้อมูลของกิจกรรมไม่ได้จัดเก็บข้อมูลทางวิทยาการสมัยใหม่ ทางสารสนเทศ ขาดความรู้ทางเทคโนโลยี การนำเสนอข้อมูล ต้องอาศัยผู้รู้มาประสานงานขาดผู้รู้ประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีเชิงพุทธขาดการรักษาจัดเก็บเป็นข้อมูลทางประเพณีของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิเคราะห์ สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ การจัดภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธในปัจจุบันจะอาศัยความรู้เดิมที่เคยปฏิบัติกันมา รูปแบบเดิมบางครั้ง หรือบางชุมชน ไม่มีรูปแบบใหม่ ที่ผสมผสานกับการใช้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ เข้ามามีบทบาทมาก โดยเฉพาะการขาดความรู้ ความเข้าใจ ไม่สามารถนำวิทยาการสมัยใหม่มาบูรณาการ การนำเสนอจึงเป็นการเสนอในรูปแบบเดิม ๆ การพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงให้ก้าวไกลก็เป็นเรื่องอยาก ขาดกระบวนการ คิด วิเคราะห์ หรือหลักการที่มีความรู้ที่หลากหลาย ไม่สามารถสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ การนำเสนอข้อมูลของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นไปในรูปแบบเดิม ๆ ไม่มีรูปแบบวิทยาการสมัยใหม่ อันเป็นเพราะขาดความรู้ ความเชื่อมโยง ขาดความเข้าใจ และวิธีการนำเสนอลักษณะของเก่า หากมีรูปแบบใหม่ ๆ หรือวิธีการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมผสานความรู้ของวิทยาการใหม่ ๆ จะทำให้เกิดสีสัน เป็นที่แปลกตาของผู้ที่เข้ามาร่วมงานกิจกรรมในครั้งนั้น จะเห็นได้ว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดงานภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของประชาชนอำเภอหนองบัวแดง การจัดเก็บข้อมูลของกิจกรรมไม่ได้จัดเก็บข้อมูลทางวิทยาการสมัยใหม่ ขาดความรู้ทางเทคโนโลยี การนำเสนอข้อมูล ต้องอาศัยผู้รู้มาประสานงานขาดผู้รู้ประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณี ขาดการสืบต่อ ด้านชุมชน มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงยิ่งกว่าสัตว์ประเภทอื่นสามารถศึกษาเรียนรู้อะไรก็ได้ เช่น การเรียนรู้ศิลปะ วิทยาการต่าง ๆ การเรียนรู้ระบบชีวิตสังคม ที่จะก่อให้เกิดศานติสุข มนุษย์จึงได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม เพราะดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อช่วยเหลืออาศัยพึ่งพากัน และตอบสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกันในสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการเห็นประโยชน์ส่วนตน เป็นการแสดงออกโดยยึดตนเองเป็นสำคัญ ไม่เห็นความสำคัญต่อผู้อื่นและจะเอาเปรียบผู้อื่นโดยสมำเสมอ เพราะอันเกิดจากความโลภ ไม่ซื่อสัตย์ ไม่มีสัจจะในการที่จะแสดงออกโดยประโยชน์ส่วนใหญ่หรือส่วนรวม ส่งผลถึงบุคคลนั้น จะเอาไร้เอาเปรียบของชุมชนที่ตนเองดำรงอยู่ ไม่แสดงออก กลัวความเอาไร้เอาเปรียบ แสดงออกถึงจิตใจที่มีความโลภ ไม่ตั้งมั่นในคุณงามความดี ย่อมเป็นที่ระแวง ต่อบุคคลอื่นในการที่จะร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่จัดขึ้น และการจัดกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นทุก ๆ ปี จะต้องร่วมแรงใจของชุมชน แต่ชุมชนบางชุมชนก็ไม่สามารถร่วมกลุ่มให้เกิดขึ้นได้ เพราะจิตสำนึกในการแสดงออกต่อความเป็นอยู่ที่ไม่ดี หรือกลุ่มคนที่เคยเป็นที่ระแวงของชาวบ้าน ไม่มีความซื่อสัตย์

ขาดสัจจะ จะไม่สามารถมาร่วมงานการจัดกิจกรรมได้ เพราะในกลุ่มชุมชนนั้นจะไม่ไว้ใจ ส่งผลให้ การสื่อสาร การประสานงานต้องติดขัดในการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธได้ ส่งผลให้บุคคลกลุ่มนี้ ขาดบทบาทหน้าที่ในการอยู่ร่วมชุมชนที่ดีได้ ด้านสังคมส่งผลกระทบต่อบางปีจัดกิจกรรมภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธ ชาวบ้านก็มาร่วมงานไม่มากเมื่อทุกปี แต่บางปีก็น้อย เพราะการดำเนินชีวิตที่ เปลี่ยนแปลงไป หรือโยกย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น จึงเป็นผลมาจากการดำรงชีวิต เพื่อความเป็นอยู่ จึง ทำให้บางชุมชนไม่มาร่วมงาน หรือร่วมกิจกรรม เพราะชีวิต ครอบครัวยุคใหม่ได้เปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผล ถึงความเป็นอยู่ในสภาพที่สังคมนั้นยิ่งแย่ง แข่งขัน เมื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่สามารถมาร่วมงาน หรือไม่ร่วมกับชาวหมู่คณะ อันเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้านธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ก็ต้องอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ เช่น การ ทำบุญกระชูป เป็นต้น การทำบุญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะชาวพุทธต้องทำบุญกุศล ทำบุญตัก บาตร พระสงฆ์เฝ้ายามเช้า หากปีไหนไม่มีความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ข้าว น้ำป่านั้นก็ จะไม่ดี จึงมีกิจกรรมเพื่อเป็นขวัญกำลังใจทางภูมิปัญญาท้องถิ่น หากไม่จัดกิจกรรมแล้ว ขวัญกำลังใจ ของชุมชน หรือสังคมก็ไม่ดี ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ไม่ดีขึ้น ทำให้ขาดขวัญกำลังใจในการทำ กิจกรรมต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากไม่มีการจัดภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอเมืองชัยภูมิแล้ว ได้แก่ วัสดุขาดการดูแล ไม่มีการรักษา ขาด ความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่คู่กับชีวิตมนุษย์ ต้องอาศัย ซึ่งกันและกัน ส่งผลกระทบคือการขาดความสมดุลทางธรรมชาติ เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่อยู่ควบคู่ของการดำเนินชีวิตในชุมชน หรือสังคม เพราะภูมิปัญญา ท้องถิ่นต้องอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ เพราะมนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ มีความผูกพันดู เช่น แม่น้ำคลอง ป่าไม้ เป็นต้น หากปีไหนธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปหรือขาดความสมดุลทางธรรมชาติ ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลความเชื่อของมนุษย์ก็จะเกิดความเข้าใจว่า เป็นเพราะมนุษย์ทำผิดต่อ ธรรมชาติ มนุษย์ประพฤติผิดทำผิดในส่วนต่าง ๆ จึงมีการทำพิธีกรรมในส่วนของภูมิปัญญาประเพณี เชิงพุทธเกิดขึ้น ด้านทรัพยากรมนุษย์ ความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนแปลงไปในชุมชนหรือสังคมนั้น เป็นการ ดำเนินชีวิตตามหน้าที่ของมนุษย์ ที่มีภาระหรือมีความเป็นอยู่ของการดิ้นรน หากสภาพจิตใจยังมีความ โลก ความต้องการ การแสวงหาของเพื่อความอยู่รอดเป็น ย่อมหน้าที่หรือเป็นความต้องการของ มนุษย์ที่อาศัยอยู่ หากมีจิตความอยากได้มาก ขาดความยับยั้ง หรือยังคิด ย่อมมีจิตเป็นอกุศลธรรม ขาดสัจจะ ไม่มีความละเอียดในตน หรือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมส่งผลถึงความเดือดร้อนทั้ง ตนเอง และผู้อื่น โดยยึดความคิดตัวเองเป็นสำคัญ ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ เอาความคิดของตนเองเป็น ที่ตั้ง ไม่ตั้งอยู่ในคุณความจริง มีความทะยานอยากไม่รู้จักสิ้นสุด เบียดเบียนคนอื่น มีจิตริษยา อาฆาต แค้น ทำให้คนอื่นเดือดร้อน สิ่งเหล่านี้คือความไม่พอ ความต้องการ ความโลภ ไม่มีความพอเพียง เมื่อ เกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลถึงความไม่มีความสุข ชีวิตสับสน ย่อมส่งผลถึงชีวิตและสังคม เป็นการเอาวัดเอา

เปรียบ เพราะความโลภหลงมัวเมาในชีวิต ไม่มีสติสัมปชัญญะ หากมีสติสัมปชัญญะในการดำรงชีวิต อย่างพอเพียง พอดี พอประมาณ การดำเนินชีวิตก็จะมีความสุข กระทั่งตนเองและผู้อื่น เพราะความ พอประมาณของการดำเนินชีวิตของตนเอง ย่อมส่งผลถึงการมีสติสัมปชัญญะ โดยระลึกได้ว่า การมีอยู่ มีกินอย่างพอดีแล้ว ไม่ดีเกิน ไม่จนจนขวย ไม่ทะเยอทะยาน ไม่โลภ อยากรได้มาก จะสามารถดำรงตน อย่างพอเพียง ส่งผลถึงความสุข ของตนเอง และส่งผลถึงส่วนร่วมที่มีการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และด้านข้อมูลและสารสนเทศ ส่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของ ประชาชนอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ การจัดเก็บข้อมูลของกิจกรรมไม่ได้จัดเก็บข้อมูลทาง วิทยาการสมัยใหม่ ทางสารสนเทศ ขาดความรู้ทางเทคโนโลยี การนำเสนอข้อมูล ต้องอาศัยผู้รู้มา ประสานงานขาดผู้รู้ประชาสัมพันธ์ วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีเชิงพุทธขาดการรักษาจัดเก็บ เป็นข้อมูลทางประเพณีของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๔.๑.๔ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจังหวัดสุรินทร์

ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดสุรินทร์ ได้กำหนดพื้นที่ใน การศึกษาคืออำเภอท่าตูม ซึ่งมีประเพณีการบวชนาคข้าง และมีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธ ซึ่งการ บวชก็เป็นประเพณีในการรักษาแบบอย่างพระพุทธศาสนาและในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวช เป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์โดยจัดทำเป็น ประจำทุกปี โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.สภาพบริบททั่วไปของอำเภอท่าตูม

ชุมชนอำเภอท่าตูม เป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม ตั้งแต่ปลายสมัยเจนละ (ยุคศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓) ที่มีการปกครองที่ อีสานปุระ (สุรินทร์) เมื่อรัฐสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ประกาศลัทธิ เทวราชา และสถาปนา อาณาจักรอังกอร์ ได้มีการแผ่ขยายการปกครองออกไปอย่างกว้างขวาง จาก การนับถือเทวนิยมดังกล่าว จะมีการสร้าง เทวสถาน ในการประกอบพิธี และปราสาทที่พำนักของผู้ แสวงบุญทั่วไปในการไปมาหาสู่ระหว่างเมืองสำคัญต่าง ๆ ในสมัยนั้นจะติดต่อกันทั้งในทางบก และ ทางน้ำซึ่งเป็นไปในรูปแบบของการส่งส่วย ส่งเครื่องราชบรรณาการ การแลกเปลี่ยนผลิตผลการ ค้าขาย ตลอดจนการยกกองทัพไปรบ การติดต่อระหว่างเมืองในแดนอีสานตอนล่าง จึงเป็นทางเรือ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในการล่องเรือดังกล่าวตามแม่น้ำนั้นจะมีการติดต่อทางด้านนครจำปาสัก ปากเซ และฝั่งแม่น้ำโขง (เจนละบก) และทางด้านนครธม นครวัด กำปงจาม กำปงฉนังมาตามลำน้ำ เพื่อ ติดต่อกับอาณาจักรพินาย จากการเดินทางรอนแรมมาถึงที่ตั้งบริเวณอำเภอท่าตูมในปัจจุบัน คณะ เดินทางได้มาตั้งค่ายพักแรม ระหว่างที่บริเวณริมฝั่ง ที่มีต้นมะม่วงใหญ่ จึงได้ตั้งค่ายพักแรมและสร้าง เป็นที่พักชั่วคราว และเรียกที่พักแรมนี้ว่า " กำปงสวาย" (ท่ามะม่วง) ชุมชนกำปงสวาย ได้ดำรงอยู่ เรื่อยมาแม้ว่าเมื่ออาณาจักรเจนละและขอมโบราณ จะเสื่อมอำนาจลง จนเมื่อรัชสมัยรัชกาลที่ ๒,๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการรบพุ่งกัน ระหว่างไทยกับกัมพูชาอีก ไทยได้อพยพชาวกัมพูชาบางส่วน เข้ามาในประเทศไทย ชาวกัมพูชาที่มีเชื้อสายเดิม ก็ได้อพยพมาอยู่ในชุมชนกำปงสวายนี้ ได้เปลี่ยนมา

เป็น "พงสวาย" ในปัจจุบัน (หมู่ที่ ๑๓ ตำบลท่าตูม) ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๓๐ อำเภอท่าตูมได้มีการอพยพมาบริเวณปากน้ำมูลและชี มาบรรจบกันโดยชาวกูย (ส่วย) ซึ่งอพยพมาจากแคว้นจำปาสักเป็นพวกที่รักสงบ รักธรรมชาติ มีความชำนาญในการเลี้ยงช้างและการเกษตร เห็นว่าบริเวณดังกล่าวมีต้นโพธิ์ ซึ่งเป็นอาหารของช้างมาก มีทำเลเลี้ยงช้างเหมาะสม จึงได้อพยพมาอาศัยอยู่บริเวณนั้น และเรียกบริเวณนั้นว่า "กระโพ" (ตำบลกระโพ ในปัจจุบัน) ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ อำเภอท่าตูมได้ยกขึ้นเป็นอำเภอสุริน และขึ้นอยู่กับเจ้าเมืองชูนันท์ ปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เห็นว่าการให้อำเภอสุรินขึ้นอยู่กับเจ้าเมืองชูนันท์นั้น มีระยะทางไกลมาก สร้างความลำบากให้แก่ข้าราชการและราษฎรไปติดต่อราชการ จึงได้พิจารณาให้อำเภอสุรินมาขึ้นต่อเจ้าเมืองสุรินทร์ และเปลี่ยนเป็นอำเภออุตรสุรินทร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ครั้งแรกให้ขึ้นอยู่กับอำเภอเมืองสุรินทร์ มีหลวงแพ่งเป็นนายอำเภอคนแรก ต่อมาปี ๒๔๕๖ ได้มีการตั้งอำเภออุตรสุรินทร์ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำมูล บ้านกำปงสวาย แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ขุนสุรสิทธิ์ สารการ (พิน จรรย์านนท์) ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายอำเภอคนแรก เมื่อเทศาภิบาลได้ตรวจงานอำเภอและชมทิวทัศน์ในแม่น้ำที่แพ หน้าที่ว่าการได้พลาดตกลงน้ำเสียงดังตูม ชาวบ้านจึงเรียกทำแห่งนั้นว่า "ท่าตูม" และเนื่องจากท่าแห่งนั้นเป็นที่ตั้งอำเภอด้วย จึงเรียกที่ว่าการอำเภอท่าตูมมาจนติดปาก หรืออีกนัยหนึ่ง ต่อมาเนื่องจากมีการติดต่อค้าขายกับชุมชนภายนอกมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ใช้การติดต่อขนส่งทางน้ำคือ แม่น้ำมูล บริเวณหรือจุดที่ทำการค้าขายส่วนใหญ่จะอยู่ที่บริเวณท่าน้ำ ดังนั้นจึงเรียกท่าน้ำดังกล่าวว่า "ท่ามะตูม" (เดิมต้นมะตูมจะมีตามริมฝั่งแม่น้ำมูลตั้งแต่วัดโพธิ์ฤกษ์อารามถึงบ้านตูม) และเรียกกันเรื่อยมาจนเกิดมีการกร่อนคำเหลือเพียงคำว่า "ท่าตูม" หรืออาจนำเอาชื่อหมู่บ้านกำปงสวาย (ท่ามะม่วง) กับบ้านโคกพะเนิว (มะตูม) มารวมกัน คือ แปลว่า ท่า รวมกับคำว่า ตูม เป็น ท่าตูม ก็เป็นไปได้ ต่อมาสมัยสงครามเอเชียบูรพา (๒๔๘๘) ทางราชการมีคำสั่งให้อำเภอจัดทำสนามบินฉุกเฉิน อำเภอได้แผ้วถางที่สาธารณะ หมู่ที่ ๗ ตำบลท่าตูมเป็นสนามบิน หลังจากสิ้นสุดสงครามทางคณะกรรมการอำเภอเห็นว่า ที่ว่าการอำเภอดั้งเดิมอยู่กลางชุมชนมีความแออัดคับแคบขยายส่วนราชการต่าง ๆ ไม่ได้ จึงได้ย้ายมาตั้งที่สนามบิน (บริเวณอำเภอปัจจุบัน) และเนื่องจากการเรียกกันจนติดปากว่าอำเภอท่าตูม จึงได้เปลี่ยนชื่อ จากอำเภออุตรสุรินทร์ มาเป็น อำเภอท่าตูม "คำขวัญอำเภอท่าตูม ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมเนื้อดี ประเพณีเรือยาว ข้าวหลามขึ้นชื่อ เลื่องลือทุ่งกุลารามตาแม่น้ำมูล"

อำเภอท่าตูมตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเกษตรวิสัย (จังหวัดร้อยเอ็ด) และอำเภอสวรรณภูมิ (จังหวัดร้อยเอ็ด)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอรัตนบุรี และอำเภอสนม

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอจอมพระ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอสตึก (จังหวัดบุรีรัมย์) และอำเภอชุมพลบุรี

อำเภอท่าตูมแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๐ ตำบล ๑๖๕ หมู่บ้าน ได้แก่

๑. ท่าตูม	๒๒ หมู่บ้าน	๖. บะ	๑๕ หมู่บ้าน
๒. กระโพ	๒๐ หมู่บ้าน	๗. หนองบัว	๑๑ หมู่บ้าน
๓. พรหมเทพ	๒๒ หมู่บ้าน	๘. บัวโคก	๑๙ หมู่บ้าน

๔. โพนครก ๑๖ หมู่บ้าน ๙. หนองเมธี ๑๑ หมู่บ้าน

๕. เมืองแก ๑๙ หมู่บ้าน ๑๐. ฟุ่งกุลา ๑๐ หมู่บ้าน

ท้องที่อำเภอท่าตูมประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๑๑ แห่ง ได้แก่

๑.เทศบาลตำบลท่าตูม ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลท่าตูม

๒.เทศบาลตำบลเมืองแก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเมืองแกทั้งตำบล

๓.องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตูม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าตูม (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลท่าตูม)

๔.องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลกระโพทั้งตำบล

๕.องค์การบริหารส่วนตำบลพรมเทพ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลพรมเทพทั้งตำบล

๖.องค์การบริหารส่วนตำบลโพนครก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโพนครกทั้งตำบล

๗.องค์การบริหารส่วนตำบลปะ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปะทั้งตำบล

๘.องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองบัวทั้งตำบล

๙.องค์การบริหารส่วนตำบลบัวโคก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบัวโคกทั้งตำบล

๑๐.องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเมธี ครอบคลุมพื้นที่ตำบลหนองเมธีทั้งตำบล

๑๑.องค์การบริหารส่วนตำบลฟุ่งกุลา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลฟุ่งกุลาทั้งตำบล

จากการศึกษาในเชิงชาติพันธุ์วิทยาเชื่อว่า^{๑๐๗} บริเวณลุ่มน้ำมูลในเขตอำเภอท่าตูม เป็นดินแดนที่มีผู้คนเป็นเจ้าของถิ่นเดิมอาศัยอยู่มานานแล้ว ดังหลักฐาน คือ ชุมชนโบราณเป็นเนินดินสูง มีคูน้ำ คันดินล้อมรอบ ซึ่งพบเห็นอยู่ทั่วไป จากการขุดค้นโบราณคดี ได้พบภาชนะเครื่องปั้นดินเผา และตะกรันโลหะ สันนิษฐานว่า เคยมีการถลุงเหล็กและโลหะอื่น ๆ มาก่อนและหลังจากนั้น มาวิเคราะห์คาร์บอนพบว่า มีอายุประมาณ ๓,๐๐๐ ปี แสดงว่าบริเวณเหล่านี้เป็นแหล่งชุมชนโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีอายุร่วมสมัยเดียวกับชุมชนโบราณบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และบ้านปราสาท จังหวัดนครราชสีมา

๒. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทั่วไปอำเภอท่าตูม

ประเพณีและวัฒนธรรม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม ยึดถือปฏิบัติมาช้านานซึ่งมีหลายประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกับที่อื่น ๆ หากวิธีการปฏิบัติบางครั้งอาจไม่เหมือนกัน หรือมีความแตกต่างกันในบางอย่าง แต่ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ก็ยังเป็นประเพณีที่ถือได้ว่า มีความสำคัญ เป็นอย่างยิ่งต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างยิ่ง กรณีที่มีความเชื่อว่าเป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองให้คนในหมู่บ้าน เกิดความร่มเย็น ปราศจากอันตราย จึงได้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวันสำคัญของประชาชนในเขตอำเภอท่าตูม เช่น ผีปู้ตา ผีปู้ตา หรือ ผีตาปู้ เป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วที่คอยปกป้องคุ้มครอง ให้คนในหมู่บ้าน มีความเป็นอยู่สุขสบาย ดังนั้น ผีปู้ตาจึงเปรียบเสมือนที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน เมื่อได้รับ ความเดือดร้อน เช่น เจ็บป่วย พืชพันธุ์ธัญญาหารไม่อุดมสมบูรณ์ หรือทำมาค้าขายไม่ได้ดี ก็จะไป (บนบาน) เพื่อวิงวอนให้ให้เจ้าปู่ช่วยคลบนัดาลให้

^{๑๐๗} บุญชาน โทชน์, ตามรอยวัฒนธรรมท่าตูม, (สุรินทร์ : สำนักพิมพ์ทองดี, ๒๕๕๑), หน้า ๙๕.

ประสบตามความปรารถนา เมื่อได้ในสิ่งที่ปรารถนาแล้ว ผู้บนบานก็จะนำ อาหารคาวหวานมาแก้บน ด้วยเหตุนี้เอง ผีปู้ตา จึงเป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่ถูกพันกับการดำเนินชีวิต ของชาวอีสาน โดยเฉพาะชาวอำเภอท่าตูม มาโดยตลอด ผีปู้ตา ยังเป็นแหล่งรวมจิตใจของผู้คนในชุมชน ไม่แบ่งแยกฐานะคนในสังคมว่า เป็นคนรวยหรือคนจนก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชนได้ ในแต่ละหมู่บ้าน จะสร้างศาลปู้ตา หรือเรียกว่า "ตูบปู้ตา" ไว้ประจำหมู่บ้านการสร้างศาลปู้ตามักจะสร้างบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน หรือบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่ พิธีกรรมการติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์กับดวงวิญญาณ จะกระทำเป็นประจำ ทุกปีเรียกว่า "การเลี้ยงผีปู้ตา" โดยทั่วไปมักจะกำหนดข้างขึ้นเดือนหก ก่อนฤกษ์กาลทำนา ก่อนถึงวันพิธี ชาวบ้านจะไปช่วยกันถากถางทำความสะอาดบริเวณตูบปู้ตา สำหรับผู้ที่จะไปไหว้ จะต้องนำเครื่องเช่นไว้ เช่น อาหารคาวหวาน ไก่ เหล้า ไปถวายปู้ตาพร้อมกับคนอื่น ๆ เมื่อได้เวลาอันสมควรหมอจ้ำ (ตัวกลางผู้ทำพิธี) จะจัดเตรียมเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ถาด เสื้อ มีดดาบ ของ้าว เสื้อคลุม ไว้ในที่ที่เหมาะสม การเริ่มพิธีบูชาเจ้าปู่ ชาวบ้านจะนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบูชา เจ้าปู่พร้อมทั้งกล่าวความสรุปได้ว่า "ประชาชนทุกคนในที่นี้เป็นลูกบ้าน ที่เปรียบเสมือนเป็นลูกหลานของเจ้าปู่ ได้พร้อมใจกันนำเครื่องเช่นไว้มาถวายเจ้าปู่ ขอได้โปรดให้เจ้าปู่รับของถวาย ของเหล่านี้ด้วย พร้อมทั้งขอให้ลูกหลานในที่นี้ได้มีโอกาสชื่นชมบารมีอภิบาลของเจ้าปู่ ขอให้เจ้าปู่เข้าขุน (เข้าร่าง) หมอจ้ำ" เมื่อเจ้าปู่เข้าขุมแล้วหมอจ้ำจะเดินพูดคุยกับชาวบ้านด้วยเรื่องราวต่าง ๆ นาๆ ตามแต่ชาวบ้านจะซักถาม เช่น เรื่องเจ็บป่วยต่าง ๆ ของหาย ฟ้าฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ ตลอดจนการกลับมาของญาติที่จากไปนาน จึงนับได้ว่าเป็นโอกาสที่มนุษย์ได้ติดต่อกับดวงวิญญาณ จากการพิจารณาอากัปกิริยาของหมอจ้ำ การจรจรโลงไว้ซึ่งจารีตประเพณีของท้องถิ่นอันเนื่องด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างมั่นคง คนทั่วไปอาจมองเห็นว่า ทางด้านความเชื่อ วิถีชีวิตของชาวอีสานได้เปลี่ยนแปลงไปจนแทบจะไม่เหลือร่องรอยวัฒนธรรมที่ดีงาม เหมือนในอดีตก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วชาวอีสานยังมีจิตใจสำนึกในการประพฤติปฏิบัติตามฮีต ((จารีต) สืบต่อกันมา ถึงแม้ว่าในการจัดพิธีกรรมต่างๆ จะต้องปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และเวลาให้สอดคล้องกันเพื่อความเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน แต่สังคมชนบทอย่างอำเภอท่าตูมยังสืบทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันอย่างไม่มีวันที่จะเสื่อมคลาย สถานที่สำคัญของอำเภอท่าตูมประกอบด้วย

หมู่บ้านช้าง อยู่ที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ ตามทางหลวงหมายเลข ๒๑๔ (จอมพระ-ท่าตูม) บริเวณหลัก กม.ที่ ๓๖ แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าไปอีกประมาณ ๒๒ กม. ชาวบ้านตากกลางดั้งเดิมเป็นส่วย มีอาชีพในการคล้องช้างป่า ผักช้าง และเลี้ยงช้าง ปัจจุบันยังคงมีการเลี้ยงช้าง และการฝึกช้างเพื่อร่วมการแสดงช้างของจังหวัดทุกปี นักท่องเที่ยวสามารถไปชมการฝึกช้างที่หมู่บ้านได้ทุกวันในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน

ศูนย์คชศึกษา อยู่ที่หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม เพื่อเป็นจุดรวมสังคมคนกับช้าง เป็นศูนย์ข้อมูลวัฒนธรรม ท้องถิ่น โดยทางอำเภอท่าตูม และชุมชนหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ได้ร่วมกันจัดการแสดงของช้างไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเปิดแสดงทุกวัน เวลา ๐๙.๐๐-๑๑.๐๐ น. อัตราค่าเข้าชมผู้ใหญ่ ๕๐ บาท เด็ก ๒๐ บาท ค่าขี่ช้าง ๕๐ บาทต่อ ๑ เชือก การเดินทางไปชมการแสดงของช้างสามารถใช้เส้นทางสุรินทร์-ร้อยเอ็ด ทางหลวงหมายเลข ๒๑๔ ประมาณ ๓๖ กม. เลี้ยวซ้ายเข้าไปประมาณ ๒๒ กม. ถึงบ้านตากกลาง ติดต่อสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม ได้ที่ผู้จัดการศูนย์คชศึกษา หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ชุมชนผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมือง ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลท่าตูม อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยกลุ่มสตรีแม่บ้านได้จัดตั้งขึ้น และได้ผลิตเป็นสินค้าโอท็อป อาทิเช่น กำไลงาช้าง ผ้าไหม เป็นต้น ถือเป็นการสร้างความภูมิใจให้ชุมชน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวมาจากต่างจังหวัดหรือแม้แต่ต่างประเทศ ก็ชื่นชม และให้ความสำคัญเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์

ประเพณีแข่งเรือยาว การแข่งเรือจึงเป็นประเพณีมรดกทางวัฒนธรรมแห่งสายน้ำมูล ในสมัยก่อนมีเพียงไม่กี่วัดเท่านั้นที่นิยมขุดเรือมาใช้ในการแข่งขัน เริ่มแรกจากวัดปทุมศิลาวารี บ้านปราสาท ตำบลท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูลในบริเวณวัดจะมีปราสาทหินนางบัวตูมอายุกว่า ๓๐๐๐ ปี ตั้งอยู่จึงเป็นวัดที่มีผู้คนเคารพนับถือมากที่สุด มีพระอุปัชฌาย์เฒ่า เป็นเจ้าอาวาส ชาวบ้านช่วยกันขุดเรือจากต้นตะเคียนทองลำหนึ่งตั้งชื่อว่า “จิ้งหั้นฮอย” (จิ้งหั้น แปลว่า ภัตตาหาร ฮอย แปลว่า หอมกรุ่น) เพราะตั้งชื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อศรัทธาว่าเปรียบดังเช่น ภัตตาหารถวายพระพุทธเจ้าที่หอมกรุ่นตลอด เป็นเรือขนาด ๔๐ ฝีพาย ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “สุวรรณค์ แลนด์” เมื่อมีเรือก็นำไปแสดงตามวัดต่างๆและชักชวนให้ร่วมกันขุดเรือในลักษณะเดียวกันจนมีเรือที่ขุดขึ้นมามากมายจากวัดต่างๆ เช่นเรือจากวัดบ้านตูมชื่อเรือหงส์เหินฟ้า ซึ่งเป็นเรือที่ชนะมาตลอดแทบทุกสนาม เรือจากวัดโพธิ์ฤกษ์อาราม ชื่อเรือบัวขาวบัวสอน เรือวัดบ้านยางกระจับ เรือวัดบ้านยางขามเฒ่า เรือวัดบ้านพรมเทพ เรือวัดบ้านปลั่งรัก เรือวัดบ้านน้ำคำ เรือวัดบ้านลำพิณ เป็นต้น^{๑๐๘}

สรุปความได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาทั่วไปอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีวัฒนธรรมประเพณีที่งดงาม ยึดถือปฏิบัติมาช้านานซึ่งมีหลายประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกับที่อื่น ๆ หากวิธีการปฏิบัติบางครั้งอาจ ไม่เหมือนกัน หรือมีความแตกต่างกันในบางอย่าง แต่ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ก็ยังเป็นประเพณีที่ถือได้ว่า มีความสำคัญ เป็นอย่างยิ่งต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งโดยทั่วไปแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาทั่วไปได้แก่ หมู่บ้านช่าง ศูนย์คชศึกษา ชุมชนผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมือง และประเพณีแข่งเรือยาว ซึ่งผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ก็สามารถศึกษาและค้นคว้าความรู้ได้ตามแหล่งเรียนรู้ประเพณีของชาวอำเภอท่าตูม ที่ยังรักษาไว้ให้คนรุ่นใหม่ศึกษาเรียนรู้สืบต่อไป

๓. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธบวชนาคข้างวัดแจ้งสว่าง

ประเพณีบวชนาคข้างของชุมชนวัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีประวัติและความเป็นมา โดยชาวกูยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ก่อตั้งจังหวัดสุรินทร์ภายใต้การนำของเชียงปุม (พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์ จางวาง) ได้อพยพชาวกูยเข้ามาในจังหวัดสุรินทร์ จึงมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ขึ้นระหว่างชาวกูยกับชาวเขมร ทำให้มีเชื้อสายเขมรปะปนอยู่ด้วยในปัจจุบันนี้ชาวกูยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุรินทร์ เช่น อำเภอสำโรงทาบ อำเภอจอมพระ อำเภอศีขรภูมิและอำเภอท่าตูม มีจำนวนลดลงไปมาเนื่องจากการผสมผสานวัฒนธรรมของชาวกูยกับชาวเขมร รวมไปถึงชาวไทยเชื้อสายลาวด้วย เมื่อชาวไทยเขมรมีจำนวนมากกว่าทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตต่าง ๆ ของชาวกูยได้เปลี่ยนแปลงไปตาม

^{๑๐๘} พระครูวิสาละปัญญาภริต, ศึกษาพิธีกรรมค้ำโพธิ์ของชาวพุทธอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔๓.

ประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยภาคกลางและชาวเขมรมากขึ้น แต่ยังมีชาวกวยบางส่วนที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนไว้^{๑๐๙}โดยมีการเลี้ยงช้างไว้ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ในการทำงานหาเลี้ยงชีพและใช้เป็นพาหนะนอกจากใช้ในหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ชาวกวยยังใช้ช้างเข้าร่วมในงานประเพณีของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีบวชนาคช้าง เจ้าภาพของงานจะให้นาคขี่ช้างจนเป็นประเพณีที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างมาก บ้านเรียก ประเพณีการบวช นีว่า “ประเพณีบวชนาคช้าง”

(๑) ความหมายของการบวชในพระพุทธศาสนา

การบวช แปลว่า เว้นจากความชั่วทุกอย่าง และในสารานุกรมไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย หมายถึง ไปโดยสิ้นเชิง ได้แก่ การเว้นจากการทำ ชั่ว แปลโดยอรรถว่า ความประเสริฐที่เป็นพรหมจรรย์” คือ การออกจากการทำ ชั่วทั้งปวงเพื่อประพฤติพรหมจรรย์อันประเสริฐสุด นั่นคือ กระบวนการที่ขัดเกลาให้จิตใจบริสุทธิ์จากกิเลสตัณหา^{๑๑๐}

พุทธทาสภิกขุให้ความหมายของการบวชว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย ซึ่งถอดรูปมาจากคำในภาษาบาลีว่า ปุพฺพชฺชา คำว่า “ปุพฺพชฺชา” นี้มีรากศัพท์ คือ ป+วช ป แปลว่า ทัว หรือสิ้นเชิง, วช แปลว่า ไป หรือเว้น คำ ป+วช จึงแปลว่าไปโดยสิ้นเชิง ที่ว่า “ไปโดยสิ้นเชิง” นั้นหมายถึงไปจากความเป็นฆราวาส คือ จากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือ เป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง โวหาร ที่สูงไปกว่านั้น ท่านเรียกว่าไปจากโลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายความว่า ละเสียจากวิสัยที่ชาวโลกเขามีกัน เป็นกัน โดยสิ้นเชิงนั่นเอง^{๑๑๑}

การบวชจึงหมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บางศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิตใจ สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้นเพราะว่า อานิสงส์อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ

^{๑๐๙} ชื่น ศรีสวัสดิ์, ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย(ส่วย)ในจังหวัดสุรินทร์, (สุรินทร์ : คณะวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยอีสานใต้, ๒๕๓๓). หน้า ๑๕.

^{๑๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : หจก.นนทชัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๐๗๙.

^{๑๑๑} พุทธทาสภิกขุ, คำสอนผู้บวช ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อ

ในการบวชทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นประโยชน์ ซึ่งหลวงพ่อบุญทาสภิกษุได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการบวชไว้ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ตัวเอง หมายถึง การบวชจะทำให้ผู้บวชได้มีโอกาสชำระและขัดเกลากิเลสของตนเองให้เบาบางลง

๒. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่ผู้อื่น คือ การมุ่งตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา และเป็นเนื่อนาบุญของโลก

๓. เป็นคุณประโยชน์ที่พึงได้แก่พระศาสนา คือ ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างจริงจังก็ย่อมจะได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท ผู้สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง^{๑๒}

การบวชจึงหมายความว่า ออกหรือเว้นจากความประพฤติชั่ว ได้แก่การหลีกเลี่ยงจากบ้านเรือนไปหาที่สงัดที่ไกลจากบ้านเรือน เช่น ในป่า ทำที่พักพ้ออาศัยอยู่ได้ เช่น บรรณศาลา (ทับใบไม้) เพื่อทำความสงบระงับชั่วคราวบ้าง ตลอดไปบ้างเขาถือกันว่าเป็นการประกอบการกุศลหรือบุญอย่างสูง มีมาก่อนแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มานานแล้วตามประวัติแสดงว่าเมื่อชาวอริยกะเข้าไปอยู่ในอินเดียในชั้นต้นนับถือเทวะหรือเทพเจ้าจากนั้นก็เปลี่ยนมานับถือพระพรหม จึงบูชาเช่นสรวงและอ้อนวอนเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนาต่อมาก็คิดเห็นขึ้นว่า ชีวิตนี้ย่อมสืบเนื่องมาจากกรรมเก่าซับซ้อนขึ้นไปจนกำหนดไม่ได้ แต่ข้อสำคัญที่สุดนั้นเมื่อเกิดมาก็ย่อมมีสุขและทุกข์เจือปนกันไป ส่วนที่เป็นสุขก็ชอบใจ แต่ส่วนที่เป็นทุกข์ก็ไม่ชอบ ไม่อยากได้พบเห็น จึงคิดหาทางหนีทุกข์ และก็มีความเห็นต่างกัน จึงได้บำเพ็ญตบะต่างกัน การบวชครั้งนั้นก็เป้นตบะอย่างหนึ่งวิธีบำเพ็ญตบะนั้นต่างกันตามความคิดเห็นมีเรื่องเล่าไว้ว่า กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง ไปบวชเป็นฤๅษี เช่น พระชนกษัตริย์ผู้ครองกรุงมิลลาออกไปบวชเป็นฤๅษีในเรื่องรามายณะ เป็นต้นแม้ในพุทธประวัติตอนก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ก็มีเรื่องแสดงว่า อาฬารดาบส อุทกดาบส พระขนิษฐหนึ่งพัน สัญชัยปริพาชกกับบริวารฤๅษีปัญจวัคคีย์ออกบวชอยู่ก่อนแล้ว คนรักษาศีล ๘ ในวันพระวันหนึ่งคืนหนึ่ง และคนรักษาศีล ๕ ก็น่าจะนับเข้าในการบวชด้วย แต่ยิ่งและหย่อนกว่ากันตามชั้น เพราะฉะนั้น จึงมีพระพุทธภาษิต (คำ ที่พระพุทธเจ้ากล่าว) แสดงธรรมะหมวดหนึ่งซึ่งเรียกว่าสัปปุริสบัญญัติ (ข้อที่สัตบุรุษตั้งไว้) บัณฑิตบัญญัติ (ข้อที่บัณฑิตตั้งไว้) มี ธรรม ๓ ข้อ คือ ทาน การให้ปัพพัชชา การบวชมาตาปิตุภักฐาน การบำรุงมารดาบิดานี้แสดงว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติด้วยพระองค์เอง แต่สัตบุรุษและบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนแล้วพระพุทธเจ้าเป็นแต่ทรงนำมาแสดงเท่านั้น^{๑๓}

ในพระพุทธศาสนาถ้าบวชเป็นสามเณรเรียกว่า “บรรพชา” บวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า “อุปสมบท” จุดมุ่งหมายของการบวชก็คือเพื่อปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ และทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน คือความดับทุกข์ และเพื่อศึกษาหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นการนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักสำคัญ ๆ ของพระพุทธศาสนา การบวช แม้จะบวชได้เพียงชั่วคราวก็ตาม นับว่าเป็นการดี เพราะเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นการนำตนให้เข้าใกล้ชีวิตพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นเป็น

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖ - ๒๓.

^{๑๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, การบวชในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓-๑๔..

โอกาสอันดีที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าบุญบารมีแก่กล้าก็อาจจะได้ประสบผลสำเร็จขั้นสูงต่อไป^{๑๑๔} การบวชในพระพุทธศาสนา เป็นการดำรงชีวิตออกจากเรือน สละเพศฆราวาสไปสู่ความเป็นบรรพชิต เป็นผู้ไม่ครองเรือน โดยสิ้นเชิง การบวชในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ การบวชเป็นสามเณรและสามเณรี เรียกการบวชประเภทนี้ว่า การบรรพชา บรรพชาหมายถึงเอาการบวชทั่วไปรวมทั้งอุปสมบทด้วย หมายถึงเอาเฉพาะการบวชเป็นเบื้องต้นแห่งอุปสมบท ดังที่พระราชวรมุนี ได้อธิบายความหมายของคำว่า บรรพชา การบวชเว้นความชั่วทุกอย่าง หมายถึงการบวชทั่วไป การบวชอันเป็นบวรประโยชน์แห่งการอุปสมบทคือการบวชเป็นสามเณร เดิมทีเดียวคำว่าบรรพชาหมายความว่า บวชเป็นภิกษุ เช่น เสด็จออกบรรพชา อัครสาวกบรรพชา เป็นต้น สมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ คำว่า บรรพชา หมายถึงบวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นภิกษุโดยเฉพาะใช้ควบกันว่า บรรพชาอุปสมบท ดังนั้น การบวชภิกษุและสามเณรจึงมีคำเรียกต่างกัน

ระดับที่ ๒ การบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี การบวชประเภทนี้เรียกว่า การอุปสมบท หมายถึง การให้กุลบุตรและกุลธิดาบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีได้นั้นจะต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรและสามเณรีแล้วจึงจะทำพิธีอุปสมบทเป็นภิกษุ และภิกษุณีได้ ๘ ซึ่งอธิบายความหมายได้ ดังนี้บรรพชา หมายถึง การบวชเป็นสามเณรคำสามัญที่ชาวบ้านเรียกกันก็คือคำว่า บวช มาจากคำภาษาบาลีว่า ปพพชชา แปลงมาเป็น บรรพชา เขียนแบบภาษาไทยว่าบวช ในภาษาไทย คำว่า บวช กินความไปไม่เพียงแต่บวชสามเณรเท่านั้น ยังกินความไปถึงการบวชพระด้วย ซึ่งคำ ที่ใช้เรียกนักบวชมีหลายคำ เช่น บรรพชิต-นักบวชต่างๆ ไปพระ-ผู้ประเสริฐภิกษุ-ผู้ขอ หรือผู้ทำ ลายความชั่วและ สมณะ-ผู้สงบระงับ อันได้แก่ผู้มีกาย วาจา ใจสงบเสงี่ยมผู้เรียบร้อยน่าเคารพนับถืออุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุผู้บวชเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ สามเณรราหุล ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระพุทธเจ้า สมัยที่ยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางสิริมหามายา (พิมพา) แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระอัญญาโกณฑิณญะ ๑ ในพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่เคยออกบวชตามเจ้าชายสิทธัตถะครั้งแรกที่เชื่อตามคำทำนายของบรรดาพราหมณ์ ๑๐๘ สมัยที่ถูกเชิญมาทำนายลักษณะตอนที่ประสูติใหม่ๆเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทำให้เกิดพุทธรัตนและ ธรรมรัตน ส่วนสังฆรัตนเกิดขึ้นตอนที่พระอัญญาโกณฑิณญะได้ฟังธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา^{๑๑๕}

สรุปความได้ว่า การบวช หมายถึง การนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิตเหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่าน

^{๑๑๔} พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญญาวิโร, **พิธีบวช**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

^{๑๑๕} ยุพิน ดวงจันทร์, **สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทัศนคติของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล กาญจนบุรี, วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.**

เหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข การบวชจึงมีจุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บางศาสนาอาจถือว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิตสำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้นเพราะว่าอานิสงส์อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการออกจากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อ

(๒) ความเป็นมาประเพณีบวชนาคข้างวัดแจ้งสว่าง

งานประเพณีนี้เป็นงานประเพณีที่สืบทอดกันมามากกว่า ๑๐๐ ปี ชาวทวายจะนำบุตรหลานที่มีอายุครบ ๒๐ ปี และอยู่ในละแวกเดียวกัน จะนัดบวชพร้อมกันในอดีตชาวทวายบ้านตากกลาง และหมู่บ้านใกล้เคียงจะพร้อมใจกันแห่มาด้วย ข้างไปที่วังทะเล ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นบริเวณที่ลำน้ำชีไหลมาบรรจบกับลำน้ำมูล และจะทำพิธีบรรพชาอุปสมบทที่บริเวณดอนบวช (บริเวณที่เป็นเกาะกลางแม่น้ำ) ซึ่งการทำพิธีดังกล่าวจะจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๓ - ๑๕ ค่ำ เดือนหก เป็นประจำทุกปี เนื่องจากมีความเชื่อว่า วันเพ็ญเดือนหกของทุกปี เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน หรือวันวิสาขบูชา ผู้ได้มาบูชาด้วยการปฏิบัติตามความเชื่อนี้จะได้เห็นพระพุทธเจ้าหรือแสงแห่ง ธรรมะนั้นเอง “ประเพณีบวชนาคข้างของชาวทวาย”^{๑๑๖} เป็นประเพณีเก่าแก่เกิดขึ้นมานานแล้ว แต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงการบอกเล่าต่อ ๆ กันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเป็นที่เข้าใจตรงกันเดือนหกของทุกปีโดยมีความเป็นมา ดังนี้

ชาวทวาย แม้จะมีวัฒนธรรมต่างๆ ที่แตกต่างกันไปจากชนกลุ่มอื่นในพื้นที่เดียวกันแต่ก็นับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งชาวทวายมีความเชื่อว่า ถ้ามีบุตรชาย และบุตรได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา จะส่งผลบุญต่อบิดามารดาเมื่อเวลาเสียชีวิตแล้วได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ดังนั้นบุตรชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ที่มีความประสงค์จะบวชเรียนก็สามารถบวชได้ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะกระทำในเวลาใดก็ได้ ตามความสะดวกและเหมาะสม แต่ชาวทวายที่อาศัยในหมู่บ้านตากกลาง มีความเชื่อว่าการบวชบุตรหลานจะกระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชาเพราะเชื่อว่าการบวชในวันดังกล่าว อันเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานผู้ใดได้บูชาด้วยการปฏิบัติตามผู้นั้นจะเห็นพระพุทธเจ้า จึงนิยมบุตรหลานในวันนี้

ในอดีตชาวทวายมีบุตรหลานชาย ที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว ยังไม่มีงานทำหรือไม่ได้ศึกษาต่อ แต่มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ พร้อมทั้งจะอุปสมบทได้ และยังไม่โต บิดามารดาจะ

^{๑๑๖} นฤมล จิตต์หาญ, ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้างของชาวทวาย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘.

นำไปฝากที่วัด เพื่อรอที่จะอุปสมบทในวันวิสาขบูชา และอีกอย่างหนึ่งคือประมาณเดือนหก ฝนเริ่มตก บรรยายภาคดี พี่ชพรณธัญญาหารทางธรรมชาติเริ่มงอกงามขึ้นบ้างแล้ว เป็นเวลาที่ทุกคนเริ่มลงมือทำนาทำไร่ตามประเพณีนิยมท้องถิ่น ทางวัดจึงประกาศให้บุตรหลานที่มีความสนใจและจิตศรัทธาเข้าอุปสมบทในวัดพร้อมๆกันภายในครั้งเดียว โดยทุกครัวเรือนที่มีบุตรหลานพร้อมที่จะอุปสมบท จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพในการจัดงาน ไม่จำเพาะเจาะจงว่าเป็นบุตรหลานใคร ผู้ใดมีช่างมีม้าก็จะนามาร่วมขบวนแห่หน้าคด้วย เนื่องจากชาวกูยมีความเชื่อว่าผู้ใดได้บวชและแห่หน้าคโดยใช้ช้าง จะได้บุญและได้ขึ้นสวรรค์ อีกทั้งวิถีชีวิตของชาวกูยนั้นผูกพันกับช้างมาเป็นเวลายาวนาน ชาวกูยถือว่าช้างมีบุญคุณต่อตนเองและครอบครัว เพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในการประกอบอาชีพและมีการเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ช้างจึงเปรียบเสมือนสมาชิกหนึ่งในครอบครัว เมื่อมีกิจกรรมใดๆ ในครอบครัวจะมีช้างมาเกี่ยวข้องด้วยทุกครั้ง ส่วนครอบครัวใดที่มีช้างเป็นของตนเอง จะยืมช้างจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพราะถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน การสืบสานประเพณีดังกล่าวกระทำกันต่อมา จนกระทั่งกลายเป็นประเพณีประจำปีของชาวกูยจนถึงปัจจุบัน หากผู้ใดจะอุปสมบทก่อนหรือหลังวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นั้น ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้นั้นเพียงผู้เดียว

การบวชช้างของชาวกูยในสมัยโบราณ จะจัดขบวนแห่หน้าค โดยการแห่หน้าคเข้าวัด เพื่อรวมนาคทุกองค์ที่จะบวช แล้วจึงเคลื่อนขบวนจากวัดไปที่บริเวณวังทะเล เพื่อไปขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก่อนที่จะออกอุปสมบท “วังทะเล” เป็นบริเวณที่แม่น้ำ ๒ สาย ไหลมาบรรจบกันคือ แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล ทำให้เกิดดินดอนหรือเนินดินที่ตรงกลางมีแม่น้ำล้อมรอบ หรือชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลุ่มน้ำ” ในสมัยก่อนชาวกูยใช้เป็นที่ประกอบพิธีอุปสมบท เนื่องจากยังไม่มีวัด จึงเรียกที่ตรงนั้นว่า “ดอนบวช” จนถึงปัจจุบัน^{๑๑๗} ต่อมาในปี ๒๕๔๓ ประเพณีบวชนาคของชาวกูย ความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนผู้ใดและเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ ควรแก่การอนุรักษ์ไว้และสืบสานให้ชุมชนคนรุ่นหลังได้รู้จักต่อไป อีกทั้งเปลี่ยนชื่อใหม่จาก “ประเพณีบวชนาค” เป็น “ประเพณีบวชนาคช้าง” จนถึงปัจจุบัน เพื่อให้นักท่องเที่ยวจาง่ายและพูดกันติดปาก^{๑๑๘}

สรุปความได้ว่า ประเพณีบวชนาคช้างที่บ้านตากกลางเป็นประเพณีที่ช้างได้มีส่วนร่วมในขบวนแห่ทำให้งานประเพณีที่มีความยิ่งใหญ่ และมีความแปลกจากงานบวชของท้องถิ่นอื่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทำให้คนทั่วไปรู้จักชุมชนบ้านตากกลางอย่างแพร่หลายในนามของหมู่บ้านช้าง ประเพณีบวชนาคช้างนี้เป็นความภาคภูมิใจของชาวกูยทุกคนเนื่องจากในงานนี้มีช้างเข้าร่วมขบวนแห่จำนวนหลายสิบเชือก มีนาคร่วมขบวนหลายสิบคน มีชาวบ้านและประชาชนทั่วไปร่วมขบวนแห่หน้าคเป็นจำนวนมาก ชาวกูยที่มีบุตรชายอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จะจัดเตรียมงานบวชเพื่อหวังได้รับอานิสงส์จากการบวชตามหลักพระพุทธศาสนา โดยชาวกูยมีความเชื่อว่า การที่ได้นำบุตรหลานของตนเข้าร่วมประเพณีบวชนาคช้างจะได้รับอานิสงส์อย่างสูงเมื่อตายไปจะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์

^{๑๑๗} นฤมล จิตต์หาญ, ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลางตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, อ้างแล้ว, หน้า ๓๘.

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

(๓) แนวคิดการเรียนรู้ประเพณีบวชนาคข้างของวัดแจ้งสว่าง

แนวความคิดการพัฒนาประเพณีบวชนาคข้างของวัดแจ้งสว่าง เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีของชุมชนบ้านตากกลาง และชุมชนใกล้เคียง ซึ่งชุมชนร่วมด้วยช่วยกันจัดกิจกรรมขึ้น เพราะอาศัยความเชื่อของคนรุ่นก่อนเคยจัดร่วมกันมาประกอบกับการแสดงออกซึ่งความรักสมัครสมานสามัคคีของชุมชน จึงมีแนวคิดในการพัฒนาประเพณีบวชนาคข้าง ดังต่อไปนี้

หลวงพ่อกล่าวว่า “ประเพณีของชุมชนนี้มีมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งโดยเฉพาะชาวบ้านนับถือพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานดั้งเดิม และได้จัดกันมาเป็นเวลากว่า ๔๐ ปีมาแล้ว เพื่อยึดในการปฏิบัติตามแบบอย่างประเพณีทางพุทธศาสนา และได้จัดเป็นประจำทุกปี เพื่อรักษาคุณค่าประเพณีของชาวกุยเอาไว้ และแต่ละปีก็จะมีนาคมาบวชกันเยอะทั้งคนในชุมชนและคนในหมู่บ้านใกล้เคียง ก็มาร่วมประเพณีบวชนาคข้าง”^{๑๑๙}

ประเพณีการบวชนาคก็เกี่ยวข้องกับชาวพุทธ ชายที่อยู่ในชุมชนก็อาศัยศรัทธาเข้ามาบวชนาค แต่เมื่อบวชไปแล้วบางรูปก็อยู่พรรษา แต่บางรูปก็ลาสิกขา เพราะติดภาระการทำงาน แต่อย่างไรก็ได้บวชพระ เป็นการช่วยส่งเสริมประเพณีชาวพุทธ และสามารถช่วยรักษาพระพุทธศาสนาด้วยกำลังของความเชื่อตามคติรุ่นปู่ตายายคนโบราณที่จัดมาก่อนไม่ทอดทิ้ง^{๑๒๐}

การจัดงานบวชก็จัดในรูปแบบที่เคยทำมา ที่ปู่ตายายปฏิบัติกันมา แม้แต่พิธีกรรมก็อาศัยความรู้ที่เคยจัดแต่ละปี แต่ที่โดดเด่นคือ มีช่างมาร่วม เวลาแห่งจัดกันเป็นขบวนยาวเรียงกันเป็นแถว ส่วนอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบวชก็คือ ภัตตาคารที่เกี่ยวกับพระภิกษุเหมือนทั่วไป แต่ช่างก็ประดับอุปกรณ์ให้สวยงาม เพื่อสร้างความตื่นตา และเป็นที่ยื่นชอบของผู้เข้าร่วมงาน^{๑๒๑}

งานบวชนาคเป็นงานของชาวพุทธ โดยเฉพาะชุมชนบ้านตากกลาง ก็จัดมาเป็นประจำทุกปี การประชาสัมพันธ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เข้าร่วมงาน มีผู้คนมาร่วมงานเยอะ และเห็นช่างหลายเชือกก็ตื่นตาตื่นใจ สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็อาศัยพลังของชาวบ้านร่วมด้วยช่วยกันจัดกิจกรรมนี้ แม้แต่ชาวต่างชาติก็มาร่วมงานถ่ายรูป ถือว่าทั้งชาวชุมชนประเทศไทยและชาวต่างชาติก็มีส่วนร่วมในกิจกรรมงานบวชนาคข้างนี้^{๑๒๒}

สรุปความได้ว่า แนวคิดการเรียนรู้ประเพณีบวชนาคข้างของวัดแจ้งสว่าง เป็นการรักษาคุณค่าของประเพณีชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งแต่ละปีก็จะมีนาคมาบวชกันเยอะทั้งหมู่บ้านในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง ก็มาร่วมประเพณีบวชนาคข้าง โดยเฉพาะการบวชก็ต้องอาศัยศรัทธาของชายในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียงมาร่วมกิจกรรมบวชนาคข้าง พิธีกรรมก็อาศัยความรู้ที่เคยจัดแต่ละปี แต่ที่โดดเด่นคือ มีช่างมาร่วม เวลาแห่งจัดกันเป็นขบวนยาวเรียงกันเป็นแถว ส่วนอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระอธิการอดิศักดิ์ อคควงโส, เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง ตำบลกะโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิคุณ, เจ้าคณะตำบลกะโพ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง ตำบลกะโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ นายสิงห์ ศาลางาม, ทายกวัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นายบุตดา เพชรกล้า, รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกะโพ บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

กับการบวชก็คือ อนุรักษ์บริวารที่เกี่ยวกับพระภิกษุเหมือนทั่วไป มีการประชาสัมพันธ์ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เข้าร่วมงาน มีผู้คนมาร่วมงานเยอะ และเห็นช่างหลายเชือกก็ตื่นตาตื่นใจ สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็อาศัยพลังของชาวบ้านร่วมด้วยช่วยกันจัดกิจกรรมนี้

(๔) ลักษณะในการเรียนรู้ของวัดแจ้งสว่าง

ลักษณะของการเรียนรู้ที่ควบคู่ด้านวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรม ซึ่งเป็นการถ่ายทอดออกมาที่เป็นรูปธรรมและส่งผลมาถึงนามธรรม ทั้งภายนอกและภายใน โดยเฉพาะความงามด้านศิลปะ เพราะได้แสดงออกมาจากการประดิษฐ์ตกแต่งที่สวยงาม อันเกิดจากการมีความคิด มีความรัก และเห็นคุณค่าในการรักษาไว้จากวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมา แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา “ประเพณีบวชนาคข้างนี้ เป็นความผูกพันทั้งผู้คนในชุมชน และช่างที่เคยอยู่กับชุมชน แสดงออกถึงความผูกพันกัน ซึ่งวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็อาศัยช่างในการเลี้ยงชีพ จะเห็นได้จากผู้คนต่างจังหวัดหรือแม้แต่ต่างประเทศก็มาชมสถานที่นี้ แสดงถึงการใช้ความศรัทธาในการประชาสัมพันธ์ และควบคู่กับประเพณีอันเนื่องด้วยของชาวพุทธ”^{๑๒๓} “ในชุมชนเรามีสิ่งที่แสดงออกว่า เราอาศัยความรู้และภูมิปัญญาของเราในการสื่อสาร เพื่อให้เห็นคุณค่าของวิถีชีวิต ชุมชน การดำเนินชีวิตควบคู่กับศีลธรรม การสร้างประเพณีงานบวชนาคนี้ก็จัดกันมาหลายปี แต่ละปีก็มีผู้เข้าร่วมงานก็มากมาย แสดงถึงผู้คนที่ให้ความสำคัญในงานบวชนาคข้างนี้”^{๑๒๔} “การจัดงานก็จัดเป็นประจำทุก ๆ ปี เพราะเป็นงานบุญบวชนาคทั่วไป แต่อาศัยผู้คนที่มาบวชกันมากและร่วมพิธีกรรมในการแห่หน้าช่าง การจัดงานบางปี หน่วยงานทางราชการก็ให้ความสนับสนุน เพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงให้แก่ตำบลหรืออำเภอ ถือเป็นการประชาสัมพันธ์ชุมชนเราด้วย”^{๑๒๕}

อาศัยผู้ที่เข้าใจการจัดกิจกรรมทุกปี และร่วมด้วยช่วยกันภายในวันงาน เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ชาวบ้าน และสิ่งสำคัญคือช่าง ผู้ควบคุมต้องรู้และเข้าใจ ไปตามลำดับพิธีตามขั้นตอนของการจัดประเพณีบวชนาคข้าง เพื่อมิให้เกิดความเสียหายต่าง ๆ^{๑๒๖}

สรุปความได้ว่า ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชนนั้นต้องอาศัยความรักความศรัทธาร่วมกัน เป็นความผูกพันทั้งผู้คนในชุมชน และช่างที่เคยอยู่กับชุมชน แสดงออกถึงความผูกพันกัน ซึ่งวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็อาศัยช่างในการเลี้ยงชีพ อาศัยความรู้และภูมิปัญญาในการสื่อสาร บอกกล่าว เพื่อให้เห็นคุณค่าของวิถีชีวิต ชุมชน การดำเนินชีวิตควบคู่กับศีลธรรม และหน่วยงานทางราชการก็ให้ความสนับสนุน เพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงให้แก่ตำบลหรืออำเภอ

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ พระอธิการอดิศักดิ์ อคฺควงโส, เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายสิรา สุขศรี, บ้านตากกลาง หมู่ ๘ ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายประกิต กลางพัฒนา, ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายสิงห์ ศาลางาม, ทายกวัดแจ้งสว่าง ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

(๕) กระบวนการในการเรียนรู้ของวัดแจ้งสว่าง

กระบวนการในการเรียนรู้ของงานประเพณีบวชนาคข้าง โดยเน้นการพัฒนาที่จะให้เห็นคุณค่าและประเพณีของชาวพุทธ การเปลี่ยนแนวคิด วิธีการ เพื่อให้งานออกมาในรูปของการสื่อสารเข้าใจโดยอิงอาศัยหลักความศรัทธาและผสมผสานกับสัตว์คือข้างแสดงออกมาเป็นที่ชื่นชอบและสวยงามของงานบุญ

“การชี้แจงประชุมชุมชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และดำเนินงานประเพณีบวชนาคข้าง เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจลำดับขั้นตอนในการจัดงาน เพื่อมิให้เกิดความเสียหาย และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรม^{๑๒๗}”

ประเพณีบวชซึ่งความจริงก็เกี่ยวกับศีลธรรม และความดีงามของชาวพุทธ การบวชก็ถือเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาเอาไว้ หรือสืบทอดของชาวไทย เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ แต่งานบวชนาคข้าง โดยใช้ข้างมาแห่ก็ถือว่า โดดเด่นไปกว่าที่อื่น สร้างความสนุกสนานผสมผสานไปกับประเพณีของเราชาวชุมชนที่ปฏิบัติกันมา”^{๑๒๘}

การขับเคลื่อนการแสดงผลงานประเพณีของชุมชนก็อาศัย ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สร้างความรักสมัครสมานสามัคคีของชุมชน แล้วใช้ความรู้ที่เคยจัดงานมาสร้างองค์ความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้เท่าทันในยุคสมัยปัจจุบัน สิ่งสำคัญคือการเข้าร่วมงาน เห็นลำดับขั้นตอนการจัดพิธีกรรม แสดงออกด้วยความเข้าใจสนุกสนาน และพอใจในการประเพณีบวชนาคข้างในแต่ละปี^{๑๒๙}

สรุปความได้ว่า กระบวนการในการเรียนรู้ มีการประชุมชุมชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และดำเนินงานประเพณีบวชนาคข้าง เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจลำดับขั้นตอนในการจัดงาน งานบวชนาคข้าง โดยใช้ข้างมาแห่ก็ถือว่า โดดเด่นไปกว่าที่อื่น สร้างความสนุกสนานผสมผสานไปกับประเพณีของชุมชนที่ปฏิบัติกันมา และมีการขับเคลื่อนการแสดงผลงานประเพณีของชุมชนก็อาศัย ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สร้างความรักสมัครสมานสามัคคีของชุมชน แล้วใช้ความรู้ที่เคยจัดงานมาสร้างองค์ความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้เท่าทันในยุคสมัยปัจจุบัน สิ่งสำคัญคือการเข้าร่วมงาน เห็นลำดับขั้นตอนการจัดพิธีกรรม แสดงออกด้วยความเข้าใจสนุกสนาน และพอใจในการประเพณีบวชนาคข้างในแต่ละปี

(๖) วิธีการในการเรียนรู้ของวัดแจ้งสว่าง

ประเพณีบวชนาคข้างของชุมชนบ้านตากกลาง เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อและศรัทธาทางพระพุทธศาสนา โดยลำดับพิธีต่าง ๆ ก็อาศัยผู้ที่มีความรู้ที่เคยจัดกิจกรรม และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งบ้าน วัด สถานที่ พร้อมทั้งข้างก็ต้องเข้าร่วมกิจกรรมพิธีกรรมของการบวชนาคข้างประจำปี ซึ่งเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวบ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ “ชาวบ้านพร้อมใจกันนำลูกหลานมาบวช ซึ่งถือว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา และเป็นการรักษาประเพณีการ

^{๑๒๗} สัมภาษณ์, นายบุตดา เพชรกล้า, รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกะโพ บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์, พระประพันธ์ ปลูกญารโ, วัดป่าอากเจียง ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์, นายสิรา สุขศรี, บ้านตากกลาง หมู่ ๘ ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

บวชในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องเตรียมพร้อมทั้งฝ่ายผู้บวชและผู้ที่จะช่วยกันจัดปิตามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย”^{๑๓๐}

ชุมชนก็จะประสานเครือข่าย ประชาสัมพันธ์งานประเพณีบวชนาคข้าง โดยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ก็ช่วยกันเพื่อให้วิธีการบวชนาคข้างนั้น บรรลุตามวัตถุประสงค์ เพราะงานบวชนาคข้างต้องอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกัน^{๑๓๑} ความร่วมมือในการจัดงานทั้งบ้าน วัด และหน่วยงานชุมชนที่เกี่ยวข้องถือเป็นสิ่งสำคัญในการจัดกิจกรรมร่วมกัน อาศัยผู้นำและผู้ตามหรือผู้ที่เกี่ยวข้องก็มีแนวคิด วิธีการคิด ไปในทางเดียวกัน เพื่อมิให้งานนั้นเกิดข้อผิดพลาดหรือติดขัด^{๑๓๒}

“เป็นความเข้าใจในการรักษาคุณงามความดีของประเพณีหรือวัฒนธรรมการบวช เป็นสิ่งสำคัญเพราะคนรุ่นก่อนได้สร้างให้เราเห็น เราก็ปฏิบัติตามเพื่อเป็นการรักษา อนุรักษ์เอาไว้ และการบวชนาคข้างก็มีที่นี้ที่เดียว โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับประเพณี จึงอยากจะให้คนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง”^{๑๓๓}

จะเห็นได้ว่า วิธีการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการบวชนาคข้างของชุมชนอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยมีพิธีกรรมของการบวช การแห่หน้าคนหลังข้างเป็นขบวน เป็นการรักษาคุณค่าของประเพณีชาวพุทธที่ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย การจัดกิจกรรมก็เป็น การส่งเสริมสนับสนุนด้านประเพณีงานบวชอาศัยศรัทธาความเชื่อของชาวพุทธ การตอบแทนคุณปิตามารดา การตอบแทนคุณของพระพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันในชุมชน การสร้างความสามัคคีในชุมชน และการรักษาความดีของประเพณีที่จัดขึ้นร่วมกัน

สรุปความได้ว่า แนวคิดการเรียนรู้ประเพณีบวชนาคข้างของวัดแจ้งสว่าง เป็นการสร้างขึ้นด้วยอาศัยความเชื่อที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งชุมชนได้จัดกิจกรรมเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา คือ ประเพณีบวชนาคข้าง ทั้งนี้มีลักษณะการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความผูกพันทั้งผู้คนในชุมชน และข้างที่เคยอยู่กับชุมชน แสดงออกถึงความผูกพันกัน ซึ่งวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็อาศัยข้างในการเลี้ยงชีพ อาศัยความรู้และภูมิปัญญาในการสื่อสาร บอกกล่าว เพื่อให้เห็นคุณค่าของวิถีชีวิตชุมชน การดำเนินชีวิตควบคู่กับศีลธรรม มีกระบวนการโดยเน้นการพัฒนาที่จะให้เห็นคุณค่าและประเพณีของชาวพุทธ การเปลี่ยนแนวคิด วิธีการ เพื่อให้งานออกมาในรูปของการสื่อสาร เข้าใจโดยอิงอาศัยหลักความศรัทธาและผสมผสานกับสัตว์คือข้างแสดงออกมาเป็นที่ชื่นชอบและสวยงามของงานบุญ และวิธีการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการบวชนาคข้างของชุมชนอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยมีพิธีกรรมของการบวช การแห่หน้าคนหลังข้างเป็นขบวน เป็นการรักษาคุณค่าของประเพณีชาว

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์หาญ ปญญาธโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอาเจียง ตำบลกะโป อำเภوتاตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์, นายประกิต กลางพัฒนา, ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภوتاตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์, นายบุตดา เพชรกล้า, รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกะโป บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภوتاตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์, พระครูสุวรรณโพธิคุณ, เจ้าคณะตำบลกะโป เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง ตำบลกะโป อำเภوتاตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

พุทธที่ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย การจัดกิจกรรมก็เป็นการส่งเสริมสนับสนุนด้านประเพณี งานบวชอาศัยศรัทธาความเชื่อของชาวพุทธ การตอบแทนคุณบิดามารดา การตอบแทนคุณของ พระพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันในชุมชน การสร้างความสามัคคีในชุมชน และการรักษาความดีของ ประเพณีที่จัดขึ้นร่วมกัน

วิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธบวชนาคข้างวัดแจ้งสว่าง การบวช เป็นการนำตัวเพื่อออกจากความชั่วทั้งหลายโดยสิ้นเชิง นักบวชของศาสนาจะเว้นจากการใช้ชีวิต เหมือนคนปกติสามัญธรรมดา เป็นเหมือนตัวแทนของศาสดา ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีอุดมคติสูงสุดต่างกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นกระบวนการ สร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สร้างมนุษย์ให้กลายเป็นพระอรหันต์ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ก็จะ ย้อนกลับมาสร้างประโยชน์แก่สังคม เมื่อท่านเหล่านั้นได้ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติจนรู้แจ้งธรรมะแล้วนำ ธรรมะมาบอกกล่าวแก่คนทั่วไป เพื่อช่วยให้สังคมสงบสุข ให้โลกเกิดความสันติสุข การบวชจึงมี จุดหมายสูงสุดต่างกันสุดแล้วแต่ทัศนะของศาสนาใด บางศาสนาถือว่าการบวชเพื่อจะได้อยู่ใกล้ชิดกับ พระเจ้า เพื่อรับใช้พระเจ้าที่ตนเคารพนับถือ หรือเพื่อประกอบพิธีกรรมบางอย่าง บางศาสนาอาจถือ ว่าการบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดพัฒนาจิต สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่าการบวชเป็นสิ่งที่จำเป็น อย่างมากสำหรับมนุษย์ มนุษย์ที่เกิดมาล้วนผ่านกระบวนการบวชมาทั้งนั้นเพราะว่าอนิสงส์อย่างหนึ่ง ที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ก็คือการรักษาศีล ๕ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นขั้นหนึ่งของการบวช ผู้ใดที่รักษาศีล ศีลก็จะรักษาผู้นั้น ขั้นของการบวชจึงมีหลายระดับ เพื่อให้คนทั่วไปเลือกปฏิบัติได้ ถูกต้อง การสมาทานศีล ๕ จึงเป็นการบวชขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทั่วไป การบวชโดยสมาทานศีล ๘ เป็นก้าวแรกแห่งการมุ่งออกจากเรือน การบวชของสามเณรจะปฏิบัติตามศีล ๑๐ ข้อ ซึ่งเป็นการออก จากเรือนชัดเจน ภิกษุจะปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระวินัย ๓๑๑ ข้อ ซึ่งความเป็นมาประเพณีบวชนาคข้างวัดแจ้งสว่างประเพณีบวชนาคข้างที่บ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่ ช่างได้มีส่วนร่วมในขบวนแห่ทำให้งานประเพณีที่มีความยิ่งใหญ่ และมีความแปลกจากงานบวชของ ท้องถิ่นอื่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทำให้คนทั่วไปรู้จักชุมชนบ้านตากกลางอย่างแพร่หลายในนามของ หมู่บ้านช่าง ประเพณีบวชนาคข้างนี้เป็นความภาคภูมิใจของชาวกูยทุกคนเนื่องจากในงานนี้จะมีช่าง เข้าร่วมขบวนแห่จำนวนหลายสิบเชือก มีนาคร่วมขบวนหลายสิบคน มีชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ร่วมขบวนแห่นาคเป็นจำนวนมาก ชาวกูยที่มีบุตรชายอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ จะจัดเตรียมงานบวช เพื่อหวังได้รับอานิสงส์จากการบวชตามหลักพระพุทธศาสนา โดยชาวกูยมีความเชื่อว่า การที่ได้นำ บุตรหลานของตนเข้าร่วมประเพณีบวชนาคข้างจะได้รับอานิสงส์อย่างสูงเมื่อตายไปจะได้เกาะชาย ฟ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ แนวคิดการเรียนรู้ประเพณีบวชนาคข้างของวัดแจ้งสว่าง เป็นการรักษาคุณค่าของ ประเพณีชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งแต่ละปีก็จะมีนาคมาบวชกันเยอะทั้งหมู่บ้านในชุมชนและ หมู่บ้านใกล้เคียง ก็มาร่วมประเพณีบวชนาคข้าง โดยเฉพาะการบวชก็ต้องอาศัยศรัทธาของชายใน ชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียงมาร่วมกิจกรรมบวชนาคข้าง พิธีกรรมก็อาศัยความรู้ที่เคยจัดแต่ละปี แต่ที่ โดดเด่นคือ มีช่างมาร่วม เวลาแห่ก็จัดกันเป็นขบวนยาวเรียงกันเป็นแถว ส่วนอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับ การบวชก็คือ อัฐฐบริวารที่เกี่ยวกับพระภิกษุเหมือนทั่วไป มีการประชาสัมพันธ์ หรือหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องก็เข้าร่วมงาน มีผู้คนมาร่วมงานเยอะ และเห็นช่างหลายเชือกก็ตื่นตาตื่นใจ สิ่งสำคัญที่สุด ของชุมชนก็อาศัยพลังของชาวบ้านร่วมด้วยช่วยกันจัดกิจกรรมนี้ ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชนนี้ต้อง

อาศัยความรักความศรัทธาร่วมกัน เป็นความผูกพันทั้งผู้คนในชุมชน และช่างที่เคยอยู่กับชุมชน แสดงออกถึงความผูกพันกัน ซึ่งวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็อาศัยช่างในการเลี้ยงชีพ อาศัยความรู้และภูมิปัญญาในการสื่อสาร บอกกล่าว เพื่อให้เห็นคุณค่าของวิถีชีวิต ชุมชน การดำเนินชีวิตควบคู่กับศีลธรรม และหน่วยงานทางราชการก็ให้ความสนับสนุน เพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงให้แก่ตำบลหรืออำเภอ กระบวนการในการเรียนรู้ มีการประชุมชุมชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และดำเนินงานประเพณีบวชนาคช่าง เพื่อให้ทุกฝ่ายเข้าใจลำดับขั้นตอนในการจัดงาน งานบวชนาคช่าง โดยใช้ช่างมาแท้ก็ถือว่าโดดเด่นไปกว่าที่อื่น สร้างความสนุกสนานผสมผสานไปกับประเพณีของชุมชนที่ปฏิบัติกันมา และมีการขับเคลื่อนการแสดงงานประเพณีของชุมชนก็อาศัย ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สร้างความรักสมัครสมานสามัคคีของชุมชน แล้วใช้ความรู้ที่เคยจัดงานมาสร้างองค์ความรู้เพิ่มเติม เพื่อให้เท่าทันในยุคสมัยปัจจุบัน สิ่งสำคัญคือการเข้าร่วมงาน เห็นลำดับขั้นตอนการจัดพิธีกรรม แสดงออกด้วยความเข้าใจสนุกสนาน และพอใจในการประเพณีบวชนาคช่างในแต่ละปี และวิธีการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการบวชนาคช่างของชุมชนอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยมีพิธีกรรมของการบวช การแห่หน้าคบนหลังช้างเป็นขบวน เป็นการรักษาคุณค่าของประเพณีชาวพุทธที่ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย การจัดกิจกรรมก็เป็นการส่งเสริมสนับสนุนด้านประเพณีงานบวชอาศัยศรัทธาความเชื่อของชาวพุทธ การตอบแทนคุณบิดามารดา การตอบแทนคุณของพระพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันในชุมชน การสร้างความสามัคคีในชุมชน และการรักษาความดีของประเพณีที่จัดขึ้นร่วมกัน

๔. องค์ความรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธประเพณีบวชนาคช่าง

องค์ความรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธของประเพณีการบวชนาคช่าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างครบถ้วนตามแบบแผนและประเพณีโบราณ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสอบถามและสัมภาษณ์พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องด้านประเพณีเชิงพุทธบวชนาคช่างของวัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์มีองค์ประกอบ ๔ ประเด็น ดังต่อไปนี้ ๑. สถานที่ประกอบพิธีกรรม ๒. บุคคลที่เกี่ยวข้องประกอบพิธี ๓. เครื่องสักการะในประกอบพิธี และ ๔. ระยะเวลาในการจัดงานประเพณีเชิงพุทธ โดยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

(๑) สถานที่ประกอบพิธีกรรม

สถานที่ในการประกอบประเพณีบวชนาคช่างชาวบ้านจะเริ่มประกอบพิธีกรรมจากที่วัดคือ พิธีโกนผมนาค หลังจากนั้นจะให้นาคกลับไปประกอบพิธีกรรมที่บ้าน คือ พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก และกลับมารวมตัวกันเพื่อไปประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ที่วัด และขึ้นช้างเพื่อไปประกอบพิธีเช่นขอขมาศาลปู่ตาที่วังทะเล

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. บ้าน เป็นสถานที่ในการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนทำพิธีอุปสมบทและเป็นที่ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก

๒. วัดแจ้งสว่าง เป็นสถานที่รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่

๓. ศาลเจ้าพ่อวังทะเล เป็นสถานที่ตั้งศาลปู่ตาเพื่อประกอบพิธีขอขมาและบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนที่จะอุปสมบท^{๑๓๔}

ชาวบ้านตากกลางส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีวัดยึดเหนี่ยวจิตใจ ๑ แห่ง ได้แก่วัดแจ้งสว่าง นอกจากนี้ยังมีสำนักสงฆ์ ๑ แห่ง ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ

วัดแจ้งสว่างเป็นสถานที่ชาวบ้านตากกลางใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านเป็นสถานที่ทำงานบุญงานกุศล “ชาวบ้านตากกลางมักจัดกิจกรรมเหล่านี้ที่วัดแจ้งสว่างเพราะถือว่าเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำพิธีทรงน้ำพระในวันสงกรานต์ หรือแม้แต่การจัดพิธีงานศพ นอกจากจะใช้สถานที่ในวัดในการจัดกิจกรรมพิธีทางสงฆ์แล้วนั้น เมื่อทางหมู่บ้านมีกิจกรรมหรือประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีบวชนาคช้าง ชาวบ้านก็จะประดับวัดหรือจัดบริเวณวัดให้เกิดความสวยงามเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม หรือแม้แต่กิจกรรมนันทนาการบางอย่าง อาทิจัดงานแบบมีมหรสพต่าง ๆ มีการแสดงดนตรี การฉายภาพยนตร์ ก็ใช้สถานที่บริเวณวัดแจ้งสว่าง”^{๑๓๕}

สรุปความได้ว่า วัดแจ้งสว่างจะมีความสำคัญต่อชาวบ้านตากกลางเพราะเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นสถานที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านตากกลาง ส่วนสำนักสงฆ์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับช้างที่บ้านตากกลาง และเป็นที่พัฒนาจิตใจเกี่ยวกับการจัดงานปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา

(๒) บุคคลที่เกี่ยวข้องประกอบพิธีกรรม

“บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ พระสงฆ์ในหมู่บ้านตากกลาง หมอสดำหรือครูบาอาวโใสในหมู่บ้าน หรือผู้นำชุมชน

๒. ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม คือผู้ปกครองของผู้เข้าพิธีบวชนาคช้าง ผู้ที่บวช”^{๑๓๖}

ความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยกเกิดมาจากความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยกที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการมีความผูกพันกับช้างมานานจนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้น จึงมีการนำช้างมาร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับช้างในด้านพิธีกรรม ชาวภูยกยังคงรักษาระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบทที่เป็นวัฒนธรรมชาวพุทธเข้าด้วยกันและได้ผสมผสานความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยก

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นายประกิต กลางพัฒนา, ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอน้ำตม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์, นายบุตดา เพชรกล้า, รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกะโป บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอน้ำตม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นายสิรา สุขศรี, บ้านตากกลาง หมู่ ๘ ตำบลกะโป อำเภอน้ำตม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

สรุปความได้ว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑.ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ พระสงฆ์ในหมู่บ้านตากกลาง หมอสดำหรือครูบา อาวุโสในหมู่บ้าน หรือผู้นำชุมชน และ ๒.ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม คือผู้ปกครองของผู้เข้าพิธีบวชนาคข้าง ผู้ที่บวช ซึ่งความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยกเกิดมาจากความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยกที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการมีความผูกพันกับข้างมานานจนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้น จึงมีการนำข้างมาร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับข้างในด้านพิธีกรรม ชาวภูยกยังคงรักษาระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบทที่เป็นวัฒนธรรมชาวพุทธเข้าด้วยกัน และได้ผสมผสานความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยก

(๓) เครื่องสักการะในประกอบพิธีกรรม

เครื่องใช้ในการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง ได้จัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ตามความเชื่อที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่นขอขมาเพื่อทำให้ฤกษ์วิญญูณเกิดความพึงพอใจ และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมการบวชเป็นเครื่องใช้ที่จะนำไปให้พระที่บวชใหม่ใช้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยกเกิดมาจากความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยกที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการมีความผูกพันกับข้างมานานจนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้น จึงมีการนำข้างมาร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับข้างในด้านพิธีกรรม ชาวภูยกยังคงรักษา ระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบทที่เป็น วัฒนธรรมชาวพุทธเข้าด้วยกัน และได้ผสมผสานความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยก

(๔) ระยะเวลาในการจัดงานประเพณีเชิงพุทธ

ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาเป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะวันที่ใช้ในการจัดงานประเพณีการบวชนาคข้าง ในกำหนดงานนั้น วันประกอบพิธี ๓ วัน ได้แก่ วันโรม (วันโกนผมนาค) วันแห่นาค จะต้องนำนาคมาขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวันอุปสมบทซึ่งเป็นวันที่สำคัญ กำหนดให้ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ของทุกปี

สรุปความได้ว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธประเพณีบวชนาคข้าง วัดแจ้งสว่างจะมีความสำคัญต่อชาวบ้านตากกลางเพราะเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นสถานที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านตากกลาง ส่วนสำนักสงฆ์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้างที่บ้านตากกลาง และเป็นที่พัฒนาจิตใจเกี่ยวกับการจัดงานปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑.ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ พระสงฆ์ในหมู่บ้านตากกลาง หมอสดำหรือครูบา อาวุโสในหมู่บ้าน หรือผู้นำชุมชน และ ๒.ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม คือผู้ปกครองของผู้เข้าพิธีบวชนาคข้าง ผู้ที่บวช ซึ่งความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยกเกิดมาจากความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยกที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการมีความ

ผูกพันกับข้างมานานจนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้น จึงมีการนำข้างมาร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับข้างในด้านพิธีกรรม ชาวภูยยังคงรักษา ระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบทที่เป็นวัฒนธรรม ชาวพุทธเข้าด้วยกันและได้ผสมผสานความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูย เครื่องใช้ในการประกอบ ประเพณีบวชนาคข้าง ได้จัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ตามความเชื่อที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มี เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่นขอขมาเพื่อให้ภูตผีวิญญานเกิดความพึงพอใจ และเครื่องใช้ ในการประกอบพิธีกรรมการบวชเป็นเครื่องใช้ที่จะนำไปให้พระที่บวชใหม่ใช้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของ ประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูยเกิดมาจาก ความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูยที่ มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการมีความผูกพันกับข้างมานาน จนเปรียบเสมือนบุคคลใน ครอบครัว และระยะเวลาในการจัดงานประเพณีเชิงพุทธ ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลาเป็นความเชื่อ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะวันที่ใช้ในการจัดงานประเพณีการบวชนาคข้าง ในกำหนดงานนั้น วัน ประกอบพิธี ๓ วัน ได้แก่ วันโรม (วันโกนผมนาค) วันแห่นาค จะต้องนำนาคมาขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวันอุปสมบทซึ่งเป็นวันที่สำคัญ กำหนดให้ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ของทุกปี

๕.สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

สภาพปัญหาในดำเนินงานการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ย่อมส่งผลถึงผลกระทบ และสภาพความเป็นอยู่ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน สังคม และวัฒนธรรม เพราะขาดความศรัทธา ขาด ความรู้ หรือขาดผู้สนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ จึงเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นในเรื่องของการจัด กิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยผู้วิจัยได้ลงภาคสนามเพื่อสอบถามสัมภาษณ์ ซึ่งจัดอยู่ใน ประเด็นนี้ เมื่อรวบรวมผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอำเภอ ท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยสามารถแยกแยะประเด็น (๑) ด้านชุมชน (๒) ด้านสังคม (๓) ด้านธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม (๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์ และ(๕) ด้านข้อมูลและสารสนเทศ ดังนี้

๑.ด้านชุมชน

การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน หรือชุมชนต้องอาศัยซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือส่วนรวม จะต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถสร้างความเจริญ ความสุข และความสามัคคีในหมู่ คณะ การจัดงานภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเห็นอกเห็นใจกัน ร่วมแรงร่วม ใจ แล้วถ่ายทอดออกมาให้กับบุคคลรุ่นใหม่ได้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งนำไปปฏิบัติสืบต่อไป เมื่อมีความรู้ ความเข้าใจต่อบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคลและของแต่ละชุมชนแล้ว จะต้องเข้าใจคุณประโยชน์ มีความรักสามัคคีสามัคคี และจะไม่ละเลยสิ่งที่ปู่ย่าตายายได้นำพาปฏิบัติ

การเข้าใจความรู้ของภูมิปัญญาที่เคยปฏิบัติ การถ่ายทอด คุณค่าของการปฏิบัติ แล้ว นำมาประพฤติตามก็ถือว่ารักษาไว้ซึ่งคุณงามความดี ที่คนรุ่นก่อนได้นำพาปฏิบัติ แต่หากไม่เข้าใจแล้ว ยังละเลย ไม่มีส่วนร่วม ไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ก็ถือว่าขาดความเคารพ

ขาดความดูแลเอาใจใส่ และยิ่งขาดความกตัญญูรู้คุณที่ปู่ย่าตายาย หรือคนรุ่นก่อนที่ยึดถือปฏิบัติกันมา เป็นการไม่รักษาไว้ซึ่งคุณงามความดี^{๑๓๗}

สรุปความได้ว่า สภาพปัญหาด้านชุมชนการเข้าใจความรู้ของภูมิปัญญาที่เคยปฏิบัติ การถ่ายทอด คุณค่าของการปฏิบัติ แล้วนำมาประพุดิตตามก็ถือว่ารักษาไว้ซึ่งคุณงามความดี ที่คนรุ่นก่อนได้นำพาปฏิบัติ แต่หากไม่เข้าใจแล้วยังละเลย ไม่มีส่วนร่วม ไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ก็ถือว่าขาดความเคารพ ขาดความดูแลเอาใจใส่ และยิ่งขาดความกตัญญูรู้คุณที่ปู่ย่าตายาย หรือคนรุ่นก่อนที่ยึดถือปฏิบัติกันมา เป็นการไม่รักษาไว้ซึ่งคุณงามความ การแสดงออกในส่วนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการสืบสานความรู้ แนวปฏิบัติ วิธีปฏิบัติ ระเบียบแบบแผน ตามความเชื่อที่ยึดประพุดิตกันมาเป็นการรักษาความดี แสดงออกเป็นบุคคลที่มีความเคารพ นับถือความรู้ และยังได้แสดงออกต่อพระพุทธศาสนา แต่หากยังไม่มีความรพ ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เห็นด้วยของภูมิปัญญาความรู้ท้องถิ่นนั้น ๆ ก็เป็นผลมาจากขาดความกตัญญูรู้คุณคน ส่งผลกระทบจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธด้านชุมชน ได้แก่ ด้านขาดความกตัญญู จึงทำให้การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของประชาชนอำเภอเมืองชัยภูมิ ไม่มีความสามัคคี ไม่มีวินัยในตนเองและชุมชน ขาดความเชื่อมั่น ไม่รักษาคุณงามความดีเอาไว้

๒.ด้านสังคม

แนวทางของการสร้างความเจริญรุ่งเรืองในสังคม อันเป็นผลเนื่องมาจากสังคมนั้น มีการพัฒนาตามแผนงาน ระเบียบบ้านเมือง หรือแนวคิดในทางเดียวกัน ไม่แตกแยก มีความรักสมัครสมานสามัคคี พร้อมเพียงทั้งแนวคิด ทั้งแนวปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน การมีกระบวนการคิดไปในทิศทางเดียวกันจะสามารถนำพาสู่ความเจริญ

การจัดกิจกรรมภูมิปัญญาเชิงพุทธนั้น จะต้องมีแบบแผนและมีระเบียบการปฏิบัติที่ยึดในทิศทางเดียวกัน หากสังคมไม่มีวิธีการ กระบวนการ จะไม่สามารถจัดกิจกรรมขึ้นมาได้ เพราะความคิดเห็นแตกแยก ออกเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับสังคมที่จะสร้างความสำเร็จได้ การมีวิธีคิด กระบวนการคิดมีการวางแผนที่ดี รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ อันเป็นผลในการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้^{๑๓๘}

สภาพปัญหาด้านสังคมการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาเชิงพุทธนั้น จะต้องมีแบบแผนและมีระเบียบการปฏิบัติที่ยึดในทิศทางเดียวกัน หากสังคมไม่มีวิธีการ กระบวนการ จะไม่สามารถจัดกิจกรรมขึ้นมาได้ เพราะความคิดเห็นแตกแยก ออกเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับสังคมที่จะสร้างความสำเร็จได้ การมีวิธีคิด กระบวนการคิดมีการวางแผนที่ดี รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ อันเป็นผลในการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จได้ ซึ่งกระบวนการคิด การวางแผน การรู้จักวิธี แล้วนำไปปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ย่อมนำพาสู่ความเจริญของสังคม หากสังคมใดไม่มีการวางแผน ไม่มีกระบวนการคิด ไม่มีวิธีคิด ย่อมส่งผลถึงการปฏิบัติในการล้มเหลว ถึงแม้จะจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธก็มี

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายประกิต กลางพัฒนา, ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์หาญ ปญญาธโร, เจ้าอาวาสวัดป่าอานาเจียง ตำบลกะโป อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

อุปสรรค เพราะไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า ย่อมลำบากและมีอุปสรรค เพราะไม่มีการวางแผนทางความคิดไว้ล่วงหน้าส่งผลกระทบต่อด้านสังคม ได้แก่ การไม่มีส่วนร่วม ไม่มาร่วมงานในการจัดกิจกรรม ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ไม่มีการศึกษาเรียนรู้ ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ความเป็นอยู่ไม่ดีขึ้น การดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ไม่มีกระบวนการทางความคิด จึงมีความคิดเห็นที่แตกแยก

๓.ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายน้อยที่สุด รวมทั้งต้องมีการกระจายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง อย่่างไรก็ตาม ในสภาพปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมมากขึ้น ดังนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีความหมายรวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย

“การใช้ธรรมชาติเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมประเพณีบวชนาคช่างของชุมชน นั้น ยังขาดความเข้าใจที่จะประยุกต์ หรือนำมามีส่วนร่วมในกิจกรรม เพราะไม่มีการใช้ทรัพยากรที่เป็นธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในชุมชน ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีการหมุนเวียนของธรรมชาติเกิดขึ้น”^{๑๓๙} “บางปีการจัดกิจกรรมงานประเพณีบวชนาคช่าง ก็ถูกผลกระทบ จะเห็นได้จากการนำขบวนนาคแห่ไปที่ศาลตะคุ เพื่อที่จะเคารพสักการะ ซึ่งตรงนั้นเป็นที่มีแม่น้ำ แต่น้ำนั้นแทบไม่มีเลยช่างก็ไม่สามารถเล่นน้ำได้”^{๑๔๐} “ซึ่งปัญหาสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะบางครั้งในรอบ ๑ ปี ฝนไม่ตก ทำให้ขาดความสมบูรณ์ของธรรมชาติ กระทบทั้งบุคคล และช่าง ขาดอาหารแหล่งน้ำ ผลผลิตก็ไม่ได้เต็มที่ ส่งผลถึงการจัดกิจกรรมบางครั้งก็ไม่ได้เต็มที่ เพราะถูกผลกระทบกันหมด”^{๑๔๑}

สรุปความได้ว่า ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ธรรมชาติเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมประเพณีบวชนาคช่างของชุมชน นั้น ยังขาดความเข้าใจที่จะประยุกต์ หรือนำมามีส่วนร่วมในกิจกรรม เพราะไม่มีการใช้ทรัพยากรที่เป็นธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่ในชุมชน ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงไม่มีการหมุนเวียนของธรรมชาติเกิดขึ้น บางปีการจัดกิจกรรมงานประเพณีบวชนาคช่างก็ถูกผลกระทบ จะเห็นได้จากการนำขบวนนาคแห่ไปที่ศาลตะคุ เพื่อที่จะเคารพสักการะ ซึ่งตรงนั้นเป็นที่มีแม่น้ำ แต่น้ำนั้นแทบไม่มีเลยช่างก็ไม่สามารถเล่นน้ำได้ ซึ่งปัญหาสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญ เพราะบางครั้งในรอบ ๑ ปี ฝนไม่ตก ทำให้ขาดความสมบูรณ์ของธรรมชาติ กระทบทั้งบุคคล และช่าง ขาดอาหาร แหล่งน้ำ ผลผลิตก็ไม่ได้เต็มที่ ส่งผลถึงการจัดกิจกรรมบางครั้งก็ไม่ได้เต็มที่ เพราะถูกผลกระทบกันหมด ซึ่งด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็เป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นสิ่ง

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายภาสกร อรสุญ, ผู้จัดการโครงการคชอาณาจักร อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์, เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ ตาบุญมา แสนดี, หมอช่าง บ้านตากกลาง ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์, เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายทองอิน อินทอง, สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ หมู่ที่ ๑ บ้านกระโพ ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์, เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒

เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรม ซึ่งจะเห็นได้จากหากสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติ ไม่เป็นไปอย่างสมบูรณ์ หรือฝนหรือฝนไม่ตก ลำน้ำแห้ง ก็ส่งผลกระทบต่อทั้งบุคคลในชุมชนและช้างที่เลี้ยงดู ส่งผลถึงการ จัดกิจกรรมประเพณีบวชนาคช้างก็ขาดความสมบูรณ์ คนร่วมงานก็ไม่มาก จึงเป็นปัญหาจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

๔. ด้านทรัพยากรมนุษย์

ทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรม คือสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอด พัฒนาเพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้การสืบทอดรวมถึงการสั่งสมภูมิปัญญาของชนรุ่น ก่อนนั้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ได้เห็นถึง ความสามารถภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบกายมาประกอบรวบรวมเป็น เครื่องมือเครื่องใช้ ต่างๆ ได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของการสอนลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อ วัฒนธรรม พิธีกรรม ประเพณี และการปรับตัวให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและถูกต้อง “สังคมทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมสมัยก่อน สมัยก่อนการกระทำต่าง ๆ ต้องมีระเบียบ แบบแผนความเชื่อในเรื่องของการกระทำต่าง ๆ และเกรงกลัวต่อบาปที่กระทำขึ้น แต่ทุกวันนี้เป็น ความเชื่อแบบสมัยใหม่ ๆ แบบชาวตะวันตก ความละเอียดใจ ความเกรงกลัวต่อบาป ไม่มีแล้ว ผิด ชอบชั่วดี ไม่ยึดติดในใจ ขาดความคิดที่อิงความดีงาม ขาดคุณธรรมประจำใจ เกิดความประมาทใน ชีวิต ผิดศีลธรรม ย่อมเกิดความทุกข์ยาก สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง ส่งผลถึงความคร่ำ แดกแยกกัน”^{๑๔๒}

สรุปความได้ว่า สภาพปัญหาทรัพยากรมนุษย์ สังคมทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจาก สังคมสมัยก่อน สมัยก่อนการกระทำต่าง ๆ ต้องมีระเบียบแบบแผนความเชื่อในเรื่องของการกระทำ ต่าง ๆ และเกรงกลัวต่อบาปที่กระทำขึ้น แต่ทุกวันนี้เป็นความเชื่อแบบสมัยใหม่ ๆ แบบชาวตะวันตก ความละเอียดใจ ความเกรงกลัวต่อบาป ไม่มีแล้ว ผิดชอบชั่วดี ไม่ยึดติดในใจ ขาดความคิดที่อิงความ ดีงาม ขาดคุณธรรมประจำใจ เกิดความประมาทในชีวิต ผิดศีลธรรม ย่อมเกิดความทุกข์ยาก สร้าง ความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง ส่งผลถึงความคร่ำแตกแยกกัน และการมีความเปลี่ยนแปลงไปจากสังคม สมัยก่อน ความเป็นอยู่ที่เร่งรีบหรือมีสภาวะจิตใจเสื่อมไปจากเมื่อก่อน ไปรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก จึงทำให้เกิดความคิด หรือพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีความละเอียดใจ ส่งผลกระทบที่เกิดจาก ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ด้านทรัพยากรมนุษย์ การมีครอบครัวที่แตกร้าง ซึ่งเป็นความ เปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวกับความเป็นอยู่ชีวิต ที่ติดขัด หรือการดำเนินชีวิต เร่งรีบในประจำวัน

๕. ด้านข้อมูลและสารสนเทศ

ในปัจจุบันการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ ข้อมูลข่าวสารจากเทคโนโลยีมีความจำเป็นสำหรับ การพัฒนาภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อให้ความรู้หรือการจัดงานประเพณีมีผู้คนเข้าร่วมงานใน แต่ละครั้ง การบวชนาคช้างก็จัดเป็นประจำทุก ๆ ปี โดยเฉพาะชุมชนและชาวต่างชาติก็เข้าร่วมงาน ซึ่งสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น “ชาวบ้านและชุมชนก็มีรูปแบบการจัดงานประเพณีบวช

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิคุณ, เจ้าคณะตำบลกะโป อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

นาคข้างเป็นของตนเอง แต่การที่จะสื่อสารหรือใช้เทคโนโลยีบางชุมชนหรือความเข้าใจในการที่จะสื่อสารก็ขาดองค์ความรู้ แต่หากมีการพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจแล้วก็สามารถช่วยประชาสัมพันธ์ประเพณีของเราได้รวดเร็วขึ้น”^{๑๔๓} การมีความรู้เรื่องเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้ เป็นสิ่งจำเป็นของการสื่อสารหรือกระจายความรู้ แต่กลุ่มผู้เรียนรู้ขาดทักษะ และไม่เข้าใจในการสื่อสาร เพื่อให้ข้อมูลสะดวกและรวดเร็วในการที่จะประชาสัมพันธ์ หรือการจัดเก็บข้อมูลให้ดีขึ้น ตรงนี้ยังขาดอยู่ เพราะประชาชนหรือชุมชนไม่ได้เรียนรู้เรื่องสารสนเทศ”^{๑๔๔}

สรุปความได้ว่า สภาพปัญหาด้านข้อมูลสารสนเทศหรือการมีความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีของชุมชนในอำเภอท่าตูม นั้น ชาวบ้านและชุมชนก็มีรูปแบบการจัดงานประเพณีบวชนาคข้างเป็นของตนเอง แต่การที่จะสื่อสารหรือใช้เทคโนโลยีบางชุมชนหรือความเข้าใจในการที่จะสื่อสารก็ขาดองค์ความรู้ แต่หากมีการพัฒนาส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจแล้วก็สามารถช่วยประชาสัมพันธ์ประเพณีของเราได้รวดเร็วขึ้น ยังขาดความเข้าใจ ทักษะ เพราะไม่มีประสบการณ์เรียนรู้มาก่อน จึงทำให้ไม่เข้าใจในการสื่อสารเพื่อให้ข้อมูลสะดวก และรวดเร็วในการที่จะประชาสัมพันธ์ หรือการจัดเก็บข้อมูลให้ดีขึ้น เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมประเพณีบวชนาคข้าง อันเป็นประเพณีที่ควรส่งเสริมทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วิเคราะห์ข้อมูลประเด็นของภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ จะเห็นได้จากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลของ ๔ จังหวัดนั้นมีประเพณีเชิงพุทธและรูปแบบของการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่นชุมชนนั้น ๆ

จังหวัดนครราชสีมา ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอโชคชัย มีกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธแห่เทียนพรรษา ซึ่งชาวบ้านชุมชนของหมู่บ้านในอำเภอโชคชัยนั้น ได้จัดกิจกรรมประดิษฐ์เทียนพรรษา เพื่อที่จะเข้าประกวดแข่งขัน ทั้งนี้ด้วยความร่วมมือกับทางพระสงฆ์วัดในอำเภอโชคชัย โดยมีวัดใหม่สระปทุมที่สร้างเทียนพรรษาประจำทุกปี โดยพระสงฆ์ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนก็ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างประดิษฐ์เทียนพรรษาแต่ละวัดในอำเภอโชคชัย เป็นการรักษาประเพณีความรู้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การประดับเทียนนั้นก็ยึดความรู้ศิลปะทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์สมัยใหม่ แสดงถึงการใช้ความรู้เดิมกับความรู้นิยามสมัยปัจจุบัน เพื่อให้งานแห่เทียนพรรษานั้น มีสีสันสวยงามศิลปะแบบอย่างพระพุทธศาสนา และเป็นที่พอใจกับผู้สร้างขึ้น และผู้มาพบเห็นที่สวยงาม จึงเห็นได้ว่าภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ แห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา นั้นถือเป็นการสืบสานประเพณีของชาวพุทธ โดยการใช้สติปัญญาสร้างจากองค์ความรู้เดิมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความรู้ทางความคิดที่สร้างสรรค์สมัยใหม่ที่ผสมผสานให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันอย่างลงตัวและสวยงาม

^{๑๔๓} สัมภาษณ์, นายบุตดา เพชรกล้า, รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกะโป บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ นายประกิต กลางพัฒนา, ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอหนองหงส์ โดยมีประเพณีบุญบั้งไฟ ณ วัดเวฬุวนาราม ซึ่งเป็นความเชื่อของชุมชนบ้านหนองบัวลี โดยมีกิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟตามความเชื่อ ในกิจกรรมนั้นมีงานจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในเดือน ๖ ชาวบ้านและพระสงฆ์ทั้งผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี นายกษมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดกิจกรรมบุญบั้งไฟ โดยจะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจ อาศัยความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพญาแถน เพื่อลดบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาลให้ข้าวน้ำอาหารอุดมสมบูรณ์ ตามความเชื่อของชุมชน ในส่วนกิจกรรมก็ได้จัดงานตามขั้นตอน การจัดทำบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีทำบุญขอฝนจากพญาแถนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คนหรือวัวควายอาจเกิดป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้างเป็นต้น และเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้วก็เชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในหมู่บ้านนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีอาหารข้าวปลาที่บริบูรณ์ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย ฮีตหนึ่งนั้น ถึงเดือนหกแล้วให้นำเอาน้ำวารีสรงโสภ อุดพระพุทธรูปเหนือใต้สู่กาย อย่าได้ละเบี่ยงบายปิดปายหายหยุด มันสิสูญเสียศรีต่ำไปเมื่อหน้า จงพากันทำแหแนวคองฮีตเก่า เอาน้ำไปเรื่อยๆ อย่าถอยหน้าหากสูญเสีย จะเห็นได้ว่า งานประเพณีบั้งไฟของชุมชน เป็นลักษณะจัดขึ้นเพื่อสืบสานประเพณีของชาวพุทธ เพราะได้แสดงออกการสร้าง ความสามัคคี ทุกปีก็จะจัดขึ้น นอกจากจัดงานแล้วก็ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี ชุมชนบ้านใกล้เคียง

จังหวัดชัยภูมิ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ รูปแบบการจัดกิจกรรมประเพณีเชิงพุทธ ได้แก่ การทำบุญกระฐูป ซึ่งมีหนึ่งเดียวในเขตอีสานใต้ ประเพณีทำบุญกระฐูปนี้ ได้วิวัฒนาการมาจากการบูชาด้วยของหอม คือ ธูป เพื่อจุดถวายสักการบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งประเพณีที่เกิดขึ้นจากความเชื่อความต้องการค่านิยมความสามัคคีความร่วมมือกันของประชาชนชาวอำเภอหนองบัวแดงส่งผลให้ประชาชนนักท่องเที่ยวผู้ที่มีความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหลักพุทธศาสนาที่ตนนับถืออยู่มีความประสงค์จะเดินทางมาร่วมประกอบพิธีกรรมเพื่อการแสวงบุญการสืบสานประเพณีบุญแห่งกระฐูปประจำของอำเภอหนองบัวแดง มีเป้าหมายที่จะให้พิธีกรรมและประเพณีบุญแห่งกระฐูปเป็นจุดแข็งและจุดขายด้านสินค้าใหม่หรือนวัตกรรมทางการท่องเที่ยวในจังหวัดชัยภูมิให้สามารถดูใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวจังหวัดชัยภูมิเพื่อร่วมประเพณีบุญแห่งกระฐูปเพิ่มจำนวนมากขึ้นในอันที่จะส่งผลต่อการอนุรักษ์และรักษาคุณค่าของจังหวัดชัยภูมิ จะเห็นได้ว่า จากความเชื่อของชุมชนอาศัยภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ด้วยการสักการบูชาด้วยของหอมแด่พระพุทธเจ้า วิวัฒนาการจนถึงการสร้างจุดแข็งเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธในจังหวัดชัยภูมิให้สามารถดูใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวจังหวัดชัยภูมิเพื่อร่วมประเพณีบุญแห่งกระฐูปเพิ่มจำนวนมากขึ้นในอันที่จะส่งผลต่อการอนุรักษ์และรักษาคุณค่าทางพระพุทธศาสนา ของอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

จังหวัดสุรินทร์ ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้ปรากฏอยู่ที่อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยมีกิจกรรมประเพณีโบราณค้ำ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีก่อนจะเข้าพรรษา หรือเรียกอีกอย่าง บุญเดือนหกของชุมชนชาวกูย บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งชาวกูยหรือชุมชนหมู่บ้านตากกลางนั้นเป็นชุมชนที่ได้เลี้ยงช้างเป็นจำนวนมาก อาศัยช้างในการสร้างสรรคให้เกิดภูมิปัญญา

ประเพณีเชิงพุทธ และแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิตะของผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนา โดยผู้ที่จะบวชในงานก็ต้องเข้าพิธีในงานบวชนาคข้างตามขั้นตอนความเชื่อของชุมชน ทำให้เกิดความเลื่อมใสทั้งพระสงฆ์ นาค และครอบครัวของนาคที่จะบวช ได้เห็นถึงความสามารถภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบกายมาประกอบรวบรวมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ต่างๆ ได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของการสอนลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อ วัฒนธรรม พิธีกรรม ประเพณี และการปรับตัวให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและถูกต้อง จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของชาวชุมชนหรือชาวกุย ได้สืบสานประเพณี วัฒนธรรม พร้อมทั้งมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยการนำลูกหลานเข้ามาบวชนาคนั้น ก็เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และยังรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา เพราะได้ทั้งบุญทั้งกุศลในงานที่จัดกิจกรรมขึ้นมาทุกปี

๔.๒ รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่การวิจัยโดยการสัมภาษณ์และสอบถาม ทั้ง ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ สามารถสรุปผลได้ ๔ รูปแบบ ดังนี้ (๑) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ (๒) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักสูตรสมัยใหม่ (๓) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ (๔) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ประเพณีทางพุทธศาสนา โดยภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้ง ๔ อย่าง คือ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีบุญกระฐูป ระเพณีแห่บั้งไฟ และประเพณีบวชนาคข้าง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๒.๑ รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

๑. การกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ เป็นการเจาะจงเกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ที่ที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นชุมชนที่มีรูปแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในด้านประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม เพื่อต้องการเรียนรู้ โดยมีข้อมูล เนื้อหาที่ชัดเจน เพราะการกำหนดจะเป็นแนวทางในการเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนานั้น กระบวนการเรียนรู้จะกำหนดการเรียนรู้ตามแบบอย่างการเรียนรู้ตามแบบอย่างไตรสิกขา^{๑๔๕} เพื่อเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทั้งกาย วาจา ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขา การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีความสุขจิตทางกาย วาจา และอาชีวะ

๒. อธิจิตตสิกขา การฝึกอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมสุขภาพจิตและการรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการฝึกสมาธิ

๓. อธิปัญญาสิกขา การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์

^{๑๔๕} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๑๓.

การเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาความรู้เพิ่มเติม แต่สิ่งที่ทำให้ความรู้ไปสู่ความสำเร็จต้องมีเป้าหมาย และพยายามเรียนรู้ด้านที่ตนเองถนัด เพื่อให้เกิดศีล สมาธิ และปัญญา โดยศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ ไม่ท้อแท้ หรือยกเลิกความตั้งใจเอาไว้^{๑๔๖}

ดังนั้น การกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้เป็นการศึกษาข้อมูลสิ่งต่าง ๆ เนื้อหาที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของชุมชนเพื่อการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น โดยผ่านทาง การเรียนรู้ของกระบวนการทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อเป็นการศึกษาเรียนรู้ควบคู่ พร้อมทั้งให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทั้งกาย วาจา ไปด้วย และจะทำให้เกิดประสพผลสำเร็จ ทั้งนี้การกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ต้องเข้าใจสภาพบริบทของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของชุมชนนั้น ๆ ที่เคยปฏิบัติมาเพื่อให้เข้าใจ แล้วนำมาเรียนรู้ เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งส่วนงานที่เกี่ยวข้องของชุมชน เช่น กลุ่มส่วนงานราชการในพื้นที่ กลุ่มผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้นำชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มพระภิกษุ สามเณร และกลุ่มเรียนรู้ ประชาชนทั่วไปควรสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในการที่จะเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ดำเนินงานจัดงานกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เป็นประจำทุก ๆ ปี โดยมีเป้าหมายของการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาควบคู่และเป็นฐานในการเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธและการปฏิบัติร่วมกัน ก็จะส่งผลถึงความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการค้นคว้าที่ตนเองอยากจะศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม โดยผ่านกระบวนการทางความรู้ ความคิด และความคิดที่ริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อสามารถเรียนรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธตามแบบอย่างที่ดีสืบทอดกันมา ทั้งคนรุ่นก่อนและปัจจุบัน เพื่อให้ได้ความรู้ที่สามารถสร้างหรือประกอบขึ้นมาให้เป็นรูปธรรม และช่วยให้เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเกิดองค์ความรู้ที่ และช่วยกันสร้างกิจกรรมของตนเองและชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดงานแต่ละกิจกรรมของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

การแสวงหาความรู้ คือ ทักษะที่จะต้องอาศัยการเรียนรู้และวิธีการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ช่วยทำให้เกิดแนวความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องและกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนจะเกิดทักษะในการค้นคว้า สิ่งที่ต้องการและสนใจใคร่รู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จะทำให้ทราบข้อเท็จจริง และสามารถเปรียบเทียบข้อเท็จจริงที่ได้มาว่าควรเชื่อถือหรือไม่ การแสวงหาความรู้จะเกิดทักษะ ซึ่งทักษะเป็นการสร้างปัญญาให้กับผู้เรียน เพื่อนำไปสู่การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองมี ๑๐ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ทักษะการสังเกต คือ การสังเกตสิ่งที่เราเห็น สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่เราจะศึกษา โดยสังเกตเกี่ยวกับแหล่งที่มา ความเหมือน ความแตกต่าง สาเหตุของความแตกต่าง ประโยชน์ และผลกระทบ วิธีฝึกการสังเกต คือ การฝึกสมาธิ เพื่อให้มีสติ และทำให้เกิดปัญญา มีโลกทัศน์ มีวิคิด

ขั้นตอนที่ ๒ ทักษะการบันทึก คือ การบันทึกสิ่งที่ต้องจำหรือต้องศึกษา มีหลายวิธี ได้แก่ การทำสรุปย่อ การเขียนเค้าโครงเรื่อง การขีดเส้นใต้ การเขียนแผนภูมิ การทำเป็นแผนภาพ หรือ ทำ

^{๑๔๖} สัมภาษณ์, พระครูพิทักษ์ปทุมมาร, เจ้าคณะอำเภอโชคชัย เจ้าอาวาสวัดใหม่สระปทุม จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

เป็นตาราง เป็นต้น วิธีฝึกการบันทึก คือ การบันทึกทุกครั้งที่มีการสังเกต มีการฟัง หรือมีการอ่าน เป็นการพัฒนาปัญญา

ขั้นตอนที่ ๓ ทักษะการนำเสนอ คือ การทำความเข้าใจในเรื่องที่จะนำเสนอให้ผู้อื่นรับรู้ได้ โดยจดจำในสิ่งที่จะนำเสนอออกมาอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การทำรายงานเป็นรูปเล่ม การรายงานปากเปล่า การรายงานด้วยเทคโนโลยี เป็นต้น วิธีฝึกการนำเสนอ คือ การฝึกตามหลักการของการนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวอย่างสม่ำเสมอ จนสามารถนำเสนอ ได้ดีซึ่งเป็นการพัฒนาปัญญา

ขั้นตอนที่ ๔ ทักษะการฟัง คือ การจับประเด็นสำคัญของผู้พูด สามารถตั้งคำถามเรื่องที่ฟังได้ รู้จุดประสงค์ในการฟัง ผู้เรียนจะต้องค้นหาเรื่องสำคัญในการฟังให้ได้ วิธีฝึกการฟัง คือ การทำเค้าโครงเรื่องที่ฟัง จดบันทึกความคิดหลัก หรือถ้อยคำสำคัญลงในกระดาษบันทึกที่เตรียมไว้ อาจตั้งคำถามในใจ เช่น ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร เพราะเหตุใด อย่างไร เพราะจะทำให้การฟัง มีความหมาย และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนที่ ๕ ทักษะการถาม คือ การถามเรื่องสำคัญ ๆ การตั้งคำถามสั้น ๆ เพื่อนำคำตอบมา เชื่อมต่อให้สัมพันธ์กับสิ่งที่เรารู้แล้วมาเป็นหลักฐานสำหรับประเด็นที่กล่าวถึง สิ่งที่ทำให้เราฟัง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การถามเกี่ยวกับตัวเราเอง การฝึกถาม-ตอบ เป็นการฝึกการใช้เหตุผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทำให้เข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจน ถ้าเราฟังโดยไม่ถาม-ตอบ ก็จะเข้าใจ ในเรื่องนั้น ๆ ไม่ชัดเจน

ขั้นตอนที่ ๖ ทักษะการตั้งสมมติฐานและตั้งคำถาม คือ การตั้งสมมติฐาน และตั้งคำถาม สิ่งที่เราเรียนรู้ไปแล้วได้ว่า คืออะไร มีประโยชน์อย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จได้ การฝึกตั้งคำถาม ที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ ทำให้อยากได้คำตอบ

ขั้นตอนที่ ๗ ทักษะการค้นหาคำตอบจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น จากหนังสือ อินเทอร์เน็ต คุยกับคนแก่ แล้วแต่ธรรมชาติของคำถาม การค้นหาคำตอบต่อคำถามที่สำคัญจะสนุก และทำให้ได้ความรู้มากขึ้น บางคำถามหาคำตอบทุกวิถีทางแล้วไม่พบ ต้องหาคำตอบต่อไปด้วยการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๘ ทักษะการทำวิจัยสร้างความรู้ การวิจัยเพื่อหาคำตอบเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ทุกระดับ การวิจัยจะทำให้ค้นพบความรู้ใหม่ ทำให้เกิดความภูมิใจ สนุก และมีประโยชน์มาก

ขั้นตอนที่ ๙ ทักษะการเชื่อมโยงบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงเรื่องที่เรารู้มา ให้เห็นภาพรวมทั้งหมด มองเห็นความงดงาม มองให้เห็นตัวเอง ไม่ควรให้ความรู้นั้นแยกออกเป็นส่วน ๆ

ขั้นตอนที่ ๑๐ ทักษะการเขียนเรียบเรียง คือ การเรียบเรียงความคิดให้ประณีตขึ้น โดยการค้นคว้า หาหลักฐานอ้างอิงความรู้ให้ถี่ถ้วน แม่นยำขึ้นการเรียบเรียงทางวิชาการจึงเป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญ และเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้อื่นในวงกว้างออกไป^{๑๔๗} การแสวงหาความรู้ จะเห็นได้จากผู้ที่มาร่วมกันจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยผู้เรียนรู้จะสอบถามประวัติ

^{๑๔๗} แหล่งที่มา, (ออนไลน์), [http:// www.bagkapi.ac.th](http://www.bagkapi.ac.th) , เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒.

ความเป็นมา ความสำคัญ และการอนุรักษ์ไว้ การเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ถือเป็นประโยชน์ของการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนรู้ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นชุมชนของตำบล^{๑๔๘}

สรุปความได้ว่า การสร้างและการแสวงหาความรู้เป็นทักษะที่ต้องอาศัยการเรียนรู้และวิธีการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ช่วยทำให้เกิดแนวความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องและกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนจะเกิดทักษะในการค้นคว้า สิ่งที่ต้องการและสนใจใคร่รู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จะทำให้ทราบข้อเท็จจริง ทั้งมีความสนใจในงานกิจกรรมนั้นเพิ่มขึ้น โดยอาศัยทักษะต่าง ๆ การสังเกต เป็นการสังเกตสิ่งที่เราเห็น สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่เราจะศึกษา โดยสังเกตเกี่ยวกับแหล่งที่มา ความเหมือน ความแตกต่าง การบันทึก เป็นการทำสรุปย่อ การเขียนเค้าโครงเรื่อง การขีดเส้นใต้ การเขียนแผนภูมิ การทำเป็นแผนภาพ หรือ ทำเป็นตาราง ทักษะการฟัง เป็นการจับประเด็นสำคัญของผู้พูด สามารถตั้งคำถามเรื่องที่ฟังได้ รู้จุดประสงค์ในการฟัง ผู้เรียนจะต้องค้นหาเรื่องสำคัญในการฟังให้ได้ ทักษะการถาม เป็นการถามเรื่องสำคัญ ๆ การตั้งคำถามสั้น ๆ เพื่อนำคำตอบมา เชื่อมต่อให้สัมพันธ์กับสิ่งที่เรารู้แล้วมาเป็นหลักฐานสำหรับประเด็นที่กล่าวถึง สิ่งที่ทำให้เราฟัง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะการตั้งสมมติฐานและตั้งคำถาม คือ การตั้งสมมติฐาน และตั้งคำถาม สิ่งที่เราเรียนรู้ไปแล้วได้ว่า คืออะไร มีประโยชน์อย่างไร ทำอย่างไรจึงจะสำเร็จได้ การฝึกตั้งคำถาม ที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ ทำให้อยากได้คำตอบ ทักษะการค้นหาคำตอบจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น จากหนังสือ อินเทอร์เน็ต คุยกับคนแก่ แล้วแต่ธรรมชาติของคำถาม การค้นหาคำตอบต่อคำถามที่สำคัญจะสนุก และทำให้ได้ความรู้มากขึ้น ทักษะการทำวิจัยสร้างความรู้ การวิจัยเพื่อหาคำตอบเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการเรียนรู้ทุกระดับ การวิจัยจะทำให้ค้นพบความรู้ใหม่ ทำให้เกิดความภูมิใจ สนุก และมีประโยชน์มาก ทักษะการเชื่อมโยงบูรณาการ เป็นการเชื่อมโยงเรื่องที่เรารู้มา ให้เห็นภาพรวมทั้งหมด มองเห็นความงดงาม มองให้เห็นตัวเอง ไม่ควรให้ความรู้ที่แยกออกเป็นส่วน ๆ และทักษะการเขียนเรียบเรียง เป็นการเรียบเรียงความคิดให้ประณีตขึ้น โดยการค้นคว้า หาหลักฐานอ้างอิงความรู้ให้ถี่ถ้วน แม่นยำขึ้น การเรียบเรียงทางวิชาการจึงเป็นการพัฒนาปัญญาอย่างสำคัญ และเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของผู้อื่นในวงกว้างออกไป

๓.การจัดความรู้ให้เป็นระบบ การเรียนรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธหรือความรู้เกี่ยวกับด้านความรู้ที่ตนเองถนัด และหาความรู้เพื่อจะจัดเก็บข้อมูลองค์ความรู้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ “จัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เมื่อแสวงหาสิ่งที่ต้องเรียนรู้ให้เป็นกระบวนการ ต้องมีการจัดเก็บระบบอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร หรือมีการตรวจเช็คจากผู้รู้จากนักวิชาการเรียบร้อยแล้วจะต้องนำมาจัดทำเป็นหนังสือเอาไว้”^{๑๔๙}

การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากสร้างและพัฒนามากำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ โดยต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษาและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการขององค์การ โดยต้องเก็บรักษาสิ่งที้องค์การเรียกว่าเป็น

^{๑๔๘} สัมภาษณ์, พระครูวิมลธรรมมาวุธ, ดร., เจ้าคณะตำบลกระโทก วัดนอก อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์, นายบุญสุข อุ้นแก้ว, ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

ความรู้ให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ การวิจัยและการทดลอง การจัดเก็บเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล (Database) หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้ “การเก็บสะสมความรู้องค์การควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ ด้านโครงสร้างและการจัดเก็บความรู้ ควรเป็นระบบที่สามารถค้นหาและส่งมอบได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว มีการจัดจำแนกรายการต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน”^{๑๕๐}

สรุปความได้ว่า การจัดเก็บความรู้หรือคู่มือภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ที่จัดทำเป็นหนังสือเพื่อเป็นการพัฒนาให้เป็นลายลักษณ์อักษร และสามารถใช้คู่มืออบรมความรู้ เพื่อเป็นต้นแบบหรือต้นฉบับความรู้ท้องถิ่นประจำตำบล เป็นของเฉพาะถิ่นเอาไว้ เพื่อใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของผู้ที่จะศึกษา และให้เป็นรูปแบบเดียวกัน การจัดทำหนังสือคู่มือจะเป็นประโยชน์ต่อข้อมูลที่ได้บันทึกเอาไว้ และเพื่อเป็นการจะพัฒนาเพื่อปรับปรุงแก้ไข เมื่อมีการปรับปรุงเพิ่มเติมขึ้น

๔. จัดเก็บข้อมูลด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ปัจจุบันเทคโนโลยีและการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์อุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาค้นคว้าและการทำธุรกิจ ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้องค์กรต่างๆ นำเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาช่วยในการดำเนินงานขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสาร อิเล็กทรอนิกส์ การทำธุรกิจและให้บริการบนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการทำงานคอมพิวเตอร์และเครื่องมือสำคัญทางสารสนเทศ และในการสื่อสาร เช่น อีเมลล์ เฟซบุ๊ก เป็นต้น เป็นตัวช่วยในการประชาสัมพันธ์ และบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการจัดเก็บต่าง ๆ เพื่อไว้เป็นประโยชน์ในภายหน้า การจัดเก็บข้อมูลต้องใช้ผู้ที่มีความรู้จัดเก็บ เพื่อไม่ให้ข้อมูลสูญหาย^{๑๕๑}

การบันทึกข้อมูลเนื้อหาของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ให้มีประสิทธิภาพและความสะดวกเพิ่มมากขึ้น ต้องอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วย คือ คอมพิวเตอร์ ซึ่งความสำคัญของคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ทำงานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (electronic machine) คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ในการบันทึกข้อมูล ประมวลผล และแสดงผลลัพธ์ การจัดเก็บข้อมูลที่บันทึกผ่านทางแป้นพิมพ์หรืออุปกรณ์อื่นๆ ข้อมูลเหล่านี้จะถูกแปลงให้เป็นสัญญาณไฟฟ้าเพื่อให้คอมพิวเตอร์เข้าใจ และสามารถประมวลผลได้ และเมื่อคอมพิวเตอร์ประมวลผลเรียบร้อยแล้ว ข้อมูลที่เป็นสัญญาณไฟฟ้าจะถูกแปลงกลับให้เป็นรูปแบบที่มนุษย์สามารถเข้าใจได้

๒. การทำงานด้วยความเร็วสูง (speed) เนื่องจากการทำงานของคอมพิวเตอร์เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้นการดำเนินงานต่าง ๆ จึงสามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว (มากกว่าพันล้านคำสั่งในหนึ่งวินาที)

^{๑๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นายสมชัย ธรรมพิทักษ์, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี หมู่ ๓ บ้านหนองบัวรอง ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

๓. ความถูกต้องแม่นยำเชื่อถือได้ (accuracy and reliability) คอมพิวเตอร์จะทำงานตามคำสั่งที่มนุษย์เขียนโปรแกรมหรือคำสั่งไว้ ถ้าผู้ใช้ป้อนข้อมูลและชุดคำสั่งมีความถูกต้อง ผลลัพธ์ที่ได้จากการประมวลผลก็จะมี ความถูกต้องเชื่อถือได้

๔. การเก็บข้อมูลได้ในปริมาณมาก (storage) คอมพิวเตอร์มีหน่วยความจำที่ทำหน้าที่เก็บข้อมูลที่บันทึกเข้าไป ความสามารถในการจัดเก็บข้อมูลนี้จะขึ้นอยู่กับขนาดของคอมพิวเตอร์ เช่น เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ในปัจจุบันจะมีหน่วยเก็บข้อมูลสำรองที่สามารถบันทึกข้อมูลได้มากกว่าหนึ่งล้านตัวอักษร

๕. การสื่อสารเชื่อมโยงข้อมูล (communication) คอมพิวเตอร์สามารถติดต่อกับเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องอื่นๆ และสามารถทำงานที่หลากหลายมากขึ้นกว่าการใช้คอมพิวเตอร์แบบระบบเดี่ยว ตัวอย่างเช่น การนำคอมพิวเตอร์เชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อการสืบค้นข้อมูลจากเครื่องคอมพิวเตอร์อื่น (remote computer)^{๑๕๒}

การนำข้อมูลภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธมาจัดเก็บในคอมพิวเตอร์ จะทำให้มีความสะดวก รวดเร็ว พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อจัดทำในการเผยแพร่ในส่วนต่าง ๆ ด้วยความแม่นยำ สามารถเก็บข้อมูลได้ปริมาณมาก มีการสื่อสารเชื่อมโยงเครือข่ายที่ทันสมัย และยัง สามารถเก็บข้อมูลที่สำคัญของกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกลายลักษณ์อักษร รูปภาพ ขั้นตอนกิจกรรม ในแต่ละปีเอาไว้ เพื่อสามารถพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในปีต่อไป

สรุปความได้ว่า รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของประเพณีเชิงพุทธในชุมชน โดยกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในด้านประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม เพื่อต้องการเรียนรู้ โดยมีข้อมูล เนื้อหาที่ชัดเจน เพราะการกำหนดจะเป็นแนวทางในการเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการค้นคว้าที่ตนเองอยากจะศึกษา เรียนรู้เพิ่มเติม โดยผ่านกระบวนการทางความรู้ ความคิด และความคิดที่ริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อสามารถเรียนรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธตามแบบอย่าง ที่สืบทอดกันมา ทั้งคนรุ่นก่อนและปัจจุบัน เพื่อให้ได้ความรู้ที่สามารถสร้างหรือประกอบขึ้นมาให้เป็นรูปธรรม และช่วยให้เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเกิดองค์ความรู้ที่ และช่วยกันสร้างกิจกรรม ของตนเองและชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดงานแต่ละกิจกรรมของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยมีการจัดทำเป็นหนังสือเพื่อเป็นการพัฒนาให้เป็นลายลักษณ์อักษร และสามารถใช้คู่มืออบรมความรู้ เพื่อเป็นต้นแบบหรือต้นฉบับความรู้ท้องถิ่นประจำตำบล เป็นของ เฉพาะถิ่นเอาไว้ เพื่อใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของผู้ที่จะศึกษา และให้เป็นรูปแบบเดียวกัน การจัดทำ หนังสือคู่มือจะเป็นประโยชน์ต่อข้อมูลที่ได้บันทึกเอาไว้ และนำมาจัดเก็บในคอมพิวเตอร์ จะทำให้มี ความสะดวก รวดเร็ว พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อจัดทำในการเผยแพร่ในส่วน ต่าง ๆ ด้วยความแม่นยำ สามารถเก็บข้อมูลได้ปริมาณมาก มีการสื่อสารเชื่อมโยงเครือข่ายที่ทันสมัย และยัง สามารถเก็บข้อมูลที่สำคัญของกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกลาย ลักษณ์อักษร รูปภาพ ขั้นตอนกิจกรรม ในแต่ละปีเอาไว้ เพื่อสามารถพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในปีต่อไป

^{๑๕๒} แหล่งที่มา, [ออนไลน์], <http://ku-scmicro36bkk.tripod.com>, เมื่อวันที่ ๒๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒.

๔.๒.๒ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่

รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชนเป็นการสร้างความสามัคคีหรือสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง และเป็นการช่วยประสานงานทางข้อมูลที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เพื่อผสมผสานให้ทันสมัย ทั้งการจัดเก็บ บันทึก ดังต่อไปนี้

๑.การจัดเก็บข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลเป็นการพัฒนาเนื้อหาสาระของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน และสามารถที่จะค้นคว้าศึกษาได้ตลอดชีวิต เป็นการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อการศึกษา

การจัดเก็บข้อมูลเป็นจะเป็นในรูปแบบของการจัดทำเอกสาร หรือจัดเก็บทางเทคโนโลยีสมัยใหม่คอมพิวเตอร์ แผ่นพับ หรือเก็บเป็น CD ซึ่งในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น จะสามารถจัดเก็บหลังจากที่สรุปงานเพื่อรายงานการดำเนินงานสืบต่อไป^{๑๕๓} การจัดเก็บข้อมูลของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจะมีประโยชน์ ดังนี้

๑.สะดวกในการค้นหา

๒.ประหยัดเวลา ทำให้การค้นหาและการจัดเก็บเอกสารเป็นไปอย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ

๓.มีแหล่งเก็บเอกสารที่ปลอดภัยและถาวร ไม่เกิดการชำรุดเสียหาย

๔.สามารถรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไว้ในแหล่งเดียวกัน

๕.ทำให้มีมาตรฐานเดียวกันในการจัดเก็บเอกสาร

๖.ทำให้เกิดความเรียบร้อยและสะอาดตา

๗.ผู้ปฏิบัติงานสามารถเข้าใจและเลือกใช้แฟ้มเอกสารได้อย่างถูกต้อง

๘.ประหยัดพื้นที่ในการจัดเก็บ ลดความซ้ำซ้อนในการเก็บเอกสาร^{๑๕๔}

สรุปความได้ว่า การจัดเก็บข้อมูลของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ จะมีประโยชน์และเป็นระเบียบ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า และมีสถานหรือศูนย์การเรียนรู้ที่แน่นอน ประหยัดเวลา ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บเอกสารจึงต้องมีระบบในการจัดเก็บเอกสารสามารถค้นหาข้อมูลที่ต้องการได้ง่าย รวดเร็ว และทันต่อเวลาซึ่งจะมีผลต่อประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการทำงานด้วย

๒.ประมวลผลข้อมูล การรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นการจัดเก็บและยังได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ พร้อมทั้งต้องมีการประมวลผลหรือตรวจสอบความถูกต้อง

^{๑๕๓} สัมภาษณ์, นายเทพ แก้วรังสี, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๕๔} แหล่งที่มา, [ออนไลน์], <http://webhost.cpd.go.th/csb>, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

โดยการวิเคราะห์แยกแยะ ออกมาเป็นประเด็น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง โดยทางพระพุทธศาสนาจะใช้ระบบวิธีคิดหรือเรียกอีกอย่างว่า โยนิโสมนสิการ

ความหมายของวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการว่า หมายถึง การจัดระบบความคิดของบุคคลให้ตรงกับความเป็นจริงของสิ่งนั้น โดยไม่นำเอาความรู้สึกหรืออารมณ์ของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง และในความคิดเห็นนั้นต้องต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไม่ยุ่งเหยิงสับสนเป็นไปตามเหตุและผล สามารถคิดสืบสาวหาเหตุของปัญหานั้นได้อย่างถูกต้อง พร้อมเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในการคิดแต่ละครั้งนั้นต้องมีการกำหนดเป้าหมายในการคิดไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการคิดเพื่ออะไร^{๑๕๕} กระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

๑. การกำหนดปัญหา หมายถึง การทำความเข้าใจในปัญหา ตระหนักถึงการมีอยู่ของปัญหาและนิยามปัญหาได้แม่นยำซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหา

๒. การสืบสาวหาเหตุของปัญหา หมายถึง การพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา และวิเคราะห์แยกแยะได้ว่าสาเหตุใดเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดปัญหา

๓. การตั้งสมมติฐาน หมายถึง การนำข้อมูลที่วิเคราะห์แยกแยะแล้วมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์เพื่อกำหนดจุดหมายและทางเลือกที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุดเพื่อใช้ทดสอบต่อไป ความสามารที่ต้องใช้คือการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างข้อมูลที่มีอยู่เพื่อระบุทางเลือกที่เป็นไปได้

๔. การรวบรวมและพิจารณาข้อมูล คือ การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่าง ๆ ให้ครอบคลุมปัญหาหรือข้อโต้แย้งรวมถึงการดึงความรู้จากประสบการณ์เดิมมาใช้แล้วพิจารณาความน่าเชื่อถือและความพอเพียงของข้อมูล

๕. การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง การวิเคราะห์ ติความ เปรียบเทียบแยกแยะ เพื่อประเมินว่าเป็นความคิดเห็น ข้อเท็จจริง เกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๖. การสรุปผล หมายถึง การตัดสินใจเลือกแนวทางที่สมเหตุสมผลและชอบธรรมที่สุดจากข้อมูลและหลักฐานที่มีโดยใช้เหตุผลเป็นสำคัญ แต่ก่อนจะตัดสินใจเลือกจะต้องประเมินความสมเหตุ สมผล ประโยชน์และผลที่จะเกิดขึ้นจากแนวทางที่พิจารณาค้วยโดยยึดหลักสำคัญที่ว่า จะต้องเป็นแนวทางหรือวิธีปฏิบัติที่ไม่ทำลายตนเองและผู้อื่น

การจัดเก็บข้อมูล จะเป็นเรื่องที่ดี เพราะทำให้เกิดการจัดเก็บให้เกิดความเป็นระเบียบ เมื่อต้องการค้นคว้า ปรับปรุงแก้ไขก็หาง่าย และอีกอย่างก็สามารถรวบรวมข้อมูลของภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธจัดไว้เป็นระบบฐานข้อมูลจริง^{๑๕๖}

สรุปความได้ การประมวลผลของข้อมูลของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยใช้ระบบความคิดแบบแยกแยะหรือโยนิโสมนสิการ การจัดเก็บข้อมูล จะเป็นเรื่องที่ดี เพราะทำให้เกิดการจัดเก็บให้เกิดความเป็นระเบียบ เมื่อต้องการค้นคว้า ปรับปรุงแก้ไขก็หาง่าย และอีกอย่างก็สามารถ

^{๑๕๕} พจนารถ บัวเขียว, การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการวิเคราะห์ตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่สอนโดยการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการ”, ปรียญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์, นางดวงใจ บะผลา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไทยสามัคคี หมู่ ๑๓ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๖ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.

รวบรวมข้อมูลของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจัดไว้เป็นระบบฐานข้อมูลจริง ซึ่งมุ่งพัฒนาด้านความคิดของปัญญาโดยการเน้นวิเคราะห์ทั้งเหตุและผล เพื่อให้ข้อมูลนั้นไม่เกิดการผิดพลาดเป็นการตรวจสอบด้วยระบบความคิดที่ถูกต้อง

๓. จัดทำสารสนเทศ การจัดทำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของศูนย์ชุมชน เป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นการประชาสัมพันธ์ กระจายข้อมูลข่าวสาร หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตนเองให้แพร่หลาย โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วยบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการติดต่อสื่อสารที่ทำให้คนทั่วโลกสามารถเชื่อมถึงกันได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้เรียนรู้จำเป็นต้องเรียนรู้เทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพื่อการใช้ประโยชน์ในการเก็บข้อมูลที่จำเป็น

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศมีความสัมพันธ์กับชีวิต พระพรหมคุณาภรณ์ ได้สรุปสังคมไทยมีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีด้านข่าวสารข้อมูลหรือตัวข่าวสารข้อมูลได้เป็น ๔ ประเภทคือ

๑. พวกตื่นเต้น คนกลุ่มนี้คิดว่าเรานี้ทันสมัยได้เสพข่าวสารที่ใหม่ ๆ แปลก ๆ มีของใหม่ ๆ เข้ามาเราได้บริโภค แต่สัมผัสกับข่าวสารและเรื่องราวต่างๆ อย่างผิวเผิน เรียกว่าตกอยู่ในกระแส ถูกกระแสพัดพาไหลไปเรื่อย ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง

๒. พวกตามทัน คนพวกนี้ก็ภูมิใจว่าเรานี้เก่ง ข่าวเกิดที่ไหนๆ รู้หมดแผ่นดินไหว เกิดอีโบล่าอะไรที่ไหนรู้ทันหมด ตามทันแต่ไม่รู้ทันพวกนี้เยอะ รู้ตามข่าว แต่ไม่เข้าถึงความจริงของมัน

๓. พวกรู้ทัน ในกลุ่มนี้นอกจากตามทันแล้ว ยังรู้เข้าใจ เท่าทันมันด้วย ว่ามันเป็นมาอย่างไรมีคุณมีโทษ มีข้อดีข้อเสียอย่างไร จะมีทำอย่างไร ให้ได้ประโยชน์โดยไม่ถูกครอบงำ

๔. พวกอยู่เหนือมัน เป็นกลุ่มคนที่อยู่เหนือกระแส จึงจะสามารถจัดการกับกระแสได้ เป็นผู้สามารถใช้การเปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์ และเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสัมพันธ์กับข่าวสารข้อมูลแบบเป็นนาย เป็นผู้จัดการ เป็นผู้ใช้น้อยอย่างแท้จริง^{๑๕๗}

ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน มีบทบาทมาก เพราะสามารถช่วยในการหาความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่าย การจัดทำภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธให้ระบบสารสนเทศเป็นการบันทึก พร้อมทั้งใช้ในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ได้ง่ายขึ้น^{๑๕๘}

สรุปความได้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการติดต่อสื่อสารที่ทำให้คนทั่วโลกสามารถเชื่อมถึงกันได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นต้องเรียนรู้เทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพราะระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน มีบทบาทมาก เพราะสามารถช่วยในการหาความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ได้ง่าย การจัดทำภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธให้ระบบสารสนเทศเป็นการบันทึก พร้อมทั้งใช้ในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ได้ง่ายขึ้นเพื่อการใช้ประโยชน์ในการนำความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธต่อไป

^{๑๕๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ไอที ภายใต้วินัยธรรมแห่งปัญญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๔.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นายประกิต กลางพัฒนา, ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอกำแพง จังหัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

๔. การนำเสนอข้อมูล ข้อมูลเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันข่าวสารข้อมูลจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ประกอบการตัดสินใจของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมนุษย์เกิดความไม่แน่ใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าใด ความต้องการข่าวสารข้อมูลก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น^{๑๕๙}

การมีศูนย์ข้อมูลข่าวสารสามารถช่วยให้ผู้ที่สนใจอยากเรียนรู้ หรือศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง แต่ผู้ที่ศึกษาต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ โดยมีกระบวนการในการเลือกรับข่าวสารข้อมูล (Selective Process) ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ คือ

๑. การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) กล่าวคือ บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อและข่าวสารจากแหล่งสารต่างๆ ตามความสนใจและความต้องการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

๒. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากจะเลือกเปิดรับสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจเฉพาะข่าวสาร ที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมและหลีกเลี่ยงที่จะให้ความสนใจกับข่าวสารที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมของตนด้วย

๓. การเลือกรับรู้ (Selective Perception) บุคคลที่เลือกรับรู้หรือเลือกตีความข่าวสารที่ได้รับมาใหม่มีความขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิม บุคคลมักจะบิดเบือนข่าวสารนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตน

๔. การเลือกจดจำ (Selective Retention) หลังจากที่บุคคลเลือกเปิดรับ เลือกให้ความสนใจและเลือกตีความข่าวสารไปในทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำ เข้าไปเก็บไว้เป็นประสบการณ์เพื่อที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไปและจะพยายามลืมในส่วนที่ต้องการจะลืมอีกด้วย^{๑๖๐}

การนำเสนอข้อมูลเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในชุมชน ซึ่งสามารถที่จะเผยแพร่ความรู้ไปยังที่ต่างๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเสนอความรู้ และในชุมชนก็เช่นกันโอกาสที่ชาวบ้านได้รับข่าวสารมีได้หลายทาง เช่น สถานีวิทยุ การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น^{๑๖๑}

ดังนั้นการใช้สื่อในการพัฒนา การใช้สื่อเพื่อให้เข้าถึงชาวบ้านปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวาง และเข้าถึงชนบททุกแห่งไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ ละคร ดนตรี และสิ่งพิมพ์ต่างๆ นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารโดยผ่านสื่อบุคคล เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนคือพัฒนากร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่เกษตร บุคคลที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน พ่อค้าเร่ นอกจากนั้นมีผู้นำทางความคิด พระ ครู ผู้อาวุโส หอกระจายข่าว ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระประพันธ์ ปณฺญารโ, วัดป่าอ้าเจียง ตำบลกะโพ อำเภอน้ำตุม จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๖๐} พระอำนาจ ปริมุตโต (เสมามนต์), ศึกษาการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีผลต่อการรักษาเบญจศีลของพุทธศาสนิกชนในชุมชนวัดนาริราษฎร์ประดิษฐ์ กรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) , หน้า ๒๘.

^{๑๖๑} อ้างแล้ว.

เหล่านี้มีโอกาสดังกล่าวที่ชาวบ้านได้สัมผัสบ้าง ขึ้นอยู่กับโอกาสของแต่ละบุคคล การให้ความรู้กับชาวบ้านโดยการนำสื่อเข้าไปใช้นั้นจะต้องเสนอสื่อที่สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรม และชีวิตจริงของชาวบ้าน โดยการนำสื่อเข้าไปใช้นั้นจะต้องเสนอสื่อที่สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรม และชีวิตจริงของชาวบ้านที่กำลังดำเนินอยู่ ดังนั้นผู้ที่ใช้สื่อเพื่อชาวบ้านได้ดีที่สุด ตรงเป้าหมายที่สุด คือผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ แหล่งแพร่กระจายข่าวสารในชุมชน เป็นแนวทางที่ผู้ศึกษาใช้เป็นแนวทาง

จะเห็นได้ว่า การนำเสนอข้อมูลจากแหล่งข้อมูลของศูนย์ข้อมูลชุมชน ประกอบด้วย การจัดเก็บข้อมูล การประมวลผลข้อมูล การจัดทำข้อมูลเอกสารสารสนเทศ และการนำเสนอข้อมูล เป็นแหล่งแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ทางวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น เป็นแหล่งที่ประชาชนชอบรับหรือให้ข่าวสารข้อมูล สามารถรับรู้ได้ทุกทางในช่องทางใดช่องทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ช่องทางก็ได้ การนำเสนอข้อมูลนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมโดยรวม

สรุปความได้ว่า รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชนเป็นการสร้างความสามัคคีหรือสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง และเป็นการช่วยประสานงานทางข้อมูลที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เพื่อผสมผสานให้ทันสมัย การจัดเก็บข้อมูลเป็นการพัฒนาเนื้อหาสาระของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน และสามารถที่จะค้นคว้าศึกษาได้ตลอดชีวิต เป็นการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อการศึกษา การรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นการจัดเก็บและยังได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ พร้อมทั้งต้องมีการประมวลผลหรือตรวจสอบความถูกต้อง โดยการวิเคราะห์แยกแยะ ออกมาเป็นประเด็น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง การจัดทำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของศูนย์ชุมชน เป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นการประชาสัมพันธ์ กระจายข้อมูลข่าวสาร หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตนเองให้แพร่หลาย โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วย บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการติดต่อสื่อสารที่ทำให้คนทั่วโลกสามารถเชื่อมถึงกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้เรียนรู้จำเป็นต้องเรียนรู้เทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพื่อการใช้ประโยชน์ในการเก็บข้อมูลที่จำเป็น และการนำเสนอข้อมูลจากแหล่งข้อมูลของศูนย์ข้อมูลชุมชน ประกอบด้วย การจัดเก็บข้อมูล การประมวลผลข้อมูล การจัดทำข้อมูลเอกสารสารสนเทศ และการนำเสนอข้อมูล เป็นแหล่งแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ทางวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น เป็นแหล่งที่ประชาชนชอบรับหรือให้ข่าวสารข้อมูล สามารถรับรู้ได้ทุกทางในช่องทางใดช่องทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ช่องทางก็ได้ การนำเสนอข้อมูลนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมโดยรวม

๔.๒.๓ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญเพื่อที่จะสร้างการพัฒนาไปสู่ความเจริญของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ในประเด็นต่อไปนี้

๑.ส่งเสริมการฝึกอบรม การจัดการฝึกอบรมเป็นการสร้างกระบวนการความรู้ตามหลักการ วิธีการ เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามกระบวนการ ได้ความรู้เพิ่มเติม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พูดคุย ได้เห็นเป็นรูปธรรม ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ ความรู้ ความคิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ความสำคัญของการจัดอบรมความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธนั้น แบ่งออกเป็นดังนี้

(๑) เป็นการเพิ่มความรู้ การอบรมบ่มความรู้ทางด้านหลักการ วิธีการ หรือกระบวนการต่าง ๆ ของทางด้านผู้เรียนรู้ จะทำให้เกิดความรู้เพิ่มเติม การจัดอบรมความรู้เป็นการสร้างกลุ่มของผู้เรียนรู้ เพราะบางสิ่งที่ยังไม่รู้ก็จะได้รับรู้ในภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธได้อย่างถูกต้อง เป็นการพัฒนาตนเองของผู้เรียนรู้ “การพัฒนาความรู้ทางด้านภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นการเพิ่มความรู้ให้ชุมชน โดยเฉพาะภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธหรือบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม โดยอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง สามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สืบต่อไป”^{๑๖๒}

การเรียนรู้เป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์เพื่อให้ทำประโยชน์แก่สังคม พิจารณาด้วยเนื้อหาทางด้านการอนุรักษ์และการถ่ายทอดโดยเน้นวัตถุประสงค์ ๓ ประการดังนี้

๑. เพื่อให้มีความรู้ ในที่นี้หมายถึง สนับสนุนส่งเสริมให้ความรู้ ให้การศึกษาวิชาการทางโลกและทางธรรมทั่วไปโดยไม่จำกัด เพื่องานพระศาสนา

๒. เพื่อให้มีธรรมะ หมายถึง ให้พระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกส่วนของสังคม มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิตได้ถูกต้อง

๓. เพื่อให้นำไปทำประโยชน์ สามารถนำความรู้จากการฝึกอบรมทั้งความรู้ทั้งธรรมะนั้นไปใช้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖๓}

สรุปความได้ว่า การอบรมความรู้สามารถ เพิ่มความรู้ทั้งที่มีอยู่แล้วและได้ประสบการณ์มาจะทำให้ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น เมื่อมีความรู้แล้วผู้เรียนรู้จะสามารถพัฒนาตนเองโดยรับความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาแล้วทั้งทางโลกและทางธรรม ไปถ่ายทอดหรือเผยแพร่บอกกล่าวกับผู้ที่ จะศึกษาสืบต่อไป ถือว่าได้ทำประโยชน์ของตนเองและประโยชน์ต่อชุมชนหรือสังคม

(๒) เป็นการเพิ่มความเข้าใจ เมื่อรับฟังคำแนะนำสั่งสอนจากการอบรมจะทำให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังแล้ว บรรเทาความสงสัย ทำความเห็นให้ตรง และจิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส ซึ่งจะไปสู่ความเข้าใจหรือปัญญาที่เพิ่มเติม ดังนี้

๑. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง ปัญญาที่เกิดจากการเข้าหากัลยาณมิตรเพื่อขอความรู้ คำแนะนำ โดยการน้อมฟัง จดจำหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้น

๒. จินตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากจิต ปัญญาที่เกิดจากการคิด พิจารณาเหตุผล เมื่อได้รับความรู้หรือคำแนะนำจากอบรมแล้วจึงนำมาไตร่ตรอง พินิจพิจารณาอย่างมีระบบระเบียบไปตามความเป็นจริงตามเหตุและผล

๓. ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม^{๑๖๔}

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิคุณ, เจ้าคณะตำบลกะโพ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง ตำบลกะโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๖๓} อ้างแล้ว.

^{๑๖๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

การลงมือปฏิบัติคือการนำเอาความรู้ที่ได้จากการฟังและการคิดมาทดลองปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ๆ ขึ้นไป จนเกิดความชำนาญ และสามารถเสริมแรงกระตุ้นให้ชุมชนมีความสามัคคีขึ้น^{๑๖๕}

สรุปความได้ว่า การอบรมความรู้ทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและถูกต้อง การเข้าใจนั้นมาจากการฟัง คำแนะนำ การน้อมฟัง การคิดพิจารณาวิเคราะห์ที่ตรงตรงตามความเป็นจริงเหตุและผล และการฝึกฝนอบรม ลงมือปฏิบัติตามที่ผู้รู้หรือครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนมา จนเกิดปัญญาที่เข้าใจอย่างถ่องแท้ เป็นการเพิ่มความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น

(๓) เป็นการเพิ่มทักษะ ผู้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธผ่านการอบรมแล้ว จะเป็นการเพิ่มทักษะต่าง ๆ ซึ่งทักษะที่เกี่ยวข้องจะเป็นส่วนประกอบหรือเป็นตัวช่วยเสริมให้แสดงออกหรือการเผยแผ่ที่ประสบผลสำเร็จ “การจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธเป็นการจัดอยู่เป็นประจำ เกิดทักษะ หรือกระบวนการต่าง ๆ จะเกิดความเข้าใจและชำนาญ หากมีการจัดอบรมเพิ่มเติม จะเป็นสิ่งที่ดีสำหรับผู้ที่ยากเรียนรู้ และสามารถเป็นตัวอย่างได้ดีในชุมชน”^{๑๖๖} ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึง ทักษะ จะต้องประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ดังนี้

๑. รู้จักฟัง เป็นผู้รู้จักฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติ
๒. สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้ เป็นผู้รู้สามารถพูดธรรมให้ผู้อื่นฟังได้ ด้วยวิธีการต่างและแนะนำ
๓. ใฝ่ศึกษา เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา
๔. ทรงจำได้ดี เป็นผู้มี ความทรงจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำและถูกต้องตามความเป็นจริง
๕. สามารถพูดให้ผู้อื่นมั่นใจ เป็นผู้รู้ความหมายของสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์
๖. สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นผู้รู้สามารถใช้ทักษะวิธีการให้ผู้อื่นฟังได้เข้าใจอย่างชัดเจน
๗. ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มีความฉลาดในการทำงานนำแต่สิ่งที่ดีเป็นประโยชน์สู่สังคม
๘. ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท เป็นผู้รู้หลักการสร้างความสัมพันธ์ให้แก่ชุมชนกับสังคมได้อย่างผสมกลมกลืน^{๑๖๗}

สรุปความได้ว่า ผู้เรียนรู้อบรมเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธนั้นจะเพิ่มทักษะโดยจะต้องอาศัยการเรียนรู้และวิธีการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ช่วยทำให้เกิดแนวความคิดความเข้าใจที่ถูกต้องและกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนจะเกิดทักษะในการค้นคว้า สิ่งที่ต้องการและสนใจใคร่รู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ นายเสริม การุณ, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี หมู่ ๓ บ้านหนองบัวรอง อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นายบุศดา เพชรกล้า, รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกะโพ บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๖๗} อ.อรรถก.อ.(ไทย) ๓/๑๖/๒๓๙.

(๔) เป็นการเพิ่มปฏิภาณไหวพริบ การอบรมความรู้นั้นสามารถเพิ่มปฏิภาณให้กับผู้เรียนรู้อยู่มีปฏิภาณว่องไว แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ โดยถามผู้ต้องตอบได้ปั๊บ ไม่นั่งอึ้ง เพราะได้รับการอบรมความรู้ผ่านมาแล้ว หรือเรียกว่าแตกฉานในความรู้หรือแตกหลักธรรมต่าง ๆ โดยรวมแล้ว พระผู้เรียนรู้เมื่อมีปฏิภาณหรือการแตกฉานตามความรู้ดังนี้

๑. อัตถปฏิสัมภิตา หมายถึง ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาเห็นแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมข้อความย่อ สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนลวงรู้ถึงผล

๒. ธัมมปฏิสัมภิตา หมายถึง ความแตกฉานในธรรม หรือข้อธรรมต่าง ๆ สามารถจับใจความคำอธิบายได้โดยพิสดาร มาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่าง ๆ ที่ปรากฏสามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ เป็นความรู้ในเหตุ หรือความรู้ในธรรม

๓. นิรุกติปฏิสัมภิตา หมายถึง ความรู้แตกฉานในภาษา คือรู้ภาษาต่าง ๆ และสามารถใช้อ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรม ให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ เป็นความรู้เป็นปัญญาในการแปลความหมายทางนิรุกติศาสตร์ (ศาสตร์ทางด้านภาษา)

๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิตา หมายถึง ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดหาเหตุผลได้เหมาะสมทันต่อเหตุการณ์ มีความรู้เข้าใจชัดเจนในสิ่งต่าง ๆ ว่า มีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกัน สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้ เป็นปัญญาหรือความรู้ในเรื่องญาณ^{๑๖๘} “การมีความปฏิภาณไหวพริบนั่นเป็นความสำคัญของผู้เรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้อบรมจะทำให้เป็นผู้มีความแตกฉาน เห็นข้อธรรมข้อความย่อ สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร สามารถจับใจความคำอธิบายได้โดยพิสดาร มาตั้งเป็นหัวข้อได้ และสามารถใช้อ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรม ให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้”^{๑๖๙}

สรุปความได้ว่า การมีความรู้มีปฏิภาณไหวพริบ อันเกิดจากมีความแตกฉานในความรอบรู้ อรรถ แตกฉานในภาษา สามารถเข้าใจเหตุผลได้เหมาะสมตามความเป็นจริง สามารถจับใจความ ทำให้คนอื่นเข้าใจ ซึ่งอันเกิดจากการเรียนรู้ด้านการอบรม จะเห็นได้ว่า การฝึกอบรมเป็นการเพิ่มความรู้ตามหลักการเป็นการพัฒนา เพื่อเพิ่มความเข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้เกิดมีความเห็นตรง สามารถเพิ่มทักษะการพูด การเขียน การอ่าน ตลอดทั้งวิธีการที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และมีปฏิภาณไหวพริบสามารถแก้ปัญหาได้

๒. ส่งเสริมกลุ่มการเรียนรู้ จะเป็นความแตกต่างทางความรู้ และประสบการณ์บ้าง โดยมาจากคนละส่วนงาน/ หน่วยงานภายในองค์กร ซึ่งควรมีทักษะฝีมือ ที่เสริมกัน เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ มีอำนาจเกี่ยวข้อง ในประเด็นปัญหาที่กลุ่มสนใจเป็นหลักเพื่อทำให้มี แนวคิดที่หลากหลาย กลุ่มจะได้รับมอบหมายให้ศึกษาประเด็นปัญหาที่ยังไม่มีคำตอบที่แน่ชัด “หลักของกลุ่มการเรียนรู้ กลุ่มประกอบด้วยคนสี่ถึงแปดคนที่มา ร่วมกันสำรวจปัญหาขององค์กร ทีมไม่อาจหาทางแก้ได้ง่ายนัก ในทางอุดมคติ การประกอบกัน เข้าของกลุ่มหลากหลายมากแต่ขอให้มีการให้เกิดมุมมองแตกต่างและได้รับจุดมองใหม่สุด ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัญหาของกลุ่มอาจประกอบด้วยคนที่มาจากต่างองค์กรหรือ

^{๑๖๘} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๖๘ / ๖๔ - ๖๗ / ๑๒.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์, นายสมศักดิ์ สุพิศ, ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

อาชีพ เช่น ผู้รู้หรือผู้นำ และนักวิชาการ จะต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นต้น โดยทั่วไปสำหรับลักษณะสำคัญของกลุ่มเรียนรู้ชุมชน คือ^{๑๗๐}

๑. กลุ่มคนที่หลากหลายในพื้นที่กระจายเสียงสามารถเข้าถึงได้ง่าย เท่าเทียม และมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

๒. เป็นสมบัติสาธารณะที่ชุมชนร่วมกันจัดตั้งและเป็นเจ้าของร่วมกัน

๓. ใช้อาสาสมัครในการดำเนินการ

๔. ไม่มุ่งหวังกำไรทางธุรกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นอิสระจากการครอบงำและแทรกแซงจากกลุ่มอิทธิพล กลุ่มหวังผลประโยชน์โดยมิชอบ กลุ่มการเมือง และพรรคการเมืองทุกระดับ แต่สร้างทุนทางสังคม

๕. เป็นช่องทางการสื่อสารสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนมีบทบาทเป็นได้ทั้งผู้รับสาร และผู้ส่งสาร เป็นการสื่อสารสองทาง โดยกลุ่มผู้จัดและผู้ฟังเป็นกลุ่มเดียวกัน

๖. เป็นสื่อเพื่อบริการชุมชน เพื่อประโยชน์ตามความต้องการของชุมชน และมุ่งสร้างโอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

๗. เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารเชื่อมโยงการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ปัจจุบันการเรียนรู้หรือองค์กรแห่งการเรียนรู้ จะสามารถจัดระเบียบของสังคมหรือชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุข เพราะจะสามารถอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกัลยาณมิตร สร้างความเข้มแข็งทั้งภายในและภายนอก และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนที่มีความรู้อย่างกว้างขวางขึ้น^{๑๗๑}

สรุปความได้ว่า หลักของกลุ่มการเรียนรู้ กลุ่มประกอบด้วยคนสี่ถึงแปดคนที่มา ร่วมกันสำรวจปัญหาขององค์กร ทีมไม่อาจหาทางแก้ได้ง่ายนัก ในทางอุดมคติ การประกอบกัน เข้าของกลุ่มหลากหลายมากแต่ขอให้มีการให้เกิดมุมมองแตกต่างและ ได้รับจุดมองใหม่สุด ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัญหาของกลุ่มอาจประกอบด้วยคนทีมาจากต่างองค์กรหรืออาชีพ เช่น ผู้รู้หรือผู้นำ และนักวิชาการ จะต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีกลุ่มเรียนรู้ และกลุ่มผู้รู้ สามารถมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยอาศัยประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อช่วยกันแก้ปัญหาขององค์กร และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยสร้างความเป็นกัลยาณมิตร พร้อมทั้งสร้างความเข้มแข็ง ในชุมชนและสังคมที่มีการเรียนรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

๓. ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ คิดใคร่ครวญ ในการปฏิบัติต้องทำอย่างต่อเนื่อง จริงจัง ในทุกโอกาสที่เป็นไปได้ จะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ ไม่ได้ เน้นการแก้ปัญหาระยะสั้นเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร ยิ่งกลุ่มได้พัฒนาความรู้ความสามารถมากขึ้นเพียงใด คุณภาพของการปฏิบัติการ เพื่อปัญหาจะเพิ่มขึ้นตามตัว ใน การเรียนรู้สำคัญเท่าการปฏิบัติ การบรรลุผลงานเสมอกับการเรียนรู้ การพัฒนาเฉพาะบุคคล

^{๑๗๐} วิภา อุดมฉันท, บทเพลงภาคประชาชน การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย, อ้างใน ปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม : หลักคิดและบทเรียนจากนานาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไอคอน พรินติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๗.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาธร, รองเจ้าคณะอำเภอเวฬุวนาราม วัดเวฬุวนาราม ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

เสมอการพัฒนาองค์การ จะให้ทั้งการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ ให้การพัฒนาตนเองเท่ากับการพัฒนาองค์การ องค์ประกอบของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มี ๓ องค์ประกอบ คือ

๑. องค์ประกอบทางการรู้คิด (cognitive component) ทักษะคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จะต้องประกอบด้วยความรู้สึก หรือความเชื่อที่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายของทัศนคติ (attitude object) ที่อาจเป็นวัตถุ บุคคล หรือเหตุการณ์ เป็นอันดับแรก และเป็นความรู้ที่มีทิศทางประกอบด้วย คือทางที่ว่าสิ่งนั้นดี เลว มีคุณหรือมีโทษมากน้อยเพียงใด เป็นความรู้หรือความเชื่อถือที่ใช้ประเมินสิ่งนั้นได้หรือไม่ได้ เป็นเพียงข้อเท็จจริงโดยทั่วไปเท่านั้น

๒. องค์ประกอบทางความคิด (affective component) ทักษะคิดมีลักษณะที่สำคัญคืออารมณ์ของบุคคลเกี่ยวกับวัตถุทางทัศนคตินั้น เช่นเดียวกับองค์ประกอบแรกความรู้สึกของบุคคลที่จะต้องมีความชอบ ความไม่ชอบสิ่งหนึ่งหรือความพอใจ ไม่พอใจสิ่งหนึ่ง องค์ประกอบนี้ของทัศนคติต่อสิ่งหนึ่งของบุคคลจะต้องสอดคล้องกับทิศทางขององค์ประกอบแรกของเขาด้วย กล่าวคือ ถ้าบุคคลเชื่อว่าสิ่งใดมีประโยชน์ บุคคลก็จะชอบและพอใจสิ่งนั้นในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลเชื่อว่าสิ่งนั้นเลวหรือมีโทษ บุคคลก็จะไม่ชอบไม่พอใจสิ่งนั้นองค์ประกอบนี้มีเนื้อหาที่อาจวัดได้ไม่หลากหลายเท่าองค์ประกอบแรก แต่ก็ใช้องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของทัศนคติ

๓. องค์ประกอบทางการพร้อมกระทำ (action tendency component) เมื่อบุคคลมีความรู้เชิงประเมินค่า และมีความรู้สึกชอบไม่ชอบสิ่งนั้นแล้ว สิ่งที่สอดคล้องกันซึ่งติดตามมาคือความพร้อมที่จะกระทำการให้สอดคล้องกับความรู้สึกของตนต่อสิ่งนั้นด้วย^{๑๗๒}

การเรียนรู้ที่แท้จริง จะไม่เกิดเลยหากไม่ได้ กระทำการจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ เนื่องจากไม่มั่นใจว่าความคิดหรือแผนการจะทรงประสิทธิผลจนกระทั่งลงมือ ดำเนินการ ชุมชนหรือองค์กรต้องมีอำนาจในการลงมือกระทำการร่วมกันและมั่นใจ ว่าข้อเสนอแนะของตนจะได้รับการดำเนินการ ฝ่าฟันกับการเปลี่ยนแปลงสำคัญใดใดในสภาพแวดล้อม หรือฝ่าฟันอุปสรรคที่สำคัญของกลุ่มองค์กร การกระทำจะเป็นเพิ่มพูนการเรียนรู้เนื่องจากได้พื้นฐานในการปฏิบัติมาแล้ว และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง^{๑๗๓}

สรุปความได้ว่า การเรียนรู้ที่แท้จริง จะไม่เกิดเลยหากไม่ได้ กระทำการจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ เนื่องจากไม่มั่นใจว่าความคิดหรือแผนการจะทรงประสิทธิผลจนกระทั่งลงมือ ดำเนินการ ชุมชนหรือองค์กรต้องมีอำนาจในการลงมือกระทำการร่วมกันและมั่นใจ ว่าข้อเสนอแนะของตนจะได้รับการดำเนินการ ฝ่าฟันกับการเปลี่ยนแปลงสำคัญใดใดในสภาพแวดล้อม หรือฝ่าฟันอุปสรรคที่สำคัญของกลุ่มองค์กร การกระทำจะเป็นเพิ่มพูนการเรียนรู้เนื่องจากได้พื้นฐานในการปฏิบัติมาแล้ว และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ แล้วมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญของงานของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรคจริยธรรมความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

^{๑๗๒} อ้างแล้ว.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ นางลลิตภัทร พุฒิศาสตร์, นายกเทศมนตรีตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

๔. ส่งเสริมการเรียนรู้สมัยใหม่ ปัจจุบันเทคโนโลยีและการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์อุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาค้นคว้าและการสื่อสาร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้องค์กรต่าง ๆ นำเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาช่วยในการดำเนินงานขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารอิเล็กทรอนิกส์ การทำธุรกิจและให้บริการบนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการทำงาน

คอมพิวเตอร์และเครื่องมือสำคัญทางสารสนเทศ และในการสื่อสาร เช่น อีเมลล์ เพชชบุ๊ก เป็นต้น เป็นตัวช่วยในการประชาสัมพันธ์ และบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการจัดเก็บต่าง ๆ เพื่อไว้เป็นประโยชน์ในภายหน้า การจัดเก็บข้อมูลต้องใช้ผู้ที่มีความรู้จัดเก็บ เพื่อไม่ให้ข้อมูลสูญหาย^{๑๗๔}

การบันทึกข้อมูลเนื้อหาของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธให้มีประสิทธิภาพและความสะดวกเพิ่มมากขึ้น ต้องอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วย คือ คอมพิวเตอร์ ความสำคัญของคอมพิวเตอร์ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ทำงานด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (electronic machine) คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ในการบันทึกข้อมูล ประมวลผล และแสดงผลลัพธ์ การจัดเก็บข้อมูลที่บันทึกผ่านทางแป้นพิมพ์หรืออุปกรณ์อื่นๆ ข้อมูลเหล่านี้จะถูกแปลงให้เป็นสัญญาณไฟฟ้าเพื่อให้คอมพิวเตอร์เข้าใจ และสามารถประมวลผลได้ และเมื่อคอมพิวเตอร์ประมวลผลเรียบร้อยแล้ว ข้อมูลที่เป็นสัญญาณไฟฟ้าจะถูกแปลงกลับให้เป็นรูปแบบที่มนุษย์สามารถเข้าใจได้

๒. การทำงานด้วยความเร็วสูง (speed) เนื่องจากการทำงานของคอมพิวเตอร์เป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้นการดำเนินงานต่าง ๆ จึงสามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว (มากกว่าพันล้านคำสั่งในหนึ่งวินาที)

๓. ความถูกต้องแม่นยำเชื่อถือได้ (accuracy and reliability) คอมพิวเตอร์จะทำงานตามคำสั่งที่มนุษย์เขียนโปรแกรมหรือคำสั่งไว้ ถ้าผู้ใช้ป้อนข้อมูลและชุดคำสั่งมีความถูกต้อง ผลลัพธ์ที่ได้จากการประมวลผลก็จะมี ความถูกต้องเชื่อถือได้

๔. การเก็บข้อมูลได้ในปริมาณมาก (storage) คอมพิวเตอร์มีหน่วยความจำที่ทำหน้าที่เก็บข้อมูลที่บันทึกเข้าไป ความสามารถในการจัดเก็บข้อมูลนี้จะขึ้นอยู่กับขนาดของคอมพิวเตอร์ เช่น เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ในปัจจุบันจะมีหน่วยเก็บข้อมูลสำรองที่สามารถบันทึกข้อมูลได้มากกว่าหนึ่งล้านตัวอักษร

๕. การสื่อสารเชื่อมโยงข้อมูล (communication) คอมพิวเตอร์สามารถติดต่อกับเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องอื่นๆ และสามารถทำงานที่หลากหลายมากขึ้นกว่าการใช้คอมพิวเตอร์แบบระบบเดี่ยว ตัวอย่างเช่น การนำคอมพิวเตอร์เชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อการสืบค้นข้อมูลจากเครื่องคอมพิวเตอร์อื่น (remote computer)^{๑๗๕}

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ นายบัลลังก์ ไหวทย์ศิริ, นายอำเภอโศกชัย ตำบลกระโทก อำเภอโศกชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๗๕} แหล่งที่มา, [ออนไลน์], <http://ku-scmicro36bkk.tripod.com>, เมื่อวันที่ ๒๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๒.

ดังนั้น การนำข้อมูลภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธมาจัดเก็บในคอมพิวเตอร์ จะทำให้มีความสะดวก รวดเร็ว พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อจัดทำในการเผยแพร่ในส่วนต่าง ๆ ด้วยความแม่นยำ สามารถเก็บข้อมูลได้ปริมาณมาก มีการสื่อสารเชื่อมโยงเครือข่ายที่ทันสมัย

สรุปความได้ว่า รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งเสริมการฝึกอบรมการจัดการฝึกอบรมเป็นการสร้างกระบวนการความรู้ตามหลักการ วิธีการ เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามกระบวนการ ได้ความรู้เพิ่มเติม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุย ได้เห็นเป็นรูปธรรม ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ความรู้ ความคิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ความสำคัญของการจัดอบรมความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ส่งเสริมกลุ่มการเรียนรู้ จะเป็นความแตกต่างทางความรู้ และประสบการณ์บ้าง โดยมาจากคนละส่วนงาน/ หน่วยงานภายในองค์กร ซึ่งควรมีทักษะฝีมือ ที่เสริมกัน เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ มีอำนาจเกี่ยวข้อง ในประเด็นปัญหาที่กลุ่มสนใจเป็นหลักเพื่อทำให้มี แนวคิดที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ คิดใคร่ครวญ ในการปฏิบัติต้องทำอย่างต่อเนื่อง จริงจัง ในทุกโอกาสที่เป็นไปได้ จะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ ไม่ได้ เน้นการแก้ปัญหา ระยะสั้นเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร ยิ่งกลุ่มได้พัฒนาความรู้ความสามารถมากขึ้นเพียงใด คุณภาพของการปฏิบัติการ เพื่อปัญหาจะเพิ่มขึ้นตามตัว ใน การเรียนรู้สำคัญเท่าการปฏิบัติ การบรรลุผลงานเสมอกับการเรียนรู้ การพัฒนาเฉพาะบุคคล เสมอการพัฒนาองค์กร จะให้ทั้งการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ ให้การพัฒนาตนเองเท่ากับการพัฒนาองค์กร และส่งเสริมการเรียนรู้สมัยใหม่ ปัจจุบันเทคโนโลยีและการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์อุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาค้นคว้าและการสื่อสาร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้องค์กรต่าง ๆ นำเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาช่วยในการดำเนินงานขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารอิเล็กทรอนิกส์ การทำธุรกิจและให้บริการบนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการทำงาน

๒.๔.๔ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ จะต้องยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะจะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนเองให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ติงามของชุมชน เพื่อความเจริญและความสุขให้กับตนเองและสังคม โดยยึดปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑.การสร้างอาสาสมัคร การสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมที่พัฒนาของภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเป็นสังคมที่วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีนั้นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการในการไปถึงเป้าหมายซึ่งต้องอาศัยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และยกระดับชุมชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องมีการทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจอย่างจริงจังและต่อเนื่องแม้จะมีข้อจำกัดในด้านกิจกรรมต่าง ๆ

อาสาสมัคร (Volunteer) หมายถึง ผู้ที่สมัครใจและอาสาเข้ามาเพื่อช่วยเหลือ เยียวยา และทำงานที่ เป็นประโยชน์แก่ประชาชนและสังคม โดยสมัครใจ เพื่อการดูแล ป้องกัน แก้ปัญหาเพื่อพัฒนาสังคม โดย ไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงิน หรือสิ่งอื่นใด ผลตอบแทนที่อาสาสมัครได้รับคือ ความสุข ความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคม และประเทศชาติ^{๑๗๖}

คุณลักษณะของอาสาสมัคร คือ มีความคิดเป็นอิสระในการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำ (ตามพรสวรรค์/ความสนใจ) มีความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล และส่วนรวม ไม่หวังรางวัล หรือผลตอบแทนเป็นเงินทอง และไม่ใช้ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ ในด้านสภาวะจิตใจของบุคคลที่จะเป็นอาสาสมัครนั้น ต้องมีความรักความปรารถนาที่จะให้ และ มีจิตใจที่จะทำความดี เข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รวมถึงยอมเสียสละเวลา โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ โดยอาสาสมัครในชุมชนจะต้องมีจิตสำนึกและจิตอาสา เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ของชุมชนตนเอง

การทำงานร่วมกันของการจัดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ จะต้องร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน เพราะเป็นวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีของชุมชน การร่วมแรงใจจะเป็นการได้ทำบุญกุศล แสดงออกถึงความมีน้ำใจในชุมชน และเห็นประโยชน์ส่วนร่วมเป็นที่ตั้ง^{๑๗๗}

จิตอาสา (Volunteer Spirit) หมายถึง จิตแห่งการให้ความดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเต็มใจ สมัครใจ อิ่มใจ ซาบซึ้งใจ ปิติสุข ที่พร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ ในการทำกิจกรรม หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือ ผู้อื่น เป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตาย เมื่อพบเห็นปัญหา หรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อ ได้ทำความดี และเห็นน้ำตาเปลี่ยนเป็นรอยยิ้ม เป็นจิตที่เปี่ยมด้วย "บุญ" คือความสงบเย็น และพลังแห่ง ความดี อีกทั้งยังช่วยลด "อัตตา" หรือความเป็นตัวเป็นตนของตนเองลงได้บ้าง^{๑๗๘}

บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของอาสาสมัคร ต้องการเป็นผู้แทนเสนอความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชน โดยประสานงานกับครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประชาสัมพันธ์ สื่อสาร เผยแพร่ข้อมูลเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของประชาชน ในขณะเดียวกันก็ร่วมส่งเสริม สนับสนุน และร่วมจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในการติดตามผล และดูแลการจัดกิจกรรมศึกษาในชุมชน ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุน การรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ด้านการศึกษาเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนด้วย^{๑๗๙}

^{๑๗๖} สำนักงานกรศึกษาอนุระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, **หลักสูตรอบรมอาสาสมัครส่งเสริม การศึกษาอนุระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ นายณรงค์ สงฆมานพ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๓ ตำบลกระโทก อำเภอโคกชัย จังหวัด นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ นายสมบัติ หงวนกระโทก, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ ตำบลกระโทก อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

สรุปความได้ว่า อาสาสมัครจะเป็นตัวแทนในการปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนเกี่ยวกับภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธ โดยการปฏิบัติงานนั้น ต้องปฏิบัติด้วยความเต็มใจ มุ่งมั่น ตั้งใจ เพื่อให้เกิดการ ปลุกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของ จิตอาสา การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ และการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเชื่อมั่น ในตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง คุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม การทำงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนในรูปของอามิส สินจ้าง หรือรางวัล ตลอดจนการอุทิศกาย กำลังใจ และเวลา ให้แก่ส่วนรวม

๒. มีความเสียสละ การเสียสละถือเป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ยึดคุณงามความดีเป็นที่ตั้ง ในชุมชน หากชุมชนมีการเสียสละและเห็นอกเห็นใจกันก็จะสามารถมีความคิดการกระทำที่ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน การมีความเสียสละถือว่าการมีเมตตาต่อกัน การมีเมตตาต่อกันจะเป็นเอกภาพ มีความมั่นคง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ย่อมได้รับผลอันสูงส่งดังนี้

๑. ทำให้ระลึกถึงกันในแง่ดี
๒. ทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน
๓. ทำให้เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกัน
๔. ทำให้เกิดการสงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน เสียสละเกื้อกูลกัน
๕. ทำให้เกิดความไม่วิวาท บาดหมางกัน
๖. ทำให้เกิดความพร้อมเพียงต่อกัน สัมครสมานสามัคคีต่อกัน
๗. ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๘๐}

การทำบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งสำคัญของชาวพุทธ ซึ่งในการประกอบ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จะต้องมียุทธูปแบบที่เคยปฏิบัติกันมา เช่น การรักษาศีล การให้ทาน เป็นต้น ซึ่งการเสียสละเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งกำจัดความเห็นแก่ตัว สามารถสร้างความสัมพันธ์กันในสังคมที่เป็นส่วนร่วม^{๑๘๑}

สรุปความได้ว่า การทำบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งสำคัญของชาวพุทธ ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จะต้องมียุทธูปแบบที่เคยปฏิบัติกันมา เช่น การรักษาศีล การให้ทาน เป็นต้น ซึ่งการเสียสละเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งกำจัดความเห็นแก่ตัว สามารถสร้างความสัมพันธ์กันในสังคมที่เป็นส่วนร่วม การมีความเสียสละสามารถสร้างความสัมพันธ์ ซึ่งการเสียสละจะทำให้เป็นผู้ที่ทรงธรรมคุณงามความดี มีเมตตาต่อกัน การมีเมตตาต่อกันนั้นมีความเคารพซึ่งกันและกัน การสงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน ซึ่งการอนุรักษ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ต้องอาศัยซึ่งกันละกัน มีความพร้อมเพียงกันเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในท้องถิ่นชุมชนนั้น ๆ

๓. การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ให้ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคล หรือกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอน การร่วมกันคิด การวางแผน การลงมือ ปฏิบัติงาน การแบ่งปันผลประโยชน์ การร่วมกันติดตามผล และการประเมินผลการดำเนินงานใน กิจกรรมนั้น ๆ

^{๑๘๐} อภ. จกท. (ไทย) ๒๒ / ๒๕๓ / ๒๖๗.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาลังการณ, เจ้าอาวาสวัดบึง ตำบลกระโทก อำเภอโคกชัย จ.นครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของการจัดงานที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ประเพณีเชิงพุทธด้านการประกอบพิธีกรรม เป็นการสืบสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยความสัมพันธ์ชุมชนกับวัด ถือเป็น การช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จของงาน ความสำคัญของพิธีกรรมสามารถให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทั้งการดำเนินงาน วางแผนงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์^{๑๘๒}

การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นชุมชนจะต้องแสดงออกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น เพื่อให้พิธีกรรมของการจัดงานที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธเกิดเรียบร้อย เพราะการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนตัดสินใจ เพื่อทำหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ และเป็นสิ่งสำคัญของหมู่คณะ ที่จะพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดมีประสิทธิภาพ^{๑๘๓}

การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จะต้องได้รับการตอบสนองและมีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า สิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการแท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับผลประโยชน์เสมอหน้า ฉะนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจึงควรจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยครบถ้วน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับ ก่อนหรือหลังตามความสำคัญของปัญหา ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของเขาเอง มิใช่ให้คนภายนอกมาชี้ปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา

๓. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ไขปัญหา

๔. การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน เช่น การเสียสละแรงงาน และทรัพยากรต่าง ๆ

๕. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล^{๑๘๔}

สรุปความได้ว่า การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพุทธศาสนานั้น สามารถช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแสดงความคิดเห็น การแสดงออกทางใจ เพื่อเป็นการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการแสดงความคิดเห็น หรือการรักษาสิทธิต่างๆ ของตน เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เป็นปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง และทำให้เกิดการคิดริเริ่มที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมของประชาชนมากขึ้น ทำให้เกิดการร่วมด้วยช่วยกันในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ นายฉวย หวนกระโทก, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๓ ตำบลกระโทก อำเภอโคกชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสตร์, เจ้าอาวาสวัดหนองย่างหมู ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์, เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๘๔} วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, การพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑-๑๕.

ๆ มากขึ้น เพื่อการรักษาหรือการทำให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนหรือท้องถิ่นของตน ตรงตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ชุมชนหรือท้องถิ่นต้องการ

๔. การสมัครสมานสามัคคี การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธนั้น ยังสามารถเชื่อมถึงจิตใจของผู้เกี่ยวข้องในการเห็นความสำคัญ การร่วมงานการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีเชิงพุทธแสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะของชุมชนนั้นๆ เพราะชุมชนของสังคมไทยพื้นฐานก็มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แสดงออกของความมีน้ำใจ^{๑๘๕} การสร้างความรักสามัคคีเป็นการสร้างความรักพร้อมทั้งพิธีกรรมยังสามารถเชื่อมชุมชนต่อชุมชน เป็นการสร้างความพอใจร่วมกัน

ลักษณะของความสามัคคีตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ แนวความคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรง และเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของความสามัคคีได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของความสามัคคีและเป็นหลักสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดเรื่องความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาทได้อย่างตรงไปตรงมา ความหมายของความสามัคคี ก็คือ การกระทำใน ๓ ลักษณะกล่าวคือ กรรม^{๑๘๖} ทางไตรทวาร ได้แก่ กายทวาร ประตุททางกาย วาจาทวาร ประตุททางวาจา และมโนทวาร ประตุททางใจ ดังนี้

๑. การกระทำทางกาย (กายกรรม) คือ ความสามัคคีที่ร่วมแรงกายของผู้คนในสังคมในการกระทำต่างๆ ที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม เช่น การร่วมแรงกันทำความสะอาดถนน สวนสาธารณะ แหล่งน้ำ เป็นต้น

๒. การกระทำทางวาจา (วจีกรรม) คือ ความสามัคคีของผู้คนในสังคมในการพูดจาติดต่อสื่อสารกันด้วยคำพูดที่จริง เหมาะสม อ่อนหวาน เช่น การข้าราชการพูดไพเราะต่อประชาชนผู้มาติดต่อราชการต่างๆ ฝ่ายประชาชนก็พูดชัดเจน ไพเราะอ่อนหวานตอบ เป็นต้น

๓. การกระทำทางใจ (มโนกรรม) คือ ความสามัคคีของผู้คนในสังคมในการคิดพิจารณาในการแก้ไขปัญหา และการปฏิบัติที่มีประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติ เช่น ร่วมใจกันปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญต่างๆ มีการทำสมาธิ ฟังพระธรรมเทศนา งานเทศน์มหาชาติ^{๑๘๗}

ดังนั้นการจัดงานกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธสามารถเชื่อมบุคคลที่เกี่ยวข้องที่เข้าร่วมงานพุทธศาสนาที่จัดกิจกรรมขึ้นนั้น เกิดความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ สร้างความเข้าใจ ความปรองดอง ความเอื้อเฟื้อในชุมชน และยังสามารถจัดงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้

สรุปความได้ว่า รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะจะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนเองให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ติงามของชุมชน เพื่อความเจริญและความสุขให้กับตนเองและสังคม การสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมที่พัฒนาของภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเป็นสังคมที่วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีนั้นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการ

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิคุณ, เจ้าคณะตำบลกะโพ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง ตำบลกะโพ อำเภอนาทม จังหวัดสุรินทร์, เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๑๘๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕.

^{๑๘๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

ในการไปถึงเป้าหมายซึ่งต้องอาศัยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา มีความเสียสละ การเสียสละถือเป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ยึดคุณงามความดีเป็นที่ตั้งในชุมชน หากชุมชนมีการเสียสละและเห็นอกเห็นใจกันก็จะสามารถมีความคิดการกระทำที่ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน การมีความเสียสละถือว่าเป็นการมีเมตตาต่อกัน การมีเมตตาต่อกันจะเป็นเอกภาพมีความมั่นคง การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของการจัดงานที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธด้านการประกอบพิธีกรรม เป็นการสืบสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยความสัมพันธ์ชุมชนกับวัด ถือเป็นการช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จของงาน ความสำคัญของพิธีกรรมสามารถให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแสดงออกถึงการมีความร่วมมือทั้งการดำเนินงาน วางแผนงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และการสมัครสมานสามัคคี การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธนั้น ยังสามารถเชื่อมถึงจิตใจของผู้เกี่ยวข้องในการเห็นความสำคัญ การร่วมงานการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีเชิงพุทธแสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะของชุมชนนั้น ๆ เพราะชุมชนของสังคมไทยพื้นฐานก็มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แสดงออกของความมีน้ำใจ

วิเคราะห์ผลของรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ซึ่งได้ ๔ รูปแบบ ดังนี้ (๑) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญขององค์ความรู้ในชุมชนท้องถิ่นของประชาชนโดยมีแบบกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้ง ๔ จังหวัดได้แก่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นควรมีการกำหนดสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ของชุมชนตามที่ชุมชนนัดการสร้างและแสวงหาความรู้ เพื่อเป็นการเพิ่มเติมความรู้ที่มีอยู่เดิมกับองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อการจัดความรู้ให้เป็นระบบ การจัดเก็บความรู้ที่จำเป็นวิธีการที่จะได้ข้อมูลมาเรียบเรียงตามลำดับขั้นตอน การเก็บรักษาข้อมูลเนื้อหาขององค์ความรู้ไม่ให้สูญหายทางวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา และจัดเก็บข้อมูลด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเป็นการค้นหาได้สะดวกและรวดเร็วในการที่เรียนรู้ (๒) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ เป็นการส่งเสริมการถ่ายทอดทั้งผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และผู้ที่จะศึกษาเรียนรู้ ได้เข้าใจถึงความสำคัญกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้แก่การจัดเก็บข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลเป็นการพัฒนาเนื้อหาสาระของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน การประมวลผลข้อมูล การรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นการจัดเก็บและยังได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ พร้อมทั้งต้องมีการประมวลผลหรือตรวจสอบความถูกต้อง โดยการวิเคราะห์แยกแยะ ออกมาเป็นประเด็น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง การจัดทำสารสนเทศ การจัดทำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของศูนย์ชุมชน เป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นการประชาสัมพันธ์ กระจายข้อมูลข่าวสาร หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตนเองให้แพร่หลาย โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วย บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น และการนำเสนอข้อมูล เป็นการประชาสัมพันธ์ให้รับทราบข้อมูล โดยการมีศูนย์ข้อมูลข่าวสารสามารถช่วยให้ผู้ที่สนใจอยากเรียนรู้ หรือศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง แต่ผู้ที่จะศึกษาต้องทำความเข้าใจ

เข้าใจให้ถ่องแท้ โดยมีกระบวนการในการเลือกรับข่าวสารข้อมูลที่ชัดเจนไม่คลาดเคลื่อน (๓) รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการส่งเสริมการฝึกอบรม การจัดการฝึกอบรมเป็นการสร้างกระบวนการความรู้ตามหลักการ วิธีการ เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามกระบวนการ ได้ความรู้เพิ่มเติม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุย ได้เห็นเป็นรูปธรรม ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ ความรู้ ความคิดเห็นให้ เป็นไปตามแบบอย่างของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ มีการส่งเสริมกลุ่มการเรียนรู้ จะเป็นความแตกต่างทางความรู้ และประสบการณ์บ้าง โดยมาจากคนละส่วนงาน/ หน่วยงานภายในองค์กร ซึ่งควรมีทักษะฝีมือ ที่เสริมกัน เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ มีอำนาจเกี่ยวข้อง ในประเด็นปัญหาที่กลุ่มสนใจเป็นหลัก เพื่อทำให้มี แนวคิดที่หลากหลาย มีการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ คิดใคร่ครวญ ใน การปฏิบัติต้องทำอย่าง ต่อเนื่อง จริงจัง ในทุกโอกาสที่เป็นไปได้ จะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ ไม่ได้ เน้นการแก้ปัญหาระยะสั้นเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร ยิ่งกลุ่มได้พัฒนาความรู้ความสามารถมากขึ้นเพียงใด คุณภาพของการปฏิบัติการ เพื่อ ปัญหาจะเพิ่มขึ้นตามตัว ใน การเรียนรู้สำคัญเท่าการปฏิบัติ การบรรลุผลงานเสมอกับการเรียนรู้ การ พัฒนาเฉพาะบุคคลเสมอการพัฒนาองค์กร จะให้ทั้งการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ ให้การพัฒนาตนเองเท่ากับการพัฒนา องค์กร และมีการส่งเสริมการเรียนรู้สมัยใหม่ ปัจจุบันเทคโนโลยีและการ สื่อสารได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์อุปกรณ์สื่อสารและ คอมพิวเตอร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษา ค้นคว้าและการสื่อสาร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้องค์กรต่าง ๆ นำ เทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาช่วยในการดำเนินงานขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและ (๔) รูปแบบ ส่งเสริมการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นสิ่งสำคัญของประชาชน ในท้องถิ่นหรือชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน จะต้องมิจิตสำนึกการอนุรักษ์ รักษา สืบสาน ประเพณีเชิงพุทธ ได้แก่ มีการสร้างอาสาสมัคร การสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมที่พัฒนาของภูมิปัญญาท้องถิ่นทาง พระพุทธศาสนา ตลอดจนเป็นสังคมที่วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีนั้นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ กระบวนการในการไปถึงเป้าหมายซึ่งต้องอาศัยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างความ ตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และยกระดับชุมชนและทุกภาคส่วนที่ เกี่ยวข้องซึ่งต้องมีการทุ่มเททั้งแรงกายและแรงใจอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทั้งนี้ต้องมีความเสียสละ การเสียสละถือเป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ยึดคุณงามความดีเป็นที่ตั้งในชุมชน หากชุมชนมีการ เสียสละและเห็นอกเห็นใจกันก็จะสามารถมีความคิดการกระทำที่ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน การมี ความเสียสละถือว่าการมีเมตตาต่อกัน การมีเมตตาต่อกันจะเป็นเอกภาพมีความมั่นคง เพื่อให้เป็น การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ให้ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคล หรือกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วน ร่วมในกิจกรรมในการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นตอน การร่วมกันคิด การวางแผน การลงมือปฏิบัติงาน การ แบ่งปันผลประโยชน์ การร่วมกันติดตามผล และการประเมินผลการดำเนินงานในกิจกรรมนั้น ๆ และ ส่งผลถึงการสมัคสมานสามัคคี การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ นั้น ยังสามารถเชื่อมถึงจิตใจของผู้เกี่ยวข้องในการเห็นความสำคัญ การร่วมงานการจัดกิจกรรมภูมิ ปัญญาท้องถิ่นประเพณีเชิงพุทธแสดงถึงความสมัคสมานสามัคคีในหมู่คณะของชุมชนนั้น ๆ เพราะ ชุมชนของสังคมไทยพื้นฐานก็มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการลงพื้นที่ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นดังต่อไปนี้

๑. สภาพทั่วไปและบริบทของภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ บริบทของชาวอีสานใต้ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีจะไม่แยกแยะอะไรเป็นพุทธ เป็นผี นั่นคือจะเชื่อถือให้ความเคารพและประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณี แม้แต่พระภิกษุที่เป็นคนในท้องถิ่นเอง (ที่ไม่ได้ศึกษาปริยัติสมัยใหม่) ก็ไม่นิยมชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่า พิธีกรรมใดเป็นพิธีเนื่องด้วยผีสง หรือพิธีกรรมใดเป็นพิธีของชาวพุทธ และโดยปกติแล้วสังคมอีสานใต้ ก็ไม่ได้ใส่ใจที่จะแยก กลับเห็นว่าพิธีกรรมเหล่านั้นเป็นพิธีกรรมที่นำมาเพื่อสันติสุขเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและสังคมไม่พึงใจที่จะละเว้นไม่ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น หรือไม่เคารพนับถือ การแสดงออกด้วยการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พร้อมทั้งจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความรักเคารพศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า บริบทชาวอีสานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เป็นวิถีความเป็นอยู่ในท้องถิ่นชุมชนของประชาชนอีสานใต้ ทั้งนี้มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหรือแสดงออกมาเป็นกิจกรรม เพื่อให้เห็นการปฏิบัติเป็นรูปธรรมเกิดขึ้น ซึ่งประชาชนชาวอีสานใต้เน้นอาศัยความเชื่อความศรัทธา สักการบูชาที่เชื่อมโยงด้วยพระพุทธศาสนา จึงได้แสดงออกมาเป็นกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของแต่ละท้องถิ่นชุมชนเป็นการรักษา สืบสาน และอนุรักษ์ประเพณีเชิงพุทธเพื่อให้คงอยู่กับประชาชนในท้องถิ่น และสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งประชาชนชาวอีสานใต้มีความรู้เดิมจากประสบการณ์ การบอกเล่าความเชื่อ และนำมาปฏิบัติเพื่อให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างสรรค์ผลงานตามความเชื่อความศรัทธาที่เกิดขึ้น ด้านประเพณีเชิงพุทธเทียนพรรษา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ต้องอาศัยความรู้ทางศิลปะทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับความรู้หรือสร้างขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ในปัจจุบัน เพื่อสื่อสารให้เห็นความสวยงามประดิษฐ์เทียนพรรษา เป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจแต่ผู้มาร่วมงานแห่งเทียนในแต่ละปี โดยมีวิวัฒนาการการประดิษฐ์เทียนมาในแต่ละยุค ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความรู้เดิมของภูมิปัญญาในท้องถิ่น ถือว่าประชาชนนั้นได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ และเชื่อมโยงเข้ากับพระพุทธศาสนาอย่างสวยงาม ด้านประเพณีเชิงพุทธบุญบั้งไฟ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ อาศัยความเชื่อดั้งเดิมสักการบูชา ความมีศรัทธาของชุมชน ซึ่งได้ร่วมแรงใจกันสร้างบั้งไฟในการที่จะเข้าร่วมแข่งขันในแต่ละปี ทั้งบ้าน วัด โรงเรียนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างจิตสำนึก ให้เคารพความเชื่อของปู่ ย่า ตา ยาย และมีพิธีกรรมกันมาในยุคก่อนจนถึงปัจจุบัน ด้านประเพณีเชิงพุทธบุญกระฐูป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีที่เดียวในอีสานใต้ สร้างกระฐูปที่ใหญ่ ประดับด้วยสีสันสวยงาม และหาวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น เพื่อสร้างผลงานขึ้นมาซึ่งประวัติความเป็นมาของการทำบุญกระฐูปเกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยมีความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การเคารพบูชา ทั้งนี้ยังเป็นประเพณีในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นการร่วมแรงใจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของประชาชนอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ด้านประเพณีเชิงพุทธบวชนาคช้าง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับการบวช

ลูกหลานในชุมชน โดยมีความศรัทธา ความเลื่อมใสในทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับการแห่หน้าค โดยอาศัยช่างที่เลี้ยงอยู่ในหมู่บ้าน มาประดับด้วยความสวยงามทางศิลปะ แล้วมีการแห่ข้างรอบ หมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีเชิงพุทธบวชนาคข้างนี้เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ให้อยู่กับ ประชาชนชาวอีสานได้สืบไป

๓. รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของ ประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้เดิมที่ประชาชนมีความรู้ที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่อดีต ให้ออกมาในรูปแบบของการส่งเสริมความรู้ เพื่อการเรียนรู้ที่จะสืบถอดให้เป็นข้อมูลทางวิชาการของ การเรียนรู้ตามหลักสูตรสมัยปัจจุบัน เพื่อเป็นการถ่ายทอดของผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้ เรียนรู้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการถ่ายทอดของผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านต้องอาศัยองค์ความรู้ เดิมผสมผสานกับความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ ผู้ถ่ายทอดนั้นต้องเข้าใจหลักการ วิธีการ แนวทางเพื่อที่จะ สื่อสารให้กลุ่มผู้เรียนรู้ได้เข้าใจว่า สิ่งที่ต้องเรียนรู้คือภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ มีความสำคัญต่อวิถี ชีวิต การดำเนินชีวิตของชุมชน เพื่อที่จะนำข้อมูลเพื่อที่จะรักษา อนุรักษ์ และนำไปสู่การพัฒนาองค์ ความรู้ไว้ให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ด้วยความทันสมัย เพราะอุปกรณ์จัดเก็บจะเป็นตัวช่วยในการ จัดเก็บข้อมูล องค์ความรู้นั้นไว้อย่างเป็นระบบ เหมาะแก่การศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้กลุ่มผู้นำชุมชนหรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของท้องถิ่นนั้น จะต้องประสาน ข่าวดสาร ประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ ไลน์นิต หรือ โปสเตอร์เพื่อให้สาธารณชนนั้นได้รับทราบข้อมูลข่าวสารของกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีเชิง พุทธชาวอีสานใต้ ได้สื่อออกมาเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็วของแต่ละกิจกรรม นั้น ๆ ส่วนกลุ่มผู้เรียนรู้นั้นมีจิตสำนึกเพื่อเข้าใจความสำคัญกิจกรรมท้องถิ่น มีจิตอาสาหรือ อาสาสมัครใจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น ศูนย์การศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ได้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ของ แต่ละท้องถิ่น และยังสามารถสนับสนุนเงินงบประมาณในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อให้สำเร็จลุล่วงตามจุดมุ่งหมายในแต่ละปี

๔.๔ สรุป

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ ของประชาชนในเขตอีสานใต้ สามารถสรุปได้ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธ ของอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมาได้จัดกิจกรรม ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ มีการทำเทียนพรรษา เพื่อแสดงออกถึงความมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดเป็น ประจำทุกปี แสดงออกถึงการมีความคิดประดิษฐ์ ลวดลายปะติดให้เกิดความสวยงาม โดยอาศัยผู้มี ความรู้ความชำนาญ แสดงออกถึงการสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความร่วมมือใน ชุมชน สามารถพัฒนาพลังอันมีความศรัทธา การสื่อสารให้เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ สร้างความตื่นตาแก่ผู้ ที่เข้าร่วมงานในแต่ละปี

๒. ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธของอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีกิจกรรมการจัด ประเพณีเชิงพุทธ ได้แก่ บุญบังไฟ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการสักการบูชาจากความเชื่อเกี่ยวกับการ

ขอฝนหรือแสดงออกเพื่อให้ความเป็นอยู่ทั้งธรรมชาติให้เกิดความสมบูรณ์ โดยการจัดก็จะเกี่ยวข้องกับ พระสงฆ์ ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งสร้างองค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ถ่ายทอด ออกมาเป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งประกอบพิธีกรรม เคารพ ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปู้ย่าตายาย ได้จัดทำกันตั้งแต่เก่าก่อน

๓. ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธ ของอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิมีประเพณีบุญแห่ กระจับปี่ ซึ่งเป็นประเพณีเชิงพุทธที่ชุมชนนั้นได้จัดกันมาเป็นประจำทุกปี โดยได้รับความร่วมมือจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งประวัติความเป็นมาของการทำบุญกระจับปี่เกี่ยวข้องกับ ทางพระพุทธศาสนา โดยมีความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การเคารพบูชา ซึ่งงานบุญกระจับปี่มีการจัด งานมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๒ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้สู่การท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติที่มาร่วมงานบุญในแต่ละปี สามารถสร้างรายได้ให้กับอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๔. ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธ ของอำเภอน้ำหนาว จังหวัดสุรินทร์ ในการจัดกิจกรรมภูมิ ปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ประเพณีบวชนาคข้างเป็นการสืบสานความศรัทธาของงานการบวชนาคข้างซึ่ง มีที่เดียวในอำเภอน้ำหนาว เป็นการเห็นคุณค่าของประเพณี มีการรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง มี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยการใช้ความรู้ทางวัฒนธรรมอันมีศิลปะและเป็นการประชาสัมพันธ์งานใน แต่ละครั้งของชุมชน เพื่อเป็นการเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ ต้องอาศัยความรักความ ศรัทธาร่วมกัน มีความคิดทิศทางเดียวกัน โดยอาศัยผู้ที่ชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อาศัยความพร้อม เพียงในชุมชนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และพระสงฆ์สามเณร เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมเป็นประเพณีสู่การ ท่องเที่ยวของอำเภอน้ำหนาว จังหวัดสุรินทร์

๕. รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของ ประชาชนในเขตอีสานใต้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่การวิจัยโดยการสัมภาษณ์และสอบถาม ทั้ง ๔ จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ สามารถสรุปผลได้ ๔ รูปแบบ ดังนี้

(๑) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นการพัฒนา องค์ความรู้ของประเพณีเชิงพุทธในชุมชน โดยกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในด้านประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม เพื่อต้องการเรียนรู้ โดยมีข้อมูล เนื้อหาองค์ความรู้ที่ชัดเจน เพราะการกำหนดจะเป็นแนวทางในการเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ทั้งนี้การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการค้นคว้าที่ตนเองอยากจะศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม โดยผ่านกระบวนการทางความรู้ ความคิด และความคิดที่ริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อสามารถเรียนรู้ของภูมิ ปัญญาประเพณีเชิงพุทธตามแบบอย่างที่ดีสอดกันมา ทั้งคนรุ่นก่อนและปัจจุบัน เพื่อให้ได้ความรู้ที่ สามารถสร้างหรือประกอบขึ้นมาให้เป็นรูปธรรม และช่วยให้เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของ กลุ่มเป้าหมายในชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเกิดองค์ความรู้ที่ และช่วยกันสร้างกิจกรรมของตนเองและ ชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดงานแต่ละกิจกรรมของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้อย่างเป็นระเบียบ

เรียบร้อย โดยมีการจัดทำเป็นหนังสือเพื่อเป็นการพัฒนาให้เป็นลายลักษณ์อักษร และสามารถใช้คู่มืออบรมความรู้ เพื่อเป็นต้นแบบหรือต้นฉบับความรู้ท้องถิ่นประจำตำบล เป็นของเฉพาะถิ่นเอาไว้ เพื่อใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของผู้ที่จะศึกษา และให้เป็นรูปแบบเดียวกัน การจัดทำหนังสือคู่มือจะเป็นประโยชน์ต่อข้อมูลที่ได้นำมาเก็บเอาไว้ และนำมาจัดเก็บในคอมพิวเตอร์ จะทำให้มีความสะดวก รวดเร็ว พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อจัดทำในการเผยแพร่ในส่วนต่าง ๆ ด้วยความแม่นยำ สามารถเก็บข้อมูลได้ปริมาณมาก มีการสื่อสารเชื่อมโยงเครือข่ายที่ทันสมัย และยังสามารถเก็บข้อมูลที่สำคัญของกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกลายลักษณ์อักษร รูปภาพ ขั้นตอนกิจกรรม ในแต่ละปีเอาไว้ เพื่อสามารถพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในปีต่อไป

(๒) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชนเป็นการสร้างความสามัคคีหรือสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง และเป็นการช่วยประสานงานทางข้อมูลที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เพื่อผสมผสานให้ทันสมัย การจัดเก็บข้อมูลเป็นการพัฒนาเนื้อหาสาระของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน และสามารถที่จะค้นคว้าศึกษาได้ตลอดชีวิต เป็นการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อการศึกษา การรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นการจัดเก็บและยังได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ พร้อมทั้งต้องมีการประมวลผลหรือตรวจสอบความถูกต้อง โดยการวิเคราะห์ แยกแยะ ออกมาเป็นประเด็น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง การจัดทำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของศูนย์ชุมชน เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการประชาสัมพันธ์ กระจายข้อมูลข่าวสาร หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตนเองให้แพร่หลาย โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วย บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการติดต่อสื่อสารที่ทำให้คนทั่วโลกสามารถเชื่อมถึงกันได้ อย่างสะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้เรียนรู้จำเป็นต้องเรียนรู้เทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพื่อการใช้ประโยชน์ในการเก็บข้อมูลที่จำเป็น และการนำเสนอข้อมูลจากแหล่งข้อมูลของศูนย์ข้อมูลชุมชน ประกอบด้วย การจัดเก็บข้อมูล การประมวลผลข้อมูล การจัดทำข้อมูลเอกสารสารสนเทศ และการนำเสนอข้อมูล เป็นแหล่งแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ทางวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น เป็นแหล่งที่ประชาชนขอรับหรือให้ข่าวสารข้อมูล สามารถรับรู้ได้ทุกทางในช่องทางใดช่องทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ช่องทางก็ได้ การนำเสนอข้อมูลนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมโดยรวม

(๓) รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งเสริมการฝึกอบรมการจัดการฝึกอบรมเป็นการสร้างกระบวนการความรู้ตามหลักการ วิธีการ เพื่อให้เกิดความ

ถูกต้องตามกระบวนการ ได้ความรู้เพิ่มเติม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะมีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ พุดคุย ได้เห็นเป็นรูปธรรม ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ ความรู้ ความ คิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ความสำคัญของการจัดอบรมความรู้ภูมิ ปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ส่งเสริมกลุ่มการเรียนรู้ จะเป็นความแตกต่างทางความรู้ และประสบการณ์ บ้าง โดยมาจากคนละส่วนงาน/ หน่วยงานภายในองค์กร ซึ่งควรมีทักษะฝีมือ ที่เสริมกัน เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ มีอำนาจเกี่ยวข้อง ในประเด็นปัญหาที่กลุ่มสนใจเป็นหลักเพื่อทำให้มี แนวคิดที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ คิดใคร่ครวญ ในการปฏิบัติต้องทำอย่าง ต่อเนื่อง จริงจัง ใน ทุกโอกาสที่เป็นไปได้ จะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ ไม่ได้ เน้นการแก้ปัญหาระยะสั้นเท่านั้น แต่ให้ ความสำคัญแก่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร ยิ่งกลุ่มได้พัฒนาความรู้ความสามารถ มากขึ้นเพียงใด คุณภาพของการปฏิบัติการ เพื่อปัญหาจะเพิ่มขึ้นตามตัว ใน การเรียนรู้สำคัญเท่าการ ปฏิบัติ การบรรลุผลงานเสมอกับการเรียนรู้ การพัฒนาเฉพาะบุคคลเสมอการพัฒนาองค์กร จะให้ทั้ง การแก้ปัญหาและการเรียนรู้ ให้การพัฒนาตนเองเท่ากับการพัฒนา องค์กร และส่งเสริมการเรียนรู้ สมัยใหม่ ปัจจุบันเทคโนโลยีและการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของมนุษย์อุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาค้นคว้าและการสื่อสาร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำ ให้องค์กรต่าง ๆ นำเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาช่วยในการดำเนินงานขององค์กรให้มี ประสิทธิภาพมาก ยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารอิเล็กทรอนิกส์ การทำธุรกิจและให้บริการบนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการทำงาน

(๔) รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างความสำนึกอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดย ยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะจะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนเองให้สอดคล้อง กับการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชุมชน เพื่อความเจริญและความสุขให้กับตนเองและสังคม การสร้าง อาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมที่พัฒนาของภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพุทธ ตลอดจนเป็นสังคมที่วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีนั้นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการในการไปถึงเป้าหมายซึ่งต้องอาศัย การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนา มีความเสียสละ การเสียสละถือเป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ยึดคุณงามความดีเป็นที่ตั้งในชุมชน หากชุมชนมีการเสียสละและเห็นอกเห็นใจกันก็จะสามารถมีความคิดการกระทำที่ปฏิบัติไปในทิศทาง เดียวกัน การมีความเสียสละถือว่าเป็นการมีเมตตาต่อกัน การมีเมตตาต่อกันจะเป็นเอกภาพมีความ มั่นคง การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของการจัดงานที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณี เชิงพุทธด้านการประกอบพิธีกรรม เป็นการสืบสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วย ความสัมพันธ์ชุมชนกับวัด ถือเป็นการช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จของงาน ความสำคัญของพิธีกรรมสามารถให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น แสดงออกถึงการมีความร่วมมือทั้งการดำเนินงาน

วางแผนงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และการสมัครสมานสามัคคี การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธนั้น ยังสามารถเชื่อมถึงจิตใจของผู้เกี่ยวข้องในการเห็นความสำคัญ การร่วมงานการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีเชิงพุทธแสดงถึงความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะของชุมชนนั้น ๆ เพราะชุมชนของสังคมไทยพื้นฐานก็มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แสดงออกของความมีน้ำใจ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ สรุปผลเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๕.๑.๑ บริบทภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้

๑.แนวคิดและทฤษฎี ได้แก่ ด้านแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ เป็นสิ่งที่สร้างหรือสังเคราะห์ขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างหรือผู้สังเคราะห์เอง เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เป็นกระบวนการของปรากฏการณ์นั้น ๆ ให้ง่ายขึ้น แนวคิดการเรียนรู้การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจาก การฝึกฝนและ ประสบการณ์ แต่มีใช้ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ วุฒิภาวะ หรือการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย แนวคิดการถ่ายทอดการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีสอน นอกจากผู้เรียนเองต้องถ่ายโยงความรู้ได้ อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญคือผู้ถ่ายทอดจะมีวิธีสอนและถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้วิธีสอนมีอยู่หลายแบบหลายวิธี ซึ่งแล้วแต่ความมุ่งหมายของครูว่าจะใช้วิธีใดจึงจะเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นมีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนานมีการคิดค้นต่อเนื่องกันมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาและทฤษฎีการพัฒนาต้นแบบที่เป็นรูปธรรมสร้างขึ้นจากความคิดที่เป็นนามธรรม แสดงออกมาเป็นคำอธิบายและแผนผัง ที่เกิดจากปัญหาของเรื่องใดเรื่องหนึ่งผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิจัย สามารถทำให้เข้าใจได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมนำไปดำเนินการได้ เพื่อให้เกิดสภาพที่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจซึ่งกำหนดทิศทางแน่นอนไว้ล่วงหน้า

๒.ความหมายและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถของคนในท้องถิ่นมีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์การเรียนรู้และมีระยะเวลายาวนานมีการคิดค้นต่อเนื่องกันมา

ใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาปรับตัวและดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีการผสมผสานสอดคล้องกับวิถีของกลุ่มชนแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญา

๓. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของสังคมอีสาน จะเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา ด้วยความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองอีสานจากวิถีชีวิตการปฏิบัติ การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ โดยมีหลักปฏิบัติทางความเชื่อ ที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทางสังคมที่ผูกพันอยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายออกมาเป็นระบบความคิดที่เป็นทางเดียวกัน และสามารถสร้างสรรค์ประดิษฐ์คิดค้นจากภายใน มาในลักษณะซึ่งเป็นความดีความจริงที่ถูกต้องและความสวยงามทางวัตถุที่เรียกว่าศิลปกรรม ด้านพิธีกรรมของชาวอีสานเป็นพฤติกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางจิตใจหรือเพื่อความสูงส่งทางจิตวิญญาณซึ่งมีความเชื่อด้านศักดิ์สิทธิ์โดยถูกต้องตามกฎหมายการสั่งสมของวัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปจะต้องเป็นการกระทำที่ปลูกเร้าหรือเรียกร้องให้เกิดปฏิกิริยาหรืออารมณ์ได้โดยยึดหลักปฏิบัติตามกันมาเพื่อเป็นแบบอย่าง การประกอบพิธีกรรมนั้นเพื่อเป็นการบูชาและเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัฒนธรรม โดยมีรูปแบบการประพฤติปฏิบัติที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนาผ่านความเชื่อความศรัทธาค่านิยมเป็นบรรทัดฐาน ที่ตกทอดหรือถ่ายทอดจากรุ่นปู่รุ่นย่า เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จิตใจ ซึ่งการปฏิบัติตามแบบอย่าง จะทำให้มีความสุขทางจิตใจ พร้อมทั้งสามารถสร้างความสุขแก่ตนเองและชุมชนที่อาศัยอยู่ตามวิถีชีวิตของสังคมอีสาน

๔. องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้ จะเกี่ยวกับด้านมีความรู้ การมีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาผู้ถ่ายทอดสามารถทำได้โดย การบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา สาดิต การปฏิบัติจริง จัดในรูปของแหล่งเรียนรู้ใช้การแสดงพื้นบ้านเป็นสื่อและบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการรักษาไว้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของทางพระพุทธศาสนา ด้านมีประสบการณ์ การมีประสบการณ์เป็นความรู้ที่ได้เคยทำมาของภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา เพราะประสบการณ์ช่วยให้เกิดความรู้ที่ผ่านมาแล้วนำมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่เกิดจากการรับรู้ในปัจจุบัน จะทำให้มีความรู้เพิ่มเติม สามารถปรับเปลี่ยนประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านมีส่วนร่วม การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนานั้น สามารถช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นแสดงความคิดเห็น การแสดงออกทางใจ เพื่อเป็นการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ผู้เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการ แสดงความคิดเห็นหรือการรักษาสิทธิต่างๆของตน ด้านแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถเป็นการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้รู้ และเครือข่ายด้านด้านผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การสร้างเครือข่าย เป็นการทำให้มีการติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ พร้อมทั้งมีการสร้างวัฒนธรรมด้านการมีส่วนร่วม เพื่อร่วมคิดร่วมทำนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

๕. ความหมายภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้ พบว่า ประสบการณ์ของชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนา เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความนานมีการปฏิบัติโดยผู้คนใน

ชุมชนนั้น ความรู้ความคิดในการสร้างสรรค์ความเชื่อความรู้ที่สร้างสรรค์จะเกี่ยวเนื่องด้วยความศรัทธาแต่ความศรัทธาที่แตกต่างกันบางแห่งก็มีตำนานเล่าขานกันต่อ ๆ มาซึ่งบางเรื่องเป็นเรื่องเล่าขานเป็นนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาแต่โบราณกาลไม่อาจหาหลักฐานที่แน่ชัดได้แต่ทุกเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น การยึดหลักการพึ่งตนเองภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นต้องอาศัยยึดพึ่งพาตนเองชุมชนจะพึ่งตนเองได้ต้องมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชุมชนตลอดจนการมีภูมิปัญญาในการคิดวางแผนกำหนดเป้าหมายของตนเองจัดองค์ความรู้เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนโดยชุมชนเอง การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่ของการเปลี่ยนรูปของความรู้ (Knowledge Conversion) โดยในแต่ละขั้นตอนจะต้องมีผู้นำที่ส่งเสริมการจัดการความรู้ที่มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมมีโครงสร้างองค์การที่เป็นแนวทางเดียวกันและเอื้อต่อการจัดการความรู้รวมทั้งต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและทักษะที่เพียงพอที่จะช่วยให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

๕.๑.๒ ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้

๑.ความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาอำเภอโชคชัย

งานแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีปฏิบัติของชาวพุทธที่ได้กระทำมาแต่ครั้งพุทธกาล เหตุที่ทำให้เกิดประเพณีเพราะสมัยก่อนมีภิกษุได้เดินไปเหยียบย่ำข้าวกล้าในนาของชาวบ้านทำให้ได้รับความเดือดร้อนดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้อนุญาตให้ภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษาที่วัดเป็นเวลา ๓ เดือนคือในช่วงวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ซึ่งเป็นช่วงสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวของชาวบ้านพอดีในช่วงเข้าพรรษานี้ประชาชนจะนำเทียนไปถวายพระภิกษุเพราะเชื่อว่าจะทำให้ตนมีความเฉลียวฉลาดไหวพริบปฏิภาณประดุจขี้ผึ้งที่ใช้ทำเทียนที่ได้จากรังผึ้ง ประเพณีแห่เทียนพรรษานับเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่งซึ่งถูกพัฒนาขึ้นมาโดยการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่ต้องการแสดงออกถึงความเชื่อความศรัทธาของตนมีต่อพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมตัวกันของประชาชนไม่ได้เกิดจากการบังคับเคี่ยวเข็ญแต่อย่างใดหากแต่เป็นความสมัครใจของทุกคนมีส่วนร่วมกันล้วนเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงจากเรื่องดังกล่าวได้ทำให้เกิดประเด็นคำถามขึ้นมาว่าอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนมารวมตัวกันเพื่อสืบสานประเพณีนี้เหตุใดจึงมารวมตัวกันได้มากมายมีสิ่งใดสามารถเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดการดำรงอยู่ของประเพณี ซึ่งยังคงมีความดีงามจากอดีตจนถึงปัจจุบันและอะไรคือแนวคิดสำคัญสามารถโน้มน้าวทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาจนทำให้ประเพณีสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานมาจนถึงปัจจุบันประเพณีแห่เทียนพรรษาเองนับเป็นส่วนหนึ่งในการประเพณีทั้งหลายที่มีอยู่และได้มีการถ่ายทอดวิถีในการดำรงชีวิตของตนตามแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ต้นเทียนพรรษา”

ประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย มีมูลเหตุของประเพณีแห่เทียนในสมัยนั้น ก็ด้วยการที่ในสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้ในวัด จึงมีการขอความอนุเคราะห์ ความร่วมมือ ร่วมใจ และแรงศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนคุ้มวัดต่าง ๆ บริจาคขี้ผึ้งที่ได้จากการทาน้ำหวานของรวงผึ้ง โดยมีการนำมาหลอมรวมกันเป็นต้นเทียนพรรษา เพื่อใช้จุดให้แสงสว่างในการศึกษาพระธรรมวินัย และทำวัตรเย็น ในพระอุโบสถ ระหว่างที่พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่ที่วัดเป็นเวลา ๓ เดือน เมื่อก่อนนั้น เป็นเพียงแต่การหลอมต้นเทียนในวัด แล้วชาวบ้านก็นำไปถวายแด่พระสงฆ์ ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนถวายก็มีการแห่เวียนรอบพระอุโบสถเท่านั้น ต่อมาจึงมีผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่จากทางอำเภอ จัดงานแห่เทียนขึ้น โดยให้วัดต่าง ๆ ส่งขบวนต้นเทียนพรรษาแห่มายังที่ทำการอำเภอ โดยงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอโชคชัย มีวิวัฒนาการมาไม่ต่ำกว่า ๑๔๕ ปี

สรุปความได้ว่า ในบริบทความเป็นมาของประเพณีเทียนพรรษาอำเภอโชคชัยเป็นอำเภอที่มีความพร้อมเพียงในการส่งเสริมงานประเพณีแห่เทียนพรรษาในระดับชุมชนท้องถิ่น และพัฒนาเข้าสู่ระดับจังหวัด ทั้งในด้านความรู้เดิมของปราชญ์หรือผู้นำชุมชน โดยความเป็นมาของการแห่เทียนพรรษาอำเภอโชคชัย โดยเริ่มจากมูลเหตุที่การที่พระสงฆ์ต้องจำพรรษาเป็นระยะเวลา ๓ เดือน ระหว่างนี้เองที่พระสงฆ์จะต้องศึกษาพระธรรมวินัยและจำเป็นจะต้องใช้เทียนเป็นสิ่งสำคัญในการใช้แสงสว่างในยามกลางคืน ดังนั้นการถวายเทียนแก่พระสงฆ์จึงถือว่าเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่ จึงเกิดเป็นประเพณีการถวายเทียนพรรษามาจนถึงปัจจุบัน แนวคิดการส่งเสริมด้านการทำเทียนพรรษาเป็นการเห็นคุณค่าของประเพณี มีการรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยการใช้ความรู้ทางวัฒนธรรมอันมีศิลปะและเป็น การประชาสัมพันธ์งานในแต่ละครั้งของชุมชน เพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดนครราชสีมา อำเภอโชคชัย ได้จัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ การทำเทียนพรรษา ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดเป็นประจำทุกปี แสดงออกถึงการมีความคิดประดิษฐ์ ลวดลายปะติดให้เกิดความสวยงาม โดยอาศัยผู้มีความรู้ความชำนาญ แสดงออกถึงการสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความร่วมมือในชุมชน สามารถพัฒนาพลังอันมีความศรัทธา การสื่อสารให้เป็นรูปธรรมที่มองเห็น สร้างความตื่นตาแก่ผู้ที่เข้าร่วมงานในแต่ละปี

๒.ประวัติความเป็นมาของบั้งไฟ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

ประวัติของบุญบั้งไฟในมิติของพระพุทธศาสนาการทำบุญบั้งไฟถือว่าเป็นการฉลองและบูชาในวันวิสาขบูชากลางเดือนหก มีการทำดอกไม้ไฟในแบบต่างๆ ทั้งไฟน้ำมัน ไฟธูปเทียนและดินประสิว ในงานนี้มีการรักษา ศิล การให้ทาน การบวชนาค การอัตรง และนิมนต์พระเทศน์อาานิสงส์ ประวัติของบุญบั้งไฟในมิติของศาสนาพราหมณ์การบูชาเทพเจ้าด้วยไฟ ถือว่าเป็นการบูชาเทพเจ้าเบื้องบนสวรรค์ ดังนั้น

การจุดบั้งไฟเป็นการละเล่นอีกอย่างหนึ่งและเป็นการบูชาเทพเจ้า เพื่อให้พระองค์บันดาลในสิ่งที่ตนต้องการ ตำนานของงานประเพณีบุญบั้งไฟตั้งแต่อดีตมนุษย์มักจะตั้งรกราก ปักหลักปักฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำ อันเป็นทำเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อสืบสานชีวิต ให้อยู่รอดปลอดภัยให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ ก่อนจะขยายเผ่าพันธุ์ออกไปตามที่ต่างๆ กลายเป็นสังคมใหญ่ออกไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม ตามความเชื่อของบรรพบุรุษนั้นเชื่อว่า จักรวาลของเราแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ สวรรค์ พิภพ และทะเล บนสวรรค์นั้นเป็นที่พำนักของเหล่าเทวดาทั้งหลาย ส่วนที่เป็นพิภพนั้นเป็นส่วนของเหล่ามนุษย์และสัตว์ต่างๆ ส่วนที่เป็นน้ำทะเลก็จะเป็นที่อยู่ของเหล่าพญานาคและพวกบริวารทั้งหลายพญาแถน เป็นหัวหน้าของเหล่าเทวดาบนสวรรค์ และมีอำนาจเด็ดขาดในการตัดสินใจ ที่จะสั่งให้ฟ้าฝนตกสู่พิภพ ดังนั้นฝนจะตกหรือไม่ตกจึงขึ้นอยู่กับอำนาจในการตัดสินใจของพญาแถนเท่านั้น

สรุปความได้ว่าประวัติและตำนานของงานประเพณีบุญบั้งไฟที่มีการกล่าวถึงนั้นมีด้วยกัน ๒ ตำนาน คือตำนานที่หนึ่ง ตำนานพญาแถนและพญาคันคาก ตำนานที่สอง ตำนานผาแดงนางไอ่ โดยในขบวนแห่เซิ้งบั้งไฟจะมีการจำลองเหตุการณ์ตำนานดังกล่าวทั้งสองตำนาน ซึ่งจะเห็นว่ารูปแบบการนำเสนอตำนานดังกล่าวมีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่แตกต่างกันคงเป็นเฉพาะในเรื่องของรูปแบบการนำเสนอและการตกแต่งขบวนตามตำนานดังกล่าวเท่านั้น โดยในปัจจุบันมีการตกแต่งที่สวยงามและยิ่งใหญ่ นอกจากนั้นยังมีการนำวรรณคดีอื่น หรือคติสอนใจ การณรงค์ในการตกแต่งขบวน เช่น การแสดงขุมนรกต่าง ๆ ขบวนมหรสพป้องกันยุคลาย การล้อเลียนทางการเมือง เป็นต้น

๓. ภูมิปัญญาด้านประเพณีแห่กระรูป อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

กระรูป บุญกระรูปออกพรรษา อ.หนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันออกพรรษาเพื่อเป็นการถวายสักการะองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากโปรดพุทธมารดาในช่วงระหว่างเข้าพรรษา ชาวพุทธทั้งหลายจะมีพิธีการเฉลิมฉลองแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ สำหรับชาวหนองบัวแดง จ.ชัยภูมิ ใช้วิธีการทำบุญกระรูป โดยร่วมกันประดิษฐ์ต้นกระรูปใช้รูป หรือวัสดุหาง่ายมาประดิษฐ์รูปขึ้นประดับด้วยกระดาษสีเป็นลวดลายสวยงาม โดยเริ่มมีการทำบุญกระรูปตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ ต่อมาในปี ๒๕๔๕ อำเภอนองบัวแดงเล็งเห็นถึงคุณค่าของประเพณีอันดีงามและมีเพียงหนึ่งเดียว จึงจัดให้ชุมชนและวัดต่างๆ ร่วมประดิษฐ์ต้นกระรูปสืบสานประเพณีและส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอนองบัวแดงจังหวัดชัยภูมิ

ความเป็นมาของกระรูปในพระพุทธศาสนา ประเพณีบุญแห่กระรูปเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เกิดจากความเชื่อและการปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ โดยมีการจัดทำต้นกระรูปซึ่งมีการเล่าว่าในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดบุพพารามวิหารกรุงสาวัตถี ในกาลครั้งนั้นซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสามพระเจ้าปัสเสนทิโกศลพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ ข้าทาสบริวาร

ได้นำต้นกระฐูประทีปคันธรสและของหอมไปถวายแด่พระพุทธเจ้า เมื่อถวายเสร็จแล้ว พระเจ้าปัสเสนทิโกศลก็ได้ทูลถวายพระพุทธเจ้าถึงอานิสงส์แห่งการถวายปราสาทต้นกระฐูปครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้แสดงอานิสงส์แก่ พระเจ้าปัสเสนทิโกศลว่าบุคคลผู้มีศรัทธาทำต้นกระฐูปเป็นทานจะได้อานิสงส์ ๘ กัลป์จะได้รับความสุขในปัจจุบัน คือ ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักแก่คนทั้งหลาย และเป็นผู้มีมิตรสหายมาก กิตติศัพท์ย่อมกระฉ่อนไปทั่วทุกทิศ มีความกล้าหาญในทุกทิศเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญา มีสติสัมปชัญญะ ไม่พินเพื่อน เมื่อสิ้นชีพแล้วจะได้ไปอุบัติบนสวรรค์ประเพณีบุญแห่งกระฐูปในอดีตเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในช่วงก่อนวันออกพรรษาสามวันมีการประกอบพิธีกรรม และประเพณีโดยถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากการนับถือศาสนา ในปัจจุบันถือว่าประเพณีบุญแห่งกระฐูปเป็นประเพณีที่มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อชุมชนทุกคนจะกลับมาทำบุญสร้างกุศลสร้างความร่มเย็นอันยิ่งใหญ่ของกระฐูปมีความเป็นมาของประเพณีบุญแห่งกระฐูปตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้วว่าเป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนต้นหว่า เป็นต้น ไม่ประจำชมพูทวีปกุบันทิกไว้ในหนังสือฎีกาพระบาลีสสูตรความว่าลักษณะของต้นฐูปมีความยาวประมาณ ๕๐ โยชน์ มีกิ่งใหญ่ ๔ กิ่งแผ่ออกไปใน ๔ ทิศทางกว้างเป็นปริมาตรได้ ๑๐๐ โยชน์ หมายถึงพระพุทธศาสนานี้ให้ความร่มเย็นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายเปรียบเอาคลื่นเปลววันของต้นฐูปเมื่อจุดแล้วย่อมส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจรายไปยังทิศต่างๆ แก่มนุษย์ทั้งปวงที่ได้สัมผัสกลิ่นย่อมเกิดปีติและความสุขความเบิกบาน

ความเป็นมาของประเพณีแห่งกระฐูปอำเภอหนองบัวแดง ในอดีตแต่ก่อนประเพณีออกพรรษาชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกระฐูปโดยจะตีเกราะเคาะขอลอให้ชาวบ้านออกไปรวมตัว ณ จุดนัดหมาย (อาจเป็นศาลากลางบ้านหรือบ้านผู้ใหญ่บ้าน) หมู่สาวตื่นเต้นมากในการไปพันกระฐูป ซึ่งกว่าจะเป็นกระฐูปจุดได้ต้องผ่านกระบวนการยาวนานพอสมควรเพราะไม่ใช่กระฐูปหรือฐูปที่วางขายตามท้องตลาด แต่เกิดมาจากการขยี้เอามาจากกบมะพร้าวจนร่วงออกมาราวผง แล้วพันด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์หุ้มอีกทีด้วยกระดาษสีหรือกระดาษหลากสีส้น ก่อนที่จะนำเข้าไปมัดกับดาวก้านตาล (สานจากใบตาลหรือใบลาน) จากนั้นจึงนำไปมัดห้อยกับก้านฐูปที่เป็นเสมือนคันเบ็ด ทำไว้หลายๆเสร็จแล้วจึงนำเข้าไปเสียบเข้าไปรูดปล้องไม้ไผ่ทำเป็นชั้นขึ้นไปเหมือนฉัตร ประดับตกแต่งงดงามก่อนที่จะนำออกมาจุดในวันเวียนเทียนออกพรรษา และในปัจจุบันประเพณีบุญกระฐูปได้เป็นอัตลักษณ์ของอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ความเชื่อ ค่านิยม ในประเพณีบุญกระฐูปความร่มเย็นอันยิ่งใหญ่ของ กระฐูปสัญลักษณ์แทนต้นหว่า ซึ่งเป็นต้นไม้ประจำชมพูทวีปกุบันทิกไว้ในหนังสือฎีกาพระบาลีสสูตร ความว่าลักษณะของต้นกระฐูปมีความยาวประมาณ ๕๐ โยชน์ มีกิ่งใหญ่ ๔ กิ่ง แผ่ออกไปใน ๔ ทิศทาง กว้างเป็นปริมาตรได้ ๑๐๐ โยชน์ หมายถึง พระพุทธศาสนานี้ เป็นร่มเย็นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เปรียบเอา ต้นกระฐูปนี้ จุดแล้วย่อมส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจรายไปยังทิศต่าง ๆ กลิ่นหอมนี้ ย่อมเป็นที่ชื่นใจแก่มนุษย์ ทั้งปวงที่ได้สัมผัสกลิ่นย่อมเกิดปีติและความสุขความเบิกบาน คุณค่าทางจิตใจประดิษฐ์ขึ้นง่าย ๆ จากวัสดุภายใน

ท้องถิ่น ประกอบด้วย ขลุ่ยมะพร้าว ใบอู้ม ใบเนียม โดยนำไปไม้ทั้ง ๒ ชนิดมาหนึ่งแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำมาบดอีกครั้งจะได้ฝุ่นที่มีกลิ่นหอมแล้วจึงนำไปผสมกับขลุ่ยมะพร้าวทอดด้วยกระดาษให้ได้รูปทรงยาวเหมือนรูป นำกระดาษสีมาประดับตกแต่งลวดลายให้สวยงาม ส่วนใหญ่นิยมเป็นลายไทย เช่นเดียวกับลายมัดหมี่ แล้วนำที่มัดติดกันกับดาวซึ่งทำจากใบคันไม้ไผ่ลักษณะคล้ายคันเบ็ดแล้วนำไปเสียบไว้กับแกนไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ ความสูงประมาณ ๓-๕ เมตร รูปทรงคล้ายฉัตรก่อนจะนำไปแห่และจุดไฟบูชา พร้อมกันนี้ให้เอาลูกตุ้มกาศลักษณะคล้ายส้มแต่มีเปลือกแข็งมาผ่าเป็น ๒ ซีก ใส่น้ำมันพืชลงไปแล้วควั่นด้ายเป็นรูปตีนกา เพื่อจุดให้แสงสว่างใต้ต้นกระธูปจังหวัดชัยภูมิและชาวอำเภอหนองบัวแดง พร้อมใจกันจัดงานประเพณีบุญกระธูปออกพรรษา สืบสาน ภูมิปัญญา และแสดงพลังศรัทธาอันยิ่งใหญ่ที่มีต่อพระพุทธศาสนา

สรุปความได้ว่าภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของบุญแห่กระธูปอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นจากความเชื่อความต้องการค่านิยมความสามัคคีความร่วมมือกันของประชาชนชาวอำเภอหนองบัวแดงส่งผลให้ประชาชนนักท่องเที่ยวผู้ที่มีความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามหลักพุทธศาสนาที่ตนนับถืออยู่มีความประสงค์จะเดินทางมาร่วมประกอบพิธีกรรมเพื่อการแสวงบุญการสืบสานประเพณีบุญแห่กระธูปประจำของอำเภอหนองบัวแดงมีเป้าหมายที่จะให้พิธีกรรมและประเพณีบุญแห่กระธูปเป็นจุดแข็งและจุดขายด้านสินค้าใหม่หรือเป็นนวัตกรรมทางการท่องเที่ยวในจังหวัดชัยภูมิให้สามารถจูงใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวจังหวัดชัยภูมิเพื่อร่วมประเพณีบุญแห่กระธูปเพิ่มจำนวนมากขึ้นในอันที่จะส่งผลต่อการอนุรักษ์และรักษาคุณค่าของจังหวัดชัยภูมิ

๔. ประวัติความเป็นมาประเพณีบวชนาคช้าง จังหวัดสุรินทร์

หมู่บ้านช้างอยู่ที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนชาวบ้านตากกลาง ดั้งเดิมเป็นส่วนมีอาชีพในการคล้องช้างป่าฝึกช้างและเลี้ยงช้างปัจจุบันยังคงมีการเลี้ยงช้างและการฝึกช้างเพื่อร่วมการแสดงช้างของจังหวัดทุกปีนักท่องเที่ยวสามารถไปชมการฝึกช้างที่หมู่บ้านได้ทุกวันในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ประเพณีบวชนาคช้างของชุมชนวัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีประวัติและความเป็นมา โดยชาวภูยกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ก่อตั้งจังหวัดสุรินทร์ภายใต้การนำของเชียงปุม (พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์จางวาง) ได้อพยพชาวภูยกเข้ามาในจังหวัดสุรินทร์จึงมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ขึ้นระหว่างชาวภูยกกับชาวเขมรทำให้มีเชื้อสายเขมรปะปนอยู่ด้วยในปัจจุบันนี้ชาวภูยกที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุรินทร์ เช่น อำเภอสำโรงทาบ อำเภอจอมพระ อำเภอศีขรภูมิ และอำเภอท่าตูมมีจำนวนลดลงไปมาเนื่องจากการผสมผสานวัฒนธรรมของชาวภูยกกับชาวเขมรรวมไปถึงชาวไทยเชื้อสายลาวด้วยเมื่อชาวไทยเขมรมีจำนวนมากกว่าทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตต่าง ๆ ของชาวภูยกได้เปลี่ยนแปลงไปตามประเพณี

วัฒนธรรมของชาวไทยภาคกลางและชาวเขมรมากขึ้นแต่ยังมีชาวภูยกบางส่วนที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ โดยมีการเลี้ยงช้างไว้ใช้ในกิจกรรมต่างๆในการทำงานหาเลี้ยงชีพและใช้เป็นพาหนะ นอกจากนี้ใช้ในหน้าที่ดังกล่าวแล้วชาวภูยกยังใช้ช้างเข้าร่วมในงานประเพณีของท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีบวชนาคช้างเจ้าภาพของงานจะให้นาคขี่ช้างจนเป็นประเพณีที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างยิ่งชาวบ้านเรียกประเพณีการบวชนี้ว่า “ประเพณีบวชนาคช้าง” งานประเพณีนี้เป็นงานประเพณีที่สืบทอดกันมามากกว่า ๑๐๐ ปี ชาวภูยกจะนำบุตรหลานที่มีอายุครบ ๒๐ ปี และอยู่ในละแวกเดียวกัน จะนัดบวชพร้อมกันในอดีตชาวภูยกบ้านตากกลางและหมู่บ้านใกล้เคียงจะพร้อมใจกันแห่นาคด้วย ช้างไปที่วังทะเล ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นบริเวณที่ลำน้ำชีไหลมาบรรจบกับลำน้ำมูล และจะทำพิธีบรรพชาอุปสมบทที่บริเวณดอนบวช (บริเวณที่เป็นเกาะกลางแม่น้ำ) ซึ่งการทำพิธีดังกล่าวจะจัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๓ - ๑๕ ค่ำ เดือนหก เป็นประจำทุกปี เนื่องจากมีความเชื่อว่า วันเพ็ญเดือนหกของทุกปี เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ หรือวันวิสาขบูชา ผู้ใดมาบูชาด้วยการปฏิบัติตามความเชื่อนี้จะได้เห็น พระพุทธเจ้าหรือแสงแห่ง ธรรมะนั้นเอง “ประเพณีบวชนาคช้างของชาวภูยก” เป็นประเพณีเก่าแก่เกิดขึ้นมานานแล้วแต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นเพียงการบอกเล่าต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งจนเป็นที่เข้าใจตรงกันเดือนหกของทุกปีโดยมีความเป็นมาดังนี้ ชาวภูยกแม้จะมีวัฒนธรรมต่างๆที่แตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่นในพื้นที่เดียวกันแต่ก็นับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันซึ่งชาวพุทธมีความเชื่อว่าถ้ามีบุตรชายและบุตรได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนาจะส่งผลบุญต่อบิดามารดาเมื่อเวลาเสียชีวิตแล้วได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ดังนั้นบุตรชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ที่มีความประสงค์จะบวชเรียนก็สามารถบวชได้ตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งจะกระทำในเวลาใดก็ได้ตามความสะดวกและเหมาะสมแต่ชาวภูยกที่อาศัยในหมู่บ้านตากกลางมีความเชื่อว่าการบวชบุตรหลานจะกระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชาเพราะเชื่อว่าการบวชในวันดังกล่าวอันเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติตรัสรู้และปรีชาญาณผู้ใดได้บูชาด้วยการปฏิบัติตามผู้นั้นจะเห็นพระพุทธเจ้าจึงนิยมบุตรหลานในวันนี้ ประเพณีบวชนาคช้างที่บ้านตากกลางเป็นประเพณีที่ช้างได้มีส่วนร่วมในขบวนแห่ทำให้งานประเพณีที่มีความยิ่งใหญ่และมีความแปลกจากงานบวชของท้องถิ่นอื่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทำให้คนทั่วไปรู้จักชุมชนบ้านตากกลางอย่างแพร่หลายในนามของหมู่บ้านช้างประเพณีบวชนาคช้างนี้เป็นความภาคภูมิใจของชาวภูยกทุกคนเนื่องจากในงานนี้จะมีช้างเข้าร่วมขบวนแห่จำนวนหลายสิบเชือกมีนคร่วมขบวนหลายสิบคนมีชาวบ้านและประชาชนทั่วไปร่วมขบวนแห่นาคเป็นจำนวนมากชาวภูยก ที่มีบุตรชายอายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์จะจัดเตรียมงานบวชเพื่อหวังได้รับอานิสงส์จากการบวชตามหลักพระพุทธศาสนาโดยชาวภูยกมีความเชื่อว่า “การที่ได้นำบุตรหลานของตนเข้าร่วมประเพณีบวชนาคช้างจะได้รับอานิสงส์อย่างสูงเมื่อตายไปจะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์”

ในปัจจุบันประเพณีบวชนาคข้าง เป็นการส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมของชาวมุขม อ้าเกอทำตุม จังหวัดสุรินทร์ เป็นการเห็นคุณค่าของประเพณีการบวช และสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นการรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง โดยมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ในการใช้ความรู้ทางวัฒนธรรม อันมีศิลปะ และเป็นการประชาสัมพันธ์งานในแต่ละครั้งของมุขม เพื่อเป็นการเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ ต้องอาศัยความรักความศรัทธาร่วมกัน มีความคิดทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้อาศัยผู้ที่ชำนาญ เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอาศัยความพร้อมเพียงในมุขมทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และพระสงฆ์ สามเณร เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมเป็นประเพณีเชิงพุทธ วัฒนธรรม พิธีกรรม ในพระพุทธศาสนาที่มีความศรัทธาเป็น ตัวเชื่อมความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น

๕.๒ อภิปรายผล

๑. บริบทภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า บริบทของชาวอีสานใต้ส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีจะไม่แยกแยะอะไรเป็นพุทธ เป็นผี นั่นคือ จะเชื่อถือให้ความเคารพและประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณี แม้แต่พระภิกษุที่เป็นคนในท้องถิ่นเอง (ที่ไม่ได้ศึกษาปริยัติสมัยใหม่) ก็ไม่นิยมชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่า พิธีกรรมใดเป็นพิธีเนื่องด้วยผีสง หรือพิธีกรรมใดเป็นพิธีของชาวพุทธ และโดยปกติแล้วสังคมอีสานใต้ ก็ได้ใส่ใจที่จะแยก กลับเห็นว่าพิธีกรรมเหล่านั้น เป็นพิธีกรรมที่นำมาเพื่อสันติสุขเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและสังคม ไม่พึงใจที่จะละเว้นไม่ประกอบ พิธีกรรมเหล่านั้น หรือไม่เคารพนับถือ การแสดงออกด้วยการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พร้อมทั้งจัดกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความรักเคารพศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

๑.๑ แนวคิดและทฤษฎี จากแนวคิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการที่จะสื่อสาร ความหมายเพื่อถ่ายทอดออกมา โดยรับรู้ได้จากพฤติกรรม หรือการปฏิบัติเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ต้องมีความ “เชี่ยวชาญ”^๑ ในเนื้อหา สามารถอธิบายขยายความยกตัวอย่าง ตอบคำถามรอบรู้ในรายละเอียดของเนื้อหา เมื่อถ่ายทอดความรู้ก็ต้องมีการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ เกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนรู้ คือการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร การเรียนรู้ย่อมมีการแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ๆ จะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์ ถ้าเป็นการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ ความพิการ ความเคยชิน ซึ่งถึงแม้เป็นการเปลี่ยนอย่างถาวรก็ไม่นับเป็นการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วคราวไม่นับว่าเป็นพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้ บุคคลเกิดการเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สามารถรู้ได้โดยการสังเกต พฤติกรรม การเรียนรู้เป็นกระบวนการ ซึ่งไม่เฉพาะแต่ที่เห็นได้ชัด เช่น การอ่าน การนับเลข เท่านั้น แต่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างที่ซับซ้อน เช่น การรับรู้อารมณ์ การคิดหาเหตุผล กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาที่บุคคลมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิต การเรียนรู้จะ

^๑ ชัยฤทธิ์ โพธิ์สุวรรณ, การศึกษานอกระบบ : พื้นฐานการวางแผนโครงการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๗๘.

บังเกิดผลดี เมื่อผู้เรียนมีความมุ่งมั่น มีความต้องการ สนใจ และได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่แท้จริงจะมีได้เมื่อผู้เรียนได้บรรลุจุดประสงค์ ได้รับสิ่งที่ตนต้องการแล้ว การเรียนรู้เดิม ประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้น เนื่องจากการรู้ใหม่สัมพันธ์กับประสบการณ์ก่อน ๆ การสอนเป็นการแนะแนวช่วยให้ผู้เรียนรู้จักช่วยตัวเองเพื่อการเรียนไปด้วยดี การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยในการปรับตัว การเรียนรู้เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ และการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้โดยเหตุบังเอิญหรือจงใจก็ได้^๒

๑.๒ ความหมายภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่สั่งสมมาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นภูมิปัญญาความรู้ของชาวบ้าน ที่ปฏิบัติกันมาตกทอดมาถึงปัจจุบัน การสอดแทรกกิจกรรม และมีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา สถานการณ์ปัจจุบัน และประเพณี ซึ่งจะนำไปปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ ในสมัยปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ชุมชนที่ได้รับการผลิตซ้ำตลอดเวลาเพื่อสืบทอดโดยมีกิจกรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ มีพระสงฆ์ ผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการและผู้รู้เป็นตัวกลางในการนำเสนอและถ่ายทอดคุณธรรมในศาสนาเป็นหัวใจสำคัญในการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่น วัฒนธรรมต่าง ๆ ล้วนได้รับการผลิตซ้ำตลอดเวลาในทุกสถานที่ หากวัฒนธรรมนั้นไม่ได้รับการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดต่อไป วัฒนธรรมนั้นก็จะมีอายุสั้นแล้วสูญหายไป ดังนั้นการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมโดยมีอัตลักษณ์ชุมชนเป็นหัวใจสำคัญในการถ่ายทอด จึงเป็นกระบวนการที่รองรับความยั่งยืนของวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ และเป็นหลักประกันความต่อเนื่องยืนยาวของวัฒนธรรมนั้น ๆ สอดคล้องกับทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือศักยภาพการพัฒนา มีองค์ประกอบ ๔ ตัว คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การสังคม และภาวะผู้นำ ๔ สิ่งนี้เป็นตัวเหตุให้เกิดการพัฒนาสังคม อีกส่วนคือทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion Theory) มีองค์ประกอบ คือการติดต่อกับโลกภายนอก (contact) นี้ก็เหมือนกัน โดยเฉพาะสังคมด้อยพัฒนาที่ติดต่อกับสังคมพัฒนา จะทำให้สังคมด้อยพัฒนามีระดับการพัฒนาสูงขึ้น ทฤษฎีศักยภาพและการแพร่กระจายมีตัวเชื่อม คือการจัดอบรม (training) ซึ่งเรียกว่าตัวแปรแทรก (intervening variable)^๓

๒. ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏในเขตอีสานใต้ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า

^๒ กฤษณา ศักดิ์ศรี, *จิตวิทยาทั่วไป*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๔๐), หน้า ๔๗๑ - ๔๗๓.

^๓ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔ - ๑๕.

๑. ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดนครราชสีมาอำเภอโชคชัย ได้จัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ การทำเทียนพรรษา ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนทั้งบ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจัดเป็นประจำทุกปี แสดงออกถึงการมีความคิดประดิษฐ์ ลวดลาย ประติมากรรมให้เกิดความสวยงาม โดยอาศัยผู้มีความรู้ความชำนาญ แสดงออกถึงการสร้างสรรค์ทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความร่วมมือในชุมชน สามารถพัฒนาพลังอันมีความศรัทธา การสื่อสารให้เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ สร้างความตื่นตาแก่ผู้ที่เข้าร่วมงานในแต่ละปี

๒. ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอหนองหงส์ มีกิจกรรมการจัดประเพณีเชิงพุทธได้แก่บุญบังไฟ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงการสักการบูชาจากความเชื่อเกี่ยวกับการขอฝนหรือแสดงออกเพื่อให้ความเป็นอยู่ทั้งธรรมชาติให้เกิดความสมบูรณ์ โดยการจัดก็จะเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งสร้างองค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ถ่ายทอดออกมาเป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งประกอบพิธีกรรม เคารพ ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปู่ย่าตายายได้จัดทำกัน ตั้งแต่เก่าก่อน

๓. ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดชัยภูมิมีประเพณีบุญแห่กระฐูปของอำเภอหนองบัวแดง ซึ่งเป็นประเพณีเชิงพุทธที่ชุมชนนั้นได้จัดกันมาเป็นประจำทุกปี โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งประวัติความเป็นมาของการทำบุญกระฐูปเกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยมีความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การเคารพบูชา ซึ่งงานบุญกระฐูปนี้มีการจัดงานมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๒ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้สู่การท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาร่วมงานบุญในแต่ละปี สามารถสร้างรายได้ให้กับอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

๔. ภูมิปัญญาด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดสุรินทร์ ในการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นการสืบสานความศรัทธาของงานการบวชนาคซึ่งมีที่เดียวในอำเภอท่าตูม เป็นการเห็นคุณค่าของประเพณี มีการรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังเอาแบบอย่าง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยการใช้ความรู้ทางวัฒนธรรมอันมีศิลปะและเป็นการประชาสัมพันธ์งานในแต่ละครั้งของชุมชน เพื่อเป็นการเผยแผ่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาวพุทธ ต้องอาศัยความรักความศรัทธาร่วมกัน มีความคิดทิศทางเดียวกัน โดยอาศัยผู้ที่ชำนาญเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อาศัยความพร้อมเพียงในชุมชนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และพระสงฆ์สามเณร เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมเป็นประเพณีสู่การท่องเที่ยวของอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ซึ่งพบว่า ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นสืบสานความรู้และการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมอีสาน การถ่ายทอดจะออกมาในรูปลักษณะด้านความรู้ โดยอาศัยความรู้เดิมและความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์ในการเรียนรู้ แล้วนำมากล่าวประกาศเพื่อให้มีความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมเข้ามาช่วย พร้อมทั้งต้องมีส่วนร่วม เพื่อแสดงออกมาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ดี

งาม จะสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ จนสามารถสร้างพฤติกรรมทางที่ดีและเป็นแนวเดียวกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมหรือความคิดได้ สอดคล้องกับ แบลส์ กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกับสมาชิกหรือสมาชิกกับกลุ่ม มักเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสถานการณ์ การรับรู้และความคาดหวังของสมาชิก ผู้นำเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ซึ่งการกระทำของเขามีผลกระทบต่อคนอื่น ๆ มากกว่าการกระทำของคนอื่นที่จะมาผลกระทบต่อเขา ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งสามารถปรับเปลี่ยนแรงจูงใจหรือสมรรถนะ (Competency) ของคนอื่นในกลุ่มได้^๔ ความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพไม่ได้เป็นมาจากกรรมพันธุ์ การเป็นผู้นำและนักวิชาการไม่มีอำนาจจะให้คุณให้โทษใด ๆ ทั้งสิ้น แต่จะมีผลต่อแนวคิดหรือการรับรู้ของผู้เข้าร่วมงาน ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาจะมีผลมากขึ้นอยู่กับตัวผู้รู้และปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำนักวิชาการมีคุณลักษณะพิเศษทางด้านความรู้ ด้านสังคม ด้านจิตวิญญาณ และมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ ดังนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา จึงต้องพัฒนาความรู้ของบุคคลให้นำศักยภาพออกมาใช้ให้เต็มที่และถูกวิธี ซึ่งต้องทำเป็นกระบวนการ มีระบบ และทำทุกอย่างต่อเนื่องติดต่อกันทุกระดับ เพราะคนที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่แตกต่างกันจะไม่สามารถทำงานร่วมกันได้ ไม่ต่างคนต่างทำในสายงานเดียวกัน การประสานงานให้เป็นระบบอย่างต่อเนื่องกัน สอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ๑.การเคารพในสิทธิของบุคคล การฝึกอบรมเป็นความจำเป็นของบุคคลที่เข้ารับการอบรม ไม่ว่าจะ เป็นในแง่รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการ ๒. การมุ่งแก้ปัญหาให้แก่องค์กร การมุ่งแก้ปัญหาเป็นตัวกำหนดบทบาทงานด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มุ่งส่งเสริมการแก้ปัญหาในฐานะที่การศึกษา การฝึกอบรมเป็นองค์ประกอบของงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๓.มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการอบรมพัฒนา ทั้งในด้านการเตรียมตัว การจัด เนื้อหา รูปแบบ ซึ่งผู้เข้ารับอบรมพัฒนาต้องมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนา ๔.เป็นกระบวนการที่มีระบบ บุคคลที่มีทัศนคติที่เหมือนกัน การสอดประสานที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดผลสำเร็จแก่องค์กรได้^๕ และการจัดกิจกรรมเป็นการแสดงผลงานของประชาชนในเขตอีสานใต้ เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นระเบียบ แบบแผน มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันมาออกมาในรูปวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณี และเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา เป็นจุดขับเคลื่อนออกมาในรูปแบบของการปฏิบัติคุณงามความดี ความงาม และความจริงที่ปรากฏจากการประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่าง โดยมีความรู้จากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ออกมาเป็นรูปธรรมให้เห็นอย่างชัดเจน จนสามารถสื่อความหมาย มีหลักการ วิธีการ กระบวนการและการถ่ายทอด ซึ่งการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนนี้ จะยึดหลักการดำเนินชีวิต หลักการพึ่งตนเอง ความ

^๔ สิทธิโชค วรานุสันติกุล, จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖๒.

^๕ บรรยงค์ โตจินดา, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๘ - ๑๘๙.

เป็นอยู่ วิถีชีวิตของตนเอง เพื่อจะไปสู่ความสำเร็จจากชีวิตจริง จนกลายมาเป็นความรู้ที่ผสมผสานจาก ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ เป็นการบูรณาการเพื่อให้เกิดความสำเร็จ และมีความสุขในชีวิตอย่างมี ประสิทธิภาพ

ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธด้านวัฒนธรรม จะเป็นในรูปของการอนุรักษ์ วัตถุหรือสื่อ ออกมาที่สำคัญเกี่ยวกับทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการอนุรักษ์ หรือถ่ายทอดออกมาเป็นการรักษาไว้ให้ ชนรุ่นหลัง เพื่อสื่อความหมายจากวัตถุหรือศิลปะทางพระพุทธศาสนาที่แสดงออกมาเป็นหลักธรรมคำสอน ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธด้านพิธีกรรม จะแสดงออกมาในรูปของการปฏิบัติ มีลำดับขั้นตอน ระเบียบ แบบแผนทางพระพุทธศาสนา โดยมีศาสนาพิธี เข้ามายึดในการประพฤติปฏิบัติทางกุศลพิธี บุญพิธี ทาน พิธี และปกิณกะพิธี จะเป็นลักษณะให้พิธีกรรมที่โดดเด่น ผ่านกระบวนการความเชื่อ ความเคารพ และ สักการบูชา ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธด้านประเพณี จะแสดงออกมาในรูปแบบการจัดงานความดีงาม ลักษณะท้องถิ่นที่ชุมชนสนับสนุน หรือเข้าร่วมงาน โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อ เช่น ความ สามัคคี ความเสียสละ การเข้าร่วม การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

๓.รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน ในเขตอีสานใต้

(๑) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เป็นการพัฒนาองค์ ความรู้ของประเพณีเชิงพุทธในชุมชน โดยกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาในด้านประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรม เพื่อต้องการเรียนรู้ โดยมีข้อมูล เนื้อหาที่ชัดเจน เพราะการกำหนดจะเป็นแนวทางในการเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การสร้างและ แสวงหาความรู้ เป็นการค้นคว้าที่ตนเองอยากจะศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม โดยผ่านกระบวนการทางความรู้ ความคิด และความคิดที่ริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อสามารถเรียนรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธตามแบบอย่าง ที่สืบทอดกันมา ทั้งคนรุ่นก่อนและปัจจุบัน เพื่อให้ได้ความรู้ที่สามารถสร้างหรือประกอบขึ้นมาให้เป็น รูปธรรม และช่วยให้เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายในชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเกิดองค์ ความรู้ที่ และช่วยกันสร้างกิจกรรมของตนเองและชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดงานแต่ละกิจกรรมของภูมิ ปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยมีการจัดทำเป็นหนังสือเพื่อเป็นการพัฒนาให้ เป็นลายลักษณ์อักษร และสามารถใส่คู่มืออบรมความรู้ เพื่อเป็นต้นแบบหรือต้นฉบับความรู้ท้องถิ่นประจำ ตำบล เป็นของเฉพาะถิ่นเอาไว้ เพื่อใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของผู้ที่จะศึกษา และให้เป็นรูปแบบเดียวกัน การจัดทำหนังสือคู่มือจะเป็นประโยชน์ต่อข้อมูลที่ได้บันทึกเอาไว้ และนำมาจัดเก็บในคอมพิวเตอร์ จะทำให้ มีความสะดวก รวดเร็ว พร้อมทั้งเป็นข้อมูลทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อจัดทำในการเผยแพร่ในส่วนต่าง ๆ ด้วยความแม่นยำ สามารถเก็บข้อมูลได้ปริมาณมาก มีการสื่อสารเชื่อมโยงเครือข่ายที่ทันสมัย และยัง สามารถเก็บข้อมูลที่สำคัญของกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกลายลักษณ์อักษร รูปภาพ ขั้นตอนกิจกรรม ในแต่ละปีเอาไว้ เพื่อสามารถพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในปีต่อไป

(๒) รูปแบบการส่งเสริมพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชนเป็นการสร้างความสามัคคีหรือสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง และเป็นการช่วยประสานงานทางข้อมูลที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เพื่อผสมผสานให้ทันสมัย การจัดเก็บข้อมูลเป็นการพัฒนาเนื้อหาสาระของความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการจัดงานภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของชุมชน และสามารถที่จะค้นคว้าศึกษาได้ตลอดชีวิต เป็นการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อการศึกษา การรวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นการจัดเก็บและยังได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ พร้อมทั้งต้องมีการประมวลผลหรือตรวจสอบความถูกต้อง โดยการวิเคราะห์แยกแยะ ออกมาเป็นประเด็น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง การจัดทำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของศูนย์ชุมชน เป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นการประชาสัมพันธ์ กระจายข้อมูลข่าวสาร หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตนเองให้แพร่หลาย โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวช่วย บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการติดต่อสื่อสารที่ทำให้คนทั่วโลกสามารถเชื่อมถึงกันได้อย่างสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งผู้เรียนรู้จำเป็นต้องเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพื่อการใช้ประโยชน์ในการเก็บข้อมูลที่จำเป็น และการนำเสนอข้อมูลจากแหล่งข้อมูลของศูนย์ข้อมูลชุมชน ประกอบด้วย การจัดเก็บข้อมูล การประมวลผลข้อมูล การจัดทำข้อมูล เอกสารสารสนเทศ และการนำเสนอข้อมูล เป็นแหล่งแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลในชุมชนเพื่อให้เกิดความรู้ทางวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น เป็นแหล่งที่ประชาชนขอรับหรือให้ข่าวสารข้อมูล สามารถรับรู้ได้ทุกทางในช่องทางใดช่องทางหนึ่งหรือหลาย ๆ ช่องทางก็ได้ การนำเสนอข้อมูลนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคมโดยรวม

(๓) รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างความเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งเสริมการฝึกอบรมการจัดการฝึกอบรมเป็นการสร้างกระบวนการความรู้ตามหลักการ วิธีการ เพื่อให้เกิดความถูกต้องตามกระบวนการ ได้ความรู้เพิ่มเติม สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุย ได้เห็นเป็นรูปธรรม ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ ความรู้ ความคิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ความสำคัญของการจัดอบรมความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ส่งเสริมกลุ่มการเรียนรู้ จะเป็นความแตกต่างทางความรู้ และประสบการณ์บ้าง โดยมาจากคนละส่วนงาน/หน่วยงานภายในองค์กร ซึ่งควรมีทักษะฝีมือ ที่เสริมกัน เป็นผู้รู้ ผู้สนใจ มีอำนาจเกี่ยวข้อง ในประเด็นปัญหาที่กลุ่มสนใจเป็นหลักเพื่อทำให้มี แนวคิดที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้คิดใคร่ครวญ ในการปฏิบัติต้องทำอย่าง ต่อเนื่อง จริงจัง ในทุกโอกาสที่เป็นไปได้ จะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะ

เรียนรู้ ไม่ได้ เน้นการแก้ปัญหาระยะสั้นเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร ยิ่งกลุ่มได้พัฒนาความรู้ความสามารถมากขึ้นเพียงใด คุณภาพของการปฏิบัติการ เพื่อปัญหาจะเพิ่มขึ้นตามตัว ใน การเรียนรู้สำคัญเท่าการปฏิบัติ การบรรลุผลงานเสมอกับการเรียนรู้ การพัฒนาเฉพาะบุคคลเสมอการพัฒนาองค์กร จะให้ทั้งการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ ให้การพัฒนาตนเองเท่ากับการพัฒนาองค์กร และส่งเสริมการเรียนรู้สมัยใหม่ ปัจจุบันเทคโนโลยีและการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์อุปกรณ์สื่อสารและคอมพิวเตอร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาค้นคว้าและการสื่อสาร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้องค์กรต่าง ๆ นำเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาช่วยในการดำเนินงานขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการรับ-ส่งข้อมูลข่าวสารอิเล็กทรอนิกส์ การทำธุรกิจและให้บริการบนอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการทำงาน

(๔) รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษณ์ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ โดยยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะจะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนเองให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ดีงามของชุมชน เพื่อความเจริญและความสุขให้กับตนเองและสังคม การสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมที่พัฒนาของภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเป็นสังคมที่วัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีนั้นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการในการไปถึงเป้าหมายซึ่งต้องอาศัยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา มีความเสียสละ การเสียสละถือเป็นการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ยึดคุณงามความดีเป็นที่ตั้งในชุมชน หากชุมชนมีการเสียสละและเห็นอกเห็นใจกันก็จะสามารถมีความคิดการกระทำที่ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน การมีความเสียสละถือว่าการมีเมตตาต่อกัน การมีเมตตาต่อกันจะเป็นเอกภาพมีความมั่นคง การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของการจัดงานที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธด้านการประกอบพิธีกรรม เป็นการสืบสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยความสัมพันธ์ชุมชนกับวัด ถือเป็นการช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสำเร็จของงาน ความสำคัญของพิธีกรรมสามารถให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้น แสดงออกถึงการมีความร่วมมือทั้งการดำเนินงาน วางแผนงาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และการสมัคสมานสามัคคี การเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมที่จัดขึ้นของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธนั้น ยังสามารถเชื่อมถึงจิตใจของผู้เกี่ยวข้องในการเห็นความสำคัญ การร่วมงานการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีเชิงพุทธแสดงถึงความสมัคสมานสามัคคีในหมู่คณะของชุมชนนั้น ๆ เพราะชุมชนของสังคมไทยพื้นฐานก็มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แสดงออกของความมีน้ำใจ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา เป็นความรู้ของผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำ และนักวิชาการ ซึ่งใช้ความสามารถทั้งสติปัญญาที่สั่งสมโดยการถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรมของการจัดงานกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ผู้ศึกษาควรนำมาปฏิบัติ และมีหลักในการภูมิใจเกี่ยวกับประเพณีเชิงพุทธในชุมชน และนำความรู้เนื้อหาไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถปฏิบัติตามที่ คือ การให้ การเสียสละ การอยู่ร่วมกัน ความสามัคคี การให้อภัย เมื่อนำมาปฏิบัติดีแล้วความสมบูรณ์ความดีงาม และความสำเร็จก็จะส่งผลขึ้นในชีวิตประจำวัน

๕.๓.๒ การเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญและสามารถรักษาสืบทอดองค์ความรู้ประเพณีเชิงพุทธในชุมชน ซึ่งร่วมอยู่ในการจัดงานที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา เมื่อมีความตั้งใจ เพื่อจะทำให้เกิดผลสำเร็จในการมีส่วนร่วม เพราะผู้ที่เข้าร่วมต้องแสดงออกเป็นประเด็นสำคัญสามารถรู้ได้เฉพาะตนเอง และเมื่อรู้ผลแล้วย่อมส่งผลถึงวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน และจะได้นำผลนั้นมาปรับประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น ตามโอกาส ตามเวลา และสถานะ เป็นต้น

๕.๓.๓ วัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ควรนำผลหรือแนวทางการมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต เพราะทุกชีวิตต้องมีการดำรงชีวิตหรือความเป็นอยู่ในแต่ละวัน ในส่วนความดีจะเกิดสมบูรณ์ขึ้น และเป็นไปเพื่อความสุขสมบูรณ์ในชีวิต

๕.๓.๔ ศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นความรู้ในปัจจุบัน โดยมีเครื่องมือ มีกระบวนการ วิธีการ และหลักการ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันตามโอกาส และเลือกประเด็นที่เหมาะสม กับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้อง เพื่อความสะดวกและรวดเร็วและเท่าทันยุคสมัยปัจจุบันได้อย่างลงตัว

๕.๓.๕ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ตลอดทั้งวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องและการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ แต่ถ้าจะมีการศึกษาในครั้งต่อไปเพื่อให้เห็นความชัดเจนหรือรายละเอียดข้อปลีกย่อยเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ก็สามารถศึกษาได้ในส่วนรูปแบบในการพัฒนาต่าง ๆ คือ พัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม พัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อปรับใช้และพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามลำดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาโดยศึกษาในประเด็นที่ว่า

๑. รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ โดยเจาะจงประเด็นเดียว เช่น การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงพุทธ เป็นต้น

๒. รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ ในประเด็นของประเภทคุณค่า วรรณกรรม วัฒนธรรม ประเพณี หรือพิธีกรรมในแต่ละด้าน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกั ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.) หนังสือ :

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์

การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒.

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. การจัดการการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

กรมวิชาการ. การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๙.

กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. การจำแนกเขตเพื่อการจัดการธรณีวิทยา

และทรัพยากรธรณี จังหวัดนครราชสีมา พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

จันวาณิชย์ ซีเคียวริตี้พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓.

กัลยานี ปฐมมาพรเทพ. รากแก้วแดนใต้ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพ

พิมพ์, ๒๕๔๘.

ขรรค์ชัย บุนปาน, สุจิต วงษ์เทศ. โคราชของเรา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด,

๒๕๕๘.

คณาจารย์เชียงใหม่เชิงจงเจริญ. ศาสนพิธี เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เชียงใหม่เชิงจงเจริญ,

๒๕๔๒.

จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์. ศาสนาชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๗.

จ่านง ทองประเสริฐ. ศ. พิเศษ. วัฒนธรรมไทยภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๒๗.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย (จากพระราชพิธี

๑๒ เดือน. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๔.

จิรพรรณ กาญจนจิตรา. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

๒๕๒๓.

จาร์วรรณ ธรรมวัตร. ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณ

- การพิมพ์, ๒๕๒๔.
- จันทร์ ไพจิตร ป. ๙. **ประมวลพิธีมงคลของไทย ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียง
เชียงใหม่, ๒๕๐๙.
- เจือ สตะเวทิน. **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์, ๒๕๑๘.
- ชัยเสถียร พรหมศรี. **คู่มือคู่มือการแห่งความเป็นเลิศ**. กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน, ๒๕๕๑.
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. **ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย(ฮ่วย)ในจังหวัดสุรินทร์**.
สุรินทร์ : คณะวิชาวิทยาการจัดการ สหวิทยาลัยอีสานใต้, ๒๕๓๓.
- ทศนา แคมมณี. **รูปแบบการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร : แอคทีฟพรีน, ๒๕๕๖.
- พร รัตนสุวรรณ. **รุ่งอรุณ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๑.
- พยอม วงศ์สารศรี. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏ
สวนดุสิต, ๒๕๔๘.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต). **แนวปฏิบัติศาสนพิธี**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์เลียงเชียงใหม่, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **วัฒนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงการ คณะ
พุทธศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- พระยาอนุมานราชธน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔ .
_____ . **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, ๒๕๐๕.
- พุทธทาสภิกขุ. **คำสอนผู้บวช ภาค ๑**. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗.
- พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญญาชิโร. **พิธีบวช**. กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖.
- พิพัฒน์ พรพรรณนุกูล และคณะ. **มองกระโทกแล้โซ่ค้าย**. นครราชสีมา : โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์,
๒๕๔๔.
- พัฒน์ บุญยรัตน์. **การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๑๗.
- พิชญ์ สมพอง. **สังคมวิทยาว่าด้วยการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
- ไพโรจน์ ภัทรนรากุล. **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิดเทคนิคและวิธีการ**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- ไพฑูรย์ เครือแก้ว. **ลักษณะสังคมไทยและหลักพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เกื้อกูล,
๒๕๐๖.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. **กิจกรรมการศึกษา : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้**.
กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๕.
- ธนิต อยู่โพธิ์. **ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ**. กรุงเทพมหานคร : มปท., ๒๕๒๙.
- ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ พิระพธนา, ๒๕๒๕.
_____ . **วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- ผศ.ประชิด สกุนะพัฒน์. **วัฒนธรรมพื้นบ้านประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา,
๒๕๔๖.

ผจงจิตต์ อธิคมน์นทะ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๙.

นภาจรี นำเบญจพล และอมรรรัตน์ จันท์เพ็ญสว่าง. **จิตวิทยาศาสนาและความเชื่อและความจริง**
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กองทุนบี. ทราเวน, ๒๕๓๗.

นารินทร์ รักรัตนกุล. **หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๔๔.

นิสดารค์ เวชยานนท์. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เอกสารประกอบการสอนวิชา รศ. ๖๒๐
การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
๒๕๔๘.

ประเวศ วะสี. **ประชาคมตำบล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๔๑.

ปรีชา นุ่นสุข. **มานุษยวิทยาเบื้องต้น**. สงขลา : โรงพิมพ์สงขลา, ๒๕๓๐.

ณรงค์ เส็งประชา. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร , ๒๕๓๗.

ดร.เอกพงษ์ ตั้งศรีสงวน. **ประชาชาติยุคดิจิทัล**. กรุงเทพมหานคร : เอ็กเซอร์เน็ท, ๒๕๔๙.

दनัย ไชโยธา, ลัทธิต ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร :
ไอ. เอส พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.

มานิต มานิตเจริญ. **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร,
๒๕๑๔.

มัลลี เวชชาชีวะ. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันพัฒนาบัณฑิต
บริหารศาสตร์, ๒๕๒๔.

มหาสีลา วีระวงศ์. **พงศาวดารลาว**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ
สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒.

ยศ สันตสมบัติ. **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**.
เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๐

ยุพิน พิพิธกุล. **การเรียนการสอนคณิตศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บทพิธการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทย
อนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.

วัชระ งามจิตร์เจริญ. **สมการความว่าง**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์กรีนปัญญาญาณ, ๒๕๕๔.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. **การพัฒนาชนบทไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพินิจ. **เทคนิคและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น**.
มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๔๔.

วิมลพรรณ ปิตรวัชชัย. **อีตลีสอง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาชน, ๒๕๑๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

_____ . **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.

รัชนิกร เศรษฐ์. **โครงสร้างสังคมวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **การบวชในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

แสง จันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

สุรินทร์ คล้ายจินดา. **แทเทียนพรษาอุบลราชธานี**. อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑๒ ก.ค.๒๕๒๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. รวบรวมโดย

สุเชาวน์ พลอยชุม. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **รูปแบบกลไกส่งเสริมการกระจายอำนาจการบริหารจัดการ**

การศึกษาสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๕.

สุพัชรา ชิมเจริญ. **การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน**. ฉะเชิงเทรา : โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๕.

เสาวภา ไพทยวัฒน์. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ เขต ๘, ๒๕๓๘.

เสรี พงศ์พิศ. **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : หมู่บ้าน, ๒๕๓๖.

สุจารี จันทร์สุขและคณะ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ม.ป.ท. : ม.ป.ป.

สุเทพ เชาวลิต. **หลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

อมร รักษาสัตย์ และ ชัดติยา กรรณสูต (บรรณาธิการ). **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนา**

ประเทศ. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๕.

อภิชัย พันธุเสน. **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือก**

ใหม่. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.

อาภรณ์ ภูวิทย์พันธุ์. **กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : เอช อาร์

เซ็นเตอร์, ๒๕๕๑.

อานนท์ อาภาภิรมย์. **สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๙.

อารี พันธุ์ณี. **จิตวิทยาการเรียนการสอนประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ, ๒๕๔๔.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง. **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความรู้**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๖.

อำนวยการ แสงสว่าง. **การจัดการทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๐.

๒.) วิทยานิพนธ์ :

- กนกพร ฉิมพลี. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.
- กัลยา คิดก่อนทำ. “รูปแบบเพื่อพัฒนาชีวิตครูที่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- กฤษณะชัย ลีมบุญแดง. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการควบคุมอาชญากรรมด้านยาเสพติดและการพนันในจังหวัดชลบุรี. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.
- ชนิษฐา ศรีนนท์. การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนต่อการวางแผนพัฒนา, **ปัญหาพิเศษปริญญาโทมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒.
- นฤมล จิตต์หาญ. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีโบราณของชาวกูย : กรณีศึกษาหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖.
- พระครูสุวรรณวรการ. ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูวิศาลบุญญาภิรัต. ศึกษาพิธีกรรมค้ำโพธิ์ของชาวพุทธอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตศึกษา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระครูวิมลธรรมาวุธ (คชาวุธ ผางกระโทก). การศึกษาหลักธรรมในงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏใน ประเพณีแห่เทียนพรรษา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาประหยัด ปญญาโร (สุนนท์). จริยธรรมที่ปรากฏล้ากลอน. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระสมัย สุทธิโก (แถมบุญ). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่). ศึกษาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือนสิบ (แซนโฎนตา) ของจังหวัดสุรินทร์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- เพชรารักษ์ โสลาภา. พิธีกรรมแซนโฎนตาที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๗.

- ดร.เกษม ทาขามป้อม. การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ประสพสุข พันธประยูร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ในจังหวัดภาคเหนือในประเทศไทย” **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.
- ยุพิน ดวงจันทร์. สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทรงศนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล กาญจนบุรี. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.
- วิชญาภา เมธีวรฉัตร. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกัถิปปาท ๔ : กรณีศึกษาโรงเรียนศิริวงศ์วิทยา จังหวัดนครสวรรค์. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓.
- สมัชชา เจียรณีย์. แนวทางการบริหารจัดการประเพณีแห่เทียนพรรษาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. **วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : ม.ป.พ., ๒๕๕๑.
- สนิท สุหนต์. การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนสำหรับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในเขตพื้นที่ฝั่งธนบุรี. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- เสาวลักษณ์ ขำนิล. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่ อู่ตะเภาจังหวัดชัยนาท, **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙.
- อบเชย แก้วสุข. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด : กรณีศึกษาผ้าฝ้ายย้อมสีเปลือกไม้ตำบลนาอุดม อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, ๒๕๔๘.
- อารีญา ลิ้มสุวัฒน์. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย พ.ศ.๒๕๐๐-๒๕๒๐, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

๓.) เอกสารและงานวิจัย

- คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ, ๑๙.๖. พุศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๘.

- จักรพันธ์ โสมะเกษตริณ. การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๒.
- วรรณภา ทิพโชติ และคณะ. ประเพณีบุญแห่งกระดุมอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. **รายงานการวิจัย**. โรงเรียนนางแดดวังชมภูวิทยา รัชมังคลาภิเษก : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต ๓๐, ๒๕๕๖.
- นิสดารค์ เวชยานนท์. **บทความวิชาการ HR**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘.
- คณะศิลปะประยุกต์และการออกแบบ, ศิลปะการตกแต่งลวดลายบั้งไฟอีสาน”, **โครงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมศิลปะการตกแต่งลวดลายบั้งไฟอีสาน**. คณะศิลปะประยุกต์และการออกแบบ : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.
- พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร. “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.
- ภัทรวรรณ จันท์ศิริและคณะ. “โครงการการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิม โดยการมีส่วนร่วมของเด็กเยาวชนและชุมชนบ้านดอนเชียง ตำบลลุ่มพุก อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดยโสธร”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๓.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. “ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน”. **งานวิจัยลำดับที่ ๑๘ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- สมจิต พรหมเทพ. “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีสู่ขวัญของชาวอีสาน”. **รายงานการวิจัย**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๔๙.
- สามชัย ศรีสันต์. **การพัฒนาแบบยั่งยืน** : แนวคิดและการดำเนินการในบริบทของสังคมไทย, วารสารนิเวศวิทยา ๒๓. กรุงเทพมหานคร : ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๓๙.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **ยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๕- ๒๕๕๙**,) หน้า ๓,อ้างใน, ดร.เกษม ทาขามป้อม, การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- อร่ามศักดิ์ ชัยชิต, ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาจังหวัดนครราชสีมา, **รายงานการวิจัย**. มหาสารคาม : ม.ป.พ., ๒๕๓๓.
- อรรถกร จัตกุล. การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, **โครงการวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ , ๒๕๕๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

(๑) หนังสือ

John E. Conklin, **Sociology An Introduction**, (New York : Macmillan Publishing Co., Inc., 1984.

Mavis. Hiltunen Biesanz and John Biesanz, **Introduction to Sociology**, 3 Ed., (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1987.

Popeonoe David, **Sociology**, 4 Ed., (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, Inc., 1980.

Pace. PW.Smith. **Human Resource Development**. New jersey : Prentlice Hall, 1991.

T.R. Batten. **Community and Their Development** (London: Oxford University Press, 1959.

The Wordl commission on Environment and Development,
อ้างใน ประไพพรรณ เอ็มซู, แพลและเรียบเรียง, **ปีเริ่มต้นของศตวรรษโลกเพื่อการ
พัฒนาวัฒนธรรม**, วารสาร

Russell C. Swansburg. **In Service Education**. New york : G.D. putmen Sons, 1968.

(๒.) ออนไลน์

แหล่งที่มา, ออนไลน์, **ประวัติจังหวัดชัยภูมิ**,
http://www.chaiyaphum.go.th/page_about/history.php
เข้าถึงวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๐

แหล่งที่มา, ออนไลน์, **จังหวัดนครราชสีมา**, <https://th.wikipedia.org/wik>
เข้าถึงวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

แหล่งที่มา, [ออนไลน์], , http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/soc2/so31-2_3.htm
เข้าถึงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

แหล่งที่มา,ออนไลน์, <https://www.gotoknow.org/posts/>,
เข้าถึงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

แหล่งที่มา, ออนไลน์, <https://kminbusiness.wordpress.com>,
เข้าถึงวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

แหล่งที่มา, ออนไลน์, <http://www.ird.stou.ac.th/dbresearch/uploads>,
เข้าถึงวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๒

ภาคผนวก ก

เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ปีงบประมาณ ๒๕๖๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์แบ่งรายละเอียดเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ ๒ บริบทภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้

ตอนที่ ๓ ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้

ตอนที่ ๔ รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑.๑ ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....

๑.๒ อายุ.....ปี พรรษา.....พรรษา

๑.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้าน
 กลุ่มผู้นำ
 กลุ่มนักวิชาการ
 กลุ่มผู้เรียนรู้

๑.๔ การศึกษา

() ศาสนศึกษา นักรธรรม..... () สามัญศึกษา.....

() เปรียญธรรม..... () อื่น ๆ () ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษาตอนต้น () มัธยมศึกษาตอนปลาย () ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี () อื่น ๆ

๑.๕ ที่อยู่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

๑.๖ ตำแหน่ง..... อาชีพ.....

๑.๗ มีความรู้ความสามารถด้าน.....

๑.๘ มีประสบการณ์เรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงพุทธประมาณ.....ปี

๑.๙ มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระพุทธศาสนาประมาณ.....ปี

๑.๑๐ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประมาณ.....ปี

๑.๑๑ มีผู้มาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประมาณ.....รูป/คน

ตอนที่ ๒ บริบทภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้

๒.๑ ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา

(๑) ด้านวัฒนธรรม มีความเป็นมาและปรากฏอย่างไร

.....

.....

.....

.....

(๒) ด้านพิธีกรรม มีความเป็นมาและปรากฏอย่างไร

.....

.....

.....

.....

(๓) ด้านประเพณี มีความเป็นมาและปรากฏอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๒ ความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้

(๑) ด้านการมีความรู้ มีปรากฏอย่างไร

.....

.....

.....

.....

(๒) ด้านการมีประสบการณ์ มีปรากฏอย่างไร

.....

.....

.....

.....

(๓) ด้านการมีส่วนร่วม มีปรากฏอย่างไร

.....

.....

.....

.....

(๔) ด้านแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปรากฏอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๓ การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีเชิงพุทธของอีสานใต้

(๑) ประสบการณ์ของชาวบ้าน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

(๒) ความรู้ความคิดในการสร้างสรรค์ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

(๓) ยึดหลักการพึ่งตนเอง ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

(๔) ผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

๒.๔ ควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในชุมชน หรือไม่

๒.๕ ความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือข้อเสนอแนะ

ตอนที่ ๓ ภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขต
อีสานใต้

๓.๑ สภาพทั่วไปบริบทของจังหวัด ในฐานะมีประเพณีเชิงพุทธ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒ องค์กรความรู้ภูมิปัญญาด้านประเพณีเชิงพุทธ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๓ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา มีการพัฒนาอย่างไร

๑. แนวคิดในการพัฒนา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. ลักษณะในการพัฒนา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. วิธีการพัฒนา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.กระบวนการพัฒนา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๓.๔ ประวัติความเป็นมาของประเพณีชิงพุธ มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๕ สภาพปัญหาในดำเนินงานภูมิปัญญาประเพณีชิงพุธ

(๑) ด้านชุมชน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๒) ด้านสังคม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๓) ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....

.....

.....

(๔) ด้านทรัพยากรมนุษย์ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓.๔ ท่านคิดว่าควรมีรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ หรือไม่
อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๓.๕ ข้อเสนอแนะหรือความคิดเห็นเพิ่มเติม

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๔ รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน
ในเขตอีสานใต้

๔.๑ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาความรู้ของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

(๑) การกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

.....
.....

(๒) การสร้างและแสวงหาความรู้ ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

(๓) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

(๔) การมีความรู้เดิมกับหลักปฏิบัติศาสตร์สมัยใหม่ ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

๔.๒ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่

(๑) การจัดเก็บข้อมูล ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

(๒) ประมวลผลข้อมูล ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

(๓) จัดทำสารสนเทศ ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

(๔) การนำเสนอข้อมูล ควรมีการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างไร

๔.๓ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(๑) ส่งเสริมการฝึกอบรม ควรมีการพัฒนาอย่างไร

(๒) ส่งเสริมกลุ่มการเรียนรู้ ควรมีการพัฒนาอย่างไร

(๓) ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ควรมีการพัฒนาอย่างไร

(๔) ส่งเสริมการเรียนรู้สมัยใหม่ ควรมีการพัฒนาอย่างไร

๔.๔ รูปแบบส่งเสริมการพัฒนาการสร้างความจิตสำนึกอนุรักษ์ประเพณีทางพระพุทธศาสนา

(๑) การสร้างอาสาสมัคร ควรมีการสร้างจิตสำนึกและอนุรักษ์ อย่างไร

(๒) การมีความเสียสละ ควรมีการสร้างจิตสำนึกและอนุรักษ์ อย่างไร

(๓) การมีส่วนร่วม ควรมีการสร้างจิตสำนึกและอนุรักษ์ อย่างไร

(๔) การประชาสัมพันธ์ ควรมีการสร้างจิตสำนึกและอนุรักษ์ อย่างไร

๔.๑ ท่านใช้วิธีใดในการพัฒนาการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

.....
.....

๔.๒ ท่านจะมีแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธที่มีผลต่อ
การสร้างควมมั่นคงทางพระพุทธศาสนาและสังคม

.....
.....
.....
.....
.....
.....

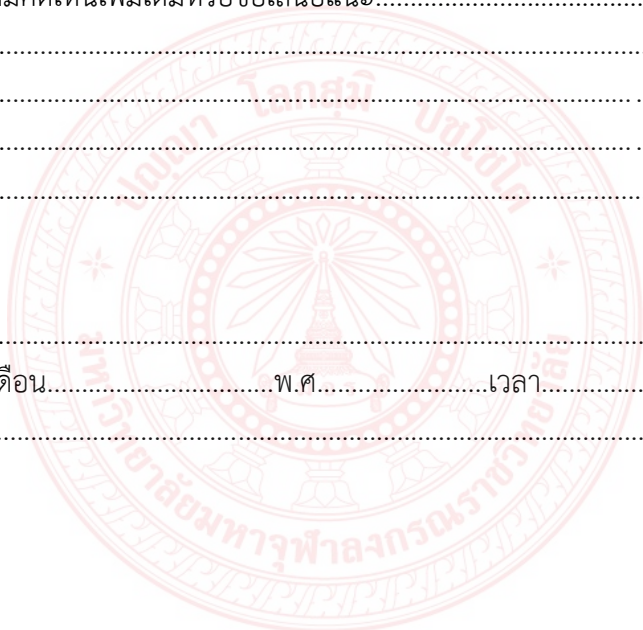
๔.๓ ความคิดเห็นเพิ่มเติมหรือข้อเสนอแนะ.....

.....
.....
.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

แบบสังเกต สถานการณ์จริง
รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการ
เรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๑. ชื่อกิจกรรม.....
 ๒. ผู้จัด (บุคคล/หน่วยงาน)
 ๓. ระยะเวลา.....
 ๔. รูปแบบการจัดสถานที่.....
 ๕. รูปแบบการจัดงาน.....
 ๖. เรื่องกิจกรรม.....
 ๗. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม.....
 ๘. ขั้นตอนวิธีการ/พิธีกรรม.....
 ๙. บรรยายภาค
 - ๙.๑ รูปแบบการจัด

สถานที่.....

.....

๙.๒ รูปแบบการจัดกิจกรรม

.....

๙.๓ พฤติกรรมผู้เข้าร่วมกิจกรรม

.....

๙.๔ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์, ผู้นำ/นักวิชาการ, ผู้
 เรียนรู้.....

.....

๙.๕ ระดับความพึงพอใจโดยรวม

.....

๙.๖ สื่อที่ใช้ในการประกอบการแสดง.....

๙.๗ การมีส่วนร่วมของชุมชน

.....

๑๐. สังเกตการใช้เนื้อหาความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

.....

๑๑. สังเกตการความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ

 - ๑๑.๑ ถ่ายภาพ.....
 - ๑๑.๒ สอบถาม/สนทนา.....
 - ๑๑.๓ จัดบันทึก/ใช้แถบบันทึกเสียง.....

๑๒. กิจกรรมประกอบการสังเกต.....

๑๓. อื่นๆ
- ชื่อผู้สังเกต.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.
สถานที่.....

**แบบการสนทนากลุ่มสำหรับ
ผู้นำหรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำและนักวิชาการ และผู้เรียนรู้
เรื่อง
รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้
ของประชาชนในเขตอีสานใต้**

.....

๑. วัน เวลาสถานที่ในการสนทนากลุ่ม.....

.....

๒. ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม.....

.....

๓. ประเด็นในการสนทนากลุ่ม “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้”

๔. ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม ดร.สิรภพ สวนตง และคณะ

๕. ผู้บันทึกการสนทนากลุ่ม.....

.....
.....

๖. วัสดุอุปกรณ์ในการสนทนากลุ่ม

๖.๑ กล้องถ่ายภาพ

๖.๒ จดบันทึก/ใช้แถบบันทึกเสียง

๖.๓ เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

๖.๓ ข้อสรุปประเด็นในการสนทนากลุ่ม

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

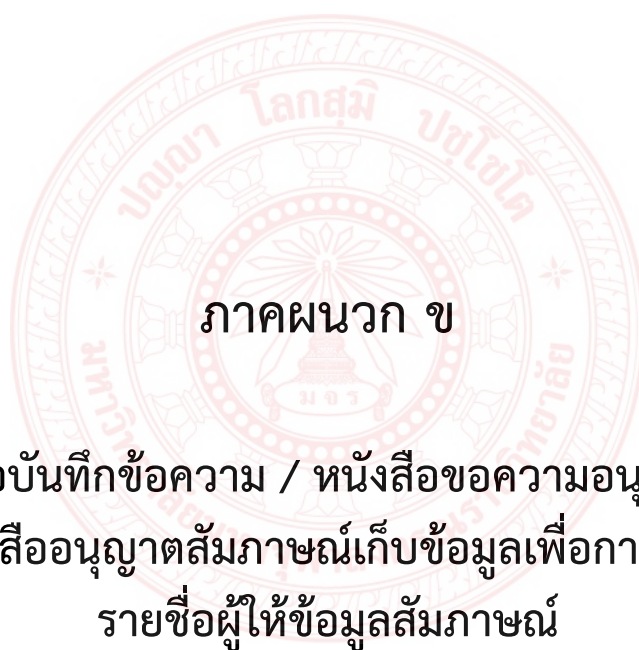
แบบการสนทนากลุ่มพระสงฆ์ผู้รู้/ปราชญ์ ผู้นำ/นักวิชาการ และผู้เรียนรู้
เรื่อง
รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้
ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๑ เพื่อศึกษาบริบทภูมิปัญญาประเพณีทางพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตอีสานใต้
- ๑.๒ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาประเพณีและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของประชาชนที่ปรากฏอยู่ในเขตอีสานใต้
- ๑.๓ เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

๒. ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

- ๒.๑ สอดคล้องต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัย
- ๒.๒ ความเหมาะสมของรูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้
- ๒.๓ ความเป็นไปได้รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้
- ๒.๔ อื่น ๆ

ภาคผนวก ข

หนังสือบันทึกข้อความ / หนังสือขอความอนุเคราะห์
หนังสืออนุญาตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ที่ ศธ ๖๑๓๖.๒/พิเศษ

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.สิรภพ สนวนดง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับการอนุมัติให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของ ดร.สิรภพ สนวนดง มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัยของสถาบันพุทธศาสตร์ โดยพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จึง เรียน/เจริญพรมาเพื่อขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือของผู้วิจัยท่านนี้ด้วย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

(พระราชสีมารัตน์)

รองอธิการบดี วิทยาเขตนครราชสีมา

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ที่ ศธ ๖๑๓๖.๒/พิเศษ

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระชัย ยศโสธร อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.สิรภพ สนวนตง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับการอนุมัติให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของ ดร.สิรภพ สนวนตง มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัยของสถาบันพุทธศาสตร์ โดยพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จึง เรียน/เจริญพรมมาเพื่อขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือของผู้วิจัยท่านนี้ด้วย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาฯ ณ โอกาสนี้

(พระราชสีนาภรณ์)

รองอธิการบดี วิทยาเขตนครราชสีมา

ได้รับทราบพร้อมแล้ว
15/10/2561

๒- มท/รศ/

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ที่ ศธ ๖๑๓๖.๒/พิเศษ

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระมหาสุพร รกชิตตมโม, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตนครราชสีมา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.สิรภพ สนวนคง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับการอนุมัติให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของ ดร.สิรภพ สนวนคง มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัยของสถาบันพุทธศาสตร์ โดยพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จึง เรียน/เจริญพามาเพื่อขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือของผู้วิจัยท่านนี้ด้วย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

(พระราชสีมาภรณ์)

รองอธิการบดี วิทยาเขตนครราชสีมา

ข้าพเจ้า ขอเรียนขอความร่วมมือ
// คือ ได้โปรดดำเนินการตามเรื่องด้วย

ดร. สิทธิวิภากร กุศล

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ๒๖ อื่นสังกัด
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา โทร.๐๙๖-๒๕๕๓๙๑๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

ที่ ศธ ๖๑๓๖.๒/พิเศษ

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระยวทณา อธิจิตโต, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.สิรภพ สนวนตง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับการอนุมัติให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของ ดร.สิรภพ สนวนตง มีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัยของสถาบันพุทธศาสตร์ โดยพิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จึง เรียน/เจริญพามาเพื่อขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือของผู้วิจัยท่านนี้ด้วย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

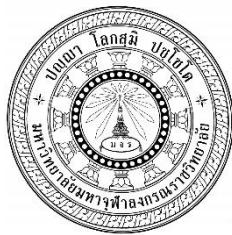
(พระราชสีมาภรณ์)

รองอธิการบดี วิทยาเขตนครราชสีมา

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา โทร.๐๔๖-๒๔๕๓๔๑๔

ที่ ศธ. ๖๑๓๖.๒/ พิเศษ

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา ต.หัวทะเล อ.เมือง
จ.นครราชสีมา ๓๐๐๐๐

๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย ดร.สิรภพ สนวนตง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับการอนุมัติให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยสถาบันพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึง เรียน/เจริญพร มาเพื่อขออนุญาตให้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเพื่อทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้” ครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้นี้จักเป็นประโยชน์ใช้ในการทำการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อนานแต่ประการใด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

(พระราชสีมาภรณ์)

รองอธิการบดี วิทยาเขตนครราชสีมา

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา โทร.๐๙๖-๑๗๓๖๕๑๒

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

(๑) ประเพณีเชิงพุทธเทียนพรรษา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

- ๑.สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ปทุมากร. เจ้าคณะอำเภอโชคชัย เจ้าอาวาสวัดใหม่สระปทุม จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๒.สัมภาษณ์ พระครูชลธารชัยเขต. รองเจ้าคณะอำเภอโชคชัย วัดโบสถ์คงคาล้อม อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๓.สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล. เจ้าคณะตำบลท่าเยี่ยม เจ้าอาวาสวัดหนองกระทุ่ม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๔.สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมารุช, ดร. เจ้าคณะตำบลกระโทก วัดนอก อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๕.สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาลังการณ. เจ้าอาวาสวัดบึง ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จ.นครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑
- ๖.สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมชัย. เจ้าอาวาสวัดกุดจอกใหญ่ อำเภอโชคชัย จ.นครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๗.สัมภาษณ์ พระสมุห์ไพโรจน์ สญญโม. เจ้าอาวาสวัดศรีพุทธาราม ต.กระโทก อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๘.สัมภาษณ์ พระครูธรรมจริวัระ. เจ้าอาวาสวัดท่าเยี่ยม ต.ท่าเยี่ยม อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๙.สัมภาษณ์ นายบุญสุข อุ่นแก้ว. ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๐.สัมภาษณ์ นายฉลวย หวนกระโทก. ประชาชนชาวบ้าน หมู่ ๓ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๑.สัมภาษณ์ นายวินัย หมี่กระโทก. ประชาชนชาวบ้าน หมู่ ๔ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๒.สัมภาษณ์ นางสุมาลี วิชระมโนกานต์. ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์และการศึกษาตาม อัยาศัยอำเภอโชคชัย. เมื่อวันที่ ๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๓.สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ คำกลาง. อาจารย์คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา บ้านหนองหญ้าปล้อง ตำบลท่าจะหลุง จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๑.
- ๑๔.สัมภาษณ์ นายเฉลียว ตองกระโทก. ผู้ใหญ่บ้านคลองท่าแร่ หมู่ ๑๓ ต.กระโทก อ.โชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๕.สัมภาษณ์ นายสมบัติ หงวนกระโทก. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๖.สัมภาษณ์ นายณรงค์ สงฆมานพ. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๓ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๗.สัมภาษณ์ นางลลิตภัทร พฤตศาสตร์. นายกเทศมนตรีตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๘.สัมภาษณ์ นายบัลลังก์ ไวทยศิริ. นายอำเภอโชคชัย ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย

- จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๙.สัมภาษณ์ นายสืบชาติ พลอยมณีรัตน์. บ้านท่าเยี่ยม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๐.สัมภาษณ์ นายทศพร บุญมา. บ้านดอนไพล อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๑.สัมภาษณ์ นางระดม หมิ่นมะเร็ง. บ้านหนองกระทุ่ม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๒.สัมภาษณ์ นางนริศรา บุญกระโทก. บ้านด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๓.สัมภาษณ์ นางนิตยา บุญมา. บ้านดอนไพล อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๔.สัมภาษณ์ นางทิพย์สุดา บุญมา. บ้านดอนไพล อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๕.สัมภาษณ์ นายดำ मुखกระโทก. บ้านท่าเยี่ยม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๖.สัมภาษณ์ นายคมสัน ค้อนกระโทก. บ้านหนองกระทุ่ม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๗.สัมภาษณ์ นายเพลิต คงกระโทก. บ้านหนองกระทุ่ม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๘.สัมภาษณ์ นายจำลอง มหิงษาเดช. อาจารย์พิเศษ มจร.วิทยาเขตนครราชสีมา อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๙.สัมภาษณ์ นายไชยวัตร ศิริศักดิ์ดา. ตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา.
เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๓๐.สัมภาษณ์ นายชาญชัย เด่นจักรวาล. เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมประจำอำเภอโชคชัย
จังหวัดนครราชสีมา. เมื่อวันที่ ๒๗ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.

(๒) ประเพณีเชิงพุทธกระฐูป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

- ๑.สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณจันทรังษี. เจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง วัดเขต ตำบลลาดใต้
อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒.สัมภาษณ์ พระมหาสุภชัย โกวิทโธ. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง วัดเขต
อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๓.สัมภาษณ์ พระครูภากรวุฒิกุล. ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง ตำบลหนองบัวแดง
อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๔.สัมภาษณ์ พระปลัดบัวลอย ธมมปาโล. เจ้าคณะตำบลหนองแวง เขต ๑ วัดหนองบัวแดง
อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๙ เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.
- ๑๑.สัมภาษณ์ พระปริยัติกิตติวิธาน. เจ้าคณะอำเภอเมือง วัดชัยภูมิวนาราม จังหวัดชัยภูมิ.
เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๑๒ สัมภาษณ์ พระนิตเวท ญาณวีโร. วัดชัยภูมิวนาราม จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.

๒๕๖๓.

- ๑๓.สัมภาษณ์ พระครูวาปีชัยธรรม. เจ้าคณะตำบลบ้านชวน อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ.
เมื่อวันที่ ๒ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๔.สัมภาษณ์ นางวิภาพร คำวันสา. ประธานกลุ่มแม่บ้านกระรูด บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง
อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๕.สัมภาษณ์ นางบังอร คำนาคุ่ม. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เดือน วันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๖.สัมภาษณ์ นางสมหวัง สนั่นนารี. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๗.สัมภาษณ์ นายประมวล บุญรอด. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๘.สัมภาษณ์ นางมะลิวรรณ เสนาหมื่น. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. วันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๙.สัมภาษณ์ นายถาวร ปัญญา บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๒. เวลา ๐๘.๓๒ น.
- ๒๐.สัมภาษณ์ นายคำเพี้ยน หอมสมบัติ. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๑.สัมภาษณ์ นางเล่า สนั่นนารี. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๒.สัมภาษณ์ นางहुจันท์ โคตรโนนกกอก. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. วันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๓.สัมภาษณ์ นางประนอม วังชะ. บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๔.สัมภาษณ์ นายวิทยา เดชเจริญ. ปราชญ์บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๕.สัมภาษณ์ นางเรียมตา เดชเจริญ. ผู้ใหญ่บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๒
- ๒๖.สัมภาษณ์ นายพร้อมพงษ์ ภูมิภักดี. ครู ศรช.กศน.จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓
- ๒๗.สัมภาษณ์ ดร.กาญจนพงษ์ สุวรรณ. นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๘.สัมภาษณ์ ดร.เกษม ทาขามป้อม. นักวิชาการ ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ.
เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.
- ๒๙.สัมภาษณ์ นายสถิต ตุงซีพ. ครูอาสาฯ กศน.จังหวัดชัยภูมิ. เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓
- ๓๐.สัมภาษณ์ นางกุหลาบ ชัยประสิทธิ์. ผู้อำนวยการ กศน.อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ.
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๓.

(๓) ประเพณีเชิงพุทธบั้งไฟ อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

- ๑.สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์นิวการ. เจ้าคณะอำเภอหนองหงส์ วัดหนองตราด ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๒.สัมภาษณ์ พระครูปัญญาคุณกิจ. วัดหนองตะคร้อ เจ้าคณะตำบลเมืองฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๓.สัมภาษณ์ พระครูสิทธิสมาธิคุณ. เจ้าคณะตำบลสะทอ้ง วัดประสิทธิ์ธาราม ตำบลสะทอ้ง อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๙ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๔.สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมาทร. เจ้าคณะตำบลไทยสามัคคี วัดหนองเสม็ด ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๕.สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาธร. รองเจ้าคณะอำเภอเวฬุวนาราม วัดเวฬุวนาราม ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๖.สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสตร์. เจ้าอาวาสวัดหนองย่างหมู ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๗.สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ สุพิศ. ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๘.สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมประจักษ์. เจ้าคณะตำบลเสาเดียว วัดราษฎร์เจริญ ตำบลเสาเดียว อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๙.สัมภาษณ์ นายสมศรี ตามบุญ. ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวรอง หมู่ ๓ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๐.สัมภาษณ์ นายบุญส่ง ลีลากุล. ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวรอง หมู่ ๓ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๑ สัมภาษณ์ นายพรชัย นามวงศ์. ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๒.สัมภาษณ์ นายสมัย ธรรมพิทักษ์. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี หมู่ ๓ บ้านหนองบัวรอง ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๓.สัมภาษณ์ นายสมร อุดรา. ปราชญ์ชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๔.สัมภาษณ์ นายจันตรีดี. โคกสีนอก ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๔ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๕.สัมภาษณ์ นายเทพ แก้วรังสี. นายองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๖.สัมภาษณ์ นางสาวปัญญาคุณ ดวงศรี. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองบัวลี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๗.สัมภาษณ์ นางลักขณา วงศ์สามารถ. ผู้อำนวยการ กศน.ตำบลไทยสามัคคี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๘ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๑๘.สัมภาษณ์ นางสมัย เขียมรัมย์. ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดเวฬุวนาราม หมู่ ๓ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

๑๙. สัมภาษณ์ กำนันโชคทวี ทองอินทร์. กำนันตำบลไทยสามัคคี บ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๒๐. สัมภาษณ์ นางอ่างทอง สิริสันติเมธาคม. บ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๒๑. สัมภาษณ์ นายเสริม การุณ. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี หมู่ ๓ บ้านหนองบัวรอง ตำบลไทยสามัคคี จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑
๒๒. สัมภาษณ์ นายสุพิน ชาติมนตรี. ทายกวัดเวฬุวนาราม หมู่ ๒ บ้านหนองบัวลี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๒๓. สัมภาษณ์ นางดวงใจ ปะผลา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านไทยสามัคคี หมู่ ๑๓ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๒๔. สัมภาษณ์ นายรัตน์ อังคลี. ทายกวัดหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๒๕. สัมภาษณ์ นายรังสีมันต์ สีหะวงษ์. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคี หมู่ ๒ บ้านหนองบัวลี ตำบลไทยสามัคคี อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๕ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๒๖. สัมภาษณ์ นางบุญยัง ขุนนามวงศ์. บ้านเมืองฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
๒๗. สัมภาษณ์ นางเหนย मुखศรีนวล. บ้านเมืองฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
๒๘. สัมภาษณ์ นายสมบัติ บุญเพชร. บ้านเมืองฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
๒๙. สัมภาษณ์ นายมงคล เพี้ยยา. บ้านเมืองฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
๓๐. สัมภาษณ์ นายเสนอ กองศรี. บ้านเมืองฝ้าย ตำบลเมืองฝ้าย อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. เมื่อวันที่ ๒๔ เดือน สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

(๔) ประเพณีเชิงพุทธบวชนาคช้าง อำเภอนำตูม จังหวัดสุรินทร์

๑. สัมภาษณ์ พระครูสิริพรหมสร. เจ้าคณะอำเภอนำตูม วัดโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอนำตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๔ เดือน สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
๒. สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิคุณ. เจ้าคณะตำบลกะโป อำเภอนำตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๒. สัมภาษณ์ พระอธิการอดิศักดิ์ อคฺควงฺโส. เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง ตำบลกะโป อำเภอนำตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๓. สัมภาษณ์ พระครูสมุห์หาญ ปญญารโธ. เจ้าอาวาสวัดป่าอ้าเจียง ตำบลกะโป อำเภอนำตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๔. สัมภาษณ์ นายสิงห์ ศาลางาม. ทายกวัดแจ้งสว่าง ตำบลกะโป อำเภอนำตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
๕. สัมภาษณ์ พระประพันธ์ ปญญารโธ. วัดป่าอ้าเจียง ตำบลกะโป

- อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๖.สัมภาษณ์ พระปลัดวัชรระ วชิรญาโณ. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๑๖ เดือน มกราคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๗.สัมภาษณ์ นายบุตดา เพชรกล้า. รองประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกะโป บ้านตากกลาง ตำบลกะโป อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๘.สัมภาษณ์ นายสีรา สุขศรี. บ้านตากกลาง หมู่ ๘ ตำบลกะโป อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.
- ๙.สัมภาษณ์ กำนันสุดใจ อินทร์ทอง บ้านกระโป ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๐.สัมภาษณ์ นายภาสกร อรสุญ. ผู้จัดการโครงการคชอาณาจักร. เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒
- ๑๑.สัมภาษณ์ นายสิงห์ทอง หอมหวน. สารวัตรกำนัน บ้านกระโป ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๒.สัมภาษณ์ ตาบุญมา แสนดี. หมอช้าง บ้านตากกลาง ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๓.สัมภาษณ์ นายศิริศักดิ์ ร่วมพัฒนา. นายก อบต.กระโป ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๔ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๔.สัมภาษณ์ นายดิศพงษ์ นันวันดี. ปลัด อบต.กระโป ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๕ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๕.สัมภาษณ์ นายทองอิน อินทอง. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกระโป หมู่ที่ ๑ บ้านกระโป ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๕ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๖.สัมภาษณ์ นายนิรุติ ศาลางาม. คนเลี้ยงช้าง เจ้าของช้าง ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๕ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๗.สัมภาษณ์ นายวิชัย มะสิงาม. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกระโป หมู่ที่ ๑ บ้านกระโป ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๕ เดือน มีนาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๘.สัมภาษณ์ นายประไพ โมกหอม. คนเลี้ยงช้าง เจ้าของช้าง บ.หนองบัว อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๑๙.สัมภาษณ์ นายสนอง สุขบันเทิง. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกระโป หมู่ที่ ๓ บ้านหนองอีดำ ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒
- ๒๐.สัมภาษณ์ นายแสง บุญเหลือ. คนเลี้ยงช้าง เจ้าของช้าง บ.หนองบัว อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๑.สัมภาษณ์ นายบุญช่วย ทองจันทร์. ผู้ใหญ่บ้านหนองอีดำ ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๒.สัมภาษณ์ พ่อมิว ศาลางาม. หมอช้าง บ้านตากกลาง ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๓.สัมภาษณ์ นายสุดใจ อินทร์ทอง ผู้ใหญ่บ้านกะโป หมู่ที่ ๑ ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ เมื่อวันที่ ๘ เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒.
- ๒๔.สัมภาษณ์ พ่อมี ศาลางาม. คนเลี้ยงช้าง เจ้าของช้าง ต.กระโป อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๘ เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

๒๕. สัมภาษณ์ นายรัชชัย ศาลางาม. ผู้ใหญ่บ้านหนองบัว หมู่ที่ ๑๔ ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์
เมื่อวันที่ ๘ เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

๒๖. สัมภาษณ์ นายที ศาลางาม. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ หมู่ที่ ๙ บ้านตากกลาง
ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๘ เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

๒๗. สัมภาษณ์ นายดาว หอมหวาน. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ หมู่ที่ ๑๔
บ้านหนองบัว ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์. เมื่อวันที่ ๙ เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

๒๘. สัมภาษณ์ นายประกิต กลางพัฒนา. ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง หมู่ที่ ๙ ตำบลกระโพ
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๑.

๒๙. สัมภาษณ์ นายทองสุข มะลิงาม. คนเลี้ยงช้าง เจ้าของช้าง บ.หนองบัว อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์.
เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม ๒๕๖๒.

๓๐. สัมภาษณ์ พ่ออื้อ ศาลางาม. หมอช้าง บ้านตากกลาง ต.กระโพ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์.
เมื่อวันที่ ๒๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๒.

ภาคผนวก ค

การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๙ เม.ย. ๖๗.

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้ใต้พระกรุณาธิคุณที่ปรึกษาหอพัก

ข้าพเจ้า ดร. สิริวิมล สอนเดช ตำแหน่ง คณาจารย์
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มจร. กว. นน.
ที่อยู่ ต. ห้วยกระเจา อ. เขมิง อ. นครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๓๖-๑๗๓๖๕๑๒ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
คู่มือแผนกหอพัก มจร. กว. นน. และระเบียบหอพัก ซึ่งจัดทำ
ขึ้นเพื่อใช้ในการบริหารหอพักของ มจร. กว. นน. เขตวัดถนน โข

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร. สิริวิมล สอนเดช
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ส.ย. ๖๗ จนถึง ส.ย. ๖๕ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

เป็นประโยชน์ในการบริหารหอพัก
มหาวิทยาลัย กว. นน. เขตวัดถนน โข

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ (ดร. สิริวิมล สอนเดช)
ตำแหน่ง คณาจารย์

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๕.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานิตย์ อรรถชาติ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตร ค.บ.พุทธศาสนศึกษา

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ที่อยู่ ๓๕๐ ถนนสุรนารายณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

โทรศัพท์ ๐๕๓๖๒๕๕๖๕๒

โทรสาร ๐๕๓๖๕๖๑๑๓

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ดร.สิริภพ สวมตง

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ จนถึง เดือน เมษายน ๒๕๖๓ ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

เป็นตัวช่วยในการบรรยายที่ทำให้นักศึกษามีความเข้าใจชัดเจนมากยิ่งขึ้นในรายวิชาความเป็นไทย

เป็นประโยชน์ในการเขียนเอกสารการสอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

และเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดประโยชน์ในรายวิชาพุทธศาสนพิธี ได้เป็นอย่างดี

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานิตย์ อรรถชาติ)

ตำแหน่ง ประธานหลักสูตร ค.บ.พุทธศาสนศึกษา

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ง

ภาพถ่ายการลงพื้นที่ดำเนินการวิจัย

รูปภาพสัมภาษณ์ภูมิปัญญาเชิงพุทธ เทียนพรรษา อำเภอโศกชัย

สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ปทุมมาร เจ้าคณะอำเภอโศกชัย เจ้าอาวาสวัดใหม่สระปทุม
อ.โศกชัย จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๔.๐๐ น.

สัมภาษณ์ พระครูชลธารชัยเขต รองเจ้าคณะอำเภอโศกชัย วัดโบสถ์คงคาล้อม อ.โศกชัย
จ.นครราชสีมา วันที่ วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๔.๒๔ น.

สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล รองเจ้าคณะอำเภอโชคชัย เจ้าอาวาสวัดหนองกระทุ่ม
อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๔.๔๔ น.

สัมภาษณ์ พระครูวิมลธรรมาวุธ, ดร. เจ้าคณะตำบลกระโทก วัดนอก อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา
จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๐๐ น.

สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตาลังการณ เจ้าอาวาสวัดบึง ตำบลกระโทก อำเภอโคกชัย จ.นครราชสีมา
วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๓๐ น.

สัมภาษณ์ พระสมุห์พีรพัฒน์ สลัญจโม เจ้าอาวาสวัดศรีพุทธาราม ต.กระโทก อ.โคกชัย
จ.นครราชสีมา วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๕.๑๕ น.

สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมชัย เจ้าอาวาสวัดกุตตจอกใหญ่ ต.กระโทก อ.โชคชัย
จ.นครราชสีมา วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๒.๐๙ น.

สัมภาษณ์ นายบัลลังก์ ไวทย์ศิริ นายอำเภอโชคชัย ต.กระโทก อ.โชคชัย
จ.นครราชสีมา วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๔๓ น.

สัมภาษณ์ นางสุมาลี วัชรมนโนกานต์ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
อัธยาศัยอำเภอโชคชัย วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๔๒ น.

สัมภาษณ์ นายบุญสุข อุ่นแก้ว ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาบุญนวดแผนไทย ตำบลด่านเกวียน
อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๐๙.๐๐ น.

สัมภาษณ์ นางลลิตภัทร พฤตศิาสตร์ นายกเทศมนตรีตำบลกระโทก อำเภอโคกชัย
จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๔.๕๔ น.

สัมภาษณ์ นายณรงค์ สงฆมานพ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๓ ตำบลกระโทก อำเภอโคกชัย
จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๕.๓๒ น.

สัมภาษณ์ นายเฉลียว ต້องกระโทก ผู้ใหญ่บ้านคลองท่าแร่ หมู่ ๑๓ ต.กระโทก อ.โชคชัย
วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๕.๕๖ น.

สัมภาษณ์ นายวินัย หมี้กระโทก ประชาญ์ชาวบ้าน หมู่ ๔ ตำบลกระโทก อำเภอโชคชัย
จังหวัดนครราชสีมา วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๔.๓๒ น.

รูปภาพการจัดกิจกรรมแห่เทียนพรรษา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

รูปภาพสัมภาษณ์ภูมิปัญญาเชิงพุทธ บั้งไฟ อำเภอนองหงส์

สัมภาษณ์ พระครูสิทธิปัญญาธร รองเจ้าคณะอำเภอนองหงส์ วัดเวฬุวนาราม ตำบลไทยสามัคคี
อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๒.๑๕ น.

สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมานุศาสตร์ เจ้าอาวาสวัดหนองย่างหมู ตำบลเมืองฝ้า อำเภอนอง
หงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๐๐ น.

สัมภาษณ์ นายสมร อุดรา ประชาชนชาวบ้านหนองบัวลี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี
อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๓.๒๐ น.

สัมภาษณ์ นางสมัย เขียมรัมย์ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดเวฬุวนาราม หมู่ ๓
ตำบลไทยสามัคคี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑
เวลา ๑๔.๐๘ น.

สัมภาษณ์ นางลักขณา วงศ์สามารถ ผู้อำนวยการ กศน.ตำบลไทยสามัคคี ตำบลไทยสามัคคี
อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

สัมภาษณ์ นางอ่างทอง สิริสันติเมธาคม บ้านหนองบัวดี หมู่ ๒ ตำบลไทยสามัคคี
อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

รูปภาพการจัดกิจกรรมแห่บั้งไฟ อำเภอนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์

รูปภาพสัมภาษณ์ภูมิปัญญาเชิงพุทธ กระจุก อำเภอนองบัวแดง

สัมภาษณ์ พระปลัดบัวลอย ธรรมปาโล เจ้าคณะตำบลหนองแวง เขต ๑ วัดหนองบัวแดง
อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ เวลา ๑๐.๓๐ น

สัมภาษณ์ พระมหาสุกษัย โกวิทโร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอนองบัวแดง วัดเขต
อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ เวลา ๐๙.๓๐ น.

สัมภาษณ์ นายวิทยา เตชเจริญ ปราชญ์บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ เวลา ๐๙.๔๑ น.

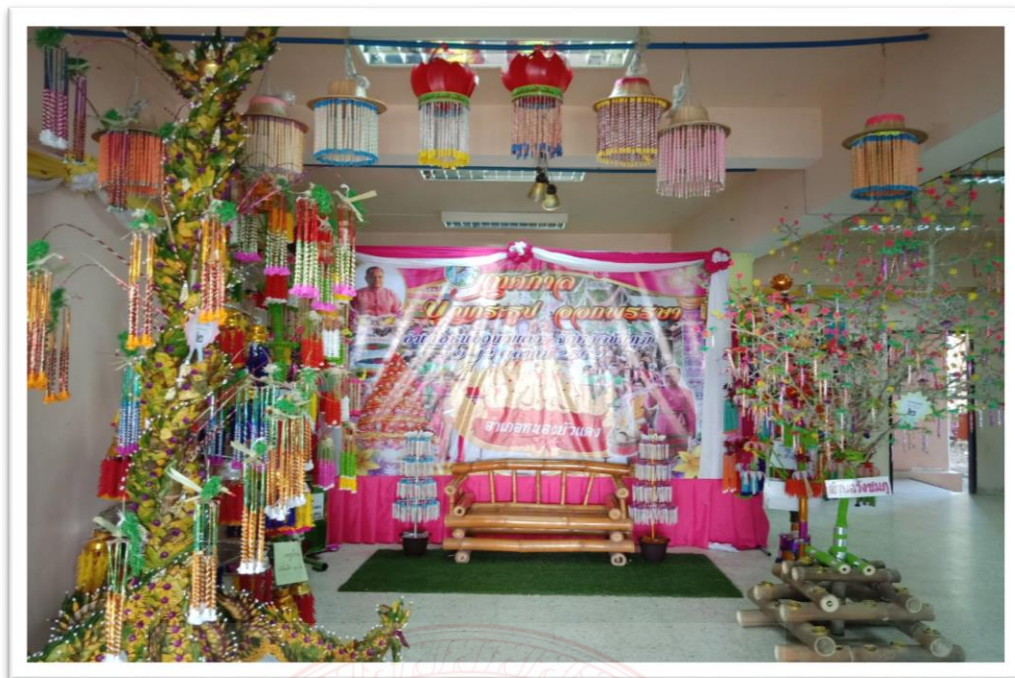

สัมภาษณ์ นางเรียมตา เตชเจริญ ผู้ใหญ่บ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง
จังหวัดชัยภูมิ วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒. เวลา ๐๙.๔๑ น.

รูปภาพการจัดกิจกรรมบุญกระฐูป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

รูปภาพสัมภาษณ์ภูมิปัญญาเชิงพุทธ บวชนาคข้าง อำเภотаตุม

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณโพธิคุณ เจ้าคณะตำบลกะโพ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทอง ตำบลกะโพ
อำเภотаตุม จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๐.๐๙ น.

สัมภาษณ์ พระครูสมุห์หาญ ปญฺญารโ เจ้าอาวาสวัดป่าอาเจียง ตำบลกะโพ
อำเภотаตุม จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๐๙.๓๕ น.

สัมภาษณ์ พระประพันธ์ ปณฺญารโธ วัดป่าอาเจียง ตำบลกะโพ
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๐๙.๓๕ น.

สัมภาษณ์ นายประกิต กลางพัฒนา ผู้ใหญ่บ้านตากกลาง ตำบลกะโพ
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๑.๒๓ น.

สัมภาษณ์ นายสิงห์ ศากลางาม ทายกวัดแจ้งสว่าง ตำบลกะโป
อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๒.๕๗ น.

สัมภาษณ์ นายสีรา สุขศรี บ้านตากกลาง หมู่ ๘ ตำบลกะโป อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑ เวลา ๑๖.๐๙ น.

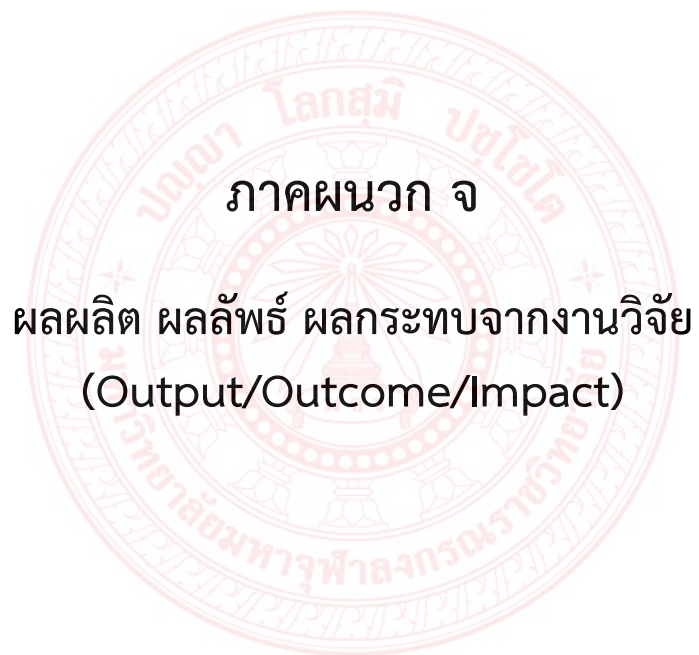
รูปภาพการจัดกิจกรรมบุญบวชนาคช้าง อำเภอท่าตูม จังหวัดชัยภูมิ

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต

ได้ทราบว่าการจัดกิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้ ในจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ พร้อมทั้งการเรียนรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธ ของงานการ สร้างสิ่งประดิษฐ์ เช่น การทำเทียนพรรษา การทำกระดุม การทำบั้งไฟ และการจัดกิจกรรมบุญบวชนาค ช้าง โดยการใช้ความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา และมีการพัฒนาเรียนรู้ ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ มีการผสมผสานในการใช้ความรู้และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการประดิษฐ์ เพื่อ การเรียนรู้ในชุมชน พร้อมทั้งในชุมชนสามารถพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อการพัฒนากิจกรรม ได้อย่างไร

ผลลัพธ์

๑. ได้ลงพื้นที่ทำกิจกรรมและได้พัฒนาแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์

๒. ได้เกิดกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิ ปัญญาประเพณีเชิงพุทธในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และ จังหวัดสุรินทร์

๓. ได้สร้างคู่มือ หนังสือ โปรชัวร์ แผ่นป้ายไวเนล และข้อมูลเพื่อการจัดเก็บทางเทคโนโลยีของ แหล่งเรียนรู้ในแต่ละชุมชน ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์

๔. ได้สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธของกลุ่มผู้รู้/ปราชญ์ กลุ่มผู้เรียนรู้ กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละชุมชน ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัด สุรินทร์

๕. ได้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กร เพื่อการการเข้าสู่กระบวนการ เรียนรู้ของแต่ละชุมชน ด้วยการเรียนรู้อนุรักษ์ และการสร้างจิตสำนึกของภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธใน เขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์

๖. ได้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธจากตำรา หนังสือ ของแหล่งเรียนรู้ ข้อมูลในชุมชน ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ เพื่อเชื่อมโยง ในแต่ละชุมชนด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่

ผลกระทบจากการวิจัย

ไม่มี

ประวัติผู้วิจัย

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย (สัดส่วน ๙๐ %)

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร.สิรภพ สวนตง
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr. Siraphop
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน Suandong -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์/นักวิจัย
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ - โทรสาร -
มือถือ ๐๙๖-๑๗๓๖๕๑๒ E-mail. Siraphop096@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
- พ.ศ.๒๕๔๕ สอบไล่ได้ นักธรรมตรี สำนักเรียนวัดสัมฤทธิ์ตะวันตก
- พ.ศ.๒๕๔๖ สอบไล่ได้ นักธรรมโท สำนักเรียนวัดสัมฤทธิ์ตะวันตก
- พ.ศ.๒๕๔๗ สอบไล่ได้ นักธรรมเอก สำนักเรียนวัดสัมฤทธิ์ตะวันตก
- พ.ศ.๒๕๕๐ สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชา
ภาษาอังกฤษ รุ่นที่ ๕๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๕๒ สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๒๐ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๕๘ สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๑๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วังน้อย จ. พระนครศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๕๕๙
๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : การสอนวิชาพระพุทธศาสนา
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย การเสนองานวิจัยครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๔

๒.ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๑๐ %)

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ดร.สงวน หล้าโพนทัน
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr. Sanguan
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน Lapontan -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิจัย/อาจารย์
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
โทรศัพท์ - โทรสาร -

มือถือ ๐๘-๙๒๗๔-๕๘๗๔ E-mail. Snguan๐๐๘๙@gmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๒๕ สอบไล่ได้ นักรรรมชั้นเอก (น.ธ.เอก) สำนักเรียนคณะจังหวัดร้อยเอ็ด
- พ.ศ. ๒๕๓๓ สอบไล่ได้ เปรียญธรรม ๖ ประโยค (ป.ธ.๖) สำนักเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส
- พ.ศ. ๒๕๓๘ สำเร็จการศึกษาปริญญาศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) สาขาวิชาปรัชญา
จาก สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๔๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (Master of Arts)
สาขาวิชาปรัชญา(Philosophy)จากมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ (ABAC)
กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๕๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา/การสอนภาษาบาลี

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย : มี / การเสนองานวิจัยครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๓

